

ONUN KİTABINI ANLATIYORUM

Renato Rosaldo

The Day of Shelly's Death: The Poetry and Ethnography of Grief
(*Shelly'nin Öldüğü Gün: Yasın Şiiri ve Etnografisi*)

**Folklor Sokağı
Atölyesi**

Gülğün Şerefioğlu, Çağın Elvenr, Serpil Ayđun Cengiz,
Coron Kaynak İskit, Nilüfer Nurgül Ördemir, Erdiñç
Kineşçi, Gamze Özgürmez Bilgili, Hande Çayır, Lavent
Küey, Serap Durman İnce, İleriş Yıldırım, Mehtap Pamukcu
Kathanka, Ali Osman Aktar, Başak Acınan, Şenel Vural,
Seda Güzel, Çan Çara, Ayşe Kaygusuz Şimşek, Sevil Tas,
Dilek İşler Hayırlı, Sümeyye Sakarya, Ruhsan İskitioğlu

ürün yayınları

Fotoğraflar: Levent Küey*

* Levent Küey'in yukarıda yer alan iki fotoğrafı hakkında yazdığı metin için bkz.: Levent Küey, 2019, "İki Fotoğraf, Birkaç Duygu: Fotoğrafta Dışavurum ve İzlenim", https://www.ifsakblog.org/bir-meraklinin-fotose-yir-defterinden-2/?doing_wp_cron=1641369153.3217940330505371093750, 25.11.2019.

Ürün Yayınları
e-kültür dizisi 14

Onun Kitabını Anlatıyorum

Renato Rosaldo

The Day of Shelly's Death: The Poetry and Ethnography of Grief (Shelly'nin Öldüğü Gün: Yasın Şiiri ve Etnografisi)

Yayıma Hazırlayan

Serpil Aygün Cengiz

Folklor Sokağı Atölyesi

Gülgün Şerefoğlu * Çağrı Elverir * Serpil Aygün Cengiz * Ceren Kaynak İskit * Nilüfer Nurgül Özdemir * Erdinç Kineşçi * Gamze Özçürümez Bilgili * Hande Çayır * Levent Küey * Serap Duman İnce * İlteriş Yıldırım * Mehtap Pamukcu Katrancı * Ali Osman Aktaş * Başak Acınan * Şenel Vural * Seda Güzel * Can Çara * Ayşe Kaygusuz Şimşek * Sibel Taş * Dilek İşler Hayırlı * Sümeyye Sakarya * Ruhsan İskifoğlu

© Ürün Yayınları, 2021

Ankara

Aralık 2021

Ürün Yayınları e-kültür Dizisi Editörü

Serpil Aygün Cengiz

Kitap ve Kapak Tasarımı

Safiye Özkan Aygün (safiyezkn5@gmail.com)

ISBN: 978-625-7534-18-5

Sertifika No: 14684

Ürün Yayınları

Konur Sokak No: 36/13

Kızılay 06420 Ankara

Telefon: 0312 4253920

Faks: 0312 4175723

urunyayinlari@gmail.com

bilgi@urunyayinlari.com

<http://www.urunyayinlari.com>

Fotoğraf: Fulden Gülbay

İÇİNDEKİLER

Yeni Etnografide Arayışlar: Renato Rosaldo, Yasın Etnografisi, Otoetnografi ve Antropoşiir (Antropoesía) Serpil Aygün Cengiz	9
Genel Hatlarıyla Renato Rosaldo'nun Antropolojisi..... Erdoğan Kineşçi	75
Mourning and Melancholia on the Trail of Ilongots..... Gamze Özçürümez Bilgili	115
Renato Rosaldo'da Yasın Etnografisi ve Antropoşiir (Antropoesía) Ruhsan İskifoğlu	135
“Onun Kitabını Anlatıyorum”: Renato Rosaldo'nun <i>The Day of Shelly's Death: The Poetry and Ethnography of Grief</i> Adlı Kitabı Üzerine Bir Buluşma (26 Ağustos 2020) Renato Rosaldo Gülğün Şerefoğlu Serpil Aygün Cengiz Ceren Kaynak İskit Nilüfer Nurgül Özdemir Erdoğan Kineşçi Serap Duman İnce İlteriş Yıldırım Mehtap Pamukcu Katrancı Ali Osman Aktaş Başak Acınan	165
Sessiz Bir Kaybın Ardından: Yitti, Gitti..... Levent Küey	259
“ ‘Onun Kitabını Anlatıyorum’: The Day of Shelly's Death: The Poetry and Ethnography of Grief Adlı Kitabı Üzerine Bir Buluşma” Hakkında Değerlendirme Toplantısı (12 Eylül 2020)..... Gülğün Şerefoğlu Serpil Aygün Cengiz Ceren Kaynak İskit Nilüfer Nurgül Özdemir Serap Duman İnce İlteriş Yıldırım Mehtap Pamukcu Katrancı Ali Osman Aktaş Başak Acınan Şenel Vural	297

Yaratıcılık ve Antropoloji Ekseninde Eşiklik Kavramına Bakış 383
Hande Çayır

EKLER

Renato Rosaldo'nun The Day of Shelly's Death: The Poetry and Ethnography of Grief Adlı Kitabı Üzerine 26 Ağustos 2020 Tarihinde Düzenlenen Buluşmada R. Rosaldo'nun Katıldığı Bölümün Türkçe Çevirisi 401
Gülgün Şerefoğlu – Çağrı Elverir (Çev.)

İlongotların İzinde Yas ve Melankoli 429
Gamze Özçürümez Bilgili

**“Ne çalışıyorsun, ne?!”
Folkloru Yeni Bir Soluk: Otoetnografi** 449
Serpil Aygün Cengiz

Akademide Düşünümsellik: Kendi Üzerimize Düşünmek Üzerine Bir Deneme 469
Serpil Aygün Cengiz
Sibel Taş
Dilek İşler Hayırlı
Serap Duman İnce
Sümeyye Sakarya
Ayşe Kaygusuz Şimşek

Shelly'nin Öldüğü Gün: Yasın Şiiri ve Etnografisi 535
Ayşe Kaygusuz Şimşek

Fotoğraf: Levent Küey

Yeni Etnografide Arayışlar: Renato Rosaldo, Yasın Etnografisi, Otoetnografi ve Antropoşiir (Antropoesía)

Serpil Aygün Cengiz¹

“Renato bize yeni bir harita verdi. Bu, bizim postkolonyal, nostaljiye doymuş dünyamızın bir haritasıydı. Ve bu tekin olmayan küresel ruhlarımızın bir haritasıydı. Yine, sadece slogan olmayan ve gerçek yaşamın doğruları olabilecek kapsamlılığın ve çeşitliliğin olduğu başka tür bir akademinin bir haritasıydı. Yüksek öğrenim kurumları bir tehlikeymiş gibi kalplerimizin kapıda denetlenmediği bir akademinin.”²

Ruth Behar

Yeni etnografi... Alternatif etnografi... “Alternatif” olarak da ifade edilen yeni etnografi, aslında Arthur P. Bochner’in dediği gibi, anaakım etnografiye karşı çıkan “*alterative*”, değiştirici etnografi (2000: 267-268)...

¹ Prof. Dr., Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Halkbilimi Bölümü

(serpilayguncengiz@gmail.com).

² Bu alıntıyı, *Vulnerable Observer (Kırılgan Gözlemci)* adlı kitabında “kalbinize derinden dokunmayan, kalbinizi sızlatmayan antropolojinin artık yapılmaya değmediğini söylüyorum” diyen antropolog Ruth Behar’ın (1996: 177) Renato Rosaldo hakkında yazdığı “What Renato Rosaldo Gave Us” (Renato Rosaldo’nun Bize Verdiği) başlıklı yazısından aldım (2012: 205).

Siz de önce kitabın kapağını fark ettiniz. Ekranınızdaki e-kitabın antropolog Renato Rosaldo'nun *The Day of Shelly's Death: The Poetry and Ethnography of Grief (Shelly'nin Öldüğü Gün: Yasın Şiiri ve Etnografisi)* adlı kitabı üzerine bir çalışma olduğunu düşündünüz. Bir tarama motorundan araştırarak şu anda 80 yaşında olan Renato Rosaldo'nun Harvard Üniversitesi'nde İspanyol tarihi ve edebiyatı alanında lisans eğitim aldıktan sonra yine aynı üniversitede sosyal antropoloji alanında 1971'de doktorasını tamamladığını da gördünüz. *The Day of Shelly's Death: The Poetry and Ethnography of Grief* başlığında yer alan "Shelley"nin, Rosaldo'nun ilk eşi, antropolog Michelle Zimbalist Rosaldo olduğunu fark ettiniz, Shelley'nin 1981'de henüz 37 yaşındayken Filipinler'de talihsiz bir kaza sonucunda öldüğünü de.

Kitaba göz atınca detayları da fark etmeye başladınız: Shelley eşi Renato ve iki küçük oğluyla birlikte Filipinlerde kafa avcıları olarak bilinen bir topluluğun yanına henüz gelmiştir –ki bu toplulukla, İlongotlarla daha önce otuz ay (1967-69, 1974) aynı bölgede birlikte yaşamışlardır.

Rosaldo'nun antropolog olduğu bilgisinden ve ayrıca kitabının *Shelly'nin Öldüğü Gün: Yasın Şiiri ve Etnografisi* adından yola çıkarak Rosaldo'nun kitabının bir etnografi çalışması olduğunu düşündünüz. Doğru. Kitabın başlığında "şiir" sözcüğü yer aldığı için kitap size ayrıca ilginç geldi. Çok merak ederek kitabın pdf'sine bir biçimde ulaştınız. Toplam 145 sayfalık küçük bir kitap olduğunu gördünüz.

Kitabın kapağında bütün yüzeyi kaplayan siyah beyaz bir fotoğraf var –puslu bir havada çekilmiş yapraksız, çıplak ağaçlar. Kapağı çevirdiniz. İlk sayfada "Shelley'nin Öldüğü Gün" yazıyor. Bu sayfayı da çevirdiniz. Karşınızda simsiyah bir sayfa var, yazı yok. Süprematist Kazimir Maleviç'in "Siyah Kare" adlı resmini hatırlatan bir sayfa bu. Sayfaları

çevirip "İçindekiler" kısmını açtınız. Kitapta iki ana bölüm var. İlk ana başlık altında iki alt başlık var, biri "Shelley'nin Öldüğü Gün", diğeri "Şiir ve Etnografi Üzerine Notlar". İkinci ana bölümün alt başlığı "Yas ve Bir Kafa Avcısının Öfkesi". Kitabın başında içinde yer alan şiirlerin listesi sizi şaşırtıyor, çünkü bir antropoloji kitabı için ne kadar da çok sayıdalar. Gerçekten de şaşılacak bir şey. Şiirler Ağustos 1981'den, 11 Ekim 1981'de Shelly'nin öldüğü güne kadar olan zaman dilimi ile Shelley'nin öldüğü günün ertesi günü 12 Ekim'e kadar olan dönemden -Rosaldo'nun gözüyle- olan biteni anlatıyor. Şiirlerin bir kısmı bu trajik olaya tanık olanların bakışıyla da ayrıca anlatılıyor. Hatta şiirlerden birinin ismi "Bir Fare". İlongotlardan Conchita, Shelley'nin öldüğünü bağıra bağıra haber verirken, işte tam o sırada Rosaldo evde bir fareyi izlemektedir. "Şiir güçlü deneyimler ve algılar içinde yaşamama izin veriyor, bu duyguları anlaşılır canlı ve mevcut hale getirmemi sağlıyor. *Antropoesía*, yani antropoşiir etnografik duyarlılıkla betimlemenin merkezî olduğu bir şiirdir" diyor Rosaldo (2014: 106). "Etnografi ve şiir": Bu ikisini akademik bir metin içinde birlikte belki de hiç görmediniz. Şaşkınlığınız artıyor.

Peki, fotoğraflar? 18 tane. Rakam doyurucu sayılabilir, fakat fotoğrafların çoğu alışıktı olduğunuz –etnografik çalışmalarda belgeleme amaçlı kullanılan- saha fotoğraflarından değil. Her şeyden önce saha hakkında "bilgi verme" amaçlı hiç değil. Siyah beyaz fotoğraflar kitapta şiirlere eşlik ediyor. Bu kitap gerçekten etnografik/akademik/bilimsel bir kitap mı? Kuşkularınız artıyor.

Şiirlerin ardından gelen ve nihayet sizin için formatı tanıdık olan, bir metin geliyor, bilimsel görünümlü bir yazı. Yazıda alışıldık olduğu üzere giriş, gelişme ve sonuç var. İddialar var. En önemlisi saygın antropoloji literatürüne atıflar var. Ruhunuzun her bir hücresine işlemiş pozitivism, ormanda bin kaplan gücünde. İliklerinize kadar bunu hissediyorsunuz.

Keyifle derin bir nefes alıyorsunuz: İşte sonunda gerçekten etnografik bir metin var karşınızda. Henüz büyük bir hayalkırıklığının sizi beklediğinin farkında değilsiniz. Başınız belada. Sizi bu bilmediğiniz coğrafyada Kızılmaske bile kurtaramayacak.

Renato Rosaldo, görünüşü hayli bilimsel olan düz metin görünümlü bölümde duymaktan hoşlanmayacağınız şeyler söylüyor arka arkaya. “İlongota sahada neden kafa kestiğini sorduğunuzda tek satırlık bir yanıt alırsınız hep ve şöyle söyler” diyor, “Kederden doğan öfkem beni diğer insanların kafasını kesmeye zorluyor”, bu kadar. “Tek satırlık bir yanıt” diyor Rosaldo (2014: 117). Kafa avcılarıyla yaptığı çalışmada onların tek satırla, yani “Kederimden dolayı öfkem var, onun için kafa kesiyorum” dediği cümleyle, bu biricik satırla anlattıkları şeyin derinliğini, büyüklüğünü ancak kendi eşi Shelley’nin ölümünden sonra anlayabildiğini uzun uzun anlatıyor kitapta.

Rosaldo okura İlongotları kafa avcılığına yönelten o büyük öfkeyi ve eşi Shelley’nin ölümünden sonra kendi yasının içindeki büyük öfkeyi birlikte anlatıyor. Bu kitap düşünömsel olmanın da ötesinde bir metin, neredeyse otoetnografik bir metin. “Etnografi” kültürü yazmak, ama “onun” kültürünü yazmak” değil miydi? Evet. 1980’lerden beri araştırmacının kendi konumundan bahsetmesini, araştırma konusuna ilişkin kendi bakış açısını anlatmasını çokça duyuyoruz, okuyoruz. “Düşünömsellik”. “Özdüşünömsellik” değil, sadece “düşünömsellik”. “*Self-reflexivity*” de deniyor, evet, ama o da “kendi-düşünömsellik” diye çevrilebilir belki. Bu denli postmodern bir yaklaşımı ifade ederken “öz” gibi modern felsefenin kadim bir terimini de kullanmayalım bence. Hem “self” “öz” demek de değil ayrıca, “kendi/lik” demek.

Ne diyordum? Evet, çok güçlük de olsa etnografik çalışmalarda düşünömselliği zar zor kabullendik. Yine de pozitivistimin hayaleti

hep aramızda. Hele Türkiye’de. Tayfun Atay Londra’daki Nakşî cemaati üzerine yaptığı doktora tez çalışmasındaki alan deneyimlerini düşünömsel bir yaklaşımla ele alıp anlattığı çalışması için sonradan nasıl da itham edildiğini anlatıyor (Atay, 2011: 13-18). 1994-1998 yılları arasında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Halkbilimi Bölümü’ndeki asistanlık deneyimimde ben de kendi sınırlı dünyamın içerisinde pozitivistimle cebelleşmişim -ne yazık ki çabamın ne (için) olduğunu bile bir türlü anlayamadan, çünkü daha en başından saha notlarımı tezime koymak istediğimde yazdıklarımı yüksek lisans tez danışmanım “nesnel bilim dili”ne uygun bulmamıştı (Aygün Cengiz, 2017: 216-217).

Etnografik çalışmaları (neo-pozitivist savunucuları olsa da) pozitivistime dayandıran paradigmanın eski gücü yok artık. Günümüzde etkileyici etnografik çalışmalarda neredeyse her kuramsal yaklaşımdan pozitivistime radikal eleştiriler yönlendiriliyor. Bilginin, araştırmacının nesnel olduğu, mutlak bilgiye doğru birikimsel yol alındığına ilişkin yıkılan eski paradigmanın seslerini sağır sultan bile duyuyor artık. Antropolog Douglas Hollan, psikanalitik çerçeveden etnografi alanına baktığında “nesnellğe giden yol”un bizim asla tam olarak anlayamayacağımız yanlış anlamalarla, savunmalarla, aldanmalarla dolu çok tehlikeli bir yol olduğunu söylüyor örneğin, hatta ‘kazanım’ olarak gördüklerimizin bile *belleğimiz* ve *arzumuzla* zaten bozulmuş olmaya mahkum olduğunu okura gösteriyor (Hollan, 2016: 519).

Pozitivist paradigma altında iş gören klasik etnografiye karşı çıkışlar çok uzun bir süredir var. Örneğin “eleştirel etnografi”, hem sosyoloji alanında önemli bir akım olan Chicago Okulu’nun çalışmalarından hem de yirminci yüzyılın ikinci yarısındaki yeni perspektifli antropoloji çalışmalarından bu yana klasik etnografiyle kutuplaşıyor. Ayrıca her ne kadar yöntem olarak etnografinin öncülüğünü antropolog Lewis Henry

Morgan ve ardından “katılarak gözlem”i sistematikleştiren antropolog Branislaw Malinowski yapmış (Ugwu, 2017: 77-81) olsa da 20. yüzyıl boyunca etnografinin sosyolojide, iletişim çalışmalarında, feminist araştırmalarda veya kültürel çalışmalar alanında (veya kültürel psikoloji gibi daha başka alanlarda da) nitel araştırma yöntemi olarak sıklıkla kullanıldığı, klasik etnografi yerine pozitivistten kopmuş bambaşka bir etnografi anlayışının ortaya çıkıp geliştiği aşikâr. Bu yeni etnografi anlayışına göre araştırmacı nesnel olamaz, ürettiği bilgi nesnel olamaz, ayrıca katılarak gözlemle birlikte gözlemcinin gözlemlenmesi, başka bir deyişle “düşünümsel yaklaşım” etnografik bir çalışmanın olmaz parçasıdır.

Renato Rosaldo’nun bu kitaba konu olan kitabı *The Day of Shelly’s Death: The Poetry and Ethnography of Grief*, düşünümsel boyutu olan bir etnografik çalışma olmanın ötesinde, otoetnografiye kayan içeriğiyle dikkati çekiyor. Rosaldo, kitabında İlongotların yasa girdiklerinde duydukları öfkeyi dışavurmak için kafa avcılığı yaptığını anlatmaya çalışmaktan daha çok, eşi Shelley’nin ölümüyle birlikte içinde bastırıldığı öfkenin eşinin kaybindan kaynaklanan yaşla ilişkisini anlatıyor. Kendi deneyimi üzerinden yasın etnografisini yaparken yalnızca akademik bir dil kullanmıyor, ayrıca sanatın dilini de şiirleri ve fotoğrafları üzerinden kullanıyor.

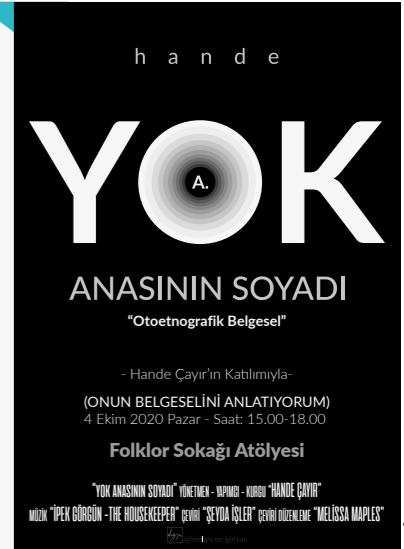
2020 yaz aylarında Rosaldo’nun kitabını okuyup anlamaya çalışan küçük grubumuz için gerçekten ilginç olan da işte tam buydu: Etnografik çalışmanın araştırmacının kendi üzerine dönmesi, eşdeyişle otoetnografik olması ve bu çalışmayı yaparken araştırmacının sanatı da kullanıyor olması.

2020 yaz aylarında okuma grubu olarak Rosaldo’nun otoetnografik ve sanat temelli bu çalışmasını henüz yeni yeni hazmediyorken Türkiye’nin ilk otoetnografik doktora teziyle karşılaştık ve tezin yazarıyla da

tanıştık. Türkiye’nin ilk otoetnografik doktora tezini yazan kişi İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi’nden Dr. Öğretim Üyesi (şimdilerde çiçeği burnunda Doç. Dr.) Hande Çayır’dı. Folklor Sokağı Atölyesi buluşmaları kapsamında 4 Ekim 2020’de “Yok Anasının Soyadı” başlıklı bir konuşma yaptı.³ Çayır’ın konuşmasının konusu, kendisinin çektiği “Yok Anasının Soyadı” adlı belgeseli ile “Documentary as Autoethnography: A Case Study Based on the Changing Surnames of Women” (2016) başlıklı doktora teziydi. O gün, 4 Ekim 2020 tarihi benim kişisel akademik tarihim için de dönüm noktası oldu. 4 Ekim 2020’de ben sosyal bilimlerde yıllardır aradığım yöntemi bulmuştum nihayet: Otoetnografi.

Otoetnografinin kurucuları olarak özellikle ismi anılan iki kişi vardır: İletişim bilimci ve sosyolog Carolyn Ellis ve eşi iletişim bilimci Arthur P. Bochner. Otoetnografinin “analitik otoetnografi”, “çağrışımsal otoetnografi” (*evocative autoethnography*) veya “görsel otoetnografi” gibi farklı türleri epeydir tartışılıyor ve bu yöntem için farklı tanımlamalar yapılıyor; fakat alanın kurucuları için otoetnografinin anlamı bir yandan çok açık: Otobiyografi ile etnografiyi birbirine bağlayan bir araştırma yöntemi (Ellis, Adams ve Bochner, 2011). Ellis *The Ethnographic I: A Methodological Novel About Autoethnography (Etnografik Ben: Otoetnografi Hakkında Metodolojik Bir Roman)* adlı kitabında otoetnografiyi “otobiyografik ve kişisel olanı kültürel, toplumsal ve siyasal olana bağlayan araştırma, yazma, hikaye ve yöntem” olarak tanımlıyor (Ellis, 2003: xix). Yöntemin veri kaynağı da gözlem, katılarak gözlem, görüşme, anılar, fotoğraf, kültürel nesnelere gibi çok zengin bir yelpazeden oluşabiliyor (Hokkanen, 2017: 26; Wall, 2014).

³ Hande Çayır’ın Folklor Sokağı Atölyesi’nde yaptığı “Yok Anasının Soyadı” başlıklı konuşmasının kaydı YouTube Kulaklı Orman Baykuşu kanalından izlenebilmektedir (<https://youtu.be/PvVuykQPMlw>).

İleride başka bir yazıda bu konuya yeniden dönmek üzere konuyla ilgili şimdilik sadece bir tek şey söylemek istiyorum: Otoetnografi, bu alanda çalışan pek çok kişinin ifade ettiği gibi aslında gerçekten de herkese göre bir araştırma yöntemi değil, çünkü kendine bakmak, kendinle yüzleşmek cesaret başta olmak üzere birçok başka özellik gerektiriyor. Rosaldo'nun *The Day of Shelly's Death: The Poetry and Ethnography of Grief* kitabı üzerine yazı yazan Jane Monnig Atkinson –böyle bir kitabı yazmayı bir kenara bırakın- her iki alt başlıklı bölümünün ayrı ayrı *yoğunluğundan dolayı* kitabın tamamının bir oturuşta okunup tadına varılamayacağını bile söylüyor (2014: 567).

Renato Rosaldo'nun kitabının Folklor Sokağı Atölyesi'ndeki tartışmalarımız sırasında hepimiz üzerindeki etkisi sonuçta bu e-kitabın ortaya çıkmasına sebep oldu. Sunu yerine geçmesini planladığım bu yazıdan sonra kitapta karşınıza çıkacak ilk yazı antropolog Erdiç Kineşçi'nin "Genel Hatlarıyla Renato Rosaldo'nun Antropolojisi" başlıklı, bu yeni antropolojinin çerçevesini çizen yazısı. Kineşçi'nin yazısının ardından psikiyatrist Gamze Özçürümez Bilgili'nin "*Mourning and Melancholia on the Trail of Ilongots*" başlıklı yazısı geliyor. Özçürümez Bilgili'nin yazısını Türkçe olarak kitabın "Ekler" bölümünde "İlongotların İzinde *Yas ve Melankoli*" başlığı altında okuyabilirsiniz. Gamze Özçürümez Bilgili'yle (AÜ DTCF Halkbilimi Bölümü öğrencileri için 8 Ocak 2021 tarihinde "Ötekine Shakespeare ve Freud'dan Bakmak" adlı konuşmasını yaptıktan sonraki gün) sohbet ederken kitap için bu yazı fikri doğmuştu. Sohbetimiz sırasında çok eski arkadaşım olan Gamze'ye "Kitabımız Türkçe, Rosaldo okuyamayacak ne yazık ki" diye de hayıflanmıştım. Aradan bir zaman geçti, kendisi önce Türkçe yazısını paylaştı benimle, sonra da "Rosaldo da okuyabilsin" notuyla yazısının İngilizcesini Türkiye'nin en iyi çevirmenlerinden Elif Okan Gezmiş'in olağanüstü güzel bir çeviriyle gönderdi.

Prof. Dr. Gamze Özçürümez Bilgili
Başkent Üniversitesi
Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı

**Ötekine
Shakespeare ve Freud'dan
Bakmak**

8 Ocak 2021, Cuma
Saat 15.00

2020 yaz aylarında dört kere bir araya gelerek⁴ tartıştığımız Rosaldo'nun kitabını okuyup bitirdiğimizde o kadar etkilenmiştik ki sanal ortamda bizi dinlemek isteyen herkese anlatmak ve düşüncelerimizi paylaşmak istedik. Böylece "Onun Kitabını Anlatıyorum" başlıklı afişimizle duyurumuzu yaptık ve 26 Ağustos 2020'de bu buluşmamızı Gülgün Şerefoğlu, Ceren Kaynak İskit, Nilüfer Nurgül Özdemir, Erdiç Kineşçi, Serap Duman İnce, İlteriş Yıldırım, Mehtap Pamukcu Katrancı, Ali Osman Aktaş ve Başak Acınan'la birlikte gerçekleştirdik.⁵

Toplantımızdan iki gün önce –doğrusu sonuçtan çok da ümitlenmeden- Renato Rosaldo'ya aşağıdaki epostayı yazıp gönderdim, kendisini toplantımıza davet ettim:

Dear Prof. Dr. Renato Rosaldo,
I am the Head of Folklore Department of Ankara University in Turkey.

We read your book "The Day of Shelly's Death: The Poetry and Ethnography of Grief" with our students. We have been deeply impressed by your book.

We will discuss your book on August 26, 2020. Our virtual meeting will be between (Turkey clock) 4.00-6.00 pm.

We are honored for your participation in the meeting. We would be very happy if we could talk to you even for five minutes.

The link for the meeting:
<https://eu.bbcollab.com/guest/140c582f74dd48128db3400b9f069bb6>

Yours sincerely,

Dr. Serpil Aygun Cengiz

⁴ Bu dört buluşmayı *Gazete Solfasol*'un (<http://www.gazetesolfasol.com>) Zoom altyapısını kullanarak sanal ortamda gerçekleştirebilmemizi sağlayan Ceren Kaynak İskit oldu. Hem *Gazete Solfasol*'a hem de Ceren Kaynak İskit'e Folklor Sokağı Atölyesi adına teşekkür ediyorum.

⁵ 26 Ağustos 2020'de düzenlediğimiz bu sanal toplantı ile daha sonra 12 Eylül 2020'de aynı konu üzerine düzenlediğimiz ikinci toplantıda Ankara Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi'nin (ANKUZEF) altyapısını kullandık. Bu olanağı bize sağladığı için ANKUZEF Dekan Yardımcısı Doç. Dr. Nevzat Özel'e teşekkür ediyorum.

Birkaç saat sonra Renato Rosaldo'dan toplantıya katılmaktan mutlu olacağımı söyleyen bir eposta geldi:

Dear Serpil Aygun Cengiz,

I will try to join your meeting tomorrow (August 26, Wednesday) at 5pm, Ankara time. I'd be happy to speak with you and you students for five or ten minutes. I could read two or three of the poems, if you would like or simply respond to questions.

Thank you for your kind invitation.

Renato Rosaldo

Yazdığı epostasında toplantıya beş, on dakikalığına katılacağını söyleyen Rosaldo toplantıda bir buçuk saat kaldı ve tüm sorularımızı sabırla, nezaketle yanıtladı. Kitapta Rosaldo'nun da katıldığı ve dört saatten fazla süren bu toplantının tamamının deşifresini okuyabilirsiniz.

Kitapta sözünü ettiğim toplantı deşifresinin ardından gelen yazı, psikiyatrist Levent Küey'in "Sessiz Bir Kaybın Ardından: Yitti, Gitti..." başlıklı metni. Küey'in yazısı ölüm, kayıp ve yas üzerine çağrışımsal düşünömsel bir deneme. Bu yazıya Levent Küey'in kendisinin çektiği on dört fotoğraf eşlik ediyor. Lydia N. Deggarod sanat temelli etnografi üzerine 2013'te yazdığı makalesinde "sanat temelli etnografi"yi "etnografik bilginin hem elde edilmesinde hem de aktarılmasında sanatın kullanılması" olarak tanımlıyordu. Ben sosyal bilimlerde henüz bu bakış açısının daha çok çok, ama çok başlarında olduğumuzu düşünüyorum. Levent Küey gibi (folklorla göre) farklı alanlardan yola çıkanların çalışmalarına yönelik olarak halkbilimi alanında -kendimiz için yaratıcı çıkış yolları bulabilmek amacıyla- daha açık, hatta daha meraklı olmalıyız diye de düşünüyorum. Küey'in yazısı veya Rosaldo'nun *The Day of Shelly's Death: The Poetry and Ethnography of Grief* kitabı gibi "bilimsel" metinlerde ileri sürülen

düşüncelerin sanatsal metinlerle harmanlanmasının, eşdeyişle *saha ile sanatın iç içe geçmesinin*⁶ etnografik çalışmaların önünü –bu metinlerle karşılaşanların değişimlerine çok daha fazla olanak sağlayacak şekilde- açtığına/açacağına inanıyorum. Neticede bu metinleri kendimizi ve dünyayı değiştirmek için ürettiğimize inanıyorum ben, elbette böyle bir şeye de yaramalı sosyal bilimler. Bertolt Brecht'in "Üç Kuruşluk Opera" oyunundaki şarkının sözleri bize soruyu sorarken asıl olanı, mücadelenin neyle ilgili olduğunu söylüyor zaten: "İnsan Neyle Yaşar?"⁷

Rosaldo'nun katıldığı toplantının ardından okuma grubu olarak Rosaldo'nun katıldığı toplantı üzerine konuşmayı, değerlendirme yapmayı çok istedik. Folklor (halkbilimi) alanında ilk defa yurt dışından önemli bir antropologla ekranda yan yana gelmiş, hepimiz ilk defa ekranda böyle büyük heyecanı yaşamıştık. 12 Eylül 2020'de Gülgün Şerefoğlu, Ceren Kaynak İskit, Nilüfer Nurgül Özdemir, Serap Duman

6 Saha ile sanatın iç içe geçtiği, etnografi temelli sanat eserlerinden ilgi çekici bir örnek olarak Dilek Winchester ile Arzu Soysal'ın Diyarbakır'da Suriçi'nde yaşayan on iki kadınla gerçekleştirdiği kolektif bir pratikten ortaya çıkan "Çay, Çekirdek, Çoluk, Çocuk" adlı sanat çalışması (Saybaşılı, 2017: 24-47) gibi etnografi temelli sanat çalışmalarının veya Rosaldo'nunki gibi sanatsal boyutu güçlü etnografi çalışmalarının (ayrıca sanat temelli etnografi çalışmalarının) Türkiye'de de sosyal bilimlerin hem bakış açısını hem yazım biçimini derinden etkileyeceğine inanıyorum.

7 Önsöz yerine yazdığım bu yazıyı e-kitabımız yayımlanmadan önce kitabın yazarlarıyla paylaştığımda Levent Küey'den de bir eposta geldi, şöyle diyordu: "Metninde de bazılarını aktardığın 'hayatın cilvesi çakışmalara' bir örnek daha ekledi listene ve benim listeme, pek hoş!: 'İnsan Neyle Yaşar?' başlıklı, karantina günlerinin bir konferansının linkini veriyorum (tarihe dikkat: 19 Mayıs!): https://www.youtube.com/watch?v=PZuJfaBCjXc&ab_channel=Bir%C4%B0ZDerne%C4%9Fi". "Nasıl bir çakışma, örtüşme oldu acaba?" diye heyecanla hemen linki tıkladım ve karşıma Levent Küey'in "İnsan Neyle Yaşar?" başlıklı sunumu çıktı. Levent Küey 19 Mayıs 2021 tarihinde "Bir İZ Derneği"nin düzenlediği "Herkes için Ruh Sağlığı Buluşmaları" temalı seri toplantılardan altıncısında "İnsan neyle yaşar?" başlıklı bir sunum yapmış meğer. Bu tesadüfe gerçekten çok şaşırdım: Kendisiyle Gamze Özçürümez Bilgili aracılığıyla tanışmamızın üzerinden henüz bir ay geçmemiş o tarihte ve Levent Küey, kitabımıza benim bu önsöz yazmamdan aylar önce yaptığı konuşmasında Bertolt Brecht'in "Üç Kuruşluk Opera" oyununda yer alan bu soruya atıfla "İnsan farkındalığıyla yaşar" diyerek başlayıp kendi arayışından çıkan zengin yanıtlarını dinleyicilerle paylaşıyor. Levent Küey'in bu konferansından tamamen habersizce kendisinin kitabımızdaki yazısından bahsettiğim bölümü "İnsan Neyle Yaşar?" diyerek bitirmiş olmamı -bu hoş tesadüfü ise- Küey'in kendi sunumundaki sözleriyle yorumlamak isterim: "İnsan anlam ile yaşar. Bu kaotik, devingen, değişken realiteyi seyre dalar insan. Onu sadeleştirmeye, anlamlandırmaya çalışır. Kavramlar geliştirme çabası, kavramlar arası anlamlı bağlantılar kurma çabasıyla yaşar. Ölümlülüğe inat, hayatına anlam katma çabası, umutlarıyla yaşar insan".

İnce, İteriş Yıldırım, Mehtap Pamukcu Katrancı, Ali Osman Aktaş, Başak Acınan ve Şenel Vural'la bir araya gelerek (toplantıya Can Çara da dinleyici olarak katılmıştı) okuma grubu olarak yaşadığımız deneyimin, Rosaldo'nun kitabının ve Rosaldo'nun katıldığı toplantının üzerimizdeki etkilerini konuştuk. Bu toplantının da deşifresini yaparak yayımlamaya karar verdik.

Renato Rosaldo'nun katıldığı toplantı ile bizim kendi aramızda yaptığımız değerlendirme toplantısının deşifre çalışmasında Gülgün Şerefoglu, İteriş Yıldırım, Serap Duman İnce, Mehtap Pamukcu Katrancı, Başak Acınan ve Şenel Vural kendi konuşmalarının olduğu bölümleri, Can Çara ilk toplantımızda benim yaptığım konuşmanın deşifresini, Seda Güzel de Ceren Kaynak İskit'in konuşmasının deşifresini yaptı. Nilüfer Nurgül Özdemir hem kendi konuşmasının hem de değerlendirme toplantısında benim yaptığım konuşmanın deşifresini yaptı. Gülgün Şerefoglu ve Çağrı Elverir Renato Rosaldo'nun toplantıya katıldığı bölümün Türkçe ve İngilizce deşifresini ve aynı zamanda çevirisini yaptılar. Her iki toplantının parça parça yapılan deşifrelerini Şenel Vural ve Seda Güzel teslim aldı ve Şenel ilk toplantının, Seda ise ikinci toplantının tamamını gözden geçirip deşifreleri sıraya koyup eksikleri tamamlayarak deşifre işini birlikte tamamladılar. Nihayetinde ben de metinlerin hepsini son kez gözden geçirdim. Böylece bu kitapta yer alan deşifreler ortaya çıkmış oldu.

Yazdığı otoetnografik doktora teziyle tanıdığımız/tanıştığımız Hande Çayır da kitaba "Yaratıcılık ve Antropoloji Ekseninde Eşiklik Kavramına Bakış" başlıklı yazıyla katkı verdi. Hande Çayır'ın yazısının konusu Renato Rosaldo, Smadar Lavie ve Kirin Narayan'ın editörlüğünü yaptığı ve antropolog Victor Turner'a ithaf ettikleri *Creativity/Anthropology (Yaratıcılık/Antropoloji)* (1993) adlı kitap. Hande Çayır bu kitap üzerine düşüncelerini yazarken bir yandan da kendi deneyimlerinden de yola

çıkarak etnografi ve yaratıcılık arasındaki ilişkiyi sorguladı.

2021-2022 akademik yılı güz döneminde AÜ DTCF Halkbilimi Bölümü'nün lisansüstü programında vermekte olduğum Araştırma Yöntemleri dersinin konuklarından biri de Doğu Akdeniz Üniversitesi'nde çalışan şair Ruhsan İskifoğlu'ydu. Derste otoetnografi bağlamında Renato Rosaldo'nun çalışmasından bahsettiğimde antropoloji ve şiirin iç içe geçmesi fikrinden çok etkilenmişti. Hatta ders kapsamında bir antropoşiir denemesi de yapınca kendisine kitabımız için Renato Rosaldo'nun Filipinlerdeki etnografik çalışmasını anlattığı şiirleri şair gözüyle değerlendiren bir yazı yazıp yazamayacağını sordum. Kabul etti ve "Renato Rosaldo'da Yasın Etnografisi ve Antropoşiir (*Antropoesía*)" başlıklı bir makale yazdı.

Okumakta olduğunuz Folklor Sokağı Atölyesi'nin kolektif ürünü olan bu e-kitabın sonunda yer alan "Ekler" bölümünde ilk metin, Renato Rosaldo'nun *The Day of Shelly's Death: The Poetry and Ethnography of Grief* kitabı üzerine 26 Ağustos 2020 tarihinde düzenlenen buluşmada Rosaldo'nun katıldığı kısmın deşifresinin Türkçe çevirisi. Rosaldo toplantıya katıldığında Gülgün Şerefoglu toplantıda sorulan Türkçe soruları İngilizceye ve Rosaldo'nun verdiği yanıtları da Türkçeye çevirmişti. Kitabı hazırlamaya karar verdiğimizde Gülgün Şerefoglu, arkadaşı Çağrı Elverir'le birlikte toplantının Rosaldo'nun katıldığı bir buçuk saatlik bölümünün tamamının deşifresini ve Türkçeden İngilizceye, İngilizceden Türkçeye çevirisini yaptı.

Kitaptaki "Ekler" bölümünün ikinci yazısı ise bana ait. Metnim, " 'Ne çalışıyorsun, ne?!' Folklor Yeni Bir Soluk: Otoetnografi" başlığını taşıyor. Yazımda, "otoetnografi"nin neliğine ilişkin kısa bir girişin ardından yedi yaşındayken çekilen bir fotoğrafımın çağrışımsal otoetnografik (*evocative autoethnography*) bir okumasını yapmaya çalıştım.

Kitapta yer alan bu yazımı takip eden metin ise “Akademide Düşünümsellik” başlığını taşıyan yine kolektif bir çalışma ve konusu ise geçen 2020-2021 güz döneminde Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkbilimi Anabilim Dalı’nda verdiğim “Araştırma Yöntemleri” dersine katılan Sibel Taş, Dilek İşler Hayırlı, Serap Duman İnce, Sümeyye Sakarya, Ayşe Kaygusuz Şimşek’in ve benim, dönem sonunda dönüp, geçen üç aya akademik açıdan baktığımızda ne gördüğümüze ilişkin bir yazı. Yazılarımızı hazırlarken hepimizin aklında düşünümsel yaklaşımın ne olduğu ve “Araştırma Yöntemleri” dersinde dönem boyunca ağırladığımız araştırmacılardan dinlediğimiz saha deneyimleri vardı. “Folklor Sokağı Karahindiba Tohumları” başlığı altında ders kapsamında (19 Ekim 2020’de Dr. Öğr. Üyesi Rabia Ebrar Akıncı [İstanbul Üniversitesi], 26 Ekim 2020’de Doç. Dr. Süleyman Şanlı [Mardin Artuklu Üniversitesi], 9 Kasım 2020’de Dr. Kadriye Şahin [Hatay Üniversitesi], 11 Kasım 2020’de Dr. Ayşe Yıldırım [Burdur Mehmet Akif Üniversitesi], 16 Kasım 2020’de Dr. Özgür Dirim Özkan, 23 Kasım 2020’de Antropoloji Derneği Başkanı Dr. Gözde Aynur Mirza, 14 Aralık 2020’de Dr. Erdinç Kineşçi [Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi]) ile 4 Ocak 2020’de Hacettepe Üniversitesi’nden iletişim bilimci Prof. Dr. Mutlu Binark’⁸ (Hacettepe Üniversitesi) ağırlamıştık. Bu dosyada dönem boyunca ne olup bittiğini anlatmaya çalıştık. Hepimiz için bir ilk denemeydi.

Kitabımızdaki son metin ise Ayşe Kaygusuz Şimşek’e ait. Renato Rosaldo’nun *The Day of Shelly’s Death: The Poetry and Ethnography of Grief* kitabıyla ilgili yaptığımız atölye çalışması sosyal medyada çeşitli paylaşımlarla kendine yer bulmuştu gerçi ama, Ayşe Kaygusuz Şimşek *Ekin Sanat Aylık Edebiyat ve Düşün Dergisi*’nde “Shelley’nin Öldüğü Gün: Yasın Şiiri ve Etnografisi” başlığıyla Rosaldo’yla toplantımızı haberleştirdince Kaygusuz Şimşek’in bu haber yazısı da kitapta son metin olarak yer alsın istedik hepimiz.

⁸ Prof. Dr. Mutlu Binark’la 4 Ocak 2020 tarihinde yaptığımız “Güney Kore’de Yaratıcı Endüstri ve Kültür Politikası Çalışmak: Benim Korem/내 한국 ve Seyyahveri” başlıklı dersin video kaydı *YouTube Kulaklı Orman Baykuşu* kanalından izlenebilmektedir (<https://youtu.be/d7sYzpGG1jI>).

Kitap, Ankara’nın değerli yayınevlerinden biri olan Ürün Yayınları’nın bir yayını olarak çıktı. Ürün Yayınları’nın Genel Yayın Yönetmeni –1994’ten beri yayımlanması konusunda her zaman akademik çalışmalarına destek veren- Metin Turan’a ve yayınevinin yetkilisi Serhat Turan’a teşekkür ediyorum. Kitabın hem kapak hem de sayfa tasarımını yapan eski öğrencim, şimdilerde genç arkadaşım Safiye Özkan Aygün’e de emekleri için ve küçük kızı Güneş’e de annesine (onun oyun vaktinden alarak) kitabımızın tasarımını yaparken sabırla anlayış gösterdiği için teşekkür ediyorum. İyi ki Başkent Üniversitesi yıllarımızdan sonra yolumuz tekrar kesişmiş.

Elbette bir de bu kitabın ortaya çıkışının -özellikle Türkiye halkbilimi çalışmaları tarihi bakımından değerli olduğuna inandığım- kendi hikayesi var.

Hikayemiz: Her Şey Nasıl Başladı?

Pandemi oldu. Küresel bir salgın: *COVID-19*. Birden hayat askıya alındı. Öğrencilerimiz, biz, herkes kendi mekanına hapsoldü. Yurtdışında sokakta yürürken ölerek yere düşen insanların videolarını izlemek, birçok ülkede doktorların artık hasta seçmek zorunda kaldıklarını gazetelerden okumak korkudan aklımızı başımızdan aldı. Hiç unutmuyorum, ben de okuduklarımdan, izlediğim videolardan o denli korkmuştum ki salgının ilk günlerinden birinde markete alışverişe gittiğimizde dehşete düşerek panik atak geçirmiştik.

Facebook’ta “Halkbilim Bölümü DTCE AÜ” başlıklı grubumuzda salgınla ilgili olarak tam o tarihlerde arka arkaya üç mesaj paylaşmışım:

12 Mart 2020

“ÖNEMLİ DUYURU: Sevgili Bölüm öğrencilerimiz, üniversiteler pandemik hastalık nedeniyle 16 Mart 2020 Pazartesi gününden itibaren 3 hafta süreyle tatil edildi. Sonrasında nasıl/ne yapacağımızı buradan yine paylaşacağız.

Safiye Özkan Aygün ile...
(AÜ DTCE, 28 Kasım 2016)

Durum ciddi, fakat dünyanın da sonu gelmiş değil; yapmamız gereken şey sağlık uzmanlarının önerdiği hijyen kurallarına dikkat ederek yaşamak.”

13 Mart 2020

“Üç haftalık eğitim tatili öncesinde bugün son derslerimizi yaptık üçlerle ve dörtlerle, daha doğrusu derse gelebilenlerle, bir de tabii değerli konuklarımızla... Ve fotoğraflarda elimdeki ise derslerde kullanalım diye bugün aldığım zambak kolonyası:) Zambak da mı virüse karşı koruyor?:) Evet! Zambak kolonyası çocukluğunuzda annenizin bütün giysilerine sinen koku ise... Proust’un kurabiyesi...”

13 Mart 2020 (AÜ DTCF Halkbilimi Bölümü 215 nolu derslik)

18 Mart 2020

“ÇEVİRİMİÇİ ÖRGÜN EĞİTİM... Sevgili Bölüm öğrencilerimiz, ‘Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı’nın bu süreçte gerekli altyapıya sahip üniversitelerin 23 Mart 2020 tarihinden itibaren eğitim-öğretim faaliyetlerini *online* olarak sürdürebileceklerini bildirmesinin ardından Üniversitemiz de 23 Mart 2020 tarihinden itibaren tüm örgün programlarda *online* öğretime geçme kararı almıştır’... Ancak uygulamayla ilgili detaylar henüz kesinleşmedi. Neyi nasıl yapacağımız kesinleştiğinde ben de buradan size detaylı yazacağım. Eğitim hakkınızla ilgili olarak lütfen panik olmayın, her şey yoluna girecek.

Şimdilik sağlık örgütlerinin önerdiği şekilde kendi sağlığınızı korumak için gerekenleri özenle yapmanız yeterli. Enseyi karartmayalım...”

Pandemi sürecinde evlerimize kapanmanın ve eğitimin sanal yapılacak olmasının anlamı akademik yaşamımızın önemli bir bölümünü oluşturan dünyamızı kaybetmek oldu. Akademisyen olarak bu benim için Fakültede öğrencilerle birlikte olamamak demektir. Ne yapmam gerektiğini bilemiyordum; kendi kendime “En azından sosyal medyada öğrencilerimiz için paylaşımlar yapabilirim” diye düşündüm:

19 Mart 2020

“YENİ BİLGİ. Çevrimiçi örgün eğitim.

Sevgili Öğrencilerimiz, Üniversitemiz bize sizlerle uzaktan eğitimi nasıl yapabileceğimize ilişkin İnternet üzerinden eğitim veriyor bu hafta. Ben de az önce bu eğitimi aldım. Kesinleşenler şunlar: Her bir ders haftada sadece toplam 30-40 dakika olabilecek (sisteme getireceği aşırı yük nedeniyle). Hocalar isterlerse derslerini kaydedip sisteme yükleyecek, isterlerse etkileşimli canlı sanal ders yapabilecek. Sınavların ne zaman yapılacağı ise henüz belli değil. Şimdilik bu kadar, arkadaşlar. 2012’de dünya yok olmamıştı, şimdi de yok olmayacak, öyleyse Adonis kası çalışmaya devam, Umut Sarıkaya:))”

19 Mart 2020

“Sevgili Öğrencilerimiz, Dünya Sağlık Örgütü (WHO) koronavirüs hastalığı salgınına ‘Uluslararası Halk Sağlığına Yönelik Endişe Verici Acil Durum’ olarak ilan etti biliyorsunuz. Bu süreçte sadece fiziksel değil, ruhsal sağlığımızı korumak da çok önemli, onsuz zaten olmaz... WHO’nun en önemli önerilerinden biri de şu: ‘Endişe duymanıza veya üzülmenize yol açacak her türlü haberi izlemekten, okumaktan ve dinlemekten kaçınınız; planlarınızı hazırlamak ve kendinizi ve sevdiğiniz kişileri korumak üzere işe yarayan adımlar atmanızı sağlayacak bilgilere önem verin. Gün içinde bir veya iki kez olmak üzere belirli zamanlarda son gelişmeleri takip edin. Bir salgın hakkında ani haberler vermek veya neredeyse durmaksızın haber akışı sağlamak herkesi endişelendirebilir. Gerçeklere önem verin. Dedikoduları gerçeklerden ayırmanızı kolaylaştırmak üzere düzenli aralıklarla WHO’nun internet sitesinden ve yerel sağlık yetkililerinden bilgi alın.’”

22 Mart 2020

“Heeey sen! Enseyi karartmak yok:) 23 Mart 2020 Pazartesi günü çevrimiçi örgün eğitimimiz başlıyor. Bölüm öğretim elemanları olarak şimdilik ortak kararımız derslerimizi derslerin tam gün ve saatinde (Rektörlüğün belirlediği gibi 30-40 dakika olarak) çevrimiçi yapmak. Hocalarınızdan gün ve saatini değiştirmek isteyenler olursa sizlere ulaşacaklardır. Yine de bir sıkıntı olursa lütfen bana/bizlere ulaşma konusunda hiçbir tereddüt yaşamayınız (cep telefonu numaramı ve epostamı hepimiz biliyorsunuz)... Umuyorum haftaya sistem ve İnternet bakımından da her şey yolunda gider... İçten sevgilerimle...”

26 Mart 2020

“Sevgili Öğrencilerimiz, YÖK Başkanı, ‘Bu sene Bahar dönemi eğitim öğretim sürecini sadece uzaktan eğitim, açık öğretim ve dijital öğretim imkanları ile sürdürmeye karar verdik. Yani bahar döneminde yüzyüze eğitim yapılmayacaktır’ şeklinde bir açıklama yaptı bugün. Ben de tekrar edeyim: Bahar dönemini sanal derslerle tamamlayacağız. Sınavları nasıl yapacağımızla ilgili olarak ise henüz bir bilgi almadık. Gelişme olduğunda mutlaka sizinle paylaşacağız.”

Yüz yüze ilişkileri seven, İnternette eposta ve sosyal medya hesapları kullanan ve sadece *YouTube* videoları izleyen biri olarak belirsiz bir süre için evde kalma ve derslerin tamamını sanal yapma düşüncesinden belli ki çok korkmuşum ve güya öğrencileri, ama aslında kendimi teselli etmişim *Facebook*’taki Bölüm sayfamızda:

27 Mart 2020

“Ne olursa olsun, yaşamaya mecbursun... Sevgili öğrencilerimiz, (henüz bazılarınızın doğmamış olduğu) 17 Ağustos 1999’da yaşadığımız deprem o kadar büyük bir yıkıma sebep olmuştu ki bir daha dünyamızın asla eskisi gibi olamayacağını düşünüyorduk hepimiz... Fakat sizler doğdunuz, büyüdünüz, bizim ümidimiz oldunuz... İşte o nedenle, ‘Bugün canın çok sıkın / Herşey sana zor geliyor / Olabilir / Sanki sen hiç bilmediğin / Bir kaos içindesin / Kimbilir / Ne olursa olsun / Yaşamaya mecbursun / Ne olursa olsun / Yaşamaya mecbursun...’ ”

29 Mart 2020

“Sevgili Öğrencim, belki Umut Sarıkaya karikatürlerini sevmiyorsundur, belki benden de hiç hazzetmiyorsundur, olabilir. Ama sen benim hep aklımdasın. Kendini hem fiziksel hem ruhsal olarak koru, olur mu? E bol bol iyi filmler

izlemek ve kitap okumak da bu aralar pek hoş olur ayrıca... Seviyorum seni Ernesto, bil yani:)”

Mart ayının sonunda sanal ortamda ders yapmaya alışmıştım. Artık ilk yaptığım derslerdeki gibi heyecandan kan ter içinde kalmıyorum:

30 Mart 2020

“Sevgili Öğrencilerimiz, yedi gündür sanal derslerimizi yapıyoruz. Acaba sanal derslerle ilgili olarak bizden, sizden, Üniversitenin sisteminden veya İnternet’ten kaynaklı sorun/lar yaşadınız mı, yaşıyor musunuz? Sıkıntılarınızı iletirseniz ben de Bölüm Başkanı olarak ilgili kişilere/birimlere problemlerinizi iletibilirim ve sorunlarınızın çözülmesi için çaba gösterebilirim... Buraya nazikâne not düşmek istedim sizin için. Utandırma bizi gogil saceşşins:)”

31 Mart 2020

“Sevgili Öğrencilerimiz, sevgili dijital yerlilerimiz, biz hocalarımız sizler gibi dijital yerli değiliz, bizler dijital göçmenleriz. Yani sizler İnternet’in içine doğdunuz, bizlerin ise hayatına İnternet geç girdi. O nedenle sanal eğitimimizin ilk haftasında her şey pıt diye yoluna giremedi... Muhtar Kutlu Hoca’mızın sanal dersleriyle ilgili bildirimler alıyorum sizlerden. Hocamızla bu akşam görüştük, kendisi dersleri için videolar hazırlıyor. Sabırla (en fazla) birkaç gün bekleyelim, hepsi tamamlanacak. Hem Hocamıza hem bizlere lütfen güvenin, mağdur olmanız söz konusu olamaz... Ufak tefek aksamalar gayet normal: Bizler için (aslında sizler için de) malum yepyeni bir eğitim dönemi başladı. Bu ilk haftalarda hepimiz muhtemelen ortalığı biraz camgöbeği rengine boyayacağız ve Rönesans’a da ‘Elveda’ diyeceğiz, ama yeni çağ başlıyor işte, güzel değil mi yani lütfen?:)”

Şimdi geriye dönüp baktığımda çevrimiçi eğitime bu kadar kısa sürede uyum sağlamış olmama/olmamıza şaşırıyorum değilim:

17 Nisan 2020

“Bugünkü Fakülte Kurulu’nda görüşülen konulardan biri vizeler ve finallerdi. Daha önce yazdığım gibi 15 Mayıs’ta dönem bitiyor ve vize değerlendirmelerimiz de sona erecek o tarihte. Finaller de çevrimiçi olacakmış. Tarihi ise netleşmiş değil, en erken Mayıs’ın son haftası ve

Haziran'ın ilk haftası ve en geç Haziran'ın sonu imiş; ama henüz kesin değil. Final için isteyen hocalar ödev verecek, isteyenler çevrimiçi test veya klasik sınav yapabilecek... Lisansüstü öğrencilerin tikleri, yeterlik sınavları, jürileri çevrimiçi yapılabilecek... Lisansüstü öğrencilerin dönem değerlendirmelerinin nasıl yapılacağını belirleyecek komisyon kurulmuş, yakında onunla ilgili de bilgi gelecektir. Tüm Yönetimin ümidi ve beklentisi güz döneminde olağan düzene geçmemiz... Bakalım, göreceğiz... Eğitim düzeni öyle ani ve sarsıcı bir şeyin içine girdi ki çevrimiçi eğitimin sanıyorum ileriki dönemlere bazı çok önemli, kalıcı (bence olumlu) etkileri olabilecek hepimiz için..."

Bölüm Başkanı⁹ olarak Zoom'da ilk sanal akademik bölüm kurulunu düzenleme cesareti bulmuşum:

17 Nisan 2020

"Sanal dünyanın kolaylıklarından yararlanmak, bunu kullanmak ayrıca o kadar güzel(miş) ki... Bu akşam Bölüm öğretim elemanlarımızın tamamının katılımıyla ilk sanal Bölüm Kurulumuzu yaptık. Zoom'u kullandık. Bana Zoom'u kullanmayı öğreten ve bugünkü Bölüm toplantısını teknik olarak gerçekleştirmemi sağlayan, bunun bilgisini bana veren, hayatımdaki o güzel kadına, Pınar Ekinci Hoca'ma çok teşekkür ediyorum. Kendi güzelliği yetmiyormuş gibi peşine kaç güzel kadını da takarak hayatıma soktu; inanılmaz:)"

Derken lisans ve lisansüstü derslerime dinleyici davet etmeye başlamıştım bile:

21 Nisan 2020

"Alıştık mı ne artık keşiflere?:) Dileyen tüm (lisans ve lisansüstü) öğrencilerimiz, "konuk" olarak lisans derslerime katılabilirler. 24 Nisan 2020 Cuma günü saat 12.00-13.30 arasında mitoloji, 14.00-15.30 arasında halkbilim/edebiyat/sinema dersim var. Katılmak isteyen öğrencilerimizin bana bir mesajla ad-soyad, öğrenci numarası ile eposta adresini ve hangi derse katılmak istediklerini yazmaları yeterli:) Beklerim..."

2020 yılının Mayıs ayı geldiğinde artık İnternet üzerinden toplantılar yapmak çok kolaylaşan bir uygulamaya dönüşmüştü:

⁹ Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Halkbilimi Bölümü

17 Mayıs 2020

"Kısa süre içinde üçüncü sanal Bölüm Kurulumuzu yaptık. Büyükşehir çalışıyor:)"

Toplantımıza M. Muhtar Kutlu Hocamızı da davet etmiştik. Hayalim dünyanın her yerindeki genç-yaşlı tüm hocalarımızı, Bölüme tüm emek harcayanları biraraya getirmek:) Gelenek zincirimizin kopmuş halkalarını birbirine ekleyerek tarihçemiz üzerine düşüncelerimizi derinleştirmek, kendimizi daha iyi anlamak, yorumlamak, böylece yeni hamleler yapmak/yapabilmek... Hayallerimiz..."

Pandeminin başladığı bahar döneminde lisansüstü programımızda ders alan öğrencilerle bir yandan halkbilimi alanında yapılan tezlerde araştırma yöntemleri üzerine konuşurken bir yandan da pandeminin üzerimizdeki duygusal etkilerini ekrandan kâh gülerek kâh ağlayarak birbirimizle paylaşıyorduk –ki bu duygusal paylaşımlar akademide hiçbirimiz için *olağan-içi* bir deneyim değildi. Salgının başladığı bahar döneminde yüksek lisans ve doktora programlarımızda verdiğim "Araştırma Yöntemleri" dersini alan Nilüfer Nurgül Özdemir, Ceren Kaynak İskit, Mehtap Pamukcu Katrancı, Ecem Ceylan, Ali Osman Aktaş, Sultan Güneş ve Martı Esin Şemin'den dönem sonunda hepimizin hayatında ilk defa yaşadığımız bu salgın üzerine bir metin yazmalarını istedim. Böylece öğrenciler dönem sonunda düşüncelerini, duygularını yazılı olarak dile getirdiler. Metinlerinden aşağıda yaptığım kısa alıntılar o dönemde yaşadığımız kayıp duygusunu, kederi, yalnızlığımızı ama bu duygularımızı nasıl da birbirimizle paylaşma arzusu duyduğumuzu bence olağanüstü bir dille anlatıyor:

Nilüfer Nurgül Özdemir: "Yas, Uzaktan Eğitim ve Folklor Üzerine Bir Deneme: 'Gel, Birlikte Ağlarız...'"

*Zen'den önce dağlar dağdı, ağaçlar ağaç,
Zen sırasında dağlar ruhların tahtıydı ve ağaçlar bilgeliğin sesi.
Zen'den sonra dağlar dağdı, ağaçlar da yine ağaç.
Zen Özdeyişi*

“Brian Fay bir deneyimi bilmeyi yaşamaktan fazlası olarak nitelendiriyor ve ‘bilmek teşhis, tarif ve tavzih edebilmek demektir’¹⁰ diye ekliyor. Ben de bu yazıda, ‘Eğitime virüs salgını nedeniyle ara verildiğini duyduğunuz andan itibaren lisansüstü eğitiminizle ilgili günceniz; folklor ve internet’ konulu ödevimiz bağlamında son iki buçuk ayda bir deneyim olarak yaşadıklarımı teşhis, tarif ve tavzih etmeye çalışacağım. COVID-19 salgını ile birlikte yoğun ve sancılı bir şekilde deneyimlediğimiz karantina sürecimizde uzaktan eğitimle ilgili yaşadıklarımı, gözlemlerimi bir günce kaydı olarak değil, düşünümsel bir tarzda yaşadıklarımın şimdideki izdüşümleri olarak bir araya getirmeye çalışacağım. Benim açımdan bu final ödevimiz, dersimiz boyunca üzerinde önemle durduğumuz düşünümsel bir anlatıya (yazıya, araştırmaya) dair bir deneme olması ve bunu yaşadığım yas süreciyle birlikte anlatacak olmam nedeniyle özel bir önem taşıyor. Ayrıca böyle bir ödevle tam da Fay’ın bahsettiği anlamda teşhis, tarif ve tavzih şeklindeki bir bilme sürecine giriştiğimiz için, en azından bunu deniyor olduğumuz için de, mutlu olduğumu belirtmeliyim.

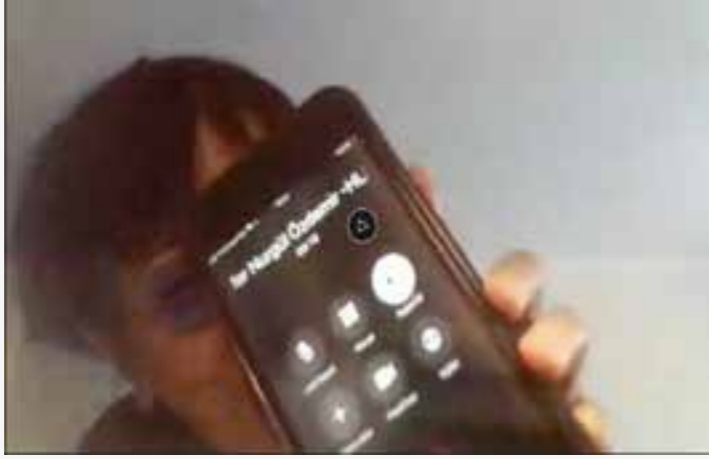
Zen’den Önce... COVID-19 salgınının 11 Mart 2020 tarihinde Türkiye’de de görülmesi ile birlikte her kademede eğitime ara verilerek, uzaktan eğitim sistemine geçiş yapıldı.¹¹ Bizler de Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkbilimi Anabilim Dalı lisansüstü öğrencileri olarak yaklaşık iki buçuk ay boyunca eğitimimize Ankara Üniversitesi Uzaktan Eğitim Merkezi (ANKUZEM) aracılığıyla devam ettik ve bu kapsamda Prof. Dr. Serpil Aygün Cengiz Hoca’mızın verdiği Araştırma Yöntemleri dersimizi de ANKUZEM aracılığı ile sürdürdük. İlk derslerimiz, internet yoğunluğu olabileceği nedeniyle Hoca’mız tarafından kayıt edilirken, sonrasında canlı derslere geçtik ve öğrencilerin de katılımı ile derslerimizi tamamladık. Halkbilimi lisansüstü öğrencileri olarak ilk iki dersimizi biz de kayıttan dinlemiş ve sonrasında online derslerimize geçmiştik ki, COVID-19 nedeniyle bir süredir yoğun bakımda olan kuzenimin 7 Nisan 2020’de vefatını öğrendim. Karantina sürecine geçişle birlikte pek çoğumuzun da hissettiği yoğun anksiyetinin üzerine, (ki bu süreç geniş kesimlerce, gündelik hayattaki ani ve zorunlu değişim nedeniyle şekillenen bireysel yaşlara da neden oldu) yakınımda yaşadığım bu kayıp beni oldukça sarstı. En zoru da hiçbir şey yapamıyor olmanın çaresizliği idi... Tam

10 Fay, Brian, *Çağdaş Sosyal Bilimler Felsefesi*, çev: İsmail Türkmen, Ayrıntı Yayınları, 2005, s. 37

11 “Üniversiteler 23 Mart’ta uzaktan eğitime başlayacak”, Anadolu Ajansı, 18.03.2020, Erişim: 23.05.2020 <https://www.aa.com.tr/tr/egitim/universiteler-23-martta-uzaktan-egitime-baslayacak/1769992>.

da bu kaybın hemen öncesinde hocamızın ‘Eğitime virüs salgını nedeniyle ara verildiğini duyduğunuz andan itibaren lisansüstü eğitiminizle ilgili günceniz, folklor ve İnternet’ konulu bir ödev hazırlayacağımıza dair dersimizin sanal belleği olan ‘Facebook Araştırma Yöntemleri Grubu’ndaki paylaşımını görmüş ve ödevi aslında tamamen yanlış anlayarak ‘İnternet çağında folklor ne kadar mümkün?’ gibi klasik bir soru üzerinde araştırma olarak tasarlamaya başlamıştım. Hatta notlarım arasında şunlar vardı: ‘Folklor olabilmesi için ortak bir şeyleri olan bir gruba ihtiyaç var. İnternetin doğrudan bir folklor ürettiğini söylemek ne kadar mümkün? Bireysel folklor olabilir mi? İnternette ki gruplar kimler, sınırları ne? Bu grupların ortaklıkları nedir?’ ‘Folklorun ne’liğini tartış! Karantina ve gelenek tartış! Geleneği, ritüelleri hangi yönde etkiliyor COVID-19? Gündelik yaşam pratikleri nasıl şekillenecek? vb.’

Zen sırasında... Konuyu yanlış anlayarak giriştiğim bu hazırlık soruları ve süreci, kuzenimin ölüm haberi ile kesintiye uğradı ve hatta yaşadığım bu sarsıcı deneyim, daha önceden yaşadığım yasla da birleşince, severek takip ettiğim bu dersi bırakmayı düşündüm. 13 Nisan 2020 Pazartesi günü dersimize katılmadım. Akşam üzeri ders bitimine doğru, telefonda Serpil Hoca’mızın cevapsız çağrısı vardı. Hoca’mı tekrar aradığımda o günkü dersimiz bitmek üzereydi. Kendisi beni merak ettiğini söyledi ve ben de ona yaşadığım kaybı anlattım. Sesimi telefonun hoparlöründen dışarıya verdiğinde aslında ANKUZEM aracılığıyla devam eden dersin sonuna bir şekilde dahil olmuştum. Arkadaşlarımın da samimiyetle ilettikleri başsağlığı dilekleri ve yine samimiyetle o gün yaşadıkları psikolojik krizlerini anlatmaları beni oldukça etkiledi. Öyle ki, Hoca’mız dersi bırakmayı düşündüğüm bir anda benim hiç unutmayacağım o cümleleri söyledi: ‘Nilüfer keşke derse katulsaydın, hepimiz ayrı ayrı kendi krizlerimizi konuşuyorduk. (...) Derslere katulalım, birlikte ağlarız. O da güzel...’

13 Nisan 2017¹²

‘Gel birlikte ağlarız’ cümlesini duyduğumda, belki de çok az tanıdığım sınıf arkadaşlarımla, Hoca’mıla birlikte yas tutabileceğimi ve hatta o an onlarla birlikte bir yası paylaşıyor olmanın beni rahatlattığını anladım. Sözleri söylenmiş olmak için söylenen baş sağlığı temennilerinden değildi. Belki sadece ‘Başın sağ olsun’ dediler, başka ne denilebilirdi ki ama eklediler de, ‘Gel birlikte ağlarız’ ya da ‘Ne zaman istersen arayabilirsin...’ Samimiyetle... Birbirimizi hiç tanı mıydık oysa! Bir yas süreci bizi ortaklaştırmıştı. Birbirimize tutunursak belki güneş doğabilirdi ve de öyle oldu. Biz karantina ile birlikte içine girdiğimiz ‘kişisel krizlerimizi’ ve yaslarımızı birbirimize tutunarak atlattık aslında; ‘Hepimiz insanız’ düsturunu merkeze alan Hoca’mızın bize alan açan yaklaşımı, samimiyeti ile de tüm bu süreç boyunca harika bir deneyim, paylaşımlar ve en önemlisi de derinlemesine bir öğrenme süreci yaşadık. (...)

Ceren Kaynak İskit: “Bir Garip Folklor Güncesi”

“ ‘Hep denedin, hep yenildin. Olsun. Gene dene, gene yenil. Daha iyi yenil.’ Günceme bu günlerde sürekli aklımda Samuel Beckett’in *Godot’yu Beklerken*

12 Nilüfer Nurgül Özdemir’in yazısında yer alan dipnot: “Burada özellikle paylaştığım bu ‘telefonla arama ekran görüntüsü’, aslında bana özel değildi ama bir o kadar özel bir eylem olarak hafızamda kaldı, her zaman da bu naifliği ile hatırdamda kalacak. Hoca’mız tüm bu süreç boyunca öğrencilerin internetle ya da sisteme girişle ilgili sorun yaşadığı her an imdatlarına telefonuyla yetişti ve hiç istisnasız derslerine katılmak isteyen herkesin ‘orada olabilmesi’ için tüm koşulları sağlamak adına özel bir önem gösterdi. Bu nedenle bu görüntü benim için çifte anlamlı ve burada paylaşılmaya değer bir görüntü oldu.”

oyunundan aslında çok popüler olan bu cümleyle başlamak istedim. Popüler diyorum çünkü hepimiz bir yanıyla popüler kültürden besleniyoruz. Kimi zaman paylaşılan cümleler içerisinde kendimizi buluyoruz. Kimi zaman keşfettiğimiz o cümlelerin anlamlarını o kadar içselleştiriyoruz ki o kadar da popüler olmasını istemiyoruz. Kendi keşfimizin cazibesine kapılıp, başkalarıyla bunu paylaşmak istemiyoruz. Benim için de Beckett’in bu cümlesi böyleydi ancak sanıyorum zamanla cümlenin popülerliğiyle kendimce bir barış imzalayıp, başkalarının da böylesi anlamlı bir cümleyi içselleştirmesine -belki biraz bencilce ama- izin verdim. Neden mi bu cümle? Hayatta yaşadığım deneyimler, hayal kırıklıkları ve her seferinde yaşadığım deneyimlerin ardından yeniden başlama arzusunu içimde barındırdığımdan dolayı demek çok da yanlış olmaz. Sözü çok uzatmadan hayatımıza aniden giren davetsiz bir misafirin -adına ‘Koronavirüs hastalığı/COVID-19’ ya da ‘COVID-19’ mu demeliyim?- doktoramın tam da en heyecanlı olduğum ilk dönemime denk gelmesi, bu virüsün bendeki yansımaları, yeni tanıştığımız ‘uzaktan eğitim’ sistemine alışma süreci, bunun folklorik olarak bizi nasıl etkilediğini anlatma çabasına gireceğim. Tam da bu nedendir ki güncemin adı ‘Bir Garip Folklor Güncesi’. Varlığıyla ilk olarak Çin’in Vuhan kentinde tanıştığımız, sağlığını nasıl etkilediğinden çok da haberimizin olmadığı -belki de bize bir şey olmaz mantığıyla ilgilenmediğimiz- koronavirüs hastalığı/COVID-19’un tanımını ve sürecin nasıl geliştiğini anlatma gerekliliği hissediyorum. Zira bu davetsiz misafir planladığımız hayatlarımızın hiç de içerisinde bulunmuyordu. Hatta var olduğumuz dünyada kurguladığımız en kötü senaryonun içerisinde bile böylesi bir virüsün pandemi olarak ilan edilmesi pek de beklediğimiz bir durum değildi. Davetsiz misafir dememin yegâne sebebi de bu yüzdendir. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), 31 Aralık 2019’da Çin’in Vuhan kentinde koronavirüs ailesinden yeni bir virüs tespit ettiğini duyurdu ve 11 Şubat 2020’de bu virüsün adını COVID-19 olarak tanımladı. Zaman geçmeden virüsün hızla başka ülkelere yayılım göstermesi nedeniyle virüs pandemi olarak ilan edildi. 11 Mart 2020’de bu virüsün ülkemize gelişyle hiç tanımadığımız bambaşka bir dünyaya birden adım atmış olduk. Hızlıca okullarımız kapatıldı. ‘Evde Kal’mamız, evden çıkmamız, evden çalışmamız gerektiği söylendi. Her şey ‘evimize’ mahsus olmaya başladı. Öyle ki, daha önce sadece duyumsadığım ‘uzaktan eğitim’in ortasına düştüm. Ne yapacağımı bilmez halde bana söylenenleri yerine getirmeye başladım. İnternet ortamında yeni bir uygulamayla karşı karşıya kaldım. Çevrimiçi diye adlandırdığımız derslerle tanıştım. Hiçbir yere gidemeyecek, sevdiğim insanları bilinmez bir tarihe kadar göremeyecek (yüz yüze) olma kaygısı, sadece evimde bulunan olanaklar doğrultusunda

gündelik yaşam pratiklerime devam edecek olmam, kapana kısılmışlık hissi, dış dünyayla iletişimimin sadece kendi evimin penceresinden ibaret olacağı gerçeği, ne yapacağını bilememe, belirsizliğin hakim olduğu bir hayat gibi sıraladığım bütün olumsuzluklar arasında bu kaygılar, yeni bir 'ben'le tanışma olgusunu beraberinde getirdi. (...) Hele konumuz uzaktan eğitim, şu anda sürecine alışmaya çalıştığımız pandemi olunca daha manidar oluyor. Bu konudaki gözlemlerimin şimdiye kadar çok optimist olmadığını söylemek istiyorum. Zira 'evde kal'maya başladığımız günden itibaren internet ve sosyal medya kullanımının ne kadar verimli kullanıldığına dair birçok soruyu sormaya başladım. Kullandığımız *Facebook*, *Twitter*, *Instagram* gibi sosyal medya ortamlarının kendi çevremde takip ettiğim kullanıcılarına baktığımda dehşete kapıldığımı söylemeden geçemeyeceğim. Dünyayı etkisi altına alan pandeminin çoğu kişide büyük bir kaygıya neden olduğu kesin ancak bu kaygının hepimize birtakım dayatmaları da beraberinde getirmesi kaçınılmaz oldu. Örneğin, sosyal medya üzerinden ev yapımı ekmeğin paylaşımları, hayatın yavaşlamasını fırsata çevirmek için içerisinde bulunduğumuz evleri düzenlemek, okuyamadığımız kitapları okumak, filmleri seyretmek her ne kadar gözümüze ilk zamanlarda hoş görünse de bir süre sonra farklı bir panik ve telaşa sebep olduğu düşüncesindeyim. Örnekler doğrultusunda aynı telaşeye kendimin de kapıldığından yola çıkacak olursak, kişilerin kendini gösterme çabasına girmiş olması, sosyal medya ortamlarındaki varoluş nedenlerinin gündelik yaşam pratikleri sınırında evlere kapanmak ve kendini kanıtlama çabası tartışılması gereken bir sorundur. (...) Sözü fazla uzatmadan verdiğim örnekler doğrultusunda aslında yeni teknoloji araçlarıyla, kullandığımız diz üstü bilgisayarlar, akıllı telefonlar ve daha niceyiyle birlikte birbirimizden bağımsız da olsak kendi folklorumuzu oluşturmaya başladık. Serpil Aygün Cengiz'in yukarıda belirttiğim makalesini günümüze uyarladığımızda, tanımladığı folklorun kitle iletişim araçları doğrultusunda dört değişik biçimde var olmasını da güncelleyebiliriz. Özellikle dördüncü maddede belirttiği '*Radyo/televizyon yayınlarındaki canlı bağlantılarda ve internet ortamındaki etkileşimli sistemlerde (icq, microsoft chat vs.) üretilen/yeniden üretilen folklor*' tam da üzerinde kafa yorduğum mevzunun yeni vücut kazanmış boyutu olabilir. Sosyal medya alanlarındaki canlı bağlantılar, televizyonda üretilen programlar keza bu madde altında yeniden tartışılabilir. Kendi folklorumuzu oluşturmaya başladık dememin temelinde de söz konusu canlı bağlantıların, kendi bireysel hayatımıza kadar indirgemiş olmamız ve bunu toplumda var olan popüler kişilerden esinlenerek artık bizim de yapabildiğimizi anlamaya başlamamız olmuştur. (...) Çevrimiçi derslere geçtiğimizden beri süreci nasıl

yöneteceğime dair endişelerim hali hazırda var olan anksiyete ataklarımın da tekrardan kendini hatırlatmasıyla vuku buldu. 'Dersler nasıl olacak? Kaynak erişimini nasıl sağlayacağız? Öğrencilik hayatımızda var olan ödevlerimizi şu süreçte nasıl yapacağız? Derslere nasıl odaklanacağız?' gibi soruların peşi sıra aklıma kurcalaması ilk zamanlarımda beni derin bir kaygıya sürükledi. Çünkü evin getirdiği sınırlılıklar, öte yandan devam eden iş sorumlulukları haliyle zaman yönetiminin, yönetilemez bir hale gelmesiyle birlikte kendimi bu kaygıların arasında kaybolmuş hissettim. Ancak zaman içerisinde çok ilginçtir ki bu kaygıların ne kadar yersiz olduğunu hatırlatırken buldum kendimi. Bu konuda doktora hocalarımın üzerimdeki emeğinin çok büyük etkisi olduğuna inanıyorum. Öncelikle kendi okulum, Ankara Üniversitesi'nin sürece hemen uyum sağlaması, internet üzerinden çevrimiçi dersler için hızlıca bir altyapı oluşturması ve zaman kaybetmeden derslere başlaması sürece uyum sağlama konusunda oldukça yardımcı oldu. Ancak oluşturulan altyapı nedeniyle lisansüstü derslerin altmış dakikalık bir zamana kısıtlanması da bir o kadar sürece alışmamızı zorlaştırdı. Zira derslerimizin içeriği, özellikle lisansüstü eğitimi dikkate alırsak, belirlenen zaman diliminin doğasına aykırıydı. Nitekim bir süre sonra bu sınırlandırmanın gerçekçi olmadığı da anlaşıldı. (...)"

Mehtap Pamukcu Katrancı: "Korona Günlerinde Yaşama Sevincim"

"1998 yılında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Hungaroloji Anabilim Dalı'ndan mezun olduktan sonra TRT Dış Yayınlar Dairesi Yabancı Diller Müdürlüğü Macarca masasında staj yapmaya başladım, bu sayede severek öğrendiğim Macarcayı hayatım boyunca kullanma şansım oldu. Mezun olduğum okulda yüksek lisans yapabilmek ideallerim arasında yer almaktaydı ancak, hayatımın akışında çeşitli nedenlerden dolayı bir türlü yer veremediğim yüksek lisans hayalim her zaman ilk günkü sıcaklığını korumaktaydı. İlkokul dördüncü sınıfa giden oğlum, internette ve televizyon seyredirken geçirdiği zaman derslerine ayırdığı zamandan daha fazlaydı. Oğlumun eğitim hayatında başarılı olabilmesi ve dikkatini derslere yönlendirmesi için neler yapabileceğimi düşünürken söylemektense yaparak örnek olmanın daha iyi sonuç vereceğini değerlendirdim ve tam da sırası deyip yıllardır hayalini kurduğum ama bir türlü uygun şartların oluşmaması nedeniyle başlamadığım yüksek lisan eğitimi için ilk adımı atarak ALES sınavına girdim. İlk adımım başarılı olmuş sınavı kazanmıştım. Sıra ikinci adıma gelmişti, çocukluk döneminden bu yana kültürel değerlere duyduğum ilgi nedeniyle yüksek lisans eğitimi alanında ilerlemek istediğim

bölümün Halkbilimi olduğuna karar verdim. Halkbilimi Anabilim Dalı kabul sınavına girmek için Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'ne gittiğimde çok karmaşık duygular içindeydim. Ne de olsa mezun olalı uzun zaman olmuştu, bu durum benim için bir dezavantaj olur muydu? Sınava girerken üç hocamız da oradaydı, bir gün önce bölüm başkanı, Prof. Dr. Serpil Aygün Cengiz sınava girecek tüm adaylara bilgi vermek için elektronik posta göndermiş ve sınav öncesi elektronik postayı alıp almadığımızı sorunca elektronik postayı almadığım için biraz tedirgin olmuşum. Ancak, Prof. Dr. Serpil Aygün Cengiz söz konusu elektronik postayı hemen bana da gönderince rahat bir nefes aldım. Sınavdan sonra Bölüm Başkanı, 'Hepinizle tek tek tanışmak istiyoruz' dedi ve bölümün tüm öğretim kadrosu ile birlikte adaylarla mülakat yaptılar. Mülakat sonucunu heyecan içinde beklerken günler geçmek bilmiyordu. Yürümeye başladığım yolun sonu mu, yoksa başı mıydı? Ve beklenen gün geldi. Kayıt yaptırmaya hak kazandığımı öğrendiğimde yıllardır içimde yaşattığım yüksek lisans hayallerime kavuştuğum için artık dünyanın en mutlu insanı bendim. Dersler başladığında ise öğrenme hevesim ve heyecanım katlanarak arttı. Kaydımı yaptırıp derslere başlamıştım. Tam da beklediğim gibi evde ders çalışmam oğlumun eğitimi üzerinde de etkili oldu. 2019 yılı dünya için üzüntü ve keder dolu bir yıl olarak geride kalmıştı. 2020 yılının şanslı bir yıl olacağını düşünüyordum, her seneyi olduğu gibi yeni yılı en iyi dileklerle karşıladık derken yılın ilk günlerinde ABD'nin İran ve Çin ile yaşadığı gerilim, Avustralya'da meydana gelen orman yangınları, efsane basketbolcu Kobe Bryant'ın bir uçak kazasında hayatını kaybetmesi ve Elazığ'ın Sivrice ilçesinde 6.8 büyüklüğünde meydana gelen deprem 2019 yılını aratmaya başlamıştı bile... Tüm dünya ABD-İran, ABD-Çin arasında gerginleşen ilişkilerin nasıl yumuşayacağını düşünürken Çin'den gelen haber dünya dengelerini alt üst etti, yeni tip koronavirüs hastalığı hızla dünya gündemine oturdu. Henüz tam olarak nasıl bir yapıya sahip olduğu tespit edilemeyen ve hızla yayılan hastalık birçok hayatın sona ermesine neden oldu. (...) Belirsizlik ve çaresizlik içinde evden çalışıp haberleri takip ediyordum. Eğitim durumum ne olacaktı? Tam da bu sırada Prof. Dr. Serpil Aygün Cengiz *Facebook* üzerinden uzaktan eğitim sistemiyle kaldığımız yerden devam edeceğimizi duyurdu. Hayat bir kez daha gösterdi ki, yaşadığımız hiçbir şey nedensiz gerçekleşmiyor. 2019 yılı sonunda büyük bir heyecanla başladığım yüksek lisans serüvenim, içinde yaşadığımız dönemde beni evde endişe içinde yaşayan birisi olmaktan kurtardı. İlk sanal dersimizi 23 Mart 2020 tarihinde Prof. Dr. Serpil Aygün Cengiz'le yapmıştık. Hoca'mız bu süreç hakkında bilgi verdi, yeni takvimimizi açıkladı. Evet, sınıfta olmak gibi değil, ama eğitim

yarıda kalmayacaktı... Zar zor cesaret gösterip çıktığım yolda kendimi tekrar sorgulamama neden olan süreç, bu ilk dersle yeniden aydınlanmıştı. 24 Mart 2020 tarihinde Öğr. Gör. Dr. İskender Yıldırım 'Kültürel Kuramlar' dersinde bizi evrim düşüncesinin gelişimiyle karşılamıştı. İkinci gün karamsarlığım azalmıştı. Öğleden sonra Doç. Dr. Melike Kaplan'la 'Sağlık ve Kültür' dersi yine aynı heyecanla devam etti. Tıbbın tarihi gelişimi, eski çağda tıp uygulamaları şaşırtıcı derecede ileri düzeyde. Haftanın ilk iki günü derslerle iyi geçti. Çarşamba günü yine haber çevirisi yapmaya devam ettim. Bu arada Milli Eğitim Bakanlığı tarafından uzaktan eğitim amacıyla oluşturulan EBA üzerinden işlenen dördüncü sınıf derslerini de takip etmekte zorlanan oğluma yardım etmem gerekiyordu. Aslında uzaktan/evden çalışmak kadınlar için oldukça yıpratıcı. Tüm roller birbirine karışıyor. Korona virüs döneminde getirilen uzaktan/evden çalışma yöntemi kurulu düzenimizi alt üst etti. Ne kadar süreceği belli olmayan bir zaman dilimi için evden çalışan kadının mesai kavramı biraz karıştı. Annem kardeşimin üç buçuk yaşındaki kızına bakmak için onlara taşındı, ama babam bizde kaldı. Otuz altı yıldır birbirlerinden bir an bile ayrılmamışlardı. İkisi için de zor olacaktı, ama babam için daha zor. Yine ayrılmasalar olmaz mıydı? Riskliydi. Kardeşim ve eşi doktor, korona virüs ünitesinde çalışmıyorlar ama hastanedeler. Çocukları küçük olduğu için Antalya'daki anneanneye bırakmaya içleri elvermedi. Zaten iki sene kardeşim ailesinden, Ankara'dan uzakta çalışmıştı, tam kavuşmuşken koronavirüs ortaya çıktı. Çocuk daha yeni anne ve babasıyla beraber olacakken yine ayrılık olmazdı. Babam da akciğer tedavisi görmüş ve sol akciğerinin büyük bölümü alınmıştı. Elimizden geldiğince annemin yokluğunu hissettirmeyeceğiz... Gün yirmi dört saat ve yetmiyor. Perşembe günü sabah erkenden kalktım. Haberleri çevirdim, çevirdiğim haberlerin sesini alıp teknisyen arkadaşlara göndermem gerekiyor. Tam bitirmek üzereyken sokaktan araba geçti ve baştan. Saat on birde EBA'dan ders takibi yaptık. Özet çıkardık. Ben tekrar haber çevirisine devam ettim. Ödev yaparken anlamadığı yerleri sormaya gelen oğlumla mecburen ara verdim. Gerçekten zor oluyor. Cuma günü sabah yine erkenden kalktım, oğlum kalkana kadar çeviri yaptım, o kalktıktan sonra dersleri onunla beraber takip edebilmek için zaman kazanmam gerekiyor. Kalktı kahvaltısını yaptı ve EBA'dan ders takibi arkasından özet çıkardık. Ben işe başladım. Öğretmenin anlattığı konuyu kitapta bulamamış, birlikte bulup ders çalıştık. Ödevi yapması için onu bırakıp tekrar işe döndüm, babamın bana seslenmesiyle yine ara vermek zorunda kaldım. Yeni bir gün cumartesi, eşim evde iş bölümü yapabiliriz. Ben çeviri yaparken kahvaltı hazırladı. Oğlumuzun dersleriyle ilgilendi ve ödev yapma zamanı geldiğinde işler pek de yolunda

gitmedi. Ödev yapma işi hep biraz sancılı oluyor. İşe ara verip ödevle ilgilendim. En azından kahvaltıyı hazırlayan birisinin olması iyi oldu. Pazar günü ben çeviri yaparken oğlumuz uzaktan İngilizce dersine katıldı. Öğlene kadar her şey sakindi. Öğleden sonra dördüncü sınıf dersi ve iş arasında zaman paylaşımı yaptım. İşte yine pazartesi olmuştu, 'Araştırma Yöntemleri' dersinde Hoca'mızın çocuk oyunları konulu yüksek lisans tezi hakkında konuştuk ve tezin ne şekilde geliştiği hakkında bilgi edindik. Bu derste tez yazma konusunda atılması gereken adımları anlamaya çalışıyor, kafamızdaki sorulara cevap arıyoruz. Kendi dersimden sonra oğlumun dersleriyle ilgilendim. Hafta sonunda çalıştığım için pazartesi ve salı günü iş ile ilgilenmem gerekmiyor. Salı günü 'Kültürel Kuramlar' dersinde yapısal işlevselcilik hakkında konuştuk. Öğleden sonra Sümerlerin sağaltma yöntemleri hakkında bilgi edindik. Sümerleri sağlık sistemlerinden bahsettikten sonra EBA'dan dördüncü sınıf sosyal dersini takip ettik. Çarşamba günü yine erkenden kalktım. Biliyorum ki EBA ders saatine kadar sakın sakın çeviri yapabilirim, sonrasında beni bekleyen özet çıkarma işi var. Hatta sonrasında ödevde yardımcı olmam gerekiyor. Perşembe günü yine erkenden kalktım. Çeviri işine ne kadar erken başlarsam oğlumla ilgilenmek için o kadar zaman bize kalıyor. Bu arada babam haberleri yakından takip ediyor. Bu da beni çok üzüyor. Haberler sadece korona ile ilgili. Her akşam yeni rakamları dört gözle bekliyor. Geceleri uyumuyor, sorunca da cevap hep aynı. 'Siz anlamazsınız benim neler düşündüğümü.' Aslında her şey ortada. Hepimiz aynı şeyi istiyoruz, 'Korona sevdiğimizimize dokunma'. Cuma günü yine erkenden kalktım. Biraz çeviri yaptım. Kahvaltı hazırladım. Bugün babam kalkmak istemedi. Kendi haline bıraktım. Oğlum ile birlikte biraz ders çalıştık. Çeviri yaptım. Kalkmak istemeyen babamı kaldırıp biraz spora teşvik ettim, ne kadar olduysa... İşte bir gün daha bitti. Yarın cumartesi, eşim evde. Cumartesi sabah kalktım, çeviriye başladım. Eşimin 'Kahvaltı hazır' çağrısıyla ara verdim. Kahvaltıdan sonra biraz daha çeviri yaptım ve sıra ödevlere gelmişti. Ödevler biraz hafifleyince yine çeviriye döndüm. Pazar günü yine oğlumun internet üzerinden İngilizce dersi vardı. Bu sırada ben çeviri yaptım. Kahvaltıdan sonra ödevlere baktık, biraz hafifletince ben yine çeviriye döndüm. Yarın pazartesi ve ben yine kendi derslerimle olacağım. Prof. Dr. Mustafa Muhtar Kutlu ilk kez internet üzerinden sanal dersi başlattı. İnternet sorunu olduğu için daha önceki dersleri yapamadığını söyledi. Hoca'mızın sesini duymak güzel. Kültür kavramının farklı tanımlarından bahsettik. 'Araştırma Yöntemleri' dersinde Serpil Aygün Cengiz Hoca'mızın çocuk oyunları hakkındaki yüksek lisans teziyle ilgili konuştuk. Aslında çocuklarla ilgili bir çalışma yapmak gerçekten çok zor.

Çocuklar genellikle konuşmayı sevmiyorlar, daha doğrusu kendi istedikleri zaman konuşmayı seviyorlar, soru sorulduğu zaman sanki dillerini kullanmayı unutuyorlar. Belki de çocuk olmak, hayatın kendi eksenini etrafında döndüğünü düşünmektir. Salı günü 'Kültürel Kuramlar' dersinde yapısal işlevselcilikle devam ediyoruz. Kuramlar her şeyin temeli... Oğlumla bilgisayar ve tablet yarışımı devam ediyor. Önce kim uyanırsa bilgisayarı kazanıyor, tablet düşüp ekranı paramparça olduğu günden beri bilgisayarda çalışmak daha cazip oldu. Bu dönemde en üzücü olan herkesin elinde bir bilgisayar ya da cep telefonu, internet üzerinden bir şeyler takip ediyor. Sanırım karikatürler gerçek oluyor, yakında aynı evin içinde internet üzerinden haberleşmeye başlayacağız. Bu dönem bitip 'normalleşme' dediğimiz şey gerçekleşirse, bu kadar alıştığımız sanal alemde kolaylıkla ayrılabilir miyiz? Tekrar sosyal varlıklar olarak hayata dönebilecek miyiz? 'Kültür ve Sağlık' dersinin başında Doç. Dr. Melike Kaplan'la bu zor dönem hakkında kısa bir sohbet yaptık. Bu dönem herkesin duyguları çok yoğun. Çarşamba günü benim için yeni bir hafta başlıyor. Erken kalkıp oğlum kalkmadan çeviri yapıyorum. O kalktıktan sonra beraber EBA derslerini takip ediyoruz, ödevleri yapmaya çalışıyoruz. Babamla spor yapıyoruz. Zaman sanki su gibi akıp gidiyor. Perşembe günü yayında olduğum için eve ve oğluma ayırdığım zaman daha kısa oluyor. Cuma günü enerjimiz azalmış oluyor ve ödevleri cumartesi pazara bırakıyoruz. Sadece ders takibi yapıyoruz. Cumartesi günü yine erken kalkıp güne çeviriyle başlıyorum. EBA'dan ödevlere bakıyoruz. Oğlumun ders kitaplarından yaptığı okumaları dinliyorum. Pazar günü ben çeviri yaparken, oğlum İngilizce dersine katılıyor. Tüm gün EBA açık olduğu için vakit buldukça EBA'da vakit geçiriyor. Takıldığı konularda yardım istiyor. Pazartesi ve Salı benim için hafta sonu ve haftanın en güzel günleri. İnternet üzerinden yapılan dersler sayesinde karantınayı çok da yoğun hissetmiyorum. Yeni bilgilerle zenginleşiyor, hayata farklı bir gözle bakıyorum. Pazartesi günü Prof. Dr. M. Muhtar Kutlu kültürle ilgili okumalar önerdi. Bugün dersi takip etmekte zorlandım, çok parazit vardı. 'Araştırma Yöntemleri' dersinde Serpil Aygün Cengiz Hoca'mızın otomobil kültürü ve reklam konulu doktora tezinin yöntemi hakkında konuştuk. Bu tez, reklamı yorumlamak hakkında farklı bir bakış açısı kazandırdı. Dersi dinleyen babam dersten etkilenmiş. Dersten sonra hayatta eğitimin asla bitmediği, her alanın farklı bir bakış açısı kazandırdığı hakkında konuştu. Babam kişisel gelişime odaklı, yayınları yakından takip eden bir örnekti, ama rahatsızlıkları onu bu merakından alıkoydu. Günler günleri dersler dersleri takip ediyordu ki 21 Nisan 2020 günü Serpil Aygün Cengiz Hoca'mız yine bir e-postayla sürpriz yaptı. İlgilenenlere dördüncü sınıf dersi olan 'Halkbilim, Edebiyat ve Sinema'

ile üçüncü sınıf dersi olan ‘Mitoloji ve Sözlü Anlatılar’ sanal dersi için link gönderebileceğini söyledi. Bu derslere hep katılmak istemiştım ama çalıştığım için fırsat olmuyordu, şimdi sanal ortam böyle bir şans vermişti. Öyle heyecanlanmıştım ki e-postayı görür görmez cevap verdim, nasıl kaçırılırdı ki böyle bir fırsat... Mitoloji dersinde Joseph Campbell’ın *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu* adlı kitabı hakkında konuştuk. Serpil Aygün Cengiz Hoca’mızın sürprizleri daha yeni başlamıştı. 27 Nisan 2020’de de yeni bir e-posta almıştım. Doktora programının ‘Araştırma Yöntemleri’ dersine *Dede Korkut Kitabı’nda Yapı İdeoloji ve Yaratım* kitabının yazarı Dr. Öğr. Üyesi Gürol Pehlivan’ı davet ettiğini ve bizim de derse katılabileceğimizi yazıyordu. Gürol Pehlivan’ın yayımlanmış doktora tezi daha en baştan adıyla dikkat çekiyor. Başlıkta ‘ideoloji’ kelimesinin kullanılmasıyla ilgili sürecin hikayesini dinledik. Kitabın, yazarın hayatına getirdiklerini ve alana katkılarından söz edildi. Bir başka dersin konusu Ankara Üniversitesi DTCF mezunlarından ve 2015 yılında *Oğuz Tansel Halkbilim Ödülü* alan Mümtaz Fırat oldu. *Kaybolan İzler* adlı kitabını yazarken Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde yapılan alan çalışmasının zorluklarından bahsetti. Arka planı bilmeden sadece eseri okumak ne kolay, ama onu ortaya çıkarabilmek için çekilen zahmet onu daha değerli kılıyor. ‘Araştırma Yöntemleri’ dersinde başka ilginç bir kitap, Tayfun Atay’ın *Batı’da Bir Nakşi Cemaati* adlı kitabı oldu. Bu kitabı hazırlarken zor bir alan çalışması tecrübe edilmiş. Yazar yaşadığı zorlukları okuyucuya anlatma gerekliliği hissetmiş... Serpil Hoca’nın ‘Halkbilim, Edebiyat ve Sinema’ dersine konuk öğrenci olarak katılabilmemiz için gönderdiği her linkte ‘Acaba bugün ne öğreneceğim?’ hevesiyle ders saatini bekliyordum. Murat Darılmaz’ın konuk olduğu derste yine güzel bir sürpriz ve sohbet havası içindeydik. Hikayede açık alanlar bırakmak ne kadar da önemliymiş. Hikayenin son cümlesini okuduğumuzda eğer ilk başa dönme isteği uyandırıyor, o zaman başarılı sayıyoruz. Bizlere sağlanan uzaktan eğitim sayesinde hocalarımız evimize konuk oluyor, bu sayede doğru kaynaklardan yeni bilgiler ediniyor, bir nebze de olsa endişelerden kurtuluyor, daha yapacak çok işimiz olduğunu düşünerek güç buluyoruz. Yarınlar için planlar yapıp yere daha güçlü basıyoruz. Bir kez daha hedefleri olan insanların hayata daha güçlü tutunduğunu görüyoruz. Bir başka heyecan verici derste Dr. Zeynep Sibel Sipahioğlu bize Amerika Birleşik Devletleri’nde Amişler hakkında yaptığı alan çalışması hakkında bilgi verdi. Amişler, tüm dünyada açık toplum yapısına sahip bir ülke olarak bilinen Amerika Birleşik Devletleri’nde kendi toplumsal değerlerini koruyan yarı kapalı bir topluluk. Bu bana izlediğim bir filmi anımsattı köyün çevresinde bir duvar var, köylülerden hiç birisi bu duvarın arkasında ne olduğunu bilmiyor. (...)

Ecem Ceylan: “Günce”

“19 Mayıs 2020

Bugün yorucu fakat güzel bir gündü. Zhang Jing’in yazdığı doktora tezi *Variable Icons and Images: Mulan and Her Legend in Five Legend-telling Groups in Huangpi* adlı tezin tanıtımını yaptığım ödevimi sundum. Üniversiteden hocam olan Nilgün Aydın’ın da etkinliğe katılacağı biliyordum fakat ona bir sürpriz yapmak istediğim için sunumumu yapacağım ana kadar ona bir şey söylemedim. Hoca’ma teşekkürlerimi sunduktan sonra bana benimle gurur duyduğunu söyledi. Bunun beni ne kadar mutlu ettiğini tarif etmek benim için çok zor. Bunu çok fazla değerli hocanın katıldığı bir etkinlikte yapması ve bu etkinliği hazırlayan hocam Serpil Aygün Cengiz’in de benimle ilgili söylediği güzel sözleri duyması beni hayli mutlu etti. Sunumumu nasıl yaptığımla ilgili bir fikrim yok, üzerimde büyük bir heyecan vardı ve önceki gün uyuyamadığım için pek başarılı mıydım emin değilim fakat birçok insan bana güzel bir sunum yaptığımı söyledi. Ayrıca Mulan’a benzediğim söylendi bundan pek emin değilim onun kadar cesur ve atılgan bir insan değilim. Kendimi onun durumunda düşününce onun yaptığı işleri yapabileceğimi düşünmüyorum. Ayrıca kendini onuru için öldürmesi benim düşünebileceğim bir şey bile değil. Bazen hayat çekilmez bir hale geldiğinde insanlar kendilerini öldürmeyi düşünebilirler. Fakat her zaman iyi şeyler olmadığı gibi kötü şeyler de baki değil ve ben bunun farkındayım. Bu sebeple geçmişteki günlerin güzel hatıraları ve gelecek olan güzel günlerin hayali beni yaşama bağlıyor. Serpil Hoca bugün sunumdan sonra hislerimden bahsetmeme şaşırdı ve duygulandı. İnsanların, ne hissettiğimi söylemeden de beni anlayabildiğini düşünürdüm, fakat kimse zihin okumuyor ve ben söylemezsem ne düşündüğümü bilemezler. Bu nedenle artık duygularımı daha çok ifade etmeye karar verdim. Ayrıca bu kadar insanın bizi dinlemesi ve etkinliğin sonuna kadar oturumda kalmaları da benimutlu etti ve az da olsa halkbilimi alanından insanları tanıma fırsatı buldum. *Online* eğitim, yüz yüze yapılan eğitime kadar başarılı olmasa da onun sayesinde pek çok farklı şehirden insanlar bir araya geldi normal şartlarda bu mümkün olamazdı.

22 Mayıs 2020

Serpil Hoca dün bana bir kaynak gönderdi ve okuduktan sonra ödevime ekleme yapmamı istedi. Bu sebeple bugün bu kaynağı okumaya başladım. Hoca’nın benden bunu istemesinin nedeni umarım ödevimde bir eksik olduğu için değil de bu kaynaktan ekleme yaptığım zaman ödevimin daha güzel

olacağını düşündüğü içindir. Bugün günümü bu tezi okumakla geçirdim. Artık derslerimiz bittiği için daha fazla boş zamana sahibim bu sayede ödevimi yaparken aynı zamanda da istediğim dizileri izleme şansı buluyorum. Bu sayede evdeki günlerim keyifli ve üretken geçiyor. Önceden yoldayken izleyebiliyordum, fakat hızlı trenle seyahat ederken yanınıza bir yabancı oturabiliyor ve rahat bir şekilde izlemeniz bazen mümkün olmayabiliyor. Sanırım evde eğitim ve çalışma olayına çok alıştım, karantina hali geçtikten ve eski hayatıma geri döndükten sonra adapte olamamaktan korkuyorum. Dü-rüst olmak gerekirse karantina olacağını ilk duyduğumda hiç üzülmemiştim. Aksine sevinmiştim, çünkü bu, insanlarla minimum iletişim demektir. İnsan ilişkileri bazen çok yorucu olabiliyor bazı günler kimse ile konuşmak istemezken buna mecbur kalabiliyoruz, ben de karantina öncesinde başarılı ilişkiler kuramadım ve hayatımda şu anda bulunmayan bazı insanlar tarafından oldukça üzüldüm. Evde zaman geçirmeyi ve çalışmayı küçüklüğümde beri sevmişimdir. Bu yüzden insanların karantina durumundan bu kadar rahatsız olmaları ve bunalım halinde olmaları da beni şaşırttı. Şimdiye kadar evden sadece bir kere çıktım, o da evimin çok yakınında bulunan bir dükkândan yapboz almak içindi ve o çıkış benim için yeterli oldu. Fakat yapboz konusunda hiç de başarılı olmadığımı fark ettim.

23 Mayıs 2020

Bugün ders için okumam gereken ve bitiremediğim kaynakları okumaya başladım. Ödevlerimi bitirmeye çalışırken çoğu kaynağı tam bir şekilde okuyamadım. Bu yüzden öncelikle bitiremediğim tezleri okumaya başladım. Okumam için belli bir süre olmadığı ve yetiştirmem gereken bir ödevim olmadığı için kendimi rahat hissederek yavaş bir şekilde okudum.

25 Mayıs 2020

Karantina günlerimde kendime yeni bir hobi edindim. Bu hobi *Spotify*'de çalma listeleri hazırlamak. Önceden buna ayıracak zamanım yoktu ve fazladan bir zamana sahip olduğumdadınlenmeyi tercih ederdim ama şu anda bununla uğraşmak için fazlasıyla boş zamanım var. Çalma listesi için şarkıları bir tema belirledikten sonra seçiyorum, bir şarkıdan sonra gelecek olan şarkının aynı ritimde olmasına ve sözlerin de aynı şekilde bu temaya uymasına dikkat ediyorum. Bu hobimin en eğlenceli kısmı ise çalma listesini bitirdikten sonra liste için bir kapakfotoğrafi seçmek. Beğendiğim eserleri ve resimleri genellikle telefona kaydedirim ve fotoğraflar arasından listem için en uygun olanı bulmaya çalışırım. Bu beni o kadar mutlu ediyor ki bazen saatlerimi bu işe harcıyorum.

1 Haziran 2020

Birkaç hafta öncesine kadar karantina ve evde çalışma durumundan gayet memnundum, fakat şu anda hayli yorgun hissetmekteyim. Uyuyamadığım gibi sürekli bir yorgunluk halindeyim. Erken yatabilmek umuduyla bir gün boyunca hiç uyumamayı denedim, fakat ertesi gün yine sabah saatlerinde uyuyabildim. Egzersiz yapmam gerektiğini düşünüyorum, fakat fiziksel bir hareket yapmaya gücüm olmadığını da hissediyorum. *Online* ders yaptığım zamanlarda bir görevim vardı o da erken kalkıp hazırlanıp derse katılmaktı. Fakat şu anda o kadar güçsüzüm ki öğlen saat ikide kalkabilmek bile beni memnun ediyor. Şu anda ödevlerim beni meşgul ediyor, ama onları bitirdikten sonra mutsuz olacağımdan korkuyorum. İnsanın yapacak bir şey kalmadığında düşüncelere dalıp depresif olabiliyor. Böyle zamanlar beni psikolojik olarak kötü etkiliyor ve şu anda meşguliyetlerim sebebiyle duygusal bir kış yaşamaktayım çok fazla şey hissetmeden işlerime konsantre oluyorum. Bu benim için ideal bir durum bunun tam tersi olduğu zamanlarda kendimi düşüncelerime vererek kötü etkileniyorum. Yalnız artık eskisi gibi olmadığım gibi ve kendimi daha iyi tanıdığım için böyle bir duruma mümkün olduğunca izin vermeyeceğim ve kendimi meşgul edeceğim. Yaz tatilimi hocalarımla önerdiği kaynakları okumakla geçireceğim.

3 Haziran 2020

Tekrar roman okumaya başlamak istiyorum, fakat zihnim o kadar gürültülü ki hiçbir şekilde odaklanamıyorum. *Twitter*'de yazılanları okurken gürültülü zihinlerle ilgili bir yazı gördüm. Bu yazıya göre bir insanın zihninin gürültülü ve düşüncelerle dolu olduğu yüzünden anlaşılabilir olmuş. Bu düşünce kalabalıklığı yüzümüzde kırıksıklıklara sebep oluyormuş. Sanırım bundan sonra tanıdığım ve tanıştığım insanlarda buna dikkat edeceğim.

12 Haziran 2020

Serpil Hoca'nın dersi için hazırladığım 'Günce' ödevim hariç bütün ödevlerimi teslim ettim. Gazi Üniversitesi'ndeki pedagojik formasyon eğitimim de sona erdi. Günlerim oyun oynamak ve dizi izlemek ile geçiyor. Oyunların ve dizilerin beni bu kadar eğlendirip mutlu etmesi biraz garip sanırım. Ama bence bir insan yalnızken nasıl eğleneceğini bilmeli, hayatta tek başımıza kalabiliriz ve eğer başka insanlar olmadan mutlu olamayıp sıkılırsak hayatımıza nasıl devam edebiliriz? (...) Ben ilerleyen yaşlarımda böyle bir insan olmak istemiyorum, mutlu olmak için başka insanlara ihtiyacım olsun istemiyorum. Tabii ki bu ömür boyu yalnız kalmak istediğim anlamına

gelmiyor aksine yalnızlık düşüncesi beni ölesiye korkutuyor ama en azından kendineyeten ve bağımlı olmayan bir insan olmalıyım. (...)

17 Haziran 2020

Karantina başladığında Molchat Doma adlı bir rock grubunu keşfettim ve aylardır müziklerini dinliyorum. Özellikle ‘Точка’ adlı şarkılarına hayran kaldım. ‘Точка’ kelimesi Rusça bir kelime ve kelimenin tam tercümesi ‘melankoli’ymiş. Gerçekten de Rusça bilmediğim halde şarkıyı dinlerken melankoli, depresyon ve acıyı hissedebiliyorum. Herkesin acısı birbirinden farklıdır. Birçok müzisyen ve müzik grubunun acılarını anlattıkları şarkıları vardır, fakat sanırım bu grubun anlattığı acılar benim sıkıntı ve acılarıma daha çok benziyor. Sürekli dinlendiğinde en güzel şarkılar bile insanı bıktırdığı için bu grubun şarkılarını kendim için eskitmemeye çalışıyorum. Şarkıları sanki özel bir gün için giyilen elbiseler gibi sadece gerektiğinde açıp dinliyorum, bu güzel elbiseleri her gün giymek istesem de eskimelerinden ve güzelliklerini kaybetmelerinden korktuğum için onları saklıyorum. Bir dersim için müzikle tedavi konusunda ödev hazırlarken bir kaynakta insanların üzgün hissettiklerinde üzgün müzikler dinlerlerse daha iyi hissedebileceklerini okumuştum. Hep tam tersinin doğru olduğunu düşünmüşümdür. Üzgün hissederken mutlu şarkılar dinlemenin insanları mutlu edeceğini düşünürdüm. Fakat nasıl kendimiz mutsuzken başka bir insanın mutluluğunu paylaşamıyorsak, müzik dinlerken demutlu değilken mutlu şarkılardan zevk alamayız. Bu yüzden hislerimize en yakın şarkıyı bulursak belki biraz da olsa iyi hissedebiliriz. En azından yalnız olmadığımızı ve böyle hislerin her insanda bulunduğunu anlayabiliriz.

18 Haziran 2020

Bugünlerde annem için endişeleniyorum. Annem bir hemşire ve şu anda Korona hastalarını tedavi ediyor. Bana iş yerinde giydiği kıyafetleriyle bir fotoğrafını gönderdi ve ben bu fotoğrafı görünce çok üzüldüm. Annem sigara kullanan ve orta yaşlı bir insan yani risk grubunda ve ne kadar önlem alsada her gün Korona hastalarına yakın olması beni çok korkutuyor. Umarım bu pandemi kısa sürede sona erer ve normal yaşamlarımıza geri dönebiliriz.”

Ali Osman Aktaş: “Zamanın Mekanlaştırılması ya da Mekanın Zamanlaştırılması Üzerinden Geliştirilen Folklor”

“Çok kısa bir dönem içerisinde sanal bir dünyanın içerisine girmemiz ise zamanın mekanlaştırılması mıydı yoksa mekanın zamanlaştırılması mıydı?

Çünkü bir önceki evre, aklın mit tarihinden alınarak doğa olaylarının bilişsel ve matematiksel çözümlenmeleriyle, zaman doğallaştırılırken şu anda içinde bulunduğumuz zaman ise mekan kavramıyla birlikte girift bir yapı oluşturmasına zemin mi hazırlamaktaydı? 23 Mart 2020 tarihinden itibaren tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de pandemi nedeniyle bir dizi önlemler alınmış bunun neticesinde de eğitime ara verilirken bir müddet sonra da internet üzerinden eğitimin devam ettirilmesi sağlanmıştı. Bütün dünyada aynı zaman paraleli içerisinde başlayan bu dijital eğitim serüveni küresel ölçekte yeni bir çağın başladığının da en bariz kanıtıydı. Zaman, internet üzerinden oluşturulmuş bir mekanda kendisini yeniden kodlayan bir yapı oluşturmaya başlamıştı. (...) Peki, sanal bir dünyanın içerisine girmemiz nasıl mümkün olacaktı? *Mekanlara hapsedilmiş kitlelere mekansızlığın sınırlarını zorlayan internet dünyasının kapılarını sonuna kadar açarken bir yandan da bu çağın topluma sunduğu yeni tip vatandaş modelinin ilk versiyonlarının oluşturulmasına da belli etmeden öncülük ediyordu.* (...) Benim koronavirüs günlerimde internetten dahil olduğum süreç eğitimimle ilgili oluyordu. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünün Halkbilimi Anabilim Dalı’nın lisansüstü öğrencileri olarak bizler de Koronavirüs nedeniyle örgün eğitimin sonlandırılmasıyla eğitimimizin kalan bölümünü ANKUZEM (Ankara Üniversitesi Uzaktan Eğitim Merkezi) aracılığıyla internet üzerinden devam etmek zorunda kalmıştık. Bölümdeki diğer arkadaşlara göre benim internet üzerindeki şanssızlığım bayağı uzun sürdü. Bir türlü istediğim ve amaçladığım randımanı alamadım. Bazen kameram çalışmadı, bazen de ses sorununu çözemedim. Velhasıl derslerin çoğunda uzaktan eğitime uzak kaldım. *Her yeni gelişim başka bir değişimi oluşturmaktadır.* Bugün zamanın mekanlaştırdığı ki ben mekanlaştırmak olarak belli bir bina içerisine tıkıştırılmış kitleleri kastettiğimden dolayı cemaatleşmiş toplulukların artık belli bir alan ve çevre içerisinde değil de mekanlaştırılmış bireysel ortamlarından yola çıkılarak internet üzerinden yeni sosyal gruplar oluşturacak bir yapıya dönüştüklerini de bizzat kendim yaşayarak gördüm. Pandemi öncesi DTCF’deki binalarda birkaç hafta ders yapabileme mutluluğuna sahip biri olarak o zamanki süreç ile şimdiki geldiğimiz duruma baktığımda çok çok mesafeler kat ettiğimizi de şaşkınlıkla görüyorum. Örgün eğitim döneminde çok az kişiyle dersliklere girdiğimizden dolayı hocamızın derslere kendisiyle birlikte iştirak etmemiz konusunda tüm samimiyetiyle o kadar da çok ısrarlı talepleri olmasına karşın yine de belli belirsiz bir resmiyetin o oturma sandalyeleri arasında dolaştığını da gayet iyi hissedebiliyordum. *Belliydi ki dersliklerde o kadar ilgili ve de yakın değildik birbirimizle.* Metazori verilen selamlar ve mecburi karşılıklı konuşmalardan

öteye gidemeyen resmi sıradan eylemlerdi her bir karşılaşmamız. Garip bir ironi olarak bedenlerin aynı ortamda olduğu bu dersliklerde dahi birbirimizle yaşadığımız o uzaklıklar, internet ortamında o kadar mesafelerin olduğu bir ortama rağmen sanki daha da çok birbirlerimize yakınlaşmış gibiydik. İronik olan bu sanal ortamlarda bulunmak dersliklerde olup da aslında birbirinden o kadar da uzak olunmasından daha da gerçekçi ve yalındı. Göz temasının ve bireyselleşmenin kompozit yapıya ne kadar uyum sağladığı da bu sanal dünyanın en büyük çıkarımı olacaktı.”

Sultan Güneş: “Bir COVID-19 Güncesi, Lisansüstü Eğitimim, Deneyimler ve Bazı Anlatılar”

“Tüm dünyayı etkisi altına alan *COVID-19* salgını bizlerin gündelik yaşamını da şekillendirdi nihayetinde. Çoğu zaman belirli yaş gruplarının eve hapsolmesine sebep olan salgının ülkemizde ve dünyadaki bilançosunu her gün duymaya alışmamız zaman almadı. İnsanız, neyse ki toplumdaki herhangi bir değişikliğe, olağandışılığa –ne yazık ki bazen de- çabucak adaptasyon sağlayabiliyoruz. Mesela ‘normal’ zamanlarda veya salgın öncesinde dışarıdan karşıladığımız ihtiyaçlarımızı şimdilerde evlerden tamamlıyoruz. Tüm sosyal medya hesapları örneğin; ‘Instagram fırına döndü’ sözü de buradan doğru söylenmiş bir şey aslında. Bir gün bir baktım herkes evinde müthiş ekmekler pişirmeye, hatta kayda alıp yayınlamaya bile başlamış... Sonuç itibariyle bu süreç neredeyse herkesi aşçı ilan etti... Önceleri sanal derslerin yarım saat, sonra ise yaklaşık bir saat kadar sürebileceği yönünde ben ve arkadaşlarım Bölümden bir duyuru aldık. Bu çok güzel bir haberd, çünkü hepimiz AÜ SBE Halkbilimi Anabilim Dalı’nda çiçeği burnunda birer yüksek lisans, doktora öğrencileriydik. Üzerine konuşmamız gereken mevzularımız, yaşam gayelerimiz, bunlara dair tartışmalarımız otuz dakikaya sığamayacak şeylerdi elbette. Büyük ölçüde hocaların anlatımlarıyla ve sadece üçer beşer dakikalık sorularımızla dersi tamamlamaya çalıştık. Ders süresinin bir saate çıkması hem biz öğrencileri hem de hocaları önceki süreye nazaran daha çok tatmin etti diye düşünüyorum. Şimdi bu bir saatlik sanal derslerimizde, bazen süreyi aşabiliyorduk, maksimum verimi hem anlatıcı hem de katılımcılar için sağlamaya çalıştık diye düşünüyorum... İlk kez sanal derse bağlandığımda heyecanlanmışım. Gergin ve ziyadesiyle heyecanlı hissediyordum. Çünkü kamera var, mikrofon var, arka fonda hocanın ve arkadaşlarının göreceği evin var... İlk ders acemiliği vardı bende, eminim hocaların bir kısmı dahi bunu yaşamıştır.

Bu konuda deneyimli olanlar veya bilgisi olanlar sırtını kütüphanesine çoktan yaslamıştı bile! İnsanları öyle görünce ben de heveslendim ama asla kütüphaneye fonuyla derse katılmadım. Derse bağlanmak gibi temel bir problemim varken kamerada nasıl görüldüğüme pek ilgilenmedim. Onun yerine annemin ışıltılı tül perdeleri ve cam önü bitkilerim bana eşlik etti. Bundan şikâyetçi değilim... Ankara’yı özledim elbette ama bu süreçte evde vakit geçirebilmenin çeşitli yollarını fark ettim. Çoğu kişinin yaptığı gibi bazen ev dekorasyonu ile ilgilendim, bazen de beni bekleyen yarım kalmış kitaplarıma yeniden kavuştum. Bu hissi çevremdeki çoğu arkadaşımın ve insanların yaşadığını düşünüyorum. Durumun bendeki yansımaları şöyle oldu: Lisanstayken edindiğim kitapların birçoğu kuram kitaplarıydı. Arada istisna olarak şiir ve öykü kitapları vardı tabii... Gelgelelim yüksek lisansa başladım, kendimi yine kuram kitaplarının peşinde buldum. Sanırım bu bir girdap ve içinden çıkamıyorsun. Bu kuramsal literatür girdabını sevdiğimi fark ettim. Salgın sürecinde edebi metinlere yönelmeyi denedim. Bu durumu sürecin güzel bir yanı olarak deneyimledim... Bazı hocalarımız ders esnasında kamerasını açmamayı tercih etti. Ben kamerayı açma taraftarı oldum çoğunlukla, tabii eğer dersin hocası ve diğer arkadaşlar da açmışsa; çünkü en azından etkili bir iletişim için anlatıcının ve dinleyicilerin birbirlerini görebilmesinin önemli olduğunu düşünüyorum. Biz öğrenciler açısından ise sanal dersi verimli geçirmenin bir yolu da buydu bence. Sonuçta, Fakültede ders yaptığımız zamanları hatırlarsak eğer, çok uzağa gitmeye gerek yok, yaklaşık üç ay öncesi, bu performansa en yakın bir şekilde sanal derslerle dönemi kapattık sayılır. Ama ne olursa olsun, Fakültenin atmosferi farklı... Öte yandan bazı dersler hocaların ekranda bizlerle paylaştığı sunumlar üzerinden işlendi. Böylelikle ders notlarımızı rahatlıkla alabildik diye düşünüyorum... Sanal derslerde bazen teknolojinin bizleri imtihan ettiği anlar oldu, olmadı değil. Süreç içerisinde bazı hocalarımız sanal ders sistemini bizlerle birlikte keşfettiler. Kimi zaman ders esnasında interaktif bir biçimde sistemin sağladığı kolaylıklara birlikte şaşırdık ve sevindik. Örneğin dersin moderatörlüğünü bir başkasına aktarma veya diğer katılımcılarla ders materyali paylaşma gibi küçük görünen fakat dersin akışı ve maksimum verimin sağlanması açısından büyük keşiflerdi... Ben lisanstayken sınavlara, ödevlere, sunumlara bazı zamanlar arkadaşlarımla birlikte hazırladım veya çalıştım veya onların pratiğini yaptım önceden. Hatta kuzenimle (Enes Güneş) yaptığım bir telefon görüşmesinde bununla ilgili konuşmuştuk. Bana ‘Akran öğrenmesi ne kadar önemli bir şey!’ demişti. Sanal ders düzenine geçince kuzenimin bana hatırlattığı ‘akran öğrenmesi’ alışkanlığımın yokluğunu ziyadesiyle his-

settim... Yüksek lisansa başlamamla beraber yeni insanlarla tanıştım. Tam birbirimize ısınıyoruz derken birbirimizden ayrı düştük. Tabii fiziksel manada. Hatırlıyorum, galiba en son Serpil Hoca'nın 'Araştırma Yöntemleri' dersi sonrası Ceren'le (Kaynak İskit) birlikte ayrılmıştık Fakülteden. Kızılay'da kahve içmiştik, sohbet etmiştik. *Black Fish*'ti galiba mekan, Olgunlar'da, orada oturmuştuk. İyi ki de oturmuşuz. Nice kahvelerimiz olsun Ceren!.. Fiziksel mesafelerin yanında elbette telefonlaştığım arkadaşlarım da oldu. Bu çok kıymetli bir şey benim için; çünkü bu salgın dönemiyle ilgili olarak öğrencilerin kendi aralarında durum değerlendirmesi yapması, deneyimlerini paylaşması, aktarım bunlar çok önemli bence. Bizler de bunu yapmaya çalıştık. İlginçtir ki birbirimizi daha yeni tanıyorken, yüksek lisans ve doktora arkadaşlarımdan söz ediyorum, manevi desteği hiçbir zaman birbirimizden esirgemedik. Ben de aynı şekilde elimden gelen desteği onlara göstermeye çalıştım. Elbette hocalarımızın bizlere verdiği emek ve bizlerden eksik etmedikleri destekler de var. Her sanal ders sonrası bir sorumluluk olduğunda çekinmeden onlara ulaşabileceğimizi söylediler, iletişim bilgileri bizlerde zaten mevcuttu. Bunu hocalarımızdan duymak belki kendileri için basit bir şeydi, ama bir öğrenciler için müthiş bir motivasyon kaynağıydı, ben öyle düşünüyorum ve bu nazik davranışları için hepsine burada teşekkür etmek istiyorum... İlk başlarda eğitimin bir binadan ibaret olmadığını, yalnızca dört duvar arasında yapılabilecek bir eylem olmadığını düşünüyor insan. Ben de öyle düşünmüştüm. Yani salgın baş gösterdiği zamanlarda. Sonra ödevler hazırlamamız gerekti. Normalde lisansüstü öğrencilerinden istenmeyen ama süreçten dolayı hazırlamamız gereken vize ve final ödevlerimiz oldu. Elbette elimdeki, evimdeki bazı kitaplarım folklor ve antropoloji gibi alanlarla az çok ilişkili kitaplardı. Zamanında lisansüstü Antropoloji Bölümü'nden aldığım seçmeli ders dolayısıyla edindiğim kaynaklara koştum hemen. Gelgelelim bazı konularda örneğin sağlık ve kültür ile ilişkili hiç bir şey bulamadım kütüphanemde. Hâl böyle olunca çözümleri kitap siparişlerinde buldum. Bunun yanında hocaların bizlere gönderdiği kaynakların da epeyce faydasını gördüm tabii. E-kitaplar, makaleler, dergiler, tezler vesaire derken ödevleri halletmiş oldum. Salgından hemen önce Bölümde bazı lisans derslerine katılmıştım. 'İyi ki' dedim, bu sürece girmeden önce yaptığım mantıklı hamlelerden biriydi. Dönem başında benim gibi Halkbilimi Anabilim Dalı'nın lisansüstü programlarına alan dışından gelen öğrencilere bazı Halkbilimi Bölümü lisans derslerini takip etmemiz önerilmişti. Gayet güzel de bir fikirdi, ama salgın bunu da engellemişti. Fakülteye yeniden döndüğümüzde mümkün olduğu sürece lisans derslerini yeniden izlemek isterim... Sanıyorum sadece benim değil birçok kişinin hayatında bir ilk olarak bu

Ramazan Bayramı'nda akraba ziyaretleri yapılmadı, yapılamadı. Bu bayram benim için bolca telefon görüşmeleri yaptığım birkaç günü ifade etti. E tabii toplumda insanlar arasında bağları kuvvetlendiren bir gerçeklik veya ritüel olarak karşımıza çıkan bayramlar veya bayram ziyaretleri, sosyal mesafe engeline takılınca neler oldu, hep birlikte gördük. Buna çeşitli perspektiflerden bakabilirsiniz, sosyolojik, ekonomik, psikolojik... İleride salgının literatürde kendine yer bulacağı kanaatindeyim. Hatta şimdiden bu konuyla ilgili birçok araştırma yapıldı veya yapılmakta. İşçi sınıfı, toplumsal cinsiyet grupları, göçmenler, akademisyenler, yarı zamanlı çalışanlar ve daha nicelerinin salgından nasıl etkilendikleri üzerine çeşitli yazılar çoktan yayımlandı. Aslında burada mühim olan, bence, bu ve diğer toplumsal grupları incelerken çeşitli perspektiflerden meseleye yaklaşımdır. Ancak böylesi bir metin veya yorum sosyal bilimlere alanına katkıda bulunabilir... 'Evde kal' veya 'andrà tutto bene' (İtalyanca 'her şey iyi olacak' şeklinde çevirisi yapılabilir -salgının ilk zamanlarında en çok etkilenen Avrupa ülkelerinden İtalya'nın, bence, zor günlerini anımsatan sloganı) nidalarıyla yaşama tutunmaya çalıştık bir süre. Tüm dünyada bu böyle idi. Şimdilerde ise onun yerini kontrollü sosyal hayat mottosu aldı. Bir sosyal bilim öğrencisi için sosyal hayat ve bunun kontrollü gerçekleşmesi zorunluluğu elbette ayrı bir tartışma konusu... İleride, yaklaşık beş, on yıl sonra bu deneyimlerin anlaşılması noktasında zorluklar yaşanacak mı, nasıl olacak. Bunu yine zaman gösterecek... Gelgelelim tekrar bu salgın sürecine. Deneyimleyen veya deneyimlemeyen herkesin üzerine yeniden konuşacağı bir durum olduğunu düşünüyorum; çünkü neredeyse toplumun her kesimi etkilendi bu süreçten. Her ne kadar salgının herkesi eşit kıldığı düşünülse de bu fikre karşı çıkanlar da oldu. Şöyle ki salgın, toplumda insanlar arasındaki eşitsizlikleri gün yüzüne çıkaran itici bir faktör olarak belirdi. Salgın nedeniyle bir yanda 'Evde kal' çağrılarına uyamayan evsiz insanlar, bir yanda işsiz kalma riskiyle beraber gelir sıkıntısı yaşayanlar, bir yanda ev içi emeğin ana öznesi olan kadınların dört duvar arasında yaşadıkları ve niceleri... Zaman zaman edebi okumalar yapmayı denedim: Tezer Özlü. Pavese'den alıntılar, kurgu ve gerçek hayat karışımı bir anlatım. Kalemimi sevdiğim bir yazar bana arkadaşlık etti, güzel de oldu... Salgından önce başvurusunu yaptığım, hakkında heyecanlandığım bazı yaz okulları vardı. Çoğu organizasyon üniversite, sivil toplum kuruluşları gibi onlar da programlarını sanal ortama taşıdılar. Kimisi Zoom uygulaması üzerinden bunu yaptı, kimisi ise Youtube, Facebook gibi sosyal medya platformlarında canlı olarak yayınladı. Hatta programın birinde, bence önemli bir cümle geçti: Canlı yayında: 'Eğer bu yaz okulu sanal ortamda gerçekleşmeseydi dünyanın dört bir yanından bu kadar kişiye ulaşmamız

veya onların etkinliğe katılması pek mümkün olmazdı.’ Buna yürekten katıldım, çünkü normal şartlarda bir ülkeden diğerine gitmek ekonomik manada külfetli olabiliyor. Vize, uçak bileti gibi prosedürler kişilerin heyecanını, hevesini kırabiliyor... Kontrollü sosyal hayat maskeli bir şekilde devam ediyor. Dışarıda bazı insanların maske kullanmadığını görünce endişeleniyorum bazen. Henüz sosyal hayat düzeni için erken olduğunu düşünüyorum. Haftalar öncesinde olduğu gibi evlere kapanma gibi bir durum yok aslında. İnsanları görüyorum, alışveriş yapıyorlar, parklarda uzanmışlar, apartman önlerinde çocuklar birer hayat belirtisi gibiler. Artık çocuklar da sokağa çıkabiliyorlar... Farkındalar ya da değiller, ama diğer bütün çocuklar da değişik bir yaşam tarzını deneyimliyorlar. İleride bu salgınla ilgili yazılıp çizilmiş şeyleri araştırabileceklerinden eminim. Merak edecekler çünkü. Bir çocuğun en önemli özelliği merak etmesi. Belki de merak edimini belirli bir yaş grubuna hapsedmemiz yanlış. Bu cümle bir şeyi anımsattı bana. Takip ettiğim, yağlı boya işlerini sevdiğim bir kadın var. Kadının çalışmalarından birine ‘Çizimleriniz tıpkı bir çocuk yapmış gibi görünüyor’ gibi bir yorum yapmışlar. Kadın böylesi bir geri dönüt aldığı için yaşadığı mutluluğu paylaşmıştı aynı sosyal medya hesabında. Açıkçası bu yorum bir başkasına yapılmış olsaydı muhtemelen ‘Benim çalışmalarım çocuk çizimleri olamaz!’ gibi çıkışlar görürdüm diye düşündüm... Metnin tamamında salgın boyunca yaşadıklarımı, deneyimlerimi, gözlemlerimi, duyularımı, dahasını kelimelere dökmeye çalıştım. Yazarken şunu hissettim. Şayet yazdıklarımı haftalar veya aylar sonra yeniden okuyacak olursam, onlar belki de unuttuğumu sandığım şeyleri hatırlamamı sağlayacaklar diye düşünüyorum. Dolayısıyla *ben* dilini fazlasıyla kullandım yazarken. Her şey gibi bu salgının da elbet geçeceğini, gündelik telaşlarımıza, koşuşturmalarımıza yeniden döneceğimizi umut ediyorum...”

Martı Esin Şemin: “İnziva Ağacı: Bir Günce Denemesi”

“(...) Kitaba aşına olanlar bilirler konuyu az çok: Oblomov adında bir adam, hiçbir şey yapamayan! Benim gibi masaya oturup bilgisayara boş boş bakan... Tabii onun döneminde bilgisayar yoktu, o daha çok koltuğunda uzanmayı tercih ediyordu. Oblomovluk olarak da literatüre geçen bu hayat biçiminin, romandakinden farklı olarak teknolojik evrim geçirmiş hâlini, bu süreçte neredeyse her gün yaşadım diyebilirim. Her yeni gün doğumu ve ardından gelen gün batımı, birbirinden farksız geldi uzunca bir süre. Zaman kavramım kendini benden aldı, saatler ve günler hayatımdaki anlamlarını değiştirdi. Gün benim için güneşin doğuşu ve batışı arasında geçen bir renk değişimi

oldu; zamansız ve telaşsız. Mart ayının başlarında, yani sadece kolonyanın işe yaradığını sandığımız o naif günlerde, hâlâ dışarı çıkabiliyor olma düşüncesi beni rahatlatıyordu. Buna engel olabilecek tek şey isteksizliğim olurdu ki ben, açık havada yürümeyi çok severim. Ama bir Oblomov alıntısına dönüşmeden önce, özellikle de ilk günler, kendimle ilgili bildiğim ve kararlı olduğum kesin bir şey vardı diyebilirim. Çalışacak, kesinlikle çok fazla okuyacak ve üretecektim. İnsan bilemiyor zamanın nelere gebe olduğunu, aylar sonra kendimi anlamak isteyip de yazdığım günceye dönüp baktığımda bunu anladım... Mart ayının ilk günleri, okula gidip gelmeye devam ettiğim ve tam da Fakülteye yeni alışmaya başladığım zamanlardı. Tam da bu sıralarda, tarihi hatırlamıyorum, hastalık birden patlak verdi. Bir yandan haberleri takip ediyor, diğer yandan da virüs İran’a, burnumuzun ucuna geldiğinden beri hepimiz tetikte bekliyorduk. Ailemle birlikte yaşayan ben, tesadüf bir sevdiğime gitmişim o günlerde ve hâlâ orada kalıyorum. Kendi evimden uzakta yaşıyorum bu tarihin ‘karantina’ günlerini. Ama kendi deneyimim için karantina sözcüğünü kullanmayı en başından beri tercih etmedim. Karantina beni sağlıklı, dünyayı ise sağlıklı gösteren bir his uyandırıyor içimde. Halbuki ben evde kalarak dünyadan ve gözle göremediğimiz ürkünç bir parçacıktan koruyorum kendimi. Yaşadığım ve hâlâ içinde bulunduğum bu inzivada, yazıma tam da ‘kırkımın çıktığı’ yani kırk gündür sokağa çıkmadığım 27 Nisan’da başladım. Aslında bunu bile isteye yapmasam da -ancak yalnızca rastlantı da diyemiyorum- durumu süreç içindeki okumalarımın ait şu bilgiyle özdeşleştirdim: Karantina sözcüğü İtalyanca *quarantina*’dan geliyor ve kırk gün demek. Kırklamak ise bir işi kırk kere üst üste yapmak anlamına gelirken bir yandan da kırkı çıkmak ile aynı manada kullanılıyor (Schimmel, 1998: 270). Bu da bir bakıma yaşadığımız süreçle aynı kapıya çıkıyor; doğum yapan annenin kendini kırk gün dış dünyadan koruması ve kırkı çıkana kadar yalıtılmış bir yaşam sürmesi, bizim durumumuzda ise karantinada kalmak. Ancak ben bu yalıtılmışlık içinde, biraz evvel de dediğim gibi, kendi deneyimim için inzivayı tercih ediyorum.

Kendi varoluşu dışbudak, benim için İnziva Ağacı

Çünkü inziva, sözcük anlamı dolayısıyla kendi içinde bir zorunluluğu değil, gönüllülüğü barındırıyor. Bile isteye kendini kapatmak, dışarıda korkulacak bir şey olmadan bir yere sığınmak düşüncesi beni bir nebze olsun rahatlatıyor. O yüzden benim yoldaşım olan inziva ağacım, pencereye karşındaki henüz yapraklanmamış bir dışbudak ağacı oldu. Tıpkı İskandinav mitolojisindeki hayat ağacı Yggdrasil gibi... Bu ağaç inziva günlerimde, sabaha karşı

dinlediğim çam baştankaraları ile birlikte, doğa ile olan yegâne bağlantım. Nasıl ki ağaçlar, oldukları yerden hiç kıpırdamadan kök salar ve sadece yaşayabilecekleri yöne doğru uzanırlar. Bizim eylemlerimiz de tıpkı bir ağacınki gibi durmak, dinlemek ve kök salmak üzerine artık. O ağaca bakarak yaşadığım bu günler ise güncemin konusu ve hayatımın en ilginç deneyiminin özeti olacak... Evlere girmeye başladığımız ilk birkaç hafta, üniversitelerin de eğitime ara vermesiyle birlikte yaşanan durum, bence hepimiz için sıfatsız bir tatil anlamına geliyordu. Buna yaz, kış ya da bayram tatili diyemesek bile okula gitmediğimiz için “bir şey” tatili olmalıydı -öyle ya salgının tatili olmaz-. Bu zamanlarda ne yaptığımızı açıkçası hatırlamıyorum; biraz okudum, çokça oturdum, yemek yaptım, temizlik yaptım ve hâlihazırda kendi eğitimim için yapmam gereken birçok şeyi yapmadan geçirdim günlerimi. Çünkü ne olduğu belli olmasa da bir tatildi benim için. Sonuç olarak tüm günlerimde birçok şey yapmayarak bir şeyler yaptım evet, ama nedir onlar? Neden somut bir şey yok elimde? (...) Bu kaybolmuşluk hissi, ilk haftalar kendini çok yoğun hissettirirken beni bir şey yapmaya iten, en azından hangi günde olduğumu hatırlamaya yardımcı olan tek şey sanal derslerdi. Öyle ya derslerimin olduğu pazartesi ve cuma günlerinin hafta içindeki yerlerini biliyor, kafamda ‘Yarın ders var’ diyebiliyordum. Ancak derslere girmek, her zaman buna özellikle hazırlanmaya dikkat eden benim için anlamını günden güne değiştirmeye başladı. Bu sefer ne giydiğim, evden kaçta çıktığım, yanıma kahve alıp almayacağım ya da metroda hangi kitabı okuyacağım düşünceleri yerini başka bir şeye bıraktı. Dersler benim için zamanla ‘Bugün pazartesi erken kalkmalıyım. Erken kalkmak mı? Boş ver en iyisi hiç uyuma’ cümlelerini söylediğim günlere dönüştü. Çok şey yapmanın ya da hiçbir şey yapmanın arasındaki sınır, benim için gitgide bulanıklaştı. İnternet üzerinden yaptığımız derslerin ise verimli olduğunu ve kendimi ifade edebildiğimi düşünmüyordum. Bazı derslerde kamera açılmayınca dikkatim dağılıyor, sesler gidip gelince ve süre de kısıtlı olunca açıkçası bu işten pek keyif almıyordum. Beni en çok yoran durum ise bir kapı eşiği farkla derste olmak ve o ciddiyete bürünmek, kapıdan çıktığım anda da yeniden salona varmak ve eve dönmektir. Böylece bedenim de ikiye bölündü: kameranın gördüğü kısımlar sosyalleşmek için uygun ve hazırken, vücudumun aşağısı ‘Haydi gidip biraz uzanalım’ diyordu. Salgın sürecindeki eğitim döneminde yüz yüze ders yapmanın, dersten önce arkadaşlarıyla oturup kahve içmenin, ders bitiminde beraber eve dönmenin yerini hiçbir şey tutmadı. Hayatın gündelik telaşesi içinde yapmaya alıştığım tüm eylemler, üzerimde resmen baskı kuruyordu. Evlerdeydik ve dinlenme alanı olarak belleklerimize kazınan bu korunaklı bireysel mekanlarımız, artık

Martı Esin Şemin'in inziva ağacı

sadece bu görevi üstlenmiyordu. Aynı zamanda üniversite, kütüphane, kafe, restoran ve sinema gibi tüm sosyalleşme mekanlarını da içinde barındıracaktı. Buna bir an önce alışsam çok iyi ederdim!.. Bu yaşadıklarım ve hissettiklerim üzerine çok uzun bir süre düşündükten sonra şuna karar verdim: ben bir *sistemik erteleyici*dim. Kavram bana değil, *Erteleme Sanatı* kitabının yazarı John Perry’ye ait. Perry (2016) eserinde, öz deneyimlerinden de fazlasıyla bahseder ve bu kavramı, çalışıyor olması gerekirken bir türlü ‘O işe sıra gelmiyor’ diyerek yıllarca ertelediği bir projesindeki kendi hâlini tanımlamak için kullanır. (...) Hep aynı mekan içinde tıklılıp kalan bir bedenden bahsetsek de zihin özgürdür ve o dört duvar arasında tutabileceğimiz bir şey değildir. Zihin; ruhun ve beden arzuladığı, korktuğu ve görmezden geldiği her şeyi sabaha kadar yüzdürür yatağın yorganın içinde... “Kapalı bir yerde bulunmamıza karşın uçar gibi oluruz göklere, dolaşırız / Denizde, yerde, çaylarda, kırlarda, bayırlarda / Sesler duyarız gecenin bizi çevreleyen sessizliğinde, yanıtlarız ağzımız açılmadan. / Görülmedik işler, olaylar görürüz, düşte görülen tüm bunlar, duyulara güveni sarsar. / Gerçek bu değil, birçok tuzağı var yanılmanın, / Katılırız kiminin düşündüklerine, gözün Görmediklerine de, düşte görülenlere de” (Lucretius, 2001: 28)... Ancak haftalar boyu kendimle yaşadığım bu zihinsel meydan muharebesinden sonra, tüm düşüncelerimi özgür bırakmaya karar verdim. Bu özgürleşme, sağlığım da aksamalar yaşadığım Nisan ve Mayıs aylarına denk geldi. Yaşadığım nekahet döneminde bedensel olarak acı çekiyor ve kendimi çok yorgun hissediyordum. Bunun sebebi ise çok açıktı; internet üzerinden yaptığımız derslere bile uykusuz giriyor, gün tamamen doğmadan uyuyamıyordum. Birkaç ay içinde yıllardır alışık olduğum rutinlerimi bozmuştum. Günü geceye karıştırmam ve ertelediğim işlerimi yetiştirmeye çalışmam bana pahalıya mal oldu. Ancak bu sefer de içimde bir ateş yanmaya başlamıştı, farklı bir açıdan sorguluyordum her şeyi. Bu kez meselem geçmiş değil, şimdiki zamandı. Çünkü okuduğum Bölümdeki etkinliklere katılmıyorum, yazmam gerekenleri yazamıyorum ve hatta okuyamıyordum. Kendime o günlerde ‘Durmak istiyorum’ dediğimi hatırlıyorum şimdi. Açıkçası bu iç sese de kulak verdim, kendi ihtiyaçlarımı dinledim ve durdum. Mevlânâ’nın (1957: 24), hayatımın belli aralıklarında okuduğum *Dîvân-ı Kebîr* eserinde de dediği gibi, durduğum yerde uyanıverdim birden: ‘Uykuya dalmış kişi, bir hayaldir görür; düşüncelere dalar gider; şu dağınık uykudan bir sıçrayıp kalksaydı görürdü ki nimetler içindedir.’ Kesinlikle yetiştiremeyeceğime emin olduğum bir yazı vardı, geç kalmıştım biliyorum. Ama dedim ki kendi kendime ‘Kalk ve bir şeyler yap, durma öyle!’ Biliyordum, mükemmel olmayacaktı, ama yine de eli yüzü düzgün

bir şeyler çıksın istedim ortaya. Bu benim yataktan kalkıp yeniden okumaya başladığım andı, kendimi daha hevesli hissediyordum bir şeyler yapmak için. Ancak bu sefer de kabuğuma çekildim; sosyalleşme, eğitim alma, sohbet etme, konuşma gibi tüm insanî his ve arzuların uzaklaştım. Yalnız kalmak daha huzurlu hissettirdi ve bu durum hâlâ içinde bulunduğum ruh hâlim... Bugüne dek yaşadığım dönüşümlerin çoğunda insanlarla iletişimde olmayı tercih eden ben, şimdi her şeyi sınırlandırıyorum. Zira bu salgın süreci bize, kendimiz dışındaki her şeyden korunmayı ve tüm ilişkilerimizi renkli ekranlar üzerinden yaşamayı öğretti ve ben, bunun farkında olup 'Tamam, anlıyorum ama ben yalnız kalsam daha iyi olacak' demeyi tercih edenlerdenim. Umutsuz ya da mutsuz değilim; sadece hiç kendimle kalmamışım şimdiye kadar, bunu öğreniyorum... Bu süreçteki yoğunluğumu anlamak içinse günceme biraz ara vermeyi tercih ediyorum...

Güncemin arasına günler, haftalar girdi. Yaşadığımız süreç, bana uzun zamandır Nuh Tufanını anımsatıyor. Öyle ki her apartman sanki birer gemi, biz insanlar ise dalgalarla savrulup duran ve umutla karaya çıkmayı bekleyenleriz. Toprağı bulmak için uçurduğumuz kuşların bize bir zeytin dalı sunmasını, başka bir deyişle bu hastalığa bir çözüm bulunmasını bekliyoruz. Suyun tarih boyunca sağlığı, yeniden doğuşu ve arınmayı temsil etmesi bu içe dönüş günlerimizi bence çok güzel anlatıyor. Suyun yaşamın kaynağı olduğu bize öğretildiğinde, bu bilgi insan için bir farkındalık yaratmamış ve fazlasıyla basmakalıp gelmişse de şimdi bir şeylerin değiştiğini, yıkılmaktan çatlayan ellerde görebiliriz. Tufandaki su simgesi, Eliade'nin (2017: 171) de belirttiği gibi, insan için toplu bir yok oluş ve ölüm anlamına geldiği kadar, tıpkı şimdi olduğu gibi yeniden doğuştur aynı zamanda... Sular tam çekilmese de kendi gemimle aylar süren yolculuğum şu günlerde (10 Haziran) sona erdi. Kuşların kararı temsil eden bir dal getirmesine çok var gibi görünüyor ancak bir yandan da ülkemizde "normalleşme" süreci başladı. Böylece misafir olarak kaldığım evden tam 91 gün sonra ayrılarak kendi yuvama, ailemin yanına döndüm. Bu o kadar uzun sürdü ki annem beni ilk gördüğünde 'İki haftalığına giden kıza bak' dedi. Çünkü evden çıkarken gerçekten o temenniyle gitmişim ve o kadar uzun süre dönemedim ki süreç içinde okumak istediğim tüm kitaplarımı bana kargoyla göndermek zorunda kaldılar. Tek bir valizle gitmiş olsam da dönüşüm muhteşem kalabalık oldu. Peki neden kendi evime dönememişim aylar boyunca? Bunu aslında en kısa şöyle özetleyebilirim. Annemin yaşı ve

sağlık sorunları dolayısıyla dışarıdan gelecek olmak beni çok korkuttu. Benim için dışarıda olmak, insanlarla karşılaşmak ve büyük olasılıkla hasta kapmak demek! Bu yüzden uzunca bir süre yürüyüş bile yapmadım, hatta bu 91 günlük süreçte yalnız birkaç defa yürüyüşe çıktım. O da gecenin bir vakti olmak kaydıyla, kimseyle karşılaşmadan...

Fotoğraf, inziva ağacımın eve dönmeden önce çektiğim son hâli. Dolunaydan birkaç gün sonra çekmişim, ayın sağ üst köşesinde ise Güneş sistemimizdeki en büyük gezegen Jüpiter, ancak küçücük bir nokta kadar görünüyor. Bu fotoğraf, yaşadığım inzivayı görme biçimim ve benim farkındalığım... Bu manzaranın karşısında yağmuru, karı, güneşi, geceyi, kuşları ve insanları izledim. Geldiğim ilk günlerde hiç yaprak yoktu dallarında, gittikçe yeşillendi, serpildi. Yaşam, içinde yeniden hayat buldu. Ağaçlar her ilkbaharda adeta bir Anka kuşu gibi küllerinden yeniden doğuyorlar ve biz, bu mucizenin çoğu zaman farkında olmadan yaşayıp gidiyoruz. Mesela tam zamanı şimdi ıhlamur kokularının, özellikle de geceleri sızarak sokak aralarından evlerin penceresine... Farkında mıyız? Normalleşmeye başlamamızın ilk izleri gittiğimiz her yeri çöpe bulamak mı? Özellikle de bu konudaki haberlere bakmaya dayanamıyorum. İnsanlık doğa ile bir olduğunu, aslında onun içinde olduğunu nasıl anlayabiliriz? Zarar vermektense nasıl vazgeçebiliriz? (...) Kafamda aylardır dönen sıkışık kalma hissi ve o büyük 'Hiçbir şey yapamıyorum' yakınmalarına şimdi baktığımda kendi kendime ne mutlu ki 'Yine iyisin' diyebiliyorum. Çok verimli miydi? Hayır, değildi. Ama hayatta kaldım ve tutunabileceğim birçok dalım olduğunu kendimi keşfederek öğrendim. (...) Her deneyim kendi yolunu ve varış noktasını buluyor, bu inzivanın yolculuğu ise güncenin içindeki duraksamalarda saklıdır... Bu güzel Haziran gününde kimi yerlerde kendi hislerimi olduğu gibi yazdığım, kimi yerlerde çok açıldığımı düşündüğüm şu anda yağmur yağıyor, doğa gitgide renkleniyor, göçmen kuşlar göğün üzerinden bize selam veriyor ve ben daha iyi günlere uyanacağımızı hissediyorum. İnzivam süresince doğaya kulak kesildim ve onunla aramda daha önce bilmediğim bir bağ olduğunu fark ettim. Hem ne demiş Mevlânâ (1957: 298) 'Ey toprak, ne düşünüyorsun, neden böyle susmadasın; düşüncelere dalıp gitmişsin dedim. Dedi ki: Susmama bakma, içimde bahçeler var, baharlar var.' Evde kalmak zorunda olmadığımız sağlıklı baharlar umuduyla..."¹³

13 Martı Esin Şemin'in alıntılanan metninde kullandığı kaynaklar:
Eliade, M. (2017) *İmgeler ve Semboller*, (çev. Mehmet Ali Kılıçbay), Ankara: Doğu Batı Yayınları.
Lucretius Carus (2001) *Varlığın Yapısı II*, (çev. İsmet Zeki Eyüboğlu), İstanbul: Cumhuriyet Dünya Klasikleri.
Mevlânâ Celâleddin Rûmi (1957) *Dîvân-ı Kebîr I ve VI*, (Haz. Abdülbaki Gölpinarlı), İstanbul: Remzi Kitabevi.

Martı Esin Şemin'in inziva ağacı

Pandemideki ilk deneyimlerini anlattıkları (derslerde ara ara paylaşmış olsalar da yukarıda alıntılar yaptığım) metinlerini dönem sonunda teslim ettiklerinde sanal eğitim deneyimlerinde hepsini en çok heyecanlandıran asıl olayın 19 Mayıs 2020’de sanal ortamda “Araştırma Yöntemleri” dersi kapsamında düzenlediğimiz kolokyum olduğunu gördüm.¹⁴ İşte bu kolokyum, gruptaki öğrencilerin çoğu için 2020 yaz aylarında Renato Rosaldo’nun Rosaldo’nun *The Day of Shelly’s Death: The Poetry and Ethnography of Grief* (2014) adlı kitabını okuyup sanal ortamda birlikte tartışmaya götüren yolun esas zeminini oluşturmuştu. Kolokyumun başlığını “Onun Tezini Anlatıyorum” koymuştuk, çünkü dersi alan her bir öğrenci kolokyumda yabancı dilde yazılmış bir lisansüstü tezi izlemeye gelen dinleyicilere anlatmakla yükümlüydü. Böylece Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkbilimi Anabilim Dalı’ndaki bu altı öğrencimiz 19 Mayıs 2020’de yaklaşık 70 kişiden oluşan bir dinleyici kitlesiyle sanal bir buluşmada birlikte oldu.

“Folklor Sokağı Atölyesi” olarak düzenlenen “Onun Tezini Anlatıyorum” başlıklı bu buluşmada altı öğrenci yurtdışında folklor alanında yapılmış biri Macarca, diğerleri İngilizce altı doktora tezini sundular. Nilüfer Nurgül Özdemir Vlad Petre Glăveanu’nun “Creativity and Culture: Towards a Cultural Psychology of Creativity in Folk Art” (2012, İngiltere, Londra Üniversitesi), Ali Osman Aktaş David Clarke’ın “The Head Cult: Tradition and Folklore Surrounding the Symbol of the Severed Human Head in the British Isles” (1999, İngiltere, Sheffield Üniversitesi), Mehtap Pamukcu Katrancı Krisztina Doka’nın “A Magyar Táncfolklór Átalakulása (1986-1945)” (2011, Macaristan, Eötvös Loránd

Perry, S. (2016) *Erteleme Sanatı Oyalanma, Savsaklama ve Kaytarma Rehberi*, (çev. Elvan Kıvılcım), İstanbul: Sel Yayınları.

Schimmel, A. (1998) *Sayıların Gizemi*, (çev. Mustafa Küpüşoplu), İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.

Seneca (1992) *Ahlaki Mektuplar (Epistulae morales)*, Kitap 1-XX (1-125 Mektup), (çev. Türkan Uzel), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

14 “Araştırma Yöntemleri” dersini alan öğrencilerden Marti Esin Şemin, 19 Mayıs 2020’de ders kapsamında düzenlediğimiz bu kolokyuma o sıralarda yaşadığı sağlık sorunları nedeniyle katılmadı.

Afiş: Nilüfer Nurgül Özdemir

Üniversitesi), Ceren Kaynak İskit Harry Albert Gammerdinger’in “The Use of Film and Videotape to Document and Present Folklore” (1988, Amerika Birleşik Devletleri, Indiana Üniversitesi), Ecem Ceylan Zhang Jing’in “Variable Icons and Images: Mulan and Her Legend in Five Legend-telling Groups in Huangpi, People’s Republic of China” (2017, Kanada, Newfoundland Memorial Üniversitesi) ve Sultan Güneş Tracie L. Wilson’ın “Wild Nature: Globalization, Identity, and

The Performance of Polish Environmentalism” (2005, Amerika Birleşik Devletleri, Indiana Üniversitesi) başlık doktora tezlerini sundular. “Araştırma Yöntemleri” dersinden doğan bu fikirle duvarların sınırlarını aşarak halkbilimi alanında kafa kültüründen halk sanatlarında yaratıcılığa, Mulan efsanesinden folklorda film kullanımına, çevreci hareketlerden halk danslarına kadar çok farklı konularda ama benzer kuramsal sorunlar etrafında dönen yabancı folklor tezlerini anlattılar.¹⁵

Kolokyumda sunum yapan öğrenciler dönem sonunda teslim ettikleri ödevlerinde o güne ilişkin duygularını, düşüncelerini de büyük bir heyecanla ifade etmişlerdi:

Nilüfer Nurgül Özdemir

“19 Mayıs 2020 tarihinde, pek çok konuğun da katıldığı ‘Onun Tezini Anlatıyorum’ dersimizde gerçekleştirdiğimiz bu sunumlar yaratıcı öğrenme deneyiminin yanı sıra yaşamımda önemli bir devreyi de kapatmama imkân tanıdı. Ben bu ana ‘descansos’ demeyi uygun buluyorum. Benim açımdan o gün son iki yıllık bir yas ve yaklaşık on yıllık zorlu bir deneyim evresinin kapanış sahnesi gibiydi. Elbette bir deneyimin içindeyken bunu anında sahneleştirmek, zihinde sekanslara bölmek kolay değildir. Çünkü hikayelerimizi geriye dönük yazarız. Ama ben 19 Mayıs günü sosyal medyada yaptığım paylaşımda bunun böyle olduğunu biliyordum. Bilmeden biliyordum... Başlamak için bitirmek gerekiyordu ve hem yas işaretimi, geçmişin geçip gittiğini, hem de yeniyi, an be an hayatın akışını işaretleyen işte bu an tam anlamıyla bir descansostu... Sonsuza kadar değişen şeyleri belirten bir işaretçik... ‘Descansos, ölümü belirten bir simgedir. Tam orada, tam o noktada birinin hayat yolculuğu beklenmedik şekilde sona ermiştir. Bir araba kazası olmuştur ya da biri yolda yürürken ve sıcak çarpmasından ölmüştür ya da bir kavga meydana gelmiştir. Orada bu kişinin ve başka kişilerin hayatlarını sonsuza kadar değiştiren bir şey yaşanmıştır.’¹⁶ Ölen tutunduğum geçmişti, tutunduğum haksızlıklardı, öfkemdi, ‘Bu dünya adaletli değil’ diyerek ağlayan bendim... ‘Descansos yapmak

¹⁵ Bir “Folklor Sokağı Atölyesi” olarak düzenlediğimiz “Onun Tezini Anlatıyorum” etkinliğinin video kaydı YouTube Kulaklı Orman Baykuşu kanalından izlenebiliyor (<https://www.youtube.com/watch?v=lgxck-UeJAc&t=711s>).

¹⁶ P. Clarissa Estes, 2015, *Kurtlarla Koşan Kadınlar: Vahşi Kadın Arketipine Dair Mit ve Öyküler*, çev: Hakan Atalay, İstanbul, Ayrıntı Yayınları (s. 400).

hayatınıza bir göz atmak ve küçük ölümlerle (las muertes chiquitas) büyük ölümlerin (las murtes grandotas) nerede meydana geldiklerini belirlemek demektir. (...) Gidilmemiş yolların, kapanmış patikaların, pusuların, ihanetlerin ve ölümlerin bulunduğu yerleri işaretleriz. Zaman çizelgesinde geçmişte yası tutulmuş olması gereken ya da bugün hala yasının tutulmasında fayda olan yerlere küçük birer çarpı koyarım. Sonra da kadının hissettiği ama henüz yüze çıkmamış olan şeyler için zemine ‘unutulmuş’ yazarım. Kadının büyük ölçüde dışarı çıkmasına izin verdiklerinin üzerine de ‘bağışlanmış’ yazarım.’¹⁷ Ben de yazdım: BAĞIŞLANDI!”

Ceren Kaynak İskit

“Kırılma Noktası: ‘Onun Tezini Anlatıyorum’. Korona günlerinde hepimiz farklı duygu dalgalanmalarının içerisinde geçtik, geçmeye de devam ediyoruz. Ancak sözünü ettiğim kaygılarımı yüzleşme aşlında şu kısacık dönemde birçok kazanımı da beraberinde getirdi. Kırılma noktasının Onun Tezini Anlatıyorum girişiminden kaynaklı olduğuna daha fazla yer vermemin sebebi de bu kazanımlar zinciri diyebilirim. Çünkü üstesinden gelmeye çalıştığımız sorunlarımızla yüzleşmeden dair herhangi bir kazanıma sahip olmamızın söz konusu olmadığı kanaatindeyim. Daha derinleştirecek olursak ödev olarak bize verilen sorumluluğu ve bana olan getirisini paylaşmak yerinde olacaktır. Ödevimiz yabancı ve folklorik çalışmalar üzerine yazılmış bir doktora tezini anlatmaktan ibaretti. Bir nevi seçtiğimiz doktora tezi doğrultusunda düşünümsel bir sürecin içerisine dahil olacaktık. Türkiye dışında yapılan çalışmalara örneklerin kendi araştırma çalışmalarımıza da ne kadar faydalı olabileceğini görecektik. Henüz Serpil Hoca’mızın ‘Onun Tezini Anlatıyorum’ girişiminden habersiz, belirlediğimiz tez çalışmalarını okumaya başladık. Kendi adıma nereden başlayacağımı bilemez halde dolaşırken sınıf arkadaşlarımla bilgi alışverişinde bulunuyor, seçtiğimiz çalışmaları değerlendirmeye ve tartışmaya çalışıyorduk. Bitirdiğimiz değerlendirmeleri teslim etmemize yakın ders kapsamında planlanan ‘Onun Tezini Anlatıyorum’ girişiminden haberdar olduk. Türkiye’nin dört bir yanından folklor katkısı sağlayan bilim insanlarının karşısında seçtiğimiz tezleri sunacaktık. Henüz sadece yazma korkusunu üzerimden atmaya çalışırken birden kendimi yirmi dakikalık bir sunum hazırlığı içerisinde bulma fikri, adeta endişelerimi daha da körüklüyordu. Oluşan bu projeye katılımın bilinmezliği, kimlerin bu sunumları izlemek amacıyla etkinliğe katılacağını bilememek, ayrı bir stresin tetikleyicisi olmuştu. Bu stresle biraz da olsa başa çıkabilmek için Serpil hocamızın prova

¹⁷ P. Clarissa Estes, 2015, *Kurtlarla Koşan Kadınlar: Vahşi Kadın Arketipine Dair Mit ve Öyküler*, çev: Hakan Atalay, İstanbul, Ayrıntı Yayınları (s. 401).

niyetine 18 Mayıs 2020’de hazırladığımız sunumları paylaşmamızı istemesi bir nebze hepimizin içine su serpmişti. Ancak planlanan etkinliğin nasıl geçeceği halen aklımızı kurcalıyordu. Nitekim 19 Mayıs 2020, günlerden Salı saat 15.00 geldi çattı ve okuduğumuz tezleri anlatmaya başladık. Yirmi dakikanın nasıl geçeceğini kafamda hesaplarken sunumumu yapmaya başladım. Zamanın nasıl geçtiğini anlayamadan okuduğum tezi anlatmışım ve birçok duyguyu da bir arada yaşıyordum. Bu deneyimimi aktarmanın son derece önemli olduğunu söyleme bu yüzden gerekliliği hissediyorum. Çünkü aldığımız diğer ödevlerle birlikte çok fazla kendimize yüklenir olmuşuk ve ‘Onun Tezini Anlatıyorum’ tam da bu doğrultuda bizim çıkış noktamız olmuştu. Verilen sorumluluğu yerine getirmekten ziyade kendini gerçekleştirebilmiş olmanın mutluluğu ve ardından gelen olumlu geribildirimler belki de pandemi günlerinin en anlamlı günleri haline gelmişti... *Son Söz Kendime Notlar ve Teşekkür...* Yaşadığımız bu süreç, kendi içimize dönmemize, kendimizi anlamaya çalışmamıza, gerçek hayatın getiri ve sorumlulukları adına bitmeyen bir öğrenme yolculuğuna başlamamıza neden oldu. Kendime bir özeleştiri yapacak olursam bir doktora öğrencisi olarak sistematik çalışma düzenini oluşturma gerekliliğini bir kez daha anımsamama, zaman yönetimini doğru kullanma gerekliliğinin ne kadar önemli olduğuna kanaat getirdim. Öğrenci olma psikolojisinden belki de sıyrılmak gerekliliği, sözünü ettiğim öğrenme yolculuğuna çıkmaya karar vermekle başladığımı söylemek hiç de yersiz olmaz. En çok şu süreçte kaygı ataklarından ziyade ne kadar güzel kazanımları da beraberinde getirdiğini söylemeden geçmenin, sürece benimle beraber yakından tanık olan sınıf arkadaşlarıma -artık sadece sınıf arkadaşım değil-, hocalarıma haksızlık olacağını düşünüyorum. (...) Zamanın evde kalmışlık, kapana kısılmışlık hissiyatı içerisinde oluşturduğumuz çevrimiçi iletişim gruplarıyla, ders dışı çevrimiçi buluşmalarımızla sürekli bilgi paylaşımımız, gülmelerimiz, ağlamalarımız, esprilerimiz, karikatürlerimizle birlikte bambaşka bir yolculuğa beraber adım attık ve yürüyoruz. (...)

Mehtap Pamukcu Katrancı

“Prof. Dr. Serpil Aygün Cengiz yabancı tez inceleme ve tanıtımı ödevini 19 Mayıs’ta anlatmamızı istedi. Hocamızın bizi akademi ortamına biraz daha hazırlamak için attığı adımlar heyecan dozumuzu arttırdıkça arttırıyor, yapabileceğimizin en iyisini yapmamız için teşvik oluyor. Zaman su gibi akıp geçiyor ve 18 Mayıs 2020’de Hoca’mız hazır olup olmadığını görmek için görüşmek istedi. Yaptığımız derste Hoca’mız da dahil hepimiz heyecanlıydık. Artık tezleri tanıtırken konuklarımızın da olacağını ve hepsinin değerli

hocalar olduğunu öğrenmiştik. Herkesin eve kapandığı bu günlerde bir şeyler üretebiliyor olmak, yurt dışında yapılmış çalışmalarını değerli hocalarımızla paylaşmak, incelediğimiz tezleri onlara anlatmak, ilgilendiklerini görmek bizim için çok ama çok önemli. 19 Mayıs 2020, heyecanımız dorukta. Konuklarımız bu alanda önemli işler yapan hocalarımız. Sesim titreyecek mi? Yüzümün kızardığını gördüklerinde komik bulacaklar mı? Ellerimi nereye koysam? Heyecanım ekrandan ne kadar fark edilir? Pek çok soru var kafamda. Derken Prof. Dr. Serpil Aygün Cengiz oturumu başlattı. Konuklar teker teker gelmeye başladı. İsimleri, özellikle değerli hocalarımızın isimlerini gördükçe heyecanımız arttı. Gerçi bir yönden bu alandaki hocalarla tanışmamız için önemli bir adım da oldu. Belki bizi isim olarak hatırlamayacaklar ama ilk defa gerçekleştirilen proje ile birlikte anıldığında hatırlayacaklardır. Ama bizim Onların isimlerini asla unutmayacağımız kesin. Gelen misafirler arasında Prof. Dr. Mehmet Aça, Prof. Dr. Metin Karadağ, Prof. Dr. Ayten Kaplan vardı. Tanıtımını Nilüfer Nurgül Özdemir’in yaptığı Romanya’daki paskalya yumurta süsleme sanatıyla ilgili tez ilk sunum olarak katılımcıların ilgisini çekti. Ali Osman Aktaş’ın sunduğu ikinci tezin konusu Britanya Adalarındaki kopmuş kafa kültürü ilgili ilginç bir çalışmaydı. Üçüncü tez Macar halk danslarının değişimiyle ilgiliydi ve ben anlatmışım. Dördüncü tez Ceren Kaynak İskit’in anlattığı folkloru belgelemek ve sunmak için film ve video kaset kullanımı ile ilgiliydi. Beşinci tez Ecem Ceylan’ın anlattığı Çin’de beş ayrı bölgede farklı anlatılan Mulan efsanesi idi. Altıncı tez ise Sultan Güneş’in anlattığı küreselleşme, kimlik ve Polonya çevreciliğinin performansı konulu çalışma oldu. Hepimiz çok heyecanlıydık, amacımız yapabileceğimizin en iyisini yapmaktı. Etkinlik bitip konuklarımız gittikten sonra kendimizi değerlendirdik. Bu bizi birbirimize daha da yakınlaştırdı. Nedeni açık. Bir insan kendisini ne zaman özel hisseder?”

Ecem Ceylan

“19 Mayıs 2020. Bugün yorucu, fakat güzel bir gündü. Zhang Jing’in yazdığı doktora tezi *Variable Icons and Images: Mulan and Her Legend in Five Legend-telling Groups in Huangpi* adlı tezin tanıtımını yaptığım ödevimi sundum. Üniversiteden hocam olan Nilgün Aydın’ın da etkinliğe katılacağını biliyordum fakat ona bir sürpriz yapmak istediğim için sunumumu yapacağım ana kadar ona bir şey söylemedim. Hocama teşekkürlerimi sunduktan sonra bana benimle gurur duyduğunu söyledi. Bunun beni ne kadar mutlu ettiğini tarif etmek benim için çok zor. Bunu çok fazla değerli hocanın katıldığı bir etkinlikte yapması ve bu etkinliği hazırlayan hocam Serpil Aygün Cengiz’in

de benimle ilgili söylediği güzel sözleri duyması beni hayli mutlu etti. Sunumumu nasıl yaptığımla ilgili bir fikrim yok üzerimde büyük bir heyecan vardı ve önceki gün uyuyamadığım için pek başarılı mıydım emin değilim fakat birçok insan bana güzel bir sunum yaptığımı söyledi... Ayrıca Mulan'a benzediğim söylendi bundan pek emin değilim onun kadar cesur ve atılgan bir insan değilim. Kendimi onun durumunda düşününce onun yaptığı işleri yapabileceğimi düşünüyorum ayrıca kendini onuru için öldürmesi benim düşünebileceğim bir şey bile değil. Bazen hayat çekilmez bir hale geldiğinde insanlar kendilerini öldürmeyi düşünebilirler. Fakat her zaman iyi şeyler olmadığı gibi kötü şeyler de baki değil ve ben bunun farkındayım. Bu sebeple geçmişteki günlerin güzel hatıraları ve gelecek olan güzel günlerin hayali beni yaşama bağlıyor. Serpil Hoca bugün sunumdan sonra hislerimden bahsetmeye şaşırdı ve duygulandı. İnsanların, ne hissettiğimi söylemeden de beni anlayabildiğini düşünürdüm fakat kimse zihin okumuyor ve ben söylemezsem ne düşündüğümü bilemezler. Bu yüzden artık duygularımı daha çok ifade etmeye karar verdim... Ayrıca bu kadar insanın bizi dinlemesi ve etkinliğin sonuna kadar oturumda kalmaları da beni mutlu etti ve az da olsa halkbilimi alanından insanları tanıma fırsatı buldum. *Online* eğitim, yüz yüze yapılan eğitim kadar başarılı olmasa da onun sayesinde pek çok farklı şehirden insanlar bir araya geldi, normal şartlarda bu mümkün olamazdı.”

Ali Osman Aktaş

“Folklor ve internet üzerinden bir değerlendirme çalışması olarak ilk önce ‘*Onun Tezini Anlatıyorum*’ ödevinde geniş bir katılımın olduğu net üzerinden sunumumuzu gerçekleştirirken insanlığın her yeni gelişen duruma ne kadar da çabuk adapte olduğunu gördükçe daha da çok şaşırmanın imkânsız olmadığını gördüm.”

Sultan Güneş

“ ‘Araştırma Yöntemleri’ dersi için yurt dışında folklor/halkbilim alanında yazılmış bazı doktora tezlerini inceledik. Bunu yazılı metin olarak hazırladık. Ayrıca Serpil Hoca’nın koordinatörlüğünde 19 Mayıs 2020 tarihinde sanal ortamda onlarca kişiye ‘Onun Tezini Anlatıyorum’ başlığı altında sunduk... O etkinlikle ilgili olarak yaşadığım heyecan, stres, endişe gibi duygularımdan da bahsetmeliyim: Heyecanı şöyle, alanda yeniyim, bazı kavram, metot, üslup ve yazarlarla ilk kez karşılaşıyorum. Dolayısıyla buradan hareketle İngilizce akademik bir metin analizi benim için zor görünüyordu ilk etapta. Neyse ki Serpil Hoca’nın organizatörlüğünde etkinlikten bir gün önce provalar aldık.

Bu vesileyle ben ve sunum yapacak olan arkadaşlarım eksiklerimizi gidermeye ve gerekli düzenlemeleri yapmaya koyulduk... Kameraya bakarak konuşmak, metne odaklanmak, bunlar epey zor gelmişti o an, fakat sonraları halimi gülerek anımsadım... Etkinliğin bir gün öncesi, Serpil Hoca beni ve diğer öğrenci arkadaşlarımı tek tek aradı. Yarınla ilgili son değerlendirmeleri, eklemeleri vesaire hallettik. 19 Mayıs 2020 tarihinde yoğun bir dinleyici katılımı ve ilgisiyle sunumları gerçekleştirdik.”

Ben de Bölümde ilk defa böyle bir etkinlik düzenlendiği için çok heyecanlıydım ve öğrencilerin kolokyumdaki coşkulu içtenliklerinden gerçekten etkilenmişim. Etkinlikten sonra da elbette *Facebook*’ta Bölüm sayfasında aynı gün, 19 Mayıs 2020’de büyük bir mutlulukla paylaştım sevincimi:

“Yine mi bir ilk? Off yaa:)”

Bugün Türkiye halkbilim tarihinde ilk defa bir grup halkbilim lisansüstü öğrencisi (Macarca ve İngilizce yazılmış olan) bir grup doktora tezini (Türkiye’nin farklı üniversitelerinden halkbilimci öğretim üyelerinin de katıldığı sanal ortamda) başarıyla anlattılar. Kafa kültüründen halk sanatlarında yaratıcılığa, Mulan efsanesinden folklorlarda film kullanımına, çevreci hareketlerden halk danslarına kadar çok farklı konularda ama aynı sorunlar etrafında dönen yabancı folklor doktora tezlerini dinledik. Mükemmel anlattı öğrencilerimiz. Her birini ayrı ayrı yürekten tebrik ediyorum. Nilüfer Nurgül Özdemir, Mehmet Pamukcu Katrancı, Ceren Kaynak İskit, Ecem Ceylan, Ali Osman Aktaş ve Sultan Güneş..”

Pandemi sırasında fiziksel olarak birbirimizden bu kadar ayrı kalıp da bir ders çerçevesinde bu denli yakınlaşabilmek gerçekten hepimiz çok sıradışı, aynı zamanda da ruhsal açıdan çok destekleyici oldu. Derse ve etkinliğe katılan öğrencilerden Nilüfer Nurgül Özdemir bu durumu şu cümlelerle yazarak ifade etmiş:

“Zen’den sonra...”

Bir dersin böylesine güçlü bir etki bırakmasının nedeni yaşadığımız ortak karantina krizinde birbirimizle dayanışmayı, paylaşmayı akıl edip, bunu samimiyetle yapabilmemizdir. (...) Bu dersi ‘*online* ders’ yerine iki kelimeyle izah edebilirim: ‘*Canlılık ve Samimiyet*’. Ankara Üniversitesi’nde

özel öğrenci statüsüyle sadece bir ders alıyor olmama rağmen ders boyunca paylaştıklarımız, konuştuklarımız, tartıştıklarımız, deneyimlediklerimiz ‘derin öğrenme’ yaşamama neden oldu. (...) Derslerimiz, bir ekranın karşısında anlık olarak herkesin derse bağlandığı, hocanın aktardığı öğrencinin dinlediği statik bir ders olmanın ötesinde; an ben an şekillenen, öğrencilerin içinde bulunduğu bağlam, öğreticinin içinde bulunduğu bağlam ve dersin bağlamının da etkileşim içinde sürekli yeniden yapılandı ve dinamik bir şekilde geçti.”

Düzenlediğimiz kolokyumun üzerinden kısa bir süre geçtikten sonra – ben de dahil, kolokyum katılımcılarının çoğu- 8-12 Haziran 2020 tarihleri arasında Toplum ve Kültür Araştırmaları Derneği’nin sanal olarak gerçekleştirdiği “Toplum ve Kültür Araştırmaları Okulu”na katıldı. Bu sanal okulun ilk gününde –sonradan hepimizi ortaklaşa olarak Renato Rosaldo’nun kitabını okumaya götüren- konuşmayı Gülgün Şerefoğlu yaptı. Kendisinden o anları –bu kitabımızın önsözü için- bana yazmasını istemiştin. İşte Gülgün’ün cümleleriyle okuma grubumuzun ortaya çıkışına ilham veren olay:

“TOKÜAD’ın 2020 Yaz Okulu etkinliğinde, açış oturumunun sonunda Prof. Dr. Mehmet Aça Hoca sosyal bilimcilerin yaşadığı zorluklardan bahsederken yabancı dil bilmenin öneminden ve öğrencilerle araştırmacıların dil konusunda mutlaka kendilerini geliştirmeleri gerektiğinden bahsetmiş; bunun için neler yapılabileceğinin de düşünülmesini tavsiye etmişti. Ben de konuşmadan sonra söz alarak dil öğrenmenin çoğu zaman sistematik ve planlı bir çalışma gerektirdiğini ancak en azından, az da olsa belli bir düzeyde İngilizce bilen üniversite öğrencilerinin yine kendi üniversitelerindeki dil bölümlerinde öğrenim gören arkadaşlarıyla ortak çalışmalar yapabileceğinden söz etmiştim. Buna örnek olarak da birlikte bir okuma çalışması yapılmasının mümkün olacağını; sosyal bilimlere ait İngilizce bir metnin okunması ve tartışılması yoluyla yapılacak böyle bir çalışmada, sosyal bilimler alanındaki öğrenciler dil konusundaki bilgilerini geliştirirken yabancı dil alanında okuyan öğrencilerin de özel alan terminolojisi konusunda kendilerini geliştirebilecekleri bir çalışmanın yapılmasının mümkün olabileceğini söylemiştim. Yani TOKÜAD’da yaz okulunda konuşuldu bir okuma grubunun kurulması fikri. Nilüfer hemen bana yazdı, konuştuk, bir *WhatsApp* grubu kurdu, ama ben şunu çok iyi biliyorum; o gün Nilüfer hemen bana yazmasaydı ve çok

doğal, gayet içten bir şekilde ‘Ya, böyle yapalım, benim çok ilgimi çekti’ demeseydi, hani o, bu şekilde bir girişimde bulunmasaydı ben hiç kimseye ‘‘Hadi arkadaşlar gelin, okuma grubu kuralım’ diyemezdim, hayır, öyle bir şey diyemezdim; biliyorum, kendimi tanıyorum, diyemezdim bunu, ama Nilüfer öyle bir girişimde bulundu ki ‘A evet, denebiliyormuş, evet, böyle düşünenler de var; demek ki yapılabilir’ diye düşündüm. Yani bazen de işte o ilk adım çok önemli oluyor.”

Gerçekten de Gülgün’ün dediği gibi oldu. 2020 yaz aylarında Renato Rosaldo’nun *The Day of Shelly’s Death: The Poetry and Ethnography of Grief* kitabını tartışmak üzere birkaç kere sanal olarak bir araya geldik. 26 Ağustos 2020’de Renato Rosaldo’nun da katılımıyla sanal toplantımızı düzenledik. Kitapla yaptığımız hesaplaşmayı, yüzleşmelerimizi toplantıya katılan herkesle paylaştık. Bu toplantıdan da çok etkilenip kapalı grup olarak 12 Eylül 2020’de tekrar sanal ortamda bir araya geldik.

Pandemi sürecini yaşarken, salgının henüz ilk aylarında neyle karşılaştığımızı henüz tam kavrayamadığımız, yakından ve/veya uzaktan ölümlerle çevrelediğimiz 2020 bahar ve yaz aylarında Rosaldo’nun kitabını okumak ve tartışmak amacıyla bir araya gelen bu grubun aslında kayıp ve yas duygusuyla bilinçsizce baş etmeye çalıştığını şimdi daha iyi anlıyorum. Hatta sözünü ettiğim, hepimizin baş etmeye çalıştığı bu kayıp ve yas duygusunun sadece pandemiye ilişkin olmadığını 12 Eylül 2020’de yaşadığımız süreci değerlendirmek için bir araya geldiğimizde yaptığım konuşmayı okuduğumda daha da iyi anlıyorum. Bu toplantıda 2018’in Aralık ayında kaybettiğim annemi, kafa avcılığını, kederimi, öfkemi (Rosaldo’nun katıldığı toplantımızın gecesinde) rüyamda nasıl da iç içe geçirdiğimi anlatmışım:

“Onu burada şimdi daha detaylı anlatmak istiyorum size. 26 Ağustos’ta [2020] bu çok heyecanlı buluşmamızın gecesinde bu etkileyici rüyayı gördüm. Rüyamda Başkent Üniversitesi’nin -ki benim de on beş yıl çalıştığım üniversitedir- kurucusu Profesör Doktor Mehmet Haberal, şarkıcı Nükhet Duru’ya büyük bir hediye paketi veriyor. Paketin içerisinde yazlık maskülen keten takım elbise

ve başka birçok hediye var. Rüyamda Nükhet Duru hiç memnun olmuyor, hediyeye söyleniyor bir yandan. Ben çok şaşırıyorum memnuniyetsizliğine. ‘Hediyeler güzel’ diye düşünüyorum, bir de durup dururken gelmiş hediyeler olduğu için. Sonra birden kendimi eşimle evimizde buluyorum, mutfakta; fakat ev Ankara’da değil. Evimiz, bütün çocukluğumun geçtiği Karadeniz Ereğli’deki evimizmiş. Eşim tavada büyükçe bir şey pişiriyor. Ne olduğunu anlamıyorum önce uzaktan. Sonra yakından bakıyorum. Bir de bakıyorum tavada pişen annemin kafası ve eşim bana diyor ki, ‘Bol baharat koydum güzel koksun diye’ ve uyanıyorum tabii. Çok sarsıldım rüyayı görünce. Yani kötü uyanmadım, onu söylemek isterim. Kesinlikle kötü uyanmadım, hani rüyayı gördükten sonra nasıl uyandığımız da bence onun anlamıyla çok ilişkili, ama sarsıldım hani annemin kafasının tavada pişiriliyor olması nedeniyle. Sonra üzerine düşününce tabii hemen kesik kafa, biliyorsunuz Rosaldo’nun kitabından, yani kafa avcılığını konuşmuştuk çokça ve bir gün önce de bu kamuya açık toplantıda, Rosaldo’nun katıldığı toplantıda ve kitabın konusu kayıp ve yastı. Ben annemi 2018’in Aralık ayında demans rahatsızlığının sonucu olarak kaybettim. Tabii birçok ana-kız ilişkisinde olduğu gibi bizim ilişkimiz de ambivalan duygularla dolu, en azından benim açımdan. İnişli çıkışlı bir ilişkinin olduğu iletişimimiz vardı, annemle birlikteliğimiz vardı. Ben vefatından beri aralıklı olarak annemi rüyalarımda görüyorum. Şöyle ilginç bir şey söyleyebilirim: Rosaldo’nun kitabını okumaya başladığımızdan beri kitabı okumalarımızla senkronize bir değişim var rüyalarımda. O da şu, Rosaldo’nun kitabını okumaya başlayana kadar annemi hep daha genç, benim çocukluk dönemimdeki fiziki görünümünde görüyordum hep rüyalarımda. Rosaldo’nun okuduğumuz kitabıyla birlikte, yani eşzamanlı gelişti, tabii gerçekten bu kitabı okumamızla ne gibi bir ilgisi, tabii bu rüyanın ilgisi çok ilgisi var, o açık ama rüyalarımda annemi artık yaşlı ve zor yürür durumda ve durumunu fiziksel olarak çok kötü olarak görmeye başlamamla Rosaldo kitabını okumaya başlamamız birbirine paralel gitti hep. Rüyalarımda annemin fiziksel durumunun böyle bu kadar kötü olduğunu görmeye başladıkça, ben bunun yani önemli bir anlamının hani ben de bir yas süreci içindeyim tabii, bu yas sürecinde annemin yas sürecini kabullenmekle ilişkili olduğunu düşünüyorum, rüyalarımda annemin fiziksel görünümünün değişiminin. Yani onun hastalığını ve ölümünü kabullenmek tabii çok zor bir şey ve tabii kesik kafa, onu tavada pişiren eşim, bu arada eşim çok güzel yemek yapar, aynı zamanda sağduyunun da simgesidir, sadece benim için değil, çevremdeki birçok arkadaşım için. Onun hani bol baharat kullanarak kötü kokmasın diye yemeği pişirmesi, onu yemek olarak hazırlamasını -bu feci olay annemin kaybı,

hani ne kadar itiş kakış içinde olsanız da, ne kadar ambivalan duygularınız olsa da- yani olumlu duygularınızla beraber olumsuz duygularınız da olsa neticede anne, tabii çok özel bir ilişki ile bağlı olduğunuz birisi. Yine de annemin kaybı trajik bir şey, ne kadar kendinizi uzak hissetseniz de. Rüyada yemek meselesi bu feci olayı hazmetme, hani yeme, onu yemek demek. Aslında ‘unutmak’ sözcüğünün kökeniyle ilgili olarak çok eskiden bir kaynakta, galiba Yavuz Erten’in bir yazısından okumuştum, ‘un’dan geldiğini, yani ‘en ufak parçasına ayırıp, un ufak etmek’ ile ‘unutmak’ arasında etimolojik bir bağ olduğunu söylüyordu sanki bir yazısında, ama yanılıyor olabilirim. Bence yemek, yani rüyada annemin kafasının yemem için pişirilmesi, pişmesi de bununla ilgili diye düşünüyorum. Bu olayı hazmetme arzum var tabii, onunla ilgili diye düşünüyorum. Rosaldo’nun kitabını okurken tabii annemin ölümü hep aklıma geliyordu. Bir buçuk yıl oldu, ama yas ne kadar sürer?”

Renato Rosaldo’nun *The Day of Shelly’s Death: The Poetry and Ethnography of Grief* (2014) çalışmasına bizi götüren sürecin de bu olduğunu düşünüyorum: Yaslarımız. Yas tut/a/ma/ma/larımız. Kayıplarımız. Öfkelerimiz. Bu kitabı birlikte okumaya karar verdiğimiz zaman *COVID-19* küresel salgınının da yeni başladığı ve hepimizin akademide yüz yüze ilişkilerden radikal bir biçimde koptuğumuz ve böylece bir yas sürecine girdiğimiz aylardı. Rosaldo’nun kitabını okuyup düzenli aralıklarla buluşarak kitabı tartışmamız aslında bu kayıpla (ve saklı diğer kayıplarımızla) baş edebilmek için bence bilinçsizce keşfettiğimiz bir yas tutma çalışmasıydı. Hep duyduğumuz, ama anlamını zihnimizde bir türlü somutlaştıramadığımız “yas tutmak” ne demek olabilir? En yalın anlatımıyla, psikanalist Talat Parman’ın “Özyapımla Özyıkım Arasında Ergenlik Sorunsalı”¹⁸ başlıklı konuşmasında ifade ettiği gibi yas, konuşarak tutulur. Biz de konuştuk.

Bu kitap çalışması için giriş yazımı yazmaya 2021’in ilk günlerinde başlamıştım. Daha doğrusu yazımda neyi, nasıl anlatacağımı o tarihte düşünmeye başlamıştım. Nereden başlamam gerektiğini bilemiyordum

¹⁸ Talat Parman’ın “Özyapımla Özyıkım Arasında Ergenlik Sorunsalı” başlıklı konuşması için bkz.: <https://youtu.be/f9XeQ7Qxr9w>.

Günseli Bayraktutan ile...
(Ankara, 14 Mart 2021)

–ta ki rahatsızlanan annesi hastaneye yatırıldığında yanında refakatçi olarak kalan arkadaşım Günseli Bayraktutan’ı ziyaret edene kadar... 14 Mart 2021’de, o gün Günseli’yi –pandemiden dolayı hastanenin önünde, binanın dışarıda da olsa- görmek için gittiğimde hararetle kitap değiş tokuşu yaptık. Ben ona Shaun Tan’ın *Ağustos Böceği* kitabını, o da bana Sepin İnceer’in *Ağıtların Tanrısı*’nı verdi. Eve gidip de Sepin İnceer’in kitabından –kitabın konusunu hiç bilmeden- rastgele bir sayfayı açtığımda “Dağdan düşerek ölünür mü? / Ölüm dağdan düşerek mi olur? / Her şey bu kadar saçma mı olur? / Bir bok mana varsa, ben bir süredir bunu neden göremiyorum? / Ne gerekiyor? / Anlamı ben mi yaratacağım?” dize/satırlarıyla karşılaştım (2021: 23). Gerçekten çok şaşırdım; çünkü okuduğumuz kitabın yazarı Rosaldo da tam tamına böyle bir soruyu -hem de benzer bir yoğun öfkeyle- yürürken ayağı kayıp yüksekten düşerek ölen eşi Shelley Rosaldo için soruyordu. Bu tesadüf beni sarstı. Bir solukta Sepin İnceer’in kitabını okudum: Sevgili eşinin ölümü. Kederi. Öfkesi. Yası... Benim Günseli’ye verdiğim çizgiromanda ise yüksek gri bir binada veri giriş memuru olarak on yedi yıl çalışan bir ağustos böceğinin emekli olduğunda çalıştığı binanın en üst katına çıkarak aşağıya atladığı anda (okur olarak biz intihar sonucu öleceğini zannederken) uçabilen kırmızı bir ağustos böceğine dönüşünün hikayesi vardı: Sevilmemek. Keder. Öfke. Yas. Yas tut/a/ma/ma. Böylece yazımın ana teması kafamda şekillendi. Yine de başta hayal ettiğim yazı ile ekranda şu anda karşımda duran yazı arasında hayli fark var.

Bugün geriye dönüp baktığımda pandeminin ve dersler için sanal buluşmalarımızın kendimiz hakkında yüksek sesle konuşmamızı cesaretlendirdiğini, pandemi öncesindeki derslerde anlatmak için çaba harcadığım düşünömsel yaklaşımı öğrencilerin bu şekilde çok daha açıklıkla ve hatta deneyimleyerek yaşadıklarını gördüm. Herkes de görsün istedim/istedik. Böylece tüm bunları ortak bir kararla kayda geçirip paylaşmaya karar verdik. Psikanalist Alice Miller yetişkinliğin “hakikati artık inkâr etmemek”, “bastırılmış acıları hissetmek” ve

“bedenin duygu seviyesinde hatırladığı hikayeyi bilinçli olarak kabul etmek ve bastırmak yerine o hikayeyi birleştirmek” anlamına geldiğini söylüyor (Miller, 2019: 91). Oysa ben önsöz yerine geçen bu yazımda hayli dağınık anlattım sanırım meselemi. Hikayemi/zi birleştiremedim. Aslında Anne Lamott’un dediği gibi *bir kuştan öbürüne* giderek (2020: 43), birer birer, tane tane derdimi ele alıp aktarmak istedim, yine de metnim dağınık ve parçalı oldu. Yaşamıma benzedi.

Yiorgos Anagnostou “Metaethnography in the Age of ‘Popular Folklore’ ” (‘Popüler Folklor’ Çağında Metaetnografi) başlıklı yazısında Renato Rosaldo’nun “İnsanlar ‘etnograf ve araştırılan’ oyununu oynadıklarında kimin peştemalı giyineceği, kimin eline kalem kağıt alacağını öngörmek olanaklı değil” dediğini aktarıyor (2006: 382). Okuma grubumuz ve bu kitap için de benzeri oldu aslında: Renato Rosaldo’nun kaybını, yasını ve Filipinlerde kafa avcılığını konuşuyoruz” derken bir de baktık ki araştırdığımız kendimiz olmuşuz. Pierre Bourdieu *Düşünömsel Bir Antropoloji için Cevaplar* başlıklı kitabında “Araştırmanın sunumu, kişinin, kendini ve değerini göstermeye çalıştığı bir sergilemenin, bir *show*’un tam tersidir. Kişinin kendisini *açıkça ortaya koyduğu*, risk aldığı bir söylemdir” diyor ve bu çok korkutucu; fakat hemen peşinden de ekliyor, “Kendinizi ne kadar çok ortaya koyarsanız, tartışmalardan yarar sağlama şansı o kadar artacak, eminim tavsiyeler de, eleştiriler de bir o kadar yapıcı hale gelecektir” (Bourdieu – Wacquant, 2007: 222). Ümitliyim ben de.

Gündelik yaşamlarımızdaki kayıp ve yaslarımız bizim için olağanüstü olmakla birlikte başkaları için olağan-ıçi değil midir çoğu zaman? Bunu anlayabiliyorum. Meseleye böyle bakınca olağanüstü olan ve olağan-ıçi olan herkes için aynı anda tek ve bir, parçalı ve çoğul görünüyor. Georges Perec *Olağan-ıçi, Gündelik Hayatın Envanteri*’inde “Gerçekten olup bitenler, yaşadıklarımız, ötesi, bütün geri kalan nerede? Her gün olup biteni ve her gün yineleneni, basmakalıbı, gündeliği, besbelliyi,

ortaklaşa olanı, sıradanı, olağan-içini, arka plandaki uğultuyu nasıl açıklayacağız, onu nasıl sorgulayacak, nasıl tarif edeceğiz?” (2020: 10) diye soruyor. Georges Perec devam ediyor sormaya: “Bu ‘alelade şeylerden’ nasıl söz edelim, daha doğrusu izlerini nasıl sürelim, onları saklandıkları yerden nasıl dışarı çekelim, yapışıp kaldıkları cüruftan koparalım; onlara nasıl bir anlam, bir dil yükleyelim ki, sonunda, var olandan, bizim kim olduğumuzdan söz açsınlar?” (2020: 10). Etnografik çalışmalarda düşünümsellik ve otoetnografik çalışmalar bize bu konuda bir yöntem sunuyor diye düşünüyorum. “Bizi şaşırtmayı ebediyen bırakmış gibi görüneni sorgulamak” (Perec, 2020: 11); işte bu, bana kalırsa düşünümsel yaklaşımın ve otoetnografinin bize vaadi.

Kaynaklar

Anagnostou, Yiorgos (2006) “Metaethnography in the Age of ‘Popular Folklore’”. *The Journal of American Folklore*, Autumn, Vol. 119, No. 474, 381-412.

Atay, Tayfun (2011) *Batı’da Bir Nakşî Cemaati: Şeyh Nâzım Kıbrısı Örneği*. İstanbul: Berfin Yayınları.

Atkinson, Jane Monnig (2014) Review (*The Day of Shelly’s Death: The Poetry and Ethnography of Grief* by Renato Rosaldo). *Anthropological Quarterly*, Spring, Vol. 87, No. 2, 563-568.

Aygün Cengiz, Serpil (2017) “6. Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu’nun Ardından”. *folklor/edebiyat*, Cilt 23, Sayı 92, 209-226.

Behar, Ruth (1996), *Vulnerable Observer –Anthropology That Breaks Your Heart*. Boston: Beacon Press.

Behar, Ruth (2012) “What Renato Rosaldo Gave Us”. *Aztlán: A Journal of Chicano Studies*, Spring, 37:1, 205-211.

Bochner, Arthur P. (2000) “Criteria Against Ourselves”. *Qualitative Inquiry*, Volume 6 Number 2, 266-272.

Bourdieu, Pierre – Wacquant, Loïc J. D. (2007) *Düşünümsel Bir Antropoloji için Cevaplar*. Çev.: Nazlı Öktem. İstanbul: İletişim Yayınları.

Deggarod, Lydia N. (2013) “Making the unfamiliar personal: arts-based ethnographies as public-engaged ethnographies”, *Qualitative Research*, Vol. 13, issue 4, 402-413.

Ellis, Carolyn (2003) *The Ethnographic I: A Methodological Novel About Autoethnography*. USA: AltaMira Press.

Ellis, Carolyn – Adams, Tony E. – Bochner, Arthur P. (2011) “Autoethnography: An Overview”. *Forum: Qualitative Social Research Sozialforschung*, January, Volume 12, No. 1, Art. 10

Hokkanen, Sari (2017) “Analyzing Personal Embodied Experiences: Autoethnography, Feelings, and Fieldwork”. *The International Journal for Translation & Interpreting Research*, Vol. 9, No 1, 24-35.

Hollan, Douglas (2016) “Psychoanalysis and Ethnography”, *ETHOS Journal of the Society for Psychological Anthropology*, Vol. 44, Issue 4, 507-521.

İnceer, Sepin (2021) *Ağıtların Tanrısı*. Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık Tic. A.Ş.

Lamott, Anne (2020) *Bir Kuştan Öbürüne: Hayat ve Yazmak Üzerine Tavsiyeler*. Çev. Damla Göl. İstanbul: hep kitap.

Miller, Alice (2019) *Beden Asla Yalan Söylemez*. Çev.: Cihan Dansuk. İstanbul: Okuyanuş.

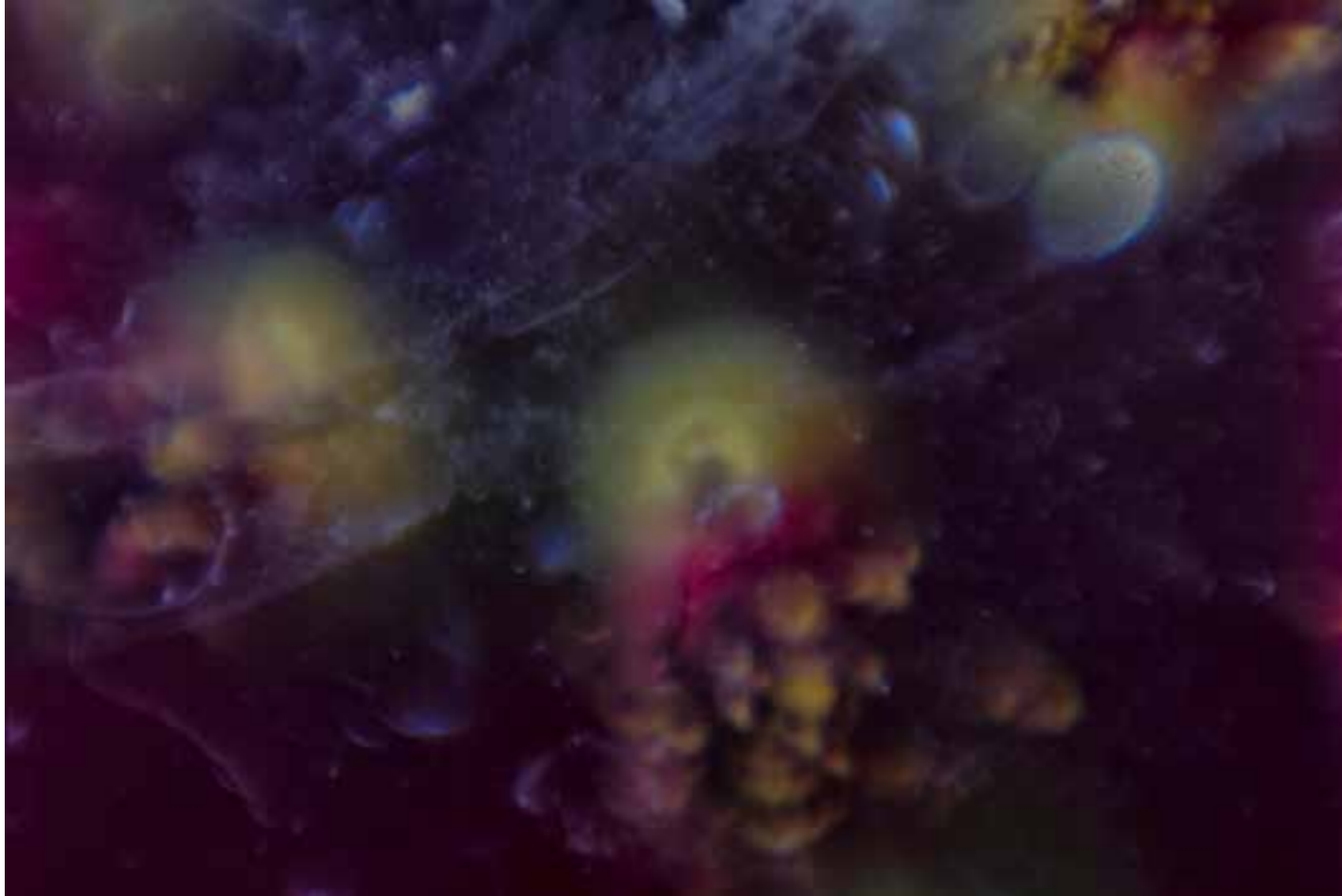
Perec, Georges (2020) *Olağan-içi, Gündelik Hayatın Envanteri*. Çev. Zeynep Bengü. İstanbul, Everest Yayınları.

Rosaldo, Renato (2014) *The Day of Shelly's Death: The Poetry and Ethnography of Grief*. Durham&London: Duke University Press.

Saybaşı, Nermin (2017) *Sanat Sahada –Görsel Kültür Çalışmalarında Etnografik Bilgi*. İstanbul: Metis Yayınları.

Tan, Shaun (2018) *Ağustos Böceği*. Çev.: Ümit Mutlu. İstanbul: Desen Yayınları.

Ugwu, Chidi (2017) History of Ethnography: Straitening the Records. *International Journal of Sociology and Anthropology*, July, Vol.9(7), 77-81.

Fotoğraf: Fulden Gülbay

Genel Hatlarıyla Renato Rosaldo'nun Antropolojisi¹

Erdinç Kineşçi²

Giriş

Modern çağ olarak kavramsallaştırılan “modernlik” ile modern çağı izlediği iddia edilen dönemi betimlemek için kullanılan “postmodernlik” arasında çoğu zaman net bir ayrıma gidilmektedir. Dünya ekonomisinde ve siyasetinde özellikle 70’lerin sonlarından ve 80’lerin başlarından itibaren meydana gelen kriz koşulları altındaki değişim ve dönüşümleri tanımlamak, adlandırmak hususunda “postmodernite” yaygın olarak kullanılan tanımlamalardan biridir. Bu bağlamda; “postmodernlik” kavramının ne olduğuna ilişkin ekonomik, politik, toplumsal ve kültürel düzeylerde farklı görüşler ve tartışma çerçeveleri ortaya atılmıştır. Bu farklılıklara rağmen belirtilen görüşler arasındaki ortaklık; postmodernliğin kesin bir biçimde modernlikten farklı bir çağ değişikliği olduğudur (Çiğdem, 2000). Postmodernliği tanımlama girişimi, çabaları boyunca “tarihsel geçmiş duygusunun yitirilmesi”, “şizoid kültür”, “dışkı kültürü”, “gerçekliğin yerini imajların alması”, “simülasyonlar”, “zincirinden boşalmış göstergeler” gibi yorumlamalar karşımıza çıkar (Featherstone, 2005: 33).

¹ Erdinç Kineşçi'nin “Genel Hatlarıyla Renato Rosaldo'nun Antropolojisi” başlıklı yazısı 2017 yılında *Antropoloji* dergisinde yayımlanmıştır (2017, Sayı 33, 51-78).

² Dr. Öğretim Üyesi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, Yunus Emre Yerleşkesi, 70100 Merkez/Karaman (erdinckinesci@kmu.edu.tr).

Marx, Durkheim, Weber ve Simmel gibi sosyal bilimciler ve bilgi üreten filozoflar, sanatçılar ve diğer 'profesyoneller' tarafından tartışılıp, teorileştirilen haliyle modernlik; ortaçağı izleyen dönemi işaret eder. Bazı düşünürler için 'modern' sözcüğü geleneksel toplumların karşısında konumlandırılan ve yenilik, değişim, dinamizm gibi kavramlarla ifade edilen toplumları işaret etmektedir (Black, 1986; Haferkamp ve Smelser, 1992; Lenski, 2005). Modernleşme ile birlikte akıl hem bilginin hem de toplumdaki ilerlemenin kaynağı olarak görülmüştür. Estetik alanındaki modernlik ise; Best ve Kellner'ın (1998: 18-19) *Postmodern Teori* adlı literatürde önemli bir yer tutan eserinde; endüstrileşme ve rasyonelleşmenin yabancılaştırıcı boyutlarına karşı ayaklanmaya geçen, kültürü dönüştürücü ve yaratıcı öz-gerçekleştirimi sanatta bulmaya çalışan avangard, modernist hareketler ve bohem alt kültürler içerisinde ortaya çıkmıştır. Modernlik, gündelik hayatta modern sanatın, tüketim toplumunun ürünleri, yeni iletişim teknolojilerinin ve yeni ulaşım ve iletişim tarzları yoluyla girmiştir. Bu farklılaşma ve değişim modernlik olarak kavranmıştır. Modernlik hepsi, bir arada modern dünyayı oluşturan bireyselleşme, sekülerleşme, endüstrileşme, kültürel farklılaşma, metalaşma, kentleşme, bürokratikleşme ve rasyonelleşme süreçlerini anlatan bir terim niteliğindedir. Modernlik, bu sıralanan olumsuzluklarının dışında, kapitalist sanayileşmenin baskısı altında, köylüler, proleterler ve zanaatkârlardan başlayarak kadınların ve diğer cinsel azınlıkların kamusal alanda dışlanmasına ve emperyalist sömürgeleştirmenin katliamlarına kadar uzanan ve kurbanları açısından pek fazla dile getirilmeyen bir ıstırap ve felaket de üretmiştir. Modernitenin aynı zamanda kendi tahakküm ve denetim tarzlarını meşrulaştıran bir dizi disipliner kurum, pratik ve söylem ürettiğini de belirtmek gerekmektedir.

Postmodernizm kavramı, 1960'lı yıllarda, Amerikalı soyut ekspresyonizm içerisinde adı anılan Robert Rauschenberg'in resimlerindeki kolâjların başlamasıyla plastik sanatlarda anılmaya başlanmıştır. 1934'te İspanyol dili şairleri antolojisi içerisinde "postmodernismo" adıyla bahsedilen bir

akım olarak yer almaktaydı. Toynbee'nin tarihçiliği modernizmin yerine postmodernizmin geldiği iddialarını da taşımaktadır (Huysen, 2000: 209; Akay, 2005: 7). Sosyal teori alanında, modernlik söylemlerinin yanında, 1970'li yılların sonundan itibaren yeni postmodern toplumsal teoriler sahneye çıkmaya başlamıştır ve bu dönemde, farklı postmodern söylemler teoriler ve perspektifler kendini gösterir. Bu dönemin düşünürleri günümüz "yüksek teknoloji medya" toplumu içerisinde ortaya çıkan değişim ve dönüşümlerin yeni bir "postmodern toplum" kurmakta olduğunu ve postmodern toplumun savunucuları da postmodernlik çağının yeni kavram ve teorileri gerektiren yeni bir tarihsel çağı, yeni bir toplumsal-kültürel formasyonu oluşturduğunu ileri sürerler. Postmodern söylemler aynı zamanda teori alanında da ortaya çıkarlar. Modern teorinin evrenselci, totalleştiricisi boyutlara eleştirel yaklaşımlarla birlikte postmodern bir kopuşun varlığından söz edilir (Best ve Kellner, 1998: 25-32; Featherstone, 2005: 28). Postmodern teori, teorinin gerçekliği yansıttığı yollu modern inancın ve temsilin eleştirini yaparak teorilerin kendi nesnelere üzerine en iyi ihtimalle kısmi perspektifler sunduğunu ve dünyaya ilişkin tüm bilişsel temsillerin tarihin ve dilin dolayımından geçtiğini savunan "perspektifçi" ve "görelilikçi" konumlara yerleşir. Baudrillard ve Lyotard bu gelişmeleri yeni enformasyon, bilgi ve teknoloji biçimleri çerçevesinde yorumlamışlardır. Baudrillard (2014), yeni toplum, kültür, deneyim ve öznellik biçimleri yaratan radikal *semiurgy*'nin "simulasyonlar ve simulakrlar" ürettiği bir postmodern toplum betimlemesi yapmıştır. Bugünkü anlamda asıl tartışmanın Jean-François Lyotard'ın Postmodern durum adlı kitabıyla başladığını söylemek yanlış olmayacaktır. Postmodern kavramının yoğun olarak, sosyal bilimlerde tartışılmaya başlandığı süreç; Lyotard'ın 1979 yılında yazmış olduğu ve postmodernite olgusunun kuramsallaştırılmaya çalışıldığı *Postmodern Durum* eseri ile başlamaktadır. Bu eserde Lyotard (1992: 6) genel hatları, görünümüyle "postmodern durumu" sanayi sonrası toplumlarında bilginin statüsünde

meydana gelen değişme ve belirleyici özellik olarak meta anlatıların ortadan kalkarak, açıklayıcılık ve meşruiyet güçlerini yitirmek olarak ele alır. Lyotard, bu eserinde ideolojilerin ve üst-söylemlerin sonuna geldiği iddiası içerisindedir. Marksizmin, Hıristiyanlığın ve Aydınlanma gibi insanlığın kurtuluşu üzerine kurulu olan söylemlerin meşruluk krizinden söz edilmektedir. Bu dönemden itibaren, dünyada meydana gelen değişim ve dönüşümleri tanımlamak, adlandırmak hususunda “postmodernite” yaygın olarak kullanılan bir tanımlama haline gelmiştir (Çiğdem, 2000). Postmodernlik, kavramının ne olduğuna ilişkin farklı görüşler ortaya atılmıştır. Postmodernite, muzaffer bir pozitif bilimin kesinliklerinden genelleştirilmiş bir belirsizliğe geçişi karakterize etmektedir. Postmoderniteden bahsedenlerin tümü günümüz dünyasının ağır bir bunalımdan geçmekte olduğu saptamasını yapmışlardır. Postmodernite, bilimsel alan dâhil olmak üzere tüm kesinliklerin geçerliliklerini kayb ettikleri bir dönem niteliğindedir.

Postmodernite aynı zamanda; Aydınlanma dönemiyle kurulan insanın akılcı olduğu, evrensel bir sosyolojik anlayış³ ve buna paralel olarak düz çizgisel ilerlemeye duyulan inançtan ayrılmayı ifade eder. Lyotard modernitenin büyük umutlarının sona erdiğine ve geçmişin totalleştirici toplumsal teorilerini ve devrimci siyasetini sürdürmenin olanaksızlığına işaret eden bir ‘postmodern durum’ tasviri çizer (Best ve Kellner, 1998: 368). Bu çerçevede; postmodernite derken anlaşılması gereken Aydınlanma felsefesinin kurduğu ve biçimlendirdiği “klasik hakikat, akıl, kimlik ve nesnellik nosyonlarından, evrensel ilerleme ya da kurtuluş fikrinden, bilimsel açıklamanın başvurabileceği tekil çerçevelerden, büyük anlatılardan ya da nihai zeminlerden kuşku duyan bir düşünce biçiminin boyutlandırılmasıdır (Eagleton, 2015: 9).

³ Bu anlayışta bilgiye yönelik olan farklı ve homojen olmayan, evrensellik iddiasını taşıyan fikir ve görüşler postmodern bakış açısına göre kabul edilir. Giddens *Modernliğin Sonuçları* adlı kitabında, böylelikle evrensellik iddiasını taşıyan bilim faaliyetinin kendisi de ayrıcalıklı konumunu yitirmiştir (Giddens, 2010: 15).

Postmodernite tartışmalarında önemli bir yer işgal eden Bauman'ın (1996) etkili ve toparlayıcı ifadesiyle “postmodernite”; modernitenin öz düşünümelliğidir. Bir diğer deyişle, postmodernizm olarak adlandırılan şey yeni bir eleştiri, tartışma yumağından ve bir refleksiyondan oluşmaktadır. Temelde bu refleksiyon, modernizm adı verilen derin dönüşümler sürecinin merkezinde durulan ve bir proje olarak başarısızlığa uğradığı düşünülen meta(üst)-anlatılarına reddiye ve modernitenin evrensellik söylemine ve teklik söylemine karşı yürütülen yoğun eleştirilere karşılık gelir. Modernitenin kendi başarı, getirilerinin ve sonuçlarının yeniden üzerinden geçilerek düşünülmesi, gözden geçirilmesi “homojenlik” ve “monolitenin” yerinin “farklılık” ve “çokluk”un, çoğunluk”un ; “kesinlik”, “belirlilik”, “öngörülebilirlik”in yerinin ise “bulanıklık”, “belirsizlik” ve “ her şeyin olabilecek” ine bıraktığı bir durumu ifade etmektedir.

Alanımız olan antropoloji açısından konuya yaklaştığımızda, akıl temelinde ilerlemeye dayalı ve bağlı olan modernizmin kuramsal yönelişleri “farklılığı” görmezden gelerek ya da bastırarak tekili tümelele feda ve kurban etmektedir. Böyle bir duruş araçsal aklın ve ilerleme tasarımlarının geçersiz sayıldığı antropolojinin başat ilgi odağı olan toplumları anlamakta Özbudun ve diğerlerinin belirtmiş oldukları üzere güçlük çeker (2007: 378-379). Buna göre; rasyonel temelde kendini var ettiği iddiasındaki modern söylem içerisinde “öteki” olmak bir kurgusalılık, modern öznenin kendini doğrulamasına ve meşrulaşmasına olanak tanıyan bir aracı konumunun ötekisinde yer alamamaktadır. Böyle bir söylem kendi ontolojisi ve epistemolojisi çerçevesinde ırkçı ve sömürgeci, bir yapıyla ifşa edilebilir. Bu söylemin bir ürünü olan modern bilimin bizatihi kendisi de nihayetinde “etno-bilim” dir (Özbudun vd., 2007: 378-379). Evrensellik iddiasındaki bu bilimsel söylem bir yetke söyleminin dışında derin bir anlama sahip değildir. Böyle bir durumda “öteki”nin bilgi dağarcığını ihtiva eden “yerel bilgi” en az “modern batı

bilimi” kadar meşru ve geçerlilik iddiası ve savunusunda bulunmasında herhangi bir engel yoktur (Özbudun vd., 2007: 378-379).

Postmodern antropoloji her türlü, modern antropolojik hakikati ve kuramı reddetme eğilimindedir. Postmodern yönelimli antropoloji, antropolojik hakikatin bir kurgudan ibaret olduğunu belirterek bunun sürekli olarak oluşturulduğunu iddia eder. Hakikat arayışı ve kuramdan vazgeçmek, aynı zamanda otoriteden vazgeçmek manasını taşımaktadır. Ne ki, “antropolojik metnin hakikati” J. Clifford’ın (1986: 2-3) belirttiğine göre; yazarın irade ve niyetine bağlı olmaktan ziyade “okurun yaratıcı faaliyetine” bağlıdır. Şunu elzemle belirtmek gerekir ki; antropolojide, hakikatin reddi savunusu çerçevesinde şekillenen postmodernite düşüncesine sahip olan antropologların, söylemlerinin, içerikten yoksun olduğu anlamına gelmez. Postmodern antropoloji, yoruma, deneyime, diyaloga, çoksesliliğe dayanacak bir antropoloji ufkuna sahiptir. Ötekine karşı duyarlılık, ötekiyle kurulan bir diyalogdur. Bu, antropolojideki ve sosyal teorideki, diyalojik yaklaşım olarak kendini ifadelendirir. Bu yaklaşımın temelinde, ötekini dinlemek ve ötekiyle konuşmak, onunla müzakere etmek yer alır. Anlamın, değer, aklın ve yetkenin sorgulandığı, reddedildiği postmodern tartışmalar, bağlamında her türlü nedensellik yerini biçim çeşitliliği sergileyen, bağlantılara, tarihteki süreksizlik ve farklılıkların, tekillerin vurgulanması genel eğilimlerine bırakır (Özbudun vd., 2007). Bu yeni etnografik yaklaşım Altuntek’in de vurguladığı gibi, “geleneksel etnografyada ‘gözlenen’e odaklanmış bakışlar, ‘gözleyen’e çevrilir ve öteki halkların kültürlerini temsil eden etnografların kimliği (ırkı, milliyeti, politik duruşu gibi), incelediği toplumla ilişkiler, yazdığı metinler irdelenip , sorgulanır” (2009: 134).

Postmodern düşüncede merkezileşmiş toplumsal ve kültürel normlara karşıtlık ve bu normların yıkılması talebi sıklıkla dile getirilir. Bilginin

gizemselleştirilmesinin önüne geçilmesi, iktidar biçimlerine vurgularda bulunulması, dilin sabit olduğu varsayılan “doğallaşmış” kurgusunun sökülmesi, değiştirilmesi, farklılaştırılması talebi, bu düşüncede sıklıkla dile getirilir. Bu bağlamda, postmodern düşünce; toplumsal-siyasal iktidara karşı azınlık etnik hareketleri, yerli hareketleri, erkek egemen temelli cinsiyet rejimlerine karşı feminist harekete, cinsel yönelim hareketleri, sınıf hareketlerine, yerli hareketlerine belirli merkezde konumlanmış normların altüst edilmesi temelinde destek verilir. Artan rasyonelliğin, akılsallığın özgürlüğü arttıracığı ön kabulü ve akıl ile özgürlük arasında olduğu varsayılan muazzam içsel bağ inancı postmodern tartışmalarında yerini nedensel ilişkilere dayanarak akıl yürüten öznenin varlığının “kurmaca” olduğunun düşünülmesine bırakmıştır. Tutarlı, bütüncül, akıl sahibi, erkek, beyaz, kendi-bilince modern özne postmodernitede merkezlessiz, parçalı ve heterojen özneyle mübadele edilmektedir.

Postmodern antropolojinin “bütüncü” bir kuram olmaması, Eagleton’ın (2004) ifadesiyle “kuramdan sonra”ki bir dönemi ve bir durumu ifade etmesiyle birlikte, postmodern antropolojinin bir takım yönelim ve niteliklerinden bahsetmemiz olası görünmektedir. Postmodernite, en temelde ve bariz bir şekilde, evrensel ya da bütüncül söylemlere yönelik derin bir güvensizlik çerçevesinde açıklanır veya özetlenir. Belirsizlik beraberinde çok parçalılığı da getirmekte, onu peşinden sürüklemektedir.

Şayet postmodern antropoloji diye bir şeyden söz edilebiliyorsa, onun en önemli temsilcilerinden biri olarak da Renato Rosaldo görülmektedir. Bu çalışma kapsamında da Renato Rosaldo’nun antropolojik çalışmaları gözden geçirilecek ve eserlerindeki hangi tartışmaların postmodernizm çatısı altında ele alınabileceği tartışılacaktır.

Renato Rosaldo'nun Kısa Özgeçmişi⁴

Yakın dönem ve günümüz antropolojisinin önemli figürlerinden biri olan; Renato Rosaldo'nun, antropoloji yolculuğu ve bu yolculuk içerisindeki durakları heyecan vericidir. Rosaldo'nun, kısa olarak hayat hikayesinden bahsederek; Renato Rosaldo, 1941 Birleşik devletler doğumludur. Annesi Amerika Birleşik Devletleri, babası ise Meksika kökenlidir. Annesinin ve babasının farklı dilsel ve kültürel miraslardan gelmeleri vesilesiyle Renato Rosaldo, çocukluk dönemlerinden itibaren hem İngilizce hem de İspanyolca dilleri ile birlikte büyümüştür. Her iki dile ve her iki kültürel mirasa da hâkim olmuştur. İspanyolcayla olan bağlantısı ve ailesel kökenlerinin bir ucunun Meksika'ya uzanması, ilerideki çalışma alanlarında da belirleyici olmuştur. Zira Rosaldo'nun görüleceği üzere; ilgi ve çalışma alanlarından birini de, Latin Çalışmaları oluşturacaktır. Rosaldo'nun antropolog kimliğinin yanı sıra şair kimliğinin de bulunduğunu belirtmesek bir şeyleri eksik bırakmış oluruz. Rosaldo, 1971'de Harvard Üniversitesi'nde doktorasını almıştır. Doktorasını aldıktan sonra şu an hala çalışmalarını yürüttüğü Stanford Üniversitesi'ndeki görevini başlamıştır. Rosaldo şu an, Stanford Üniversitesi'ndeki Antropoloji bölümü, Sosyal ve Kültürel Analiz Anabilim Dalındaki fahri profesörlük ile Latin Sosyal ve Kültürel Analiz Çalışmaları'nın direktörlüğü görevlerinin yanı sıra, New York Üniversitesi'nde ve New York İnsan Bilimleri Enstitüsünde de dersler vermektedir. Renato Rosaldo'nun, Amerikan Bilimler ve Sanatlar Akademisine üyeliği bulunmaktadır. Renatao Rosaldo, kendisi gibi, antropolojide derin ve önemli etkilerde bulunmuş olan daha sonra kısaca değineceğimiz, Michelle Rosaldo (1944–1981) ile ilk evliliğini gerçekleştirmiştir. Rosaldo'nun ilgi ve araştırma alanlarına göz atılırsa;

⁴ Renato Rosaldo'nun özgeçmişiyle ve yayınlarıyla ilgili bilgiler <http://as.nyu.edu/object/RenatoRosaldo.html> sayfasından derlenmiştir (son erişim tarihi, 23.05.2014)

sosyo-kültürel antropoloji, tarih, toplum; Güneydoğu Asya Adaları, Birleşik Devletlerdeki Latin Amerikalılar ve Latin Amerika konuları ve alanları üzerinde yoğunlaşarak çalışmalar ortaya koyduğu görülmektedir.

Entelektüel Kökenleri

Rosaldo, yorumcu paradigmanın bir diğer deyişle, hermeneutik çerçevesinde temellenen sosyal bilim anlayışının antropolojideki en başat temsilcilerinden biri olan Clifford Geertz'in etkisiyle şekillenen ve edebiyata olan yoğun ilgisinin de buna eklendiği bir yaklaşıma sahiptir. Amerikan postmodern antropolojisi ile edebiyat çalışmaları arasındaki bağlantının çok sıkı olduğu öne sürülmektedir (Eriksen ve Nielsen, 2010: 228-29). Her ikisi de çağdaş Fransız post yapısalcı felsefesinden ilham alıyorlardı. Geertzci yorumsamacılığa gömülmüş genç antropologlar, kültürleri metinler olarak görmeye eğilimliydi. Geertz ile uyumsuzlukları, esasen antropolog ile kaynak kişi arasındaki özne-nesne ilişkisini sorunsallaştırmaları ve kültürleri ("kültürel metinleri") tümleşik bütünlükler olarak görmemekle ilgiliydi⁵. Geertz burada anahtar bir figürdür. Geertz'in antropolojideki fikirleriyle *Writing Culture*'da savunulan radikal yapı çözümçülük projesi arasında dikkate değer bir süreklilik mevcuttu.

Postmodern bir antropolojiden bahsedebilmemiz mümkünse eğer; onun birtakım karakteristiklerini, niteliklerini; *Writing Culture (Kültürü*

⁵ Renato Rosaldo, bu doğrultuda "Bütün yorumlamaların geçici olduğunu" söyler; onlar belirli şeyleri bilmek ve başkalarını bilmemek amacıyla konumlandırılmış özneler tarafından oluşturulmuştur. Bilgi sahibi, hassas, akıcı, olduğunda bile ve yabancı kültürel bir dünyada kolaylıkla hareket edebilmeye muktedir, iyi okuyucular sınırlara sahiptir ve onların analizleri her zaman tamamlanmamıştır. Bir başka deyişle, herhangi bir anlayış bizim —Ben yanı sıra (birlikte) sen— okuduğumuz sınırlı, kısmi ve değiştirilebilir metinler çerçevesinde vardır, çünkü bizim yorumlamalarımız (okuyucu insanlar olarak) bizim tecrübelerimizde ve bize söyleyen kelimelerde köklenmiştir (http://www.haverford.edu/engl/engl277b/Contexts/how_to_read.htm, son erişim tarihi: 15.04.2014)

Yazmak (1986) adlı derleme kitapta yer alan makaleler üzerinden yorumlayabiliriz. Buna göre, antropoloji yazınında antropologun iktidarı, bilgiyi ve eylemi sorunsal bir hale getirmektedir. Ne ki, bu ele alınan kültürün başat ve merkezi bir biçimde kendine yazında yer bulması kendi anlatısının antropologun anlatısından daha önemli bir konumda olduğunu savlamak değildir. Bu nedenle onun da bir iktidar ve tekel kurarak kendi söylemlerini dikte ettirecek bir durumunun vuku bulması halini bir onama söz konusu olamaz. Ne soğuk, mesafeli, duygulardan yalıtılmış nesnellik iddiasında pozitivist yaklaşım ne de yerlinin içinden çıktığı kültürü sadece ve yegâne kendisinin anlatısıyla gerçeklik kazanabileceği savlarının ikisinin de değillenmesinin sağlanması ile mümkün görünmektedir. Bahsi geçen eserin yanı sıra kitapta yer almayan, ama bu temelde gelişen çalışmalardan biri olarak görebileceğimiz, Abu-Lughod'un "Writing Against Culture" (Kültüre Karşı Yazı) adını taşıyan önemli makalesinde benzeri tartışmalar yürütülmektedir. İlgili makalede; Abu-Lughod'a göre; kültür dediğimiz şey; tutarlılık, zamansızlık ve ayrıklık, tarafından gölgeleniyorsa feministler ve yarımalar (bu kavramdan, antropologun kastettiği; göçmenlik, yurt dışı eğitim ya da soy gibi nedenlerden dolayı ulusal veya kültürel kimliklerinin karışmış insanlardır) olarak ortaya çıkan "ötekilik" ve "farklılık" yaratan bir temel antropolojik bir güç ilişkisi olma eğilimini fark edilebilir. "O zaman belki de antropologlar kültüre karşı yazma stratejilerini dikkate almalıdırlar" (Abu-Lughod, 1991: 147). Abu-Lughod bu bağlamda; antropologların kendi metinlerinin "dünyayı değiştirmek için güçleriyle ilgili abartılı umutları olmaksızın uyarısında bulunarak, yazıları gerçekleştirmeleri gereğinden bahseder (Abu-Lughod, 1991: 138). Bunu yapmak için birtakım stratejiler belirler. Bunlar sırasıyla; pratiğe ve söyleme odaklanma, antropologun ve aralarında çalışma yürüttüğü insanların ekonomik, politik ve tarihsel ilişkisine odaklanmak ve farklı etnografilerin detaylı yazılar şeklinde belirtilir (Abu-Lughod, 1991: 149-157).

Bu doğrultuda Rosaldo'nun tavrı; hem antropologun hem de yerlinin etnografik anlatıda dominant bir role bürünmesinin önüne geçmek ve alanlar üzerinde hem antropologun hem de yerlinin, kendi iktidarlarının tesisinin karşısında yer almasıdır. Ayrıca Rosaldo'nun anlayışı "konumlanmış özne" mefhumuna dikkati çeker. Rosaldo'nun bu tutumu bizleri post yapısalcılık alanındaki tartışmalara taşımaktadır.

Burada M. Foucault'un ve J. Derrida'nın post yapısalcı tutumları ve eleştirileri diğer sosyal teori alanındaki tartışmaları etkilediği ve belirli bir dönemden sonra belirlediği, apriori bilgileri alt üst etmeleri sebepleriyle taşıdıkları önemi antropoloji alanındaki tartışmalara ve çalışmalara Rosaldo bağlamında da, taşımamız mümkündür.80'li yılların akademiasındaki, krizler ve altüst oluşlar, post yapısalcı ve postmodern tartışmaların su yüzüne çıkıp yoğun bir izleyici ve takipçi kitlesini oluşturmasını sağlamıştır. Rosaldo'nun antropolojisi içerisinde özetlenebilen bu değişim, farklılaşım ve eleştirel sürecin izlerini gözden kaçırabilmek pek olanaklı değildir. Foucault'nun (2015a; 2015b; 2015c) iktidar, bilgi ve söylem konusunda ortaya koydukları antropolojide bilimin, bilginin ve antropologlar tarafından üretilen araştırma faaliyetlerinin yanı sıra, onlar tarafından üretilen yazının varlığının da ciddi olarak sorgulanmasını gündeme getirmiştir. Foucault'nun iktidar söylemi temelinde söyledikleri makalenin ilerleyen kısımlarında ayrıntılı bir biçimde tartışılacağı üzere, Renato Rosaldo gibi postmodern antropolojinin öncü isimlerinden biri üzerinde derin etkilerde bulunmuştur. Foucault'nun çalışmalarında, iktidar sahip olunan bir şey olarak değil yaşanan bir durum olarak ifadelendirilir (Foucault, 2011: 58). İktidar, Foucault açısından sistemi kontrol ve yönlendirme fikir ve yetileriyle anlam kazanması nedeniyle bilgi ile dolayimsız bir bağlantı içerisindedir (Foucault, 2007: 49). Yaşamların dokusuna, kılcallarına işleyen iktidar, uygulanışa katılan her bir bireyi, her "özneyi" biçimlendirir. Rasyonalizmin akli, var olabilmek için kendisine karşıtı

farklı ve başka olarak tanımlayıp dışladıklarını, baskı ve tahakküm altına aldıklarını tanımlamak ve yaratmak onlara “deli”, “suçlu”, “sapkın” gibi kategoriler altında toplaması gerekmektedir. Foucault'nun sosyalliğe bakışı, bu nedenle temel bir şekilde iktidarla ilintilidir. Bu çerçevede şekillenir. Ona göre, iktidar tarafından yönlendirilmiş bilginin normları ve söylemler, beden üzerinde güç denemesi yaparak kendi varlıklarını tesis ederler. Bu söylemler, bizi inşa ederler, ne olduğumuzu ve ne düşündüğümüzü belirlerler, birer özne olarak kurarlar. Çünkü olaylara ve fenomenlere anlam kazandırmak için onların bizlere baskın olarak sunduğu kelime dağarcığını kullanırız.⁶ Bu söylemler kimliklerimizi kurar ve davranışımızı inşa eder. Başka bir deyişle kişiler olarak kim olduğumuzu tanımlar ve hayatlarımızı yaşadığımız gibi, yaşarız. Çünkü pratiklerimiz, onların belirlediği şeylerden etkilenir. Foucault'a göre, söylemlerin yaşama biçimlerini baskı altına almadığını, yadsımadığını ya da engel olmadığını anlamak önemlidir. İktidarın önemli bir özelliği de üretkenliğidir. İktidar, olanaklı eylemler üzerinde işleyen bir eylemler kümesidir: eyleyen öznelerin davranışlarının kaydolduğu olanaklar alanı üzerinde yer alır: kışkırtır, teşvik eder, baştan çıkarır, kolaylaştırır veya zorlaştırır, genişletir ya da sınırlar (Foucault, 2005: 74).

Rosaldo'nu etkilediği bir diğer post yapısalıcı düşünür olarak, Derrida'nın, Batı düşünce geleneği ile olan hesaplaşmasını açarsak; Derrida (2010: 9-13), batı felsefe geleneğinin logosantrizm (söz merkezcilik)' den muzdarip olduğunu belirtir. Logosantrizm, Batı düşüncesinin, hakikati, bilincin öz-mevcudiyetinin, varlığının dolayimsız bir ifadesi olarak anlaşılan ses ya da söz(logos)le birleştirme yönünde yaygın bir eğilim bulunmaktadır. Logosantrizm, söz merkezcilik, ses merkezcilik konuşmayı, yazıya kıyasla daha saydam bir düşünce ya

⁶ Foucault, dile ayrı bir vurguda bulunur. Foucault'a göre, dilimiz bize neyi izin verirse, biz onu bilir ya da görürüz; çünkü dil dışındaki gerçekliği asla kavrayamaz veya bilemeyiz. Dil dışında hiçbir şey olamaz... Farklı toplumlar ve farklı tarihi dönemlerin farklı dilleri ve bu nedenle de farklı gerçeklikleri vardır (Foucault, 2011: 46)

da anlam ortamı olarak görür. Ses, bilincin dolayimsızlığına ve öz-mevcudiyetine daha yakın olduğu varsayılır. Konuşma sırasında bir insan, kendini ortaya koyan ses ve anlamın hemen gerçekleşmesi süreci yaşayabilir. Sözü, logosun, öznenin yüceltimi (kutsanması) olarak Batı metafiziğinde aşkın bir gösterilene duyulan inancı söz/yazı karşıtlığını ters yüz ederek yıkmaya çalışan Derrida'ya göre, genel olarak hakikatin kökenini hep logos'a atfetmiş olan metafizik tarihi, her zaman yazının aşağılanması ve “dolun” sözün dışına itilmesi olmuştur (Derrida, 2010: 10). Batı felsefesinin değişmez temel arayışındaki “hakikat” tasarımını “différance”, “iz”, “erteleme” “saçılma” gibi kavramlarla yapı sökülmesine uğratmaya çalışan Derrida'nın kendi felsefesi açısından *différance* kavramı önem taşır.”Différance” kelimesi, Fransızca'da, *différer* fiilinden köken alan ve iki anlama sahip bir isimdir. Bu anlamlardan biri, farklı kılmak diğeri ise ertelemek anlamlarına gelmektedir. Derrida kelime içerisinde yer alan e harfini a'ya dönüştürerek her iki anlamın muhafaza edilmesini amaçlamıştır. Böylece, *différance* kelimesi hem erteleme hem de farklı kılma anlamını bir arada taşımıştır. Bu doğrultuda filozof bu kavramın kendi anlayışı için önemiyle ilgili şunları yazar: “...Différance düşüncesinin sorgulayacağı şey, varlığın buradalık ve var olma belirlenimidir” (Derrida, 1999: 58). Aynı zamanda, “Différance” kendini hiçbir zaman buradaki olarak tanımlanmakla sınırlandırılmaz. Yitip giden, görünmez olan, burada olmayan, farklı olan bu kavramın ışığında değerlendirilir. Bu da postmodern antropoloji açısından değerli bir kaynak gibi durmaktadır.

Daha önce andığımız üzere, antropolojideki ilk postmodern metin olarak kabul edilen, James Clifford'ın editörlüğünü yaptığı *Writing Culture, The Politics and Poetics of Ethnography* (Kültürü Yazmak, Etnografinin Poetikası ve Politikası, 1986)'de yazarlar Özbudun ve diğerlerinin de belirttikleri gibi, ortak tema olarak, antropolojik söylem içinde yazınsal yöntemlerin irdelenmesi bağlamında bir araya gelmişlerdir (2007: 369-

70).Bu derleme eserde yer alan makalelerden bir kısmında, etnografik araştırma sürecinde etnografin odağını, merkezini oluşturduğu iktidar ilişkileri incelenmektedir. Renato Rosaldo'nun ilgili makalesi bunun bir örneğini oluşturmaktadır. Yazarların uzlaşım içerisinde buldukları bir diğer konu ise, her birinin etnografik anlatıların her şeyden önce birer "yazı" olduğu savından hareket etmeleridir. James Clifford (1986: 3-4), *Writing Culture*'a yazdığı önsözde Rosaldo'nun da tartıştığı ve akademik gündemini oluşturduğu, bir konuyu anlatmaktadır. Bu metinde, Clifford tarafından, kültürün bütünlüğü ve etnografinin temsil iddialarına sert eleştiriler getirmektedir ve nihayetinde onun bir "yazın" olarak ele alınmasının altını çizer. Rosaldo'nun antropolojideki yaklaşımı açısından önem arz eden bu ifadeler şöyledir:

İşe katılımcı gözlem ya da (yoruma elverişli) kültürel metinlerle değil, yazmayla, metinlerin imaliyle başlıyoruz. Yazma artık marjinal, okült bir boyut olmaktan çıkmış, antropologlardan hem alanda, hem de sonrasında yaptıklarının merkezine yerleşmiştir. Yakın zaman öncesine kadar betimlenmeyişi ya da ciddi biçimde tartışılmayışi olgusu, temsilin saydamlığı ve deneyimin dolaylılığını savlayan bir ideolojinin ısrarlığını vurgular. (...) Burada derlenen denemeler, bu ideolojinin parçalanıp dağıldığını öne sürmektedir. Kültürün ciddi biçimde tartışılan izge ve temsillerden oluştuğu görüşündedirler; şiirsel ile siyasalın birbirinden ayırt edilemeyeceğini, bilimin tarihsel ve dilsel süreçlerin üzerinde değil, içerisinde olduğunu varsayarlar. Akademik ve yazınsal türlerin iç içe geçtiğini ve kültürel betimlemeleri yazmanın özde deneysel ve etik olduğunu kabul ederler.

Metin imali ve retorik üzerine odaklanışları, kültürel anlatıların inşa edilmiş, yapay doğasını vurgulamaya yarar. Yetkinin aşırı saydam tarzlarını berhava edip, etnografinin tarihsel yüklemine, her zaman kültürlerin temsiline değil, icadına mahkûm olduğuna dikkat çekerler.

Clifford'm belirttiğine göre (1986: 17), antropolojinin yazınsallığı, salt bir "üslup" sorunu değildir. Yazınsal süreç-eğretileme, biçimleme, anlatı-kültürel görüngülerin kaydedilişini ve okunuşunu etkilemektedir ve yine, etnografiyi bir tür "şiir" olarak kabul etmek, Clifford'a göre onun nesnellliğini dışlamamaktadır. Bu noktada Rosaldo'da da, bunun tezahürünü de gözlemlememiz mümkündür. Rosaldo aynı zamanda şair olması vesilesiyle de antropoloji ile şiirin birbirinden ayrı, birbirinden soyut ve ilgisiz alanlar olduğu yolundaki yargıları defedip antropolojiden şiire giden bir yol olduğunu savlar. Onun şiir anlayışı ve şiirleri etnografyadan beslenen bir şiir biçiminde karşımıza çıkmaktadır. O bu anlayışını *antropoesia* olarak adlandırmaktadır. Şiirlerini okuduğunuz da etnografik deneyimleri şiirlerindeki satırlarında karşımıza çıkar. Örneğin Victor Turner'ın kavramsallaştırmasında büyük katkılarda bulunduğu "geçiş ritleri" Rosaldo'nun dizelerinde farklı anlam, bağlam ve okumalarla, karşımıza çıkar. Şiir ve antropolojiye dair, şunları, söyler⁷:

Ve düşünüyorum da şiirde oldukça erken farkına vardım ki- Ben büyük, ağır sonuçlar yazarı değilim ve ben antropolojideki şu ya da bu biçimde alaycı, sökülebilir sonuçlarla ilgili de konuşmuştum. Şiir yazma sanatında bir sonucunuzun olmadığını keşfettim. Yani, Bu benim söylediğim şey doğru mu? Bunu yapamazsınız. Bunitik gazetecilik gibi değildir...

⁷ http://www.stanford.edu/group/howiwrite/Transcripts/Rosaldo_transcript.html, son erişim tarihi: 26.05.2014)

Sanırım genel iddia şudur ki; eğer okuyucu onu hala kazanmamışsa çok geçtir, bir sonuca ihtiyacınız yoktur. Ancak bence diğer yandan çok somut imajlar, örnekler, olaylar üzerine düşünmek bir soyut bir dalga boyuyla hareket eden düşünceye göre bu çok basit bir süreçtir. Bu anlamda bana göre bu etnografi yapmaya, kültürel antropoloji yapmaya çok benzerdir. Ve sanırım bir şiirde ama aynı zamanda kültürel antropolojide, sanırım antropoloji yaptığımızda bazı yerleri okuyucunun hiç ya da uzun bir zaman yaşamadığını varsaydığınız tarif ettiğinizde, tasvir ettiğinizde yapmaya çalıştığınız şeylerden biri de okur için çekici ve sürükleyici bir hale gelmesi maksadıyla bir mevcudiyet, bir şimdilik yaratmaktır.

Renato Rosaldo Antropolojisi

Renato Rosaldo, antropoloji kariyerinin ilk çalışmalarının önemli bir kısmını, o dönemdeki eşi olan Michelle Rosaldo ile birlikte gerçekleştirmiştir. Michelle Rosaldo kendi kuşağının ve antropoloji tarihinin önemli isimlerinden biridir. Michelle Zimbalist Rosaldo, (1944, New York - 1981, Filipinler) antropoloji alanında, sosyal, linguistik, ve psikolojik antropolog olarak çalışmaktaydı. Michelle Rosaldo'nun antropolojideki önemli başarılarından biri Filipinlerde yaşayan İlongot topluluğu üzerine ünlü çalışmalarını gerçekleştirmesidir. Bunun yanında, Michelle Rosaldo'nun, kadın çalışmalarında ve toplumsal cinsiyetin antropolojisi alanlarda öncülük rolü de bulunmaktadır. 1974'te kendisinin editörlüğünde feminist antropoloji açısından önemli bir derleme olan *Woman, Culture, Society: A Theoretical Overview* (Kadın, Kültür ve Toplum: Teorik bir Bakış) eserinde kadını ikincil kılan cinsel eşitsizliğin

evrenselliğini ve bu evrenselliğin altında kadının yeniden üretimdeki rolünün yattığını varsayarak bu ilişkinin hiçbir biçimde biyolojik determinizme dayandırılmayacağını ileri sürmüştür.

Michelle Rosaldo ve Renato Rosaldo ile birlikte tez çalışmaları için gerekli olan alan çalışmasını Filipinler'in kuzey Luzon bölgesinin yüksek tepeliklerinde yaşayan İlongot topluluğu ile birlikte, 1967-1969 arasında gerçekleştirmişlerdir. İlongotlar'ı ele alarak, o kültürün farklı boyutları üzerinde çalışmışlardır ve akademik yazına bu kültür grubuyla ilgili eserler sunmuşlardır. Michelle'nin araştırması İlongotlar'ın duygu tasarımları, anlayışları (etno-psikolojik bir inceleme olarak, yerel veya başka bir deyişle halk zihninin tasavvurlarının çalışılması) odaklanmaktaydı. Buna karşılık Renato Rosaldo, yaptığı araştırmanın gerçekleştiği sıralarda ortadan kalkan, neredeyse yok olan İlongot "kelle avcılığı" (*headhunting*) uygulamalarının tarihine ilişkin geniş bir malzeme ve veri toplamıştır. Michelle Rosaldo da Renato Rosaldo gibi, sosyal antropoloji alanındaki doktorasını Harvard Üniversitesinden 1972 yılında almıştır. Doktora eğitiminin ardından, Michelle Rosaldo da eşi gibi, Stanford Üniversitesinde çalışmaya başlamıştır. Çift, İlongotlarla ilgili, daha geniş ve ileri araştırmalar yapmak amacıyla, 1974'te tekrar Filipinler'e İlongotların yaşadığı Luzon bölgesine geri dönmüşlerdir. Bu dönemde yapılan araştırmalar, Michelle Rosaldo tarafından *Knowledge and Passion* (Bilgi ve Tutku, 1980) adlı eserde kaleme dökülmüştür. Michelle Rosaldo 1981 yılında alan çalışması sırasında gerçekleşen bir kazadan ötürü trajik bir biçimde yaşamını yitirir. Michelle Rosaldo'nun ölümüyle kendi jenerasyonunun en parlak antropoloji kariyerlerinden biri yarıda kalmıştır. Ardından hatırası ve çalışmaları kocası Renato Rosaldo ve iki oğlu tarafından yaşatılmıştır.

Renato Rosaldo'nun Michelle Rosaldo ile birlikte 1967-1969 ve 1974 yılları arasında İlongotlar üzerine gerçekleştirdiği çalışmaları

antropologun antropolojisinin ilk dönem çalışmalarını oluşturmaktadır. Bu döneminin ardından gelen, tabir yerindeyse yeni dönemdeki antropolojik anlayışında birinci döneminden farklı algılayışlar, farklılıklar ve kopuşların varlığından söz edebilmemiz mümkündür. Rosaldo'nun araştırmalarında “ilk dönem antropolojisine” baktığımızda çalışmalarında, Renato Rosaldo İlongotlar kültürünün ayırt edici, onları diğer kültürlerden karakterize ettiği düşünülen, en önemli niteliklerinden biri olan kelle avcılığı; ediminin hem sosyal dolayısıyla yapısal bir analizini gerçekleştirirken, diğer yandan, hem de bu eylemin tarihsel boyutunu ele alarak incelemiştir. İlongotların, kelle avcılığı gelenekleri, kaybettikleri birinin, yakınlarının ardından yaşadıkları yoksunluk, tarifsiz elem ve kederi; komşu yerlerdeki, bölgelerdeki, insanların kellelerini almaları ve bunun ardından bunu kutlamaları ritüellerine dayanmaktadır. Rosaldo'nun belirttiğine göre kelle avcılığı, yaşlı bir İlongotlunun anlattığına göre, aynı zamanda, bir mübadele ilkesine dayalı olarak gelişen bir sistem görünümündeydi. Bir ölümle (bir kurbanla) sonuçlanan bir kelle avcılığı yakın akrabasının öldürülmesini, kellesinin alınmasını iptal ettiriyordu. Kelle avcılığı geleneği, 1974'te Ferdinand Marcos'un sıkıyönetim kurallarınca engelleninceye kadar yoğun bir biçimde Filipinler'in Luzon bölgesinde varlığını göstermiştir. Bu tarih diliminin ardından kelle avcılığının öfke indirme ve kederi giderme fonksiyonuna artık evangelist kiliseler katkıda bulunacaktır (Rosaldo, 2004: 151).

Bu incelemeleri *Ilongot Headhunting, 1883-1974: A Study in Society and History* (İlongot Kelle Avcılığı, 1883-1974: Bir Toplum ve Tarih İncelemesi) eserinde yazıya dökmüştür⁸. Bu dönemi, kendisinin tabiriyle; soğuk ve mesafeli bir yazın ve İlongotlar'ın neden kelle avcılığı yaptığını tam olarak kavrayamadığı, hissedemediği bir araştırma ve algılama dönemi görünümündedir (Rosaldo, 2004: 150). Bu dönemde, İlongotları

⁸ Bu derleme eser, Rosaldo'nun (2007/2008: 185) belirttiği üzere İlongotlar arasında yürüttüğü katımlı gözlem ve derinelemesine görüşme yöntemlerinden elde ettiği verilerin yanı sıra; yaşam öyküleri, sözlü tarih ve kolonyal ideolojilerin aracılık ettiği kabile halklarının algıları hakkında derinlemesine düşüncelerden oluşan bir dizi makaleler toplamıdır.

ve onların neden kelle avcılığı yaptığı konusunda ancak bu durumu betimleme, tasvir etmek ve kendince çözümlenmeler yapma, anlamaya çalışma biçiminde gerçekleştirdiğini belirtmektedir. Bu dönemde onları anlamadan kendi zihnince fikir yürütmeye çalıştığını belirtir. Bu eser, Fay'ın (2001: 58) yorumuna bakılacak olursa; araştırmayı gerçekleştiren antropolog Rosaldo, bir kültürün üyelerinin, bilimsel analizin amaçları açısından özde aynı görülmeleri ilkelerinden hareketle İlongot kabilesinin teker teker üyelerinin davranışı değil tipik İlongot davranışının tanımı çerçevesinde incelemelerde bulunmuşlardır. Bu ve benzeri durumlarda bireysel farklılıkların ihmal edilmesi veya arka plana atılması gibi bir durum söz konusu olmaktadır. Bu durum o zamanki anlayışla, bilimin benzerliği arayıp vurguladığını bizlere göstermektedir. Herşeye rağmen, Rosaldo'nun bu eseri Antropoloji literatüründe hala önemli bir yer işgal etmektedir.

Rosaldo, kendi çalışmalarında ve bu eserde temelde klasik antropolojinin baskın kavrayışlarından biri olan “zamansız ilkel” (*timeless primitive*) kavramını ortadan kaldırmak istemiştir. Bütün halkların bir tarihleri olduğunu ve onların yaşamlarının ve eylemlerinin şüphesiz tarihi, geçmişi yansıttığını savunmuştur. Antropologların “düzgün” kitaplar ve tarihsel kayıtları, İlongot dağlarında bulamadıklarından dolayı sırf bu nedenle, bu hayatın orada hiç değişmediği anlamına gelmez. Ama antropologlar için gözde bir odak olarak Bireysel yaşam döngüsünün hiçbir zaman bir “değişmez, sabit yapı” (*immutable structure*) olarak tanımlanması uzun bir dönem etkisini sürdürmüştür. Ne ki, halkların yaşamı kuşaktan kuşağa sürekli değişir. Rosaldo'nun ortaya koyduğu bu eserde, bir klanın hikayesini, kavgaları, evlilikleri, dışarılıklarla (yabancılarla) olan ilişkileri özenli bir şekilde kurmuştur. İlongot kelle avcılığı antropoloji ve tarih ilişkisi bağlantısı çerçevesinde önemli bir çalışmadır; çünkü Güneydoğu Asya'da, Filipinler'de şiddet toplumlara, kavgacı toplumlarıyla ya da akrabalığın genel alanıyla ilgili olanlar ilgilenen insanlar için, kitap, konuyla ilgili daha önce yayımlanan

antropoloji kitaplarının, bazı hataları düzeltmek için büyük bir girişimi temsil etmektedir. Bu yüzden kendi içinde, tarihsel bir değere sahiptir.

Rosaldo'nun yaşadıkları ve deneyimleri onun antropolojideki duruşunu ve teorisini farklılaştıracak bir konuma sürüklemiştir. Bu deneyimlemelerle birlikte İlongotlar'ın kelle avcılığı geleneklerine olan bakışı ve bu bakışın getirileri olan fikirleri, değerlendirmeleri tam olarak yerine oturmuştur. Bu deneyimlemeleri, tecrübeleri ile içinden çıktığı Anglo-Amerikan kültürü ile İlongotlar'ın kültürleri arasında çeşitli karşılaştırma ve değerlendirmelerde bulunarak 1984 yılında İlongotlar üzerine olan çalışmasına "Grief and Headhunter's Rage (Keder ve Kelle Avcısının Öfkesi) adlı makalesinde geri dönüş yapmıştır. Kaleme aldığı ilgili makalesinde, Rosaldo, İlongotlar üzerine antropolojik literatürde saygın bir yeri bulunan eserinde bu kültürle ilgili daha önce tam anlayamadıklarını, tam göremediklerini görünür kıldığını düşünmektedir. Bu bakışın değişimindeki en önemli değişimi sağlayan Rosaldo'nun yakınlarını kaybetmesi çerçevesinde gerçekleşen ölüm olayıdır. Rosaldo, önce kardeşini⁹ daha sonra da eşi ve çalışma arkadaşı olan Michelle Rosaldo'yu araştırma sahasında kaybetmiştir. Michelle Rosaldo'nun trajik bir şekilde ayağının kayıp düşmesi sonucunda gerçekleşen ölümü Rosaldo'nun yaşadıkları antropolojideki konumu farklılaştıran gelişimlerdir. Yaşadığı, bu tarifi kelimelere sığmayan olaylardan, yaşantılardan sonra Rosaldo ölümün kendi üzerinde bıraktığı, derin bir hüznün ve bu hüznün eşlik eden öfke duygularını yaşamıştır. Bu yaşantılar vesilesiyle zihnindeki İlongotların neden insanların kellelerini avlamak faaliyetine giriştikleriyle ilgili hala bulunan boşluk tamamlanmış gibi görünmektedir. Bu his ve duygulanımlar vesilesiyle, alan çalışması sırasındaki gözlemlerine ve kayıtlara geri dönerek, bunların üzerinden yeniden geçmeye çalışmıştır. Bu geri dönüş, üzerinde

9 Rosaldo, kardeşinin 27 yaşındaki ölümünün annesi ve babası üzerinde bıraktığı etkiyi İlongotlu bir adamın yedinci çocuğunun da ölümüyle birlikte kıyaslayarak ele almıştır. Aynı yoksunluğu, kederi ve öfkeyi bu insanların da yaşadıklarını belirtmiştir (Rosaldo, 2004: 152).

yeniden düşünme ve yorumlama dönemi artık Rosaldo'nun postmodern düşünce dönemeci çerçevesinde yer alan antropoloji faaliyetinde ve teorik konumlanmasındaki günümüze kadar gelen sürecinin miladını oluşturmuştur.

Rosaldo'nun ölümün yarattığı, kayıp, ıstırap yaşantı ve tecrübeleri onu derin bir meditasyona (derin düşünceye) itmiştir. Bu meditasyonun, sonunda ölümün anlamı hem bireysel hem de o bireyin içinden çıktığı kültür açısından algılanması, anlamı, değerlendirilmesi ve bu olgu ile başa çıkma stratejilerini ifade eden pratikler çerçevesinde kendi içinden çıktığı kültürel yapı ile bir antropolog olarak incelediği İlongotların kültürleri çerçevesinde ölümü ele alışlarını karşılaştırmalı olarak incelemeye çalışmıştır. Bu durumda da onların kelle avcılığını yaşadıkları hüznün ve bu hüznün belirler görüldüğü öfke sebebiyle bu eylemleri gerçekleştirdikleri fikrine varır. Rosaldo bu pratiğin onaylaması gibi bir şeyden bizlere söz etmez. Bizleri belirli konular çerçevesinde ön yargı ya da kalıp yargılara yönelmeden düşünüp tartışmamızı sağlama gayreti içerisindedir. Rosaldo (2004: 154) eşinin ölümünden sonra sigorta şirketine gidip eşinin iş nedeniyle ölmediğinden masraflarını karşılayamayacaklarını söylemesi Rosaldo'da tarifsiz bir öfke bırakmış olsa da sigortacının kellesini alıp daha sonra bunu bir ritüelle ilgili içerisinde kutlamayı düşünmemeyi içinden çıktığı, şekillendiği kültürün özelliklerine bağlı olarak antropolojik bir bakış çerçevesinde değerlendirir. Anglo-Amerikan üst orta sınıftan gelen birinin ölümüne, ölümün verdiği keder ve öfkeye vereceği karşılığın bir İlongotlunun vereceğinden başkalık arz etmektedir.

Rosaldo (2004: 150-162) bahsedilen makalesinde, şu ana kadarki antropojinin ölümü ele alışını, duygudan, duygulanımlardan bağımsız olarak ele alındığını belirtir. Yaşantıların ve deneyimlerin bu çalışmalar içerisinde pek yer bulamadığından yakınıdır. Mevcut antropoloji

çalışmaların büyük bir kısmında, ölüm kültürler içerisinde ve arasında ritüeller çerçevesinde yapısalcı ve yapısal işlevci yaklaşımların hâkimiyeti altındaki boyutlarla ele alınmaktadır. Ölümü antropolojide bu şekilde ele alış Rosaldo tarafından eleştirilmiştir ve soğuk akademik metnin belirli bir konuyu ele alışındaki tutumunun olumsuzluklarının altını çizmiştir. Rosaldo, “Grief and a Headhunter’s Rage” (Keder ve Bir Kelle Avcısının Öfkesi) makalesinde incelediği kelle avcılığı geleneğiyle ünlenen İlongotlar üzerine olan çalışmalarının son olarak kendi deneyimleriyle anlamlandırılma sürecinin akademik yazına sunulan anlatısı niteliğindedir. Burada Rosaldo İlongotların kültürlerinin temel karakteristiği oluşturan kelle avcılığı duyguların gücü, duyguların etkisi, duyguların zorlaması çerçevesindeki anlamını antropoloji alanında incelemek çabası içindedir. Ona göre, bilme süreci, kendiliğin tamamını içerir (Rosaldo, 1993: 181) ve bir etnograf için Kavrayışın kaynağı olarak kendi duygularını da dikkate alma önemlidir (Rosaldo, 1993: 176). Bu şu demektir; antropoloji ve diğer insan bilimleri insan davranışlarının belirli formlarını canlandıran tutkuları tasvir eden, resmeden bir bakış açısıyla duyguların kültürel gücünü incelemelidir. Rosaldo antropolojinin klasik normlarına karşı bunun önemini vurgulamıştır. Rosaldo kültürel analizcilerin güç (force) kavramının kullanılmadığını yoğun betimleme, çokseslilik, çokanlamlılık, zenginlik, yapı gibi kavramların analizde kendilerine yer bulan kavramlar olduğunu belirtmektedir. Bu doğrultuda, her kültürde ölüm tecrübesinin verdiği hüznün ve öfke duygularının farklı görüngülerle kendini ifade ettiğini belirtir. Dolayısıyla kültürlerin birbirleriyle kıyaslanması ve bir öncelik, sonralık ilişkisinin kurulması bir sorunsal alanı teşkil eder. Öte yandan böyle bir durumda evrensellik iddiaları da problematik hale gelir. Her kültürün kendi değerleri ve yapılandırmaları çerçevesinde çeşitli kavramlar ve olgular kendine yer bulurlar. Rosaldo, bu sav çerçevesinde tartışmamızı istemekle, evrensel olarak tabir ettiğimiz değerlerin kültürel göreliliği üzerinde vurgularda

bulunmaktadır. Bu çerçevesinde kültürlerin kendi değerleri çerçevesinde değerlendirilmesi üzerinde durur. Böyle bir anlam çerçevesinde İlongotlar’ı “kana susamış vahşiler” olarak değerlendirmenin önüne geçilebilir.

Renato Rosaldo, kültürel ve etik görelilik çerçevesinde evrensellik ve görelilik arasında bir ayrıma gitmek istediğini belirtir. Etik bir pozisyon almak için, evrensel düşünmenin zorunlu olmadığını ifade eder. Bu doğrultuda göreceli yaklaşımın özgürleştirici olabileceğini düşünür. Bu şu demektir. “Bir şey düşünmekte özgürümdür. Çünkü bütün dünyayla yani her hayat formunun her dilin her kültürün bütün dünyasıyla bir uzlaşım, odaya içerisinde olmak beklenemez”. Rosaldo diğer insanların yaptıkları, ettikleri, söyledikleri, düşündükleri tarafından, onların etik sistemleri tarafından meydan okunmak reddedilmek isteği içindedir. Rosaldo bu tezini örneklendirmek, açıklamak için göstermek için, 1960’lı yılların sonunda, bir Filipinli tepelerde yaşayan kelle avcısı olan İlongotlar olarak adlandırılan bir topluluk, içerisinde yaşadığını belirtir ve anlatısını sürdürür¹⁰:

... yıllarca onları anlamaya çalışmam dolayısıyla, kelle avcılığının iyi bir fikir olduğunu mu düşünüyordum? Hayır, değil. Bundan dolayı Dehşet içerisinde miydim? Eskiden, bu olgu bana çok kötü rüyalar gördürüyordu, ama sonra bir şeyler oldu. Bir gün Manila¹¹’ya postamı almaya gittim ve askerlik görevi için çağrıldığımı öğrendim. Vietnam’daki savaşa karşıydım ve tabii ki bu haber beni heyecanlandırmadı. Yaşadığım

¹⁰ <http://www.scu.edu/ethics/publications/iie/v11n1/relativism.html>, son erişim tarihi: 25.07.2016.

¹¹ Manila, Filipinler’in başkenti ve Metro Manila bölgesinde bulunan belediyelerden biridir. Şehir ülkenin en büyük adası olan Luzon’da Manila Bay’ın doğu kıyısında bulunur.

İlongotlar'ın hanesine geri döndüğümde beni evlerinde ağırlayan kişilere ne olduğunu anlatım. Özellikle bu konuyla ilgili birileriyle konuşmaya ihtiyacım olduğundan ne olduğunu anlattım. Ama aynı zamanda alçak bir niyetim de vardı. Bu durumun belki de benim hakkımda İlongotların daha iyi düşünmelerini sağlayacağını hayal ettim. Belki de onların benim insanları öldürmek için bir fırsatım olduğunu düşünebileceklerini ve bu harika bir şeydi. Geçeklikten bu kadar uzaklaşmış olamazdım. Askerlik görevinden bahsettim ve onlar “bu korkunç”. “Üzülme, biz sana göz kulak olacağız, onlar seni burada asla bulamayacaklar” dediler. “Bir dakika” dedim, “Sizin adamlarınızın öldürme işinde olduğunu düşündüm” dedim. Başlangıçta onların, katliam gördükten sonra savaşı onaylamadıkları sonucuna varmıştım. Fakat onlarla biraz daha konuştuktan sonra onların, bizim çoğumuzun yamyamlık (*cannibalism*) ya da kelle avcılığından (*headhunting*) dehşete düşeceğimiz gibi modern savaşın varlığından dolayı dehşete düştüklerinin farkına vardım. Bu bir çeşit ahlaki korkuydu. Onlardan bu tepkiyi görmem sebebiyle, bu konunun peşini bırakmadım. Sonunda, onlar “biz bir askerin kendi kardeşlerine bedenlerini satmak için emir verme yetkisine sahip

olduğunu gördük” dediler. Onların demek istedikleri şeyin bir komutanın ateş hattın içine doğru hareket etmeleri için astlarına emir verebileceği olduğunu anladım. Bu durum onlara kesinlikle akıl almaz geliyordu. Onlar “bir kişinin diğerlerine hayatlarından vazgeçmelerini ve kendilerini hayatlarını kaybetme riski son derece yüksek olan yerlere yerleşmelerini nasıl söyleyebilirdi? Bu onların ahlaki eşiğiydi. Bu deneyim benim ahlaki kaidelerimi yerinden oynatmıştı. Şimdi kelle avcılığının iyi bir fikir olduğunu düşünmesem bile daha öncesinde sahip olduğum aynı dehşet tepkisine artık sahip değilim. Yaptığımız ve doğal olarak karşıladığımız bazı şeylerin diğer insanların nefretine ilham olabileceğinin farkına vardım.

Rosaldo (1993: 127–132), kendi yaklaşım çerçevesinde klasik antropolojik yazımını da yoğun olarak eleştirdiğini belirtmiştir. Antropolojik yazımın duygudan kişisellikten uzak nesnel kimlikleşmesi altındaki tam anlamıyla soğukluğu Rosaldo tarafından tartışma konusu yapılan sorunsallardandır. Edebiyata olan ilgisi belki de bir bakıma onun akademik yazın ile ilgili eleştirilerini de şekillendirmiştir. Ancak diğer yandan Rosaldo yazım şekil ve üslubunu fetişist bir karakterde şeyleştirdiği söylemek, belki de temelsiz bir iddia hüviyetini taşıyabilir. Bu savımızın dayanağı olarak onun Ruth Benedict, ile ilgili yaptığı değerlendirmelerine bakmamız gerekir. Buna göre; Ruth Benedict'in güçlü ve etkileyici dili olmasının yanında alan çalışmasına gereksinim

duymaması bir anlamda masa başı antropoloji faaliyetleri retoriği ne kadar güçlü olursa olsun Benedict'in antropolojideki konumunu bir gölge gibi takip etmektedir. Bir yazın insanı olarak, Benedict antropoloji alanına katkıları; olumlu ve güçlü retoriğinin yanında, herhangi bir alan çalışması yapmadan mevcut metinlerden derleyip topladığı verilerden tertiplediği bilgilerle anılır. Rosaldo'nun burada vurgusu hem alan çalışmasına dayalı bir antropoloji yapmak hem de yazına, anlatıya ve anlatılara gerekli önemi ve değeri vermek biçiminde özetlenebilecek bir durumu ve konumlanmayı ifade eder.

Alan çalışması sırasında ve sonrasında ortaya çıkan eserde antropolog merkezli bir bakışın ve bu bakışın meydana getirdiği merkezizetiğin problematikleri, negatifikleri, Rosaldo tarafından, dikkate alınır. Onun bu tutumu, alan çalışmasında ve antropoloji anlatısında antropoloğun incelediği kültür üzerinde bir monopol (tekel) ve iktidar kurmasının önüne geçme çabasıdır. Bu bağlamda, Rosaldo *Writing Culture (Kültürü Yazmak)* metninde yer alan ilgili makalesinde bu temsil, iktidar ve bunun neticesinde elde edildiği varsayılan bilgi üzerine tartışmalarda bulunur. Rosaldo *Writing Culture* başlıklı kitapta kendi yazısının bulunduğu bölümde, "From the Door of His Tent: The Fieldworker and the Inquistor" (Onun Çadırının Kapısından: Alan Çalışmacısı ve Engizitör)'da, iki araştırma üzerinden antropolojide kurulan iktidar ve üretilen bilgi üzerinden konuyu tartışmaya açmaktadır. İki eser üzerinden, etnografin metinde kurmuş olduğu otoriteyi sorunsal haline getirmektedir. Bu eserlerden biri Fransız tarihçi, Emmanuel Le Roy Ladurie'nin *Montaillou* (1975) adlı eseridir. Bu eser ortaçağ Fransa'sındaki bir köyün engizisyon kayıtlarından yola çıkılarak oluşturulmuş bir metindir. Metin, engizisyon kayıtlarına dayanarak Fransız köyü Montaillou'nun tarihini yeniden inşa etmektedir. Eserde, belirli konuların ve bağlamın anakronik bir hale gelmektedir. Makalede ele alınan ikinci eser, Evans-Pritchard'ın *The Nuer (Nuerler)* çalışmasıdır. Rosaldo (1986), araştırmacı ve katılımcılar

arasında simetrik olmayan güç ilişkilerini eleştiren yeni etnografyanın yansımalarından biri olarak Evans-Pritchard'ın araştırmacı olarak rolü üzerine düşünür, bu bağlamda etnografin sorgulayıcı yaklaşımına dikkatini yoğunlaştırır. Ona göre, Pritchard'ın (1941) Nuerler eserini yazarken, araştırmanın fonunun temininde sömürge yönetimiyle bağ kurduğunu belirtmesi aslında iktidar ile etnografin oluşturduğu bilgi arasındaki ilinti üzerinde düşünmemize neden olmaktadır ve Pritchard, Nuerler üzerinde söz söyleme ve değerlendirme yetkisini kendine has bir özellik olarak vurgulayarak Nuerler ve etnografik yazın üzerindeki otoritesini bizlere yansıtmaktadır. Rosaldo'nun yaklaşımı çerçevesinde; Nuerlerle ilgili çalışmasının bizlere sunduğu bu kültürün belirli, sınırlar dâhilinde, son derece homojen, tarihsel değişim ve dönüşümlerin uzağında değişmeden kalmış doğaya yakın insanlar olarak anlatılmasıydı. Hâlbuki sömürge yönetimi ve Nuerler arasında eserin oluşturulduğu tarihte birtakım gerginliklerin mevcudiyeti tarihsel kayıtlarda kendine yer bulmuştur. Rosaldo, bu bağlamda, araştırmacının araştırmalarını gerçekleştirdikleri siyasal bağlamı dikkate almayışlarının, etnografik yetkenin oluşturulmasında etken olduğu sonucuna varmaktadır¹². Her iki eserde de incelenen kültürün üyeleri olan insanların yokluğu bir mevcudiyet olarak sunulmuştur, bu da kurulan otoritenin boyutlarını bizlere tüm açıklığıyla göstermektedir (Rosaldo, 1986: 77-98).

"Kültür ve Hakikat" eserinde yer alan ilgili makalesinde Rosaldo (1993: 69), antropolojide mevcut olan durumlardan biri olarak "empyralist nostalji"den¹³ bahseder. Antropolojide empyralist nostaljinin bir paradoks etrafında döndüğünü belirtir. Birilerini öldüren birinin daha sonra kurbanına yaslanması bu paradoksun tam olarak içeriğidir. Rosaldo'nun bu tanımı Derrida'nın Levi Strauss ve antropolojinin

12 Free (1991), etkili eleştirel değerlendirmesi çerçevesinde, Rosaldo'nun Evans-Pritchard'ın Nuerler çalışmasını sadece kolonyal hegemonyanın bir ürünü olarak görme ve Evans-Pritchard'ı politik pozisyonu olarak kolonyal karakter olarak stereotipleştirmesine değinerek onun kolonyal dünya içerisinde politik ayrımları ve Evans-Pritchard'ın konumunu göz ardı ettiğini ve ilgili eseri ayrıntılarıyla incelemeyeceğini belirtir.

13 Daha ayrıntılı bilgi için bkz. R. Rosaldo, "Imperialist Nostalgia", *Culture and Truth* (1993) içinde.

konumu hakkındaki fikirlerini çağrıştırmaktadır. Derrida'ya göre, Levi Strauss özelinde antropoloji alanında görülen masumiyete ve geçmişi özleme yani nostaljinin altında belirli şeyler yatmaktadır. Derrida bunun Batı'nın etnik merkezçiliğini gizlemek pahasına liberal ve etnik merkezçilik karşıtı insancı maskeleri takmış olmak olarak açıklar. Nihayetinde Derrida'nın ifadesiyle “antropolojide masumiyetin ya da geçmişe özlem duymanın asla yeri yoktur” (akt. Sarup, 2004: 63-64).

Renato Rosaldo'nun antropolojisi kapsamında son dönem küreselleşme odaklı çalışmalarının belirli ve önemli bir yeri olduğu söylenebilir. Gerek *Kültür ve Hakikat* eserinde gerekse J. Xavier ile birlikte editör olarak ne imza attığı *Küreselleşmenin Antropolojisi* eserinde Rosaldo, “Chicano” hareketine dâhil olması ve çok kültürlülük tartışmalarına dalması nedeniyle antropoloji alanındaki çalışmalarını, küreselleşme alanıyla da doğrudan bağ kurarak sürdürmüştür (2003: 1-35). Bu bağlamda küreselleşme ile birlikte dünyanın her noktasında yoğun bir karşılıklı bağlılığın olduğunu yazarlar. Hareket dolu bir dünya, karışım, iletişimler, bağlantılar, sürekli kültürel etkileşim ve değiş tokuş tanımlamaları, küreselleşmenin görünümünü özetlemeye çalışan kavramlardır. Bu resim, birbirine bağlı bir dünyanın yükselişini savlamaktadır. Bu dönem aynı zamanda, inkar edilemez bir biçimde batı stili ve markalarıyla kendini gösteren kıyafet, yiyecek, müzikten mimari, film, televizyona kadar küresel standardizasyona sahip kültürel malların ve Coca-Cola, McDonalds, Calvin Klein, Microsoft, Levi's, Nike gibi markaların küresel akış içerisinde olduğu bir dünyadır. Çeşitli kitle tüketim nesnelere ve markalarının gezegen boyunca insanlar ve kültürler arasında karşılaşması ile kitle tüketiminin daha yoğun ve artan bir biçimde geliştiği görülür. Her ne kadar insanların ve kültürlerin bağlantısının ve etkileşiminin yoğun olduğu bir zaman dilimiye de bu dönem küresel standartlı kültürel malların tesis edildiği, tek bir kültürün, homojen bir kültürün gezegen boyunca etkisini sürdürdüğü bir zamandır.

Küreselleşme kültürün belirli bir yerle ve mekanla ilintili olamayacak kadar sürekli akışını ve hareketliliğini, göçmenliği, belirli bir yerde sabit olarak konumlanmama trafiğini ifade eder. Küreselleşme, radikal bir şekilde kültürü “ait olduğu” yerinden ayırmış, onu mekanından çekmiştir. Küreselleşmenin akışkanlığının en önemli görüngülerinden biri olan, sürekli hareketlilik halindeki göçebe insanların varlığının sonucunda, çevreden merkeze gelen insanların mevcudiyeti ve bu göçebelerin uygun ulusal özneler haline dönememe, gelememe durumlarıyla birlikte monolitik ulusal topluluğu inşa edememe gibi bir sonuç ortaya çıkmıştır. Böyle bir konumda Batı, çeşitliliğin ve kimi zaman birbiriyle mukayese edilemeyecek kültürlerin evi haline gelmiştir. Bunun sonucunda da batı, olağanüstü kültürel heterojenliğin mevzilenmesi doğrultusunda bir gelişim göstermiştir. Ulusal homojen kimliklerin yerini heterojen, çoğul, sınırları belirsiz nihayetinde melez (hybrid) olarak tabir edebileceğimiz kimlikler varlıklarını baskın bir biçimde ilan etmişlerdir. Rosaldo, Xavier ile birlikte küreselleşen dünyanın kültürel alanını yer değiştiren, yerinden edilen bir alan olarak kavramıştır. Ernesto Laclau'dan (1990) ödünç aldıkları “dislokasyon” (*dislocation*)¹⁴, onlara küreselleşmenin kültürel alanıyla ilintili ipuçları vermiştir. Onlar, bu terimi merkezde konumlanmış yapıların yerinden çıkması, yerinden edilmesine göndermede bulunarak kullanmışlardır. Bu durum, yerinden edilen merkezin yerini çokluğun başka merkezi tarafından doldurulması, ilave edilmesi eklemlenmesidir.

Rosaldo, küreselleşme araştırmaları bağlamında odaklandığı alanlardan biri de, Latin Amerikalılar ve bu bağlamda “kültürel vatandaşlık” kavramı ile ilgili olan çalışmalarıdır. Latin kökenlilerin yani Latin Amerikalıların Birleşik Devletler'deki varlığı, mevcudiyeti Birleşik Devletler'in İngilizce konuşan ve sadece Anglo mirasıyla ilişkili tek tebaalı, tek öznel vatandaşlık nosyonuna bir meydan okuyuştur. Diğer grupların yanında Latinler bir sınırları çizilmiş bir bölge içinde yaşayan

¹⁴ Bu terim yer değiştirme, yerinden oynatma, kayma, kaydırma anlamları ile birlikte düşünülüp değerlendirilmelidir.

insanların bir dil konuştuğu ve bir kültüre sahip oluşmak zorunda olduğu Birleşik Devletler nosyonunu çürütmekte, geçersiz hale getirmektedirler. Diğer taraftan “Neden Latin Amerikalılar, iki dilli insanlar olarak hem İngilizce’yi hem de İspanyolca’yı akıcı konuşuyor?” ve “Neden Latinler Anglo grupları tehdit ediyor?” Bu soruların cevabı Rosaldo’ya göre, Birleşik devletlerdeki Latinlerin tamamen dışlanmasını ve marjinalizasyonu içeren algı ve duygudur. Bununla birlikte, Latinlerin sahip çıktıkları mekan ve toplumun tam üyesi olma haklarını göz önünde bulundurmaları gerekmektedir. Rosaldo Latin Amerikalıların bu sürecine kültürel vatandaşlık demektedir.

Rosaldo’nun iddiasına göre, Birleşik Devletler’deki kültürel vatandaşlık bir görünen paradoks üzerine uzanmaktadır. Bu, bir bireyin kültürel farklılığını vurgulamayı ve birinci sınıf yurttaş olma hakkını ihtiva eder. Farklılığı bir damga olarak konumlandırmanın ya da aşağıda olmanın işareti olan hâkim ideolojiyi kabul etmekten daha çok, kültürel vatandaşlık eşitsiz insanların bağlamında bile onların farklı miraslara sahip olma hakkının bulunduğunu beyan eder. Kültürel terimi onur, saygı, güven gibi insan değeri duygusunu ifade eden özel nosyonlara göndermede bulunur. Başka bir deyişle, kültürel özne insanların sahip olduğu durumlara ilişkin özne değerlendirmelere göndermede bulunur. Bir grubun dışındaki birisi, örneğin bir kişinin saygıdeğer olup olmadığını yargılayacak aletleri, araçları yoktur. Ne de olsa bir şeyin saygı olarak sayılmasının tanımlanması bir gruptan ya da bir bireyden diğerine çeşitlilik gösterebilir. Rosaldo bu doğrultuda, insanların oldukça sık saygı olarak saydıkları şeyler gibi konuları telaffuz ettiklerini bulduğunu söyler. Rosaldo’nun ince yaklaşımıyla, vatandaşlık; sadece yasal tanımlamaları ya da belgeleri (sahip olunan ya da olunmayan) içermez, aynı zamanda birinci sınıfa karşı ikinci sınıf vatandaşlık gibi derece konularında kabulü ve sıradan dil kalıplarının içinde bildiğimiz tanıdığımız vatandaşlığın ekstra yasal (bölgesel) öğelerini de içermektedir. Demokrasi, ikinci sınıf vatandaşlığı

asgariye indirmek ister ve herkes için birinci sınıf vatandaşlığı şiddetle talep eder. Böyle bir nosyon vatandaşlığın hem vatandaşların devletle olan ilişkilerinde ve hem de diğer vatandaşlar arasındaki ilişkilerini komşuluklar, okullar, hastaneler, işyerleri ya da gönüllü birlikler içinde olsun onaylar, teyit eder. Vatandaşlığın bu soruları aitlik duygusunu, bir sese sahip olması ve duyulur olmayı içerir¹⁵.

Buraya kadar yaptığımız tartışmaların ışığı altında, Renato Rosaldo, M. Shelly Rosaldo’nun kaybının ardından kabaca 80’lerden itibaren yeni bir etnografik yazın üzerine odaklandığını görürüz. Bu etnografik yazın değişiminin nihai noktası olarak *The Day of Shelly's Death: The Poetry and Ethnography of Grief* (2013) adlı eserinde *antropoesía* olarak bilinen uzun zamandan beri antropoloji ve şiir arasında kurduğu bağları ortaya koymuştur. Bu eserde; *antropoesía*’nın bir koleksiyonu olarak etnografya dilini şiir ile harmanlayan şiirleri yayınladığını belirtir. Rosaldo; yoğun eleştirel yönelttiği klasik etnografyanın ‘soğuk’ ve ‘mesafeli’ olarak değerlendirdiği yaklaşımına karşı; duyan, hislenen öznenin deneyimlerini merkeze aldığını belirtir (Rosaldo, 1993). O, küçük detaylara odaklanarak insanların ifadelerinin açıklamasını odaklandığını belirtir. Bu doğrultuda kokular, duygular, nesnelere ve kelimeler onun etnograf isinde önemli yerleri işgal ederler. Onun, belleğinin ve alan günlüğünün birbirini tamamladığını düşünmesi, antropolojik yazına dair farklı bir bakış açısına sahip olduğunu ortaya koyar (Rosaldo, 1993). Duygulara ve duygulanımlara verdiği bu önem onun epistemolojisi çerçevesinde Batı düşüncesinde Kartezyen felsefesi dolayısıyla kökleşmiş “Düşünüyorum, öyleyse varım” savını “Hissediyorum, öyleyse düşünüyorum” a dönüşür (Behar, 2012: 208). Hislerin önemi doğrultusunda Behar’ın (2012: 207) aktardıkları çerçevesinde Rosaldo; “Kalplerimiz buz kesilirse, etnografilerimiz uykuda olur, dünyadan ilişkisi kesilmiş, uyandırılmak için sihirli bir öpücük bekleyen ‘*Sleeping Beauty*’ (Uyuyan Güzel) gibi

¹⁵ <http://hemi.nyu.edu/hemi/en/academic-texts/item/681-cultural-citizenship>, son erişim tarihi: 29.05.2015.

oluruz” anlayışına sahiptir. Renato’nun klasik etnografiye yönelttiği eleştiriler çerçevesinde hislere, duygulanımlara ve dolayısıyla öznel deneyimlemelere dayalı yeni bir görüş açısı ve yeni bir etnografik yazın pratiği önerdiği açıktır. Ne ki, “*blurred genres*” (bulanık tarzlar) (Geertzi, 2007: 31) anlayışı çerçevesinde antropolojinin bir edebiyat mı? Yoksa bir bilim mi? olduğu sorunsalı önem taşımaktadır. Bunun ötesinde, zihnimizde şöyle bir soru da uyanabilir: Antropolojinin bir bilim olduğu savunusu ve iddiasındaysak; bilim olmanın en önemli gerekliliği olarak karşımızda duran nesnellik sadece öznel deneyimlerin aktarılması ve yorumlanması çerçevesinde ve kurulan duygudaşlık çerçevesinde sağlanabilecek midir? Öte yandan, iktidar nosyonunu sorgulamamız ve eleştirel bir perspektif geliştirmemiz için kendi deneyimlerimiz ve hislerimiz dışında farklı bakış açılarına da ihtiyacımız var gibi görünmektedir. Bütün deneyimlerimiz, algılarımız, duygularımız, duygulanımlarımız ve bunları yorumlamamız elbette önemlidir ama bu yöntem özellikle mikroya ve özneye odaklanma ve daha geniş bağlamı yani yapı dediğimiz şeyi kaçırmamıza da neden olabilir. Ayrıca bu öznel yorumlamalar iktidar dediğimiz yapıyı ontolojik, epistemolojik ve metodolojik düzlemde yeniden ve yeniden üretebilme potansiyeline de sahip olabilirler. Toparlarsak; etnografik bilginin bilimselliğini önemsiyorsak etik ve emik yaklaşımları birer karşıtlık olarak kurmaktan daha çok her ikisine de eşit mesafede durarak düşünümsel ve eleştirel bir yaklaşım geliştirmemiz önem arz etmektedir.

Değerlendirme

Sonuç olarak, Türkiye’de hâlâ hak ettiği yeri, desteği bulamamış ve çoğu temel kaynağın çevirisinin de olmadığı antropoloji disiplini açısından Rosaldo antropolojisini tanımak önemli görünmektedir. Dünya konjonktüründeki değişimler ve farklılaşmalar diğer sosyal bilimleri etkilediği gibi antropolojide de yaklaşım farklılıkları yaratmıştır. Dünya problemlerine duyarlı bir sosyal bilim için ontolojik ve epistemolojik tartışmaların yapılması bir gerekliliktir. Aksi takdirde düşünümsellik ve özdeşünümsellikten uzak hâkim politik düzenlerin bir yeniden üretimi olan güdümlü bilim ve/veya bilimlerle karşılaşırız. Postmodernite, Bauman’ın etkili ifadesiyle; modernitenin öz düşünümselliğidir. Başka bir deyişle bu bağlamda düşünüldüğünde; postmodernite, modernitenin kendi başarısızlıklarının, getirilerinin ve sonuçlarının yeniden üzerinden geçilerek düşünülmesi, gözden geçirilmesi homojenlik ve monolitenin yerinin, farklılık ve çokluğun, çoğunluğun; kesinlik, belirlilik, ön görülebilirliğin yerinin ise bulanıklık, belirsizlik ve her şeyin olabileceğine bıraktığı bir durumu ifade etmektedir (Bauman, 1996: 143). Postmodern antropoloji ve Renato Rosaldo’nun antropoloji disipline sundukları katkılar da sanki bu izlek üzerinde ilerlemiştir. Rosaldo duyguların ve deneyimlerin antropolojik bilgi üretmedeki önemi kavramıştır ve çalışmalarına bu çerçevede sürdürmüştür. Yerelin bilgisine ulaşmak için, antropologun yorumlarının yanı sıra yereli oluşturan kimselerin de kendi yorumlarıyla doğrudan katılmaları değerlidir ve bu etnografik kayıt açısından önemli bir konumdadır. Bu bağlamda incelenen kültürle ilgili, o kültürün anlamları ve söylemleri bağlamında değerlendirme benimsenmektedir. Batının ürettiği antropolojik bilginin nesnelliği ve yansızlığı meselesi, Rosaldo’nun yaklaşımında sorgulanan temel olgulardan birini oluşturur. Bu durumun politik niteliği tartışmalarda yerini bulur. Bunun önüne geçmek için araştırmacı açısından, düşünümsellik önemli bir çabaymış gibi görünmektedir. Rosaldo, aynı zamanda araştırmacının alan dışındaki ve alandaki deneyimlerinin ortaya

konulmasının, incelenen kültürü betimleyen öğeler ve kültürün üyelerinin söylemleri, kadar anlamlı olduğunu savunmuştur. Bir başka deyişle Rosaldo araştırmacı deneyimiyle antropolojik yazın arasında bir bağ kurmuştur. Bu düşünce, düşünümsel antropoloji ve özdeşünüme önem veren bir yaklaşımdır. Elbette nesnellik ve iktidar nosyonunun yeniden üretimi ve antropolojinin bir bilim mi, yoksa edebiyat gibi bir yayın faaliyeti olduğu sorularını kendimize sorarak ve tartışarak Rosaldo'nun yaklaşımının kritiğini gerçekleştirmemiz bu düşünümselliğe koyacağımız katkılardır. Antropologun sunduğu katkılardan çıkan en önemli şeyin araştırmacı açısından etnografik araştırmaların eleştirelliği açısından sorunsallaştırılan meseleler ve farklı olanaklar üzerine kafa yorma olduğunu ve bunun da Türkiye'deki antropoloji çalışmalarına ve tartışmalarına dinamiklik kazandıracağı kanaatindeyim. Böyle bir canlanma, belki de sosyal bilimlerin içinde bulunduğu epistemolojik, ontolojik ve metodolojik kriz ortamından çıkabilmek için pek çok ipuçları sunabilir.

Kaynaklar

- Abu-Lughod, L. (1991) "Writing Against Culture". *Recapturing Anthropology, Working in the Present* içinde, Fox (ed.). School of American Research Press, Santa Fe, New Mexico.
- Akay, A. (2005) *Postmodernizm*, L&M Yayınları, İstanbul.
- Altuntek, S. (2009) *Yerli'nin Bakışı, Etnografya: Kuram ve Yöntem*, Ütopya Yayınları, Ankara.
- Baudrillard, J. (2014) *Simulakrlar ve Simulasyon*, O. Adanır (çev.), Doğu Batı Yayınları, Ankara.

- Bauman, Z. (1996) *Yasa Koyucular ve Yorumcular*, K. Atakay (çev.), Metis Yayınları, İstanbul.
- Behar, R. (2012) What Renato Gave Us. *Aztlán: A Journal of Chicano Studies*, 37(1): 205-211.
- Best, S. ve Kellner, D. (1998) *Postmodern Teori, Eleştirel Soruşturmalar*, M. Küçük (çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Black, C. E. (1986) *Çağdaşlaşmanın İtici Güçleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- Clifford, J. ve Marcus, G. E. (ed.) (1986) *Writing Culture: The Poetics and Politics of Ethnography*, University of California Press, USA.
- Çiğdem, A. (2000) *Bir İmkân Olarak Modernite*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Derrida, J. (1999) *Différance*, Ö. Sözer (çev.), *Toplumbilim* 10.
- Derrida, J. (2010) *Gramatoloji*, İ. Birkan (çev.), Bilgesu Ankara.
- Direk, Z. (ed.) (2004) *Çağdaş Fransız Düşüncesi*, Epos Yayınları, Ankara.
- Eagleton, T. (2004) *Kuramdan Sonra*, U. Abacı (çev.), Literatür Yayınları, İstanbul.
- Eagleton, T. (2015) *Postmodernizm Yanılsamaları*, M Küçük (çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Eriksen, T. H ve Nielsen, F. S. (2010) *Antropoloji Tarihi*, A. Bora (çev.) İletişim Yayınları, İstanbul.

Fay, B. (2001) *Çağdaş Sosyal Bilimler Felsefesi: Çok Kültürlü Bir Yaklaşım*, İ. Türkmen (çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Featherstone, M. (2005) *Postmodernizm ve Tüketim Kültürü*, Çev: Mehmet Küçük, İstanbul: Ayrıntı Yayınları

Free, T. (1991) The Politics And Philosophical Genealogy of Evans-Pritchard's *The Nuer*, *Jaso* 22/1: 19-39.

Foucault, M. (2005) *Özne ve İktidar*, I. Ergüden ve O. Akınhay (çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Foucault, M. (2007) *İktidarın Gözü*, I. Ergüden (çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Foucault, M. (2015a) *Cinselliğin Tarihi*, H. Tanrıöver (çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Foucault, M. (2015b) *Deliliğin Tarihi*, M. A. Kılıçbay (çev.), İmge Yayınları, Ankara.

Foucault, M. (2015c) *Hapishanenin Doğuşu*, M. A. Kılıçbay (çev.), İmge Yayınları, Ankara.

Geertz, C. (2007) *Yerel Bilgi*, K. Emiroğlu (çev.), Dost Kitabevi, Ankara.

Giddens, A. (2010) *Modernliğin Sonuçları*, E. Kuşdil (çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Haferkamp, H. ve Smelser, N. J. (1992) *Social Change and Modernity*, University of California Press. Berkeley, Los Angeles.

Huysen, A. (2000) *Postmodernin Haritasını Yapmak*, M. Küçük (çev.), Modernite versus Postmodernite, M. Küçük (der.), Vadi Yayınları, Ankara: 207-235.

Lyotard, J. (1992) *Postmodern Durum*, A.Çiğdem (çev.), Ara Yayınları, İstanbul.

Özbudun, S., Şafak, B. ve Altuntek S. (2007) *Antropoloji: Kuramlar / Kuramcılar*, Dipnot Yayınları, Ankara.

Quintais, L. (2007/2008) "Entrevista" içinde: *Antropologia Portuguesa* 24/25: 185-188

Rosaldo, R. (1986) "From the Door of His Tent: The Fieldworker and the Inquisitor". *Writing Culture* içinde, University of California Press, California.

Rosaldo, R. (1993) *Culture & Truth: The Remaking of Social Analysis*, Beacon Press, Boston.

Rosaldo, R. ve Ina, J. X. (Ed.) (2002) *The Anthropology of Globalization, A Reader*, Blackwell Publishing Ltd.

Rosaldo, R. (2004) "Grief And A Headhunter's Rage". *Violence in War And Peace* içinde, N. S. Hughes ve P. Bourgois (ed.), Blackwell Publishing Ltd.

Rosaldo, R. (2015) "Of Headhunters and Soldiers: Separating Cultural and Ethical Relativism" <http://www.scu.edu/ethics/publications/iie/v11n1/relativism.html> (son erişim tarihi: 25.07.2016).

Rosaldo, R. (2015) "Cultural Citizenship" <http://hemi.nyu.edu/hemi/>

en/academic-texts/item/681-cultural-citizenship (son erişim tarihi: 29.05.2015).

Sarup, M. (2004) *Post-Yapısalcılık ve Postmodernizm*, A. Güçlü (çev.), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.

Elektronik Kaynaklar

<http://as.nyu.edu/object/RenatoRosaldo.html> (son erişim tarihi: 23.05.2014).

http://www.haverford.edu/engl/engl277b/Contexts/how_to_read.html (son erişim tarihi: 15.04.2014).

http://www.stanford.edu/group/howiwrite/Transcripts/Rosaldo_transcript.html (son erişim tarihi: 26.05.2014).

Fotoğraf: Levent Küey

Mourning and Melancholia on the Trail of Ilongots¹

Gamze Özçürümez Bilgili²

*To Prof. Leyla Zileli, Prof. Cem Kaptanoğlu,
and Dr. Ayşegül Sütçü for all the “things” they have
contributed to my professional journey of understanding
the human condition, and to Prof. Serpil Aygün
Cengiz for her inspiring friendship...*

Renato Rosaldo, on ‘Grief and Headhunter’s Rage’ (2014), states that if you were to ask an older man who is a member of the isolated community of Ilongots, located in the rainforests of Luzon, Philippines, why he cuts off human heads, you would receive a reply that no anthropologist can easily elaborate: What impels him to kill his fellow human beings is rage, stemming from grief. He needs somewhere to “carry his grief”, and tossing the head away after beheading the victim enables him to vent his emotions. This way, he hopes to get rid of the violent anger caused by the loss of a loved one. After this significant loss, he had promised to punish himself until he can carry out a successful headhunt (Rosaldo, 2014: 133). The loss in question can be due to natural death, due to beheading, or can be a kind of social death, as in the case of a man whose wife runs away with someone else. All these cases share the feeling of rage, born out of the experience of devastating loss. This rage against abandonment,

¹ Translated by Elif Okan Gezmiş: No doubt that what Ms. Elif Okan Gezmiş does is *Translational Poetics*.

² Prof., Baskent University School of Medicine Department of Psychiatry (gamzeozcurumez@hotmail.com).

however, cannot be reduced to any other deeper explanation. Rosaldo, culture-specific emotions being one of his research interests, continues to explain that “The job of cultural analysis, then, is to make this man’s statement plausible and comprehensible. Yet further questioning reveals that he has little more to say about the connections between bereavement, rage, and headhunting, connections that seem so powerful to him as to be self-evident beyond explication. Either you understand it or you don’t.” (2014: 117)

Even though Rosaldo, at first, fails to understand this rage and the resulting action, he does not give up on his efforts for comprehension. His motto is, in Roman poet Terentius’ words, “I am human, and nothing human is alien to me” (*Homo sum; humani nihil a me alienum puto*). Labeling Ilongots as “headhunters” or “blood-thirsty barbarians” and leaving the matter at that would certainly be unbecoming of a researcher such as Rosaldo, who has a genuine curiosity and an intuition for the various possible embodiments of the human condition. In this way, Rosaldo resembles Freud.

Rosaldo asks the elderly Ilongot, with whom he has become friends with, if the headhunting has an exchange purpose: Would hunting down the victim and severing his head serve to cancel the death of a kin? The Ilongot man, whose name is Insan, finds this idea plausible, but he states that neither him nor any other Ilongot has such thoughts. Around that time, Ferdinand Marcos comes to power and declares that all headhunters will be shot down. As a result, Ilongots are forced to put this tradition on hold, and they begin to convert to Christianity in order to cope with their grief. No longer having the means to live as an Ilongot, they do not have any other choice but to find a way to overcome the rage resulting from grief, other than severing heads. Thus, they resort to the belief that the deceased is now in some place better.

Rosaldo lives among Ilongots for 30 months (1967-69, 1974) for field research, but it is only when his wife Michelle (Michelle “Shelly” Zimbalist Rosaldo), also an anthropologist, dies during another field trip in Philippines, in 1981, that he understands the rage-triggered headhunting impulse:

It was not until some fourteen years after first recording this simple statement about grief and a headhunter’s rage that I began to grasp its overwhelming force. For years I thought that more verbal elaboration (which was not forthcoming) or another analytical level (which remained elusive) could better explain the kinds of things these older men, when enraged by grief, can do to their fellow human beings. It was not until I was repositioned through lived experience that I became better able to grasp that Ilongot older men mean precisely what they say when they describe the anger in bereavement as the source of their desire to cut off human heads. (2014: 118)

Rosaldo translates this explosive feeling that Ilongots call *liget* as “high voltage”. He does not have a clear understanding of this emotion prior to his wife’s death. In his words, before this loss, his efforts to explain *liget* resembles a blind person’s description of the color blue. This emotion first appears in him the day his wife dies (Rosaldo, 2014: 124). That morning, when they had already decided to take a field trip together, their sixteen-months-old son, Manny, runs a temperature. They toss a coin to decide who will go to the field trip. Shelly wins, and she is very happy about this result. Together with their guide, Conchita, they get on the narrow path through the rice fields, while Rosaldo stays back at the cabin with the children. A while later, Conchita comes back, and tells Rosaldo that “Shelly has fallen into the river” (Rosaldo, 2014: 102). Rosaldo runs down the precipice Shelly has tumbled down, only to find

her dead body. At that moment, he is filled with rage: “How could she abandon me? How could she have been so stupid as to fall?” He tries to cry, but his rage blocks the tears. This rage, starting with the day Shelly died, will sweep over him in different times and occasions. For example, once, as he is driving on the Palo Alto highway, this emotion becomes so unbearably intense that he has to pull over, and he starts to howl. At that moment, he senses a high voltage current running through his body, exiting from his mouth, and spreading all over the world. Rosaldo has discovered the explosive feeling, the rage, that Ilongots summarize with the word *liget*. For years, this emotion comes and goes sometimes for hours and sometimes for days.

First there was action (Faust/Goethe)

Reading about Rosaldo’s personal observations and analyses of the emotion he had initially investigated as an anthropologist is both shocking and fascinating. This is reminiscent of Joyce McDougall’s (1978) words, whom Talat Parman (2009) describes as the “New Zealander member of the French psychoanalysis, who is sometimes far apart but sometimes so close, with her theoretical approach”: “Each man in his psychic complexity is a masterpiece, and each analysis is an adventurous journey”. Even though Rosaldo begins his investigation of Ilongots due to an objective and academic curiosity, the way this journey turns into a *self-analysis* adventure seems to support McDougall’s words on what a masterpiece humans’ psychic complexity is. As his anthropological journal becomes more and more subjective day by day, he discovers how close an emotion from an alien culture can be to himself. In fact, the fundamental difference between him and Insan is the way they handle the emotion: Rosaldo does not behead anyone, but rather thinks. He does not try to cancel out what is or what might be going on in his mind by headhunting. He tolerates both the empty space (headlessness) brought about by grief and the tormenting thoughts that follow.

Psychoanalysis has argued that the psychic (mental) structure is rooted in the body and its impulsive impositions, and has tried to show how primitive emotions, which are subjective expressions of bodily needs, slowly become thoughts. Development of thought has been the focus of psychoanalysis since the end of the nineteenth century, when Sigmund Freud began to construct his body of concepts and rules, which he has coined as metapsychology. Freud, with his conceptual equipment, illuminates the presence of conscious (secondary processes) and unconscious (primary processes) thought, the complex effect of the pressure of impulsive needs (pleasure principle) and external reality (reality principle) on the thought development, and how processing of the both internal and external stimuli (psychic apparatus) development is mandatory.

Although this idea may be too reductive, one cannot help but be reminded of Ilongots giving up on headhunting after Ferdinand Marcos’ law, their conversion to Christianity, and their efforts to adopt the idea of an afterlife. To quote French psychoanalyst Didier Anzieu (1994), “According to psychoanalysis, thinking is a deferred action. The aim of our actions is obtaining pleasure through realizing our desires. Action is deferred until necessary conditions for its realization are met. Thinking means taking the pleasure principle into the service of the reality principle, and this is why thinking is a painful action.” Based on Anzieu’s definition, it could be argued that severing heads in order to get rid of painful emotions such as rage is an example of not being able to tolerate thinking as a painful action.

However, at this point, it is important to remember Rosaldo’s warnings and an anecdote he shares (2014: 129-130): “Ilongot rage and my own, of course, only overlap in a significant respect but they are not identical. Fantasies about life insurance agents who refused to recognize Shelly’s death as job related did not, for example, lead me to kill them, cut off their heads, and celebrate afterward. Stating in such concrete terms the modest truism that any two human groups must have certain things in

common can appear to fly in the face of a once-healthy methodological caution that warns against the reckless attribution of one's own categories and experiences to members of another culture. Such warnings against facile notions of universal human nature can be carried too far and harden into the equally pernicious doctrine that, my own group aside, everything human is alien to me. One hopes to achieve a balance between recognizing wide-ranging human differences and the modest truism that any two human groups must have certain things in common." As he begins to draft *Grief and a Headhunter's Rage*, he finds his journal. He reads the entry, written six weeks after Michelle's unexpected death, with astonishment (2014: 124): "If I ever go back to anthropology, it will be by writing *Grief and a Headhunter's Rage*..." Further in the journal, he writes: "[I] wish for the Ilongot solution; they are much more in touch with reality than Christians. So, I need a place to carry my anger – and can we say a solution of the imagination is better than theirs? And can we condemn them when we napalm villages? Is our rationale so much sounder than theirs?" (2014: 125)

The anecdote is from Kineşçi's article *The Anthropology of Renato Rosaldo in General Terms* (2017: 68-69):

Do I think headhunting is a good idea because I worked for years trying to understand it? No, I don't. Am I horrified by it? I used to be; it gave me lots of bad dreams, but then something happened. One day, I went to Manila to get my mail, and I found I'd been called for the draft. I opposed the war in Vietnam, so of course I was not thrilled by this news. When I went back to the Ilongots' household where I was living, I told my hosts what had happened, partly because I needed somebody to talk to about it.

But I also had an ignoble motive. I imagined that maybe this situation would make the Ilongots think better of me; maybe they

would think, this guy has an opportunity to kill people, and that's great. I could not have been further from the truth.

I mentioned the draft notice, and they said, "This is terrible. Don't worry. We'll take care of you. They'll never find you here."

"Wait a minute," I said, "I thought you guys were in the business of killing."

"No, no," they answered, "we've seen soldiers." In June of 1945, they really saw soldiers when the Americans drove Japanese troops into the hills where the Ilongots lived. The tribe lost a third of its population during that time.

At first, I jumped to the conclusion that, having seen the carnage, they didn't approve of war. But when I talked more with them, I came to realize that they were as horrified of modern warfare as most of us would be of cannibalism or headhunting. It was a kind of moral horror.

Because I picked up this reaction, I kept pursuing the issue. Finally, they said "Well, what we saw was that one soldier had the authority to order his brothers to sell their bodies." What they meant was that a commanding officer could order his subordinates to move into the line of fire. That was absolutely inconceivable to them. They said, "How can one person tell others to give up their lives, to put themselves so at risk that it's highly likely they'll lose their lives?" That was their moral threshold.

That experience really knocked me off my moral-horror pedestal. So now, although I do not think headhunting is a good idea, I no

longer have the same horrified reaction to it I once did. I realize that some things we do and take for granted can inspire other people's abhorrence.

Looking at a Problematic Situation Through the Glass of a Problematic Play: Mourning and Melancholia in *Hamlet*

Freud's *Mourning and Melancholia* (1917) defines grief as a healthy reaction against the loss of a person, a relationship, or an ideal. This person may have been lost due to death or separation (e.g. a relationship ending). During the mourning process, libidinal investment on the lost love object is slowly withdrawn and directed back to living people and problems (Reinemann, 2012). Melancholia, on the other hand, is defined by Freud as a pathological mental situation. In melancholia, the person frequently experiences "a profoundly painful dejection, cessation of interest in the outside world, loss of the capacity to love, inhibition of all activity, and a lowering of the self-regarding feelings to a degree that finds utterance in self-reproaches and self-revilings, and culminates in a delusional expectation of punishment." (Reinemann, 2012: 244). (A reminder: Ilongots, following the loss of a close one, swear to punish themselves until they carry out a successful headhunt) Freud argues that this feeling of guilt stems from an ambivalence present prior to loss. The mourner feels that "he himself is to blame for the loss of the loved object, i.e. that he has willed it" (1917: 251). Could Ilongots' beheading impulse be due to melancholia as Freud describes it? In other words, is it because of an inhibition in all activities, and a significant decrease in self-respect to the point of self-loath and self-debasement? Is it their self-hatred that they place in the victim's head to sever and throw away? Do they take someone else's life, so that they will not take their own?

Prof. Cem Kaptanoğlu was generous enough to share his thoughts on this topic, and he provided such an interpretation on grief and headhunting that it unlocked the mystery I had been trying to solve for weeks. To

recite his exact words, "headhunting comes before the love of the other ("kafadarlık"³) in terms of our relationship with the object. Throwing up all the burden of the loss of the other over someone else is like loading your grief to the other, to their grief. Mourning, however, is only possible when you hunt inside your head so that in this hunt, you may as well be the prey. Guilt is both a treasure and a knife to this hunt. When it is not present or when it is regorged, all you are left with is the knife and the head of the other... People who mourn through headhunting are, I believe, those who cannot behead themselves with the knife of guilt. The other heads they sever are the bloody enacted symptoms of their inability to hunt within their own heads."

Going back to "Mourning and Melancholia" (1917), when Freud underlines the resemblance present at the beginning between the two, he emphasizes that in melancholia, the loss is not just the loss of an object, but also a loss of one's own ego (Reinemann, 2012). Mourning is a process during which ego slowly liberates from the object of lost-cathexis. This process requires significant amount of energy because each surfacing memory forces the ego to accept the loss. It gets easier, however, with "the help of reality testing", which leads to the bereaved finally accepting the object is, in fact, gone. In healthy mourning, ego separates from the love object, whereas in melancholy, it does not. Ego, faced with the reality of loss, has to make a decision: Will it continue to live without the love object or will it die with it? "To be or not to be? That is the question!" (*Hamlet*, III, I, 56).

Shakespeare's *Hamlet* is described as a "problematic play" due to the many unresolved problems it contains (Urgan, 1984). Even so, no other tragedy is as intriguing as *Hamlet*. According to Mîna Urgan (1984:

³ Tr. *likeminded*. Literally meaning "being of the same head", kafadarlık is a Turkish word used to describe people who have similar world-views and who get along well.

364), the primary reason is that in Shakespeare's other tragedies (*Lear*, *Othello*, *Macbeth*), emotions and passions of the main character are more dominant, whereas in Hamlet, thoughts have the most weight. In Schlegel's terms, *Hamlet is 'a tragedy of thought'* and Hamlet himself, despite his intense emotions and passions, is first and foremost a thinking man. Therefore, we are more interested in his inner life, compared to his outer life, and we are more drawn to what crosses his mind, to his passivity rather than his actions. The second reason is that readers, audience and critics of Hamlet identify with him; that they project their personality onto his as they interpret him; and that they see him as a part of their own ego (Urgan, 1984: 370). William Hazlitt, an important critic from nineteenth century, says "It is we who are Hamlet". P.T. Coleridge, one of the most famous critics and poets of Romantic age, states "I have a smack of Hamlet myself" (Urgan, 1984: 371). Victor Hugo explains how he himself can feel all the restlessness Hamlet goes through. Polish critic Jan Kott writes that when we look at Hamlet, we almost look in the mirror and watch ourselves. According to Narayana Menon, "We are all like Hamlet, we all live by postponing everything and masking our faces". E.C. Lewis declares "Wherever I am, there Hamlet is" (Urgan, 1984: 371).

This level of familiarity may be partially due to the dominance of mourning and melancholia or death and murder themes in *Hamlet*. Urgan (1984: 391) agrees with Wilson Knight in his argument that Hamlet is a "death messenger" in Castle Elsinore, and that he is far detached from life, having himself dedicated to death only. In this tragedy, which starts with Hamlet's deceased father's return to earth, death is always a fascinating topic to Hamlet. In his world-famous monologue "to be or not to be", he tackles the subjects of death and suicide. He asks the Gravediggers how much time it takes before one rots after burial. He takes skulls in his hand to closely investigate them. Before he dies, as we infer from his words to Horatio, death is an utmost happiness for him. Although he only wishes

for his own and his uncle's death, this death messenger —willingly or unwillingly— causes six other people's death. Hamlet is almost like the head-severing Ilongot of the Western world, who suffers from the rage, the *liget* stemming from his father's death (murder).

Freud (1917) states that melancholics' self-blame is not directed towards themselves, but rather to someone they love, they used to love, or should love. Object of these emotions are lost but the person, rather than giving up on it, takes the object in, identifying with it (becoming it) in order to cope with this loss. Now the ego, already identified with the lost object, has become the target of all hateful accusations (rage) originally directed at the object: Shadow of the object falls on the ego, causing it to be judged by a special authority as an object — the abandoning object. This way, object-loss transforms into ego-loss, and the conflict between the ego and the loved one turns into a gap due to the dangerous activity between the original ego and the ego changed after identification. Thus, loss results in not mourning but melancholia in some people, which is in fact a pathological case of grief.

Freud discusses the self-blame in melancholics, in reference to Hamlet: "Use every man after his desert, and who should 'scape whipping?" (SE 14:246). Quoted to the latter by grief theorists, *Mourning and Melancholia* is a "point of reference" in the literature, almost a metapsychological equivalent of Hamlet. Freud's work on loss investigates the intertwining and expanding interactions between inside and outside, object and subject, absence and presence, placing mourning and melancholia to the center. "In mourning it is the world which has become poor and empty; in melancholia it is the ego itself" (SE 14:146). Hamlet in mourning sees the world as "a sterile promontory" (II, 2. 299) but also, as can be expected from a melancholic, he talks about his wish to disappear throughout the entire play. He talks about how weary he is of this world, how empty

life seems to him, how much he detests everything and wishes to die on every occasion: “O, that this too too sullied flesh would melt / Thaw, and resolve itself into a dew” (I, 2, 303).

Melancholia means intense depression with significantly deep feelings of despair and hopelessness, and as a word it derives from the ancient Greek word *melan-cholé* (black bile). This etymology illuminates Ilongots' explanation about how they engorge grief-born rage (*liget*) by severing the victim's head and throwing it away. Similarly, Hamlet's entire body is poisoned by his father's death due to his inability to take action. In Shakespeare's times, melancholia was a hot topic of interest, as Robert Burton's (1621) *The Anatomy of Melancholy* suggests. Wilson Knight considers Hamlet to be a victim of melancholy — someone who cannot find meaning in life, always preoccupied with suicidal thoughts, and whose action capacity is impaired due to his suffering (Urgan, 1984: 535). Also reminiscent of the ruminative thoughts unique to melancholia, Hamlet suffers from overthinking. Schlegel argues that intensity of thoughts in Hamlet's mind paralyzes his action capacity, and that he makes excuses to cover up his passivity, claiming to be “lost in the labyrinth of thoughts” (Urgan, 1984: 535).

The Will to Recreate the World Lost

If “attachment is a person's biological fate” (Bowlby 1969), one can argue that all kinds of loss, especially death, has to be followed by a period of mourning. Bowlby (1980) divides grief into four stages: Shock and numbness, yearning and searching, disorganization and despair, reorganization and recovery. His research on birds, primates and similar animals led him to this conclusion: Even though mourning process can differ among cultures (and species), reaction to the loss of the object is primary (Reinemann, 2012). On the other hand, grief is a multidimensional experience and is dependent on various factors including the nature of the

loss, how it is incorporated, the meaning of the loss, and emotions about the lost object. Rosaldo shows us how important it is to keep in mind the cultural, societal and historical influences on the mourning process.

According to Freud, memory resists to grief because what is lost is not only a person/object, but also the relationship built with that person/object (Kalaycı, 2014). In cases of unsuccessful mourning, memory is obsessed with the lost object and drags out the mourning process by compulsions and repetitions. A ‘grief work’, or a ‘process of killing the dead’, is required to overcome this. Grief work is carried out by symbolically moving the lost object to some other place in the memory. Therefore, ego is liberated from compulsory repetitions. In order to elaborate on this difficult process, let us go back to Rosaldo's article ‘Grief and a Headhunter's Rage’ in *The Day of Shelly's Death: The Poetry and Ethnography of Grief* (2014: 124): “Not until some fifteen months after Michelle's death was I again able to begin writing anthropology. In the month before beginning this essay, I was ill with a fever and felt diffusely depressed. Then one day an almost literal fog lifted and words began to flow. Thus, the experience of catharsis enabled the writing to proceed, rather than the reverse.”

In addition to this article, which has different versions numerously published, the book contains 58 poems, 5 sketches and 18 photographs. The poems are impressions of what happened between August 1981 and October 11, 1982, the day Shelly died, and the day after. In these poems, Rosaldo reflects not only his point of view, but also of the locals or others whom he met due to this loss. Rosaldo had been writing poems before Michelle died but he stops after her death. Years later, he decides to write on this traumatic loss. Before writing down the poems, he thinks about them for long periods of time. Then, in 2009 and 2010, he tries to remember everything he has experienced, with all the smells, objects, presences and events. His field work journal is an important factor that

makes this remembering process easier. The result is this extraordinary grief work that goes through the reader like a bullet. In this book, Rosaldo also defines the relationship between poetry and ethnography: “It slows the action, the course of events, to reveal depth of feeling and to explore its character. It is a place to dwell and savor more than a space for quick assessment (...) Antropoesía, verse with an ethnographic sensibility, designates poetry where description is central.” (2014: 106)

According to Hanna Segal, a follower of Melanie Klein, the artist needs to create because he has a deep perception of his inner world being completely shattered, and he feels the need to recreate this lost world (Quinodoz, 2010). Segal insists that all kinds of creation is always a remaking of a lost world, and the artist is rarely conscious of this. The artist does not create the same world, but rather transforms it by giving it a unique shape. In *Interpretation of Dreams* Freud directly links mourning, autobiography and Hamlet's story, and makes a point in support of Segal's idea (Lupton and Reinhard, 1993): “It can, of course, be only the poet's own psychology with which we are confronted in Hamlet; and in a work on Shakespeare by George Brandes (1896) I find the statement that the drama was composed immediately after the death of Shakespeare's father (1601)- that is to say, when he was still mourning his loss, and during a revival, as we may fairly assume, of his own childish feelings in respect of his father. It is known, too, that Shakespeare's son, who died in childhood, bore the name of Hamnet (identical with Hamlet)” (SE 4: 265-66). Here Freud presents Hamlet as the autobiographical mask of Shakespeare, and places Shakespeare's self-representation to the experience of grief. Freud argues that Shakespeare finds himself in the mourning Hamlet. Shakespeare is rumored to have played the character of Ghost, placing himself in the dead father's shoes. Furthermore, by naming the play after his deceased son, Freud's Shakespeare has transformed the play into a kind of tombstone. On the other hand, in

his second foreword to *Interpretation of Dreams* (1908), Freud presents this book as a mean for working-through his father's death: “For me, of course, this book has an additional subjective significance, which I did not understand until after its completion. It reveals itself to me as a piece of my self-analysis, as my reaction to the death of my father, that is, to the most important event, the most poignant loss in a man's life. Once I had realized this, I felt that I could not obliterate the traces of this influence” (SE 4:xxvi).

Segal thinks that the artist who describes the creative process in most detail is Marcel Proust because she reads *In Search of Lost Time* as Proust's attempt to recreate his own lost world (Quinodoz, 2010). This process is not remembering the past through a mental effort, but rather, as Proust describes delicately, refinding the exhilarated power bound to the memory: “I had to recapture from the shade that which I had felt, to reconvert it into its psychic equivalent. But the way to do it, the only one I could see, what was it, but to create a work of art?” In other terms, accepting the loss and mourning is an inevitable prerequisite for creative urge: “It is only when the loss has been acknowledged and mourning experienced that recreation can take place (Segal, 1952: 32). In *A Psychoanalytic Approach to Aesthetics*, Segal (1952) summarizes her presumptions with this deep statement: “...all creation is really a re-creation of a once loved and once whole, but now lost and ruined object, a ruined internal world and self. It is when the world within us is destroyed, when it is dead and loveless, when our loved ones are in fragments, and we ourselves in helpless despair—it is then that we must re-create our world anew, reassemble the pieces, infuse life into dead fragments, re-create life” (1957: 317). Just like Rosaldo does in his *antropoesia*.

Before I conclude, I would like to share two associations about Prof. Serpil Aygün Cengiz's unique work focusing on Rosaldo's *The Day of*

Shelly's Death: The Poetry and Ethnography of Grief. This work is also unprecedented, at least to my knowledge, in Turkish academia because it required the participants to reflect on themselves as well. The first of my associations was how much *autoethnography* resembled psychoanalysis: Rosaldo, instead of taking a completely objective stance to observe the case, uses self-reflection - a process which highly reminds me of the positions of the analyst and the analysand. During psychoanalysis, it is not only the analysand and his mind under scrutiny. In this intense interaction that goes on for years, with a frequency of three to five days a week, analyst reflects upon her own mind, body, feelings, and thoughts as much as she does on her analysand. This is the only way she can understand him. This is why McDougall describes "each analysis [as] an adventurous journey". My second association was about the ways Renato Rosaldo's work paralleled Theo Angelopoulos movies, which reminded me of Istanbul Psychoanalytical Association's first "Meet The Artist" event that took place on February 18, 2012 and the "Depicting His Book" meeting on August 26, 2020, compiled in this book. Preparations for the meeting with the famous director Theo Angelopoulos, an event organized to discuss his works from a psychoanalytic perspective, has to suddenly halt on January 24, 2012 because Angelopoulos dies in a motorcycle crash while he was filming *L'atro Mare*. Later on, the presentations in this event is published as a book, and in the foreword, psychoanalyst Ayça Gürdal Küey (2013) explains: "Loss, pain, sorrow, and grief repeatedly invited us back to Angelopoulos movies. Our relationship with him was now open to infinity. The event was now to take place in his memory. His family, who were still in mourning, knowing how important psychoanalysis and this event in Istanbul was for him, were generous enough to attend the meeting." (2013: 7-8). The enthusiasm audience felt when Rosaldo attended the "Depicting His Book" meeting on August 26, 2020 was so obvious in deciphered text that it made the sorrow over February 18, 2012 even greater for me. These were the words Ayça Gürdal Küey used on that day (2013: 13): "We are here today with the rich emotions his movies present

up. Loss, separation, grief, pain, sorrow, but also friendship, humanity, and hope..." Rosaldo's book, like Angelopoulos' movies, focuses on time, memories, separations and mourning. Furthermore, both their work seem to be chasing the words of a poem yet to be completed.

*Nothing ended, nothing ever ends,
I return to where I let the story slip
into the past
Losing its clarity under the dust of time and then,
unexpectedly, at some moment,
it returns like a dream.
Nothing ever ends...*

Theo Angelopoulos ("Dust of Time")

With gratitude to my father, for all the stories and Shakespeare quotes that still ring in my ear... Nothing ever ends.

References

Anzieu, D. (1994) *Le Penser: du Moi-Peau au Moi-Pensant*. Paris: Dunod.

Bowlby, J. (1969) *Attachment and Loss: Attachment (Vol. 1)*. New York: Basic Bookp.

Bowlby, J. (1980) *Attachment and Loss: Loss, Sadness and Depression (Vol. 3)*. New York: BasicBookp.

Brandes, G. (1896) *William Shakespeare: A Critical Study*. New York: MacMillan, 1926.

Freud, S. (1900) *The Interpretation of Dreams*. Standard Edition 4. Tranp. James Strachey. New York: W. W. Norton & Company, 1990.

Freud, S. (1917) *Mourning and Melancholia*. Standard Edition 14. Tranp. James Strachey. New York: W. W. Norton & Company, 1990.

Kalaycı, N. (2014) Klasik Tragedyalarda “Yakışsız Ölüm”, “Yas” ve “Tanıklık” Sorunu. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 54(2):193-210.

Kineşçi, E. (2017) Genel Hatlarıyla Renato Rosaldo'nun Antropolojisi. *Antropoloji*, 33:51-78. <https://www.scu.edu/ethics/ethics-resources/ethical-decision-making/of-headhunters-and-soldiers/>

Küey, Gürdal A. (2013) Önsöz. *Sanatçı ile Buluşma: Theo Angelopoulos* (ed. A. Gürdal Küey). İstanbul: Bağlam Yayınları.

Lupton, J., Reinhard, K. (1993) *After Oedipus: Shakespeare in*

Psychoanalysis. Ithaca and London: Cornell University Press.

McDougall, J. (1978) *Plea for a Measure of Abnormality*. Paris: Galimard.

Parman, T. (2009) Psikanalist ve Sanatçı: Belli Bir Cinayetin Savunması. *Psikanaliz Yazıları*, 18:15-22. İstanbul: Bağlam Yayınları.

Reinemann, J. (2012) İmgesel ile Gerçek Arasında: Arjantin'deki Yas ve Melankolinin Portre Fotoğrafları. *Uluslararası Psikanaliz Yıllığı 2012*. İstanbul: Sel Yayıncılık, p.97-98.

Rosaldo, R. (2014) Grief and a Headhunter's Rage. In *The day of Shelly's death: The poetry and ethnography of grief*. Durham&London: Duke University Press.

Segal, H. (1952) A Psychoanalytical Approach to Aesthetics. In *Psychoanalysis and Art: Kleinian Perspectives* (Ed. S Gosso). London: Routledge, 2004.

Quinidoz, J. M. (2010) Hanna Segal'e Göre Yaratıcılık ve Simgesellik. *Bir Düşünce Bir Usta* (Der. Nilüfer Erdem). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, p.67-82.

Urgan, M. (1984) *Shakespeare ve Hamlet*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.

Renato Rosaldo'da Yasın Etnografisi ve Antropoşiir (*Antropoesía*)

Ruhsan İskifoğlu¹

Antropoşiir (antropoesía), kültürdeki duygu ve düşünce akışını şiirsel derinliği ve duyarlılığıyla görebilmeyi sağlar. Yalnızca karşı kültüre odaklanmaz, kendi kültürüne ve duygulara, insana da odaklanır. Bu odaklanma mesafeleri “dar alan” veya “daralan” oluşumlarını ve ifadelerini yıkmaya çalışan bir odaklanmadır. Kültür kodlarımızı, değerlerimizi, duygu ve düşüncelerimizi anlaşılır kılmak için önce kendimizi anlamaya çalışmalıyız; böyle bir çıkış noktasıyla, yaratıcı bir yıkıma, sınır ve kalıpları aşmamıza yardımcı olur. Metaforlarla dolu bu evreni ve içindeki duygularla kültürü anlamının en derin yolu *antropoşiir*dir. Bu bağlamda etnografi, edebiyat ve sanat için değerli bir kaynaktır. Stephen A. Tyler'ın “The Poetic Turn in Postmodern Anthropology: The Poetry of Paul Friedrich” başlıklı makalesindeki aktarımıyla, antropolojide “şiirsel dönüş”e vurgu yapılmaktadır ve poetikaya dönüş baskın söylemleri biçimsel dilbilimini ve modern aklın egemenliklerini söylem olarak reddetmektedir:

Dünya benzersiz bir şekilde dil dolayımıyla metaforlaştırır... ve bir dil her yerde şiirselidir... Kültür ve dil, anlamlar ve bağlamlar içeren süreç içinde bir yapıdır ve sembolleri arasındaki ilişkilerin çoğu kısmen şiirsel figürlere benzer... Kültür, önemli ölçüde bir sanat eseridir. (akt. Tyler, 1984: 328)

¹ Şair/Akademisyen, Doğu Akdeniz Üniversitesi (ruhsaniskif@yahoo.com).

Fotoğraf: Levent Küey

Postmodern antropoloji geleneksel söylemi reddeden bir yaklaşıma sahiptir. Bu nedenle “şiiresel dönüşü” vurgular. Buradaki “şiiresel dönüşü” dürüst gerçekliği araştırır. Bu bakış açısına göre içinde yaşadığımız kültür sanat eseridir. “Şiiresel dönüşü” çok katmanlılığı ile yaşamın ve insanın dürüst gerçeğini arar, ortaya çıkarır:

“Antropologlar, yapamayacaklarını bildikleri şeyi yapıyorlarmış gibi davranmanın yarattığı suçluluk duygusundan kaynaklanan bir tür akıl hastalığının kurbanlarıdır. Çağdaş antropolojinin krizidir. Bu bir söylem krizidir, poetikanın krizidir ve bu nedenle ana mecazi ve ideolojisi bizi sonsuza dek başarısızlığa, ikiyüzlülüğe, nevroza mahkûm eden bir söylem şeklinin yarattığı ikilemlere bir çözüm bulmak için şiiire dönüyoruz. Hepimizin şair olması gerekmez, mecazi bütünleşme olasılıklarını yeniden düşünmemiz ve hakikatten çok dürüstlüğe adanmış yeni söylem araçları aramamız gereklidir.” (Tyler, 2009:8)

Antropolojide şiiire dönüşün nedeni belki de, şiiirin dürüst bir aracı olmasıdır. Kimmika Williams-Whiterspoon, “Crisis Curriculum: Poetic Ethnography Through Crisis, Coping and Community” başlıklı makalesinde şiiiresel etnografiden bu bağlamda söz etmektedir (2020: 3)

“... bazı akademisyenler ve özellikle araştırmalarda şiiir, şiiiresel ifade, şiiiresel duyarlılığın değerini tartışırken, asıl soru ‘şiiir ve şiiiresel anlatım’ ve araştırmaların şiiir yoluyla yayılması -eşit olarak araştırma meşrulaştırılabilir mi?... Clifford Geertz’e ve onun ‘kalın betimlemeler’ kavramına geri dönersek etnografiler (şiiiresel olanlar bile), izleyicilerin okuyucuların kültürleri kavramsallaştırmasına ve anlamasına yardımcı olmak için açıklama veya arka plan bilgisi sağlar... Şiiiresel etnografiler, belirli insan gruplarının hikayelerini anlatan şiiiresel referanslardır. Şiiiresel etnografiler marjinalleştirilmiş grupların ırksal çerçevelemesiyle ve çoğu zaman karmaşık konumsallıkların (ırk, sınıf, ve cinsiyet) olumsuz algılarıyla mücadele eder.”

Williams-Whiterspoon’un “Crisis Curriculum: Poetic Ethnography Through Crisis, Coping and Community” başlıklı makalesinde Korona

salgınından etkilenen müfredatı ve öğrencilerin yaşamış oldukları sorunları, kişisel çabaları ve deneyimleri şiiiresel etnografi yöntemiyle incelemiş, gözlemlemiş ve araştırmıştır. Etnografi çalışmasında “şiiiresel duyarlılık” eğitim programının pandemi döneminde hangi deneyimlerle nasıl etki bıraktığını ve yaşamış olduğu canlı sürecin sonuçlarını paylaşmıştır. Alan araştırmasının yazımında *şiiiresel etnografi* yöntemi de kullanılmıştır ve bu çalışmanın sonucunda eğitim programındaki kriz yönetiminde öğrenciler üzerindeki olumlu etkiler gözlemlenmiştir. Örneğin, son sınıfta olan bir öğrenci önemli bir şiiir yazma programı için burs kazanmıştır. Süreçte yer alan deneyim, duygu, düşüncelerin şiiiresel duyarlılıkla hangi süreçlerden geçtiği anlatılmıştır. Bu bağlamda *antropoşiiir*, “şiiiresel duyarlılık”la dürüst gerçekleri yansıtır ve özünde insanı anlamaya deneyimleri paylaşmaya iletişim kurmaya odaklanır.

Şiiiresel ve enografik gerçekleri anlatmak, kültürü bu eksen etrafında yazmak, bilim ile sanat arasındaki ilişkiyi de sorgulamamızı gündeme getirir. Bilim ile sanat arasında sınırlar değil, iletişim olmalıdır. Kültürel gerçeklik ancak şiiiresel duyarlılıkla anlatılabilir. Kent Maynard ile Melisa Cahnmann-Taylor, “Anthropology at the Edge of Words: Where Poetry and Ethnography Meet” başlıklı makalelerinde kültürel gerçekliği anlatmada şiiirin önemini vurgulamaktadırlar (2020: 8-9):

“Etnografik şiiir -sıkıştırılmış ve yükseltilmiş dilin sunduğu zorluklar ve fırsatlar içinde üretildiğinde- yazarın duygu ve tutumları, duruşumuzu ve fikirlerimizi vurgulayarak fazlalıkları gözden geçirmesini ve kaldırmasını gerektirir... Şiiirin haber olarak kalan haber olduğu, bir kişinin veya bir olayın şiiiresel tasvirinin ilk karşılaşmanın “haberi” gerçekleştirdikten çok sonra taze ve içgörülü kalması gerektiği... Etnografik şiiir, antropolojik çalışmalarımızdan yıllar sonra bile taze ve ‘yeni’ kalması için bir yol sunar. Bu tür haberleri hem yeni hem de haber yapan, gözlemin çıplak kemiklerini zorlayıcı ve iç görülü yapan şey yalnızca bilgi değil, içgörü aramanın cüretkâr etnografik riskidir.”

Renato Rosaldo da kültür yazma sürecini şiirsel duyarlılıkla gerçekleştirmiş. Gözlemlerini şeffaf bir biçimde yansıtmış ama sadece bununla kalmamış, yas duygusuyla ilgili olarak kendi deneyimini ve sürecini çalışmasına dahil etmiştir (Rosaldo, 2014).

Renato Rosaldo yas duygusunu araştırdığı İlongotlarda kültürel farklılığın yarattığı gerçeği şiir ve etnografi ekseninde ortaya koyarken kendi yas duygusunun nasıl evrildiğini de şiirlerinde yansıtmıştır. Kültürdeki duygu araştırmasını şiirle bütünleştirebilmiştir. Yasın ve etnografinin şiirini yazarken aslında klasik etnografik çalışmalara bir eleştiri getirir. Rosaldo, kendi “kayıp” ve “yas” deneyimi ile mücadele ederken öfkesi, Shelly'nin ölümü, araştırma yapmış olduğu İlongotların öfkesi ve kayıplarını, sosyal ilişki ve tepkilerini yazdığı şiirlerle yansıtır. Rosaldo'nun şiirleri yeni bir “etnografik duyarlılık” yaratır. Duyguların kültürel gücü olduğunu ve bu gücü deneyimleyen insanın, duygu etkisinin ve dönüşümünün önemini vurgular; çünkü duygular insandan ayrılabilen şeyler değildir. Kişi kültürünü, deneyimini yaşarken duygular her zaman vardır. Rosaldo etnografik çalışmasında bunu yaşamış ve yazmıştır. Bir başka ifadeyle Rosaldo araştırdığı İlongotları ve kültürel kodlarını, imgesel ortamını anlamak için ve anlatmak için duyguyu dönüştürme biçimi olan şiirle ifade eder; çünkü şiir, etnografi alanında yapılan bu çalışmayı derinleştirmiş, anlamı genişletebilmiş ve sosyal analizleri daha anlamlı kılabilmıştır. Çalışmanın içerisinde yer alan her şiirde bir mekan derinliği ve gözlem derinliği vardır.

Rosaldo İlongot kültüründe araştırdığı “öfke” ve “yas” duygusunu yazdığı şiirlerle anlatmaya çalışmış ve aynı zamanda anlamaya çalışmıştır; fakat bu çalışma, uzun bir süreçten geçer. Rosaldo'nun bu şiirleri nasıl yazdığı hakkında yaptığı açıklamada ilk oluşturduğu taslağı bir şiir atölyesine tartışmaya sunduğundan bahsediyor. Bir süre sonra oradaki şairler bu şiirlerin takibini zor bulduklarını, şiirlerin içerisinde çok karakter

olduğunu ifade ederler. Shelly, Renato, Sam ve Manny'nin yanı sıra rehber Conchita ve kuzeni, üç tekerlekli bisiklet taksi şoförü, rahip şiirde yer alan diğer karakterlerdir. Şiirlerin oluşma sürecine karakterler, olaylar, nesnelere, kelimeler, kokular dahildir. Rosaldo yazdığı şiirler için şu vurguyu yapar (2014: 105):

“Bu derlemede uyguladığım şiirlerin konusu ister acı ister keder, şok ya da sevinç olsun okurun evine getirmektir. Bir süs değildir; şeyleri güzelleştirmez. Acı ve sıkıntıdan da çekinmez. Bunun yerine olayları yakınlaştırır odaklar veya elle tutulur hale getirir. Duygunun derinliğini ortaya çıkarmak ve karakterini keşfetmek için eylemi, olayların akışını yavaşlatır. Hızlı değerlendirme için bir alandan daha fazlasını yaşamak ve tadını çıkarmak için bir yerdir. Şiirsel keşif etnografik araştırmaya benzer çünkü içgörü genellemeden çok özelliklerden ortaya çıkar. Antropoşiir zaten bilinenin onaylanmasından daha çok bir keşif sürecidir.”

Bu bağlamda Rosaldo, şiirin duygu derinliğini kültürdeki yansımalarını ve karakter keşfini olayların akışını şiirle çözümlenmiştir. *The Day of Shelly's Death: The Poetry and Ethnography of Grief* te toplam 58 şiir bulunmaktadır (2014). Bu şiirler on ayrı ara başlıklı bölümden oluşuyor. *Time Line*'in (2014: 3-4) ardından ilk bölüm 11 Ekim 1981 tarihini gösteren bir bölüm başlığıdır. İlk şiir “Sessizlik” isimli şiirdir (2014: 6):

SILENCE

Subtract from the village. Hum
a pestle pounding grains of rice
The swoosh of a winnowing tray
Rice bubbling on the fire
Chickens clucking in the yard
Soft voices of woman at work.

Birds songs stop.
Conchita Cumaldi arrives.
Don't panic, she says.

SESSİZLİK²

Uğultusundan çıkar köy
Pirinç tanelerini döven bir havaneli
savurgan bir tepsinin şırıltısı
ateşte köpüren pirinç
bahçede gıdaklayan tavuklar
iş yerinde kadının yumuşak sesleri .

Kuşların şarkısı durur.
Conchita Cumaldi gelir.
Panik yapma, der.

Kitabın başlarında yer alan “Sessizlik” şiirinde belirgin bir manzara, yaşamın sesi duyulur. Ayrıntılı gözlemlerin yer aldığı bu kısa şiir hayatın akış ip uçlarını söylerken kültürel imgelerin “ateşte köpüren pirinç” gibi vermeye çalıştığı daha derin bir mesaj da vardır. Sessizlik dönüşmüştür. Sessizlik mekanın ve mekandaki başka canlıların konuşmalarıdır. İlongotların bir gününün içerisinde yer alan ses akışıdır. Seslerin sessizliğe dönüşmesi üzerine yakalanan bir yaşam karesidir ve aynı zamanda Shelly'nin öldüğü gündeki sessizliğin sesidir.

² Makalede yer alan Renato Rosaldo'nun şiirlerinin Türkçeye çevirisi metnin yazarı Ruhsan İskifoğlu tarafından yapılmıştır.

İlk bölüm başlığında yer alan ikinci şiire baktığımızda “Edges of Tranquility” isimli şiir (2014: 7):

EDGES OF TRANQUILITY³

Water flows on the edges
of rice terraces labor of centuries
rim of trough crumbles.

Boys howl in moonlight
words I cannot understand
sounds I cannot help but fear.

Shelly's touch calms
as we plan days on beach
speak our love and sleep.

Morning in a wooden hut rice boils
our baby Manny whimpers
a burp then he vomits.

Manny sighs I rub his back
Sam rests his head on my lap
a flock songbirds now silent.

HUZURUN KENARLARI

Kenarlarda su akıyor
Yüzyılın pirinç teraslarında su akıyor
Kenarı parçalıyor oluğun.

Erkekler ay ışığı sözleriyle uluyor
Anlayamıyorum
Korktuğum ama yardım edemediğim sesler.

³ Rosaldo, “Edges of Tranquility” adlı şiirinde bazı kelimeler arasında fazladan boşluk bırakmıştır. Bu boşluklar Türkçe çeviride bulunmamaktadır.

Shelly'nin dokunuşu sakinleştirir
Biz günleri planlarken kumsalda
Aşkımızı söyler uyuruz.

Sabahları ahşap bir klubede kaynar pirinç.
Bebeğimiz manny sızlanır
Bir geçirme sonra kusar.

Manny iç çekiyor, sırtını ovuyorum
Sam başını kucağıma yashıyor
Bir ötücü kuş sürüsü sessiz şimdi.

Yukarıda yer alan “Huzurun Kenarları” şiirinde Rosaldo, her üçlükte bir kareyi betimler. İlk üçlükte “Yüzyılın pirinç teraslarında su akıyor” dizesine baktığımızda da pirincin Filipinler’de yetişen çok önemli bir gıda maddesi olduğunu anlıyoruz. İkinci üçlükte yine İlongotlara ait bir yaşam imgesini, kültürel bir eylemi görürüz. Erkeklerin ulması kafa avcılığına duyulan arzuyu simgeler ve yetişkinliğe adım atma ulmasıdır. Kırmızı boynuz gaga küpesi takmak için öfkelenirler, şarkı söylerler, kendi kültürlerinin klasik bir pratiği olan kafa avcılığı için arzu içindedirler; fakat ilk şiirlerde Rosaldo erkeklerin neden ulduğunu anlamaz ve uluyan erkeklerin çıkardığı sestten korkar. Hem korku hem de yardım etme duygusu vardır. Üçüncü üçlükte Shelly’nin varlığı onu rahatlatır. Dördüncü ve son üçlükte çocukları yer alır. Rosaldo kendi ile çalıştığı alan arasındaki gözlem ve duygularını birleştirir. Şiirlerde en küçük ayrıntının yer aldığını görmemiz mümkündür. Rosaldo’nun duygu ve düşünceleriyle araştırdığı bölgeye ait duygusu ve insanların duygu, düşünce ve eylemleri şiire dönüşmüştür. Bu dönüşme, kültürü ve insanı anlamak için geniş bir analiz ortamı yaratır.

İlk bölümde yer alan “Ölüm Belgesi” isimli şiir Shelly’nin öldükten hemen sonraki sürecin başlangıcına işaret eden bir şiirdir (2014: 9)

THE CERTIFICATE OF DEATH

I tell the health officer Shelly probably died between noon and one.

Time of injury

*October 11, 1981
12:30 P.M.*

I say she died in Mungayang

Place of Death

Barrio Mungayang Town of Kiangam Ifuago Province

I tell him she fell a cliff into the river. After he writes, I remind him of the river.

How injury Occured

*She fell into the precipice
down the river.*

The health officer walks over to Shelly’s body, comes back, and writes.

The disease or conditions directly leading to death

*Contused lacerated wounds multiple head and face due to
accidental fall from the precipice.*

I say nothing here

I hereby certify that the foregoing particulars are correct

*Arsenio M. Lopez, M.D., C.P.H.
Provincial Health Officer*

ÖLÜM BELGESİ

Sağlık memuruna Shelly'nin muhtemelen öğle arasında öldüğünü söyledim.

Yaralanma zamanı:

11 Ekim 1981
12:30

Mungayang'da öldüğünü söylüyorum

Ölüm yeri

Kiangan Ifuago eyaletinin Barrio Mungayang kasabası.

Ona uçurumdan nehre düştüğünü söylüyorum. Yazdıktan sonra ona, nehri hatırlatıyorum.

Yaralanma nasıl meydana geldi

Nehrin aşağısındaki
uçuruma düştü.

Sağlık görevlisi Shelly'nin cesedine doğru yürür geri döner ve yazar.

Doğrudan ölüme yol açan hastalık ve durumlar

Uçurumdan yalnışlıkla düşmesi sonucu Başında ve
yüzünde birden çok
çürümüş yara var.

Başka bir şey demiyorum

Yukarıda belirtilen bilgilerin doğru olduğunu onaylarım

Arsenio M. Lopez, M.D., C.P.H.
İl Sağlık Müdürü

Rosaldo ölümün resmî belgelere geçme aşamasının şiirini yazmıştır. “Ölüm Belgesi”nin kişiye yönelttiği sorular vardır. Yaşanan trajik ölümün belgesinin şiiri. Sağlık görevlisi, çürüyen yara, mekan ve eylem aynı zamanda bu karede yer alan ölüm sonrası duygu süreci şiirde verilmiştir. Nehir vurgusu nehrin ve uçurumun ölümden oynadığı rol ve sonra sessizlik “Başka bir şey demiyorum” demesi ve bunu şiirinde yazması... Belgede yer alan adres, ölüm belgesinin Rosaldo'da bıraktığı izler ve yaralar... “Ölüm Belgesi” isimli şiirde olayın gerçekleştiği yer, zaman, ölüm nedeni gibi bütün bu bilgileri doğrulayan onaylama cümlesi yer alır. Bununla birlikte ölünün arkasından düzenlenen belgenin bu şiiri, bir ölüm gerçekleştikten sonra kültürdeki süreci yansıtan bir şiirdir aynı zamanda.

Rosaldo, şiirleri bölümlere ayırırken Shelly'nin öldükten sonraki ve ölmeden önceki süreci yansıtan şiirleri bir araya getirir. Bu bağlamda bir olay örgüsü kronolojisi görülmemektedir. Fakat sessizlik sürekli vurgulanır. İkinci bölümde yer alan şiirler kişilere adanmıştır. “Kakidugen Eylül Başı, 1981” şiirlerine geçmeden önce bir kısa açıklama yapılmıştır. İlongotların yerleşimindeki evden bahseder. Etnografi araştırması yaptıkları Kakidugen'de karşılama yemeği için insanların bir tavuğu öldürmesinden söz eder. Rosaldo ve Shelly için düzenlenen yemek aynı zamanda oğullarını kutlama yemeğidir. Aritao, Kiangan Baguio'daki ziyaret, gözlem ve deneyimlerini içeren şiirlerdir. Kitapta bu yerlerin manzarasını o bölgedeki evleri ve insanları yansıtan fotoğraflar vardır. Bölümün ilk şiirinin adı da “Taru”dur (2014: 17):

TARU

I never figure in men's talk.
Tukbaw says in a dispute I'm simple, a mumbler.

Nato and Seli, our names for Renato and Shelly, listen
to my half-brother Tukbaw, neglect me, never ask for my stories,
but today Nato asks me the name of a plant.

I know plants, their names, their uses, where and how they grow.
My mother taught me the ways of plants.
Nato had not asked, must have thought they had no names.

Oozing sores cover my body, no woman wants me.
No bachelor among us lives alone, my cousins take me in.

Years of coughing blood have made me gaunt.
Death has come close and three times I've recuperated.

TARU

Erkeklerin konuşmalarına asla anlam veremem.
Tukbaw bir anlaşmazlıkla basit olduğumu söylüyor, bir mırıldanan

Nato ve Seli isimlerimiz Renato ve Shelly için, dinleyin
Üvey kardeşim Tukbaw'ı, bana aldırma, hikayelerimi sorma asla ama
Bugün Nato bana bir bitkinin ismini soruyor.

Bitkileri bilirim, isimlerini de, kullanımlarını nerede ve nasıl büyüdüklerini
biliyorum.
Annem bana bitkilerin usullerini öğretti.
Nato sormamıştı, isimleri olmadığını düşünmüş olmalı.

Sızan yaralar vücudumu sarar, hiçbir kadın beni istemez.
Aramızda hiçbir bekar yalnız yaşamıyor, kuzenlerim beni aralarına alıyor.

Yıllarca kan öksürmek beni çelimsizleştirdi.
Ölüm yaklaştı ve üç kez iyileştim.

Yukarıdaki şiirde Taru hakkında bilgiler, duygular ve eylemler yer almaktadır. "Taru" kendini anlatır. Kendini anlatmasının şiiri. Renato ve Shelly Taru'yu dinler, onun bitkiler hakkındaki bilgisini öğrenirler. Annesi ve kuzeniyle olan ilişkisi hakkında bilgi edinirler. Bu şiirde en dikkat çekici nokta Taru'nun yaraları ve bu yaralardan dolayı hiçbir kadının onu istememesidir. Kadın erkek ilişkileri üzerine kültürel bir çözümleme yer almaktadır. Erkeğin güçlü olması, güçlü görünmesi

kadın için önemli bir unsurdur. Rosaldo bu analizi şiirinde yansıtmıştır. Aynı bölümde yer alan ikinci şiir "Wagat" isimli şiirdir. Wagat'ın kendini anlatması şiiri oluşturur (2014: 19)

WAGAT

I'm married to Tukbaw, no children. He had none with Biya.
I'm a sour rattan fruit, forehead furrowed, tongue sharp.
What a couple we were! Tukbaw thin of waist, eloquent,

a man of influence. I quick of step, hard-working.
Now I sharp that Tukbaw's a long – mouthed fish,
always talking, never working around the house.

He orates through the night,
his oblique, flowery speech soothes bruised feelings,
tires him. He does for others what he doesn't do for me.

He settles all grudges but mine.
Tukbaw proudly tells Nato the story of his life,
Nothing in it for me.

Our adopted Ifuago daughter does chores, speaks our language.
May she bring joy in my old age.

WAGAT

Tukbaw ile evliyim, çocuğum yok. Biya ile hiç ilişkisi yoktu.
Ben ekşi benekli duvar yosunu meyvesiyim, alnım çatık, dilim keskin.
Nasıl bir çiftiz biz! Tukbaw beli ince, dilbaz,

etkili bir adam. Ben hızlı adımlı, çalışkan,
Şimdi Tukbaw'ın büyük ağızlı bir balık olduğunu söylüyorum,
hep konuşup evin çevresinde asla çalışmayan.

Gece boyunca nutuk çeker,
eğik, çiçekli konuşması zedelenmiş duyguları yatıştırır,
onu yorar. Benim için yapmadığını başkaları için yapar.

Benimki hariç tüm kinleri giderir.
Tukbaw övünerek Nato'ya hayatının hikayesini anlatır,
Benim için içinde bir şey olmayan.

Evlat edindiğimiz Ifuago kızımız ev işleri yapıyor, bizim dilimizi konuşuyor.
Yaşlılığıma neşe getirsin.

Yukarıdaki şiirde Wagat'ın dünyasını duygu ve düşüncesini görürüz. Wagat, Tukbaw'la evlidir, çocukları yoktur. Wagat kendini "sert", "ekşi" sözcükleriyle eleştirir ve Tukbaw ile kıyaslar, eşinin dilbaz ve yetenekli bir adam olduğunu anlatır. Bununla birlikte Tukbaw'ın konuşması yaraları dindiren türdendir. Tukbaw'ın başkalarına daha çok yardım ettiğini söyler, eşinden beklentisi yoktur, ama evlat edindiği kız çocuğu Ifuago'dan yaşlılığına neşe getirmesi konusunda beklentisi vardır. Bu şiirde İlongotlarda kadınların erkeklerin evlilik ilişkilerine dair kültürel etmenler yer alır. Kadın-erkek rolleri, kadından ve erkekten beklentiler hakkında ipuçlarına rastlamak mümkündür. Rosaldo, şiirlerinde insanların duygularının kültürünü düşünme biçimlerini nasıl yansıttığını anlatır. Şiir, kültürde yer alan duyguyu açığa çıkaran sade, derin bir araçtır. Amaç ise kültürün içerisindeki duyguyu anla(t)maktır, bu sayede gerçeğe ulaşmaktır. Kişiler hakkında yazılan şiirlerden "Tukbaw" şiirinde Tukbaw'ın fiziksel ve ruhsal olarak hissettiği acı ile duygu, düşüncelerini anlatır (2014: 21):

TUKBAW

As I age pain shoots from my back to my legs.
When the pain intensifies, Nato takes me to the hospital in Bambang.

Lowlanders there speak Ilocano. I pretend not to understand and overhear
their plot to kill me in my sleep simply because I am Ilongot.

In Kakidugen people listen as I orate. I'm the son of Baket,
married to Wagat who calls me a lon- mouthed fish.

Does she think oratory nothing but speaking?
I listen for what's hidden, call out the hearts of others

then I sit by the hearth like a rooster stroking its coxcomb
as I weave many hearts into one.

The doctors advise Nato to stay in the hotel, but he sleeps in the hospital,
nods when in Kakidugen I say that, like a brother, he didn't abandon me.

TUKBAW

Yaşlandıkça ağrı sırtımdan bacaklarıma doğru fırlıyor.
Ağrı çoğaldıkça Nato beni Bambang'da hastaneye götürüyor.

Ovalılar orada İlongot dilini konuşuyor. Anlamamış gibi yapıp kulak misafiri
oluyorum,
sırf bir İlongot olduğum için uyumda beni öldürmeyi planlıyorlar.

Kakidugen'de insanlar beni nutuk çekerken dinler. Baket'in oğluyum,
Bana büyük ağızlı balık diyen Wagat'la evliyim.

Konuşmaktan başka bir şey düşünmüyor mu?
Gizli olan ne varsa dinlerim, başkalarının kalplerini çağırım

Sonra ocağın yanında otur, horoz gibi, ibiğini okşayarak
birçok kalbi bir araya getirirken.

Doktorlar Nato'ya otelde kalmasını tavsiye ediyor
ama o hastanede yatıyor,
Kakidugen'de kardeşim gibi, beni terk etmediğini söylediğimde
Başımı sallıyor.

Yukarıdaki şiirde, Tukbaw birebir yaşadıklarını anlatmaktadır. Hastanede nasıl kulak kabarttığını, doktorların onun hakkında ne düşündüklerini, uykusunda onu öldürmeyi planladıklarını anlatır. Hastanede İlongotlara karşı nasıl tutum ve düşünce içinde oldukları vurgulanmıştır. Dikkat çeken ikinci nokta Tukbaw'ın fiziksel özelliklerinde yer alır (örneğin

“balık ağızlı Tukbaw” denmesi, eşinin ona bu benzetmeyi yapması gibi). Nato'nun onu hastanede yalnız bırakmaması... Rosaldo etnografi çalışmasında kişileri derinlikli gözlemlemiş, onlarla konuşmuş ve onların duygularını, düşüncelerini, öfkelerini, sevinçlerini, anlaşmazlıklarını nedenleriyle birlikte yansıtmıştır. Kişiler üzerine yazdığı şiirlerde her kişi kendini ve bir ötekiyle olan ilişkisi çerçevesinde anlatmıştır. Kendi hikayesini özetlemiştir. Kısa konuşmalardır, ama özünde derin imgeleri ile kültürün nasıl yaşadığı hakkında okuru bilgilendirir. Rosaldo antropoşiirin insana dokunan ve keşfeden bir duyarlılığı olduğunu savunur. Ayrıntıların ve yoğun betimlemelerin analizlerde önemli bir rol üstlendiğini düşünür (Rosaldo, 2014: 106):

“Etnografik duyarlılığa sahip olan antropoşiir betimlemenin merkezi olan şiiri belirtir. Bu bakış açısını dile getiren bir şair, kendinden ‘çok gevşek’ bir nesnelci olarak bahseden New York’lu yazar Harvey Saphiro’dur. Nesnel olmak ona göre ‘gözün dünyayı görme yeteneğinde bulunan iyileştirici güce olan inançtır... kelimelerin kelimelere işaret etmediği ancak kelimelerin dünyadaki gerçek şeylere işaret ettiği inancıdır. Dil şairlerin tam tersidir’... Saphiro iki şiir okulunu birbirinden ayırmak için bu iki kutbu dünyaya işaret eden kelimelere karşı -kelimelere işaret eden kelimeleri- ayırt eder. Dil şairlerine karşı nesnelidir. Benim görüşüme göre onun ayırımı, tüm şiirde içkin olan dilin müziği veya büyü için çabalamak arasındaki gerilimi daha yararlı bir şekilde vurgular. Şiirimde dile önem veririm, ama bir kayıt cihazıymış gibi kişinin konuşmasını taklit etmem. Temsilin şeffaf olduğuna ya da bir karışıklık anlam kuramının geçerli olduğuna inanmıyorum. Bunun yerine bir kişiyi veya günlük konuşmanın parlak, uğursuz veya tekinsiz olarak aşan açıklayıcı ifadesini karakterize eden ayrıntıları anlatmaya çalışıyorum.”

Rosaldo kelimelerin kelimelere değil, kelimelerin dünyaya işaret ettiğini ifade eden Saphiro'nun düşüncesine vurgu yapmıştır. Gerçeğin şeffaflığı ayrıntıların analizleri sonucu mümkündür. Burada etnografik duyarlılık

antropoşiirde bir şiirin duygularda içerdiği kültürel, anlamsal öğeleri vurgular ve gerçeğe işaret etmeye çalışır. Buradaki imge ve metaforlar toplumların birikimleri, deneyimleri, bir olayı ya da durumu ifade ederken yaşadığı duygular, tepkileri, ve bu duyguların kültürde neyi ifade ettiği ile ilgilidir.

Shelly'nin öldüğü gün Rosaldo için bir dönüm noktasıdır. Zihnimde bu cümleyle yazıma geri dönüyorum. “Shelly'nin Öldüğü Gün”, üçüncü ana bölümü olan “Baguio Ağustos sonu ile Ekim Baş 1981”, bu bölümde yer alan iki şiir vardır. Rosaldo, şiirlere geçmeden önce bu ana bölümde kısa bir açıklama yapar. Bu açıklamada Baguio da araştırma yapmak ve bazı şeyleri öğrenmek için hizmetkâr tuttıklarını belirtiyor, fakat hizmetkâr Tagalog, İngilizce bilmediği için iletişim kuramadıklarını söylüyor. Bununla birlikte Sam'ın beşinci yaş gününü kutladıklarını anlatıyor. O güne dair bölgeden geçen bir tayfundan söz ediyor, yağmur ve fırtınanın olduğundan. Bu bölümde yer alan ilk şiir aslında Shelly'nin Amerika'daki dostu Bridget'e bir mektubudur (2014: 36):

“FROM SHELLY'S LETTER TO BRIDGET,
A DEAR FRIEND IN THE U.S.

Although we've been in the Philippines three weeks now (and Baguio two), have an apartment (with guest space, should you visit), a 'helper' (Philippine English for 'maid'), Sam in kindergarden, and us involved in numerus promises to give lectures here, advice there... I have the feeling that I can't write a letter because in some ways 'nothing has happened.' Which means not that nothing has happened, but that the shift in pace from the last days in Palo Alto has been so radical that my overwhelming feeling (complemented, of course, by the amount of time it takes indirect and rather status concious Filipinos to say anything in meetings: then again, by tentative, awkward, strained partiel communications with our non-English speaking 'helper'; then again by the

fact that it's fun to lounge on the streets and in markets, making the quest for bananas abit of 'meaning' all by itself) is one of ease. 'Home' does seem impossibly distant. Sam talks more about it than either of us."

“SHELLY’NİN BRIDGET’E MEKTUBUNDAN,
AMERİKA’DAKİ SEVGİLİ DOSTUNA

Filipinlerde üç haftadır, (Baguio’da iki) olmamıza rağmen bir dairemiz var (ziyaret edeceğimiz misafir odası olmalı), bir ‘yardımcı’ (Filipin İngilizcesi ‘hizmetçi kız’ anlamına geliyor). Anaokulunda Sam ve biz burada dersler vermek için defalarca istekte bulunduk, tavsiyelerde bulunduk ... Bir şekilde ‘hiçbir şey olmadı’ diye bir mektup yazamayacağımı hissediyorum. Bu hiçbir şeyin olmadığı anlamına gelmez, ancak Palo Alto’daki son günlerden bu yana yoğun ezici değişim o kadar radikal ki, bunaltıcı duygum (elbette duyarlı ve statü bilincine sahip Filipinlilerin toplantılarda herhangi bir şey söylemesi için geçen süre; sonra tekrar İngilizce konuşmayan ‘yardımcımız’la geçici, garip, gergin, kısmi iletişimlerle; sonra yine sokaklarda pazarlarda dinlenmenin eğlenceli olması; muz arayışını kendi başına ‘anlam’ haline getirmesi) kolaylıklardan biridir. ‘Ev’ imkânsız derecede uzak görünüyor. Sam bu konuda ikimizden çok konuşuyor.”

Shelly’nin yazdığı mektupta Baguio’daki iki haftalık süreçte çevresiyle geçirdiği deneyimleri anlatır. “Yardımcı”, “Hizmetçi” olarak anılması ve öyle bilinmesi yardımcıyla dil sorunu yüzünden gerginlik yaşadıkları ve bu gerginlik duygusu, mekan gözlemleri zihinlerde bir Baguio fotoğrafı oluşturuyor. Bu fotoğraf Shelly’nin gözlemlerinden oluşmaktadır. Rosaldo çalışmasına Shelly’nin gözlem ve deneyimlerini, duygularını da eklemiştir.

Bir sonraki bölüm başlığı “Kiangan, 8-10 Ekim 1981”, Shelly ölmeden bir gün öncesine kadar olan süre. Bölüm açıklamasında Kiangan’ın Ifuago kasabasında Peder Joe’yla tanışmasını öneren Rahibe Doris, Rosaldo’ya güvenlikleri için endişe duyduğunu ve Conchita ise saha çalışması için Cumaldi’nin güvenilir olduğunu söyler. Bu bölümdeki şiirler kasabadaki sosyal ilişkileri yansıtır. “Mungayang, 10 Ekim 1981” ise “Yeni Ayakkabılar” ve “Türbülans” şiirlerinin olduğu bölümdür. “Türbülans” isimli şiire baktığımızda Rosaldo’nun erkeklerin ulmasıyla ilgili anlam veremediği duyguları anlatan şiir yer alır (2014: 49):

TURBULENCE

Teen-age boys howl.
Do they crave our heads?
We’re tempting targets, two strangers.

I can’t understand their screams.
Stone crack against a wall.
I wonder if they howl lust.

Conchita yells at the boys,
walks over, talks to them, tells Shelly
and me it’s not about us.

TÜRBÜLANS

Ergenlik çağındaki erkekler uluyor.
Kafamızı mı istiyorlar?
Çekici, hedefleriz iki yabancı.

Çılgıklarını anlayamıyorum.
Duvara çarpıyor taşlar.
Acaba arzusuyla mı uluyorlar?

Conchita bağırır çocuklara,
yürür, konuşur onlarla, Shelly’ye ve bana söyler
bizimle ilgili olmadığını.

“Türbülans” isimli şiirde Rosaldo ergenlik çağındaki erkeklerin ulumalarını anlamadığını ifade eder. Rosaldo, öfke ve arzu ile ulumayı kendi zihninde bir türlü konumlandıramamıştır. Bununla birlikte acaba kendi kafasını mı avlamak istedikleri konusundaki merakını yazar. Conchita bu ulumanın ve kafa avcılığı yapma isteğinin kendisiyle ilgili olmadığını ifade eder. “Mungayang, 10 Ekim 1981”, Shelly ölmeden bir gün öncesinin şiiri. Rosaldo, bu şiirde İlongotların öfke duygusunu hâlâ anlamadığını ifade eder. “Mungayang, 11 Ekim 1981”, Shelly’nin öldüğünün anlatıldığı şiirlerin olduğu bölümdür. Burada, Shelly ölmeden önceki sabahı anlatan şiirlerden biri “Başımdaki Ayakkabılar”dır (2014: 52):

SHOES ON MY HEAD

It’s Sunday, October 11, 1981,
the day of Shelly’s death.

Last night she and I talked,
Touched fingertrips.

This morning Shelly. Put her nose
In Manny’s tummy, his delight flowed in giggles.

I placed Manny’s shoes on my head,
we rolled on the floor in laughter.

Then Shelly walked with Conchita.
I napped with our two sons.

BAŞIMDAKİ AYAKKABILAR

Bugün Pazar, 11 Ekim 1981,
Shelly’nin öldüğü gün.

Dün gece onunla konuştuk,
Parmak uçlarıma dokundu.

Bu sabah Shelly. Burnuyla Manny’nin karnını gıdıkladı,
neşesi kıkırdayarak akıyordu.

Manny’nin ayakkabılarını başıma koydum,
kahkahalarla yere yuvarlandık.

Sonra Conchita ile birlikte yürüdüm
İki oğlumuzla birlikte uyudum.

Gece mutlu uyurlar, sabah mutlu uyanırlar. Shelly, pazar sabahı Conchita Cumaldi’yle birlikte yürümeye çıkar. Bu şiirin hemen ardında yer alan ikinci şiir “Mungayang’ın Kehaneti” isimli şiirdir. Bu şiirde Shelly’nin uçurumdan düşüşü anlatılır (2014: 53):

THE OMEN OF MUNGAYANG

The morning after full moon
Our baby burps and clear liquid splats
Into the wall.

Shelly’s and Conchita hike
Toward a village upstream. I nap
with our sons, one and five years old.
A flock of songbirds
abruptly silent.

Minutes later Conchita
steps into the hut and rasps, *She fell
into the river.* I run reach Shelly’s body, drop
To her side. A fly buzzes in, then out of her mouth.

Back on trail, Shelly’s voice, not the wind , her voice
echoes from death. I rush
to our sons.

Conchita’s cousin lifts Manny on her back,
then crumples into sobs.

I put Sam on my shoulders, tell him his mom is dead.
He wants to know when he will get a new one.

MUNGAYANG'IN KEHANETİ

Dolunaydan sonraki sabah
bebeğimiz geçirir ve şapırtıyla sıvı sıçrar
duvara.

Shelly ve Conchita nehrin yukarısındaki bir köye doğru
yürüyorlar.
bir ve beş yaşındaki oğullarımızla kestiriyorum.
Bir sürü ötücü kuş
sessiz aniden.

Dakikalar sonra Conchita
Barakaya girer ve törpüler,
Nehre düştü. Koşuyorum,
Shelly'nin bedenine ulaşıyorum, onun yanına
düşüyorum. Bir sinek vızıldıyor, ağzından çıkıyor sonra.
Yola geri döndüğümüzde Shelly'nin sesi rüzgârdan değil,
sesi ölümden yankılanıyor. Acele ediyorum
oğullarımıza.
Conchita'nın kuzeni Manny'yi sırtına alır,
sonra hiçkırarak ağlar.

Sam'i omuzuma alıyorum, ona annesinin öldüğünü söylüyorum.
Yenisini ne zaman alacağını bilmek istiyorum.

Yukarıdaki şiirde Rosaldo, Shelly'nin ölümünün gerçekleştiği anı ve ne hissettiğini nasıl bir mekanda olduğunu, çocuklarıyla olan konuşmasını, Conchita'nın ağlamasını, Shelley'nin trajik ölümünü anlatır. Shelly'nin yanına vardığında ağzından çıkan sineği, Shelly'nin cansız bedeniyle olan ilk karşılaşmasını yoğun bir biçimde betimlemiştir. Çocuğunun, ölümü anlamamasını, ölümün farkında olmayışını vurgular. Rosaldo'nun gerçekliği bir anda değişmiştir. Shelly artık yoktur. Kitapta Shelly'nin düşünüyü canlandıran çizimler yer almaktadır. Rosaldo'nun kırılma noktası ve hayatındaki dönüm noktası Shelly'nin öldüğü gün başlar. Yukarıdaki şiirin bana hissettirdiklerini bir kısa şiirimi ekleyerek anlatmak istiyorum:

Konuşan sessizlik
Jeolojisi zamanın
ensesinden bırakılan gök
değildir kimselerde

Shelly'nin öldüğü gün ve sessizlik aslında göğün ölü yankısı Rosaldo'nun kadere olan öfke ve yas duygusu bir taraftan hayatın devam ettiği gerçeğini kendi zihninde bir yere konumlandıramamıştır.

Rosaldo Shelly'nin cansız bedenini nehir kenarında görür. Yaşam ve ölüm arasındaki çizginin arasındadır. "Shelly'nin Yıkanmış Bedeni" isimli şiiri (2014: 68):

SHELLY'S BODY WASHED

We stop in Mungayang.
At last soft tears flow, cry soft easy tears
until Conchita asks

if I want
Shelly's body washed.
To dress her|

I choose
Brown pant,
Pale green shirt.

I cannot leave
Shelly's nightgown,
her *Middlemarch*,

then tell Sam and Manny
we'll soon leave,
Mom will catch up.

I pack a pacifer
diapers a toy truck pajamas
Tintin in America

SHELLY'NİN YIKANMIŞ BEDENİ

Mungayang' da durduk.
Sonunda yumuşak akar gözyaşları yumuşak ağlar gözyaşları
Conhita sorana kadar

eğer istersem
Shelly'nin bedeni yıkandı.
Onu giydirebilirim

Kahverengi pantolon,
soluk yeşil gömleğini
seçiyorum.

Shelly'nin geceliğini
ve *Middlemarch*'nı
bırakamam

o zaman Sam ve Manny 'ye
söyle
yakında ayrılacağız
Anneçik yetişecek.

Emzikleri paketliyorum
bebek bezi oyuncak kamyon pijama
Tenten Amerika'da.

Bilinç, Shelly'nin öldüğü gerçeğini işaret ediyor, ama öte yandan yas duygusu, onu yaşıyormuş gibi giydirebileceğini yaşama devam eden bir şeylerin olduğunu olabileceğini vurguluyor. Shelly'nin ölümünden sonra Amerika'ya gidecekleri vurgusu ve odayı nasıl topladığını, ne düşündüğünü anlatan bir şiir. Çocukların oyuncakları Shelly'nin *Middlemarch* kitabı detay anlatımıdır.

Kederden doğan öfke İlongotları kafa kesmeye yöneltmektedir. Bu garip durumu anlamak ve kültürde bir yere konumlandırmak için Rosaldo bu öfkenin nedenini sorduğunda İlongotların verdiği cevap, yasın kederin

boşaltılması duygusu olur. O halde bu kültür incelemesi İlongotları anlaşılır kılacaktır. İlongotları anlaşılır kılmaya yönelten şey yine onların duyguları ve ne hissettiklerinin anlaşılmasıdır. Rosaldo'nun çıkış noktası Shelly'nin öldüğü günle birlikte olmuştur. "Shelly'nin Öldüğü Gün" bir dönüm noktasıdır. "Ölüm" etnografi çalışmalarında kültürel detayları ve bu detayların analizlerinde yapılan gözlemler ile yorumlanır. Biraz daha bu ifadeyi açarsak şöyle tanımlamamız mümkündür. Ölüm ve yasın üstesinden gelme amacıyla ritüeller düzenlenmektedir. Rosaldo, eşinin ölümünün ardından yeni düzene uyum sağlama sürecini şiirle yapabilmıştır. Şiir, etnografi çalışması yaptığı toplumun "yas" ve "öfke" duygusunu onun zihninde anlaşılır kılabilmiştir. *Kültür yazma* çalışmalarında antropoşiir, imgesel dilini; kültürü, duyguyu, sosyal ilişkileri anlatmaya çalışır. Etnografi burada sadece kültüre odaklanmaz, aynı zamanda kültürün içinde yaşayan insanın duygusuna, ne hissettiğine ve deneyimlerine şiirle odaklanılır. Bu odaklanma, etnografi çalışmalarına kültürdeki *detayın* nedenlerini anlama ve anlatma açısından farklı bir pencere açar. Rosaldo çalışmasında veri toplarken fotoğraflar ve ses kayıtlarını metaforik bağlamda kullanmıştır. Analiz sürecinde ise kendi yaşadığı kayıp ve yas da vardır. Olumlu/olumsuz duygular, deneyimler etnografisine ve yazdığı şiire dahildir. Rosaldo "antropoşiir"le duyarlılık alanını genişletmiş, kültür gerçeklerini derinlikli olarak anlatabilmiştir.

Rosaldo, İlongotlarda yası ve ölümü kafa avcılığının nedenlerini araştırırken edindiği bilgiler sonucunda tarihsel etmenlerin, avcılık ve ritüellerin etkilerini ve sonuçlarını yazmıştır. Burada bir çatlama mevcuttur. Çatlamayı yaratan şey öfkeyi açığa çıkarma ve anlama çabasıdır. İlongotlarda öfkeyi yaşayabilmek ve böylece yas tutabilmek kafa avcılığıyla mümkün olabilen bir durumdur, çünkü İlongotların zihninden ve kalbinden öfke ancak bu şekilde atılabilir, yas tutulabilir. İlongotların tarihi, kültürü, duygularıyla Rosaldo'nun kayıp ve yas duygusu bir gerçeğin bilincine varma meselesini ortaya koyar, sürece

bütünüyle dahildir. Eğer dahil olmasaydı kendi yas ve öfkesiyle yüzleşemeyecek, İlongotların kültürünü anlamak ve bu kültürü yazmak konusunda da yüzeysel kalacaktı.

Rosaldo, kendi duygularından edindiği deneyimler ile araştırdığı İlongotların duygu ve deneyimlerinin saha şiirlerini yazdı. Yasın etnografisini yazdığı bu çalışmada her diyalog, her mekan ve her eylem şiirle açıklanır. Şiir, burada çok önemli bir zemin oluşturur. Edebiyatın etnografiyle olan ilişkisini güçlendiren bir köprü olur. “Edebiyat nedir?” sorusunun cevabı, “Edebiyat insanı anlamaktır” biçiminde kendini göstermektedir. Bu nedenle edebiyat aslında etnografik çalışmalarda olması gereken, ilişkilendirilmesi gereken bir disiplindir. Rosaldo bunu şiirleriyle kanıtlamıştır.

Rosaldo *The Day of Shelly's Death: The Poetry and Ethnography of Grief* (Shelly'nin Öldüğü Gün: Yasın Şiiri ve Etnografisi) çalışmada duyguların ve deneyimlerinin köküne inmeye çalışır. Şiirlerinde bu bağlamda yalınlık ve derinlik vardır. Yalınlık sosyal iletişim ve ilişkileri temsil eden diyaloglar, konuşmalar, düşüncelerdir. Derinlik ise bu sürece dahil olan duygulardır. İlongotlarda kültürel imgeler ve düşünme biçimleri Rosaldo'nun dönüm noktasında poetik bir güce dönüşür. Duygunun kültürün yüzeyini hareketlendirmekle kalmaz, aynı zamanda derinliğine inmeye çalışır. Rosaldo'nun şiirleri İlongotların mekan kültürünü, mekanda yaşayan insan kültürünü ve duygu, düşünce biçiminin gelişme evrelerinin şiiridir. Bu araştırma sürecine ve şiirine kendi deneyim ve kültürü de dahildir. Kırılmalar, Rosaldo'yu başka bir biçimde üretmeye ve yeniliğe yöneltir. Rosaldo'ya göre bir pirinç tanesiyle dahi geçirilen deneyim önemlidir. Bir tek pirinç tanesi kültürel bir kodun parçasıdır ve bir duyguyu anlatacaktır, bir durumu açıklayacaktır. Bu nedenle şiir duyarlılığı önem taşımaktadır. Yasın ve etnografinin şiirinin ötesinde duygunun, düşüncenin, kültürün, derinliğini vurgular. Rosaldo, kaderin

trajik bir biçimde insanı yaraladığı ve bu yaranın yarattığı kırılmanın insanı neye yönelttiğinin şiirini yazmıştır.

Rosaldo etnografi çalışmasına kendini ve şiiri dahil etmiştir. Nesnel yaklaşımın getirdiği kuralların dışına çıkabilmiştir. Her şeyin bütünüyle nesnel alınabileceği düşünülen bir yaşam gerçeğini reddeder. Sıradan olayların aslında sıra dışı yaşamöyküleri olduğunu ve bir toplumun kültürünü yaşamını, düşünme biçimini anlayabilmek için önce kendimizi anlayabilmemiz gerektiğini vurgular.

Öznenin kendini nesnellığe tutunduğu bir konumda tutarak konuyu açıklamaya çalışmasından ziyade öznelarası deneyimlerin derinliği ve yoğunluğuyla bir ilişki oluşturma üzerinde durulur. Bu durum deneyimlerin ve kültürdeki duygunun dönüşümünün neye, nasıl evrildiğini anlamada önem taşır. Rosaldo'nun şiirlerinde bu sentez vardır, çünkü o, şiir duyarlılığı ile kendi deneyimini etnografi çalışmasına dahil etmiştir.

Yazımı yazdığım süre zarfında kedim Safir beni hiç yalnız bırakmadı. Rosaldo'nun kitabı üzerinde uyudu, uyandı, düşündü. Giriş bölümünü birlikte tasarladık... Derken bilgisayarın tuşlarına patisiyle dokundu harfler şşşğğ... Sanırım benim yazımı bir an önce bitirmek istediğimi hissetmişti, ama bunu ne kadar yavaşlatırsa o kadar iyi olacağını düşünüyordu.

Fotoğraf: Ruhsan İskifoglu

Safir

Kaynaklar

Maynard, Kent – Cahnmann-Taylor, Melisa (2019) “Anthropology at the Edge of Words: Where Poetry and Ethnography Meet”. *Anthropology and Humanism*, Vol. 35, Issue 1, 2-19.

Rosaldo, Renato (2014) *The Day of Shelly's Death: The Poetry and Ethnography of Grief*. Durham&London: Duke University Press.

Rosaldo, Renato (1980) *Ilongot Headhunting, 1883-1974: A Study in Society and History*. Stanford: Stanford University Press.

Tyler, Stephen A. (1984) “The Poetic Turn in Postmodern Anthropology: The Poetry of Paul Friedrich”, *American Anthropologist*, Jun., New Series, Vol. 86, No. 2, 328-336.

Williams-Witherspoon, Kimmika (2020) “Crisis Curriculum: Poetic Ethnography Through Crisis, Coping and Community”. *The Ethnographic Edge*, Vol. 4. <https://tee.ac.nz/index.php/TEE/article/view/67>. Erişim Tarihi: 10.11.2021.

ONUN KİTABINI ANLATIYORUM

ETKİNLİĞİMİZ 26 AĞUSTOS ÇARŞAMBA GÜNÜ 16.00-18.00 SAATLERİ ARASINDA GERÇEKLEŞECEKTİR.

THE DAY OF SHELLY'S DEATH THE POETRY AND ETHNOGRAPHY OF DEATH SHELLY'NİN ÖLDÜĞÜ GÜN: YASIN ŞİİRİ VE ETNOGRAFİSİ

RENATO ROSALDO

KİMDİR?

Renato Rosaldo (1941 doğumlu), Amerikalı bir kültür antropoloğu. Filipinler'in kuzeyindeki Luzon'daki Ilongot'lar arasında saha araştırması yaptı ve *Ilongot Headhunting: 1883-1974: A Study in Society and History* (1980) ve *Culture and Truth: The Remaking of Social Analysis* (1989) kitabının yazarıdır.

Aynı zamanda *Creativity / Anthropology* (Smadar Lavie ve Kirin Narayan ile birlikte) (1993), *Anthropology of Globalization* (Jon Inka ile) (2001) ve *Cultural Citizenship in Island Southeast Asia: Nation and Belonging in the Hinterlands* (2003) kitaplarının editörlerindedir.

Rosaldo, 1989'dan bu yana San Jose, Kaliforniya'da antropoloji çalışmalarını yürütüyor ve *Latino Cultural Citizens: Claiming Identity, Space and Rights* (1997) adlı kitabın girişine ve makalesine katkıda bulundu. Kendisi aynı zamanda bir şairdir ve son olarak *The Day of Shelly's Death* (2014) kitabında kiler de dahil olmak üzere çok sayıda şiiri yayımlanmıştır. Rosaldo, Amerikan Etnoloji Derneği Başkanı, Stanford Chicano Araştırma Merkezi Direktörü ve Stanford Antropoloji Bölümü Başkanı olarak görev yaptı. Stanford'dan ayrıldı ve şimdi NYU'da ders veriyor ve burada Latino Studies'in açılış direktörü olarak görev yapıyor.

KİTAP HAKKINDA KISA BİR BİLGİ

This deeply moving collection of poetry by Renato Rosaldo focuses on the shock of his wife Michelle (Shelly) Rosaldo's sudden death on October 11, 1981. Just the day before, Shelly and her family had arrived in the northern Philippine village of Mungayang, where she and her husband Renato, both accomplished anthropologists, planned to conduct fieldwork. On October 11, Shelly died after losing her footing and falling some sixty feet from a cliff into a swollen river. Renato Rosaldo explored the relationship between bereavement and rage in his canonical essay, "Grief and a Headhunter's Rage," which first appeared in 1984 and is reprinted here. In the poems at the heart of this book, he returns to the trauma of Shelly's death through the medium of free verse, maintaining a tight focus on the events of October 11, 1981. He explores not only his own experience of Shelly's death but also the imagined perspectives of many others whose lives intersected with that tragic event and its immediate aftermath, from Shelly herself to the cliff from which she fell, from the two young boys who lost their mother to the strangers who carried and cared for them, from a tricycle taxi driver, to a soldier, to priests and nuns. Photographs taken years earlier, when Renato and Shelly were conducting research across the river valley from Mungayang, add a stark beauty. In a new essay, "Notes on Poetry and Ethnography," Rosaldo explains how and why he came to write the harrowing yet beautiful poems in *The Day of Shelly's Death*. More than anything else though, the essay is a manifesto in support of what he calls antropoesia, verse with an ethnographic sensibility. The essay clarifies how this book of rare humanity and insight challenges the limits of ethnography as it is usually practiced.

Afiş: Dağsu Sönmez

ONUN KİTABINI ANLATIYORUM Renato Rosaldo

“Onun Kitabını Anlatıyorum”: Renato Rosaldo'nun *The Day of Shelly's Death: The Poetry and Ethnography of Grief* Adlı Kitabı Üzerine Bir Buluşma (26 Ağustos 2020)¹

Serpil Aygün Cengiz: Merhabalar, bugün 26 Ağustos 2020. Ankara Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi [ANKUZEF] sistemi üzerinden bir araya geldik.² Ben Serpil Aygün Cengiz, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Halkbilimi Bölümü öğretim üyesiyim. Bugünkü buluşmamızın ana başlığı “Onun Kitabını Anlatıyorum”³. Toplam on kişi *anlatıcı* olarak karşınızdayız ve antropolog Renato Rosaldo'nun 2014'te yayımlanan bir kitabını elimizden geldiğince kendi yorumlarımızla birlikte anlatmaya çalışacağız. Kitap “Shelly'nin Öldüğü Gün: Yasın Şiiri ve Etnografisi” [*The Day of Shelly's Death: The Poetry and Ethnography of Grief*]. Bu kitap hakkında aslında biz kendi

- 1 Renato Rosaldo'nun katıldığı toplantı ile bu toplantının ardından grubun kendi içinde yaptığı değerlendirme toplantısının deşifresi ımeceyle gerçekleştirildi. Deşifre çalışması için Gülgün Şerefoğlu, İlteriş Yıldırım, Serap Duman İnce, Mehtap Pamukcu Katrancı, Başak Acınan ve Şenel Vural kendi konuşmalarının olduğu bölümleri, Can Çara ilk toplantıda Serpil Aygün Cengiz'in konuşmanın deşifresini, Seda Güzel de Ceren Kaynak İskit'in konuşmasının deşifresini yaptı. Nilüfer Nurgül Özdemir ise hem kendi konuşmasının hem de değerlendirme toplantısında Serpil Aygün Cengiz'in konuşmanın deşifresini yaptı. Gülgün Şerefoğlu ve Çağrı Elverir Renato Rosaldo'nun toplantıya katıldığı bölümün Türkçe ve İngilizce deşifresini ve aynı zamanda çevirisini de yaptılar. Her iki toplantının parça parça yapılan deşifrelerini Şenel Vural ve Seda Güzel teslim aldılar ve Şenel Vural ilk toplantının, Seda Güzel ikinci toplantının tamamını gözden geçirip deşifreleri sıraya koyup eksikleri tamamlayarak deşifre işini birlikte tamamladılar. Serpil Aygün Cengiz metnin son okumasını yaptı.
- 2 Ankara Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Merkezi (ANKUZEF) altyapısını kullanmamıza olanak sağlayan Dekan Yardımcısı Doç. Dr. Nevzat Özel'e teşekkür ediyoruz.
- 3 Bu buluşmalarımızın içeriği çeşitlendi ve üst başlığı “Folklor Sokağı Ötöltesi Karahindiba Tohumları” oldu. Buluşmaların çoğunun video kaydına *Youtube Kulaklı Orman Baykuşu* kanalından ulaşılabilir.

aramızda dört oturum düzenledik şimdiye kadar, yani dört kere buluşup kitabı konuştuk. Bugün beşinci kere bir araya geliyoruz. Bu kez sizlerle beraberiz. Önceki oturumların kolaylaştırıcısı Gülgün Şerefoğlu'ydü. Gülgün Şerefoğlu çevirmen olarak çalışıyor. Kendisi Hacettepe Üniversitesi İngilizce Mütercim Tercümanlık Bölümü'nden mezun. İki Altay destanında iktidar arzusunun temsili olarak rüyalar üzerine [Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkbilim Anabilim Dalı'nda] yüksek lisans tezini bu sene tamamladı ve tezi de kitap olarak yayımlandı.⁴ Sözü toplantının yöneticisi Gülgün'e bırakıyorum.

Gülgün Şerefoğlu: Çok teşekkürler, Hoca'm. Ben de öncelikle herkese *hoş geldiniz* demek istiyorum. Hoş geldiniz, iyi ki bugün hep birlikteyiz.

Serpil Aygün Cengiz: Sesi kapadım, şimdi sen açabilir misin? Cızırtı vardı da.

Gülgün Şerefoğlu: Tabii ki... Açtım, Hoca'm. Sanıyorum şimdi duyuluyor, değil mi?

Serpil Aygün Cengiz: Evet.

Gülgün Şerefoğlu: Ben de aslında sözü çok fazla uzatmadan, söylenecek her şeyi Serpil Hoca'm söylediği için doğruca ilk konuşmacı ile başlamak isterim. İlk konuşmacımız burada, bu oturumda, Erdinç Kineşçi Hoca'mız.

Erdinç Hoca, Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde lisans öğrenimini tamamladı. Daha sonra yine Hacettepe Üniversitesi Antropoloji Bölümü'nde yüksek lisans ve doktora programlarını bitirdi. Kendisi şu anda Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyoloji

⁴ Gülgün Şerefoğlu, 2020, *Altay Destanları Ay Sologoy Lo Kün Sologoy ile Katan-Kökşin le Katan-Mergen'de İktidar Arzusunun Temsili Olarak Rüyalar*, Ankara, Ürün Yayınları.

Bölümü'nde öğretim üyesi olarak çalışıyor ve çalışmalarını antropolojik perspektifte cinsiyet, sınıf, etnisite tartışmaları ve film araştırmaları çerçevesinde sürdürüyor. Evet, şimdi sözü Erdinç Hoca'ya bırakmak isterim. Buyurunuz, Hoca'm.

Erdinç Kineşçi: Evet, merhabalar; olumsuz koşullar içerisinde sizlere seslenmeye çalışacağım maalesef. Çok heyecan verici bu buluşmaya ben de dahil olmayı seve seve kabul ettim. Sesim geliyor, değil mi, bir problem yok?

Gülgün Şerefoğlu: Yok, Hoca'm, şu an duyuluyor.

Erdinç Kineşçi: Renato Rosaldo antropolojisi üzerine, yani bir giriş niteliğinde bir makale⁵ oluşturmaya çalışmıştım yıllar önce. Rosaldo ilgi çekici bir antropolog olarak beni heyecanlandırmıştı en temelde; çünkü işte antropolojinin tarihsel olarak gelişim süreci çerçevesinde belirli noktalarda, belirli ne diyelim, bilimsel paradigmalarda gelişimi çerçevesinde mevcut dünyasal koşulların değişimiyle beraber antropolojik perspektifler birtakım farklılaşmalar ciddi anlamda dönemsel olarak nitelendirebileceğimiz farklılıklar kendini gösteriyordu. Rosaldo meselesi bu noktada benim açımdan, yani ona ilgi duymam çerçevesinde belirli kırılmalara ve antropolojik yaklaşımlar ve antropoloji bilgi üretimi çerçevesinde bir dönüşüme işaret etmekteydi. İşte bu temel düzeyde pozitivist ve yorumsamacı paradigmanın ardından özetle antropolojide baskın 1960'lı yıllardaki yapısalcılık çerçevesinin ötesine giderek işte bu simgesel antropoloji ve temel olarak ötekilendirdiği yorumcu çerçeveden yola çıkarak ondan daha farklı bir boyutta yer alan 1980'li yıllarda özellikle kendini belli eden bir antropoloji söz konusuydu. Yani antropolojik düşünce tarihi çerçevesinde düşündüğümüzde ve bu tarihsel perspektifte Renato Rosaldo'nun yaklaşımları, eserleri

⁵ Erdinç Kineşçi'nin sözünü ettiği makale bu kitap içinde de yer almaktadır.

belirli bir noktada bu yorumsamacı paradigmanın ötesinde postmodern tartışmaların kendine zemin bulduğu bir alan içerisinde filizlenmekte olduğunu gözlemlememiz mümkün. Tabii o dönem ortaya çıkan veya kökenler itibariyle kendisini duyumsatan postmodern anlayışların günümüzdeki durumları elbette ilk ortaya çıktığı ve bir paradigma olarak kendini oluşturduğu sürecin ötesinde ve biraz daha ne diyelim modern olanın düşünümseelliği çerçevesindeki bir postmodern antropolojiden bahsetmek istiyorum bu doğrultuda, yoksa pek çok farklı postmodernizm ve farklı tartışmalar var, ama Rosaldo'nun antropolojisinin oturduğu nokta bu düşünümseellik ve antropolojik düşünsel ve bilimsel bilgi üretim geleneğinin birikiminin ötesinde biraz daha güçlendirilmeye çalışılan eleştirel bir perspektif ve işte düşünümseellik doğrudan doğruya yani işte 1980'li yıllarda -Rosaldo'nun da zaten burada belirli katkıları söz konusu- yeniden şekillenen bir çerçeveyi ve biraz daha, ele alınan kültürü antropoloğun gittiği ziyaret ettiği alanlardaki o kültürü oluşturan halkların kısaca antropolojik çerçevede ele alınışı noktasındaki bir farklılaşmaya işaret ediyor kanımca onun yaklaşımı. O, antropolojideki yaklaşımı birazda daha bu düşünümseellik ve eleştirelilik çerçevesinde oluştururken bu noktada belirli konuları tabii ki açmamız mümkün. Bu düşünümseellikten ne anlamamız gerekiyor meselesi üzerinden, yani bir kere antropolojide şiir üzerine kurduğu daha doğrusu etnografi ve şiir üzerine kurmuş olduğu bağlantı ve daha öncesinde belki de belli bir noktada görmezden gelinen edebiyat-antropoloji, şiir-antropoloji meselesinde bir çentik bırakması noktasında önemli bir yaklaşıma sahip. Zaten bugün de arkadaşlarımız bu doğrultuda merakla beklediğimiz sunumlarını gerçekleştirecekler. Bu poetik yaklaşım ve etnografik yaklaşım meselesi üzerinde durması ve ikisi arasında bir bağlantının kurulması noktası önemli. Bir yolun olduğunun ve bunun gerekliliğinin üzerinde durması önemli ve tabii ki bu noktada şiir meselesi üzerinden duygular, duyumsama meselesini devreye sokmak, deneyimler meselesini ortaya sokmak önemli. Deneyim meselesi zaten doğrudan doğruya Rosaldo'nun kaybı üzerinden şekillenen bir noktayı belki de

başlangıç noktası olarak kalmaması mümkün ve bunun ardından işte o notlar üzerine yaptıkları antropolojinin önemli etnografik kayıplarından birisi yanında yavaş yavaş bu deneyim meselesi ve ölüm -tabii ki ölüm meselesi-, kayıp meselesi, yas meselesi üzerinde durur. Bunun üzerinde ısrarla duran bir rotayı izlemesi bu noktada önem arz ediyor ve işte antropolojinin duyumsanan duyguları daha iyi ortaya koyması açısından konuyu ele alması noktasında bir önemli durak olduğunu düşünmemiz mümkün. Tabii ki bu duygular ve yası ele almak belirli bir noktada işte o...

Gülgün Şerefoğlu: Hoca'm, sesiniz kapanmış olabilir mi?

Serpil Aygün Cengiz: Bilerek yaptım, daha kaliteli olsun diye ses.

Erdoğan Kineşçi: *Gözü dönmüş vahşiler* meselesi gibi basmakalıp olarak düşünülebilecek ve belirliliği yerel kültürlerle yaklaşımın ötesinde yeni bir bakış çerçevesi oluşturması bu noktada önem arz eden bir konu ve kültüre bakışında bu doğrultuda yani bir makro bakışın ötesinde bir mikro alanı kavramak ve o kavramak üzerinden şekillenen bir kültür tasvir etmek, onu anlamaya çalışmak belli bir noktada ve bu aslında beraberinde iktidar hegemonya ve otorite gibi kavramlar üzerinden doğrudan doğruya sorgulanması anlamına geliyor bir taraftan. Ancak o kültürleri anlamak ve o anlamak meselesini de işte birtakım temel duygular üzerinden, o öfke meselesi üzerinden, bu kelle avcılığı veya kafa avcılığını gerçekleştirmeleri üzerinden belirli noktalarda emik ve epik olarak düşünebilmek. İşte savaşlarda çarpıcı bir örnek olarak işte savaşlarda pek çok kayıplar veriliyor. Aslında bu bize ilkel vesaire, vahşi bir eylem olarak görünmüyor. Ama işte böyle bir kelle avcılığı meselesi ciddi bir sorun teşkil edebiliyor. Bu noktada bu iktidar, hiyerarşi ve otorite gibi kavramlara doğrudan doğruya sorgular bir boyut ifade etmesi sebebiyle esasında hani biraz o düşünümselelik olarak belki de postmodern antropoloji dediğimiz o 1980'li yıllarda kendi sınırlarını belirleyen veya sınırsızlığını belirleyen çerçevenin temel unsurlarını görmemiz

mümkün. Bu noktada bu eleştirelilik ve antropolojinin şu ana kadar gözlem karşılığı mevzuları ortaya koymak bu noktada yerli kültürlerin tarih çerçevesinde belirli incelemelerde bulunmak yine o kültürün a'dan z'ye zaten antropolojinin de yapılma koşulu bir noktada belki de bu süreci ele alıp a'dan z'ye bunu çeşitli boyutlarıyla ele almak. Batı düşüncesinde onlar tarihsiz, hukuksuz toplumlar olarak görülüyor. Bunun tam aksi bir boyutu ifade ettiğinizde antropoloji içerisinde pek çok örnek görmemiz mümkün. Rosaldo da bunun bir örneğini teşkil ediyor; ama yapısalcı anlayıştan ve zaten Claude Lévi-Strauss'un yaptığı gibi, onun incelediği kültürlerle uzaktan bakması, onları hissetmemesi noktasında da eleştiren çarpıcı yaklaşımları var. Temelde şimdilik bunları söyleyip daha sonra devam ederiz diye düşünüyorum. Çok teşekkürler.

Gülgün Şerefoğlu: Evet, Erdiñç Hoca'm, çok teşekkür ediyoruz. Şimdi Serpil Hoca'mla Erdiñç Hoca'm bu açılış niteliğindeki konuşmalarını yaptılar. Hemen konuşmalara devam etmeden şöyle çok kısa bir şey söylemek istiyorum. Serpil Hoca'mın söylediği gibi biz daha önce üç kez bir araya gelerek bu kitabı konuştuk, tartıştık ve bugünkü bu toplantımız, bu etkinliğimiz için de aslında şöyle tasarladık, şöyle planladık diyebilirim: Tüm konuşmacılarımız bir kez sırayla söz alıp kitapla ilgili vurgulamak istedikleri noktaları ve kitapla ilgili düşüncelerini anlatacak. Daha sonra da Erdiñç Hoca'mın dediği gibi ikinci bir konuşma turu yapacağız ve burada daha kısaca bu okuma süreciyle ilgili kitabın okunması ve tartışılması süreciyle ilgili biraz daha düşünömsel bir çerçeve çizmeye çalışacağız. O nedenle şimdi teşekkür ediyoruz Erdiñç Hoca'ma ikinci tura kadar. Şimdi ben tekrar sözü Serpil Hoca'ma bırakmak istiyorum.

Serpil Aygün Cengiz: Erdiñç [Kineşçi] Hoca Renato Rosaldo'nun antropoloji anlayışına ilişkin bize bir çerçeve sundu. Ben de bu [hakkında konuştuğumuz] kitabın geneli üzerine bir çerçeve sunmak istiyorum size. Bu kitap Renato Rosaldo'nun kitabı biliyorsunuz, "Shelly'nin

Öldüğü Gün: Yasın Şiiri ve Etnografisi" ismini taşıyor. Bir etnografi kitabı, fakat kitabın özelliği şu: Bu çalışma, etnografik çalışmalarda alışık olduğumuz şekilde sahada sadece öteki üzerine yapılmış bir çalışma değil. Araştırmacının bakışını, gözlemini aynı zamanda kendisi üzerine de döndürdüğü bir çalışma. Saha nerede bu kitapta, Filipinler'de. Kitap bu nedenle yani hem ötekine hem kendine dönük olmak üzere iki kutbu ama iç içe geçirmiş ve iki tarafı da çözümlemek için diğerini kullandığı iki ucu var, dolayısıyla kitapta iki ana eksen var. Birincisi, kafa avcısı olan Filipinlerde yaşayan (ve bu kitabın yazıldığı 1980'li yıllarda, üç bin beş yüz kişilik bir etnik grup olan) İlongotların kafa avcılığındaki öldürme arzularının arka planında olan şey var, yani niye öldürüyorlar ve bunun yaşla ilişkisi konusu bir eksen bu kitapta. Diğer eksen de Rosaldo'nun trajik bir şekilde ölen eşi Shelly'nin ölümünün ardından Rosaldo'nun tuttuğu yas, özellikle de Rosaldo'nun yasındaki öfke boyutu. Kafa avcılığında ortaya çıkan öfke ile Rosaldo'nun eşinin ölümünden sonra antropoloğun kendi yasında ortaya çıkan öfke arasında Rosaldo'nun çok ustaca bu kitapta bir bağlantı kurduğunu görüyoruz. Bunlar, yani tamamen örtüşen iki yas durumu ya da öfke durumu değil, kendisi de öyle söylüyor; ama birbirini açan, birbirini anlamayı sağlayan iki farklı yastan doğan öfke durumu. Kitapta da bunu anlatıyor.

Bu kitap yani sadece bir etnografik çalışma değil, aynı zamanda otoetnografik bir çalışma. Shelly, yani Michelle [Zimbalist] Rosaldo, Rosaldo'nun eşi, Filipinlerde alan çalışması sırasında yerlilerden iki kişiyle yürürken ayağı kayıyor ve yirmi metre yükseklikten bir nehre düşerek ölüyor, çok beklenmedik ve çok trajik bir ölüm. Shelly de kitabın yazarı gibi Renato Rosaldo gibi bir antropolog, çok da başarılı bir antropolog. Doktora tezi yine Filipinler'deki saha çalışmasına dayalı "İlongot Sözlü Geleneğinde Bağlam ve Metafor"⁶ adını taşıyor. Yani eşiyile

⁶ Michelle Zimbalist Rosaldo, 1971, *Context and Metaphor in Ilongot Oral Tradition*. Cambridge, Harvard University Archives.

beraber 1981 yılında bu trajik kazada ölmeden evvel de Filipinlerde uzun süreli bulunmuşlar. 1980 yılında Shelly'nin yayımlanan son kitabının ismi de "Bilgi ve Tutku: Toplumsal Yaşam ve Benliğe İlişkin İlongot Kavramları"⁷. Yani kitapta anlatılan saha, Filipinler ama özellikle de İlongotlar iki araştırmacının bildiği ve üzerlerine yazılar yazdıkları bir saha.

Her şeyden önce bu kitap *yas* üzerine bir etnografi kitabı, fakat şimdiye kadar gördüğümüz kitaplardan çok farklı gerçekten, yani diğer etnografi kitaplarından çok farklı ve daha kitap en başında bunu bize gösteriyor. Kitabın kapağını açtığımız zaman içinde ilk sayfası siyah bir sayfa. Tabii kitap dikdörtgen olduğu için bu sayfa da dikdörtgen siyah bir sayfa, ama bize hemen önemli bir ressam olan süprematist [Kazimir] Maleviç'in "Siyah Kare" adlı resmini hatırlatan bir sayfa. Maleviç'in ilk versiyonunu 1915'te yaptığı "Siyah Kare" resmi çok bilinen bir resimdir ve konusu şudur: Hiçbir şey. Kitabın isminde "Shelly'nin Öldüğü Gün: Yasın Şiiri ve Etnografisi" sözcüklerini görüyoruz. Dolayısıyla yas ve ölüm üzerine bir kitap olduğunu anlıyoruz. Dolayısıyla bu siyah dikdörtgen Maleviç'in "Siyah Kare"si gibi bize de oradan hiçliği çağırıyor. Tabii buradaki hiçlik ölümün hiçliği, konu yas ve ölüm olduğu için. Kitabın kendisi yüz kırk beş sayfa. Kitabı eline aldığınızda çok şaşırsınız, dediğim gibi sıradan bir etnografi kitabı değil; çünkü bu antropoloji kitabının içinde şiirler var. Üstelik bu şiirler kitabın nerdeyse üçte birini kapsıyor, hatta biraz daha fazlasını, hatta sayınca da elli sekiz tane şiir olduğunu görüyorsunuz. Kitabın içinde bunların dışında beş kroki ve on sekiz fotoğraf var. Elbette bir antropoloji kitabında kroki ve fotoğraf olması sıradan bir durum, her zaman karşılaştığımız bir şey; fakat bu kitapta krokiler ve fotoğraflar yalnızca saha hakkında bilgi vermek için değil, yazarın iç dünyasından sahaya bakış hakkında da bilgi vermek için kullanılmış, o nedenle sıradışı. Bu fotoğraflarda İlongotlar da var, yazarın kendi de var, eşi de var vesaire. Bu açıdan *görsel otoetnografi*

⁷ Michelle Zimbalist Rosaldo, 1980, *Knowledge and Passion: Ilongot Notions of Self and Social Life*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

çalışması olarak da bu kitabı tanımlayabiliriz. Kitap, giriş bölümünde şiirlerin yer aldığı bir listeye başlıyor, siyah dikdörtgenden sonra. Ardından Renato Rosaldo'nun "Teşekkür"ü var, sonra Jean Franco'nun "Önsöz"ü var. Kitabın ilk bölümünde dediğim gibi bu elli sekiz şiiri görüyoruz, krokiler ve fotoğraflar var. Bu bölüm bir "Epilog"la, yani "Sonsöz"le bitiyor. *Sonsözde* "Şiir ve Etnografi Üzerine Notlar" başlıklı biraz uzunca bir yazı var. Bu bölüm tamamen bittikten sonra kitabın ikinci ve son bölümünde yine uzun bir yazı var, "Yas ve Bir Kafa Avcısının Öfkesi" başlıklı. Şimdi tekrar başa döneyim, kitapta yer alan elli sekiz şiir kendi içinde gruplandırılmış. Bu şiirler Ağustos 1981'den, 11 Ekim 1981'de Shelly'nin öldüğü güne kadar ve sonra Shelly'nin öldüğü günün ertesi günü 12 Ekim'e kadar olan dönemden izlenimleri anlatıyor. Sadece Rosaldo'nun kendi bakış açısından değil, Rosaldo'nun bir rezonans yakalayarak oradaki yerlilerin ya da bu ölüm nedeniyle karşılaştığı kişilerin bakışından da izlenimlerin yer aldığı şiirler, hatta bir fare de var bu izlenimler içerisinde, farenin gözü de var yani ve bu şiirler Baguio'da, Kakidugen'de, Kiangan'da, Mungayang'da yaşananlar üzerine, Ağustos'tan Shelly'nin öldüğünün günün ertesi günü olan 12 Ekim 1981'e kadar olan dönemden, Roland Barthes'ın *pucktum* gibi bizi delip geçen noktaları anlatan şiirler. Rosaldo'nun bu kitapta yer alan ilk uzun yazısında Rosaldo antropoloji okurunun bir şiir okuru olmadığını varsayarak ve bunu söyleyerek neden bu kitapta şiirler olduğunu anlatıyor etnografi kitabında. Bu kitabın neden bir *antropoesia* kitabı olduğunu, bir *antropoşiir manifestosu* olduğunu bize anlatıyor. Rosaldo'nun bu şiirleri yazmasına sebep olan Shelly'nin Filipinler'deki biraz önce konuştuğumuz trajik ölümüdür. Rosaldo bunu bir "olay" olarak adlandırıyor ve "olay" derken de Alain Badiou'ye atıf yapıyor. Badiou'nün de kullandığı "olay" sözcüğü aslında özgürleşme siyasetinde yer alan bir sözcük, yani siyasetle ilgili ve büyük bir sözcük: Normal düzenden radikal bir kopuşun, durumu kesintiye uğratan bir kırılma anını anlatan bir sözcük ve *büyük olay* için kullandığı bir sözcük, *Fransız*

devrimi gibi. Badiou'nun "olay" sözcüğünü alarak Rosaldo kendi kişisel dünyasında onun hayatında çok büyük bir kırılmaya sebep olan olayı anlatmak için özellikle kullanıyor. Bu "olay", bu kadar büyük bir olay. O kadar büyük bir travma, şok yaşamış ki -kendisi şair öncesinde de- olayın hemen arkasından olayla ilgili çok az şiir yazdığını söylüyor ve sonra şiir yazmayı da bırakıyor; fakat aradan yıllar geçtikçe bunun üzerine yazmak ve düşünmek istediğini söylüyor, istemiş; fakat o arada ikinci bir evlilik yapıyor ve eğer bu olay üzerine yeniden düşünür ve yoğunlaşırsa ikinci eşyle ilişkisine zarar verebileceğinden endişe ediyor; fakat yıllar geçtikten sonra kendisinde bu olay üzerine düşünmek için ve yazmak için cesaret de buluyor. Nitekim kitapta ikinci eşinin de -o da bir akademisyen, filolog- bu kitap için kendisini nasıl cesaretlendirdiğini anlatıyor. Rosaldo'nun kendi yaptığı şeyi, yani şiirleriyle yaşadığı olayı anlatmasını, edebiyattan, şiirden örnekler vererek de anlatıyor. En belirgin örnek Amerikalı siyahi bir şair olan Yusef Komunyakaa'nın 1988'de yayımlanan [*Dien Cai Dau* başlıklı] şiir kitabıdır. Bu neden çok benziyor Rosaldo'nun olayına? Çünkü bu şiir kitabı Vietnam savaşı üzerine. Komunyakaa kitabını 1988'de yayımlıyor, ama aslında 1970'lerin başında kendisi Vietnam savaşına katılmış ve o savaşta yaşadığı izlenimler, yaşadığı travmalar üzerine çok çok yıllar sonra bu şiir kitabını yazmış, bu yani şiirde yapılan bir şey; fakat Rosaldo aynısını kendi şiirinde yapıp kendi şiirlerinin de etnografi yazmak için kullandığını anlatıyor ve şiir kullanımı için şöyle diyor: "Şiir güçlü deneyimler ve algılar içinde yaşamama izin veriyor, bu duyguları anlaşılır canlı ve mevcut hale getirmemi sağlıyor. *Antropoesía*, yani antropoşiir etnografik duyarlılıkla betimlemenin merkezî olduğu bir şiirdir" diyor. Benim bundan anladığım, şairin *antropoesíayı*, yani antropoşiiri sahaya yönelik tanımlamalarını en anlaşılabilir, en vurucu, en açık biçimde ve en zor anlatılabilecek şeyleri anlatmak için kullandığı şeydir. Kitap Rosaldo'nun -biraz önce Erdiñ Hoca da anlattı- klasik bir etnografi kitabı değil ve niye öyle olmadığını da anlattı. Rosaldo'nun klasik etnografiye yönelik iki temel eleştirisi var kitapta. Birincisi klasik

etnografinin çalışma konusunun saflaştırılmasına ve yalınlaştırılmasına ilişkin, bu şekilde çok büyük bir problemi olduğunu söylüyor. İkincisi araştırmacının *katılımlı gözlem* ya da *katılarak gözlem* yapması klasik etnografinin en önemli özelliği, ama kendini gözlemlememesi, bu da bir problem. Bu iki eleştirisini Rosaldo kitapta anlatırken kendisini de eleştiriyor, bunları kendisinin de nasıl yaptığını anlatıyor. Örneğin; Filipinlere gittiklerinde eşyle birlikte sahada buldukları süre boyunca İlongotça öğreniyorlar, İlongotlarla çalışıyorlar, ama oranın belediye başkanının, polisinin, misyonerlerin, tüccarların kullandığı özellikle ticarete kullanılan bir başka dili var ve işte o dili öğrenmek için karısı ile kendisi bir çaba harcamıyorlar. Kitapta kendisi diyor ki "Bu dili öğrenmemek tabii şuna sebep oldu, örneğin Amerikalı misyonerlerin Filipinler'deki etkisinin bu etnografik çalışmaya katamadık, bu dili bilmediğimiz için ve böylece alan konusunu alan çalışmasını saflaştırmış olduk". "Bilimi yalınlaştırmış olduk," diyor. Yani böylece bu kültür üzerine etkili olanların etnografik çalışmada nasıl görüş alanından uzaklaştığını söylüyor bunu yapamadıkları için ve kitabın birinci bölümü de böylece tamamlanmış oluyor.

Kitabın ikinci bölümünün ana başlığı "Yas ve Bir Kafa Avcısının Öfkesi" ve bir alt başlığı var, o da "Duyguların Kültürel Gücü Üzerine". Rosaldo, bu bölümde antropoloji çalışmalarında duyguların da araştırılmasının çok önemli olduğunu söylüyor. Neden önemli duyguların araştırılması? Özellikle şundan dolayı önemli: Duyguları hesaba kattığımızda görüyoruz ki kültürel derinliğin her zaman kültürel detaylandırmayla eşit olması söz konusu değil, bunu da sorgulamış oluyoruz. Yani ne demek istiyoruz burada, örneğin yaşlı bir İlongota sahada neden kafa kestiğini sorduğunuzda tek satırlık bir yanıt alırsınız hep ve şöyle söyler: "Kederden doğan öfkem beni diğer insanların kafasını kesmeye zorluyor", bu kadar. "Tek satırlık bir yanıt" diyor Rosaldo. Bu yanıtı hiçbir antropolog detaylandıramayabilir. İşte bu

kültürel detaylandırma –”kültürel detaylandırma” diye çevirdim ben ama, Erdinç Hoca’m da ne der bilmiyorum, çok motomot bir çeviri oldu, ama *kültürel detaylandırma* derken, yani herhangi bir şey anlatırken diyelim sahada soruyorsunuz görüştüğünüz kişiye, size birçok şey, birçok şey, birçok şey anlatıyor ve siz de birçok birçok kelimeyle onu daha da duyduklarınızla detaylandırıyorsunuz. Bu eşittir kültürel derinlik mi? “Değil” diyor Rosaldo, çünkü kendisi İlongotlarla, kafa avcılıyla yaptığı çalışmada onları tek satırla yani “Kederimden dolayı öfkem var, onun için kafa kesiyorum” dediği cümleyle, bu tek satırla anlattıkları şeyin derinliğini bu tek satırın karşılığının çok daha büyük olduğu ve o büyük şeyin, eşinin ölümünden sonra kendi yasındaki öfkeyi anlamasını sağladığını söylüyor. Kurbanın kafasını ayırma ve fırlatma eylemi onun, yani bir İlongotun acısını boşaltmasını ve yaşadığı acının öfkesini atmasını sağladığını biliyoruz. Fakat daha fazla sorgulama yani “Niye, niye, niye?”, kafa avcılığını daha çok sorma yas ve kafa avcılığı arasındaki bağlantıyı, bunları daha çok ortaya çıkartabilecek bir şey değil Rosaldo’ya göre. O da zaten sorarak çıkartamamış. Rosaldo, “Kültürel çözümlemenin işi işte insanın ifadesini anlaşılabilir kılmaktır” diyor. Rosaldo “Ya anlarsınız ya da anlamazsınız” diyor. Kendisinin kafa avcılığı yas ve öfke arasındaki bağlantıyı uzun bir süre anlamadığını söylüyor. Sözcüklerle detaylandırmanın bu bağlantıyı anlayabileceğini ona düşündürdüğünü, ama konuyla ilgili makaleler ve kitaplar yazdığı halde bunun gerçekleşmediğini söylüyor. Bunun nedeni muhtemelen İlongotların bu basit konuşmasını gerçekten basit ve belirsiz, mantıksız bulması sahadayken ve kendi zihninde yasla kederi eşitlemiş olmuş olduğunu söylüyor ve şöyle bir cümlesi var, çok güzel: “Yaşam deneyimi henüz yıkıcı bir kayıpla gelebilecek öfkeyi hayal etme imkanını bana sağlamamıştı.” Bu yıkıcı bir kayıp, elbette yıllar sonra 1981’de eşini Filipinler’deki şanssız, çok korkunç bir şekilde ölümüdür. 1970’lerde İlongotlar arasında kafa avcılığı yapanlar için bir söylenti yayılıyor

“İdam mangaları kuruldu” diye. Marcos⁸ yönetimi sırasında yasaklanıyor sanıyorum, bunun üzerine artık hani kafa avcılığı yapamıyorlar ve o yıllarda çok süratli bir şekilde İlongotların Hristiyanlığa geçtiğini görüyoruz, misyonerlerin faaliyetlerinin de etkisiyle tabii. Rosaldo bunu o dönemde anlayamadığı için o dönemde şöyle yorumlanıyor: “Kederleriyle baş etmenin alternatif bir yolu olarak herhalde görmüş olmam,” yani bunu çok derinlikli anlayamıyor daha doğrusu. İlongotların o dönemde neden Hristiyanlığa daha hızlı geçtiklerini ve şöyle düşünüyor, Hristiyanlıkta işte ölenlerin cennete gitmesi, daha iyi bir dünyaya gittiği fikri, İlongotları ölümün tatsızlığıyla yüzleşmek zorunda kalmaktan kurtarmıştır onları. O nedenle “Herhalde böyle” diye düşünüyor. Rosaldo yas tutmayla ilgili sözcükleri saha çalışmasındayken kulaklarıyla duyduğunu ve öfkeyle ilgili söylediklerini de kaydettiğini söylüyor, hatta kitapta o dönemki defterlerinden cümleler var, yani duymuş ve bunları yazmış, ama sözcüklerin ağırlığını asla anlayamadığını söylüyor. Örneğin 1974’te eşiyile birlikte alan çalışmasındayken orada altı aylık bir bebeğini kaybeden İlongot bir babayla karşılaşıyorlar. Bu bebek babanın kaybettiği yedinci çocuk ve ilerleyen haftalarda adamın yası Rosaldo’nun tahmin edemediği bir şekilde bitiveriyor. Adam da o arada Hristiyan olmuştur. Şimdi Rosaldo o zaman, adamın ailedeki ölümlere engel olabileceğine inandığı için Hristiyan olduğunu söylüyor. O dönem çünkü, kafa avcılığı yasaklanmış ve kayıptan doğan acıyla baş edebilmek için bunu yaptığını söylüyor, Hristiyanlığı tercih ettiğini söylüyor. Ama işte 1981’de eşinin ölümüyle kendisi de yüzleştikten sonra Rosaldo ancak açıklamanın aslında başka türlü olduğunu anlıyor.

Rosaldo’nun aktardığı başka bir anekdot var, o da alan çalışması sırasında İlongotlar beş yıl önceki bir kafa avcılığı töreninin ses kaydını dinlemek

⁸ Ferdinand Emmanuel Edralin Marcos 1965-1986 arasında otoriter ve baskıcı bir yönetimle Filipinler devlet başkanlığını yapmıştır.

istiyorlar eğlenmek için ve hep beraber eğlenerek dinlerlerken yakın bir zamanda kaybettikleri bir kabile üyesinin kafa avcılığıyla o törende, ritüelde nasıl övündüğünü duyuyorlar ve inanılmaz derecede öfkeleniyorlar. Neden öfkelenediklerini Rosaldo çok sonra anlıyor; çünkü kafa avcılığı yasaklanmıştır ve artık bunu yapamayacaklardır. Hristiyan olmaya başlamışlardır, ama oradaki bir kişinin dediği gibi kalplerinde İlongotlardır. Bu geçmişlerini unutmuyorlar ve aslında her yasa girdiklerinde, yani işte o zaman kafa kesiyorlar bir yasa girdiklerinde, değerli sevdikleri birini kaybettiklerinde kafa kesiyorlar; çünkü yas sırasında inanılmaz bir öfke duyuyorlar ve o öfkeyi dışarı atabilmek için ve rahatlayabilmek için kafa kesiyorlar. Ama Rosaldo eşiyile beraber sahada bu ses kaydıyla ilgili olaya tanık olduğunda da bunu anlayamıyor, sadece gözleri kan çanağı, öfkeden kıpkırmızı olan, kan çanağına dönen biri gerçekten Rosaldo'yu korkutuyor, ama dediğim gibi o İlongotun neden bu kadar öfkeli olduğunu o sırada anlayamıyor. Onların *liget* ismini verdiği bu duyguyu anlayamıyor, Rosaldo yası sadece kederle ilişkilendirdiği için. Kitabın bu bölümde bir alt, küçük alt başlık var önemli, “Yastaki Öfkeyi Benim Nasıl Bulup Çıkardığım” diye. Burada bize İlongotların yas, keder ve kafa avcılığı hakkında söylediklerini anlamasının nasıl uzun yıllarını aldığı uzun uzun anlatıyor. Bunu ancak kendi kişisel deneyimiyle anlayabildiğini söylüyor, fakat kendisini bu çalışmaya dahil etmesini, yani otoetnografik bir çalışma boyutunu bu çalışmanın kazanması konusunda önce duraksadığını söylüyor; çünkü hem antropoloji disiplininin tabuları olduğu için hem de artan şekilde otobiyografik paragrafların birçok antropoloji kitabında yer alması ve dolayısıyla ötekini anlatmaya çalışırken antropologların kendi benliklerini daha başat biçimde anlatmaya çalışması söz konusu olduğu için bunu problem olarak görüyor. Tabii bunun ismi, yani burada karşımıza çıkan kavram “düşünümsellik.” Düşünümsellik, yani araştırmacının sadece gözlem yaparak, katılarak gözlemlerle değil, gözlemci olarak kendisini de gözlemlemesi ve kendisini de gözlemleyerek

kendisini diğeriyle ilişkisi üzerine kendisinin oradaki varlığı ve yapıp ettikleri üzerine düşünmesi, sorgulaması onu da araştırmasına dahil etmesi demek. Düşünümsellik, ötekinin görülmesine engel olacak kadar *benin* yine de öne çıkmasına sebep olabiliyor tabii bazı antropoloji çalışmalarında Rosaldo'ya göre. “İyi bir etnograf bilgili, duyarlı, dili iyi kullanan, yabancı bir kültürde kolayca hareket edebilen biridir” diyor Rosaldo. Fakat “Yine de sınırları vardır ve çözümlenemeleri asla tamamlanamamıştır” diyor. Bunu derken söylemek isteği yasta öfkeyi kendisinin uzun yıllar anlayamamış olması. Oysaki kitapta kendisi diyor ki, “Yasta öfke yas terapistlerinin çok iyi bildiği bir şey ve yas boyunca ortaya çıkması içinde uğraşılan bir duygu” diyor Rosaldo. Evet, gerçekten de öyle. Elisabeth Kübler-Ross 1969'da yayımlanan *Ölüm ve Ölmek Üzerine* başlıklı kitabında yasın beş aşamasını anlatıyor ve tabii bunlar standart değil, herkesin birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci sırayla yaşadığı aşamalar değil; ama yasın süreci ve doğası hakkında çok derinlikli bilgi veren, onu aydınlatan bir metin Elisabeth Kübler-Ross'un metni. O inkâr, öfke, pazarlık, depresyon ve kabullenme diye beş aşamayı anlatırken öfkenin de ayrıca üzerinde duruyor ve bu kitap Batıda da kült bir kitap, çok iyi bilinen bir kitap, ama antropologların ölüm üzerine çalışırken konuya dahil ettiği bir duygu değil öfke uzun bir süre. Rosaldo'nun ima ettiği gibi duygular evrenseldir ve aslında -tabii bunu ben diyorum şu anda- genel olarak psikolojinin konusudur duygular. Fakat hangi duyguların ortaya çıkabileceği ve nasıl kendini gösterebileceği konusu, işte o, kültürel bir konudur ve ancak 1980'lerden sonra antropologların gündemine ağırlıklı olarak girmeye başlamıştır. İlongotlardaki kafa avcılığına sebep olan kederdeki öfke, şimdi ben diyorum bunu, Kemal Tahir'in *Köyün Kamburu* romanında Çorum'un bir köyünde Parpar Ahmet'in içine girmiş cinlerdir mesela. Kültürden kültüre öfkenin tanımlanması değişebiliyor, çünkü verilen ad da değişiyor. Örneğin kentte, doğum yaptıktan sonra kadında görülen depresyonun adı “postpartum depresyon”dur, ama köyde bu ruh halinin

ismi “al basması”dır. Cinlere öfke duyan diğer köylülerin öfkesinin dışı vurumu olan kafa avcılığı ise Çorum’un köyünde Parpar Ahmet’in kafasının kesilmesi değil, ama dövülerek öldürülmesi olarak ortaya çıkıyor.⁹ İşte Rosaldo eşinin ölümünden sonra kafa avcılarının yaşadığı, yani bir yas yaşadıktan sonra onları kafa kesmeye yönelten öfkeyi ancak kendi kişisel deneyiminden sonra anlıyor ve anladığında aslında duygunun aynı olduğunu, ama kültürel olarak nasıl büyük bir farklılık gösterdiğini bize anlatıyor ve Rosaldo Shelly’nin ölümünden on beş ay sonra işte böyle bir katarsis deneyiminin ardından İlongotlarda kafa avcılığının anlamı üzerine yazabilmeye başlamış kitapta dediğine göre ve diyor ki “O zaman ben kişisel deneyimimi analitik bir kategori olarak değerlendirmiş oldum” diyor. Evet, *kişisel deneyim* analitik bir kategoridir etnografide artık. Ama bu mu? Rosaldo’ya göre “Evet, bu, aslında daha da fazlası.” Rosaldo bunu daha iyi anlatmak için tersinden örnekler vermek amacıyla antropolojide ölüm çalışmaları üzerine bir değerlendirme yapıyor bu bölümde ve ölüm çalışmalarında antropologların nasıl kişisel deneyimden kendilerini uzak tuttuğunu anlatıyor. Örneğin William Douglas’ın [1969’da yayımlanmış] *Death in Murelaga: Funerary Ritual in a Spanish Basque Village* [*Murelaga’da Ölüm: Bir İspanyol Bask Köyünde Cenaze Ritüeli*]’nde] kitabında antropoloğun sadece ölüm ile ilgili ritüele nasıl odaklandığını, sadece ölene odaklandığını, geride kalanları nasıl göz ardı ettiğini söylüyor ve buna yani geride kalanların bu ölüm karşısında kalanların yaşadıklarının büyüklüğü ve derinliğini anlatmak için de Simone de Beauvoir’ın kitabını örnek veriyor. Türkçeye “Sessiz Bir Ölüm” adıyla çevrilen kitabı, İngilizceye “Çok Kolay Bir Ölüm” [*A Very Easy Death*] olarak çevrilmiş. Simone de Beauvoir bu kitapta yetmiş yedi yaşındaki annesinin küçük, önemsiz bir ev kazası geçirerek hastaneye kaldırılması ve orada

9 Kemal Tahir’in *Köyün Kamburu* romanındaki öfke duygusu üzerine söz konusu çözümleme için bkz.: Serpil Aygün Cengiz, “Psikolojik Folklor Bağlamında Kemal Tahir’in *Köyün Kamburu* Romanında ‘Öfke’”, 9. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi, Ankara, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

kanser olduğunun anlaşılması ve neticede de annesinin ölümünü anlattığı bir kitap. Bir yaşlı kadının ölümü, fakat kitabı okuduğunuzda Simone de Beauvoir dışarıdan “çok kolay bir ölüm” olarak görülen bu ölümün onda yarattığı duygular, gelgitler, bütün hayatıyla hesaplaşması ve daha da neler olduğunu anlatıyor. İşte bu tam da antropologların baktığı bir konu değil Rosaldo için. Başka bir örnek Peter Metcalf’ın [1979’da yayımlanan] *Celebration of Death: The Anthropology of Mortuary Ritual* [Ölüm Ritüelinin Antropolojisi: Ölüm Kutlaması] başlıklı çalışması. Burada da antropolog ölen kişinin en yakınındakilerin duygularının en yoğun olduğunu söylüyor. Oysa Rosaldo diyor ki “Başka birinin ölümü görünüşte ona en yakın olanlarda en derin duyguları uyandırabilir diye görünebilir; fakat ölen kişiye çok uzakta olan biri de bir rezonans yaşayabilir kayıplarla, kendi kayıplarıyla.” O da çok yoğun duygular yaşayabilir, “Neyse ki” diyor Rosaldo, “bu yoğun duyguların etnografisinin yapılabildiğini gösteren çalışmalar da var.” Fakat birçok ölüm antropolojisi çalışmasında ritüelle günlük yaşam arasındaki ilişkinin nasıl görmezden geldiğini, ayrıca ritüelle yas sürecini antropologların birleştirmesinde bir önemli problem daha olduğunu söylüyor Rosaldo. Yas ölüm ritüelinin zamansal olarak çok daha ötesine yayılan, hani cenaze törenin daha da ötesine yayılan ve gündelik hayatın içinde uzun süreli ve çok boyutlu yayılan bir şey. Şimdi Türkiye’de de halkbilimde ölüm denilince kült kitap, en başta gelen kitap biliyorsunuz Sedat Veyis Örnek’in *Anadolu Folklorunda Ölüm*’üdür. *Anadolu Folklorunda Ölüm* kitabına bakarsanız eğer bu çalışma Rosaldo’nun Batılı antropologlar için listelediği bütün eksiklikleri barındıran bir çalışmadır, görebilirsiniz bunu.¹⁰ Yani bence eşdeyişle, demek istiyorum ki Türkiye’deki halkbilim ve antropoloji çalışmalarında da durum hiç de farklı değil.

10 Bu kitapla ilgili bir eleştiri yazısı için bkz.: Serpil Aygün Cengiz, 2017, “Ölüm Üzerine Düşünmek: Sedat Veyis Örnek’in Anadolu Folklorunda Ölüm Çalışması”, *Siyah Sıcak Güneş: Sedat Veyis Örnek* içinde, S. Aygün Cengiz – M. Bulut – G. Bayraktutan, Ankara, Ürün Yayınları / Ankara Üniversitesi Yayınları.

Şimdi sonuca geliyorum ve konuşmamı bitiriyorum. Rosaldo'nun bu alan çalışmasında ve analitik bir kategori olarak kendi kişisel deneyiminden çıkardığı dört yöntembilimsel sonuç var. Birincisi, kültürel derinliğin duyguları hesaba kattığımızda sözcüklerin ve açıklamaların çokluğuyla aynı şey olmadığı. Yani “[a]lan çalışmasında bir satır olarak aldığınız cevaplar o konunun, o meselenin yüzeysel olduğunu göstermez” diyor. İkincisi, ritüeller önemli, evet ama, ritüeller her zaman çok derin kültürel bilgeliği kapsar mı? Ritüel insanları bir araya getirir, birçok şeye sebep olur vesaire, ama gerçekten derin bir içgörü verir mi? Buna yönelik şüpheleri olduğunu söylüyor. Üçüncüsü, “Etnograf” diyor, “konumlandırılmış bir öznedir.” Ne demek *konumlandırılmış özne*? Yani bir etnograf belirli etnografik fenomenleri diğerlerinden kendi konumu, kendi geçmişi, bakışı vesaire her şey nedeniyle daha iyi kavrayabilir; fakat tam da konumlandırılmış olması nedeniyle bazı şeyleri de hiç anlayamayabilir. Renato'nun İlongotların kederindeki öfkeyi hiç anlayamamış olması gibi. “Bunu her zaman göz önünde tutmak gerekiyor” diyor. Dördüncüsü de, sahada araştırılan özneler de konumlandırılmış öznelerdir; yani sadece araştırmacı değil, araştırmaya konu olan özneler de konumlandırılmıştır. Yani onların da tamam içgörülerini vardır, ama aynı zamanda körlükleri de vardır. Sonuç olarak Rosaldo antropologların ölüm hakkında sanki kendi duygularının kültürel gücü hakkında bilgi deneyimleri hiç yokmuş gibi yazmalarının çok önemli bir problem olduğunu söylüyor bu kitabında yastaki öfke duygusuna odaklanarak. Teşekkür ediyorum, sözü tekrar Gülgün'e bırakıyorum.

Gülgün Şerefoğlu: Çok teşekkür ederiz, Hoca'm. Gerçekten kitabı okumayanlar için de hem Erdiñç Hoca'mızın hem sizin anlattıklarınız bir çerçeve oluşturdu. Hatta çerçeveden fazlasını oluşturdu. Saniyorum herkesin kafasında bir şeyler oluştu diye düşünüyorum. Şimdi dilerseniz sıradaki konuşmacımıza sözü bırakalım hemen. Sıradaki konuşmacımız Başak Acınan. Başak Acınan Hacettepe Üniversitesi Türk Halkbilimi

doktora programı öğrencisi, şimdi kendisi de bizlere tespitlerini ve söylemek istediklerini söyleyecek. Buyrunuz, efendim.

Başak Acınan: Merhabalar. Ben öncelikle kitabı antropoloji ve edebiyat ilişkisi üzerinden ele almak istiyorum. Kitap hem bir antropoloji metni, hem de edebi bir metin olarak değerlendirebileceğimiz özelliklere sahip. Bu metinlerde Renato Rosaldo'nun antropolojik birikimini şiir aracılığıyla aktardığını görüyoruz. Ayrıca antropoloji alanındaki 20. yüzyılın ortasından itibaren değişimin de örneği olarak yorumlamamız mümkün. Alan araştırmasında ve araştırmacının kimliğinde yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren belirgin bir dönüşüm oldu. Biraz bundan söz etmek istiyorum. Erken dönem antropoloji çalışmalarında yani klasik antropoloji çalışmalarında genellikle bir kültüre giderek, o kültüre ait her türlü unsuru toparlayıp geri dönme gibi bir yaklaşım söz konusuydu. Antropolog sahaya çıkıyordu ve gittiği kültürle alakalı olarak aile, geçiş dönemleri, törenler, gelenekler, görenekler, ritüeller gibi her türlü malzemeyi toparlayıp geri dönüyordu ve bunların her biri dışarıdan bir bakışı barındırıyordu. Kültüre tamamen dışarıdan yansız, tarafsız bir tutumu içeriyordu. İlk dönem klasik antropoloji çalışmalarında çoğunlukla sahaya giderek ilk elden malzemelerin toplanması ve geri dönülmesi gibi bir tutum söz konusuydu ve bu tutum da sahada karşılaşılan gelenekler, görenekler, geçiş dönemleri gibi her türlü malzemenin toplanması şeklinde bir yaklaşımdı. Ancak yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren alan araştırmasının antropoloğun kimliği açısından da önemli olduğu ve antropoloğun kimliğinin de ön planda olduğunu gösteren yönelimler ortaya çıktı. “Alan çalışması antropoloğu değiştirir,” söylemiyle bunu açıklayabiliriz. Buna ilave olarak; sahada karşılaşılan insanlar da antropoloğu değiştirir. Alan araştırması her şeyden önce antropoloğu değiştiren deneyimsel bir süreç. Alana çıkan araştırmacının sahaya çıkmadan önceki durumu ve sahaya çıktıktan sonraki bilişsel, duyuşsal ve düşünsel birikimi hiçbir zaman

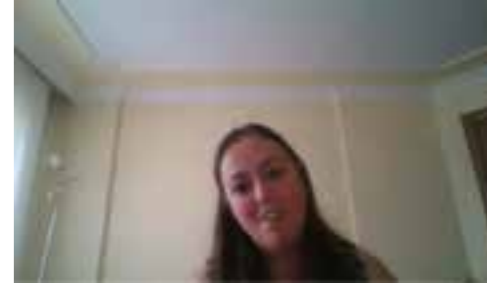
aynı olmamaktadır. Renato Rosaldo'nun eseri de bize bunu etkileyici bir şekilde göstermektedir. Renato Rosaldo'nun saha deneyimi, hem kendi dışında hem de kendisiyle alakalı olarak birçok şeyi öğrendiği ve aktardığı bir süreç olma özelliğine sahiptir. Buna araştırmacının diğerleriyle arasında karşılıklı bir etkileşimin olduğu bir süreç diyebiliriz. Burada kültürle etkileşen antropoloğun deneyimi söz konusudur. Araştırmacının sahada ne bulduğu kadar, neyi aktardığı, nelerle karşılaştığı, yani kişisel deneyimi de önem taşımaktadır ve bu yeni anlayışla birlikte kültüre yaklaşım tek yönlü, tek sesli bir yaklaşım olmayıp, tamamen çok sesli, çok yönlü ve öznelarası ilişkilere dayalı bir yapıya bürünmüştür.¹¹ Bu durum, klasik etnografiden diyalojik bir etnografik anlayışa¹² bir geçişi de bize göstermektedir. Bu eseri de bu noktadan baktığımızda daha net [anlayabiliyoruz]. Biraz önce Serpil Hoca'mızın da sözünü ettiği gibi, bu yaklaşım aslında düşünümsel bir yaklaşımdır ve antropologların artık bu yaklaşımla metinlerini oluşturduğunu görmekteyiz. Artık disiplinin sorusu, "Bu insanlar kimdir?" den ziyade, "Bu insanlar için antropolog kimdir?" ve bu insanlarla birlikte olan antropolog için de "Ben kimim?" sorularına cevapların verildiği bir yapıya bürünmüştür. Bu esere baktığımızda aslında kişisel deneyimi ile kültürel saha deneyiminin birleştiği bir yapı karşımıza çıkıyor ve bu kitapta hem bir antropolog Renato Rosaldo görüyoruz, diğer taraftan da bir şair Renato Rosaldo görüyoruz. Aslında şiirsel bir keşifle etnografik bir sorgulama süreci aslında paralel yapılarıdır. Bunu kitapta da şiir ve etnografya ilişkisini açıkladığı kısımda¹³ kendisi anlatıyor. Bir şairin şiirini oluşturma süreci büyük bir hazırlık evresiyle başlar. Bir etnografik araştırma süreci de aynı şekilde süren bir yapıya sahiptir. Öncesinde bir hazırlık süreci vardır ve Rosaldo da şiirlerini oluşturma aşamasında öncelikle uzunca bir süre

11 Dennis Tedlock, 1987, "Questions concerning dialogical anthropology". *Journal of Anthropological Research*, 43(4), 325-337.

12 Tayfun Atay, 2017, "Sosyal Antropolojide Yöntem ve Etik Sorunu: Klasik Etnografiden Diyalojik Etnografiye Doğru", *Moment Dergi*, 4(1): 188-206.

13 Renato Rosaldo, 2014, *The Day of Shelly's Death: The Poetry and Ethnography of Grief*, Durham-London, Duke University Press, s.101-113.

düşünme evresinde bulunmuştur. Öncelikle 2009 ve 2010 yaz aylarında yaşadıklarını hatırlamaya çalışmıştır. Hatırlamaya çalıştığı şeyler kokular, nesnelere, varlıklar, olaylardır. Saha çalışmasında kullandığı alan defteri, alan günlüğü hatırlamasını kolaylaştırıcı en önemli ikinci unsur olmuştur. Bunlarla birlikte, kişisel deneyimi ile somut kültürel birikimi sentez ederek, ama etnografik bir duyarlılıkla bu şiirleri oluşturmuştur. *Antropoesiayı* bu anlamda "etnografik bir duyarlılıkla oluşturulmuş şiir" olarak tanımlamamız doğru olacaktır. Bu çalışma, serbest şekilde yazılmış şiirlerden oluşuyor; ama edebiyat açısından önemi de şairler için bir manifesto oluşturuyor olması ve "Etnografik şiir nedir?", "Antropoetri nedir?", "*Antropoesia* nedir?" gibi sorularla yeni bir alana yönelmelerini sağlayacak bir yapı sunuyor. Edebiyatçıların da belki antropolojiye yaklaşmasını sağlayan bir örnek sunuyor. Ayrıca şiir belirli bir sosyokültürel bir çevrede ifade alanı bulan ve bize bir insanlık durumunu anlatan bir türdür ve biz burada da aslında bu şiirler aracılığıyla belirli bir kültürde, belirli bir sosyokültürel yaşam içerisinde insanların yaşamına dair hem somut bilgiler hem de duygulanımlarına dair bilgiler ediniyoruz. Renato Rosaldo'nun kendi kişisel duygulanımıyla orada yaşayan insanların duygulanımlarının farklılıkları, kültüre göre duyguların değişimini görmemiz noktasında da bize önemli bilgiler sunuyor. Sahaya çıktığında, daha doğrusu yıllar sonra saha hakkında konuştuğunda şununla karşılaşıyoruz, Rosaldo şunu söylüyor: "Ben kafa avcılığı deneyimini, o kültürdeki kafa avcılığı geleneğini kendi kişisel deneyimim olmasaydı anlayamazdım, yorumlayamazdım." Bu cümlelerden kişinin kendi duygusal tecrübelerinin diğer kültürel tecrübeleri anlamadaki rolünü de görmüş oluyoruz. Kültürle etkileşen antropolojinin deneyimi olarak metne yaklaştığımızda, bu metinde Filipinler'e giderek hem saha çalışması yapan hem de bireysel bir tecrübe yaşayan, hem bir birey hem de bir antropolog olarak Renato Rosaldo'nun bize hem antropolojik hem de edebi bir metin sunduğunu görüyoruz. Antropoloji disiplini bakımından saha çalışmalarındaki değişimi ve dönüşümü göstermesi bakımından önemli. Edebiyat disiplini açısından

da şiirler bizim için tabii ki önemli ve daha önce bir makalesinde¹⁴ belirttiği gibi, ritüellerle ilgili çalışmalarda tek bir standart yapıya bağlılığı eleştiriyor Renato Rosaldo ve bu anlamda ritüelleri kalıplaşmış, bitmiş, belirli sınırları olan kültür unsurları olarak değil; öncesi, sonrası ve devamı olan bir etkinlik alanı olarak görüyor ve bu noktadan bakması önem taşıyor. Şimdilik benim metne yaklaşımım ve söyleyeceklerim bu kadar. Belki daha sonra süre kalırsa devam edebilirim. Teşekkür ederim.

Serpil Aygün Cengiz: Şimdi arkadaşlar size çok büyük bir sürprizimiz var. Şu anda Renato Rosaldo programa katılma üzere. Katılıyor görünüyor, şu anda katılmadı henüz.

Gülgün Şerefoğlu: Evet, herhalde sisteme girmeye çalışıyor şu an.

Serpil Aygün Cengiz: İşte bu. Kitabın yazarına e-posta yazmıştık, davet etmiştik. “Acaba siz de katılır mısınız?” diye. Kendisi de çok tatlı bir cevap vermişti, “Gelirim” demişti. Şu anda katılmaya çalışıyor. Umarım teknik bir sorun olmaz. Evet, hepimiz nefesimizi tuttuk. (Gülüşmeler) Çok heyecanlı. Katılmış görünüyor ama...

Gülgün Şerefoğlu: Hâlâ katılmaya çalışıyor görünüyor, Hoca'm. Evet, yeniden bağlanıyor.

Serpil Aygün Cengiz: Erdiñç Hoca'm, oradasınız değil mi?

Erdiñç Kineşçi: Evet, evet ve çok özeniyorum. Görüntülü bağlanamadığım için.

¹⁴ Renato Rosaldo, 1988, “Death in the Ethnographic Present”, *Poetics Today*, C. 9, S. 2, The Rhetoric of Interpretation and the Interpretation of Rhetoric, s. 425-434

Serpil Aygün Cengiz: Evet, biz de henüz göremedik. Ay, evet Çağrı, evet bizim program Türkçe olduğu için.

Gülgün Şerefoğlu: Aa, evet onu hiç konuşmadık.

Serpil Aygün Cengiz: Ekranda nereye tıklayabileceğini acaba tahmin edebilecek mi bilmiyorum. Renato Rosaldo 79 yaşında. Hay Allah yaa, böyle heyecanla bekliyoruz Gülgün ama!

Gülgün Şerefoğlu: Evet, şu anda nefesimi tuttum.

Serpil Aygün Cengiz: Şu ismi, ekran resmi alır mısınız? En azından ismi var katılmaya çalışıyor. (Gülüşmeler) Sağ ol, Ceren. Ceren “Ben aldım” diyor. Çok karmaşık mı giriş yani ben direkt linkten giriyorum. Aaa katıldı! (İngilizce konuşmalar) Şu anda katılımcılar arasında gözüküyor değil mi? Mikrofon açık mı?

Gülgün Şerefoğlu: Kapalı sanırım.

Serpil Aygün Cengiz: Ay ben de kapattım bir dakika, yeniden açayım. Pardon. (İngilizce konuşmalar)

Gülgün Şerefoğlu: Evet, belki Mehtap'ın mesajlarını görebilirse.

Serpil Aygün Cengiz: (İngilizce konuşmalar)

Mehtap Kantarcı: Aslında konuşma baloncuğu var. Sürekli yazıyorum, ama görmedi herhalde.

Gülgün Şerefoğlu: Evet, kendisine de mesaj atmayı denesem hemen şuradan.

Mehtap Kantarcı: Ben de onu denedim, ama onda da bir cevap yazmadı.

Gülgün Şerefoğlu: Gerçi bizi görebiliyor mu, duyabiliyor mu, onu da bilemiyoruz ama.

Serpil Aygün Cengiz: (İngilizce konuşmalar) Erdinç Hoca'm, ya şey yapamıyorum.

Gülgün Şerefoğlu: Bir de özelden yazmayı deniyorum.

Serpil Aygün Cengiz: Bağlantı gitti galiba, bağlantı gitti!

Erdinç Kineşçi: Bağlanamıyor mu bir türlü?

Serpil Aygün Cengiz: Şu anda "Galiba bağlantı sorunu var" diyor, tüh evet. Hay Allah bir heyecanlanmışık ki!

Gülgün Şerefoğlu: Evet, tamamen gitti gibi görünüyor. Geri geldi. Şimdi ben ona küçük bir ileti daha gönderdim mesajdan.

Serpil Aygün Cengiz: (İngilizce konuşmalar)

Gülgün Şerefoğlu: (İngilizce konuşmalar)

Serpil Aygün Cengiz: (İngilizce konuşmalar)

Gülgün Şerefoğlu: Hoca'm, anlık bir iletişim şeyi yok değil mi bizim *mail* dışında?

Serpil Aygün Cengiz: Aaa koptu galiba, gitti evet. Yaa evet...

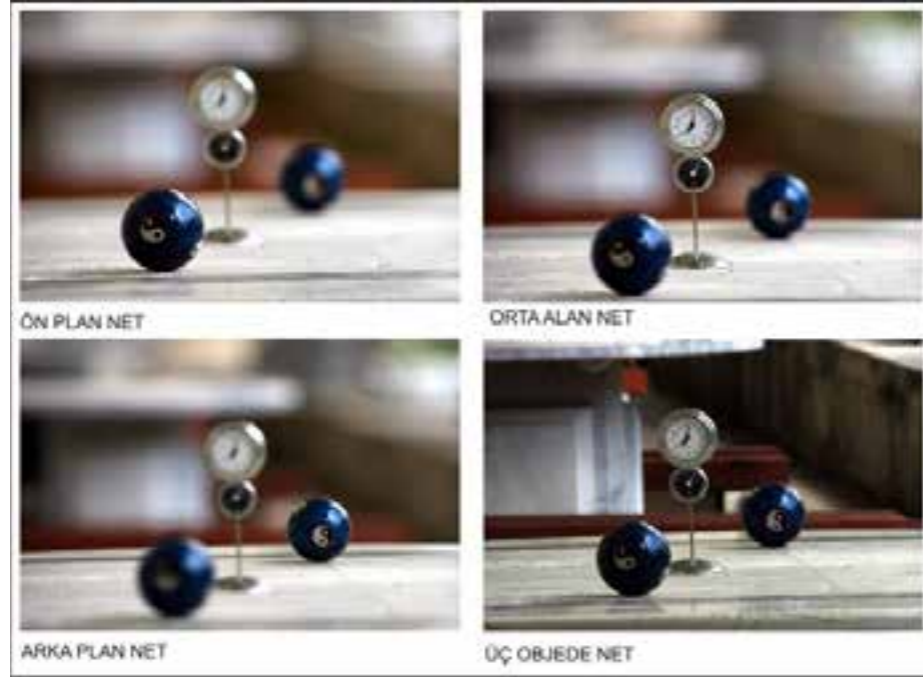
Gülgün Şerefoğlu: Hay Allah!

Serpil Aygün Cengiz: Yaa böyle, ama evet belki tekrar gelmeye çalışır. Ne yapalım biz de devam edelim bence o zaman.

Gülgün Şerefoğlu: Tabii, yani nasıl isterseniz. Şöyle, evet sanıyorum Başak Hoca'm bitirmişti değil mi? Teşekkür ediyoruz kendisine sunumu için. Şimdi sıradaki konuşmacımız Nilüfer Nurgül Özdemir. Kendisini dinleyeceğiz. Nilüfer Nurgül Özdemir danışman, bağımsız araştırmacı ve aynı zamanda *blogger*. Bize kitapla ilgili tespit ve görüşlerini iletcek. Dinliyoruz kendisini, buyrunuz.

Nilüfer Nurgül Özdemir: Herkese merhaba. Rosaldo'nun katılamama hayal kırıklığı üzerine şöyle bir enerji toparlayarak kısaca aktaramaya çalışacağım. Ben de kendi önemli gördüğüm yerlerden bahsedeceğim. Hem Serpil Hoca'm hem de Başak detaylı bir şekilde aktardılar. Benim için kitabı okuması hem çok keyifli hem de çok zorluydu, çünkü çok farklı bir teknik, çok duygu yoğunluğu olan bir kitap. Hem naif hem de duyguları çok fazla. Kitabı yeniden, ikinci kez tekrar üzerinden geçerken taradığımda, bu sunum için hazırlanırken, aslında kitabın önsüzünde, Jean Franco'nun¹⁵ yazdığı önsözde bahsettiği bir kelimeyle daha rahat kavradım. Rosaldo'nun ne yaptığını bununla daha rahat anladım. Jean Franco, Rosaldo'nun yaptığı bu şiirsel antropoloji, *antropoesia* için diyor ki şiirler aslında Rosaldo için bir *alan derinliği* sağladı. Fotoğrafik alan derinliğinden bahsediyor. Alan derinliği fotoğrafı çekilen konunun ön ve arka kısmında kaldığı alanlardaki yakınlık uzaklık ilişkisi, netlikle ilgili bir kavram. Serpil Hoca'm, eğer kolayınızdaysa o fotoğrafı gösterilebilirsek eğer alan derinliği üzerinden, çünkü ben kitabı çözümledim, eğer mümkünse. Mümkün değilse ben sözlü olarak da aktarabilirim. Jean Franco yine yazdığı önsözde aslında Rosaldo'nun bu şiir tekniğini kullanması aynı zamanda ilk bölümde kullandığı fotoğraflarla birlikte...

¹⁵ Jean Franco, edebiyat eleştirmeni, Latin Amerikan Edebiyatı profesörü ve aynı zamanda cinsiyet, kültür ve dil üzerine çalışmaktadır.

(26.08.2020 tarihindeki sunum sırasında ekranda gösterilen fotoğraf)¹⁶

Alan derinliği, fotoğrafçılıkta kullandığımız alan derinliği. Objelerin yakınlığı, uzaklığı, netliği ile ilgili. Alan derinliği tamamen fotoğrafçının seçimine kalmış. Üç objenin de eşit netlikte olduğu fotoğraf daha demokratik (objektif), eşit düzeyde olduğu fotoğraf olarak değerlendiririz fotoğrafta ve Jean Franco şiirlerin bu ilk bölümdeki fotoğraflara eşlik edişini şöyle anlatıyor, aslında şiirler şimdiki zamanda yazılan şiirler. Yıllar sonra yazılıyorlar, evet, ama Rosaldo bizi o ana tekrar geri götürüyor, o yıllara tekrar geri götürüyor. Hem mekanı hem zamanı aynı anda bir kamera (eşliğinde) ve bir fotoğrafçı olarak düşünün

¹⁶ <http://fotodersnot.blogspot.com/2014/04/> (Erişim: 27.09.2020).

Rosaldo'yu, aynı anda biz o döneme gidiyoruz, o araştırma alanına gidiyoruz ve Rosaldo'nun gözünden ilk bölümde kitabın kamerayı netleştirdiğini fark ediyoruz ve buradaki kullandığı fotoğraflar aslında oradaki yerlilerle ilgili fotoğraflar değil. Tamamen fotoğrafın arka planında, Rosaldo kitabının ilk bölümünde “Evet, bu dönemde biz bunu çalışıyorduk. Yerliler vardı ve ben onlarla rezonansa girerek yıllar sonra yasımla baş ederken yazdığım bu şiirler ve şimdi onların gözünden farklı duygular hissediyorum” diyor ve aslında o şiirlerle birlikte o fotoğrafları da koyarak adım adım bizi Shelly'nin ölümüne götürüyor, o ilk aşamadaki. Jean Franco bu süreçteki Rosaldo'nun hem fotoğrafları hem şiirleri kullanmasını bir *konturpuan* olarak değerlendiriyor. “Şiirlere eşlik eden fotoğrafları sanki uzak geçmişin melankolik kayıtları” diyor. Oradaki yerlilerin görüntüleri mesela ilk bölümdeki ve “sürekli şimdiki zamanda konuşan şiirlere karşı bir konturpuan...” Konturpuan bir müzik terimiymiş, biz de okuma yaparken öğrendik. Birbirleriyle armonik açıdan bağlı, ancak ritim ve gelişim açısından bağımsız olan seslerin ilişkisi. Aslında oradaki fotoğraflar bu kitabın ana konusu değil, merceği ve objektifi farklı bir konuya netleştirecek en sonunda Rosaldo ve alan derinliği açısından da yavaş yavaş bu netliği şiirlerde yakalamaya çalışacak. Bunu bulmaya çalışıyor. Bu anlamda da çok dinamik bir kitap; çünkü o ana geri götürüşü ve bu şiirleri serbest akış tekniğiyle çalışması aslında bizim anbean duygunun içerisinde akmamızı sağlıyor. Yöntem gerçekten çok keyifli ve zorlu geldi bana. Bu alan derinliğini o yüzden koymak istedim. Serpil Hoca'm zaten bahsetti, şiirin sağladığını, Alain Badiou'nün “olay” tanımıyla, hayatımızda bir anda patlak veren bu olayla hayatımızda kesintiye uğrayan durumu en iyi şekilde edebiyat ve şiirin sağladığını söylüyor. Hatta kitapta bir yerde “Şiirin tutkusu budur, olayın kendisi olmaktır”¹⁷ diyor. Bize edebiyatla yazı ve şiirle aslında

¹⁷ Renato Rosaldo, 2014, *The Day of Shelly's Death: The Poetry and Ethnography of Grief*, Duke University Press (s. 102).

Rosaldo bir şeyi temsil etmesini, yeniden canlandırmayı sağlamıyor, tamamen olayın kendisine, yeniden bizi oraya, o mekana ve o zamana götürüyor. Shelly'nin ölümünden yirmi sekiz yıl sonra bir şiir atölyesine katılıyor. “Aslında ilk başta bunları çok da isteyerek yazmadım, ama istemsiz bir zorunluluk halinde bu şiirler ondan çıktı, bu şiirleri yazdı” ve diyor ki sadece şiir değil, serbest şiir, “free verce” dediği, mısralar ve çağrışımsal belleği kullandığı bir teknik bu ve “içsel kamera”¹⁸ kullanıyor aslında. Yani geri dönüp baktığında şiirlerde uydurduğunu zannettiği isimleri günlüklerine baktığında doğru hatırladığını fark ediyor ve bu ona bir keşif imkanı sağlıyor. Yeniden yirmi sekiz yıl sonra bu olaya geri dönmek bir keşif imkanı sağlıyor ve bu şiirsel keşfi tam da etnografik keşifle bağdaştırıyor ve diyor ki, aslında bir etnograf gibi *antropoesía* ile birlikte ilk başta yakalayamadığımız şeyleri görene ve duyana kadar bakar, bakar ve dinler ve dinleriz. Aslında burada gözlemci olan şair ne olduğunu bilmeseydi bulunmayı beklediği, içerdiği alanın yeniden araştırılmasını görebileceğini söylüyor. Aslında bu, yine alan derinliğine döneceğim, fotoğrafı netlemeye, konuyu, arka planı bulmaya çalıştığımız o süreci tarif ediyor. Yirmi sekiz yıl sonra şiirlerle o akış tekniğini de kullanarak yasına yeniden yeniden dönmesi o çalışmayla ilgili, ilk arka planı bize bu şekilde koyuyor, ilk bölümle birlikte...İkinci bölümde keder ve öfkeyi birleştirdiği ve aslında Serpil Hoca'mızın da bahsettiği otoetnografik yaklaşımı daha da net bir şekilde ortaya koyduğu bölüm. Yani bir sosyal ve kültürel bağlam içerisine kendisini yerleştiriyor ve bu aslında o kadar sosyal ve kültürel bir bağlam ki hepimiz için de, Rosaldo için de ne kadar orada çalışsa bile, “Hiçbir zaman ben İlongotların kafa

18 “İçsel kamera” kavramını Umberto Eco çağrışımsal belleği anlatırken kullanmaktadır. Umberto Eco, *Gülün Adı* romanındaki el yazması bölümünde Aristoteles'in *Poetikası*'nı kullanmış olmasıyla ilgili şöyle söyler: “Olağanüstü bir rastlantı ya da mucize değildi bu. O kitabı gençken satın almış, sayfalarına şöyle bir bakmış, epeyce nemlenmiş olduğunu görmüş, bir kenara kaldırıp varlığını unutmuşum. Ama bir tür iç kamera kullanarak o sayfaların fotoğrafını çekmişim ve on yıllar boyunca o zehirli yaprakların imgesi, bir mezarda gömülü gibi ruhumun en derin yerinde kalmıştı ve sonra-neden bilmem-yeniden ortaya çıkmıştı; ben de kitabı kendim icat ettim sanmışım” (Umberto Eco, 2014, *Genç Bir Romancının İtirafı*, çeviren: İlknur Özdemir, Kırmızı Kedi Yayınevi [s. 60]).

avcılığı yaparken ki öfkesini algılamamıştım, ama eşim Shelly'nin vücudunu, ölü bedenini bulduğumda çok öfkelenmişimi hatırladım” diyor. “Beni nasıl terk edebilir, nasıl parçalanabilir?” diye çok kızdığımı hatırladım diyor ve bu öfkeye karşı yaklaşımını İlongotlarla keşfettiğini anlattığı kısım ile beraber sembolik antropolojiyi ve klasik etnografiyi eleştirdiği bölüm var. Burada da çok açıkça duruşunu sergiliyor zaten ve ritüelin yastan ayrı bir şey olduğunu, evet yası içerdiğini ama yası kapsamadığını ve klasik etnografların da aslında merkeze ritüeli koyarak, yani cenazeyi ele alarak ölümü rutine indirgediklerini ve yasın duygusal gücünü maskeleyeceğini söylüyor burada ve otoetnografik bakış açısını dile getirdiği tespitlerden bir tanesi şu, “Kişisel tecrübemi İlongotlar için keder öfkesini karakterize etmede bir çıkış noktası olarak kullanmam diğer şeylerin yanı sıra okuyucuların başka bir kültürdeki duyguların gücünü anlamalarını sağlayan bir araç oldu” diyor. Kendisini aslında merkeze koyarak, bu duyguyu merkeze koyarak o kültürle bizim aramızda bir aracılık ettiğini algılıyorum ben. Tam da fotoğrafçının bir antropolog olarak konumunu netleştirdiğimiz yer burası. Hepimize çok uzak gelen bu kafa avcılığı kültürü aslında Rosaldo'nun yasını okuduğumuzda, yasının içindeki öfkeyi anladığımızda bize biraz daha yaklaşıyor. Yani “Bunu doğrudan anladık, kabul ettik” anlamında değil, ama o kültüre ilişkin bir anda kafamızdaki algı kırılıyor, paradigma kırılıyor ve Rosaldo'yla birlikte bu kafa avcılığına bambaşka bir yerden bakıyoruz. Kültürel derinlik dediği noktada burada, kültürel detaylandırma. Evet her şeyi, yani burada bir eşitlik var mıdır? İlk baştaki o fotoğraf görseli gibi düşünelim: Tüm objeleri bir fotoğraf karesinde eşitlediğimizde bu çok demokratik bir fotoğraftır, ama derinliği var mıdır, bilmiyoruz. Fotoğrafçının yorumu var mıdır, bunu bilmiyoruz, göremiyoruz. Rosaldo da diyor ki “Antropologlar ölümü sanki hiç böyle bir deneyime sahip değillermiş gibi, ilgisiz seyirciler olarak hem gözlemler, bu ritüeller üzerinden gözlemler ve hep kamudan yana, bireyden yana değil, kamudan yana, yani o genel yaklaşımdan yana durdular” diyor. Burada

onun antropologlar için “ilgisiz seyirciler” demesi bana Susan Sontag’ın çok kıymetli bir çalışmasını, *Başkalarının Acısına Bakmak* kitabını çağrıştırdı. Savaş fotoğraflarını ve buradaki haberciliği eleştirdiği çok ciddi bir çalışma. Sontag burada gazeteciler için şöyle söyler: “... gazeteciler diye bilinen profesyonel uzman turistler...”¹⁹ Sontag’a göre onlar için fotoğraf düsturu şudur: “Kan varsa iş yapar.” Bu aslında çok acımasız, acıdan nemalanan bir bakış açıcı. Dışarıdan bir bakış açısı. Bizim bugün belki de antropoloji, etnografi için konuştuğumuz... Renato Rosaldo oturuma katıldı görünüyor...

Gülgün Şerefoğlu: Ben de şimdi tam mikrofonları kapatacaktım ki...

Serpil Aygün Cengiz: E-postalaştık kendisiyle. Şu an, ah görünüyor mu?

Gülgün Şerefoğlu: Evet!

Serpil Aygün Cengiz: Hi, Professor Rosaldo, can you hear us?²⁰

Renato Rosaldo: Nicely see you now. I see you and hear you. (*inaudible*) clap it (*clapping*).

Serpil Aygün Cengiz: Oh, Mr. Rosaldo, welcome! We are honored to see you. I am really very very happy at the moment.

Renato Rosaldo: Thank you! (*inaudible*) I have sent you another e-mail but receive no reply. (*inaudible*) so as the e-mails are not working now, I will try again here.

¹⁹ Susan Sontag, 2004, *Başkalarının Acısına Bakmak*, Çeviren: Osman Akinhay, İstanbul, Agora Kitaplığı.

²⁰ Toplantıya Renato Rosaldo’nun katıldığı bu bölümün Türkçe çevirisini kitabın “Ekler” bölümünden okuyabilirsiniz. İngilizce çeviriden oluşan bu bölüm ile “Ekler” bölümünde yer alan Türkçe çeviri Gülgün Şerefoğlu ile Çağrı Elverir tarafından yayıma hazırlandı.

Serpil Aygün Cengiz: Okay.

Renato Rosaldo: How are you?

Serpil Aygün Cengiz: Thank you very much, thank you. And you, how are you?

Renato Rosaldo: I am very good. I am in a log cabin in Canada. Sounds crazy (*laughs*). You can see the cabin behind me?

Serpil Aygün Cengiz: Yeah. Mr. Rosaldo, this is a great surprise for our participants now. Please let me say some words in Turkish for them.

Renato Rosaldo: Do, do, please do.

Serpil Aygün Cengiz: Everybody... Thank you [to Mr. Rosaldo]. Everybody, Renato Rosaldo is here. Please prepare your questions if you have anything to ask. But, Gülgün will be our interpreter. If you wish, you may ask in English but if you want to ask in Turkish, please have mercy on Gülgün, don’t ask long questions (*laughs*).

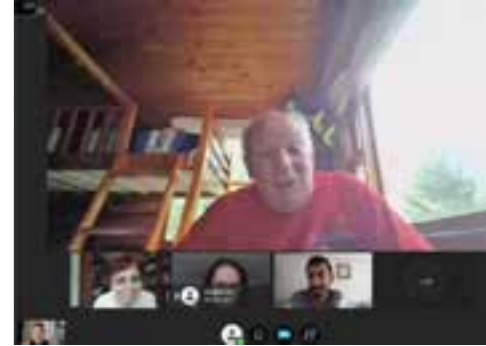
Mr. Rosaldo, the moderator of our meeting is Gülgün Şerefoğlu. She is an excellent translator, excellent.

Renato Rosaldo: Excellent!

Serpil Aygün Cengiz: Okay.

Renato Rosaldo: She is a bit shy (*laughs*).

Serpil Aygün Cengiz: Yeah (*laughs*). She is not shy, she acts a little bit I think.

Renato Rosaldo: (*inaudible*) she is shy but she is (*inaudible*), huh? (*laughs*)

Serpil Aygün Cengiz: She will translate what is spoken here, for you and for us. Okay?

Renato Rosaldo: Wonderful.

Serpil Aygün Cengiz: Okay, thank you.

Serpil Aygün Cengiz: All right, everybody, does anybody have a question? If you don't, I would like to start with the first question directly, would you let me do it?

Ceren Kaynak İskit: Professor, you ask your question, then I will ask one, too.

Serpil Aygün Cengiz: Okay... Professor Rosaldo, the very first question is from me. I will ask the very first question.

Renato Rosaldo: Okay.

Serpil Aygün Cengiz: Okay... You describe the good ethnographers in your book. As far as I understand, for an ethnographer, it is important to be self-reflexive. Self-reflexivity is an important subject in your book, *The Day...*

Renato Rosaldo: Yes.

Serpil Aygün Cengiz: ... yes, in your book. So, my question is that how can an ethnographer get self-reflexive perspective through his/her

education? [silence] Could you hear my question? [silence].

Colleagues, I asked how an ethnographer can become self-reflexive through his /her education.

Renato Rosaldo: Aww... Please ask your question again?

Serpil Aygün Cengiz: Okay. Erm... How can an ethnographer get a self-reflexive perspective through his/her education? [silence] Okay...

Renato Rosaldo: Woowww... (*laughs*)... Awww...

Serpil Aygün Cengiz: A big question (*laughs*).

Renato Rosaldo: Oh, I think that one of the things is, see, I don't do it for the sake of putting myself in the story. I put myself in to make much more clear what the subjects have to say because, for in a relationship and so (*inaudible*) except the thing to do to make an effort to portray your interlocutor, the other person you speaking with, and so that I feel that is that (*inaudible*) accurately as see other person because once you see who is speaking to whom, you get a much clearer picture of what they are saying the other person is saying. As far as training to do that, the main thing you need to do is to ethnography but apply it to yourself, right? And say "What did I have to say in this relationship?" What did you have (*inaudible*) and in my case I was trying to capture very peculiar thing. People were empathizing with me, they were sympathetic and that had everything to do with what they were saying. Does that help?

Serpil Aygün Cengiz: Now Gülgün will translate it into Turkish if you could wait a little... a few minutes.

Renato Rosaldo: Okay.

Serpil Aygün Cengiz: Okay, thank you.

Renato Rosaldo: Yes, I will wait (*laughs*). I am very good at relaxing.

Serpil Aygün Cengiz: Thank you.

Gülgün Şerefoğlu: (*Interprets*)

Serpil Aygün Cengiz: Okay, thank you.

Renato Rosaldo: Thank you.

Serpil Aygün Cengiz: Anyone else who wants to ask a question? (*silence*)
Are there any other person, people, who wants to ask questions? Ceren?

Ceren Kaynak İskit: Yes, first of all welcome Mr. Rosaldo. Can you hear me?

Renato Rosaldo: Thank you. Please call me Renato. Yes I can.

Ceren Kaynak İskit: Oh, okay (*laughs*). Thank you, thank you very much.

I would like you to ask a question about your poems actually. Because once I read your poems, I visualize everything that you wrote about the process, and, that's why... because my background I... I did my master's degree on cinematography and once I put everything together, with your pictures and etc. is there anyone offered you to make a film about your book?

Gülgün Şerefoğlu: Okay, can I translate the question first?

Renato Rosaldo: (*inaudible*)

Serpil Aygün Cengiz: But... Erm... Renato, could you get the question? Could you hear the question?

Renato Rosaldo: I couldn't hear the end. It said something about my book... is anybody borrowed it or used in the class or anything like that? (*laughs*)

Ceren Kaynak İskit: No (*laughs*), no, actually I... because of my background, I did my master degree on cinematography and once I...

Renato Rosaldo: Yes...

Ceren Kaynak İskit: ... put your pictures and poems all together, I visualize very easily and once I read the poems and the story... Is there anyone offered you to make a film about your book. That's what I was going to ask you.

Renato Rosaldo: Awww... oooo... (*laughs*). Thank you. And that's a wonderful question. If they wanted to make *The Day of the Shelly's Death* a movie, huh? (*laughs*)

Renato Rosaldo: Nobody has offered to make a film of it but I will tell you that I have got a book after *The Day of Shelly's Death*, which is called *The Chasers*, about youth, a group of young people in high school about fifteen or sixteen years old. (*inaudible*) a group that is mixed Mexican American and (*inaudible*) in high school and somebody has asked if they could make a film (*inaudible*) offered to make a film. It is a book that came out more recently (*inaudible*) ethnographic poetry and so they offered to make a movie, but everything stopped because of the virus now, because of COVID-19.

(*internet connection gets poor for a while*)

(inaudible) so the movie, you know, with the movie it's very risky. Will they finish the movie, will they run out of money? You don't ever know. But at least somebody has offered to make a movie of that book, which, I say, called *the Chasers*, (inaudible) Duke University Press. It also had photographs and it is another experiment in this fusion of poetry and ethnography which I'm doing not in the abstract, because, I would because, I feel it a better way to communicate what's there so you can vision (inaudible) that's what I'm trying (inaudible) to rendering in poetry. Is that helpful?

Ceren Kaynak İskit: Thank you.

Renato Rosaldo: Does it answer your question?

Ceren Kaynak İskit: Thank you very much, thank you Renato.

Renato Rosaldo: Yes, thank you for (inaudible)

Serpil Aygün Cengiz: Now, one of you please translate it into Turkish?

Ceren Kaynak İskit: Gülgün, would you like to translate it? Sorry? (to Renato)

Renato Rosaldo: I will wait for the translation, right? (laughs)

Serpil Aygün Cengiz: Yes, please, please.

Ceren Kaynak İskit: Yes, please.

Gülgün Şerefoğlu: (interprets)

Nilüfer Nurgül Özdemir: I would like to ask a question, too.

Serpil Aygün Cengiz: Renato, a new question is coming! Are you there?

Renato Rosaldo: Okay, I am ready (laughs). I am all here, listening.

Nilüfer Nurgül Özdemir : Hi! Renato, hi, welcome!

Nilüfer Nurgül Özdemir : I would like to ask that, in fact, what does he think about the other studies on autoethnography and *antropoesia* and how does he currently consider anthropology and ethnography in this sense? It was an invaluable and path-breaking book for us, which ensured us to have a different view. We enjoyed it while reading, too, but how does he consider the current situation about these studies, in this field? Thank you.

Renato Rosaldo: I think that (inaudible) when I think of this mainly (inaudible) as where is it for instance (inaudible) *Writing Culture* put up a book that I was involved in long ago. And *Writing Culture* was saying we need to think as part of our methodology, and part of, one of our research tools is the writing of ethnography and I think that at the time that book came out, *Writing Culture* came out, the people said you feel and then you write it up. And writing that up was not a problem; the problems were the tools that you used to gather the data and then writing up was a matter of common sense and was obvious how you do it. And I think our conviction at that time was it is not obvious how you write it up. There are better and worse ways to write it up. And then we need to pay attention methodologically and ethnographically to how you go with writing them up. So, ethnographic poetry is the continuation of that project while I am trying to spell out all a little bit, what involved in writing about another group of human beings. And, I think one of the things that when I shifted to writing its poetry, one of the things that was most important to me was that my question changed. So that if I

was [writing] under more traditional mode my question is “What kind of Ilongot is this? What kind of Philippine tribes’ person is this?” and when I started (*inaudible*) in them in poetry, my question shifted to “What kind of human being is this? Would I like to introduce this person as a friend of mine? And if so, what would I tell them about the kind of person they were going to meet?” So that I wrote a series of poems about the Ilongots, about whom I do a great deal of ethnography and that found, when I wrote in this poems, that what I said about them changed. Here is an example: I had lived for three years, in the household of two people talk in (*inaudible*) and every day I lived there they fought. They were [best] fighters, I’d never seen somebody fight so much and so well as these two people. I said not (*inaudible*) because I was interested in their marriage system (*inaudible*) a local marriage and so on and so forth. That when I was asking “What kind of people are these?” the first thing I thought to say is “They fought every day”. In fact, one day they hit each other in the head (*laughs*) with a pot. That is amazing fighting and that was the first thing I wanted to say when I said “What was their relationship like? What kind of people were they?” So I found (*inaudible*) very important.

Serpil Aygün Cengiz: That was a very long answer. Gülgün, could you translate it into Turkish now, please?

Gülgün Şerefoğlu: Yes, of course, I will.

Renato Rosaldo: I love your translations, because I think you said it is so much better than I have.

Gülgün Şerefoğlu: Oh no, not really, but I will try to do my best for you. Thank you.

Renato Rosaldo: Okay, thank you.

Gülgün Şerefoğlu: (*interprets*) I guess I can sum up (*laughs*). Thank you (*to Renato*). I think, one more question for you.

Renato Rosaldo: Yes. A new question?

Gülgün Şerefoğlu: Okay...

Serpil Aygün Cengiz: Are you tired? Can we go on with a new question, Renato?

Renato Rosaldo: Sure! You can ask.

Serpil Aygün Cengiz: Thank you! Okay, is there anyone who has a question? [Renato] says he can answer.

Ali Osman Aktaş: I would like to ask one. Do you get my voice, Gülgün?

Serpil Aygün Cengiz: Yes.

Gülgün Şerefoğlu: Yes, I am hearing you right now. I just have muted my microphone...

Ali Osman Aktaş: Hello, Mr. Rosaldo.

Let me ask my question in Turkish, and then my friend interprets it. How were your emotional reactions when you first met Ilongots, even though you already knew they were headhunters and how did you feel? Thank you, have a nice day.

Renato Rosaldo: Well, I’d like to say I was the (*inaudible*) explorer in a pith helmet in a great colonial tradition, but I was not (*laughs*). I’ve heard that they were headhunters and I was afraid. How would you all felt? (*laughs*) I thought they were headhunters, does that mean I’m not

a target? Does that mean they will not go after me? And I had none of the language neither did Michelle. That we had another language, we couldn't speak. I spoke Ilongot as badly as I speak Turkish (*laughs*). And it was embarrassing, just as it is embarrassing not to speak Turkish, I wish I could. What we did was, I was very apprehensive, I was worried, I was frightened. And it was hard to be in their house, that we were living in their house and we couldn't understand the words being said around us, alright? We didn't know like "Mmm, these are great targets" or what were they saying, right? And what we did was, a kind of we worked little by the little, word by word like (*pointing his nose and then eyes*), you know (*pointing his nose again and saying the word for nose in Ilongot*) and then they were (*pointing his ears and eyes*) pointing. Then we asked "Please tell us a story", then we would write it as best we could, and so, gradually through that process we became much less afraid because we could understand. We could speak to them and we realized we were not targets. It was not going to happen, but, it was a long and difficult process with a lot of fear. There was a lot of fear right at the beginning. A part of it was fear like, you can imagine, you go to place you hear the people who are there headhunters. You don't know if they're going to hunt your head or somebody else's head or maybe they don't do it anymore. Maybe it's they've decided it was a bad idea after all, you don't know. And when you can't understand anything, then it's all up to your fantasies and your fears. And then they get a bit out of hand. But it was not easy. I think that's the short answer to your question: it was not easy (*laughs*).

Audience: (*laughs*)

Gülün Şerefoğlu: Thank you, thank you so much. The question was already in Turkish, I'll tell the answer right now. (*interprets*)

Renato Rosaldo: Thank you, thank you (*laughs and applauds*).

Serpil Aygün Cengiz: She is excellent really. She translates very good, really.

Renato Rosaldo: You know what? I enjoy listen to what she says better than what I say (*laughs*).

Audience: (*all laughing*)

Gülün Şerefoğlu: And I guess right now we have a few more questions coming from the colleagues, and the audience...

Renato Rosaldo: Okay.

Gülün Şerefoğlu: ... but I do not know if it would be suitable for you; you have time or ...?

Renato Rosaldo: Yes, I will do it. I will be happy (*laughs*).

Gülün Şerefoğlu: Aaa, okay! I will check because some of them are writing through the chat panel. So, I am checking it quickly... I am checking, maybe it will be a couple of seconds for you to rest (*laughs*).

Renato Rosaldo: Okay (*laughs*) (*pretends to sleep*)

Gülün Şerefoğlu: Okay. One more question about cinematography and films.

Renato Rosaldo: Okay.

Gülün Şerefoğlu: One of our colleagues is asking if you were using video camera together with your camera in your field work and if you record everything, then make it as a film, edit it as a film, how would you

name it? Would it be a documentary or ethnographic film? What would be the name, what would be the category for this?

Renato Rosaldo: Well, the answer is with *The Day of Shelly's Death* I have no film, and in fact since you read the book that in the first days of research we barely been to two minutes, and so that's why the book is really about what I call the "scaffolding", the things that you do to put up the building over an ethnography, that took the first people you meet and you're quite sure, for example, I'm quite sure was the priest to help this out that I was not going to do an ethnography of the priest, I was going to do an ethnography of the Ifugao people. So the priest was in my experience, in my field notes, in my ethnography, somebody who allowed me to meet and do the ethnography of Ifugaos but he was not the subject of the ethnography. And so, we had decided not to even take photographs in the very beginning, the first days. The idea was to wait until we're more and more comfortable. And before we did still photographs, at that time the equipment to do video was too bulky, too heavy, too difficult to use in the field and we might have done it later. I would love to have done it but we would have to have the confidence of the people and know what we were taking pictures of. However, in the case of the book *The Chasers* that I spoke about, which was about my high school friends, people I have known for over sixteen years, I did the video. My brother is a videographer and he took video of all the interviews, but then I was doing interviews with them and then he did video, and then my next step was to get transcripts of the videos, you know, was out of that I created the ethnographic poetry, right? They were based on transcripts of oral interviews that were videotaped. And when I inquired about making a movie based on these interviews, the ethnographic film people said this is not high enough quality; the lightings not good enough, the sounds not good enough. So, they said it would look like home movies and I discussed whether we could make

a film of it and they started saying "Well, here is what you have to do". And I realized it was more than I knew how to do, so, I did not put. But I was thinking of doing that and then somebody came along and said they wanted to do a narrative film. So, it would be a narrative film and it would not be called an ethnographic film because these would be professional filmmakers, they had another idea. But I would have loved to make an ethnographic film using videotaped interviews I've done, and then also going with them, for example, to look at the house where they grew up and interviewing them there. I had a whole idea what I might do, but I decided that, because of what I was able to do, that the best thing to do was do a book for each of the eleven under members group would speak in their own voice. Now this was very challenging. The challenge was that I was taking their videotaped interviews, what they said orally then I was translating them into something written. And you think of the written text that I had that would be something like standard interview written up and rendered as spoken word, as rich spoken word rendered as written word; so, you think of the work of Dennis Tedlock and other people who thought a lot about how to do this. And it was a huge test of me as an ethnographer where I was quite worried because I was afraid that one of them would say "That is not my voice", "I never would have said that", "I do not put it that way" they would say "You did not get it right". And fortunately they said I did get it right, and they're very pleased with the book, and very proud of it. But I felt like it took all the skills that I have built up in doing ethnography to do that, in the skill built up in writing poetry to render the words accurately. Because, for me, that was a test that my being accurate, and my being true to their speech, to their voice. Then I felt that was the ultimate test of an ethnographer and a poet.

Gülgün Şerefoğlu: Thank you, thank you so much.

Renato Rosaldo: Thank you. Now you had a few words, I can lean back, right?

Gülün Şerefoğlu: Yes, another short break for you again (*laughs*)

Renato Rosaldo: Thank you (*laughs*)

Gülün Şerefoğlu: (*interprets*)

Serpil Aygün Cengiz: Renato, here, there are some questions here about the emotions and the anthropology.

Renato Rosaldo: Okay.

Serpil Aygün Cengiz: What do you think about this subject? What is the place of emotions in anthropology for you? And can I add my own question? (*laughs*)

Renato Rosaldo: Yes, please...

Serpil Aygün Cengiz: All the people here, most of the audience here are the members of folklore departments, as students or as academicians. So I would like to hear from you really, do you see a difference between folklore studies and anthropology?

Renato Rosaldo: Oh, good question! (*laughs*) I think... I know many folklorists who I can't distinguish from anthropologists; they do exactly what we do, so I think, one of the places that I have seen a big difference is Américo Paredes, who you know from Austin Texas, is a folklorist and he did a critique of what ethnographers have done and what he said was, he gave many examples that to me were very convincing and he said well what they've done is they've taken a bit of folklore that is a story that circulates in the community, and may or may not be true but it's true that it does circulate, that the story is told, and it's not old thing

in anthropology. It is true that he said the following, but so it is true that he said these words, but whether his words are true or not I do not know; that is a separate question, right? So, he said that what ethnographers would do is they would go into a community and they would tell of their folklore as if it was something that actually happened to somebody, and the intention of it was, in fact, to tell a good story. And then they didn't, careful listeners thought if it was true or not, they thought they probably didn't, right? So they would tell a story about what germs were like, what cause disease alright, they said germs look like this and that and the other, then the full clause to come along and say with Texas story, they tell all over the southern Valley of South Texas. It is (*inaudible*) bit of folklore, it's not what happened to him yesterday, it's not what he actually believes about the disease and germ, it's the story that they tell, and it should be studied as such and you worry about, you think about the form of the story and so on. And that it seemed that was the wonderful place where ethnography and folklore intersected in a very productive way that the folklore allowed you to say "Wait, he is not trying to tell you what happened to him yesterday or what he thought a week ago or what he thinks today. He is trying to tell you a story that will entertain you, that you will enjoy, it will give you pleasure." And, so, there is a kind of category mistake thinking this is the real truth about their theory of disease and it's not. It is an amusing story and should be studied alongside others such stories and compared to other comparable stories, and not be thought to be an accurate ethnography. Hope that is good. I am referring here to a specific article by Paredes, okay? There was something about emotion, do I still believe in emotions, wasn't it? (*laughs*)

Serpil Aygün Cengiz: No, the place of the emotions in the anthropology work... (*laughs*)

Renato Rosaldo: (*laughs*) Yes... I believe that what I said long ago, unfortunately, still rather true that terribly, [an] ethnographer was to erase

the emotions to get a flat version of the truth that wasn't inflected by strong feeling. And I still think it's crucial to put strong feeling, emotion, into the work of ethnography that notice for the subject is crying or deeply touched or angry or indifferent or broader. But what is this strength of feeling that goes with its part and parcel of what they are saying, right? And I believe that should be quite something that should not be dropped out. And I feel I think the exact one example I gave you was, in writing was, about how people are very shy in a social situation about bargains, rather isn't about talking to the chief mourners. And I have found that was chief mourners, as long as somebody has a relationship with them, not bargaining complete stranger. That is they have a relation with them and they ask this question and really mean it: "How are you?" Then cool to say, "How are you?" but then they don't begin to say exactly how they are; they are not shy about it, they are willing to say this, they have very good idea of how they feel, of how they are, and, that simple question if the person does not want to say they will say "Ah, should I have nothing to say, I cannot tell you." "This is worst thing I have, come back in a month and I'll talk to you" (*laughs*). But they, people, will be willing to speak and they should not worry if they're crying as they speak, it's not going to destroy them, nobody has been washed away by tears and so they really need to open to what strong feelings actually are and tear them accurately, and be very present is speaking to them. So, I think that it is really urgently part of our business to supply the feeling tone of what somebody is saying to include in our descriptions, in our accounts. So, I feel that's as urgent as it ever was, right? And you know all the things about COVID. How are people like in the winter, spending their days? You know the Southern people were having a terrible time then. A two-year-old, [they] take care of them now there full time, and they can't give any help and it is a terrible burden. Other people are dealing with children who are older or maybe have no children that they are caring for and they may be having very different experience. But we need to record

that and recover the quality of life as they were spending it in quarantine. However, I know that I noticed in quarantine I would suddenly start sobbing and say "What? Who am I crying?" Not myself of course, it is grief, I am crying because so many people are dying, because so many people are sick, and I even know that I am not, I am healthy, I am well, I am crying for what is all around me, that saturated environment, and somehow, once I realized that because I would start sobbing and I would get very angry, and I know all this is grief, and now I know what, so I think that's part of what we have to do.

Serpil Aygün Cengiz: Thank you...

Gülgün Şerefoğlu: Thank you (*interprets*)

Serpil Aygün Cengiz: One of my colleagues asks another question to you. He asks that question "If you had the opportunity to do your field research in Philippines again, after forty years, what do you think was missing in that period would have been considered, except for the loss of being in that period of course?"

Renato Rosaldo: That is a great question, if you could go back... Ah, I think it would be very hard to go back. The reason is I'm not as young as I was then, and it was very strenuous, you know, we walked to the backpack across trails in the rainforest, I was eating unfamiliar food, I was getting sick, and I do not think I would be able to do it. But I would have to do, find some other way to do the field work that is less demanding than what I did before. I would hope that I could maybe find another way of getting food or maybe another way of... because I was eating what they were eating. I think I wouldn't have to change my weight (*laughs*) and I could not go with the men to hunt, now I don't think, it's too demanding. I think that the thing I would do is that before

I went, I would work with tapes and try to get the language up, get the language skills better and I might, for all I know, I might be able to do better. I think what I would do is the way I did with studying Latin in high school. I would transcribe tapes and then translate them every day we read Caesar's Gallic Wars, just serious military exploits, right? And, but just take a chunk of text and we transcribed and written up, then I would write them again in Ilongot, and then I would translate them that evening or the next day. And I would do that every day for a long period, so I would do special preparation on the language. I would try very hard to take care of my health, which I took would be the main risk. And I think that what I would want to do (*inaudible*) explore the relations with non-Ilongots, with missionaries, with police and lowlanders, with mayors, with officials who came through. I've gotta work much more with settlers who moved into the area, and so I think as I was doing the Ilongot ethnography I was trying, I was unwittingly creating the fiction of a neatly bounded tribe, right? Which had a lot to it when they all spoke the same language, they all interacted, but I would see this more poorest, more interpenetrated by settlers and by lowlanders and by other people, and they would make much more of an effort to fill that out. One of the reasons I did not worked practical but I don't, I think I could have gone past it the practical reason was I was working so hard with Ilongots, I could not go Ilocano, Ifugao, other languages that were around. But I could have worked through translators, look how good this is going here, and sorry I could have made more of an effort to cross those boundaries and I would like to do that. I think I would suggest what sources of change were in the (*inaudible*) that what I would do, their inner world. So, the interrelatedness with other hoops and, you know, how they were affected by hydroelectric projects, by gold mine nearby, various of these things.

Gülgün Şerefoğlu: (*interprets*) I guess I summed up, right? I hope I am not skipping anything.

Renato Rosaldo: (*laughs*)

Serpil Aygün Cengiz: No, she doesn't really, she translated wonderfully. Now we have, I think, the very last question.

Renato Rosaldo: Last question? Perfect timing! After another question, I will run out of gas (*laughs*). Perfect, let's hear it.

Serpil Aygün Cengiz: Yes, İleriş, can you ask your question?

İleriş Yıldırım: Of course, Professor. Hello, Professor Renato, welcome, thank you for joining us.

Renato Rosaldo: Hello! Thank you.

İleriş Yıldırım: But I will ask in Turkish... There is a character named *Taru*, I will ask a question about him. About this, I mean while writing this poem, did Renato...

Gülgün Şerefoğlu: Sorry, dear İleriş, which character was it?

İleriş Yıldırım: *Taru*, with a *T* for *Tokyo*... I suppose they did a research with plants or [Renato] already tells this with [Taru's] words. He says that, with *Taru's* words, "Renato asked me about a plant. I know everything about plants, I know where they grow up, their areas of use. My mom taught me such things". And then, he says that "Renato did not ask about the others, I guess he did not know what the names of them were". As he wrote these, the poems, after twenty-eight years, did he learn some things about ecology or, you know, botanic all through these years and then he wrote this part in the way it is or did he know in the first place that *Taru* was a really knowledgeable person about the plants? I would like to ask this. I mean, if he knew *Taru* was that much knowledgeable,

and he wrote so as to reflect his characteristic, to wrap himself up in *Taru's* state of mind or, otherwise, he read different things about the plants all through this time and then write it in this way? Because, even when he is telling what *Taru* was saying, he says that “Renato asked me about a plant, but not about the others, I suppose he thought that I did not know about them”. Why am I curious about it? What I mean is that if [Renato] conducted different studies on plants with this person? I would be so glad if you could ask this (*directed to Gülgün*). You know, maybe he did conduct but we don't know, because I read only this book of his for now... Thank you, that's all...

Renato Rosaldo: Yes, he once said to me that I remember, he said, you know “I have all this knowledge of plants, and the missionaries came here, they never asked me, they never asked me about plants and they had no idea what I know, and this is now you're asking me.” And what we did, yes we did a study, a botanical study there and collected many plants with flower and fruit to send them to the National Museum in Manila to get them identified botanically. And so, we followed up with him and, you know, I would call with him into the forest and collect plants, and he said “You thought I know nothing”, and in fact socially this man (*inaudible*), I'm not sure of exactly what he had but he had trouble walking around, because of some injury or disease, I'm not sure for what it was. But he was sorry he was seen as a kind of a fool by his peers. I thought [that] they thought he is a silly old man, he doesn't know anything. He says “But I know all this stuff about plants, that's how I spend my time.” And to me, I was at moral of doing ethnography part of that is (*inaudible*) for us is to find out what people know, what they feel, expert at, what they feel comfortable speaking about and he was, once we got on the topic of plants, he just blossomed, he became very articulate, he became kind of fell into himself and I realized that's what I should have been asking him about. And then we had long conversations,

we do explorations and look for different species (*inaudible*) what we came with them and he knew when they were done, when the plants were done. Flower, for they grew best, he know all about them, he was really the expert in that community. And I found the same thing when I was trying to reconstruct the history of the Ilongots, and found that I should have asked a question much earlier than (*inaudible*) I ask (*inaudible*)...

[*internet connection is lost for a while*]

Serpil Aygün Cengiz: Oww, Gülgün, [Renato] is still talking, isn't he? Oh no! Is he disconnected?

Renato Rosaldo: (*re-connects*) (*inaudible*) they remember things like the birth order of children, of other people's children and they were wonderfully doing that and sometimes, to analyze the politics of a village they didn't know a thing, they were terrible. But the birth order of other people's children, they had it all down. Once I asked to have a good memory, I was able to complete the History, right? (*laughs*) So I think, in a way, one of our tasks in the way don't we rarely think what is to discover what people's zone or area (*inaudible*) are, and what they really feel expert to, where they feel articulate. And it's not everything, there is more than the division of labor almost between forms of local knowledge, local expertise; and part of our job is to uncover that and they get people to be as articulate as they can be. So, that's my story with *Taru*. He in fact said, “You know, a lot of people (*inaudible*) their names for all these plants” and he was very proud that he knew the names. So, thank you for your question, and thank you for your beautiful translations and thank you for your kind and patient to be here. It's my pleasure, my honor, thank you.

Gülgün Şerefoğlu: Oh, thank you!

Renato Rosaldo: Please, translate this.

Gülgün Şerefoğlu: Okay, but before translation you wanna leave, I feel like. And, maybe...

Renato Rosaldo: I wanna what?

Gülgün Şerefoğlu: Maybe you would like to leave before I will translate, I don't know, I feel like this.

Renato Rosaldo: Okay, I'll do that, I'll do that... And you will translate what I said at the end, my thank to you, yes?

Gülgün Şerefoğlu: Oh, of course! Of course, I will translate.

Renato Rosaldo: And thanks for the invitation. I've enjoyed this very much. Thank you!

Serpil Aygün Cengiz: Renato, maybe before you are leaving now, can we get a screenshot all together?

Renato Rosaldo: Okay, yes, yes.

Serpil Aygün Cengiz: Yes. Everybody... Okay, I will tell the audience to open their cameras, okay? Colleagues, can you all turn your cameras on? I don't know how many people will fit into the screen but... Now, we will take a screenshot. Unfortunately, all of us will not be able to be seen on the screen. But these participants [list] can be seen at least, right?

Gülgün Şerefoğlu: Yes, the participants' list can be seen if you wish, Professor.

Serpil Aygün Cengiz: Renato, can you hear me?

Renato Rosaldo: Yes, I can hear you.

Serpil Aygün Cengiz: I took the screenshots I guess. We have taken the screenshots, colleagues, haven't we? Okay, before you are leaving, we will be very happy if we listen to one of your poems. Could we listen to one of your poems?

Renato Rosaldo: Is somebody going to read one? (*in this part the sounds are delivered with delay, so there is some confusion in the following parts*)

Serpil Aygün Cengiz: Yes, pleaseeee?

Renato Rosaldo: You know what, I don't have the poems here. Let me see...

Serpil Aygün Cengiz: Ooooh! I can pick one, one on the screen...

Renato Rosaldo: I don't have the poems here, I am sorry.

Serpil Aygün Cengiz: We read your poems, my favorite is *Silence*...

Renato Rosaldo: Oh, yeah I like the *Silence* very much... Thank you!

Audience: (*all together*) Thank you, bye!

Gülgün Şerefoğlu: Serpil Hoca'm, devam edelim mi akışa kaldığımız yerden?

Serpil Aygün Cengiz: Evet, yani şey, saat yediye on var. Ama bugün

için bir program yaptık. Tabii ki arkadaşlarımızı dinleyeceğiz. Merak ediyorum. Tabii isteyenler ayrılabilirler. Böyle söyleyeyim, çünkü uzun sürdü. Ama ayrılmayın tamam mı? (Gülüşmeler)

Gülgün Şerefoğlu: Evet sanırım herkes mesajı aldı, Hoca'm, şu anda.

Serpil Aygün Cengiz: Haçan fururum daa! (Gülüşmeler)

Gülgün Şerefoğlu: Sanıyorum, Nilüfer'in [Nilüfer Nurgül Özdemir] konuşması sırasında yarıda kesilmişti yanılmıyorsam, Nilüfer sunumunu yaparken. O yüzden bir kez daha rica edebilir miyiz, Nilüfer, kaldığın yerden? Bize de en son kaldığın yerden mini bir hatırlatma yaparak senin güzel düşüncelerini dinleyelim tekrar.

Nilüfer Nurgül Özdemir: Teşekkür ediyorum, Gülgün. Emeğine sağlık. Çok güzel çevirdin. Ben de teşekkür ediyorum. Ben bitirmiştim zaten hemen hemen. En sonda Sontag'ın gazeteciler için yaptığı değerlendirmeyi Rosaldo'nun klasik antropologlar için yaptığı değerlendirmeye benzetmişim. "Kurgusal farkındalık" diyor Sontag gazeteciler için, Renato'da klasik antropoloji ve etnografinin aslında bu kurgusal farkındalıktan uzaklaşmasını öneren bir duruşla bize şahane bir "fotografik kitap" sunuyor. Çok keyifliydi. Rosaldo'yu dinlemek bambaşka bir olaydı zaten. Diğer arkadaşlara daha çok söz kalması için bu kadar eklemem yeterli, teşekkür ediyorum.

Gülgün Şerefoğlu: Biz çok teşekkür ediyoruz. Kusura bakmayın kesilmiş oldu, ama herhalde Renato'nun gelmesi bizim için ayrı bir heyecandı diye düşünüyorum. Bu nedenle kusura bakmayacağını umuyorum tabii ki. Çok teşekkür ederiz. Şimdi Nilüfer'den sonra Serap Duman İnce bize küçük bir sunum yapacak. Bu duygu ve düşünceleri ile ilgili, kitapla ilgili. Serap Duman İnce Ankara Üniversitesi Halkbilim yüksek lisans öğrencisi ve ayrıca Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar

Fakültesi Sinema Televizyon Bölümü'nde öğretim görevlisi. Sanıyorum Serap bizi duyabiliyor.

Serap Duman İnce: Ben kitabı ben okurken birinci bölümü parça parça okuduğumuz için, ilk birinci bölümden gerçekten çok etkilendim. İkinci bölüm daha kuramsaldı, anlamakta biraz zorlandım ama iki bölümü de hikayeleştirdikten sonra daha da anlamlandırabildim. Renato'nun hayata bakışını daha net bir şekilde gördüm. Sinemada temsil sanatı, aslında Renato Rosaldo da kendi anlayışını, kendi duygularını temsil edişiyle ben, kitabın birinci bölümüne biraz odaklandım. Nedeni olarak da toplantının ikinci turuna da devam edersek orada anlatacağım. Kitapta birinci bölüme başlamadan teşekkür ve önsöz kısmı var. Kitapta altını çizdiğim yerlerden bahsedeceğim. "Shelly Rosaldo araştırma sırasında sarp bir yamaçtan düşerek öldü" diyor ve tırnak içerisinde "*kazara ölümün*" altını çiziyor. Bu bölgeye giderken beş yaşındaki oğlu Sam ve iki yaşındaki oğlu Manny ile gidiyorlar. "*Kayıplar kolayca aşılmaz, basitçe yas tutulmaz*" şeklinde belirtilen bir paragraf var. Ailesiyle birlikte, eşi zaten antropolog beş yaşındaki oğlu Sam ve iki yaşındaki oğluya alana gidiyor. Bunlara özellikle önem veriyorum, çünkü her bir parça, alt başlıklar bütünü oluşturan önemli parçalar olarak karşımızda durmaktadır. Daha öncede belirttiğim gibi kitabın birinci bölümünü film gibi okudum aslında. "*Kayıplar kolayca aşılmaz, basitçe yas tutulmaz zaten, zamansız bir ölümün şoku, üzüntüsü uzun sürer*". Bizim kendi kültürümüzde de halk tabiriyle de "Allah sıralı ölüm versin, zamanlı ölüm nasip etsin" diye bir tabir kullanırız. Rosaldo'nun "*antropoesia*" [antropoşiir] sadece duyguları ifade etme değil, sahayı, sahadaki yerli halkı, köyün rahibi, rahibesi, yetkilileri, çocukları daha bütüncül bakmasına da sebep oluyor aslında. Shelly Renato'yla birlikte çalışma sahaları için bir plan yapıyor. *Fulbright* bursuyla alana gidiyorlar. Sonbahar ve bahar döneminin birisinde alanı öğrenme, diğerinde de alanın haritasını çıkarıp kurs verme, eğitim, proje sunma şeklinde bir program yapıyorlar.

Burada kitabın birinci bölümünde çizilen, sahada yaşanan olay örgüsü, duygu durumlarına göre bu toplantı için bir hikaye anlatımına yer veriyorum, çünkü fark edilmektedir ki ikinci bölümün kuramsal yapısı birinci bölümdeki yaşanan olaylarla kendine yabancı olduğu kültürü, kültürel davranışları anlamlandırmasını sağlamış. 7 Ağustos Cuma Günü 1981 yılında iki oğluyla birlikte Manila'ya varıyorlar. Bir hafta boyunca Manila'da kalıyorlar. Daha sonra Baguoi şehrine varıyorlar 14 Ağustos'ta. Baguio'da 14 Ağustos 1981 yılından Temmuz 1982'ye kadar kalmayı planlıyorlar. O yaz Ifugao köyünü araştırma sahası olarak özellikle seçiyorlar ve alanı haritalandırmaya da çalışıyorlar. 4 Eylül Cuma günü uçakla Ifuga'dan Baguio kentine gidiyorlar. Bu gece, gittikleri ilk gece alanın aslında daha yaşlı bilginleri olan Tepeg ve Milda'nın evli oğullarının evinde kalıyorlar. 5, 6, 7 Eylül'de, her gün farklı birinin evinde kalıyor, konuk oluyorlar, Tukbaw, Wagat, Tepeg, Laka gibi etnik yerli toplumdaki kişilerle. Renato kitabında bu kişilerin fotoğraflarına da yer vermiş. Onlar aslında alanda Renato'ya, Shelly'ye bilgi edinme kaynağı sağlıyorlar. Bir yerde değil, birçok yerde kalmayı tercih ediyorlar. 8 Eylül Perşembe günü Ifugao'nun Kiangan bölgesine gidiyorlar. Kiangan bölgesine giderlerken de gezi planı çıkartıyorlar, bunu yaparken de neyle seyahat ettiklerini, alanın nasıl olduğunu özellikle belirtiyor. Araçlarının markasını, gezdikleri alanın sarp ve sulak bir yer olduğunu özellikle kitabın *Time Line* olan birinci bölümünde belirtiyor. 9 Ekim günü oranın kilisesi var, kilisedeki rahip Joe'yla tanışıyorlar. Alandaki yetkin insanlarla diyaloga geçmeye çalışıyorlar. 10 Ekim Cumartesi günü Kiangan'dan bir araç alarak Lagawe'ye gidiyorlar. Daha sonra Mungayang'ın sarp, dik tepesinden aşağıya yürüyorlar. 11 Ekim Cumartesi günü Shelly, Conchita Cumaldi ve kuzeniyle birlikte aslında Shelly'in düştüğü yere seyahat ediyorlar, saat 12.30 esnasında da Shelly sarp bir yerden aşağıya, nehre doğru düşüyor. Conchita geri dönüyor, Renato'yu alıyor Shelly'in düştüğü yere götürüyor ve daha sonrasında Mungayang'a dönüyorlar. Renato o gün Shelly'in cenazesi gidene kadar

ona eşlik ediyor. Bir gün sonrasında, 12 Ekim'de Peder onları alıp başka bir yere getirdiğinde Renato oğullarının kilisenin arkasında, zifiri karanlık bir yerde, yağmurun yağdığı ve çok rüzgarlı bir yer şeklinde, doğayı, buldukları yerin betimlemesini yapıyor. Renato burada geridönüş, *flashback* yapıyor. Renato'nun çalışmasının ilk bölümündeki zaman çizelgesinde, geridönüşler ile ara öykülere, hatırlamalara yer vermesi aslında; Renato'nun sahadan sonraki yas tutma, duygularını ve araştırmasını ifade etme sürecini de içine katarak haritalandırdığını görüyorum. "Ekim 1981" yazılı ana başlığına, yani *Silence* [*Sessizlik*] şiirine baktığımızda aslında duygularından ziyade, duygularıyla birlikte alanın betimlemesini yapıyor ve şöyle söylüyor:

Köyün uğultusundan çıkar
Pirinç taneleri havanda dövülüyor
Bir kış tepesinin havası
Ateşle köpüren pirinç
Bahçede gıdaklayan tavuklar
Çalışan kadınların yumuşak sesi
Kuşlar biranda sustu
Conchita Cumaldi geldi ve panik yapma diyor

Sonra kendi kitabında devam ederken ara ara alandan çeşitli öykülere yer veriyor. Daha çok sinematografik olarak bakıldığında baloncuk öyküler denilen, ana öykünün yanında, öyküye destek olacak ya da seyircinin, okuyucunun, izleyicinin daha çok özdeşim kurmasını sağlayacak çeşitli insanların öykülerine yer veriyor. Özellikle *A Belgium Nun* [*Belçikalı Rahibe*] gibi başlıklara yer vermiş. Belçikalı Rahibe, yedi yıl önce Renato ve Shelly'yle tanışıyor daha önceki araştırma sahasında. Belçikalı rahibe, Shelly'in düştüğü aynı yerde, aynı şekilde kendisinin de düştüğü ve bacağını kırdığı ve kol değneklerini uzun süre kullandığını belirtiyor. Daha sonrasında tekrar metin devam ediyor ve sonra Belçikalı rahibeye Renato Rosaldo şöyle geri dönüş yapıyor. İzleyicinin duygusunun

yoğunlaşmasını ve okuyucunun daha çok özdeşim kurmasını sağlayacak daha çok o duygu yoğunluğunu hissettirip, çocuklara böyle bir ara öyküye yer vermiş; oradaki duygu bağımızı kuracak bir metin serpiştiriyor ilerleyen bölümlerde ve Rahibe, cenazenin olduğu gün, çocukların olduğu yere gidiyor çocuklara dokunuyor, çocuklarla iletişim kurmaya çalışıyor ve çocuklarla iletişim kurduğunda şunu söylüyor: “Anneniz çok daha güzel bir yere gitti ve sizi rüyanızda ziyaret edecek.” “Keşke” diyor, “Shelly’in yerine ben ölseydim, çünkü onun iki çocuğu bir eşi var; çünkü çocukların ona ihtiyacı olacaktır.” Bununla okuyucuya, bize duygu yoğunluğu yaşıyor. Daha sonrasında kitabın ilerleyen sayfalarında bir ara başlık var *The Certificate of Death* [Ölüm Sertifikası] diye. Renato sigorta şirketini arıyor Shelly’in öldüğünü söylüyor, şirket buna pek güvenmeyerek hastalıktan ya da hava koşullarından ölümün olabileceğini söylüyorlar. Serpil Hoca’m, bu başlığı siz daha güzel anlatıyordunuz bu kısmı bize siz anlatır mısınız?

Serpil Aygün Cengiz: Tam olarak nereyi diyorsun, Serap?

Serap Duman İnce: “Ölüm Sertifikası” başlığı. Siz ondan bahsederken özellikle sigorta şirketinin Renato’ya verdiği cevabı ve Renato’nun da kendi içindeki o öfkelerini, kafa kesme kültürle alakalı bağlantıyı daha güzel kuruyordunuz.

Serpil Aygün Cengiz: A evet, hatırladım. Renato’nun eşi öldükten sonra tabii ki sigorta şirketi para vermek istemiyor, dolayısıyla bunun bir iş kazası olmadığını düşünerek araştırma yapıyorlar, ama tabii onlar orada hem sahadalar, Filipinler’de hem o saha çalışması için eşi Shelly orada iki kişiyle yürüyor, o sırada kaza olmuş. Renato o kadar öfkeleniyor ki kafalarını gerçekten kesmek istiyor, tabii fantezi olarak yani fantezisini kurmuş, ama kesmemiş tabii.

Serap Duman İnce: Renato’nun sigorta şirketiyle yaşadığı olayı

anlattıktan sonra devam ederkenki kısımda sonra ara bir *flashback* yapıyor. Renato eşiyle birlikte 1981 yılının Eylül ayının erken dönemlerinde yaptıkları saha araştırmansından bahsediyor. Böyle metinlerin arasında kısa kısa *flashback*ler yapıyor. “Shelly, iki oğlumuz ve ben Kakidugen’deki yerleşim yeri Ilongot’da Lakay’ın evine vardık. 3 yıllık araştırma yapmıştık (1967-1969 ve 1974)”, oradaki alan araştırmasını, yine oradaki insanlarla bağlantı kurduğuna dair kitaptan hariç olarak ara bir dipnot açıyorum. Haliyle burada da özellikle Kakidugen’de Shelly’nin fotoğrafını paylaşıyor, yerli kabilenin fotoğraflarını paylaşıyor, burada en çok bağlantı kurduğu; Ilongot’ların yaşadığı yere dair fotoğraflar bulunmaktadır.

Shelly ve Renato’nun alan araştırması yerlerden genel bir görünüş (Fotoğrafın alındığı web sitesinden bir alıntıyla: “Antropologlar Renato ve Shelly Rosaldo, Filipinler’de yağmur ormanlarında izole bir kabile olan Ilongot ile birlikte yaşadılar. Burada, 1967’den 1969’a ve 1974’te Kakidugen yerleşim yerindeydiler

Shelly ve iki Ilongot genç kız ve Renato ve Tuktaw (Fotoğrafın alındığı web sitesinden bir alıntıyla: "Shelly'den biri de dahil olmak üzere yağmur ormanında yaşarken çok sayıda fotoğraf çektiler. Sağdaki fotoğraf, Renato'nun alanda yakın olduğu arkadaşı Tuktaw ve Renato")

Fotoğrafın alındığı web sitesinden bir alıntıyla:
"Ilongot adamları bir ev inşa ettikten sonra gölgede dinlenir.
Renato ve Shelly, soldaki adamın evinde bir yıl yaşadılar."

Bu fotoğrafa ayrı bir parantez açmak gerekirse Ilongotların fotoğrafçıya doğrudan bakışı alanda yabancı biri olduğunu yani araştırmacının duvardaki sinek, *fly on the wall* olmadığı açıkça söylenebilir. Ilongotların ev alanları, dinlenme sahasının çekildiği belirtiliyordu. Kitaptan devam edilecek olursak 1981'in Ağustos sonu Ekim başı, öykü böyle biraz karışık gidiyor, *insert* çekimlerin görüntüleri gibi çeşitli ara metinlere, hatırlamalara yer vermektedir. Ben niye bu birinci bölümün üzerinde bu kadar durduğumu özellikle oturumun ikinci bölümünde bahsetmeye çalışacağım. Teşekkür ederim.

Gülgün Şerefoğlu: Biz teşekkür ediyoruz. Serap Hoca'mıza da ağzınıza sağlık dedikten sonra sıradaki konuşmacımız Ceren Kaynak İskit. Ceren Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü'nde proje asistanı ve aynı zamanda Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkbilim Anabilim Dalı'nda doktora öğrencisi. Şimdi Ceren Hoca'mızı dinliyoruz. Ceren sanırım burada, ama açık değil anladığım kadarıyla.

Ceren Kaynak İskit: Mikrofonumu açmayı unutmuşum heyecandan, özür dilerim. Herkese tekrar merhabalar. Bugün aslında gerçekten tarihi bir güne tanıklık ediyoruz. Renato'nun gelmesi bizimle konuşması, kafamızdaki soruları cevaplaması gerçekten benim için tarifsizdi. Ben de birazcık Serap'ın ardından aslında devam edeceğim, şöyle ki ben de ilk bölümdeki şiirlerden çok etkilendim; çünkü aslında Renato'nun o anlatım dilindeki yalınlıkla o yasını ifade edişi beni gerçekten çok etkiledi ve ben ilk başta Jan Franco kitap hakkındaki yazdığı önsözde Rosaldo'nun yasının içinden ne kadar derin bir öfkenin çıkabileceğini kavramanın temel nedeninin etnografiden ziyade yazdığı şiirlerle, aslında şiirlerin bir kaybın nasıl yaşandığını bireysel sesten daha çok şeyle ortaya çıkardığını söylüyor. Kesinlikle bu konuda Franco'ya katılıyorum, katılmamak elde değil; çünkü anlattığı şiirlerinde sadece kendi hissiyatından ziyade hem Filipinlere gidiş hikayeleri hem oradaki karakterlerin kendi ağzındanmış

gibi yazdığı şiirler gerçekten çok etkileyici benim gözümde. Bence Rosaldo yazdığı şiirlerde gerçekten yasın nasıl yaşanabileceğini, yasın aşamalarının nasıl olabileceğini bölüm bölüm aslında bize gerçekten hissettiriyor. Rosaldo'nun yazdığı şiirlerdeki sade anlatım dilinde klasik kafiyeli ya da başka bir tabirle süslü bir şiir yazmadığı ve kendini özgü yazdığı yalın dizelerde bu yastaki havasında, biraz ne kadar birbirlerinden farklı olsa Türkiye'den de bir örnek vereceğim, ikinci yeniler havasını buldum. Onu da şöyle bağladım aslında, Shelly ve Renato'nun arasındaki ilişkiye dair Renato'nun yazdıklarını ben biraz böyle Turgut Uyar ve Tomris Uyar'a benzettim açıkçası; çünkü Tomris Uyar, Turgut Uyar'ı kaybettikten sonra yazdığı o güncelerinde aslında cümleler arasında o kaybını da nasıl hissettiğini hep dile getirmiştir ve yaşamının sonuna kadar da hep Turgut Uyar'ın biraz da aşkıyla da yaşamıştır aslında. Onun yazdığı dizeler böyle aklıma gelince biraz buna da benzettim açıkçası. Burada bir kaybı ifade etmek kesinlikle çok kolay olmasa gerek, hatta kendi gündelik yaşantımızdaki örneklerden de bunu çok rahatlıkla görebiliriz. Rosaldo Shelly'nin ölümünün üzerinden yirmi sekiz yıl geçmesine rağmen bu kaybıyla birlikte aslında bir iç yolculuğa çıkmış bu kitapta ve sonunda aslında iyileşmek istemiş. Şiirlerine gelecek olursak ilk bölümde aslında *Time Line* adında bir şiirle başlıyor Rosaldo kitabına, yani bizlere içinde yaşadığı sürecin bir özetini sunuyor burada. Shelly ve iki oğluyla Filipinler'e gelişini, Filipinler'de Manila'dan Bango'ya, oradan yazın alan çalışması için kaldıkları Munyaga'ya seyahatlerini ve aslında Shelly'i nasıl kaybettiğini anlatıyor. Burada, herkes söyledi ama ben de söyleyeceğim, Shelly'i ayağının kayması sonucu yüksek bir tepeden nehre düşmesiyle kaybediyor. *Zaman Çizelgesi* olarak anlattığı Filipinler'e geliş hikayesinin ardından aslında kaybını ilk öğrendiği zamana götürüyor bizi kitabında. Hatırında kalanları, Shelly'nin ölümünün ardından etrafında olup bitenleri yazıyor. Bir rahibeden söz ediyor, onun da yedi yıl önce Shelly'nin düştüğü yerde ayağını kırıldığını anlatıyor ve sonradan Serap Hoca'm da söyledi, sonradan kendi de bu Belçikalı rahibeyle bir bağlantı kuruyor. Burada ilk

bölümde benim için en can alıcı bölüm, şiir de diyemeyiz ama Shelly'nin ölüm raporu, 11 Ekim 1981 saat 12.30'da vefat ettiğini yazdığı bölüm beni çok etkilemişti; çünkü yani bir kaybı böyle ifade etmek, gerçekten yani kaybeden kişi açısından ne kadar kolay olabilir ve yirmi sekiz yıl sonra bunu yazmış olsa da yine de bence etkileyici. Bu noktada Rosaldo'nun yazdığı şiirler ve yaşadığı yası ve o sürecinden Serpil Hoca'm da bahsetmişti, ben biraz daha açacağım. Elisabeth Kübler-Ross'un yasın beş aşaması kuramına benzettim ben. Kübler-Ross inkarla başlayan yas sürecinin öfkeyle devam ettiğini, ardından bir pazarlık aşamasına geçildiğini, depresyon ve son olarak kabullenmeyle sürecin devam ettiğini söylüyor. Her aşamanın içerisinde ayrı bir benlikle karşı karşıya kalıyoruz. Yasın aşamaları ölümle yüzleşirken bizim nasıl davrandığımızı nasıl anlamlandırdığımızı gösteriyor. Aslında o içsel yolculuğumuzda böyle bir yasla derinleşmiş oluyor. Ben bunun aşamalarını da biraz anlatacağım. İnkâr aşamasında kaybın gerçekleşmiş olmasına rağmen onu inkâr etmeyi ve göz ardı etmeyi anlatıyor aslında bize. Öfke aşamasında bir engelle karşılaşıldığında ortaya çıkan bir his olduğunu söylüyor öfkenin. Çok kötü bir haber aldıktan sonra vücudumuzun bu durumu öfkeyle çözmeye çalışması çok yaygın bir durum olduğunu söylüyor. Bunun birçok hedefi, birçok kurbanı olabilir, bundan da bahsediyor ve burada aslında yatan tam da bu sigortacı ve yaşadığı o diyalogda o kafa avcılığında gerçekten sigortacının kafasını kesme hissiyatını oradan anlayabiliyoruz. Gerçekten bu öfke aşaması gibi yazdığı bir şey olabilir. O sırada yüzleştiği için olabilir. Öfkenin sorunu çözemediğini gördüğümüzde pazarlık zamanı gelmiş demektir. Kaderden ya da yüce bir güçten ölümü ortadan kaldırmasını istemeye başladığımızı söylüyor Elisabeth Kübler-Ross. Bu durumdaki insanların umut etmekten dolayı daha uysal hale gelmesi ve iyilik yaparak daha uzun yaşayabileceğine inanması da sık görülen bir durum. Burada Elisabeth Kübler-Ross bir insanın öleceğini bildiği duygu durumuna karşı bunları anlatıyor, ama bunu tabii ki bir kayıp karşısındaki herhangi bir şeye de çevirebiliriz. Artı bu duygu durumlarını böyle beş aşama gibi

sıralıyoruz. Ama aşamaların sıralaması aynı olmak zorunda değil, daha değişik şekilde daha değişik bir süreçle de yaşayabiliriz. Depresyon, sonraki aşama depresyon o korkunç gerçeklik daha çok netleştiğinde ortaya çıkıyor. Bu süreçte kendinizi çok güçsüz hissetmeye başlayabilirsiniz. Bununla birlikte derin bir üzüntü ve çözemeyecek bir sorun için kaynaklarınızı daha fazla heba etmenizi önler bu süreç. Kabullenme, güçsüzlük hislerini arkanıza bıraktığınızda daha yönlü ve nötr bir ruh haline geçiş yaparsınız. Bu halen kötü anlar yaşamayacağınız anlamına gelmez, ama kabullenme aşamasında her şey daha çok içselleştirilir, başınızı dik tutup geleceğe doğru bakmaya başlarsınız. O aslında karanlık diye adlandırdığımız o süreçten artık biraz daha o ışığı görmeye ve o ışık doğrultusunda o ışığa doğru yürümeye başladığımızın göstergesi. Daha yaşadığımız o kaybı, o ölümü ya da o ölümle yüzleşmeyi aslında burada daha pozitif bir şekilde anlamlandırmaya, kabullenme sürecine başlayabiliriz. Aslında Rosaldo'nun şiirlerinde de bunu hissediyorsunuz, sonrasında kendisinin anlattığı o şiirler ve etnografiyi bir araya getirdiğinde bunu anlayabiliyorsunuz. Her aşamasını yaşamamış olsa bile kesinlikle inkarı, öfkeyi, bence depresyonu da, 2009-2010 yıllarında kendini inzivaya çektiğinde ve kitabı yazmaya başladığında da yüzleştiğini de anlayabiliyoruz. Kabullenmesinde tabii ki bu kitabın ortaya çıkışı ile kabullenmiş de sayılır bir nevi iyileşme olarak, ben en azından öyle düşündüm. Bu kendi iç yolculuğu, bunu içselleştirdiği kadar aslında dışarıdan bakmaya da başladığını görmüş oluyoruz kitabın sonunda. “Ben yürüyordum” diye bir şiiri var, aslında yasın ilk aşaması gibi geldi bana, çünkü Rosaldo sağ kolunu kaybetmiş gibi hissettiğini söylüyor bu şiirinde. İnkâr da var, üzüntü de, o inanamama sürecinde böyle ifade etmiş. Yürüyor, ama hiç beklemediği bir anda hayatı değişiyor. Rotasını başka bir yöne vermek zorunda kalıyor. *Zaman Çizelge*'sine geri dönecek olursak aslında anlatmaya Ağustos itibariyle başlıyor. Ama bu, kitapta aslında Eylül'de başlıyor. Sonra Ağustos, Ekim'e geri dönüyor ve o şekilde devam ediyor. Kakidugen'de ilk başta

İngilizceye gitti kafam. Eylül'ün başlarına dönüyor ve Kakidugen'e varışlarıyla başlıyor hikayesi. Orada misafir kaldıkları yerde hazırlanan tavuk yemeği benim aklımda kalmış; çünkü beş yaşındaki oğulları anladığım kadarıyla tavuğun kesilişine dışarıda şahit oluyor ve önce yere yatıp değişik hareketler yapınca oradaki yerliler çok yadırgıyor, ama sonrasında tavuğun aslında taklidini yaptığını anlattıklarında rahatlıyorlar ve Rosaldo da bu süreci anlatıyor. Sonrasında Kakidugen'e geldiklerinde orada aslında büyük bir yerli aileyle tanışıyorlar. Benim burada dikkatimi çeken iki tane şiir vardı. Birisi “İnsan” şiiri, diğeri ise *I'm Duman*. Bu şiirler isimlerinden ötürü dikkatimi çekti. Kendimce acaba Türkçeyle bir bağlantısı olabilir mi diye bu kelimeleri (*gülüşmeler*) merak ettim çünkü...

Serpil Aygün Cengiz: Bir Türk halkbilimci merakı. (*Gülüşmeler*)

Ceren Kaynak İskit: Çünkü merak ettim. İnsan, Duman ve kadının karakteri, insanın karakteri, insanın o sert duruşu, aslında ondan Mehtap da sonra bahsedecek, *İnsan* şiiriyle alakalı, o yüzden *spoiler* vermeyim. (*Gülüşmeler*) Ama bu şiirlerin anlamlarını Tagalog²¹ sözlüğünden hani anlayabildiğim kadarıyla bakmaya çalıştım. Aslında “İnsan”, “insan” diye yazılıyor, ilk başta onu gördüm. Büyük ihtimalle telaffuz edildiğinde belki “insan” diye okunduğu için Renato Rosaldo onu “insan” olarak yazmış. “İnsan” Tagalog sözlüğünde “kuzen” demekmiş. “Duman” ise fiil olarak tecrübe etmek ve deneyimlemek anlamına geliyor. Ancak “duman” biraz daha komplike bir kelime, çünkü duman yazdığımda çok başka başka kelimeler de alt alta dizildi o yüzden tam olarak ne anlama geldiğini isim bazında kestiremedim. Ama isim bazında da genel bir fikir verecek olursam “kirli, pasaklı” anlamına geliyormuş “duman” kelimesi. Bu kadarlık bir Tagalogca bilgimle size bunu da dipnot geçmek istedim. Rosaldo burada gözlemlendiği karakterler hakkında ayrı ayrı şiir yazmış

21 Tagalogların anadili olan Tagalogca Filipincenin temelini oluşturan dildir.

ve onların ağzından şiirler yazmış. Bunları fotoğraflamış, aynı zamanda kendisi de anlattı bugün. İlk başta işte çok da tereddüt ettik fotoğraf çekmek konusunda izin aldık diye ama o fotoğraflarını da gördüğümüzde o karakterlerle o kadar güzel eşleşiyor ki bir anda gözünüzde işte. Serap'ın da tam dediği gibi böyle bir sinematografik bir anlatı gerçekten, kayıtsız kalamıyorsunuz. Benim de akademik geçmişimde sinema olduğu için, sinema üzerine bir yüksek lisansım olduğu için ben de kendimi kesinlikle bu durumdan alamadım. İkinci bölümde Ağustos'tan Ekim başına kadar saha çalışması için gittikleri yer Bogó'yu anlatmaya başlıyor Rosaldo. Burada Shelly'nin Amerika'daki bir arkadaşına yazdığı bir mektubu da paylaşıyor. Evlerine aldıkları ilk yardımcıyla dil krizini aşamadıkları için onu kovmak zorunda olduklarını anlatıyor. İkinci gelen yardımcı da hatta onun daktilosunu görünce kendisine yardım etmek istiyor. "Tecrübesiyle bunu yapabilecek mi bilmiyorum, ama kırmak istemedim" diye de bir açıklaması var. O bölümde tek bir şiir var. Ben Serpil Hoca'dan benim o görseli isteyeceğim ekrana koymasını. *First Lady* diye bir şiir var. Burada aklında kalan buradaki eşi orada başka, buradaki başkanın eşi *First Lady*, cenazede ne giyeceğinin ciddi ciddi yemek sofrasında tartışıldığını anlatıyor ve tatlı yerken aslında onlar da bir şekilde elbise konusunda aslında tatlı tatlı karara bağladıklarını söylüyor. Burada ufak bir ayrıntı var. Rosaldo'nun baba tarafı Meksika kökenli ve İspanyolca ve bu kültüre bir hakimiyeti söz konusu, bu sebepten ötürü. Serpil Hoca'm şimdi koyabilirsiniz isterseniz o fotoğrafı. Burada şiirinde elbise üzerine gelişen tartışmada Imelda Marcos'un ünlü markalardan bir şey giyeceğini söylüyor, ama burada bir eleştirel bir yaklaşımı da var aslında. "Folklorik bir elbisesi değil neticede" diyor Rosaldo. Geleneksel Filipin elbisesi olan "*mestiza gown*", şu anda Serpil Hoca'mın sizinle aslında paylaştığı fotoğrafı buldum ben internetten. Bu elbise Filipinler'de özel günlerde giyilen geleneksel Filipin-İspanyol giyim tarzından esinlenilmiş bir elbise. Ben işte bu elbiseyi çok merak edince böyle eski bir fotoğraf buldum. Fotoğraftaki kadının da babası İspanyol, annesi ise Filipinli ya

da oranın yerlilerinden biri olduğunu söylüyorlar. O altta, görebiliyor musunuz bilmiyorum, hani açıklamayı ama. Bu iki ırkın torunları da *mestisos* olarak adlandırılıyor ve bu sınıftaki kadınların çok güzel olduğu söylene de Amerikalıların sanıyorum bu elbise karmaşıklığına ve bu fikre karşı çıktığı söyleniyor alt yazıda. Teşekkür ediyorum, Serpil Hoca'm, görseli paylaştığınız için. Altında yazanı sonradan merak eden olursa bu fotoğrafı e-posta olarak da atabilirim. Elbise cidden benim de çok dikkatimi çekmişti. Sonrasında Kiangan'a vardıklarında 8-10 Ekim tarihini yazıyor Rosaldo. Mungayang kasabasını saha araştırması için daha güvenli olduğunu söyleyen biri var. Bu bölümde benim en çok dikkatimi çeken aslında hikayenin geri kalanında da büyük rol oynayan Conchita karakteri. Rosaldo onu Mungayang'nın adeta bir navigasyonu olarak adlandırıyor ondan bahsettiği şiirde ve "Conchita" diyor, "güvenilir", sonrasında 11 Ekim günü gelip çatıyor. Ben burada Rosaldo'nun yazdıklarını okuduğumda her şeyi yirmi sekiz yıl sonra bu kadar net hatırlaması, her detayı hatırlamasına şaşıyorum, ama işte daha önce de bahsettiğim gibi kabullenme süreci de aslında tam olarak başa çıkabildiğin noktada olduğu için bir nebze de olsa anlıyorum sanırım. Burada Conchita'nın kaza haberini verişi, önce ne yapacağını bilmez halde olay yerine koşuşu, sonra birden tabii ki şokla ve kaza haberiyle birlikte hatırladığı o küçük detaylar hepsi yer edinmiş. Rosaldo'nun belleğe bir dönüş hikayesi benim için bu, oğlu Sam'e annesinin öldüğünü söylediğinde Sam'in, ölen annesinin yerine yenisinin ne zaman geleceğini sorduğu soruyla ölümü kavrayamamış olmasını anlatıyor. Sonrasında annesiyle kavuşacağını söylüyor. Rosaldo'nun Shelly'nin ölümünden bir gün sonra 12 Ekim'de anne ve babasına aslında haber verişi de beni çok etkileyen şiirlerden biri. Hatta işte babası Meksika kökenli olduğu için babasının şiirini hem İspanyolca hem İngilizce olarak yan yana veriyor Rosaldo. Burada annesinin de aslında başka bir hikayesi var. Anladığım kadarıyla küçük yaşta küçük erkek kardeşini kaybediyorlar. Hiç beklemedikleri bir boğulma, yani yemek yerken boğuluyor sanırım ve nefes alamadığı için ağzından ve burnundan kanlar geldiğini söylüyor

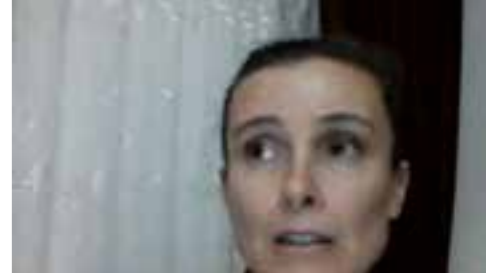
ve annesi de, annesinin gözünden aslında kendisini yazdığında o yas sürecini nasıl karşılayacağını yazıyor. Aslında bir nevi kendisiyle annesini bir şekilde bence özdeşleştiriyor orada. Belki de kendini annesinin yerine koyuyor, böyle büyük bir kayıp yaşadığı için ilk defa. Rosaldo'da genel olarak beni etkileyen etrafında bulunan herkesi dışarıdan bir gözle gerçekten yazabiliyor oluşu. Yani rahibesinden oradaki rahibin onu işte üzgünken korumasından, işte oradaki yerlilerin hikayesine kadar hepsi gerçekten dıştan bakan birinin gözüyle, onların kendi ağzıyla yazılmış ve yirmi sekiz yıl sonra olması gerçekten çok etkileyici. Aslında önsözünde söylediği şeye geri dönecek olursak bireysel sesten daha başka bir yere kesinlikle getiriyor bu kitabı. Hem antropolojik hem etnografik hem de aslında edebiyat açısından baktığımızda çok değerli bir yapıt. Bu kitap bir kabullenışı ve onunla birlikte aslında iyileşmeyi getiriyor. Benim şimdilik kitap hakkında anlatacaklarım bu şiirler bölümüyle alakalı. Beni dinlediğiniz için çok teşekkür ediyorum hepimize. Sağlıcakla kalın.

Gülgün Şerefoğlu: Çok teşekkür ediyoruz, Ceren, sunumun için, paylaştıkların için. Ben hemen hızlıca vakit kaybetmeden sıradaki konuşmacıya geçmek istiyorum. Malum vakit de ilerledi. Bir sonraki sözü alacak olan arkadaşımız Mehtap Katrancı. Mehtap Katrancı TRT'de Macarca mütercim olarak çalışıyor ve ayrıca Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkbilim Anabilim Dalı'nda yüksek lisans öğrencisi. Buyurunuz, Mehtap Hoca'm.

Mehtap Kantaracı: Edebiyat eleştirmeni Jean Franco kitabının önsözünün ilk cümlesinde Shelly'nin ölümünün yarattığı şokun yıllar sonra bile geçmediğini yazıyor. Bu bence önemli, çünkü dışarıdan bir kişinin başkasının acısını paylaşması bazen sadece sözde kalıyor, ama kitapta önsöze bu cümleyle başlamak, birisinin vereceğe esere, eser de yaşanan acıyla, duygu ile ilgiliyse, doğrudan bununla başlamak çarpıcı, gerçekten acıyı hissettiğini, paylaştığını gösteriyor. Shelly'nin ölümü

ile ilgili bilgi veriyor. Diğer arkadaşlarımın da söylediği gibi Shelly Filipinler'de saha gezisinde ölüyor. Franco böyle bir kazayı dine ya da kadere bağlamanın mümkün olmadığını düşünüyor. Kaybın üstesinden gelmenin kolay bir yolu olmadığını ve beklenmedik bir ölümün ise normal bir ölümden çok daha fazla öfke ve üzüntüye neden olduğuna dikkat çekiyor. Franco'ya göre şiir, Rosaldo'nun kaybın ne kadar şiddetli bir öfkeye neden olabileceğini anlamasını sağlıyor. Şiirlerinde etnografik yaklaşımla yaşadıklarını tasvir ettiğine dikkat çekiyor, şiirde sadece kendi yaşadıklarına odaklanmadığını, acıyı çevresindeki herkesle paylaştığını, herkesin tepkilerini yansıtmaya çalıştığını, kendisini hayattan soyutlamadığını söylüyor.

Rosaldo eşi Shelly ile birlikte ders vermek için Stanford'dan Filipinler'e doğru çıktığı yolu adım adım *Time Line* dediği bölümde kronolojik sıralamayla vermiş. Bu da bence önemli, böylece okuyucu hem geçtikleri yolu hem de nasıl bir maceraya atıldıklarını çok daha açık görebiliyor. Ondan sonraki bölümde Shelly'nin düşüşünü, onun yanına gidişini, onunla ilgili hissettiklerine çok fazla yer vermiş, çünkü onu daha iyi anlamamızı sağlayacağını düşünmüş. Kişilerle ilgili betimlemeleri var. Kişilerle kurduğu empati, onları anlamaya çalışması sonucu onların ağzından şiirler yazıyor, biraz onları tanıtıyor. Shelly'nin ölüm haberini veren Conchita ve haberi almadan önce sanki kötü bir haber alacağını işareti olarak şunu yazıyor: "Ötüşen kuşlar bile sustu". Shelly'nin ölüm haberini aldığı anı ve yanına gittiğini birkaç yerde tekrar tekrar vermiş, onlarla etkileşimde olan kişilerle ilgili yazdığı şiirler de önemli, kimlerle paylaştığını, yaşadıklarına tanık olan insanları görmemizi sağlamış. Burada en göze çarpan Tukbaw'ın iki eşi olduğunu Wagat'ın şiirinden öğreniyoruz ve her iki evliliğinden de çocuğu olmamış. Burada tek eşlilik değil, çokeşlilik var gibi algıladım. Kakidugen'deki en yaşlı adamın Lakay olduğunu, Lakay'ın hoş sohbet olduğunu, ama nedense çocuklarının onun hikaye anlatmasından hoşlanmadığını söylüyor.

İnsan'ın dışa dönük, doğrudan konuşan birisi olduğunu ama kadın gibi olmadığını söylüyor. Burada İnsan'ın ayrımcı olduğunu, cinsiyet ayrımcılığı yaptığını görüyoruz. Babası Lakay'ı başarısız buluyor, kendisinin çok iyi bir politikacı olduğunu söylüyor. Duman İnsan'ın eşi. Duman da eşine yardımcı olduğunu, nasıl politika yapılacağını anlattığını, Shelly ile beraber hoş vakit geçirdiğini söylüyor.

Baket bilge bir insan olmasına rağmen torunlarının onun anlattıklarından pek de memnun kalmadıklarını söylüyor. Midalya'nın kocası Tepeg kardeşi İnsan kadar nazik değilmiş. Shelly ve Rosaldo bir yıldır onların evinde kalıyor. Rosaldo eşit olduklarını söylediğinde Midalya kendisini onların hizmetlisi olarak gördüğünü söylüyor. Rosaldo bunu kabul etmese de onların doğrusunun bu olduğunu, buna karşı çıksa bile değişmeyeceğini anladığını anlatıyor. 20 Eylül'de Sam'in beşinci doğum gününü kutluyorlar, ancak fırtınadan dolayı çok fazla kimse gelememiş.

Shelly'nin Amerika'daki arkadaşına yazdığı mektup var. Mektupta Shelly Filipinler'deki hayatı hakkında arkadaşıyla dertleşiyor. Aslında hayatında pek bir şey olmadığını, yani mutlaka Amerika'daki hayatından farklı olduğu için her günün aynı olduğunu, o yüzden pek bir şey olmuyormuş gibi geldiğini vurguluyor. Birkaç deneyiminden de bahsediyor. Evin çok uzak görüldüğünü, en çok da Sam'in bundan bahsettiğini yazıyor.

Baguio'da bir akşam yemeğine katılıyorlar. Onlarla beraber yemeğe katılan iki kardeş var, onlar yemek esnasında kıyafetler hakkında yorum yapıyorlar.

8 ve 10 Ekim arasında Kiangan'da yaşananları aktardığı bir bölüm var. Orada bir evinin üst katını kir alıyorlar, ancak sadece bir yatak var. Yaptıkları alan çalışmasının kendi yaşam koşullarından farklı şartlar altında yaşamalarına neden olmuş. Mungayang ile Kakidugen'in nasıl yerleşim birimleri olduğu hakkında bilgi veriyor. Mungayang bir nehir

yakınında bulunan küçük bir düz arazide yer alıyor. Kakidugen gibi dağınık değil, derli toplu bir köy ve pirinç, doğal sulak alanlardan ziyade sulanan gölet alanlarında yetişiyor.

Mugayang'da Shelly ölmeden önceki gece yaşadıklarını anımsıyor, hoş bir sohbet olduğunu, gençlerin seslerinden huzursuz olan Shelly'yi nasıl teskin ettiğini hatırlıyor, Conchita'nın bunun onlarla ilgisi olmadığını söylediğine yer veriyor. Shelly'nin öldüğü günün sabahını hatırlıyor, bununla ilgili şiiri var. Rosaldo ve Shelly küçük oğullarıyla hoş vakit geçiriyor. Sonra Shelly Conchita'yla birlikte yürüyüşe çıkıyor. Rosaldo çocuklarla birlikte uyurken birden kuş sesleri kesiliyor ve Conchita Shelly'nin nehre düştüğü haberiyle kulübeye giriyor, Conchita Rosaldo'yu Shelly'nin düştüğü yere götürüyor. Shelly'nin yaşayıp yaşamadığını anlamak için yanına yaklaştığında, bir sineğin ağzından içeri girip sonra çıktığını fark ediyor, aslında bu artık Shelly'nin hayatta olmadığını belirtisi ve ona ölümün ne kadar soğuk olduğunu gösteriyor. Yol boyunca Shelly'nin sesini duyuyor, ama "Artık sesi ölümden yankılanıyor" diyor. Çocukların yanına gittiğinde Sam'e annesinin öldüğünü söylüyor ve Sam ne zaman yeni bir annesinin olacağını öğrenmeye çalışıyor. Conchita haberi verdiğinde tüm Mungayang sessizliğe bürünüyor. Shelly'nin öldüğü gün sabahleyin çocuklarla kimin kalıp, kimin alan çalışmasına gideceğine karar vermek için yazı tura atmışlar, Rosaldo Manny ile vakit geçirirken Conchita, kulübeye "Panikleme!" diyerek giriyor. Nehrin rengini hatırlıyor, "Kahverengi nehir" diyor, Shelly kahverengi nehre düşmüş.

Rosaldo Shelly'nin ölümünü duyduğu an ve onu gördüğü zaman yaşadıklarını daha iyi anlatabilmek için birkaç şiirde bu duygulara yer vermiş. Her seferinde bir sonraki şiirinde daha önce söylemediği ayrıntılara yer veriyor. Conchita Rosaldo'yu şoke etmemek için yavaş yavaş söylemeye çalışsa da Rosaldo'nun ilk sorduğu soru "Yaşıyor mu?" oluyor, tek düşündüğü Shelly'nin yanına bir an önce ulaşip yapabileceği

bir şey olup olmadığını görmeye çalışmak, o yüzden aceleyle evden terliklerle çıkıyor. Shelly'nin "Güvenilir ayakkabı giyiyorum" dediğini hatırlıyor. Conchita'nın çağrısı üzerine Ifugaolu insanlar olayın olduğu yere geliyor, Shelly'nin cesedini kıyıya taşıyorlar. Bu arada Shelly'nin yanına bir adam geliyor, onun yaşayıp yaşamadığını anlamak için yanına yaklaştığında ağzından içeri bir sinek giriyor, sonra da dışarı çıkıyor. Rosaldo bu arada sineğin hareketlerini inceliyor.

Mungayang'a geldiklerinde Conchita Shelly'nin cesedinin yıkanmasını isteyip istemediğini soruyor, bu arada birkaç damla göz yaşı dökülüyor. İlk kez kendi duygularına dair bir işaret oluyor, kendi duyguları açığa çıkıyor. O ana kadar sanki kendisini tutmuş, hiçbir şey yokmuş gibi davranmaya çalışıyor, çünkü çocuklar hep yanında. Rosaldo Shelly'ye giydirmek için kahverengi pantolon ve yeşil gömlek seçmiş. Sam ve Manny'ye yakında gideceklerini, annenin onları sonra yakalayacağını söylüyor. Olayla ilgilenen asker Rosaldo'nun zanlı olup olmadığını anlamaya çalışırken annesi öldüğünde babasının acıdan nasıl kıvrandığını hatırlayıp aynı ruh halini gördüğünü, bu yüzden bunun kaza olduğuna inandığını söylüyor. Manny babasının annesinin geleceğini söylediğini ve onu omzunda gezdirdiğini, bu sırada aslında öldüğünü söylemiş. Üç tekerlekli taksiye biniyorlar. Taksi şoförü Renato ve çocukları görünce, Mungayang'da Amerikalı bir kadının öldüğü haberiyle ilgileri olduğunu anlıyor ve onlardan ücret almıyor.

Alfredo Evangelista, eşinin düşük yaptığını ve Renato'yla aynı acıyı yaşadığını düşündüğünde aslında küçük Emma'nın acısıyla on beş yıllık bir aşkın ve annesiz kalan iki çocuğun yarattığı hüznün aynı olamayacağını düşünüp utanıyor. Renato Sam ve Manny'yle birlikte morga gidiyor. Conchita gitmek zorunda kalınca çocuklarla kendisi ilgileniyor, onları bir odada yatırıyor. Shelly'nin yanına gidiyor, hemşire çarşafı çektiğinde Shelly'nin vücudundaki çürükleri görüyor ve mumyalanması için

Solano'ya götürülmesi gerekiyormuş ama çocukları bırakacak bir yer olmadığı için Renato cesedin mumyalanmasını istemiyor. Shelly'nin öldüğü gece nerede uyduklarını hatırlayamıyor, sadece Pederin onları manastıra götürdüğünü hatırlıyor. Manastırda bir zamanlar rahip olan bir antropolog arkadaşıyla konuşuyor, Renato ona Shelly'nin öldüğünü, kaza olduğunu söylüyor. Peder George ona ilk hafta çocukların, iki hafta sonra Renato'nun kaybı hissedeceğini söylüyor. Kadınların çocuklarla ilgilenmesine izin vermesini ve bir hafta yalnızlığını yaşamasını, hatta insanların konuşmalarını engellemek için bir yıl yas tutmasını tavsiye ediyor. Sam manastırda rahibenin ona verdiği kalemlerle çok güzel bir cadı çiziyor, cadı pencereden girip babasıyla dans ediyor, sonra ikisi birlikte Manny'yi ve onu bırakıp gidiyorlar. Bu da çocukların duygusal olarak neler hissediyor olabileceğini ya da kendisini onların yerine koyduğunda böyle düşünüyor olabileceklerini anlattığı yorumunu çıkarabiliriz.

Ford Fiera'nın sahibi Renato ile tanışıyor ve Rosaldo ve çocukları evinde misafir ediyor, Kiangan'dan Mayombong'a giderken eşlik ediyor, askerlere neden arabasında bir ceset olduğunu açıklamak zorunda kalıyor. *Bir Gece ve Ertesi Gece* adlı şiirinde bir günde hayatının nasıl değiştiğini anlatıyor, bir gece önce gençlerin seslerinden rahatsız olduğu için Shelly'yi sakinleştirirken, ertesi gün Shelly'nin cesedi ahşap bir tabutta...

Jun'un şoförünün adını kimse bilmiyor, sadece arabayı kullanan kafanın arkası olarak tanınıyor. Onun gördüğü resme göre gece geç saatlerde Kiangan'dan Bayombong'a seyahat ederken, her kontrol noktasında asker istediği üzerine ölüm belgesini gösterirken titreyen koca bu sadece bir kağıt parçası değil diyor. Uçurumla ilgili şiirde uçurumun Shelly'nin ölümüne neden olmasından dolayı neler hissediyor olabileceğini düşünerek yazmış. Renato'ya göre uçurum bile böyle bir kazaya neden olduğu için kendisinden utanıyordur ya da çok üzgündür.

Renato cesetle beraber Bayombong'a gittiğinde çocuklarla Belçikalı

rahibe ilgileniyor, çocuklara babalarının Shelly'nin cesediyle ilgilenmeye gittiğini söylediğinde Sam babasının kendisine anlattığını söyleyip kollarını önünde birbirine kenetleyip dudaklarını ısırıyor. Rahibe çocuklara annelerinin onları rüyalarında ziyaret edeceğini söylüyor. Renato morgdan döndüğünde Sam ve Manny'nin kilitli olduğu odaya gidiyor, anahtarı alan kateşez sabahın ilk ışıklarıyla anahtarı getirdiğinde odaya girip kapının yanında yatıyor, bu arada Sam annesini gördüğünü onu korumak için yıldız olduğunu söylüyor.

Bayombong'da Peder Joe, Shelly'nin cesedinin Manila'ya nakledilmesiyle ilgilenir. Sam Renato'nun dizlerinde yatıp, peş peşe hikayeler sorar, sanki olanlar ilgilenmiyormuş gibi, Manny için rengarenk *marshmallow* lar alır. Shelly'yi çok az tanıyan Peder Joe Renato ile çocukları Baguio'ya götürüyor. Renato Baguio'da Jules'e telefon ediyor, Shelly'nin annesi ve Renato'nun anne ve babasıyla konuşurken Jules Renato'ya destek olur. Shelly'nin annesi Nana Dot, Renato'nun Filipinler'den arayıp, Shelly'nin kazayla uçurumdan düşüp öldüğünü söylediğinde torunları Sam ve Manny'yi düşünüyor. Torunlarının babalarına ihtiyacı olduğunu, babaları için dua edeceğini söylüyor. Renato'nun babası Shelly'nin ölüm haberiyle oğlunun ıstırabını hissediyor, oğlu Dick'in ölüm haberini verdikleri gün annesinin acısını hissederek bayıldığını ve annesinin onun acısını hissettiği gibi oğlununki hissediyor. Annesi de haberi ilk aldığı anda daha eski bir kaybı, oğlu Dick'i kaybettiklerinde yaşadıkları acıyı hatırlayıp, ikinci bir kayıp yaşayan Renato için üzülüyor.

Sam babasına ne zaman yeni bir annesinin olacağını soruyor, küçük kardeşini koruyor ve babasının dillendirmediği düşüncesini, keşke annesi yerine babası ölseymiş diyor. Manny yabancıların kendisini öpüp üzgün olduklarını söylüyor, her seferinde kaybın ne olduğunu araştırıyor. Battaniyesinin gittiğini fark ediyor. Sam annesinin ölümünü sorgularken, baba olarak onun duygularını dışa vurabilmesine yardımcı

olmaya çalışıyor. Sam'in davranışlarında gördüğü değişiklik nedeniyle ona çılgın vahşi diyor. Sam annesinin öldüğünü kabul etmek istemediğini "Herkesin annesi var, annemin öldüğüne inanmıyorum" diyerek dile getiriyor. Baguio'ya geri dönerken Renato çocukların ona, onun çocuklara ihtiyacı olduğunu söyleyerek kendisini teskin etmeye çalışıyor.

Daha sonraki bölümde duyguların antropolojisine yer veriyor. Antropolojik şiir, manifesto olduğu için ve malzeme olayın kendisinde ziyade bıraktığı izler olduğu için böyle bir travmatik olayı şiir yoluyla aktarmayı tercih etmiş. Bu olayın bazılarının aklına Fransız düşünür Alain Badiou'yü getireceğini düşünüyor. Badiou felsefeci olmak üzere resmi eğitim almış, ancak matematiğe karşı ilgisi olan Badiou, çok genç yaşlarda siyasal alanda etkili olmuştur. Allan Badiou'ye göre, felsefe, felsefi gerçekleri üretmesi açısından kendisinin gerçek prosedürler olarak kabul ettiği sanat, aşk, politika ve bilim için de yapılmaktadır.

Renato Rosaldo Shelly'nin ölümü üzerinden on dokuz sene geçtikten sonra ilk şiiri yazabilmiş. Shelly'nin öldüğünü ağzına girip çıkan sinekle anlamış ve bunun Renato'da yarattığı etki çok derin olmuş. Çocuklara durumu nasıl anlatacağını düşünürken Sam'in ne zaman yeni annesi olacağını sorması çocukların aslında durumun farkında olduğunu anlamasını sağlamış. Mungayang'dan Baguio'ya giderken yolda geçenler hakkında yazılan şiir Manny'nin annesinin ölümüne verdiği tepkiye odaklanır. Renato aslında Shelly'nin ölümü hakkında yazmaya çok zor karar vermiş, hatıralarının kendisinde hangi duyguları ortaya çıkaracağından emin olamadığı için hep çekinmiş. Bu konuda kendisine ikinci eşi Mary Louise Pratt çok destek olmuş, hatta şiirlerin çoğunu Mary Louise Pratt'in Kanada'daki evinde yazmış. Hatıralarını alan notlarıyla desteklediği için anımsanmayan sadece birkaç isim kalmış. Rosaldo insanların ancak yaşayarak öğrendiklerini yani deneyimlemeden sadece anladığımızı sandığımızı söylüyor. Ilongot'ta kederden doğan öfkenin

diğer insanları öldürme nedeni olduğunu duyduğunda buna anlam veremezken hatta İnsan adlı İlongota kafa kestiklerinde, bir başkasını öldürdüklerini söylediğinde İnsan bunları dinledikten sonra İlongotların böyle düşünmediklerini söyleyerek bakış açısının farklı olduğunu ifade ediyor. Yedinci çocuğunu kaybeden İlongot bir baba karşılaşmalarından kısa bir süre sonra Evanjelik Hıristiyanlığa geçiyor, Renato ilk başta bunun yeni dine geçen babanın ailesindeki ölümleri engellemek olduğunu düşünüyor, ancak daha sonra adamın aslında yeni dine geçmesinin tek amacı kaybın kendisinde yarattığı derin duygularla başa çıkmak için yol aradığını anlıyor. Rosaldo ve Shelly ses kaydını açtıklarında orada bulunan İlongotlar kaydı kapatmasını istiyorlar, çünkü ölmüş bir tanıdıklarının sesini duymak onları çok üzüyor. O zaman Rosaldo tepkileri anlamazken kendisi kayıptan doğan öfkeyi yaşadktan sonra onları anlamaya başlıyor. Rosaldo antropolojide ölüm deneyimlerine de yer veriyor. Kitabın tanıtımına ikinci eşi Mary Louise Pratt'le birlikte gitmiş, hatta *Youtube*'da bununla ilgili video²² da var.

Gülgün Şerefoğlu: Teşekkür ediyoruz sunumun için, anlattıkların için. Şimdi sıradaki konuşmacıya geçeceğiz. İteriş Yıldırım, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı yüksek lisans programı öğrencisi. Buyurunuz, İteriş Hoca'm. İteriş, bizi duyabiliyor mu acaba ya da mikrofonu mu kapalı? İteriş bizi duyabiliyor musun?

İteriş Yıldırım: Teşekkür ederim, Gülgün Hoca'm. Hocalarıma teşekkür ederim; aslında bize pek bir şey kalmadı. Ali Osman Aktaş Hoca'mla biz en sona kaldık herhalde. Ben de *antropoesiadan*²³ bahsedecektim. Bir de az önce Renato Hoca'ma sorduğum şiir ve onun dışında bir iki şiirini ele

²² Sözü edilen video https://www.youtube.com/watch?v=i1LaYa9_9g0 adresinden izlenebilmektedir.

²³ Renato'nun deyişimiyle etnografik duyarlılığa sahip şiir.

almıştım; ben aslında onlara odaklandım. Onun dışında birçok şeyi zaten birçoğumuz farklı açılardan ele aldık.

İlk başta Renato'yu neyin şiir yazmaya ittiğini, yani onu iten sebeplerin ne olduğunu düşündüğümü söylemek istiyorum. Erdinç Kineşçi Hoca'mın makalesinde ve bazı araştırmalarımda okuduklarımdan çıkardığım sonuca göre, yani zaten postmodernizm üzerine yazmıştı Hoca'mız, başlık olmasa da içerik o yönde, klasik antropolojiyi eleştirdiğinden bahsetmişti. Renato şunu keşfetmiş, o makalede gördüm ben,²⁴ çok güzel bir cümle: Şiirin aslında bir sonuca varmak gibi bir amacının olmadığını söylüyor. Çok güzel bir cümle gerçekten; çünkü birçok kuram var elimizde şu an, biz diyoruz ki hani genelleyemeyiz, ama günümüzdeki araştırmacılar hep böyle kuramları gidip araştırdıkları bir yere uygulamaya, genellemeye çalışıyorlar ve bunun doğru olmadığını zaten postmodern antropologlar ve halkbilimciler, hepsi söylüyor. Bu bağlamda Renato Hoca da sanki böyle şiire biraz sığınmış gibi olmuş, şiir sanki bir kaçış limanı gibi olmuş onun için; çünkü şiire girdiğiniz zaman, *antropoesia* yazdığımız zaman duygularınızı dile getiriyorsunuz, ama kesin bir kaniye, bir yargıya varmıyorsunuz, bu açıdan güzel. Renato şiiri, *antropoesiayı* etnografik araştırmaya benzetiyor, ama genellemelerden değil, daha çok ayrıntılardan yola çıktığını söylüyor. Etnografik araştırmayı yapan gözlemci gibi şiiri yazacak olan kişinin de bir yerde bir cevabın olduğunu bildiğini, ilk başta anlamasa da gözlem yaptığında, orayı detaylı incelediğinde zamanla onu çözümlediğini söylüyor. Ama bu *antropoesia* şairinin rastgele bir katılımcı gözlemci olmadığını, kendisini de işin içerisine katıp değerlendirdiğini söylüyor. Hani düşünömsellik anlamında. Zaten buradan hareketle de kendisi bu şiirleri yazarken, yani yıllar sonra yazdığı için, yıllar önceki ruh haline dönmek, o anı yakalamak ve o zaman yaptığı araştırmalarda konuştuğu

²⁴ Erdinç Kineşçi, 2017, "Genel Hatlarıyla Renato Rosaldo'nun Antropolojisi", *Antropoloji*, Sayı 33, 62-63.

kaynak kişilerin kimliğine bürünebilmek için, onların ruh halini daha iyi anlayabilmek için günlüğüne dönüyor. Alan günlüğü tutmuş. Zaten Shelly'nin öldüğü güne kadar tutuyor günlük, sonra pek tutmuyor, bırakıyordu galiba ve yazdığı şiirleri biraz da oradan edindiği bilgilerle yazıyor. Az önceki sorum yani çok yerindeydi. Aslında Renato Hoca'nın botanik üzerine filan kesinlikle bir araştırma yaptığını düşünüyordum, doğrulamış oldum (*gölüşmeler*).

Rosaldo edebiyatın en büyük görevinin olayı taklit etmek değil, yeniden canlandırmak olduğunu söylüyor. Rosaldo şiirde, -aslında kendi deyişiyle Renato, "Renato diye hitap edin lütfen" demişti sanırım- bunu, *antropoesiayı* çok başarılı şekilde uygulayan birisi. Orada ben daha çok ilk baştaki Wagat, İnsan ve diğerlerini anlattığı, diğerlerinin anlatıldığı o şiirlere odaklanmışım; onları yazarken seçtiği kelimeler rastgele, sırf uyak olsun, şiire dize olsun diye seçtiği kelimeler değil. Zaten o kişiler de rastgele seçilmiş kişiler değil bence. Hem evinde kaldığı kişiler hem de hepsi böyle genelde geleneksel bir şeyi devam ettiren ve bilgiyi kendisinde barındıran, kültürel aktarımda önemli bir yer edinen kişiler. Yani onu gördüm, iki şiirden örnekler vermek istiyorum. Şiirlerini ilk okuduğumuzda sıradan gelebiliyor, ama aslında bu alanda çalışan insanlar okuduğunda, yani detaylı okuduğunda, Renato Hoca neler yaptığını buradaki şiirlerde detaylı olarak anlatmasa da neler yapmış olabileceğini okura çıkarma imkanı veriyor. Az önceki bitki olayında olduğu gibi (*gölüşmeler*). Lakay mesela köyün, köy diyorum, oranın en yaşlısı, tabii bir de Baket var, Lakay erkek olarak en yaşlısı. Şöyle diyor, "Ben geçmiş, kendi çağımdaki insanların, arkadaşlarımla ölümlemlerini düşünüyorum, ağlıyorum; şimdiki gençler beni çok ağlayan bir budala olarak görüyorlar" falan diyor, "Ama Renato bana hikayemi sordu, hikayemi anlattım." O sırada, bir kavim vardı unuttum, yabancı bir topluluğun, Butagları sanırım, amcalarının ya da büyüklerinin kafasını nasıl kestiklerini anlattığında oradaki İlongotların hepsinin birden

pürdikkat onu dinlediğini, onun anlatısının bitmemesini istediklerini dile getiriyordu. Yani burada da Renato bunu çok bilinçli olarak seçiyor, çünkü Lakay yaşlı bir bilge. Çoğu kişi bazı durumlarda onun sürekli ağladığını düşünse de sonuçta o topluluğun içerisinde en yaşlı ve en tecrübeli kişi ve onun anlattığı anılara göre kimliklerini pekiştirdikleri için değer veriyorlar. Özellikle *headhunting*le alakalı konularda ya da birilerinin saldırı düzenlediğine dair konularda pürdikkat onu dinliyorlar; çünkü kimliklerini öyle inşa ediyorlar. Jan Assmann'ın *Kültürel Bellek*²⁵ kitabında çok iyi anlatılıyor bu. Biraz daha farklı açıdan ele alıyor, ama orada miti ve tarihi anıları, kendini onlara dayandırmayı, onları sürekli tekrar etmeyi kimlik inşasına, kültür inşasına dayandırıyor, işlevlerden bazılarını böyle açıklıyor. Bu şiir de çok güzel, hani onun doğrudan örneği yani, örnek olmuş ona. Bence çok bilinçli olarak seçmiş Hoca bunları. Diğer kişi Taru, Taru'yu zaten sordum kendisine de. Taru diyor ki "Bana Renato bir şey sordu", Taru hani biraz da sanki böyle nasıl diyeyim bizim kalenderi tipteki biri gibi. Elinde bir çalgı çalıyor sanırım, biraz hayattan bıkmış gibi, sürekli hastalanıyormuş, Renato Hoca'mız az önce belirtti. Taru da bitkiler konusunda bilge biri. Bilge olduğunu direkt anlıyoruz, çünkü diyor ki "Renato bir bitkiyi sordu, ben de onu anlattım. Annemden öğrendim. Ben birçok bitkinin, tüm bitkilerin nerede yetiştiğini, nasıl kullanıldığını falan her şeyi bilirim, ama Renato diğerlerini sormadı çünkü -tabii bunu yazan zaten Renato- diğerlerini bilmediğimi düşünüyordu." Aslında işte onu merak ettiğim için sordum, biliyormuş. Bu şunu çağrıştırdı bende, Claude Lévi Strauss'un *Yaban Düşünce*'sinin ilk bölümünde vardı yanılmıyorsam, "Somutun Bilimi" miydi, öyle bir bölümde -belki sonraki bölümde- yerel-geleneksel toplulukların çevrelerini çok iyi anlamlandırdıklarını, her nesneye bir ad verdiklerini, genelde bitkiler konusunda çok bilgili olduklarını söylüyor ve yabancı ortama giren bir kişinin sadece bildiği bitkiler ya

²⁵ Jan Assmann, 2001, *Kültürel Bellek: Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik*, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.

da nesnelere ilgilendiğini, onun dışındakilerle ilgilenmediğini söylüyor. Renato'ya ben aslında onu soracaktım; diyecektim “Sadece bir bitkiyi sormuşsunuz, diğerlerini sormamışsınız” (*gülüştürmeler*). Hani Strauss'a atıf yapacaktım, ama onu yapmadım. Bunu da aslında başta sormadım, daha önemli sorular sorulur diye. Baktım kimse sormuyor, Hoca da “On dakika kalırım” dediği halde sevdi bizi ve bir saat durdu, hâlâ da soru istiyor, ben de sordum. Yani Renato'nun o davranışını Strauss'un o cümlelerine bağladım ben. Sadece bir bitkiyi soruyor, diğerlerinden haberi yok herhalde. O da herhalde kendi hayatında kullandığı bir bitki. Diğerleri de İlongotların kendi hayatlarında kullandıkları bitkiler ki Hoca verdiği cevapla bunu da doğruladı (*gülüştürmeler*). “Gittik, topluyorduk meyveler falan, ben ne olduğunu bilmiyordum” diyor; çünkü Renato'nun kendi hayatında kullandığı bir meyve değil o ya da kullandığı bir bitki değil. Oradaki insanlar biliyor onu, çünkü onların gündelik hayatlarında bir ihtiyaçlarını karşılıyor, bir şeylerine denk geliyor. Böyle. Renato'nun kitabı bunları çağrıştırdı bende. Birçok kitapla ilgili böyle hep örnekler buldum şiirlerde. Tukbaw... Onları geçiyorum. Klasik etnografi, onları da geçiyorum.

Kitaptaki “Duyguların Kültürel Gücü Hakkında” bölümü için de birkaç şey söylemek istiyorum. Bu bölüm İlongotların neden kafa avcılığı yaptıklarının işlendiği, buna dair fikirlerin ele alındığı bölüm. Tabii sonradan mecburen din değiştiriyorlar ve yaslarına farklı çözümler bulmaya çalışıyorlar. Ferdinand Marcos 1974'te *headhuntingi* yasaklıyor, onun ardından Evangelist kiliseler artıyor ve İlongotlar da Hıristiyanlaşmaya başlıyorlar. Bunun hakkında da Renato, hani daha önce söyledi Hocalarımız, “Ölümden sonra doğan o yasa, kedere, o duyguya bir cevap bulabileceklerini düşünüyorlar ya da Hıristiyan olursak işte daha az acı çekeceğiz, ölümler daha da azalacak gibi düşünüyorlar” diyor, Hıristiyanlaşmayı buna yoruyor. Bir film vardı yönetmenini

unuttum, ama *Yalanın İcadı*²⁶ diye, orada böyle dinin işlevselliğini çok iyi anlatıyor. Bir adamın annesi veya büyükannesi ölüyor, bir sahne var, o ana kadar yalan hiç icat edilmemiş. Herhalde o an din de yok, yani atıf var dinlere de. Diyor ki “Yok olacağım, gideceğim”, ağlıyor büyükannesi. O da üzülüyor, düşünüyor “Ne yapsam, ne yapsam?” diye. Direkt “Üzülme, gideceğin yerde çok güzel şeyler olacak, sana çok iyi bakacaklar” falan diyor. Doktorlar da hayranlıkla onu izliyorlar, çünkü o ana kadar hiç duymamışlar böyle şeyleri. Bu İlongotların, yasağın ardından Hıristiyanlığa geçmesi de dinin bu tarz cevaplarından dolayı olabilir. Söylemlere bakıyorsunuz, bir öteki dünya inancı var, bir cennet inancı var ya da öldükten sonra yok olmama, bir yere gitme inancı var. Bunlar tetiklemiş olabilir ya da olmayabilir, yani bilemeyiz. Bunları söylemek istiyorum, bu kadarı yeterli bence. Teşekkür ederim.

Gülün Şerefoğlu: Teşekkür ederiz, sunumun ve paylaşımların için. Sondan bir önceki konuşmacımız olarak Ali Osman Aktaş Ankara Üniversitesi DTCF Halkbilim Bölümü mezunu ve aynı zamanda da gazeteci ve yazar, buyurunuz efendim.

Ali Osman Aktaş: Teşekkür ediyorum. Bayağı geç bir saat oldu. Şu an hâlâ iş yerindeyim. Rehin kalmış durumdayım, beni buradan çıkarın! (*Gülüştürmeler*) Kurtarın beni buradan! (*Gülüştürmeler*) Şimdi benden önceki arkadaşlarım konuları gayet güzelce açıkladılar. Sesim nasıl iyi geliyor mu?

Gülün Şerefoğlu: Ali Osman Hoca'm, biraz daha mikrofonu yaklaşılabiliyor misiniz? Ben biraz az alıyorum, ama başka az alan var mı bilmiyorum. Yani biraz daha yakın olabilirse belki, mümkünse eğer.

Ali Osman Aktaş: Şimdi nasıl?

²⁶ Ricky Gervais, Matthew Robinson, 2009, *The Invention of Lying*. Universal Studios.

Gülgün Şerefoğlu: Şimdi iyi sanırım değil mi? Duyuluyor. Duyamayan varsa bizi uyarsın mesajlardan, tekrar bakalım. Evet duyma sorunu varmış.

Ali Osman Aktaş: Şimdi nasıl?

Gülgün Şerefoğlu: Harika! Çok güzel oldu, şimdi gayet iyi.

Ali Osman Aktaş: Teşekkür ediyorum. Tamam, devam edelim o zaman. Gerçekten tarihi bir gündü. Sayın Hoca'mızın bu şekilde bir program hazırlayıp da Rosaldo'nun gelmesi bizim için çok çok güzel oldu. Şimdi uykudan uyanmak için sihirli öpücük lazımdır. (*Gülüşmeler*) Bu sihirli öpücük Ronaldo Rosaldo için de çok farklı bir yerde tecelli etti; çünkü sihirli öpücük deyince aklımıza ilk gelen şey nedir? Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler. Değil mi, arkadaşlar? Bu masallar bize her zaman aynı Serpil Hoca'mızın kitapla ilgili daha önceki buluşmalarımızda anlattığı gibi, altın top ve kurbağa masalında olduğu gibi. Bu sihirli öpücüğü birazdan anlatacağım ben, Ronaldo Rosaldo için ne idi diye. Sihirli öpücük Pamuk Prenses için Yedi Cüceler'le beraber bir öpücüktü; ama ona uğrayamadı, çünkü bu ezoterik masallar Yedi Cüceler aynı zamanda yedi ayrı duyguyu ifade ediyor. Başka bir deyişle Yedi Cüce, yedi ayrı duygu. Bu duygular neydi bizim için, bir üzüntü, iki mutluluk, üç tiksinti, dört şaşkınlık, beş öfke, altı aşağılama ve yedincisi korku; yaşadıkları temel duygularını ifade etme biçimleriydi. Bu duygularını ifade etme biçiminde aslında karşımıza şöyle de bir şey çıkıyor: Bu yedi cücenin Pamuk Prenses'le beraber bu hikayede ezoterik masallarda bir sihirli öpücükle ortaya çıkmasında arada kalan üç tane duygu daha vardı. Bu duygu çünkü kişiden kişiye değişebiliyordu. Neydi bu? Kıskançlık, aşk ve gurur. Aşk burada Pamuk Prenses'le, kıskançlık onu öldürmek isteyen cadı ya da annesiyle, gurur da onu öperek duygudan uyandıran prensle temsil ediliyordu. Konumuzla alakası nedir? Şöyle, çünkü bir

duyguyu bir karşımızda gördüğümüz bir duyguyu inceleyebilmek, anlayabilmek için o duyguyu o anda yaşamak gerekecek mutlaka. Sapir-Whorf hipotezi bütün düşünce ve deneyimlerimizin kullandığımız dilden etkilendiğini söyler. Bu anlayabilme kapasitesi de o kişilerde görmüş olduğu kavramların etrafında örmüş olduğu duygu ve değerlerin içselleştirilmesidir. İşte Renato Rosaldo bu duyguyu bir yere kadar anlayamadı, uzun yıllar sonra ancak bunu fark etti. O sihirli öpücüğü, bu duygunun sihirli öpücüğü onun için *ligetti*. Rosaldo *liget* sözcüğünü ilk duyduğunda zannetti ki enerjik ve üretken bir yapının bir kavramı zannediyordu; ama daha sonradan bunun duygusal bir tasarımdan kaynaklandığı bir olay olduğunu fark etti; çünkü o duygusal olayı fark edebilmesi için de onun sihirli öpücüğü de aynı deneyimi yaşayacak bir sürece ulaşmasını gerektiriyordu. Onun sihirli öpücüğü de eşini gömdükten sonraki o acıyı o anlayabilmesi kafatası avcılığında ya da kafa avcılığında ortaya çıkardığı ve onunla bağdaştırdığı konuda onların bu tür deneyimlerini ve acılarında ne tür sonuçlar ortaya çıkardığıydı; çünkü kendisi daha önceki olaylarında Ronaldo'nun bir İlongotun altı çocuğunun ölümünden sonra gidip de acısını bastırabilmek için kelleler alması, kelle kopartması onun için sadece bir eylem değil, çünkü o içinde yaşamış olduğu o acıyı, o kaygıyı, o stresi ve bunalımı diğer bir insandaki sempatik bir sihir ülkesine göre düşünerek bunun belirli yüklerinden, ağırlığından arınmasından bir gücün parçasını kopartmaktı. Yani onun kafayı kopartmak dediği kendi kafasında yaşamış olduğu acıyı şeyi o travmayı aynı karşısındaki düşman ya da karşısındaki herhangi bir insanda görmüş olduğu acının kopup sökülmesi kendisinde sempatik bir bağ oluşturuyor. İşte bu amaç da İlongot kafatası avcılarında diğer bütün dünyada görmüş olduğumuz kafatası avcılarında farklı olarak, çünkü diğer dünyada daha önceki kitap buluşmalarımızda konuştuğumuz gibi mesela kuzey ülkelerinde, Avrupa'nın kuzey ülkelerinde gördüğümüz kafatası avcıları bunu bir maji, bir sihir, bir büyü olarak yapıyorlardı, çünkü elde edilen o kafanın, o kopmuş kafanın bir şekilde kendilerine

tılsım vereceğine inandıkları için yapıyorlardı. Ama bu İlongot yerlilerinin yapmış olduğu kafatası avcılığı onların acı ve kederlerinin bir şekilde bastırılmasıydı. İşte bastırdığımız için anlayamadığımız temel duygularımızı işaret eden, içinde gizli birtakım etimolojik kelimelerin ortaya çıktığını görüyoruz. İşte bu kelimelerden biri ve bizim için de aslında en önemli olan kelime *ligetti*, çünkü *liget* sözcüğünün anlamı bir şekilde bu duyguyu bu kültürde yaşayan insanların kendi iç benliğini, kendi iç duygularını ortaya çıkartıyordu. Renato *ligeti* öğrendikten sonra, anladıktan sonra bu zamana kadar aslında kitabı niye bu kadar geç yazabildiğini anlıyoruz. Kendisi de Filipinler'deki kültürü araştırırken bir yerlerde bir şekilde başarısız olduğunu düşünüyor ve bu başarısızlığına ancak bir şekilde bu *ligeti* tanımlamasını ortaya koyduktan sonra, işte bu yasını ölümlünde hissettiği acıyı, işte onun kendisinde başlatmış olduğu acıyı ancak bu şekilde örtebileceğini hissetti bence sonradan. Aslında bir yasla kafatası avcılarını bir araya koyup aynı seviyeye getirmek, yani bir şey olarak düşündüğünde mantıklı bir biçimde ikisi için de ortak bir kurgu yapamayız; çünkü gerçekten bir yerde insan travmatik bir şekilde yaşamış olduğu büyük bir acısı var eşini kaybetmekten dolayı, öbür tarafta da insan kafatası kesip de ondan bir medet ummak var. İçine atmış olduğu bu öfke yükünden kurtulmanın ne kadar kendi medeni dünyamızda mümkün olduğunu görsek de işte aslında onların kendi dünyalarında içselleştirmiş oldukları bir düşünce kalıbıdır. Ben burada Renato Rosaldo'nun bu kitabı yazmasının temel amacının iki karşıt duygunun yani yas, keder ve öfkenin aynı zamanda bir duyguyla beraber yani öldürme, kafayı kopartmasıyla kendi iç dünyasındaki buhranı ortadan kesilip atmayı aynı anda kullanma yoluyla bir ilişki kurmaya çalıştığını düşünüyorum. Bu amaçla da farklı şekillerde bu kafatası avcılığının aslında onların kültüründe bir şekilde o acıyı kötülükle içinde hissetmiş oldukları kederi bir şekilde bastırıp atmak amacıyla ortadan çıkardıklarına inanıyorlar; çünkü Rosaldo bir şekilde Hoca'mın da başlangıçta dediği gibi bu kafatası avcılığından bir şekilde aynı anda birden bire Hristiyanlaşması ve Hristiyanlığın

içinde var olup “Öldürmemeliyiz” düşüncesi içinde aslında bu kederle kurtulabileceğini zannederken bir yandan da o sıkıyönetim dönemlerinde kafatası avcılığının Filipinler'de yasaklanmasından daha ziyade belki de bu amaçla “Öldürme” emrinden yola çıkarak müdahale düşüncesiyle yaptığını düşünüyorum. Bunu da arkadaşlarına bu şekilde anlatırken de Rosaldo'nun aynı şekilde ifade etmiş olduğunu görüyoruz. Benim anlatmak istediklerim bunlardı; burada kısaca anlatmaya çalıştım, çünkü vaktimiz bayağı ilerledi. Herhalde bilmiyorum, anlatabildim mi, konuyu tam olarak ifade edebildim mi? Teşekkür ediyorum. Ben de şöyle bir şey söyleyeceğim: Bu buluşmanın ikinci yarısı var mı?

Gülgün Şerefoğlu: Ali Osman Hoca'm, sanırım ikinci turu yapmamak yönünde birleştik, yani şimdi son olarak ben de söyleyeceklerimi söyledikten sonra kapanış için birkaç cümle alarak programı tamamlayacağız.

Ali Osman Aktaş: Çünkü uzak bir yolum var da benim, isteyim, hâlâ çıkamadım.

Gülgün Şerefoğlu: Yani sanıyorum herkes yoruldu, özellikle dinleyenler yoruldu. Öyle yapalım diye düşündük.

Ali Osman Aktaş: Tamam o zaman dinliyorum, bekliyorum, buradayım. Teşekkür ediyorum. Sayın Hoca'm, değerli arkadaşlarım, burada şu anda bizi seyretmekte olan değerli izleyicilerimiz, onlara da iyi akşamlar diliyorum.

Gülgün Şerefoğlu: Çok teşekkür ederiz, Ali Osman Hoca'm. Sanıyorum ki, konuşmacılara tekrar bakıyorum...

Serpil Aygün Cengiz: Gülgün'cüğüm, sen devam etmeden önce ben de bir şey söyleyebilir miyim? Galiba şimdi seni dinleyeceğiz ve sen

veda edeceksin, bitecek. Biz aslında bugün bu buluşmanın ikinci turunu planlamıştık. İkinci turda da bizim bu kitabı okuduğumuz grup sürecimizin kendi üzerimizdeki etkisini konuşacaktık; fakat Rosaldo sürpriz yaptı, geldi ve onun bugünkü buluşmaya katılımı ve söyledikleri üzerine ayrıca konuşmadan zaten asla olmaz; ama ben de dahil hepimizin önce bunu hazmetmesi gerekiyor, çünkü çok sıra dışı bir şey oldu. Bunun üzerine düşünmemiz de gerekiyor. Etkinlik de çok uzadı, değil mi? Dolayısıyla aramızda az önce yazışıp ikinci turu ertelemeye karar verdik. Şimdi Gülgün kitapla ilgili kendi düşüncelerini paylaştıktan sonra son sözlerini söyleyerek nefis bir vedayla da oturumu kapatacak.

Gülgün Şerefoğlu: Teşekkür ederim, Hoca'm. Umuyorum ki öyle olacak. Güzelce vedalaşacağız diye düşünüyorum. Kitapla ilgili benim söylemek istediklerim aslında şöyle, özellikle halkbilim ve etnografi açısından zaten pek çok görüş bildirildi, pek çok noktaya herkes temas etti, o nedenle ben de tekrara düşmek istemem, çünkü eklemeyi düşündüğüm yeni bir perspektif yok bu anlamda, tekrara düşmemek için bunlardan bahsetmeyeceğim. Aslında biz provamızı da yaparken, konuşurken de hep beraber, birazcık daha disiplinlerarası bir perspektifle, belki Başak'ın yaptığına birazcık daha yakın, onun da edebiyatla etnografi arasında kurduğu bağla benzer şekilde, ben de dil ve çeviriyle bağlantısını kurmaya çalışacağım. Biraz da herhalde lisans formasyonum nedeniyle, biraz daha dille bağlantılı bir şekilde algıladım kitabı, kendi anadilimizde de yazılmadığı için. Bu noktada çeviriyle ve dille ilgili çok fazla ilgimi çeken şeyler oldu.

Hemen kısaca bahsetmek gerekirse... Özellikle, kitabın dilinin yalınlığı ve etkileyiciliği ile ilgili olarak ben de Ceren'e katılıyorum. Yani aslında benim için en çarpıcı şeylerden biri, bu kadar yalın bir dil kullanılan bir kitabın aynı zamanda bu kadar etkileyici olabilmesi. Herhangi bir metafor, kelime oyunu, uyak, kafiye, herhangi bir şey aranmaksızın

yazılan şiirlerle duygu ancak bu kadar iyi verilebilirdi okuyucuya herhalde diye düşünüyorum. Sanırım çoğumuz da etkilendik dilin yalın olmasından. Bu bağlamda da hemen şöyle bir bağlantı kurdum: Normalde, çeviri teorileri içinde ya da çeviribilim içinde aslında şöyle bir iddia vardır, şiirin çevrilemezliği diye ifade edilen. Yani şiirin, edebiyat ürünlerinin ve özellikle de şiirlerin çevrilmesinin mümkün olmadığıyla ilgili teoriler var ve bununla ilgili güncel olarak hâlâ devam eden pek çok tartışma var. Tabii burada benim aklıma bu konuyla ilgili gelen şey şu oldu: Belki, Rosaldo'nun duygularını anlayarak ve onun kadar yalın ifade edebilirsek, bu metin, bu kitap özelinde belki şiirin çevrilebilirliğinden söz etmek mümkün olabilir. Tabii bu da tartışmaya açık ve denemeye tabi bir konu. Hani, ileride yapılır mı bilemiyorum; bu kitap Türkçe'ye çevrilmemiş bildiğimiz kadarıyla. İlk düşündüğü şeylerden biri buydu bana kitabın.

Bunun dışında, dille ilgili bir iki tane spesifik örnek var. En çok ilgimi çekenlerden biri, önsözde, Renato ve Shelly'den bahsedilirken, ikisine, ikisi hakkında "*seasoned anthropologists*" yani "deneyimli antropologlar" deniyor. Burada daha önce hiç karşılaşmadığım bir kullanım olarak "seasoned" sözcüğünün "deneyimli" ya da "*experienced*" anlamında kullanıldığını görüyorum. "Season" normalde, bildiğimiz gibi, "mevsim" demek en temel, en birinci anlamıyla ve burada da "seasoned", "mevsimler geçirmiş" gibi bir anlamda, yani "deneyimli" ama böyle de düşünebiliyoruz kelimenin anlamını. Bu da bana hemen Türk Cumhuriyetlerindeki, daha doğrusu Orta Asya'daki Türk kültürlerindeki yaşla ilgili şu konuyu hatırlattı: Kaynaklardan okuduğumuz kadarıyla ve sanıyorum ki hâlâ devam eden bir şey, genellikle, özellikle büyüklere, "Kaç yaşındasın?" diye sorulmuyor. Bunun yerine "Kaç yaşıl gördün?" yani "Kaç yeşil, kaç bahar gördün? Kaç mevsim geçirdin bu dünyada?" diye soruluyor. Ben de bu "seasoned" sözcüğüyle bunun arasında bir bağlantı olma ihtimalini düşündüm. Sözcüğün etimolojisine ulaşmak çok mümkün olmadı ama birkaç akademik forumda bununla ilgili

tartışmalarda bu yönde düşünen başkaları da olduğunu gördüm sevinerek, ama tabii bilemiyorum, etimolojik olarak daha çok araştırmak lazım. Yani burada da, bir sözcüğün çağrışımının bile kültürlerarası bir bağ kurmaya yetebileceğini düşündürdü bana. Bu anlamda önemli bir örnek diye düşünüyorum.

Benim için bir diğer önemli konu da Renato ve Shelly'nin alanda yerlilerin dilini öğrenmesi. Aslında bugün bunu Renato'ya sormayı düşünmüştüm ama o, sorulara verdiği cevapların içinde bunu parça parça da olsa ifade etti. Yani, gittiklerinde hiç dil bilmediklerini, sonra bir şekilde, el yordamıyla dili öğrendiklerini, konuştuklarını... Eminim bu da çok eşsiz bir deneyimdir, çünkü bu, bizim yabancı dilleri ikinci, üçüncü dil olarak öğrenmemiz gibi değil, bence adeta, bir çocuğun anadilinin konuşulduğu yerde dili edinmesi, yani bir çeşit dil edinimi gibi bir şey. O açıdan da çok ilginç buldum kitabı gerçekten.

Yine dikkatimi çeken “*mestiza gown*” denen yerel giysi konusuna, Ceren değindiği için tekrar değinmeyeceğim. Yalnız burada benim de eklemek istediğim, böyle küçük bir parantez var: İngilizce’de giysinin adı “*mestiza gown*”, bir kadın giysisi ama İngilizce’de, özellikle Latin Amerika’da “*Mestiza*”, “bir İspanyol ve bir Latin Amerika yerlisinin birlikteliğinden doğan kadın”a verilen isimmiş. Yani, yerel halktan bir kişi ve bir İspanyol evlendiğinde doğan kız çocuğuna yani kadına “*Mestiza*”, erkeklere de “*Mestizo*” deniyor. “*Mestiza gown*”un da bu şekilde isimlendirilmesinin İspanyolca’yla bir ilgisi var. Buradan da zaten şuraya bağlanıyoruz doğrudan: Filipinlerin, coğrafi keşiflerden sonra uzun süre İspanyol işgali altında kaldığı ve sömürge olduğu yıllarda İspanyol dilinden ve kültüründen çokça etkilendiği yazılı

kaynaklarda²⁷. Bu da bize bu konuyla ilgili spesifik bir örnek teşkil ediyor diye düşünüyorum, çünkü Filipinler’de kadınların geleneksel giysisine “*mestiza gown*” deniyormuş hâlâ.

Ve bir de son olarak söylemek istediğim şey, Renato’nun ikinci eşi, şu an evli olduğu kişi, Mary Louise Pratt, kendisi İspanyol ve Portekiz Dilleri ve Edebiyatları profesörü. Kendisinin karşılaştırmalı kültür çalışmalarıyla ilgili eserleri, çalışmaları var. Buradan da hemen yine Pratt’in dil ve çeviri alanında ünlü bir teorisyen ve dilbilimci olan Susan Bassnett’la bir bağı olduğunu gördüm araştırdığımda. Susan Bassnett hem bir çeviri teorisyeni hem bir dilbilimci ve o da karşılaştırmalı edebiyat ve kültür uzmanı. Susan Bassnett ve Mary Louise Pratt’in²⁸, karşılaştırmalı kültür çalışmaları alanında yayınları olduğunu gördüm. Bu da yine, aslında, bizi disiplinlerarasılık konusuna götürüyor. Yani, sosyal bilimlerdeki sınırların var olup olmamasının gerekliliği konusundaki tartışmalar, sosyal bilimlerin nasıl aynı çatı altında bulunduğuyula ilgili görüşlerin doğruluğuyula ilgili belki bize bir ipucu veriyor. Tabii çeviribilim ve dilbilim de sosyal bilimlerde birer alan olduğu için aslında folklor, tüm kültürel çalışmalara, etnolojiye, antropolojiye, bunların hepsine sıkı sıkıya bağlı, çok uzak gibi görünse de. Bu bağlamda da bu iki bilim insanının çalışmaları bize disiplinlerarasılık konusundaki görüşlerin doğruluğunu ispatlıyor. Bu açıdan da bu bağlantıyı keşfettiğim için aslında çok mutlu oldum.

²⁷ İspanya’nın Filipinleri işgali ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.:

<https://www.britannica.com/place/Philippines/The-Spanish-period>, https://www.researchgate.net/publication/270415430_Religion_Disaster_and_Colonial_Power_in_the_Spanish_Philippines_in_the_Sixteenth_to_Seventeenth_Centuries.

²⁸ Pratt ve Bassnett ile ilgili bilgi için bkz. <https://as.nyu.edu/faculty/mary-pratt.html> ve <https://literature.britishcouncil.org/writer/susan-bassnett>.

Bu kitap zaten genel olarak da beni birçok konuda aydınlattı, otoetnografi gibi ya da şiir ve etnografinin birleşimi gibi konularda örneğin. Bunun yanı sıra gerçekten disiplinlerarası alanda da disiplinlerarasılığı teşvik etmesi, bize alt mesajlar vermesi açısından ben gerçekten çok kayda değer olduğunu düşünüyorum bu kitabın. Daha önceki toplantılarımızda da hem Serpil Hoca'ya hem de arkadaşlara söyledim; lisans eğitimi sırasında keşke bu kitabı görseymişim, okusaymışım, biraz daha ufkum genişlemiş, daha farklı bir perspektiften bakmayı daha erken yaşlarda öğrenmişim diye düşündüm; ama "Asla geç değil!" diyoruz biz kendi aramızda. O nedenle bu kitabı okumuş olmanın ve paylaşmış olmamızın mutluluğu var bugün bizim üzerimizde.

Bizim için... Hemen kapanışa geçtim bu arada! (*Gülüşmeler*) Bugün bizim için gerçekten çok heyecanlı, çok değişik bir gün oldu; herhalde hayatlarımızın en değişik günlerinden biriydi diye düşünüyorum. Tabii ben de, az önce yanda akışta da vardı... Şimdi bana "Kapanış da yapın, Sayın Moderatör" dendiği için kendimde hak görerek hemen birkaç cümle söyleyeceğim. Yanda akışta da gördüm, "Bunu ancak Serpil Hoca'm yapardı" diye. Kesinlikle katılıyorum, bence burada şu an konuşmacı olan herkes de katılıyor, dinleyici olan herkes de katılacaktır. Renato Rosaldo'yu çağırma fikri, cesareti ve girişimciliği ancak Serpil Hoca'mda olabilirdi, onu hepimiz biliyoruz.

Serpil Aygün Cengiz: Ama senden aldım bu cesareti. Senin dile hakimiyetin ve egemen olman nedeniyle dedim ki "Renato'yla ancak Gülgün olursa konuşabiliriz!".

Gülgün Şerefoğlu: Ama bence kesinlikle ben olmasam da, bunu yürekten söylüyorum, ben olmasam da bir şekilde anlaşılacaktı ve çevrilecekti. Dil bilen birçok kişi var burada, aramızda da. Kötü internet bağlantısı yüzünden ve çok hızlı vedalaştığımız için Renato'ya söyleyemedim, ama

benim de gerçekten, sanırım, bir çevirmen olarak profesyonel hayatımda yaşadığım en heyecanlı ve en özel günlerden biriydi, çünkü hayatım boyunca, daha önce söylemişim başka yerlerdeki toplantılarda, hayatım boyunca hep bir sosyal bilimler çevirmeni olmak istemişim. Bu konuda ilk kez kendimi tatmin olmuş ve çok mutlu hissettim bugün²⁹.

Ali Osman Aktaş: Bence CNN International...

Gülgün Şerefoğlu: Nasıl, Hoca'm?

Ali Osman Aktaş: Yeriniz CNN International. (*Gülüşmeler*)

Gülgün Şerefoğlu: Vallahi... İnşallah... Yani yeter ki böyle toplantılar olsun, yeter ki böyle şey yapalım... Görüntüm de gitti... Ben seve seve her zaman gönüllüyüm, her zaman yaparım.

(*Sessizlik*) Ne oldum? Gittim değil mi? Çok özür dilerim, bir an kesildi internet. Her zaman gönüllüyüm, her zaman seve seve... Kimin etkinliği, hangi platformda olursa olsun, vaktim ve sağlığım müsaade ettiği sürece elbette, her zaman yaparım. Benim için de bir onurdu. Serpil Hoca'm, söylemek istediğiniz bir şey var mı son olarak? Ben biraz fazla konuştum.

Serpil Aygün Cengiz: Yok, sadece Gülgün'cüğüm, sen konuşurken aklıma geldi. Renato Rosaldo'yla yazışmak isteyenler olabilir mi? Yan tarafa e-postasını yazdım.

Gülgün Şerefoğlu: Harika bir fikir, Hoca'm!

Serpil Aygün Cengiz: renato.rosaldo@nyu.edu

²⁹ "Burada ifade ettiklerimi, toplantının ertesi günü Rosaldo'ya bir e-posta iletisi olarak gönderdim. Kendisi de birkaç gün sonra iletme, "bu duygu ve düşüncelerim nedeniyle hem çok gururlandığımı hem de çok mutlu olduğunu " ifade eden bir cevap yazdı" (Gülgün Şerefoğlu'nun eki).

Gülgün Şerefoğlu: Evet, bence de mutlaka olacaktır bir şeyler yazmak isteyenler diye düşünüyorum.

Serpil Aygün Cengiz: Herkes yazabilir bence, cevap veriyor ve gördünüz çok hoş biri.

Gülgün Şerefoğlu: Evet.

Serpil Aygün Cengiz: Gülgün?

Ceren İskit Kaynak: Gülgün gitti.

Ali Osman Aktaş: Ekip, burada mı herkes?

Gülgün Şerefoğlu: Çok özür dilerim, ben[im bağlantım] koptu. Evet, o zaman dilerseniz vedalaşalım.

Serpil Aygün Cengiz: Bugün konuşmacı olanlar kalabilirse biz kendi aramızda bugünü değerlendirelim beş dakika; ama bizim dışımızdaki katılımcılara bu saate kadar dayandıkları için, evet, kalplerimizin bütün kalpleri onlara gidiyor. Çok teşekkür ediyorum.

Gülgün Şerefoğlu: Evet, çok teşekkür ederiz sabrınız için, desteğiniz için, yan tarafta verdiğiniz desteğiniz için çok teşekkür ederiz. Başka etkinliklerde yine buluşuruz diye umuyoruz.

Sessiz Bir Kaybın Ardından: Yitti, Gitti...¹

Levent Küey²

Sonlu bir ömür sürüyoruz. Doğum da, ölüm de sıradan ve biricik; hayatın tek mutlak iki gerçekliği. Ömrümüzü, türlü türlü göreceli ömrümüzü, bir yerinde kesip durduran ölüm, aynı ömrümüzü tamamen bizden bağımsız bir rastgelelik içinde başlatan doğumumuz gibi, sıradan ve biricik. Ölüm hem ölen için hem de ardında kalan sevdikleri için biricik.

Sonlu bir ömür sürüyoruz; canlı, cansız, bu dünyadaki tüm varlıklar gibi. Önümüzde sonsuz bir ömür varmışcasına, hayatın tüm olasılıklarının önümüzde uzandığı bir ömür sürüyoruz. Taa ki...

Bu sonlu hayatta varolabilmek için bağlar kuruyoruz; başka insanlarla, mekanlarla, eşyalarla, mesleğimizle, emeğimizle, dünya görüşümüz ve birçok haz veren, zahmet veren etkinliğimiz ile. Bu bağlar, bağlılıklar, hatta bağımlılıklar bizi hayatta tutan şeyler olduğu kadar, türlü acı ve kederlerimizin de kaynağı.

¹ Bu yazıda yer alan görüşlerin bir bölümü 29 Mayıs - 1 Haziran 2019 tarihleri arasında Asklepion'da (Bergama/Izmir) düzenlenen 44. Grup Psikiyatrisi Kongresi'nde "Toprak Sesleniyor: Başka Masallarla Gel Yanımıza" başlığı altında sunulmuştur.

² Psikiyatri Doçenti, İstanbul Bilgi Üniversitesi (kueyl@superonline.com).

Fotoğraf: Levent Küey

Bağ kurmak riskli; hepsi de sonlu çünkü. En iyisinden kendimiz ölene kadar sürebilenler olabilir aralarında, ama mutlaka bizden önce yitip gidenler olmuştur/olacaktır. Bağ kurduğumuz herşey de bizim gibi sonlu oldukları için sevmek, bağlanmak riskli; her an bırakıp gidebilirler bizi. Sevmeden, birşeylere bağlanmadan yaşamak mümkün değil ise eğer, kaybın acısını yaşamadan da mümkün değil bu hayat. Bu hayatın zorluklarında bize derman olan insanlar yitip gittiklerinde, acılarımız, kederlerimiz, anılarımız, yasımızla kala kalırız. Bir de, ölünceye dek hep birlikte olma garantimizin olduğu tek varlıkla baş başa kalırız: kendimizle.

Renato Rosaldo: Shelly'nin Ardından

Renato Rosaldo, işte böyle bir kaybın ardından, başbaşa kaldığı kendisi ve yası ile nasıl yaşadığını anlatıyor bu kitabında (1). Sevdiği, birlikte aynı merakları, işi, cesaretle paylaştıkları eşinin anı, sessiz, birdenbire kayıbdan sonra yaşadıklarını, yapıp ettiklerini anlatıyor.

Yasını da, aynı kaybın sıradanlığı ve biricikliği, sessizliği ve sadeliği içinde yazmış sanki. Kaybettiği eşi ile birlikte kurdukları bağlar, tanıdıkları insanlar, onların sade sıradan görüntüleri, günlük hayata dair sözleri, yalın, etkileyici şiirler ve fotoğraflar ile.

Ölüm insanın hayat öyküsünü sonlandırır ama tamamlamaz. Bir romanda, bir filmde olduğu gibi, başı sonu belli bir ömür değildir bizlerinki. Ölüm akıp giden günlerini insanın, bir yerinden keser; gelecek olasılıklarını yok eder o hayatın. Hele de, Renato'nun bir zamanlardaki hayat arkadaşı Shelly'nin ölümü gibi, aniden, hastalık ve benzeri hiçbir öncül işareti olmadan, aniden bir kaza ile olunca. İster doğa eliyle olsun, ki doğal ölüm deniyor buna; yaşlandıkça organizmanın hücrelerini düzgün bir biçimde yenileyememesi ve sistemin bütünselliğine uygun işleyişlerini sürdürememesi sonucu, bir evrede, artık insanda yaşamsallığın egemenliğinin, ölümselliğe yenik düşmesiyle gerçekleşiyor. "Sıralı ölüm" de deniyor buna bu coğrafyada, bu kültürde. İster insan eliyle olsun, ki organize savaşımlardan, cinayetlerden, işkencelerden, şiddet eylemlerinden, gündelik kazalara dek çok geniş bir yelpazede ortaya çıkabiliyor bu. Her nasıl olursa olsun, ölen insanın hayatı o noktada kesiliyor; silinip gidiyor, gelecek olasılıkları yok oluyor. İster yakılsın küllere dönüşsün, ister topraklara verilsin, topraklara börtü böceğe karışsın, bedeni, ruhsallığı, zihinselliği yok oluyor, doğaya karışıp başkalaşıyor, en temel elementlerine dönüşüyor.

Gelecek, şimdiki zaman, geçmiş gibi zamansallık ifadeleri hayatımızı bir zaman çizelgesine oturtma ihtiyacı doğuruyor bizde; tarihlere oturtma, belleğimizi canlandırarak hayatımızı bütünleştirme arzusu. Ya da ölenin hayat hikayesini bütünleştirme arzusu; biyografilerdeki gibi. Bunu ölen yapamıyor artık (oysa yaşarken o da yapıyordu!), ancak ardında kalanlar yapabiliyor bunu. Şu gün şu olmuştu, ardından bu, sonra şu... Nasıl da yanıp tutuşuruz kaybettiklerimizin ardından onun hayat öyküsünü yeniden inşa edebilmek için, anlarıyla yeniden yeniden onu yaşatabilmek için; yas tutarken yitip gidenin ardından, onun ömrünü bütünleştirme, içimizde nasıl yaşatacağımızın izlerini yeniden yaratma çabasıyla zamansallığa, belleğe, geçmişin zihnimizdeki, defterlerimizdeki kayıtlarına başvurma ihtiyacımızı doyumak için nasıl da yanıp tutuşuruz.

YÜRÜYORDUM

Önümde uzanan aydınlık yolu
adımladım birer birer

*taa ki akıp içinden o kapının
sanki bir huninin girdabında
öte tarafa geçene kadar*

*gitti geleceğim yitti
silindi ardımdaki kapı .
değişti herşey tümüyle değişti*

*beni en çok hayatta tutan
o sağ kolumdu sanki kopan
yitti gitti*

Renato Rosaldo
(Türkçe söyleyen: Levent Küey)

Yasta değil iken de yaptığımız bir şey değil midir bu? Geçmişin izlerini, geleceğin olasılıkları ile bağdaştırma, kendiliğimizi zamansallık içinde, mekanların da yardımıyla, bütünleşik bir yapı olarak algılama ihtiyacı. Sevdiğimizi kaybettiğimizde, onun yasını tutar iken de yaparız bunu; artık onun yapamayacağı şeyi, onun için, onu içimizde yaşatabilmek için yaparız.

Ölüm insanın gelecek olasılıklarını yok eder. Yaşarken birçok olasılık vardır önümüzde akıp giden yollarda. Tercih olasılıkları, bağlanma olasılıkları, risk olasılıkları... hepsi silinir gider. Sadece bir geçmiş kalır geriye o insandan. Geriye kalan diğerlerinin dönüp dönüp bakacağı, hatırlayacağı, işleyeceği, yeniden yeniden öyküleştiren, yeniden inşa edeceği anılar.

Bu çabamız, toprağa verdiklerimizi seslendirmeye, ölmüşlerimizin seslerine kulak vermeye, birlikte geçirdiğimiz zamanları yeniden inşa etmeye dönüşür. Bu bölümde, Rosaldo'nun yasını içtenlikle işlediği metin ile hayali bir diyalog içinde bir izlek sürdürülecek. Evren, hayat, insan, canlılık, ölümlülük, umut ve benzeri en temel varoluşsal sorulara değinilecek. Varoluşumun reel sınırlarını aşarak, kayıplarımın insanlarını, ölmüşlerimi konuştuma çabası da diyebiliriz buna. Yaslarımı, ölmüşlerime yaslanarak işleme süreci belki de.

Nefesten Nefse Uzanan Uzun Bir Yolculuk

Çok uzak zamanlardan, diyarlardan geldik buralara. Yaklaşık 7 milyon yıl önce ortaya çıkan insansıların, Lucy'lerin soyundan gelen ve *Homo sapiens*lerin de en yakın akrabaları olan ve yaklaşık 700,000

yıl öncesinden başlayarak evrile devrile yerkürenin orasına burasına göç eden Neandartellerin, Dinosovanların ve *Homo sapiens*lerin, evet bu kuzenlerin yolculuğundan söz ediyorum. Yaklaşık 60 bin yıldır yerkürenin her yerine yayıldığı kabul edilen *Homo sapiens sapiens*in yolculuğundan söz ediyorum (2, 3); yani bizlerin yolculuğundan.

Evet, cansız varlıklardan, topraktan, sudan, havadan, ateşten canlılığa; hidrojenen, oksijenden, karbondan hücreye, dokulara, organlara, sistemlere; gözden, kulaktan, dilden dudaktan, nöronlara uzanan çok uzun bir yolculuktan söz ediyorum.

Salt bir nefesten karmaşık bir nefse uzanan çok uzun bir yolculuktan.

İnsan: Bedende Somutlaşmış Özne

Uzun bir evrimsel sürecin sonunda, organik açık sistemler olarak, çevremizle, doğayla, insanlarla etkileşim içinde sürekli değişen, varlığının farkında olan ve varlığının farkına vardıkça; heyhat, ölümlülüğünün de farkına varan öznelere dönüşmemizden söz ediyorum.

Avcı toplayıcı küçük gruplar halinde, orada burada, tüm günümüzü su ve yiyecek peşinde geçirmekten; son buzul çağının sonlarında, yaklaşık 10 bin yıl önce, özellikle dört büyük nehrin, Nil, Yeşil Nehir, Amazon ve Dicle-Fırat'ın kıyılarında, Mezopotamya'da yerleşmeye başladığımızdan, toplam sayımızın yaklaşık 5 milyon olduğu zamanlardan ve yokluktan kıtlıktan kurtulmak için, biraz da tesadüflerle, yerleşme ve tarım yapma ihtiyacımızın ortaya çıkışından (4); dağları taşları, rüzgarları fırtınaları, nehirleri, denizleri tanrılaştırdığımız günlerden, tanrıları bir türlü bir yerlere sığdıramadığımız, göklerin enginlerine yücelttiğimiz günlere; kurtları, atları, inekleri, buğdayı, afyonu ve tabii elmaları ehlileştirdiğimiz zamanlardan, onları evcilleştirirken, kendimizin de evcilleştiği zamanlardan (5,6); işbirliği ve dayanışmanın bize hayat verdiği zamanlardan; danslar, müzikler yarattığımız; kentler, devletler, milletler, dinler, tabular kurduğumuz günlerden; ve bunlar adına, birbirimizi hunharca boğazladığımız katliamlarımızdan; yerkürenin ve uzayın derinliklerine yaptığımız seferlere, beynimizin ve iç dünyamızın derinliklerine yaptığımız seferlere, bugünlere; uzun bir yolculuktan söz ediyorum.

Bu uzun yolculuğun, bu evresinde, ben bu metni yazarken, siz bu metni okurken, geldiğimiz yerde, bugün burada, bizler, bedende somutlaşmış özneleriz.

Bir zamanlar, içinde yaşadığı ana hapsolmuş, hayatta kalmaya, sade bir nefese mahkum olmuş bedenlerden, geçmişin izleriyle geleceğini yeniden yeniden hayal edebilen, geleceğini yeniden yeniden inşa edebilen, umut edebilen karmaşık birer özneye dönüşmemizden; başka, yeni dünyalar kurmak mümkün diyebilen, kendiliğinin, nefsinin farkında olan bizlerden söz ediyorum.

Ama, Ne Çare; Ölümlüyüz İşte!

Ama, n'apalım; tam da bu nedenle, ölümlüyüz işte!
Behçet Necatigil'in, 'Kitaplarda ölmek' şiirinde (7), dediği gibi:
"Adı, soyadı
Açılır parantez

*Doğduğu yıl, çizgi, öldüğü yıl, bitti
Kapanır parantez.*

.....

Parantezin içindeki çizgi

Ne varsa orda

Ümidi, korkusu, gözyaşı, sevinci

Ne varsa orda.”

Mezar taşlarında da öyle, bilirsiniz: doğum tarihi ile ölüm tarihi arasında, kısa, yatay, küçük bir çizgi. İşte, orada, tüm ömrümüz orada gizli.

Ölümlerle birlikte, canlılığa elveda! Yeniden cansız maddelere dönüşüyoruz ve toprağa karışıyoruz. Ölümlerle birlikte kendinin farkındalığı olmayan

elementlere parçalanıyor; toprağa karışıyoruz ya da küllerimiz havaya denizlere savruluyor, uçup gidiyoruz. Toprağa, toprağın canlılarına, havaya karışıyoruz; başka organik sistemlerin, börtü böceğin, kurdun kuşun, hayvanatın hayatlarına hayat katıyoruz, onlara besin oluyoruz.

Canlılık ve Ölümlülük / Biriciklik ve Evrensellik

Ömrümüz, ‘canlılık ile ölümlülük’ arasındaki bu çatışmanın hem keyfini sürmekle hem de eziyetini çekmekle geçiyor; geçip de gidiyor...

Biliyorsunuz, dünyamızdan geçip gidenler, halen yaşayanlardan çok daha fazla; insan türünün %93’ü çoktan toprağa karıştı gitti, ancak %7’imiz halen hayatta; her saniye, yaklaşık dördümüz doğuyor, ikimiz veda ediyor hayata (8).

Dünyada, son 50 bin yıl dikkate alınır, bugüne dek yaklaşık 110 milyar insan yaşadığı hesaplanıyor (8), eh, halen hayatta olanları da eklersek, yaklaşık 120 milyar insandan oluşuyor türümüz. Yani, 120 milyarda bir tane; olsam ne olur, olmasam ne olur; ha bir eksik ha bir fazla. Ama, herbirimiz bir tane; biricik. Eşi menendi, aynısının tıpkısı ne daha önce gelmiş ne de gelecek daha sonra. Genetik çeşitlilik, doğal seleksiyon ve insan eliyle yapılan seleksiyonun o muhteşem sonucu bu.

Bir yandan da evrenin giderek genişleyen o devasa büyüklüğünü, sonsuzluğa doğru giden, sayılarını hayal dahi edemeyeceğimiz yıldızları, galaksileri, nebulaları düşünün. Tüm bu sonsuz gerçekliğin içinde, birer toz zerresiyiz her birimiz.

İnsan: Biricikliği İçinde Somutlaşmış Evren

Bizler, herbirimiz, tek tek biricikliğimiz içinde somutlaşmış evrenleriz. Ömrümüz, 'evrensellik ve biriciklik' arasındaki bu çatışmanın hem keyfini sürmekle hem de eziyetini çekmekle geçiyor; geçip de gidiyor.

Giderken, Cemal Süreyya gibi "üstü kalsın" diyebilsek keşke. Soyadındaki, bir "y" harfini, bir aşk uğruna, Turgut Uyar'a kaptıran Cemal Süreyya, 1990 yılı Ocak ayının dokuzunda -artık tek "y" ile- öldü. Cemal Süreyya'yı ömrünün son şiiriyle (9) ve takdirle anmanın tam sırası:

*"öliyorum tanrım
bu da oldu işte.
her ölüm erken ölümdür
biliyorum tanrım.*

*ama, ayrıca, aldığın şu hayat
fena değildir...*

üstü kalsın..."

Benzer bir düşünceyi Elias Canetti'de de görürüz, şöyle der: "Bütün cümlelerin en korkunç olanı, birisi için, 'O vaktinde öldü' denmesidir" (10).

Bir yandan 'canlılık ve ölümlülük', öte yandan 'evrensellik ve biriciklik' arasındaki bu çatışmaların orta yerinde, o kısacık, yatay küçük çizginin içinde, çare arayıp duruyoruz; bu çatışmaların üstesinden gelme çareleri arıyoruz; bulduğumuz çareleri kuşaklar boyu evire çevire, ezberleye, dönüştüre aktarıyoruz; bir yandan 'canlılık ve ölümlülük' öte yandan 'evrensellik ve biriciklik' arasındaki bu çatışmaların orta yerinde, o kısacık yatay küçük çizgide.

Ölümlülük ile Tanışma

Evet, kuşaklar boyu birbirimize aktara aktara, o günün zeitgeist'i, baskın dünya görüşü ne ise o bağlamda, o söyleme uygun bir biçimde, yeniden yeniden şekillendirdiğimiz çare arayışları bunlar; ölüm korkumuza, topraklara karışıp yok olacağımız gerçeğinin yol açtığı o dayanılmaz korku ve hüznü karşı çare arayışlarımız bunlar... ya da ölümsüzlük hülyaları diyelim.

Hatırlıyorum, kızımın Afrodisyas'ı geziyorduk, kızım üç beş yaşlarında. Afrodisyas'ın nekropolü muhteşemdir; çünkü, Afrodisyas'ta üç unsur buluşuyor: verimli mermer ocakları, dönemin en iyi heykeltıraşları ve kaplıcalara gelen zamanın yaşlı zengin Romalıları; yani hem yüksek sanat hem zenginlik hem ölüm birarada. Dolayısıyla, burada ölenlerin ardından görkemli anıt mezarlar yapılıyor. Her biri birer sanat şahası bu anıt mezarlara hayranlıkla bakarken, bunlar arasında dolanırken, öylesine, ölüm üzerine konuşur olduk, kızımınla.

Afrodisyas'ın nekropolünde, bahar ayları; kırmızı gelincikler, sapsarı katır tırnakları, mavi mor küçük menekşeler, kır çiçekleri topluyoruz bir yandan, bir yandan da ayaklarımız altında eziliyor toprak, otlar, çiçekler. Kızım ardı ardına sıraladı o can yakıcı soruları: “Baba, çiçekler ölünce ne

oluyor?”, “Toprak oluyor kızım”, “Ya sonra?”, “Yine çiçek oluyorlar”; “Peki ya insanlar ölünce ne oluyor?”, “Biz de toprak oluyoruz, topraklara karışıyoruz, şu üstüne bastığımız topraklara karışıyoruz”, “Eyvah, basmayalım o zaman çiçeklere, bu topraklara baba”, “Yok, kızım, rahatsız etmeyiz onları; hem iyidir toprak olmak, bak sonra çiçeklere duruyorlar, rengahenk açıyor, arılara bal oluyor, her yana güzel kokular yayıyorlar; duyuyor musun?”, “Duyuyorum baba, duyuyorum kokuları, ama ben toprak olmak istemiyorum”, “Peki, o zaman sen doğrudan çiçek olursun, ne dersin?”, “Tamam, kabul, ama bir şartla, sen de doğrudan çiçek olacaksın”, “Anlaştık, söz sana, doğrudan çiçek olacağım ben de”.

Hepimizin kendi çocukluğumuzdan vardır böyle anıları; ilk kez ölümlülük gerçeğine tanık olduğumuzda, o ilk kez sorduğumuz can yakıcı soruya dair anılar: ben de İzzet dedemin son nefesinde, tanık olmuştum ilk kez ölüme; sormuştum anneme - anneye sorulur bu soru; anne hayata aittir, sanki babalar ölümü bilir de, kabullenmiştir de, bir anlatıya sarılmıştır da, sorgulamaz ötesini - annem, “Bulutlara karışıyoruz”, demişti, “yukarda, göklerde, bulutların arasına karışıyoruz”. Rahatlatmıştı beni bu yanıt bir süre, öyle, pek de korkutucu değildi doğrusu, hatta ölünce bulut olacağını hayal etmek hoştu bile.

Ardından, bulutları daha sık, daha uzun seyreder oldum; sahiden de, yeryüzünde ne varsa görebiliyordum bulutlarda; ne hoş, istediğin, özlediğin herşey şekilleniyor gözlerinin önünde, o engin göklerde. Bazıları dedeme benzerdi sahiden de; giderek, birçoğumuzda olduğu gibi, bulutları habire birşeylere benzetme huyu iyice yerleşti bende. Tabii en çok da başım sıkıştığında, içim daraldığında, kederlenip üzüldüğümde, sevdiğilerimi özlediğimde, bulutlara bakıp hayallere dalarım; laf aramızda, hâlâ bulutlara dalıp gitmek iyi gelir bana.

Bilirsiniz, sık sık, dışımızda varolanı değil, içimizde varolanı görürüz etrafta; doğru olmadığını bildiğimiz halde inanırız masallara: gerçeği değil, görmek istediğimizi görmek bazen garip, kırılğan ama dingin bir esenlik verir bize.

Bu arada, tam da Neil Armstrong'un aya ayak bastığı günlerdi; geçen yüzyılda, sıcak bir İzmir yaz günü, 1969'da; 'bir insan için küçük ama insanlık için' o 'devasa adımı' (11) attığı günler; gerçekten de, ilk kez bir *Homo sapiens* başka bir dünyada, hem de o büyülü ayda yürüyordu iki ayağının üstünde. Komşumuz 'Ciğerim Ahmet'lerde toplanmıştı bütün mahalle, dünyada yarım milyar insan gibi biz de televizyonda seyretmiştik hep birlikte. O yaşların her çocuğu gibi bu olayın da etkisiyle, uzaya, yıldızlara merak salmışım ben de; ne bulursam okuyordum; hatta, İzmir'e getirilen ay taşını görmek için uzun bir kuyrukta, nasıl da heyecanla beklediğimi hatırlarım; öyle hatırlarım, hatırladığımı sanırım.

Bu uzay merakıyla öğrendiklerim bağlamında, anneme sorduğum soruya aldığım cevap, tabii, tatmin etmez oldu artık beni; gidip gelen astronotlardan hiçbiri gökyüzünde rastladıkları bir ölüden söz etmiyorlardı! Hayret! Yeni cevaplar gerekiyordu bu soruya; son sözü söyleyecek babaya başvurmanın zamanı gelmişti: o da cennetten söz etti, bu dünyada dürüst, çalışkan, iyi olanların, öbür dünyada gideceği cennetten. Bir süre de bu anlatıya sarıldım. Sonra sonra, ergenlik filan derken; yetmedi bu anlatılar, bu efsaneler.

Günler, aylar devrildi, giderek iyice kavradım ki; biz insanlar, ölümün kaçınılmazlığına direnebilmek, ölüm korkumuza çare bulabilmek için, ölümlülük derdine merhem olsun diye birçok inanç sistemi geliştirmişiz. Ve tabii, felsefe/bilim kuramları; ölüm korkusuna verdiğimiz yanıtların incelendiği kuramlar geliştirmişiz.

Ne zor ölümlülüğü kabullenmek; ölümlü olduğumuzu bile bile bir kahramanlıktır yaşamak; hele bir de Nazım Hikmet'deki gibi memleket hasreti eklenince üstüne (12):

*"yedi tepeli şehrimde
bıraktım gonca gülümü.
ne ölümden korkmak ayıp,
ne de düşünmek ölümü.*

*en acayip gücümüzdür,
kahramanlıktır yaşamak:
öleceğimizi bilip
öleceğimizi mutlak.”*

Ölüm Korkusuna Çare Arayışları

Evet, kendiliğimizin, zamanın ve ölümlülüğümüzün farkında olmanın yarattığı korku (*mortality salince*) ve bunun üstesinden gelmek için yaptıklarımızın araştırılması üzerine kuramlar (*terror management theory*) geliştirdik (13).

Bir anlamda, evrimimizin bir aşamasında, bireyler arası ilişkiler, toplumsal etkileşimler zemininde gelişen katman katman kabuklu beynimizin sayesinde, kendiliğimizin, zamanın ve ölümlülüğümüzün farkında olmamızın cilvesi bu. Bu gerçeğin korkutucu gölgesinde yaşıyoruz; sağaltıcı merhemler arıyoruz (14).

Sudaki hayat otunun peşinden giden Sümer’li Gılgamış mitlerinde, İyonyalı Asklepios’un, Medusa’nın boğazındaki kanı kullanmasında, Makedonyalı İskender’in “ab-ı hayat” için karanlıklar ülkesine gidişinde, Lokman Hekim’in ölümsüzlüğün çaresini bulabilmek için bitkilerin dilini öğrenmesinde, tüm bilgiye sahip Şahmeran’da, Mısır’lı Osiris, Fenike’li Adonis mitlerinde karşılaşıyoruz benzer arayışlara. Bazı farklılıklar gösterse de, hepsi ölüm korkusuna çare arayışlarına, ölümsüzlük arayışlarına dair anlatılar bunlar.

Ölümlülüğe çare arama peşindeki anlatıları dört temel kümede özetleyebiliriz (13); her çağda ve kültürde günün *zeitgeist*ına göre yeniden yeniden şekillendirilen dört temel anlatıdan söz edebiliriz.

Hayat iksiri / ölümsüzlük iksiri arayışı

Birincisi, hayat iksiri, ölümsüzlük iksiri arayışı: hemen tüm dünya halklarının efsanelerinde yer alan, bir yerlerde saklı bu efsanevi hayat iksirine ulaşabildiğimizde, ki ona ulaşma macerası her zaman büyük engellerle, olağanüstü tehlikelerle doludur ve onu bulup içtiğimizde ya da yediğimizde, ölümlülüğünden kurtulacağız ve ölümsüz olacağız.

Çivi yazısını keşfeden Sümerlilerle başlayarak, toprak ananın evlatları *bitkiler*, yaşam kaynağı olan *su* ve bazı *hayvanlar* ölümsüzlük ya da gençleştirme arayışlarının nesnelere, sembollerine olagelmiş. Tabii bunların en yaygın olanı yılan. Yılan sembolü, hayat ağacıyla birlikte Sümer, Babil, Asur, Grek, Mısır, İran gibi birçok halkın efsanelerinde hem yaşamın

hem de ölümün sembolü olarak karşımıza çıkıyor. Genellikle, bir dalın hayatı ve ona sarılan yılanın ölümsüzlüğü simgelediği bu sembol, hayat ağacı, koruyucu, gençleştirici, iyileştirici bir rol üstleniyor (15).

Çin tarihinde ise imparatorlar kendi iksirlerini kendileri icat etme peşinde. Taocu simyacıları himayeleri altına alan imparatorların bazıları civa gibi inorganik maddeler içeren bu zehirli ölümsüzlük iksirleri nedeniyle ölüyor (16). Ölümsüzlüğe ulaşma hırsıyla sıralı sırasız göçüp gidiyorlar.

Gılgamış'ın sonsuz yaşam vaadi peşindeki yolculuğu da onun hayatına mal oluyor; ama, sonunda yılanı kaptırdığı, "su otu"na yani hayat iksirine ulaşmak için yaptığı bu zorlu, engellerle ve sınavlarla dolu yolculuk boyunca geçirdiği dönüşümler, gösterdiği cesaret ve kahramanlıklar bir destana, efsaneye dönüşüyor (17).

Evet, bu vaadin peşinden gidenlerin hepsi de çoktan öldü, topraklara karıştı. Bu hayat iksiri efsaneleri, simyacıardan geçerek, günümüzün bilimsel söyleminde, genetik biliminin kök hücre teknolojilerinde yeniden yeniden şekilleniyor.

İkinci büyük anlatı, yeniden dirilme efsanesi

İkinci büyük anlatı, yeniden dirilme efsanesi: hemen tüm inanç sistemleri değişik biçimlerde yeniden dirileceğimiz ve böylelikle, ölümlülükten kaçabileceğimiz anlatısı üzerine kurulu. Bunun en yaygın örneği Batı'da *Phoenix*, Türk mitolojisinde *Tuğrul*, İran'da *Simurg* adlarını alan ve hem Pers, Yunan, Arap, Mısır ve Çin gibi birçok uygarlıkta hem de semavi tek tanrılı dinlerde önemli bir yere sahip olan efsanevi *Anka kuşu*, *Zümriid-ü Anka*. Bu kuş yanıp kül oluyor ve küllerinden yeniden doğuyor; bu nedenle de yeniden dirilişin sembolü oluyor (18, 19).

Yeniden dirilme anlatısı, mumyalamadan, ölenin tüm servetiyle, altınları, gümüşleri, mücevherleriyle, yiyecek ve özellikle su ile ve hatta eşi, hizmetlileri, ordularıyla birlikte gömülme törenlerine kadar birçok kültürde yer buluyor. Ya da bu arayış, modern zamanların bilimsel söylemi içinde, dondurulup sonra bir gün yeniden dirilme anlatısına dönüşüyor.

Üçüncü yaygın anlatı: "ruh" kavramı

Üçüncü yaygın anlatı, "ruh" kavramı üzerine kurulu. Bedenin öldükten sonra inkâr edilemeyecek bir şekilde çözülüp gittiğini biliyoruz, o zaman beden çözülüp, çürüyüp gidiyorsa, ölmeyen bir şey, ölümsüz bir şey gerekli bize, bedenden farklı ve ölümsüz bir şey. İşte birçok inanç sistemindeki ruh kavramı bu ihtiyacı karşılıyor; ölen beden topraklara karışıp gidiyor ama ruhumuz ölümsüz; sonsuz ve ölümsüz. Psike ($\Psi\upsilon\chi\eta$, psūkhē), o son nefeste çıkıp giden can/ruh yeniden dirilip yeniden bedenine kavuşacak.

Görünen o ki, en yaygın anlatı bu, tüm dinlerin kucakladığı ölümsüz ruhlar anlatısı. Yaşayanlar, ölenlerin ruhlarını huzura erdirmek için ayinler, törenler düzenliyor, kurbanlar sunuyor tanrılara, dualar ediyor. Öte yandan, günümüzün yeni bilimsel söyleminde de bu anlatı, farklı bir şekilde kendini gösteriyor: bedenlerimiz çürüyüp toprak olup gidecek ama zihnimizi, yani 'gerçek kendimizi', sayısal verilere çevirip, bilgisayar sistemlerinde depolayabilirsek bir tür ölümsüzlüğe kavuşabilir miyiz? Ya da bedenin biyolojik sınırlarını aşma teknolojileri, *cyborglar*, dijital ölümsüzlük ya da yapay zekâ denetimindeki makinalar benzeri arayışlar.

Tabii, her konuda olduğu gibi, bu ruhsal ölümsüzlük anlatısına da şüpheyile yaklaşanlar var: şöyle diyorlar: zihinsel ve ruhsal işlevlerimiz, 'gerçek kendimiz' dediklerimiz, bedenimizin, beynimizin ürünleri,

bedenden bağımsız, ayırık varlıklar değil ruhlar; dolayısıyla, beden/beyin ölüp çürüyünce, onun ürünleri olan ruhsal işlevler, zihinsellik de karışıyor topraklara.

Dördüncü anlatı: bari ismim ölümsüzleşsin, şanımlı kalsın yadigâr

Yukarıda değindiğimiz bu üç anlatıyla ikna olmayanların sarıldığı dördüncü bir anlatı daha var: bu dünyada somut izler bırakmak.

Bunun en yaygın biçimi, anababa olma ve sonraki kuşakları yetiştirme ve bu yolla genlerinin, soyunun, ailenin, isminin devamını sağlama arzusu. “Ben ölsem de soyum, soyadım devam edecek”; ama nereye kadar, kaç kuşak sonrasında hâlâ hatırlanacak ismimiz acaba?

Bu unutulmama arayışının bir diğer biçimi yaptıkları ile, eserleri ile bu dünyada iz bırakma, öldükleri halde, ‘yaşayan efsane’ye dönüşme arzusunu içeriyor. “Tamam, öleceğim, ama, yaşarken eserlerimle, yapıp ettiklerimle büyük bir şan, şöhret, üne kavuşursam, cismim değilse de ismim ölümsüzleşir”.

Ama buna karşı çıkanları da susturmak mümkün değil: örneğin, Woody Allen şöyle karşı çıkıyor bu anlatıya: “Ölümsüzlüğe bıraktığım eserlerimle ulaşmak istemiyorum, ölümsüzlüğe ölmeyerek ulaşmak istiyorum; ben yaşamımı yurttaşlarımın kalbinde sürdürmek istemiyorum, ben New York’da, kendi evimde yaşamak istiyorum” (20).

Ya da, bu anlatı, günümüzde, bazen, daha büyük bir bütünün parçası hissedebilmek için girilen eylemleri de kapsayabiliyor, “Hayatımı ulvi bir amaç için feda edersem, efsaneye dönüşürüm” ve “Ben ölsem de ulusum, klanım, inancım yaşayacak” biçimlerini alabiliyor. Ama yine şüpheciyi susturmak mümkün değil: 120 milyarın içinde, kaçımızın ismi efsaneye dönüşüyor; yüzde kaçımız iz bırakabiliyoruz bu dünyada.

Ya da ismimiz kaç kuşak daha hatırlanacak? Ve daha da önemlisi, nasıl hatırlanacak?

Ne yazık ki, hem tümgüçlü, kadir-i mutlak ölümsüz tanrıların, hem de tümgüçlülük atfettiğimiz bilimlerin ölümsüzlüğü sağlayacağı inancı realiteye, hayatın gerçekliğine uymuyor.

Bu anlatılara inanıyoruz çünkü ölümlülüğü kabullenmekten korkuyoruz ve bize ölümsüzlük vaad eden bu anlatılara sığınma ihtiyacı hissediyoruz. Belki de, bu ölümsüzlük arayışlarımızın, bir işlevi varsa, o da, şu ölümlü hayatlarımızı daha güzel, verimli, doyumlu kılmamıza yardımcı olmalarıdır; kimbilir.

Peki, Ne Yapalım?

Bir tanecik olan bu hayatımızı ölüm korkuları ve inkâr ile mi geçirmek zorundayız ya da bu anlatılara sığınma ihtiyacımızdan vazgeçebilir miyiz? Ölümlü olduğumuzu bile bile nasıl cesaretle sarılabılıriz yaşama?

Evet, ne yapalım?

Kısa, hazır cevap yok; ama tabii, uzun cevaplar çok: örneğin, MÖ 4. yüzyılda, Samos’ta doğan, önce Lesbos, sonra Lampsakos’da ders veren, sonra Atina’da, ‘Epikuros’un Bahçesi’ni, kendi okulunu kuran Epikuros, ölüm korkusunun doğal ama mantıksız olduğunu söylüyor; şöyle diyor: “İnsan, öleceği gerçeğini reddediyor ve bu mutsuzluk yaratıyor; reddediyor çünkü ölümün korkunç bir şey olduğunu düşünüyor; halbuki ölüm, her şeyin sonu olduğu için acısızdır” (21); “Organizmanın dağılmasından sonra ruhun yaşaması diye bir şey yoktur. Bu bilgiyi hiç korkmadan göz önünde bulundurmalıyız. Ölümümüzden sonra bizden, dağılmış, uçuşarak birbirinden uzaklaşan ve yeniden başka organizmaların yapısında malzeme olacak atomlardan başka bir şey kalmaz. Kişilik olarak, ölümden sonra bizden hiçbir şey kalmaz. Ölümle birlikte, ölümden sonra ruhumuzun ne olacağına dair tüm korkularımız

ortadan kalkmış olur, çünkü ruh ölümden sonra ne ödüllendirilebilir ne de cezalandırılabilir.

Tek bir defa doğduğumuza, ölünce de artık bütün ebediyet boyunca bir daha var olamayacağımıza göre, bu bir defalık hayatın kendisi karşımıza muazzam anlamlı bir amaç çıkarmaktadır. En üstün mutluluğa ve zevke erişebilmek için bizde saklı olan, bizzat doğanın bize vermiş olduğu bütün kuvvetleri, hepsinden fazla ruhumuzun güçlerini seferber etmeliyiz. Ölüm artık korkunç değildir; bizim için bir hiçtir. Ölüm, acı tatlı, sevinçli üzüntülü tüm duyguların ortadan kalkması demektir. Eğer biz varsak ölüm orada yoktur, eğer ölüm orada ise, o zaman artık biz yokuz” (21, 22, 23, 24).

Epikuros'tan 2000 yıl sonra Wittgenstein da benzer bir bakış açısıyla, “ölüm yaşama ait bir şey değildir, yaşamın olmadığı yerdedir” diyor (25).

Ben de bu çizgiyi benimseyerek ekliyorum: deneyimleyemediğimiz tek ölüm kendi ölümümüzdür, kendi ölümümüzden bir hayat tecrübesi, bir anı olarak söz edemeyiz, kendi ölümümüzün yasını tutamayız. Tam da bu nedenle, belki de, her kaybımızda, sevdiğimizimizi her toprağa verişimizde, her matem tutuşumuzda, kaybettiğimizimizin matemini yanında, biraz da kendi ölümümüzün matemini yaşarız.

Daha da ileri götürürsek bu düşünceleri, ağır depresyonun, henüz yaşıyor iken, yani henüz ölmemiş iken, kendi ölümümüzün yasını tutmak olduğunu, bu matem derin karanlık kuyularında yitip gitmek olduğunu dahi ileri sürebiliriz.

Evet, peki, ne yapmalı, nasıl yapmalı?

Bir kitabın, bir romanın kahramanı olarak düşünsek kendimizi, bu roman kahramanı olarak yaşadıklarımızın sevinçleri, hüznüleri, arzuları, hayalleri, düşleri, düşünceleri içinde geçer roman, sürer hikayemiz; taa ki roman bitene kadar. Ama, kitap bitecek diye korkan bir roman kahramanı gördünüz mü hiç? Belki, okur duyabilir bu korkuyu, zevkle okuduğu bir roman için, “aman roman bitmesin”, diyebilir; ama romanın kahramanı kendi hayatının dertleriyle uğraşmaktadır roman boyu. Kendi hayat romanımızın kahramanı olabildikçe; yani, okuru değil, bizzat kahramanı olabildiğimiz sürece, belki de ömrümüz bitecek diye korkmamıza gerek kalmayacak.

Kendi romanımızın yazarı ya da okuyucusu değil, ama bizzat kahramanı olabildikçe, kendi romanımızın öznesi olabildikçe, ömrümüz bitecek diye korkmamıza gerek kalmayacak belki de.

Kendi Ölümümüzün Matemini Tutabilir miyiz?

Evet, faili olduğumuz ama tanığı olamadığımız tek ölüm kendi ölümümüz. Matemini tutamadığımız tek ölüm kendi ölümümüz. Hem ölümlü olduğumuzu biliyoruz hem de kendi ölümümüzün matemini tutamayacağımızı biliyoruz. Matem ortalıkta öksüz kalıyor.

Dolayısıyla, bir yandan ölümsüzlük ararken, bir yandan da bilgimiz dahilinde olan bu matem ortalıkta sahipsiz kalmasın diye, onu ölmeden önce tutmanın yollarını arıyoruz.

Bu yollardan birincisi, sevdiğimizimizin ölümünün matemini tutmak. Her matem tutuşumuzda kaçınılmaz olan gelecekteki kendi ölümümüze de ağıt yakıyoruz. Bu yolların ikincisi, şiddetli bir matem havasında yaşadığımız, daha ağır bir durum olan depresyon: asla matemini tutamayacağımız kendi ölümümüzün matemini henüz ölmeden ölesiye tutmak.

Matemimiz ortalıkta öksüz kalmasın diye başvurduğumuz bir üçüncü yol ise, daha karmaşık. Madem kendimiz tutamıyoruz kendi ölümümüzün matemini, bari arkada kalan başkaları tutsun isteriz bu matemini. Arkamızdan bizim ölümümüzün matemini tutacağından emin olduğumuz birileri gerek bize. Kim bu başkaları, kim bu birileri? Tabii ki, sevdiğimizimiz; bizi toprağa verecek olanlar, akrabalar, tanıdıklar, arkadaşlar, dostlar; kısaca bu hayatta bağ kurduğumuz tüm insanlar; bu hayatta kurduğumuz ilişkiler.

Belki de, bir de, bundandır eşe dosta öyle sarılmalarımız... belki de, içimizden mırıldanıyoruz her sarıldığımız insana: “cenazeme geleceksin değil mi; ardından, ‘iyi bilirdik onu’ diyeceksin değil mi; beni anacaksın, bak şunu yapmıştı, bunu yapmıştı, diyeceksin değil mi? bu hayata da şöyle bir iz bırakmıştı, onu unutmadık, diyeceksin değil mi?”. Her sarıldığımızda eşe dosta, bunları talep ediyoruz, bunları umuyoruz belki de bir yandan.

Evet, Umutsuz Yaşanmıyor, Ama Umutsuz Ölmüyor da

Son yıllarda, giderek daha sıklıkla, böyle matem cümleleri kurmakla geçiyor ömrüm; kendi ölümlerinin matemini tutamayan dostlarımla matemlerini tutuyorum arkalarından. Onların ardından matem sözcükleri diziyorum, seslerini duyuyor, onlara ses veriyorum.

Bu noktada, ölümlü oluşumuzu sindirmeye yardımcı olabilecek herşeye, bilime, sanata, felsefeye, terapilere başvurabiliriz. Biricikliğin içindeki evrenselliği yaşatabilecek herşeye.

Evet, pek dilim varmıyor demeye ama ben de şu ölümlülerden biriyim işte; ölmüşlerimi konuşturarak yaşatabilirim... evet, yine de kendi ölümüne çare değil ama hiç olmazsa ölümlülüğü sindirmeme bir nebze de olsa yardımcı olabilir. Eh, beni de benden sonraya kalanlar konuşturur,

yaşatır umudu var tabii derinlerde...

Umutsuz yaşanmıyor, evet, ama, umutsuz ölümü kabullenmek de zor; umutsuz ölmüyor da.

Ölmüşlerim Sesleniyor

Toprağa verdiğim ölmüşlerim sesleniyor bazen, toprak korusu sesleniyor; duyuyor musunuz, şöyle diyorlar:

Evet, siz yaşayanların henüz bundan haberi yok, ama, biz ölümler, umutsuz ölünmediğini çok iyi biliyoruz. Ayrıca, buralara gelenlerden aldığımız haberlere göre, dostlar bizi hatırlıyor, adeta bizi kendi hayatlarında yaşatıyorlarmış; pek güzel. Hatta, bazılarımız, işi iyice abartıp, zaman zaman bizi canlandırır ve hatta sesimizi duyar olmuşlar. Biraz edebiyat düşünleri de 'ölmüşlerim sesleniyor' filan derlermiş; bırakın desinler, kolay değil, ölümlülikle aşık olmak; hoş görün bu garipleri, hele de Renato'nun kitabını okuduktan sonra."

O Gariplerden Biri Aldı Sözü

Nasıl da çoğalıyor toprağa verdiklerim, gün be gün. Kimisini ellerimle yıkayıp yunduğum, kimisini özenle toprağa yerleştirdiğim, kimisine iki avuç toprak attığım, kimisine iki kırmızı karanfil bıraktığım, kimisine uzaktan el salladığım; ama hepsine, uzun uzun ağladığım, toprağa karışan insanlarım; nasıl da giderek çoğalıyor.

Parça parça eksiliyorum; eksile eksile ağırlaşıyorum.

Nasıl da daha çok sesleniyor toprağa verdiklerim, gün be gün; daha sık ve daha güçlü bir sesle. Her biri kendi huyuna suyuna göre sesleniyor tabii. Toprağın üstünde ne idiyseler, altında da öyleler işte. Hepsini ayrı ayrı, tek tek işitiyorum; hepsini ayrı ayrı, tek tek işitebilmek için gündüzlerimi gecelerime katıyorum; özlemim o eski buruk tadı iyi geliyor düşlerime.

Düş düş düşünce, öyle bir düşünüyorum ki içime, gerçek oluveriyor.

Toprağa verdiklerim, işte o zaman, bir koro tutturuyorlar hep birlikte, tek ses oluyorlar: “Bu hayatta yeni masallar kurmak mümkün; sen sen ol, yeni, başka masallar kurmadıysan hâlâ, gelme yanımıza”.

Tabii, bu sözlerin son kısmı pek hoşuma gidiyor: “Gelme yanımıza”, ama biraz irdeleyince bu topraktan gelen sesleri, sanki bana şart koşuyorlar gibi; yeni masallar, kurmadıysan, kuramadıysan, yeter bu kadar hayat sana, hadi gel artık yanımıza, der gibiler; zor bir durum.

Giderek, koronun sesi bastırıyor düşüncelerimi: “Yeni masallar kurmak yetmiyor ama, masallarının, hayallerinin ne kadar hakkını verdin, kimleri ne kadar katabildin masallarına; kimlerin, hangi masallarına ortak oldun, el verdin? Say bakalım birer birer!” diyor koronun sesleri...

Daha da dikkat kesiliyorum seslere; kulak kabarttıkça, tek tek ayrı sesleri farkediyorum; tek tek seslerini duyuyorum toprağa verdiklerimin.

İzzet dedemin enfiye kokulu o yumuşak davudi sesini, “Sarı kuzum, bana içecek bir su ver bakalım” deyişini; diğer İzzet dedemin, tok çatalı sesiyle, “Çocuklar susun artık, şimdi, ajans haberleri dinleme zamanı” deyişini; babamın çın çın ışıklı, o sarıp sarmalayan “Sayende beey” deyişini; abimin, “Eee kardeşim, hiç şikayet etmeyelim yaşlanmaktan, yaşıyoruz da yaşlanıyoruz işte, ne güzel” deyişini ve duyduğum o kısık, güçlkle çıkan son seslenişini, “İyi ki varsın”; babaannemin ucuna eklenen ve asla bitmediği için sonu da gelmeyen “Kuyruğumu alıp silaya gideceğim” masalını; anneannemin, “Yavrularımın yavruları bunlar” diyerek sarılışını; büyük amcamın, kitaplarının arasından başını kaldırarak, “Yakup Kadri’yi de oku bak, seversin” deyişini; küçük

amcamın, pazarda gördüğü renk renk meyvelere, “Harika, harika” diye neşeyle seslenişini; büyük dayımın, “Bıldırcın avında, çalıkların arasında çıkardığı kuş seslerini”; küçük dayımın, ölüm döşeginde, “Artık ümit yok mu Levent” diyen bakışını; kuzenlerimin yakın, uzak seslerini; Savaş abinin, “Ne güzel, yine buluştuk bak; hâlâ Cunda’nın Akdeniz şarkılarını dinlerim zaman zaman” deyişini; Emre’nin, Savaş abiyi uğurlama yemeğinde, “Ölmüşlerimizin ruhuna ve ölecek olanlarımızın ruhuna” kadeh kaldırışını; Selçuk abinin, ancak haftada bir iki kez duyabildiğimiz sesini, “Oğlum, bak, profesör kelamı keçi boku gibidir, avcunu açıp arkasından koşacaksın, yakalayabilirsen ne âlâ” deyişini; Abdülkadir Hoca’nın, “Hmmmmm, evet, öyle öyle” deyişini; Leyla Zileli’nin, “Mezar taşınızı kendiniz yazsaydınız, ne yazardınız oraya?” sorusunu; Gülören ablanın, şefkatle, “İzmir’e döndün öyle mi, orada da rahat durmazsın sen şimdi” deyişini; Hulusi’nin, Zeki’nin, İsmail’in, Çetin’in, Ceyhan’ın, Servet’in seslerini; Kürşat’ın “Eee, anlat bakalım nerelere gittin; yediğin içtiğin sana kalsın, gördüklerini, yapıp ettiklerini anlat” deyişini.

Tek tek dinlemeliyim; tane tane bir daha, bir daha duymalıyım her birinin o sıradan ve biricik seslerini.

Duyuyor musunuz toprağa verdiklerinizin seslerini?

Biliyorum, biraz tehlikeli onları tek tek dinlemek, duymak; bastırmaktan, inkardan vazgeçmek biraz tehlikeli; darmadağın edebilir beni; ama artık korkmuyorum parçalanmaktan, toprağın sesini duymaktan, toprağa verdiklerimin seslerini duyarak, ölümlerimin seslerini dinleyerek parçalanmaktan; değil mi ki, beni parçalayan ve yeniden yadsıdığım şeylerle biraraya getiren kendi bilgim olduğuna göre (26).

Gökten üç elma düştü; biri size, bu masalları okuyanlara, dinleyenlere; biri bana, bu masalları söyleyene, yazana; biri de bu masalların kahramanı ölmüşlerimize.

Beni ömrünüzün bir köşesinde ağırladığınız için teşekkür ederim.

Müsaadenizle, artık ben gideyim; sonlu bir ömür var beni bekleyen, müsaadenizle gideyim...

Notlar, Kaynaklar

(1) Rosaldo, R., *The Day of Shelly's Death: The Poetry and Ethnography of Grief*. Duke University Press, Durham & London, 2014.

(2) Tuttle, R. H., Human Evolution. <https://www.britannica.com/science/human-evolution>, erişim: 18.05.2019.

(3) Hendry, L., Who were the Neanderthals? <https://www.nhm.ac.uk/discover/who-were-the-neanderthals.html>, erişim: 18.05.2019.

(4) Ponting, C., *Yeni Bir Bakış Açısıyla Dünya Tarihi*, çev. E. B. Özbilen, Alfa Yayınları, 2011, s. 3-35.

(5) Roberts, A., *Tamed: Ten Species that Changed our World*, Cornerstone Digital, 2017.

(6) Pollan, M., *The Botany of Desire: A Plant's-Eye View of the World*, Kindle Edition, Random House, 2001.

(7) Necatigil, B. Sevgilerde, *Varlık*, 447, 1 Şubat 1957, s. 129.

(8) Population Reference Bureau. How Many People Have Ever Lived on Earth? <https://www.prb.org/howmanypeoplehaveeverlivedonearth>, erişim: 12.02.2019.

(9) Cemal Süreya, *Üstü Kalsın*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008.

(10) Canetti, E., *Ölüm Üzerine*, çev. G. Aytaç, Payel Yayınları, 2007, s. 23.

(11) Armstrong, N., https://www.nasa.gov/mission_pages/apollo/apollo11.html, erişim: 12.04.2019.

(12) Nazım Hikmet, Karlı Kayın Ormanında, *Yeni Şiirler*, Adam Yayınları, 1989, s. 65-67.

(13) Solomon, S., Greenberg, J., Pyszczyński, T., *The Worm at the Core: On the Role of Death in Life*. Random House, 2015.

(14) Becker, E., *The Denial of Death*. Free Press, 2007.

(15) Kılıç, Y., Eser, E., Eskiçağ Toplumlarının Mitolojisinde Ölümsüzlük Arayışı (Ölümsüzlük Sembolü Olarak Bazı Bitki, Su ve Hayvanlar), *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, Cilt IV/Sayı:XIII /MMXVII.

(16) Yaşamı Aramak Fakat Ölümü Bulmak: Ölümsüzlük İksiri. <https://nereye.com.tr/yasami-aramak-fakat-olumu-bulmak-olumsuzluk-iksiri>, erişim: 21.05.2019.

(17) Bir, S. (Der.), *Gılgamış Destanı*. Remzi Kitabevi, 2019.

(18) Şahindoğan, B., Mitoloji ve Doğa İlişkisi. <https://www.evrensel.net/haber/305920/mitoloji-ve-doga-iliskisi>, erişim: 20.05.2019.

(19) Yüksel, B., Zümrüd-ü Anka(Simurg): Ruhun yücelmesi ve yaşarken yeniden doğuş. <http://blog.milliyet.com.tr/zumrud-u-anka-simurg---ruhun-yucelmesi-ve-yasarken-yeniden-dogus/Blog/?BlogNo=238576>, erişim: 20.05.2019.

(20) Allen, W., *The Illustrated Woody Allen Reader*, Knopf, 1993.

(21) Epikürcülük: Zevk, Ahlak, Ölüm ve Birkaç Atom. <https://fularsizentellik.com/journal/2018/7/21/epicurus>, erişim: 20.05.2019.

(22) Yıldırım, Y., Post-Truth Döneminde Epiküros'ta Mutluluk ve Dostluk Kavramlarını Yeniden Düşünmek, *Fiscaoeconomia*, 2017, Vol. 1(3) 108-125.

(23) Epiküros, *Özdeyişler, Mektuplar ve Aforizmalar*, çev. G. Renas, Arya Yayıncılık, İstanbul 2019.

(24) Epiküros, *Κυρία Δόξα* (Temel Görüşler), çev. C. C. Çevik, <https://jimithekewl.com/2015/07/02/epikuros-kupiai-doxai-temel-gorusler-cevirisi-c-cengiz-cevik>, erişim: 20.05.2019.

(25) Wittgenstein, L., *Tractatus Logico-Philosophicus*, çev. O. Aruoba, Metis Yayınları, 1985.

(26) Ritsos, Y., Pencere. *Alışkanlıklar da Değişir*, çev. C. Çapan, de Yayınevi, 1984, s. 36.

*“Biliyor musunuz, bazen ancak parçalanmakla
sapsağlam kalabileceğimize inanıyorum –
bunun bilincindeyssek elbet.
Hem nasıl bilincinde olmayız, bizi parçalayan ve yeniden
yadsıdığımız şeylerle bir araya getiren de
kendi bilgimiz olduğuna göre.”*

Fotoğraf: Levent Küey

“ ‘Onun Kitabını Anlatıyorum’: *The Day of Shelly’s Death: The Poetry and Ethnography of Grief* Adlı Kitabı Üzerine Bir Buluşma”
Hakkında Değerlendirme Toplantısı
(12 Eylül 2020)¹

Serpil Aygün Cengiz: Evet, kayda başladık. Evet, Gülgün [Şerefoğlu], söz sende.

Gülgün Şerefoğlu: O zaman herkese bir kez daha “Hoş geldiniz” diyorum. 26 Ağustos 2020 tarihinde düzenlediğimiz ve Renato Rosaldo’nun da katıldığı toplantıdan sonra kendi aramızda kararlaştırdığımız gibi bugün, 12 Eylül 2020’de bir önceki Renato Rosaldo kitabı için yaptığımız buluşmada gerçekleştiremediğimiz ikinci turumuzu, yani düşünümsel yorumlarımızın ve tespitlerimizin olduğu oturumu bugün gerçekleştireceğiz. Şimdi öncelikle burada, tabii hepimiz zaten bir önceki oturumda hazırlanmıştık, öyle düşünüyorum, belki üzerine bir şeyler eklemiştir. Mesela ben ekledim bazı şeyler, bu geçen süre zarfında ve o günkü oturum tamamlandıktan sonra da

¹ Renato Rosaldo’nun katıldığı toplantı ile toplantının ardından grubun kendi içinde yaptığı bu değerlendirme toplantısının deşifresi imeceyle gerçekleştirildi. Deşifre çalışması için Gülgün Şerefoğlu, İlateriş Yıldırım, Serap Duman İnce, Mehtap Pamukcu Katrancı, Başak Acınan ve Şenel Vural kendi konuşmalarının olduğu bölümleri, Can Çara ilk toplantıda Serpil Aygün Cengiz’in konuşmanın deşifresini, Seda Güzel de Ceren Kaynak İskit’in konuşmasının deşifresini yaptı. Nilüfer Nurgül Özdemir ise hem kendi konuşmasının hem de değerlendirme toplantısında Serpil Aygün Cengiz’in konuşmanın deşifresini yaptı. Gülgün Şerefoğlu ve Çağrı Elverir Renato Rosaldo’nun toplantıya katıldığı bölümün Türkçe ve İngilizce deşifresini ve aynı zamanda çevirisini de yaptılar. Her iki toplantının parça parça yapılan deşifrelerini Şenel Vural ve Seda Güzel teslim aldılar ve Şenel Vural ilk toplantının, Seda Güzel ikinci toplantının tamamını gözden geçirip deşifreleri sıraya koyup eksikleri tamamlayarak deşifre işini birlikte tamamladılar. Serpil Aygün Cengiz metnin son okumasını yaptı.

eminim hepimizin zihninde yeni şeyler oluştu, yeni bir şeyler eklemek istedik, önceki planımıza programımıza. Hepimizin bu anlamda hazır olduğunu düşünüyorum. O nedenle isterseniz çok vakit kaybetmeden şöyle Serpil [Aygün Cengiz] Hoca'mla başlayıp sonra da listeden bir kişi baştan, bir kişi sondan alfabetik sıraya göre ilerleriz diye kararlaştırmıştık. O esasa göre ilerleyelim isterseniz. Buyurunuz Hoca'm. Serpil Hoca'ma bırakıyorum sözü.

Serpil Aygün Cengiz: Teşekkür ederim, Gülgün. Şimdi Renato Rosaldo'nun kitabı *Shelly'nin Öldüğü Gün: Yasın Şiiri ve Etnografisi* üzerine son tartışma grubumuzu, son çalışmamızı 26 Ağustos 2020'de yapmıştık. Bu toplantımız bu kitap üzerine beşinci ve bence en heyecanlı buluşmamızdı, bugünkünü saymazsak. Bugün de altıncı kere aynı kitap üzerine yeniden bir araya geldik. Tabii 26 Ağustos'taki toplantımızın özelliği şuydu, kamuya açıldı hem de Renato Rosaldo katılmıştı. Bugün Rosaldo'nun kitabını okuma sürecimiz ve bu deneyimimiz üzerine konuşacağız hep birlikte ve moderatörümüz yine yaratıcılığı ve alçakgönüllülüğüyle Gülgün Şerefoğlu tabii ki. Çok teşekkür ediyorum ona, şu ana kadar ki bütün katkıları için ve grubun merkezinde yer alarak, hem merkezinde olup hem de grubun en dışındaymış gibi davranıp ama aynı zamanda en merkezinde büyük bir alçakgönüllülükle bugüne kadar bu çalışmaların yürütmesinde çok büyük bir rol sahibi olan biri olarak çok teşekkür ediyorum Gülgün'e. Evet, ben grubu ve çalışmalarını yönetmesini izlemekten de çok keyif alıyorum. Bunu da özellikle söylemek istedim, "Sayın Yargıç, Sayın Jüri Üyeleri kayda geçsin" diyerek. (*Gülüşmeler*)

Şimdi *WhatsApp*'ta "Rosaldo" grubumuz var, bu kitapla ilgili bir grubumuz var. Ben onunla başlamak istiyorum. Benim için en ilginç deneyimlerden biri telefonumu her gün, bazen günde birkaç kere elime alıp her açtığımda karşımda, grupta yazılmış beş, on, yirmi, gününe göre, dün iki yüz elli, üç yüz falan mesajı birden görmek oluyordu. Bu kadar

çok mesaj grup içinde bir canlılık, bir heyecan olduğunu gösteriyor tabii. Bence hayra alamet, elbette. Peki gruptaki bu heyecanı nasıl açıklamalı? Örneğin dün gece toplamda herhalde iki saat içerisinde beş yüzden fazla mesaj yazıldı. Dün geceki mesajların bir bölümü de grup üyeleri olarak sizlerin yaptığı çıkartmalardı, hatırlarsanız, *sticker*lardı; benim de fotoğraflarımı kullanarak çıkartma yapmışsınız. Bütün mesajları keyifle okudum, çıkartmalardan çok mutlu oldum, çok eğlendim ve ben de size cevap yazmak için bu çıkartmalardan birini seçip o fotoğrafın hikayesini anlattım size grupta. Bir doğum günümü bir otobüs dolusu arkadaşım [Ankara] Gordion'a giderek kutlamamın hikayesi. O sırada çekilmiş fotoğrafımdı bu, sizin de çıkartma yaptığınız. Sonra diğer fotoğraflarımın içinden hani hikayesini anlatmak için neden onu seçtiğimi düşündüm, çünkü birkaç fotoğrafımın *sticker*ı vardı. Sabah bunu düşününce, "Bu tesadüf olamaz" diye de düşündüm. Yani bilinçdışının varlığına inanıyorsanız eğer, aklımıza gelen, söylediğimiz, yaptığımız şeylerin de muhtemelen başka şeylerle bağlantısı olduğunu düşünürsünüz çünkü, ve ben de düşününce şöyle bir sonuca ulaştım: Bir otobüs, Gordion'a gittiğim otobüs aslında *WhatsApp*'ın kendisi; sevdiğim arkadaşlarım Gordion'da, sizler, "Onun Kitabını Okuyorum" grubunun üyeleri doğum günümü kutlamanın sevincini Rosaldo kitabı grubumuzda birlikte olmaktan duyduğum mutlulukla eşleştirdim sanırım ve bu grup içerisinde sizlerle birlikte yeni bir şeyler öğrenmenin sevincini de Gordion'da Kral Midas'ın tümülüsünü gezerken duyduğum sevinçle eşleştirdim kafamda ve bunlar çağrışım yaptığı için bana, o fotoğrafı o anda bilinçsizce, bilinçdışı bir biçimde seçtiğimi düşündüm. Bu grubun bana verdiği yaşama sevincini söylemek istedim öncelikle, her şeyden önce. Tüm bu sürecin üzerimdeki etkisi, öncelikle bu kadar kişisel ve bu kadar özel ve benim için de bu kadar değerli.

Bu grubun üzerimdeki etkisi sadece bu anlattığım anlamda sevinç ve mutluluk duygularıyla ilgili değil. Bu grup aynı zamanda kendi üzeri-

me, yani bütün bu çalışma boyunca kendim üzerime ve akademik olarak da kendi seçimlerim üzerine düşünme fırsatı sunan bir ortam yarattı benim için ve size bununla ilgili bir örnek vermek isterim. O da daha önce grupta [*WhatsApp* grubunda] size yazdığım rüyam. Onu burada şimdi daha detaylı anlatmak istiyorum size. 26 Ağustos'ta [2020] bu çok heyecanlı buluşmamızın gecesinde bu etkileyici rüyayı gördüm. Rüyamda Başkent Üniversitesi'nin -ki benim de on beş yıl çalıştığım üniversitedir- kurucusu Profesör Doktor Mehmet Haberal, şarkıcı Nükhet Duru'ya büyük bir hediye paketi veriyor. Paketin içerisinde yazlık maskülen keten takım elbise ve başka birçok hediye var. Rüyamda Nükhet Duru hiç memnun olmuyor, hediyeye söyleniyor bir yandan. Ben çok şaşırıyorum memnuniyetsizliğine. "Hediyeler güzel" diye düşünüyorum, bir de durup dururken gelmiş hediyeler olduğu için. Sonra birden kendimi eşimle evimizde buluyorum, mutfakta; fakat ev Ankara'da değil. Evimiz, bütün çocukluğumun geçtiği Karadeniz Ereğli'deki evimizmiş. Eşim tavada büyükçe bir şey pişiriyor. Ne olduğunu anlamıyorum önce uzaktan. Sonra yakından bakıyorum. Bir de bakıyorum tavada pişen annemin kafası ve eşim bana diyor ki, "Bol baharat koydum güzel koksun diye" ve uyanıyorum tabii. Çok sarsıldım rüyayı görünce. Yani kötü uyanmadım, onu söylemek isterim. Kesinlikle kötü uyanmadım, hani rüyayı gördükten sonra nasıl uyandığınız da bence onun anlamıyla çok ilişkili, ama sarsıldım hani annemin kafasının tavada pişiriliyor olması nedeniyle. Sonra üzerine düşününce tabii hemen kesik kafa, biliyorsunuz Rosaldo'nun kitabından, yani kafa avcılığını konuşmuştuk çokça ve bir gün önce de bu kamuya açık toplantıda, Rosaldo'nun katıldığı toplantıda ve kitabın konusu kayıp ve yastı. Ben annemi 2018'in Aralık ayında demans rahatsızlığının sonucu olarak kaybettim. Tabii birçok ana-kız ilişkisinde olduğu gibi bizim ilişkimiz de ambivalan duygularla dolu, en azından benim açımdan. İnişli çıkışlı bir ilişkinin olduğu iletişimimiz vardı, annemle birlikteliğimiz vardı. Ben vefatından beri aralıklı olarak annemi rüyalarımda görüyorum. Şöyle ilginç bir şey söyleyebilirim: Rosaldo'nun ki-

tabını okumaya başladığımızdan beri kitabı okumalarımızla senkronize bir değişim var rüyalarımda. O da şu, Rosaldo'nun kitabını okumaya başlayana kadar annemi hep daha genç, benim çocukluk dönemimdeki fiziki görünümünde görüyordum hep rüyalarımda. Rosaldo'nun okuduğumuz kitabıyla birlikte, yani eşzamanlı gelişti, tabii gerçekten bu kitabı okumamızla ne gibi bir ilgisi, tabii bu rüyanın ilgisi çok ilgisi var, o açık ama rüyalarımda annemi artık yaşlı ve zor yürür durumda ve durumunu fiziksel olarak çok kötü olarak görmeye başlamamla Rosaldo kitabını okumaya başlamamız birbirine paralel gitti hep. Rüyalarımda annemin fiziksel durumunun böyle bu kadar kötü olduğunu görmeye başladıkça, ben bunun yani önemli bir anlamının hani ben de bir yas süreci içindeyim tabii, bu yas sürecinde annemin yas sürecini kabullenmekle ilişkili olduğunu düşünüyorum, rüyalarımda annemin fiziksel görünümünün değişiminin. Yani onun hastalığını ve ölümünü kabullenmek tabii çok zor bir şey ve tabii kesik kafa, onu tavada pişiren eşim, bu arada eşim çok güzel yemek yapar, aynı zamanda sağduyunun da simgesidir, sadece benim için değil, çevremdeki birçok arkadaşım için. Onun hani bol baharat kullanarak kötü kokmasın diye yemeği pişirmesi, onu yemek olarak hazırlamasını -bu feci olay annemin kaybı, hani ne kadar itiş kakış içinde olsanız da, ne kadar ambivalan duygularınız olsa da- yani olumlu duygularınızla beraber olumsuz duygularınız da olsa neticede anne, tabii çok özel bir ilişki ile bağlı olduğunuz birisi. Yine de annemin kaybı trajik bir şey, ne kadar kendinizi uzak hissetseniz de. Rüyada yemek meselesi bu feci olayı hazmetme, hani yeme, onu yemek demek. Aslında "unutmak" sözcüğünün kökeniyle ilgili olarak çok eskiden bir kaynaktan, galiba Yavuz Erten'in bir yazısından okumuştum, "un"dan geldiğini, yani "en ufak parçasına ayırıp, un ufak etmek" ile "unutmak" arasında etimolojik bir bağ olduğunu söylüyordu sanki bir yazısında, ama yanılıyor olabilirim. Bence yemek, yani rüyada annemin kafasının yemem için pişirilmesi, pişmesi de bununla ilgili diye düşünüyorum. Bu olayı hazmetme arzum var tabii, onunla ilgili diye düşünüyorum. Rosaldo'nun kitabını

okurken tabii annemin ölümü hep aklıma geliyordu. Bir buçuk yıl oldu, ama yas ne kadar sürer? Üç ay mı, altı ay mı? Belki kültürden kültüre de değişiyordur bu, kişiden kişiye de değişiyordur. İnsanın kaybettiği kişiyi nasıl kaybettiğiyle ilgili olarak da değişiyordur muhakkak. Sanki benim sürüyor hâlâ. Annemle birlikte elli iki yıl geçirdim. Tabii bu elli iki yılın içinde çokça öfke duygusu da var. Dolayısıyla kederimin içinde sadece annemi kaybetmiş olmaktan doğan değil, onunla ilişkimizde ona yönelik olarak duyduğum öfke de var.

Rosaldo'nun kitabı hakkında konuşurken Kemal Tahir'in *Köyün Kamburu* kitabında öfke duygusu üzerine yaptığım çalışmaya da atıf yapmıştım. Bugün size bunları anlatırım diye düşünürken, Kemal Tahir'in kitabındaki öfke duygusuna da atıf yapmamın çok anlamlı olduğunu düşündüm; çünkü *Köyün Kamburu* kitabında öfkeli bir baba-oğul var ve ikisinin de bu öfkeyi yaşamasının nedeni var. En başta özellikle oğul, yani "köyün kamburu" olan kişinin anlatıldığı bir roman bu ve özellikle köyün kamburunun öfkesi tamamen ailesinden, ailesiyle yaşadıklarından ve ondan sonra da sonra köylülerle yaşadıklarından doğan bir öfkesi var. Dolayısıyla bunu da Rosaldo'nun kitabını konuştuğumuz toplantıya taşımam tesadüf değilmiş demek ki diye düşündüm. Bu kitabı okumak için hatırlarsanız size ben önermiştim. Şimdi tekrar düşününce, neden bu kitabı seçtim diğerlerinin arasından diye görüyorum ki bu da tesadüf değil. Annemi kaybetmem, annemle ilgili elli iki yıl boyunca yaşadığım yoğun öfke duygusu, sonra bu yas süreci, bütün bunlarla ilgili idi herhalde kitabı seçmiş olmamın nedeni. Belki benim de aynı Rosaldo gibi, Rosaldo'nun eşini öyle absürd biçimde kaybetmesinden doğan öfkesini önce bastırıp, sonra ortaya çıkartabilmiş olması gibi, belki ben de böyle bilinçsizce bu yaşadığım öfkeyi ortaya çıkartabilmek, onun adını koyabilmek, kabullenebilmek istedim belki, ama bilinçsizce. Gerçekten çok samimi söylüyorum, "Bu kitabı okuyalım" diye size önerdiğimde benim aklımdan ne annem geçti ne annemle ilişkimde çok önemli bir yer tutan

öfke duygum geçti, hiçbiri geçmedi, yani bilinçli olarak düşünmemiştim. Bütün bunların böyle olduğunu ben Rosaldo'nun katıldığı toplantımızın gecesinde gördüğüm bu rüyayla anladım ve bunun çok değerli olduğunu düşünüyorum şu anda ve bunları size şu anda anlatabiliyor olmamın da çok kıymetli olduğunu düşünüyorum.

Bilimin en önemli işlevlerinden birinin kişinin kendisine yönelik farkındalık yaratması olduğunu düşünüyorum, bu zaten inandığım bir şey. Dolayısıyla bu kitabı okuma sürecimizde bunun gerçekleşmiş olması inandığım bir şeyin doğruluğunu yeniden bir tür test etmiş olmamı sağladı. Felsefe Bölümü'nden mezun olup sosyal bilimlere çalışmaya başladığımdan beri -ki çeyrek asırı geçti, yirmi altı yıl oldu- yirmi altı yıldır ben araştırmacının seçtiği konunun her zaman onun için aslında yaşamsal derecede önemli bir konu olduğuna, ama çoğu zaman araştırmacının bunun hiç farkında varmadan çalışmasını sonlandırdığına inanmışımdır, sosyal bilimlerde özellikle. Bence bu tür çalışmalar için bu da en büyük noksan, en büyük eksiklik. Benim Rosaldo'nun kitabını seçmeme sebep olan bilinçdışı sürecim gibi, her araştırmacının herhangi bir konuya yöneldiğinde o konuya yönelmesine sebep olan sürecin önemli bir kısmının bilinçdışı olduğunu ve ne yazık ki bilinçdışı da kaldığını düşünüyorum ve bunun da çok üzücü olduğunu düşünüyorum. Ama bu çalışmada inandığım bu düşüncenin kendi üzerimden gerçekliğini bir kere daha görmüş oldum ve bu nedenle çok mutlu oldum. Düşünümsel yaklaşımın zorunluluğuna bir kere daha iman ettim, tam böyle söyleyebilirim.

Halkbilimde, antropolojide düşünümsel yaklaşım araştırmacı öznenin nesnesiyle ilişkisinde kendisini de araştırmacının bir parçası haline dönüştürmesi demek malum. Etnografik çalışmada "katılarak gözlem" yapan araştırmacının kendisini de gözlemlemesi demek düşünümsel yaklaşım. Ancak böyle bir yaklaşımda araştırmacının da yaptığı çalışmadan nasıl ve neden etkilendiğini görmesi durumunda, o araştırmayı okuyan,

yani öncelikle araştırmacının kendisinin etkilendiğini ve değiştiğini ve o çalışmadan daha olgunlaşarak çıktığını düşünüyorum. Sonra da o araştırmayı okuyanların da, dinleyenlerin de bundan etkilenecekleri araştırma konusuyla birlikte kendilerini de sorgulayacaklarını ve değişeceklerini düşünüyorum. Sosyal bilimlerin ancak böylece toplumu dönüştüren bir etkisi olabileceğini çok inanıyorum. Bunun tersinden kanıtı da şu bence: Türkiye’de sosyal bilimler alanında da, halkbilim alanında da artık çok sayıda yüksek lisans ve doktora tezi yapılıyor epeydir, ama bu çalışmaların toplumdaki yansımalarına baktığımızda veya akademideki, toplumu da bırakın, akademideki karşılığında, yansımalarına baktığımızda sonucun hepimiz için büyük bir hayal kırıklığı olduğunu söylemek bence hiç yanlış olmaz. Neden “hayal kırıklığı” diyorum? Çünkü bu kadar çok yüksek lisans ve doktora tezi yapıldığı halde halkbilimde ve bu kadar çok makale yazıldığı halde her şeyden önce bütün bu yapıların, bu araştırmaların yapılarının kendilerini değiştirmedikleri çoğu zaman -elbette istisnalar var, ama- görüyorum, bence görüyoruz ve yani bir araştırma onu yapanı bile değiştirmiyorsa onunla bir şekilde karşılaşma niye değiştirsin? Ve zaten değiştirmiyor. Neredeyse bu araştırmaların çoğu *yok hükmünde*, maalesef. Bunun nedeni ne? İşte, düşünümsel yaklaşımın yani en önemli nedeni, birçok nedeni var muhakkak, ama en önemli nedenlerinden birinin diyelim, araştırmacıların düşünümsel bir duruşu olmaması olduğunu düşünüyorum. Bir nedeni bu bence.

Rosaldo’nun kitabıyla ilgili çalışmamız çerçevesinde ikinci mesele de şu oldu benim için; otoetnografik çalışmanın önemi. Ben size bir tanım okuyayım, hani otoetnografi nedir? Halil Çelik’in “Kültür ve Kişisel Deneyim: Bir Araştırma Yöntemi Olarak Otoetnografi” yazısında² kendisi şöyle tanımlamış ki bu herkes için geçerli bir tanım bence:

“Otoetnografi temel veri olarak araştırmacının oto-biyografik

² Halil Çelik, 2013, “Kültür ve Kişisel Deneyim: Bir Araştırma Yöntemi Olarak Otoetnografi”, İstanbul Journal of Social Sciences, Winter, Issue 6, 1-14.

malzemesini kullanan bir etnografik soruşturma ve sosyal bağlam içinde kendinin yerleştirildiği kişisel anlatı. Kendini anlatma formudur. ”

Bence Rosaldo’nun kitabı hem bir etnografi çalışması, çünkü Filipinler’de kafa avcılığı yapan İlongotların kafa avcılığı yapmalarının nedenini soruşturan, kültürel olarak bunu yorumlamayı deneyimleyen bir etnografi çalışması hem de kitabı yazan antropoloğun yaşadığı kişisel bir kayıptaki öfkeyi sorgulayan ve buradaki araştırmacının kendisine ait olan öfke duygusu ile İlongotların kafa kesmesine sebep olan öfke duygusu arasındaki bağlantıyı da göstermeye çalışan bir otoetnografi çalışması ve biz bu çalışmada şunu görüyoruz: Rosaldo kendi kültüründe kedere eşlik eden öfke duygusunun nasıl bastırıldığını kendi kardeşine, daha önceki yıllarda kaybettiği kendi kardeşinin ölümünden sonra yaşadığı kayıp duygusu sırasında farkına varmadığı öfke duygusu ile esas olarak da kitapta eşinin ölümünden dolayı yaşadığı kederi göremediği, ortaya çıkamayan öfke duygusunu nasıl keşfettiğini anlatıyor. Son derece düşünümsel bir yaklaşım egemen kitaba ve bu etnografi çalışmasını otoetnografi çalışmasıyla birleştirerek nefis bir metin hazırlamış Rosaldo bence. Çok etkilendim ben gerçekten, ben bu çalışmadan. Bizde, halkbilimde yani uzun bir süredir etnografik çalışma, biliyorsunuz, uzakta olanın, ötekinin -buradaki öteki geleneksel kültürü sürdüren kesimler- bu ötekinin kültürünün yazılması olarak anlaşılıyor diye düşünüyorum çoğu zaman. Bence düşünümsel yaklaşımla birlikte düşündüğümüzde aslında etnografi bence *evde* başlıyor. Ben etnografi evde başlıyor dediğimde bununla -hani şu anda evde etnografi, “*ethnography at home*” diye bir literatür var- orada kastedilen şekilde içinde yaşadığımız kurumlarda, gündelik yaşamdaki etnografik araştırmayı kastediyor, ben onu kastetmiyorum. Gerçekten *doğrudan* evi kastediyorum. Bebekliğimizde bize bakım veren veya en yakınımızda olan kişilerden kurulu o en küçük ortamımızı kastediyorum *evde etnografi* derken. İşte burada *evde*

gibi bir kitap yazmayabilir, ama bunu yapmasa bile yani çalışması otoetnografik olmasa bile “Kendi içinde, kendi kendine, kendi kendisiyleken otoetnografisini yapmalı” demek istiyorum. Başka bir deyişle düşünüm- sel yaklaşımla, yani araştırmacının araştırma nesnesine yöneldiğinde o ilişkide kendisini görmesi çok zorunlu. Araştırmacı kesinlikle yapmalı bunu bence, ama biraz önce dediğim gibi araştırmacının her çalışması otoetnografik olmak zorunda değil, hiçbiri de olmayabilir ama araştırmacının kendi yaşamı üzerine kendi kendisine, kendisi için otoetnografik çalışma yapması bence zorunlu ve bunun yöntem bilgisine sahip olduğu için de şanslı diye düşünüyorum. Ancak bunu yapan bir araştırmacı yani otoetnografik çalışma yapan, kamuya açık yapan veya kendi kendisine yapan bir araştırmacı *aydınlanmış tanık* olabilir. Ancak bu şekilde kendi değişebilir ve toplumu da değiştirebilir ki sosyal bilimlerin amacı herhalde böyle bir şey. Bu kadar araştırmayı niye yapıyoruz? Bence daha iyi bir dünya için. Yani yaptığımız çalışmaların kendimize ve başkasına hiçbir yararı yoksa uzman olmanın, doktor unvanı almanın, doçent olmanın, profesör olmanın hiçbir anlamı olmadığına inanıyorum. Nitekim içinde bulunduğumuz akademik dünyada da ne yazık ki bunun çok fazla bu şekilde olumsuz karşılığı olduğunu görüyorum. Bence beyhude bir akademik üretim içinde kayboluyoruz.

Rosaldo'nun etnografik ve otoetnografik bu kitabı işte bana bunları düşündürdü yeniden ve çok daha güçlü bir biçimde düşündürdü bana. O nedenle bu kitabın gerçekten üzerimdeki etkisi zaten uzun bir süredir düşünmekte olduğum konuların altını çok kalın çizgilerle çizmesi oldu ve doğru düşündüğümü düşünmeme sebep oldu, daha çok düşünmeme sebep oldu.

Rosaldo'nun kitabı antropoloji, halkbilim, etnografi çalışmalarında daha önce belli belirsiz düşündüğüm, düşündüğüm ama çok açık seçik, çok büyük harflerle, koyu yazılmış harflerle belki düşünmediğim, ama üze-

aydınlanmayı kastediyorum. Benim için yeni bir kavramı buraya katarak devam etmek istiyorum, psikiyatrist ve psikanalist Alice Miller'in dediği gibi “aydınlanmış tanık” olmaktan bahsediyorum. Nedir *aydınlanmış tanık*, kimdir daha doğrusu? Alice Miller çalışmalarında³ şöyle diyor “Zulmeden ebeveynin zulmettiğini kabul edip ifade etmedikçe zulmeden öğretmeni, memuru, yöneticiyi, toplumu vs. görmek ve kendimizi koruyabilmek mümkün değil”. “Evde olanı görmeden gerçek duygularımızın düşüncelerimizin farkına varmak ve bunları ifade edebilmek mümkün değil” diyor. Bunu yapamadığınızda zaten bunun üzerinden başka başka düşünceleri ve duyguları da açıkça ortaya koyabilmek mümkün değil. Bunu yapmamıza yardımcı olacak kişi Alice Miller'a göre *aydınlanmış tanık*. Yani bunu yaşamış ve yaşadığının -herkes yaşıyor bunu bu arada Alice Miller'a göre- yaşadığının farkına varan, bilincine varan kişidir *aydınlanmış tanık*. Ben akademide de araştırmacıların *aydınlanmış tanık* olmaları gerektiğine inanıyorum. Bence gerçekten böyle *aydınlanmış tanık* olan biri, yani evindeki zulmeden ebeveyni gören ve dolayısıyla bunu gördükten sonra dışarıda zulmeden diğer kişileri ve kurumları gören bir kişi akademide bence *gerçekten yazı yazabilir*. *Gerçekten yazı yazabilir* derken de kastettiğim şey yazdığı yazıyla başkalarına etki edebilir ve ayrıca yazma potansiyeli olana da yardım edebilir bu kişi. Bu çok önemli, yani aydınlanmış tanık kendisi aydınlanmış olduğu gibi yaptıklarıyla, yazdıklarıyla ve söyledikleriyle başkalarını değiştirebilme, daha doğrusu onlara yardım edebilme gücüne sahip olan kişidir. Şunu demek istiyorum, her halkbilimci veya antropolog bence otoetnografi yapmalıdır elbette ama, bu şu demek değil, mesela bir yüksek lisans, doktora tezi yazdığınızda, makale yazdığınızda “Konusu otobiyografik olmak zorunda” demek istemiyorum, elbette olmayabilir, etnografik bir çalışma olabilir sadece. Fakat demek istiyorum ki, araştırmacı bu etnografik çalışmasını yaparken bir yandan kendi içinde, Rosaldo'nun kitabı

³ Konuyla ilgili olarak Alice Miller'ın özellikle şu çalışmasına bakılabilir: Alice Miller, 2019, *Beden Asla Yalan Söyler* (Çev.: Cihan Dansuk), İstanbul, Okuyan.

rine düşündüğüm çok önemli bir meseleyi daha gündeme getirdi. O da sanat. Sanat ve antropoloji, sanat ve halkbilim ve sanat ve etnografi. Bu konuda fikirlerimi de paylaşmak istiyorum ama şu anda değil. Sizlerden sonra, konuşmalardan sonra yeniden bir tur yaparız herhalde diye düşünüyorum. Ondan sonra söylemek istiyorum. Eğer Gülgün ve grup için de uygunsuzsa.

Ceren Kaynak İskit: Uygun, Hoca'm.

Gülgün Şerefoğlu: Çok teşekkür ederiz, Hoca'm. Hem ilk konuşmacı olarak bize de güzel bir yol açtığınız için hem de her zamanki gibi inanıyorum ki büyük merakla ve hayranlıkla dinledik. Tabii öyle yapmamız daha uygun olur. Yine hepimiz önce söylemek istediklerimizi söyleyelim, sonra da belki yine kapanış gibi veya ikinci kısım gibi tekrar konuşuyoruz diye düşünüyorum ben de, uygunsuzsa tabii hepimiz için dediğiniz gibi. Tabii şöyle bir şey de var: Sırayla hepimiz konuşacağız. Hepimiz düşüncelerimizi söyleyeceğiz. Şöyle bir de durumumuz var bugün. Aramızda Can Çara ve Şenel Vural da var. Can ve Şenel bu Rosaldo toplantısından sonraki kitabı hazırlama sürecinde bizimle birlikte olacaklar. Bunu istediler, kabul ettiler, buna gönüllü oldular. Kitap okuma grubunda, okuma sürecinde bulunmuyorlardı, ama şimdi en az onun kadar önemli olan bu kitabı hazırlama sürecinde bizlerle birlikte olacaklar. Sağ olsunlar bugün de gelip katılma inceliğini de gösterdiler. O nedenle Can ve Şenel'e söz sırası geldiğinde belki onlar da böyle bir düşüncenin, projenin, çalışmanın içinde bulunmak -ve tabii tahmin ediyorum ki kitaba ve çalışmaya da tabii bakmışlardır, Rosaldo'nun kitabına, o günkü buluşmada da varlardı, dinlediler- isterler. Hem bu kitabın, bu toplantının onlara düşündürdüğünü hem de belki de düşünömsel anlamda onlar da bu sürece dahil olmak, bu çalışmanın içinde olmak, gönüllü olmak konusunda hissettiklerini ve düşündüklerini belki bizimle paylaşabilirler diye düşünüyorum. Şimdi hemen vaktimizden çalmadan, o zaman, müsaadenizle Serpil Hoca'm-

dan sonraki ilk konuşmacı olarak Başak Acınan'a söz verelim diyorum. Buyurunuz.

Başak Acınan: Teşekkürler. Merhaba. O kadar güzel bir konuşmadan sonra nasıl başlayacağımı bilemiyorum. Öncelikle biraz panik olduğumu söylemek istiyorum. Ben konuşmayı üç başlıkla ele almayı planlıyorum. Bu şekilde başlamak daha iyi olabilir. Rosaldo'nun deneyimi, benim deneyimim ve yine benim grupla deneyimim. Öncelikle grupla ilgili deneyimimle başlamak istiyorum. Grupla ilk tanışmam, "Onun Tezini Anlatıyorum" etkinliğini izleme ile başlamıştı ve etkinlik bittikten sonra keşke bu grubun bir parçası olabilsem duygusunu yoğun olarak hissetmişim. Serpil Hoca'yla bir telefon konuşmasında da bunu dile getirmiştim. Sonrasında da Serpil Hoca Tandoğan buluşmasına beni de davet etmişti. Gruptaki herkese ilk buluşmamda çabucak alıştım ve grupla kaynaştım. Öncelikle de gruba beni dahil ettikleri için teşekkür ediyorum. Benim için güzel bir serüvenin başlangıcı gibi oldu belki de. Kendi kişisel yaşamımdaki akademik sıkıntılar birazcık halkbiliminden uzaklaşmama neden olmuştu, ama bu grupla birlikte eski heyecanımı kazandığımı, eski enerjimi yakaladığımı söyleyebilirim. Kitabı çok hızlı ve kısa bir sürede okumam gerekti. Sizler kitaba birazcık daha erken başlamıştınız, ama benim on günlük bir sürede etkinlik yapılana kadar okumam gerekti ve Renato Rosaldo'nun çalışması öncelikle beni çok etkiledi okuduğum ilk andan itibaren. Yası çalışıyor olması ve bireysel deneyimi ile birleştirerek bunu edebi bir formda sunmuş olması, şiirlerle yas deneyimini ifade ediyor olması, *antropoesia* kavramını ele alıyor olması benim için yeni, heyecan verici ve daha sonrası için de ufuk açıcı oldu. Yas süreci ile ilgili olarak da kendi kayıplarımı belki ben de hatırlamaya başladım. Çok çok uzun yıllar geçmesine rağmen, belki kayıplarımızı hep hatırlıyoruz bir şekilde ve ben de babamla ilgili kaybımı hatırladım yirmi iki yaşındayken yaşadığım. Çok uzun yıllar geçmesine rağmen tekrar o ana döndüm. O anın bende hissettirdiklerini gördüm. Zaman zaman

yazdığım notlarıma baktım. Çok düzenli günlük tutamasam da çok yoğun duygular hissettiğim dönemlerde bir şeyler yazarım ve kendi yasımı nasıl özelleştirdiğimi ve kendime sakladığımı fark ettim ve zaman zaman da yasımla başa çıkmak için -ve hayatımdaki farklı kayıplarla ilgili olarak da bu sadece bir kişinin ölümü değil- belki bir başarısızlık, kaybettüğümüz bir şey, bir arkadaşlık olabilir, bunlarla ilgili kayıplarla başa çıkma yolumun aslında okumak ve yazmak olduğunu tekrar hatırladım. Şimdi en yoğun kayıplarım da hep okumaya ve yazmaya sığınıyorum ya da film izlemeye. Bütün bunların benim hayatımda ne kadar önemli olduğunu bu kitapla birazcık daha anladım. Derinleştirdim, en önemli yerlerini yakalamaya çalıştım. Birkaç kere dönüp dönüp okuduğum kısımları oldu. Özellikle şiire dönüştürmeyi anlattığı kısımlar beni çok etkiledi ve araştırmacı kimliğiyle o yazarlık kimliğini birleştirme hikayesi beni çok etkiledi. Renato Rosaldo uzun yıllar sonra hatırlama evresinde; kokuları, sesleri, olayları hatırladığını, sonra alan günlüğünden yararlanarak bütün bunları birleştirmeye çalıştığını ve bilgilerini toparlayabildiğini söylemişti. İkinci eşiyile ilgili olarak kaygıları ile yazacağı şiirlerin, yapacağı çalışmanın onu nasıl etkileyeceğine dair hissettikleri ve bunlara çalışmasında yer vermiş olması, edebiyatla ilgili katıldığı atölye çalışmasında bu deneyiminin edebiyata dönüşme kısmını aktarması hoşuma gitmişti ve ben de edebiyatı çok seviyorum. Edebiyatla bir şeyleri ifade etmeyi, öykü yazmayı seviyorum. Genellikle “Akademisyen edebiyatla çok uğraşmaz” ya da “Kurmaca metin yazmamalı” gibi algı vardır. Tam tersine ben bunu da çok önemsiyorum. Kurmaca metin okumak ve yazmak da akademisyene katkı sağlayabilir. İyi bir roman, şiir, öykü okuru olmak; iyi bir film izleyicisi olmak akademisyeni çok da besleyen bir şey. Hem duyguları anlama noktasında hem kültürü anlama noktasında bunun da hep faydasını gördüm kişisel yaşamımda da ve Renato Rosaldo’yu kişilik olarak da çok beğendim. Etkinliğe katıldığı o kısa sürede izlediklerim, gördüğüm akademisyen çok hoşuma gitti. Çok mütevazı, bilgili ama bilgisini yumuşak sunan, paylaşımcı kişiliğini çok beğendim. Daha

sonra arkadaşlarımla oturup konuşurken “Keşke her akademisyen böyle olabilse” dedim. Yaşamla çok bağ kuran, duygularını çok önemseyen bir Renato Rosaldo gördüm. Bir de geçenlerde Serpil Hoca bana şunu söylemişti, “Bir fikrin peşinden gitmeyi seviyorsun, Başak”. Gerçekten bu cümleyi çok sevdim ve bir fikrin peşinden gitmeyi seviyorum. Bir şey yakaladığım zaman peşinden gitmeyi seviyorum ve Renato Rosaldo da da bir şeyler yakaladım. Sonra *JSTOR*’dan bulabildiğim tüm makalelerini indirdim. Ulaşabildiğim kitaplarını buldum, bende Renato Rosaldo’yla ilgili süreç bitmedi. Özellikle yaratıcılıkla ilgili bir kitabına rastladım. Renato Rosaldo epeyce bir kafamı meşgul etti. Daha sonra yapacağım çalışmalar için de yol haritası gibi oldu bir bakıma. Ben “Tez bitecek, doktora çalışmam bitecek, ne yapacağım, ne yapmalıyım?” derken birazcık daha önümü de görmeye başladım. Antropoloji-edebiyat ilişkisi, etnografik şiir, *antropoesia* kavramı bunlar bana heyecan vermeye başladı ve heyecanım da sanırım hissediliyor. Bu durum beni mutlu da etmeye başladı. Uzun zamandır ilk kez böyle yeni bir şey bulmanın mutluluğu içerisindeyim, çünkü uzun zamandır bir tıkanmışlık hissediyordum. Tez yazma süreci birazcık özgürleştiren, bir o kadar da insanı bunaltan bir şey maalesef. Ben de artık konuyla vedalaşmak istediğim bir zaman dilimindeyim. Sona yaklaşırken doktora tezimde yeni bir heyecana doğru yol almanın da mutluluğunu taşıyorum. Şimdilik söyleyeceklerim bu kadar. Belki tekrar daha sonra devam edebilirim. Teşekkür ederim.

Gülgün Şerefoğlu: Çok teşekkür ederiz, Başak. Yani, ikinci sözü almakta çekimser davrandın ama seni de, Serpil Hoca’ mı dinlediğimiz gibi, aynı heyecanla ve ilgiyle dinledik sanıyorum. Çok teşekkür ederiz. Şimdi hemen bakayım listeden... Şimdi en sona dönüyorum ve Şenel’e söz verelim diyorum. Az önce söylediğim gibi, Can ve Şenel biraz daha özel katılımcılar bugün. Buyurunuz. Şenel’de söz.

Şenel Vural: Sesim geliyor değil mi?

Gülgün Şerefoğlu: Evet, duyuluyor.

Şenel Vural: Ölüm ve yas hayatımızın acı da olsa bir parçası. Bugünkü buluşmamız için ben de yas üzerine neler söylenmiş diye biraz araştırdım. Mesela Freud “Yas ve Melankoli” adlı makalesinde⁴ yası “sevilen bir yakının veya ülke, özgürlük, bir ideal gibi düşünsel-soyut bazı değerlerin kaybına karşı gelişen bir reaksiyon olarak; yas sürecini ise sevilen bir yakının veya ideal bir değer kaybına karşılık verilen tepki” olarak tanımlıyor. Freud sonrası bazı önemli araştırmacılar da yas sürecinin aşamalarını çalışmış, örneğin bulduğum başka bir makalede şöyle denmiş, okuyorum⁵:

“Brown-Saltzman’ın ifade ettiğine göre, Kübler-Ross (1969) yas sürecini inkâr, öfke, pazarlık, depresyon ve kabullenme üzere beş aşamada tanımlamıştır. Bowlby (1973) yas sürecinin, uyuşukluk, kaybedilen kişiyi arama, umutsuzluk ve yeniden organize olma aşamalarından oluştuğunu belirtmiştir. Parkes (1987) alarm, arama, hafifleme, öfke-suçluluk ve yeni bir kimlik kazanma üzere beş aşamada tanımlamıştır. Rando (1993) ise, yas sürecini kaçınma, yüzleşme ve uyum olmak üzere üç aşamada tanımlamıştır... Worden’in, yası belli aşamalardan geçen bir süreç yerine, kişinin yas sürecine uyum sağlayabilmesi için yerine getirmesi gereken; kaybın gerçekliğini kabul etme, kaybedilen kişi olmaksızın yaşama uyum sağlama, duygusal enerjiyi geri toplama ve yaşama devam etme şeklinde dört temel görev olarak tanımlar”.

Rosaldo’nun bu tartıştığımız kitabını ilk duyduğumda özelden Serpil Hoca’ma yazmıştım: “Hoca’m, yas benim diğer yarım” diye. Hepimizin anıları, acıları olduğu gibi yas sürecini ben de ani bir şekilde yaşadım.

⁴ Sigmund Freud, 1993, “Yas ve Melankoli”, çev. R. Uslu, O. E. Berksun, *Kriz Dergisi*, Cilt 1, Sayı 02, 98-103

⁵ Perihan Güner Küçükaya, 2009, “Kayıp ve Yas süreci”, *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi*, 6: 8-13.

Üniversite üçüncü sınıftayken babamı kaybettim ve annemle ilişkimiz gibi babamla ilişkimiz de çok duygusaldı. Aslında sınavlarım olduğundan dolayı vefat ettiğini de başlangıçta bana söylememişlerdi, sonradan aileme çok kızmıştım hani “Nasıl bana böyle bir şeyi söylemezsiniz? Bensiz gömersiniz? Ben cenaze merasimi bittikten sonra nasıl gelebilirim evime?” diye. Daha sonra Rosaldo’nun katıldığı toplantının video kaydını izledikten sonra aileme hak vermeye başladım. Belki de öfke kontrolümü sağlayabileceğime emin olmadıkları için, onla başa çıkamam diye sınavlarımın bitmesini ve bana ondan sonra söylemeleri gerektiğini -kendimi belki avutuyordum ama- düşündüm.

Beklenmedik şekilde meydana gelen ölümlerin yas sürecini zorlaştırıyor olabileceğini düşünüyorum artık. Gerçi önceden bilseydim de acım azalmayacaktı, ama sonrasında yaşayacağım ölümü kabullenmeme sorunum bu kadar fazla olmayacaktı. Rosaldo’nun da bizim toplantımızda söylediği gibi eşinin ölümü acı ve ani bir şekilde gerçekleşmiş. Ben de aynı şekilde ölümle çok acı ve ani bir şekilde karşılaştım. Saatler öncesinde babam benimle konuşuyor, aileme vakit geçirdikten sonra bir anda kalp krizi geçirip vefat ediyor, çok ani bir şekilde. Yani herhangi bir hastalığı olmadan. Babamın hâlâ bazı bazı bir yerlerden çıkıp geleceğine inanıyorum.

Geride kalan aileme destek olmak zorunda hissetmiştim kendimi. Kendimi de bırakmadan bu süreci atlatmanın çözüm yollarına bakmaya başladım. Aslında kitapta da Rosaldo anlatıyor İlongotların öfkeyle nasıl başa çıktığını, bu da bana öfkeyle başa çıkmam için farklı bir yöntemi gösterdi: Diğer hocalarımın da bahsettiği gibi ben de edebiyata yöneldim ve aslında yas üzerine okumalara başladım. Böylece Halk Edebiyatı Anabilim Dalı’nda yüksek lisans yapmaya karar verdim. Sonra işte “Acaba halk edebiyatı ve felsefe arasındaki ilişkiye de değinebilir miyim?” diye düşünürken kendimi Halk Edebiyatı Anabilim Dalı’nda yüksek lisans yaparken buldum. Rosaldo’nun da söylediği gibi o da öfkesini şiirsel

bir bütünlükle anlatmaya başlamış ve bunu bir şiirden hikayeye dönüşen antropoloji kitabıyla ifade etmiş. Bu konuda Jung yaratıcı güdünün, kendi içinde, tıpkı sayesinde beslendiği toprağın içinden fışkırıp yaşayan bir ağaç gibi olduğunu ve dolayısıyla, yaratıcı süreci, insan pşisesi içine dikilmiş canlı bir şeymiş gibi düşünmemizi söylüyor⁶.

Gerhard Hauptmann'ın bir sözü var, “Şiir, sözler ile ilksel dünyanın tınısını uyandırır bizde” diye; Jung da “Sanat imgeleri ardındaki ilksel imge nedir?” diye soruyor ve ortak bilinçdışı olduğu sonucuna varıyor. Aslında o gün onu dinlerken bana çok farklı ufuklarda ilham oldu, ondan ona atladığım düşünceler gelip geçti. Ben Gaziantepliyim ve Gaziantep'te yaşıyorum, “Ben de böyle bir şeyi Gaziantep'teki yasla başa çıkma yöntemleri olarak derleyebilir miyim?” diye düşündüm mesela. Onu dinlerken kendi yaşamımdan örneklerle geçmişim. Hem geçmişini düşünüyorum hem şimdikiyi düşünüyorum gelecekle de bir bağ kurmak için, “yas” yaşamı ölümle bağdaştırma yeri gösterdi bana.

Kübler-Ross insanın ağırbaşlılıkla ölümle yüzleşme becerisine sahip olması gerektiğine inanıyor.⁷ İnsan sorgulamalarının, öfkesinin, kabullenme-yişinin sonunda hayatın da devam ettiği gerçeğiyle karşılaşılıyor. Bu karşılaşmada da yaşam ve ölümün kendimizle olan bağlantılarımızı daha da kuvvetlendirdiğine inanıyorum. Toplantıyı izlerken şu düşünce geçti zihnimden, “Yaşıyorum, ama bana yaşadığımı gösteren, geleceğim ve geçmişim hakkında beni sorgulayabilecek ya da onlara tutunabileceğim şey aslında ölüm.” Ne kadar acı çekerek yaşıyor olsak da aslında ölümün de bize fark ettirmeden yaşamın sevincini gösterdiğini gördüm. Söyleyebileceğim şeyler bunlar. Çok teşekkür ediyorum.

Serpil Aygün Cengiz: Şenel'ciğim... Ben araya girip, Gülgün'cüğüm...

⁶ Carl Gustav Jung, 2006, *Analitik Psikoloji*, çev. Ender Gürol, İstanbul, Payel Yayınevi.

⁷ Elisabeth Kübler-Ross (2010) “Ölüm ve Ölmek Üzerine” (çev. Ekin Uşşaklı,) Ankara: April Yayıncılık: 26.

Gülgün Şerefoğlu: Tabii ki.

Serpil Aygün Cengiz: Bu gruptaki yaşadıkların üzerine bir şeyler demek ister misin? Yani ne düşünüyorsun? Ne hissediyorsun? Ne de olsa çılgın bir *WhatsApp* grubumuz var. (*Gülüşmeler*)

Şenel Vural: Başlangıçta beni bu gruba dahil ettiğinizde daha bilimsel olarak Rosaldo hakkında ya da o kitap hakkında konuşabileceğimi (*gülüşmeler*) düşünüyordum. Gruptaki hocalarımı ve arkadaşlarımı daha önceden tanıımıyordum. Sadece birkaç kişiyi Toplum ve Kültür Araştırmaları Derneği'nin sanal okulunda görmüştüm, ama ne yüz yüze buluşma ortamı sağlandı ne de konuşabileceğimiz bir ortamdı. Gruba dahil olduktan sonra (*gülüşmeler*) özellikle de akşam çok farklı bir sanal bağ oluştuğuna inanıyorum, kan bağı, can bağı olayında bizimki sanal bağa dönüştü sanırım. Çok güzel bir sanal bağ oldu ve ben gerçekten yıllardır içinde olduğum arkadaş gruplarımdaki o samimiyeti bu grupta da gördüm. Umarım uzun soluklu bir grup olur. Yeni çalışmalarda da sizin de izniniz olursa yapabileceğim ne varsa yapmak istiyorum. Grubumuzun çok içten bir samimiyeti var. Şu an yüz yüze olduğumuz için söylemiyorum bunları, ama gerçekten candan cana geçen bir samimiyet var. Teşekkür ediyorum, Hoca'm.

Gülgün Şerefoğlu: Çok teşekkür ederiz. Yani zaten bunun üzerine ne söylenebilir bilmiyorum, bir sonraki konuşmacıya geçmek dışında bir çarem yok sanırım (*gülüşmeler*). Çok teşekkürler. Şöyle bir bakınca kamerası olanlara, ben dahil, herkesin yüzündeki gülümsemeden öyle anlıyorum. Biz de herhalde öyle düşünüyoruz, hissediyoruz. Yani tabii bir noktada da ne kadar kalabalık olursak o kadar iyi aslında; ne kadar çok kişi olursak, ne kadar farklı şeyler paylaşırsak o kadar iyi diye de düşünüyoruz herhalde. O yüzden, bence de, herkesi mutlu eden bir yapısı var grubun herhalde, ama dediğim gibi daha fazla da bir şey söyleyemeyece-

ğim. O nedenle müsaadelerinizle bir sonraki konuşmacıya geçelim.

Şenel Vural: Çok teşekkür ediyorum.

Gülgün Şerefoğlu: Biz de çok teşekkür ederiz. Bir sonraki konuşmacımız Can. Acaba Can iyi mi? Konuşabilecek durumda mı?

Can Çara: Eğer Can'a kızmazsanız bugün dinleyici olabilir mi? Pek müsait bir duruşta dinlemiyorum.

Gülgün Şerefoğlu: Tamam, tabii ki, tabii ki. Yani rahatsız olduğunu bildiğim için sorayım dedim. Tamam, o zaman biz bir kenara yazalım, bir dahakine iki kerelik konuşursun.

Can Çara: Tamam çok teşekkür ederim.

Gülgün Şerefoğlu: Öyle olur. Teşekkür ederiz. O zaman, Can müsaade istediğine göre, Ceren'le devam edebilir miyiz?

Ceren Kaynak İskit: Telefondan bağlanıyorum, ama sesim iyi mi?

Gülgün Şerefoğlu: Evet şu an duyuluyor, Ceren'ciğim.

Ceren Kaynak İskit: Bir dakika hemen bir ufak bir teknik aksaklık annemden bağlandığım için şu an böyle, kendimi bir ayarlayayım.

Gülgün Şerefoğlu: Tamam, biraz ani oldu galiba?

Ceren Kaynak İskit: Zorlu koşullarda bağlanma hevesiyle inatla bağlandım.

Gülgün Şerefoğlu: Ama şu anda ses ve görüntü güzel.

Ceren Kaynak İskit: Hah süper o zaman şahane. Çünkü annemin inter-

netinden bağlanıyorum. Annemin atölyesindeyim şu anda, orada kapandım ve sizlere bağlandım. Teşekkür ediyorum söz hakkı verdiğin için, hatta ben şey diyecektim hani en son ben konuşayım istiyorsanız, çok geç kaldım çünkü, o yüzden de özür diliyorum. Serpil Hoca'ndan da özür diliyorum sunumunun son anına yetiştim, ama yetiştim yani. Şimdi yani ben de önce grup ile tanışıklığımı söyleyim mi? İlk ben Nilüfer sayesinde Gülgün'le tanıştım. Gülgün'nün böyle bir işte "Yabancı makaleler, yabancı kaynaklar okuyalım, hem İngilizcemiz gelişsin hem de kendi aramızda bir okuma grubu yapalım" fikrini ben Nilüfer'den duyunca çok heyecanlandım ve hemen dahil olmak istedim tabii ki. Sonrasında da işte aslında Sivas'tan İlteriş'le, ondan sonra işte Serap'la, herkesle tanışma şansım oldu bu sebepten ötürü. Çok başından itibaren çok mutlu hissettiğim bir süreçteyim hâlâ, çünkü çok ortak noktalarımız var. Başka başka alanlarda hepimiz bir şeyler yapmışız, ama ortak noktada hani kültür bağlamında da bulduğumuz için daha da mutlu oldum ve bizim bu ilk buluşmamızda doğaldan böyle hani aslında "Kitabı okuyalım, bakalım" diye düşünmüştüm. Sonuçta böyle doğaçlama bir şey çıktı. Hatta Serpil Hoca'yla esprisini yaptık, "Ben böyle beklemiyordum" deyince bizim grupta kendi kendine doğaçlama çok bambaşka bir noktaya gelmiş oldu. Sonra işte aramıza Başak katıldı. Sonra da Şenel ve Can, teşekkür ediyorum onlar da gönüllerini koyuyorlar şu anda. Gerçekten mutlu ediyor bu bizi, çünkü sanaldan da olsa o bağ kuruldu ve biz birbirimizi görmek için de gerçekten çaba sarf ediyoruz. Bu güzel bir şey bence. Yurt dışında, İngiltere'de yüksek lisans yaptım, evet işte sinema üzerine yüksek lisans yaptım, evet, işte bütün ekipmanlar, işte bilgisayarlarımız, işte istediğimiz kamerayı istediğimiz şekilde kullanıyoruz. Onun üzerine kafa patlatıyoruz falan, ama böyle bir şey böyle bir bağ ne lisans döneminde -Serpil Hoca'yla benim gönül bağım var, bu ayrı konu- ama ne lisans döneminde ne yüksek lisans döneminde yani akademik bağlamda nereye gittiysem böyle bir şeyle ömrüm boyunca karşılaşmadım. Bu niye güzel oldu? Çünkü hepimiz birbirimizden beslenerek ilerliyoruz. Hepimiz belki bu kaynakları bulacaktık belki, ismini duyacaktık, ama

belki zaman ayırıp gerçekten okuyup “A aa böyle böyle örnekler de varmış, işte otoetnografiye örnekleri de varmış, böyle çalışmalarda varmış” vesaire diye belki bu kadar kafa patlatmayacaktık. Serpil Hoca sağ olsun, bu konuda güzel bir yönlendirme yaptı. Nasıl söyleyeyim, bizim için ezbere söylenmiş bir akademik dünya varmış gibi. Örneğin yeni medya üzerine yapılmış yeni yeni herhangi bir yapılmış perspektif bulamaya-arak bir tıkanıklık yaşandığını, bu tıkanıklığın da aslında bakış açısıyla bağdaştığını düşünüyorum. Dolayısıyla beni bunaltığında tam vaktinde halkbilim alanına geçtim ve çok başka şekilde, başka bir çerçeveden başka bir dünyaya adım attığımı hissediyorum. Bu da beni mutlu ediyor ve heyecanlandırıyor. Yani normalde dikkati çok dağınık biri olduğum için iki sayfa kitap okuyup oradan giderim başka bir yerlerde başka bir şeyler yaparım falan filan. Burada böyle bir şey olmuyor. Burada direkt şu var, “Sonra ne olacak ki acaba?” diye böyle kitabı heyecanla okuma ve hani o Rosaldo’nun birbirine o şiirlerle aslında etnografiyi nasıl bağladığı beni çok heyecanlandıran bir şey oldu. Yas sürecine gelince tabii ben de bu süreçte kendimle yüzleştim. Ben zaten işte yine Nihan Kaya’yı sizler sayesinde keşfettim, *İyi Aile Yoktur*’u okudum. Şimdi yas dediğimiz şey kayıplarla gerçekleşiyor, ama yasa sadece birinin ölümü üzerine gerçekleşmiyor. Ben de çocukluğuma döndüm birazcık ve sizinle de paylaşmış- tım ya yas sürecinde nasıl yemek yenir diye. Yani gerçekten çocukluğum- dan itibaren aslında babamla ilişkim, işte annemle ayrılmaları, benim çocukluk dönemim, o çocukluk dönemimde kırılan özgüvenim vesaire ve bunlarla ilgili olarak ben nasıl yas tuttuğumu aslında daha net anlayabildim; çünkü ben yasımı aslında yediğim yemeklerle tuttuğumu fark ettim ve şimdi onun için de bende duygusal yeme bozukluğu var. A işte şöyle böyle ama, bunu daha net fark etmeme ve bununla ilgili de artık bir harekete geçmeye, aslında bu yas sürecinde kendimi biraz daha serbest bırakmam gerektiğine kanaat getirdim mesela. Şiirlerle ilgili söyleyeceğim nokta da şu, ben onu toplantıda da söylemişim: Ben şiirleri birazcık evet, yani etnografik bir çalışma onlar ama çok duygusal bir yanı oldu-

ğunu da düşünüyorum o yalın anlatımının içinde. Ben de küçükken hep bir şeyler yazardım, günlük tutardım. İşte üniversite dönemimde şiir denemelerin olmuştur mesela. Dolayısıyla bu deneyimlerin hepsinin birden aklınıza gelmesi sizinle, aslında Renato Rosaldo’yla bir bağ kurmanıza da sadece bir sebep olduğunu düşünüyorum. Etkinliğe gelince yani tarihi bir gündü, yani gerçekten tarihi, deftere böyle izi kalarak yazmamız gerektiğini düşünüyorum; çünkü gerçekten kafamda çok başka bir Renato Rosaldo vardı. Tanıştığım Renato Rosaldo akademik kimliği dışında bizden, yani “İnsan” dedim, yani hani evet bir akademisyen ve çok iyi bir akademisyen. Bizim kendi içimizde paylaştıklarımızı böyle doğrular gibi hiçbir şeyden haberi olmadan her seferinde dile getirmesi şöyle yani yan yana olsak Serpil Hoca’yı rahat bırakmazdım. “Görüyor musunuz, Hoca’m, yine bizim düşündüğümüz bir şeyi söyledi. Evet, bizi duyuyor, ne kadar da güzel!” falan derdim herhalde, rahat bırakmazdım diye düşünüyorum. Dolayısıyla bunu görmek, buradaki bizim yapacağımız işler konusunda da beni fazlasıyla heyecanlandırıyor. Tabii kendim sonradan ne bileyim işte, doktora yeterliliği verdikten sonra tez aşamasına geçince yapacağımız şeyi de tetikliyor. Ona da bir heyecan katıyor. Onunla ilgili başka şimdi hangi kaynakları okuyabilirim, ne yapabilirim, otoetnografi üzerine neler yapılabilir? Bunlar üzerine kafa yormaya başladım. İyi bir şey olacağını, iyi bir şey çıkacağını düşünüyorum. Şu kitap olayı beni heyecanlandırıyor. Buradaki dostluklar, bu kadar hani “Dostluk” diyeceğim artık, normalde hani bizim hepimizin bir arkadaşlık bir dostluk eşiği vardır; ama burada o kadar egodan bağımsız bir grup olduk ki ben çok seviyorum bizi yani, gerçekten çok seviyorum. Bunu da başka nasıl ifade edebilirim gerçekten bilmiyorum. Hani başkası tutup bana deseydi ki “Böyle bir grupla karşılaşacaksın günün birinde ve sen de inanamayacaksın olanlara!”, “Ya bırak Allah aşkına, herkes çıkar ilişkisinde, olur mu öyle?” diye, size çok dürüstçe söylüyorum, çünkü yaşlarımız da çok müsait artık, hepimizin işi gücü var. Hayatla tanıştık, hepimiz hayal kırıklıkları yaşadık, üzüntüler yaşadık, talihsizlikler yaşadık; ama ortak

bağlar bizi daha çok güçlendirdi ve kuvvetlendirdi gibi hissediyorum. Yani bu grupla ve bu okuma deneyimiyle başlamamız da bence bu açıdan çok iyi oldu. Ben daha fazla sözü uzatmak istemiyorum. Herkese çok teşekkür ediyorum. Hepinizi kocaman öpüyorum.

Gülgün Şerefoğlu: Çok teşekkürler Ceren. Eğer mümkün olursa, ikinci turda yine söylemek istediklerin olursa eklersin. Çok teşekkür ediyoruz.

Ceren İskit: Rica ederim.

Gülgün Şerefoğlu: Şimdi, hemen bakıyorum... Serap'la devam edebiliriz. Şu an "Herhalde duyabiliyor Serap" diye düşünüyorum. Serap, sanıyorum ki senin açman lazım, alttaki dörtlü ikondan ikincisi, mikrofon şeklindeki ikona basarsan eğer sesin açılacak. (*Sessizlik*) Serpil Hoca'm, biz açabiliyor muyuz herkesin sesini acaba? (Tüm sesler kapanır)

Serpil Aygün Cengiz: Şu anda yukarıda tekrar bakıyorum, "Herkesin sesini kapat" var, ters işlem gerekiyor; açıldı mı şu an, Gülgün? Konuşabiliyor musun?

Gülgün Şerefoğlu: Yok, Hoca'm, açılmadı, ben kendim açtım.

Serap Duman İnce: Ben sesi şimdi açtım, görüntüyü açamıyorum.

Serpil Aygün Cengiz: Açıldı Serap'ınki de.

Serap Duman İnce: Evet, şimdi görüntü almaya çalışıyorum.

Gülgün Şerefoğlu: Evet, şimdi görebiliyoruz ve sanırım duyabiliyoruz da.

Serap Duman İnce: Ben bu kitaba başladığımdan, beni bu gruba dahil ettiğinizden beri ilk bölüm, belki alanım sinema ve televizyon olduğu

için, şu anda bu alanın içerisinde olduğum için bir belgesel, hep böyle bir sinemayla bağlantı kurmaya çalıştım. Ancak bağlantı kurduğum nokta Christopher Frayling'in daha öncesinde de belirtmişim "Sanat ve Tasarımda Araştırma" [*Research in Art and Design*]⁸ başlıklı makalesini. Arkadaşım Özgü Gündeşlioğlu makalenin çevirisini alana kazandırmıştı. Frayling'in bu çalışması ile Renato'nun yaptığı araştırmanın belirli yerleriyle bağlantı kurduğumu fark etmişim. Aslında sanat araştırmalarının sosyal bilimlerden kopamayacağı, sosyal bilimlerdeki araştırmaların da beşeri bilimlerden, sanat araştırmalarından, araştırma pratiğinden -özellikle pratiğin altını çiziyorum- ayrılamayacağını fark ettim ve Frayling'in araştırmasında böyle alt başlıkların altını çizmişim. Onlardan bahsedip Rosaldo ile bağlantısını nasıl kurduğumu açıklayacağım. Daha doğrusu böyle bir parantez açmak istiyorum yapacağımız kitap çalışmasında. Frayling'in çalışmasının başlığı "Sanat ve Tasarımda Araştırma". Frayling araştırmasını, sanatçılar, tasarımcılar, zanaatçılar şeklinde bu ana başlıklardan götürüyor ve araştırmayı iki temel başlık altında topluyor. Bir küçük harfle "a araştırma" ve diğeri büyük harfle "A araştırma". Küçük harfle olan "a araştırma"yı şöyle açıklıyor: "Belirli bir şeyi veya kişiyi keşfetmek ya da bulmak için özenli ve detaylı bir şekilde yapılan arama eylemi." Arama eyleminin özellikle altını çiziyorum. Bu eylem 1577-1847 yılları arasında geçiyor. Ancak 1794-1847'lere gelindiğinde ise küçük harfle araştırma tanımı şu şekilde oluyor "Sanat pratiği, kişisel arayışlar ya da bir dedektifin çözmesi gereken ipuçları ve topladığı kanıtlar için kullanılmıştır." Küçük a harfli araştırmadan ziyade büyük harf a ile yapılan araştırmaya özellikle dikkat çekmek istiyorum; çünkü burada özellikle sürecin altını çiziyor. Büyük a harfiyle yapılan araştırma "Ürün ve süreçlerin yenilikçiliği, tanıtımı ve iyileştirmesine yönelik çalışma" olarak tanımlıyor. Özellikle 1990 yılı sonrası üniversitelerde yapılan yüksek lisans ve doktoradaki çalışmaları bunun altına, bu başlık

8 "Research in Art and Design" başlıklı makalenin çevirisini (yazarın 6 Şubat 2019 tarihli izniyle) Özgü Gündeşlioğlu yapmıştır (Akdeniz Sanat Dergisi, Cilt: 13, Sayı:24, 173-183; makalenin orijinaline bu linkten ulaşılabilir: <http://researchonline.rca.ac.uk/384>).

altında topluyorlar. Frayling kendi çalışmasını detaylandırmadan önce Herbert Read'in sanat eğitimi konusunda ortaya koyduğu araştırmadaki yaptığı ayırmadan yararlanıyor. Bu araştırma:

- 1) Sanat ve tasarım üzerine araştırma
[*Research into art and design*]
- 2) Sanat ve tasarım yoluyla araştırma
[*Research through art and design*]
- 3) Sanat ve tasarım için araştırma
[*Research for art and design*]

Özellikle burada sanat ve tasarım *yoluyla* araştırma ile sanat ve tasarım *için* araştırma kategorileri Rosaldo'nun okuduğumuz bu çalışmaya gönderme yapıyor. Peki, nasıl gönderme yapıyor? Hemen söylüyorum *antropoesía* kavramı başlı başına bir sanat üretiyor aslında. Aynı zamanda kitaptaki zaman çizelgesinde duygularını çok yoğun bir şekilde ifade etmesi, ayrıca fotoğrafları çok genel değil, daha özel bir bakış açısıyla -kendi bakış açısıyla çekmesi, kitapta portre fotoğraflar olarak bu görsellere yer vermesi ve bir belgesel hikaye, aslında foto-belgesel, foto-hikaye şeklinde de bunun ifade edilebileceğini düşünüyorum. Kendisi bunu bu şekilde belirtmedi ama, ben bunu bu şekilde okuyabiliyorum. Hatta bir sanat pratiği şeklinde de ifade edilebilir. Üçüncüsü ise yazı, evet çok kişisel ifade biçimi. Kişiselliği de sanat pratiği ile temsil ediyor. İşte neyle veriyor? Şiirle, fotoğrafla veriyor. Hani video falan yok ama, bu iki özelliği temel alan yazıda sanatta temsil etmesi değerli o nedenle Fryling'in çalışmasıyla bağlantı kurdum. Yani Rosaldo'nun başlı başına yaptığı şey, alanda yaptığı çalışmanın ardından uzun yıllar sonra bu kitabı oluşturması hem birinci bölümün hem ikinci bölümün -ikinci bölüme çok hakim olamamamdan kaynaklı, ilk okuyuşumda bağlantı kuramamıştım ama- daha sonrasında sizlerin anlatımlarıyla birlikte aslında bakıldığında başlı başına bir sanat pratiği olduğunu düşünüyorum; çünkü antropolog-

lar alana çıkıyor, ya da halkbilimci alana gidiyor, alanı anlatıyor, alanın etnografisini yapıyor, aslına baktığımızda bir pratik yapıyor. Düşünsel olsun ya da olmasın Rosaldo da şiirle birlikte en temel sanat pratiğini şiirle yapıyor, fotoğrafla yapıyor. O nedenle tamamen sanat üzerine araştırmadan ziyade “sanat ve tasarım için araştırma” ve “sanat ve tasarım yoluyla araştırma” –ki Frayling'in ikinci ve üçüncü başlıklarda ifade edilenin ikisini kapsamaktadır- ile bir ürün çıkartıyor ortaya. Sanatın gerçekleşmesi, sanatın kendi pratiğiyle ilişkisi, sadece statü, ayrıcalık değil, araştırma yapmanın kurumsal, akademik, pedagojik bir sebebi olur diye altını çiziyor. Bunda tamamen Rosaldo'nun nedenleri var. Tasarım olarak araştırma kavramsallaştırmasına geldiğimizde de sonuçta elde edilen bilginin belirli bir uygulama için kullanıldığı, uygulamalı araştırma, pratik araştırma... Aslında Rosaldo'nun yaptığı şey araştırmadan sonraki sürecinde araştırma pratiği olması noktasında da Rosaldo'yla bağlantı kurulabilir. Araştırma yapmak ya da uygulayıcı alanda olmak, uygulayıcı araştırmacı dediğimiz, denilen şey alanda birebir ürün elde eden kişi olarak aslında büyük A ile araştırmanın altı çiziliyor. Araştırma yapmak bir pratiktir. Yazmak, film yapmak, bilim yapmak, tasarım yapmak bir pratiktir. Pratik yapıyor aslında antropologlar, yani Rosaldo. Çok fazla “ortak” deneyim, çok fazla “özel bölge” vardır yapılan araştırmaların ya da yapılabilecek araştırma türleri içinde Herbert Read; sanat ve tasarım üzerine araştırma, sanat ve tasarım yoluyla araştırma, sanat ve tasarım için araştırma kategorisini alana sunuyor, Frayling bu kategoriyi kendine temel alarak bir çalışma yapıyor. Burada özellikle birinci olmasa da, yani sanat ve tasarım üzerine araştırma değil de sanat ve tasarım yoluyla araştırma kısmında -ikinci ve üçüncü kategorinin altında bağlantı kurdum- özellikle Rosaldo'yu da içine aldım ve şöyle diyor, “Sanat ve tasarım *yoluyla* araştırma daha az anlaşılır görülür, ancak yine de tanımlanabilir ve belirgindir. Materyal araştırması, geliştirme çalışması, eylem araştırması, [özellikle burada parantez açılmıştı] günlük raporlara ilişkin- bu tür araştırmalar, sanat, zanaat ve tasarım etkinliklerinin neyin

başarıldığını ve aktarıldığını açıkça belirlemesi dahilinde sanat yoluyla eğitim kavramı belirtilebilir. Ben özellikle sonuncusunda -üçüncü başlık olanın- Rosaldo'yu kapsayabileceğini düşünüyorum. Alan araştırmasından sonraki şiir yazma süreci, ifade etme kısmı, biçimi, şiirle temsili, sanat ve tasarım için araştırma da olabilir diye düşünüyorum. Bunda da altının çizildiği şey, nihai ürünün elle yapılan bir ürün olmasını söylemesidir. Düşünmek, konuşmak, bunlar el yapımıyla somutlaştırılır. Aslında el yapımı ürün derken tamamen spesifik, çok özel bir resim yapma, fotoğraf çekme falan değil, aslında düşünmeyle de elde edilen bir ürün ya da yazmayla da elde edilen bir ürün olduğu söyleniyor... Burada birincil amaç, ilkel bağlamda bir iletişim değil; görsel, simgesel bağlamda iletişim kurulabilecek bir bilgi üretmektir. Aslında Rosaldo da tam da bunu yapıyor. Benim söyleyebileceklerim bu kadar.

Özetle değerlendirmek gerekirse bu araştırma özelinden yola çıkarak; araştırmacının duyguları, düşünceleri, kendi dönüşümleri, düşünümselliği gibi ve birçok değişkenin bu gibi araştırmaların ayrılmaz bir parçası olduğu anlaşılıyor.

Gülgün Şerefoğlu: Evet, teşekkür ediyoruz. Bence, biz bunu Ceren'le konuşmuştuk. Her zaman yaptığımız gibi, oradan, buradan gibi bir şey değil... Sonuçta belirli bir format belirledik, düşünümsel dedik, ama tabii bir de bence hani herkes kendine has bir tarzda söylüyor, herkes istediği gibi istediği bağlantıları kuruyor. Bence grubumuzun özelliğini koruması için güzel bir şey. O nedenle teşekkür ederiz. Yani hepimizin farklı bağlantılar var çünkü zihninde. O nedenle ağzına sağlık diyorum. Çok teşekkür ederiz.

Serap Duman İnce: Ben de teşekkür ederim.

Gülgün Şerefoğlu: Şimdi ben bir baştan bir sondan gidelim dedim, orada ufak bir karışıklık, yanlışlık yapmışım. Altan az kişi davet ettiğim

için şimdi listede Nilüfer'i davet etmem gerekiyor bu durumda; çünkü Can'ı pas geçtik. Orada iki ilerlemişiz efendim, lütfen yanlışlık olmasın, bunda da iki ilerleyelim Serap'dan sonra, Nilüfer'e bırakalım sözü.

Nilüfer Nurgül Özdemir: Sende değil miydi? Bende mi? Tamam, ben konuşurum...

Gülgün Şerefoğlu: Çünkü öyle, sayıları biraz karıştırmışım, işte böyle. (Gülüşmeler) Biraz bazen dikkat dağınıklığı oluyor, o yüzden. Lütfen...

Nilüfer Nurgül Özdemir: Sıra sendeydi gibi düşünmüştüm. Tamam. Ben de çok derli toplu anlatmaya çalışacağım, çünkü hazırlıksızım, ama yine tabii bir sürü şey çağırıştırdı. Böyle konuşurken Serpil Hoca'mı dinlerken, arkadaşlarımı dinlerken çok duygulandım; çünkü anında zihnim şöyle çalışıyor benim; bütün sürece *flashback* yapıyor ve tekrar geri geliyor, toparlıyor ve böyle bir şey yapmaya çalışacağım. Benim için bu kitap okuması ve sanırım tüm bu süreç, Türkiye'de çok orijinal bir şeye imza attık bir kere ve gerçekten de örnek alınması bir şeye imza attık. Şöyle ki ben [Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkbilimi Anabilim Dalı'nın] "Araştırma Yöntemleri" dersiyle başlayacağım, çok şey yapmadan ama ... Yani ben bu kitabı ve o dersimizdeki süreci, yani Covid'le birlikte yaşadığımız o süreci anmak istiyorum. "Kuzenimin öldüğü gün başladı her şey" demek istiyorum. Zaten bir yas sürecindeydim. Bir ölüm, kayıp süreci değildi bu. Benim işle ilgili bir başarısızlık diye tanımladığım bir yas sürecindeydim. Üzerine böyle bir kayıp yaşadım ve o gün hatta Serpil Hoca'mın "Araştırma Yöntemleri" dersindeki o son ödevimizde de ben bunu anlattım, bu yas sürecini ve aslında bizi ne kadar birbirine bağladığını ve bunun ne kadar düşünümsellikle ilgili olduğunu ve tam da "Araştırma Yöntemleri" dersinin amacına, gerçekten de onu yakaladığım yere hizmet ettiğini, kendi dönüşüm sürecimi gözlemleyebilmek, görebilmek, bu süreçte böyle bir grupta birlikte olabil-

mek benim için çok özel ve anlamlıydı ve onun üzerine işte Gülgün'ün bu önerisi ile beraber, Toplum ve Kültür Araştırmaları Derneği'nin yaz okulu eğitimi sırasındaki önerisiyle beraber ben böyle heyecanla “Ay evet çok güzel bir şey ve bunu eyleme geçirebilir miyiz?” diye yazdım ve o sırada Gülgün'ü hiç tanıımıyordum ve grubumuz en başından beri grubumuz, hem sınıf hem eklene eklene devam ettirdiğimiz şu anki grubumuz, dün akşamki *WhatsApp* yazışmalarımız, çıkartmalarımız çok birbirine uyumluydu, çok değişik bir sinerjisi vardı gerçekten de. Sanırım şöyle, Rosaldo kitabı tüm bu yas sürecimi benim kabullenme evreme denk geldi ve bu grubun buna çok büyük bir katkısı var. Serpil Hoca'mın dediği gibi yalnız olmadığımı hissettiriyor, en başından beri Serpil Hoca'm bunu hissettirdi, o ilk gün aramasıyla benim için öyle başlamıştı ve şu anda böyle yalnız olmadığımı çok hissediyorum ve gerçekten biz birlikte bir yas sürecini atlattık ve çok yaratıcı bir şekilde atlattık. Hem bireysel yaşlarımız hem de Covid-19 süreciyle ilgili yaşlarımız vardı. Sanırım şöyle bir şeye denk geldi; Nihan Kaya'nın hemen “yatay hayat/dikey hayat” kavramlarına geleceğim, madem yaratıcılık, madem sanat, bunları konuşuyoruz ve Rosaldo da bu denli şiir gibi bir kitap yazmış ortaya koymuş, böyle orijinal bir kitap denk getirmiş. Gerçekten de biz hayatın dikey tarafına indik, derine indik, hepimiz bunu yaşadık ve o derinden tekrar yüzeye çıkartıyoruz yaptıklarımızı, çalışmalarımızı. Nihan Kaya diyor ki yatay ve dikey hayat vardır. Yatay içine doğduğumuz fiziksel gündelik sıradan materyal hayatı temsil eder. Dikey ise edebiyatla felsefeyle sanatla daha alakalı olan hayatın derinliğini anlatır. Aynı anda hem yataya hem dikeye gitmek zordur; çünkü hayat bizi yatay -yani gündelik olan taraf- sürekli çeker; çünkü hayatın girdabına kapıldığımızda dikeyi göremeyebiliriz. Zaten dikeyle yüzleşmemiz kendimizle yüzleşmemiz anlamına gelir diyor.⁹ Gerçekten de bizim kendimizle yüzleşme sürecimiz “Araştırma Yöntemleri” dersi ve bu okuma grubuyla birlikte çok düşünsel oldu, yani sürecin kendisi bize bunu kattı. Serpil Hoca'mın

⁹ Nihan Kaya, 2019, *Yazma Cesareti, Acının Yaratıcılığa Dönüşümü*, İthaki Yayınları (s.15-16).

buradaki “aydınlanmış tanık” olma hali bize çok yol açtı; çünkü, yani o düşünömselliği her an, her dakika, her buluşmamızda yaşadık biz. Dünkü *WhatsApp* grubundaki yazışmamız da bundan ayrı değildi ve dikeyin içinde hep birlikte dolaştık. Bunu yakalamak çok ilginç bir şeydi gerçekten ve şey gibi, yani “Onun Tezini Anlatıyorum” buluşmamızda¹⁰ anlattığım tezi¹¹ düşünüyorum, orada da söylemişim, çok yaratıcı bir ders süreciydi, çok yaratıcı bir okuma süreci bu da; çünkü hem içeriye alıyoruz, kendimizle yüzleşiyoruz ve sonra tekrar yüzeye çıkartıyoruz, Vlad Petre Glăveanu'nun lisansüstü tez çalışmasında içselleştirme-dışsallaştırma dediği gibi. Bu yöntem çok başarılı oldu gerçekten. Serpil Hoca'mın “Araştırma Yöntemleri” dersinde ve bir okuma grubunun sonunda herkes kendi adına pek çok şey buldu. Ben de kendi adıma pek çok şey buldum, farklı kararlar verdim, ama kendi tutkalları da buldum. Ben size de söylemişim bunu. Bir sürü ilgi alanının arasında beni yapıştıran şey de aynı Başak'ın söylediği gibi, ben de çok yazarak motive oluyorum ve kendimi buluyorum yazmakta, edebiyatı ayrıca çok seviyorum ve uzun zamandır, son iki yıllık evrede sanatla kendimi iyileştirdim, resim yaparak, kolajlar yaparak, yani mesela o yapıştırma süreci benim ayrı bir şey ve aynı zamanda yazarak, bir blog yazarak... Bu benim kendimle yüzleşme sürecimdi. Bunun ne kadar kıymetli olduğunu görüyorum tekrardan ve Rosaldo'nun kitabı, şimdi anlatırken de. Cuma günü deşifremi yaptığımda fark ettim ki aslında ne kadar derine inmişim çalışırken, yani o dikey hayata tekrar gitmişim; çünkü orada alan derinliğiyle anlatmak istediğim de tam buydu. Şu an aslında Nihan Kaya'nın o yatay ve dikey hayat dediği noktayı görebiliyorum. Evet rutinler yatay gündelik hayatlarımızda devam ediyor ama dikeye inmek, derine inebilmek, edebiyatla, felsefeyle, yaşla, şiirle hemhal olabilmek zorlu bir iş ve Rosaldo bunu

¹⁰ Bu etkinliğin tamamı YouTube Kulaklı Orman Baykuşu kanalından izlenebilmektedir (<https://youtu.be/lxck-ueJac?t=794>).

¹¹ Vlad Petre Glăveanu, 2012, “Creativity and Culture: Towards a Cultural Psychology of Creativity in Folk Art”, London University London School of Economics.

başarmış, şiir aracılığıyla başarmış. Beni de cesaretlendirdi Rosaldo'nun yaptığı. Kitapta gördüğüm o katman katman açılan araştırma süreci, nasıl zamana yayarsak eğer, acele etmezsek ve bir şey çıkartma baskısı olmadan o çalışmayı devam ettirirsek aslında nasıl kolaj gibi birbirine eklemlenebildiğini, parçaların sonradan bir araya sonradan nasıl gelebildiğini gösteren bence muazzam bir çalışma; çünkü oradaki temel noktayı yirmi sekiz yıl önceye geri dönebilmesi ve yeniden araştırmaya izin verebilmesi. Hani böyle *bir zaman diliminde, bir iki yılda bir saha çalışması yapayım, hadi yine de düşünümse* katayım değil, sanırım daha bireysel ve daha edebi, daha böyle şiirsel, o yas sürecinin getirdiklerini yaşamayı beni etkileyen. Kendi adıma da şöyle bağlamak istiyorum, bir şiirle bağlamak istiyorum. Tam söylemek istediklerimi söyledim mi bilmiyorum, ama aklıma gelen her şeyi söyledim ama... Yani bu süreci hepimizin yaşadıklarını, çok heyecanlı, işte oradan yaratıcılık buradan otoetnografi, sanat vesaire derken, gördüm ki -Serpil Hoca'm hep söylüyor zaten- hikayelerimiz var, gerçekten hiçbirimiz tek başımıza bir ada değiliz. Ne kadar birbirimize bağlıyız ve bu süreç bizim *aydınlanmış tanık* olma yolunda, Serpil Hoca'm derste *aydınlanmış tanık* kavramını ilk kullandığında da bu kavramdan çok etkilenmişim, şu anda da görüyorum, bence sosyal bilimler alanına bu çalışma ve bu kitapla da tekrar bir iz bırakacağız. Bu da çok gurur verici. *Aydınlanmış tanık* olma yolunda biz de ilerliyoruz umarım her ne yapıyorsak olalım, her nerede olursak olalım... Ve çok sevdiğim Birhan Keskin'den şiirin adı "Olgunluk" diye hatırlıyorum, internette farklı buldum, hemen size onu okumak istiyorum, hem de konuştuklarımızı bağlayacak. Şöyle bir nefes alayım. Rosaldo 26 Ağustos 2020'de buluşmamıza geldiğinde de çok heyecanlanmışım, tam kendi konuşmam sırasında Rosaldo gelmiş ve ben "Hiii, Rosaldo geldi" gibi böyle derin bir nefes almışım. Bizi çok mutlu etti, kendisine teşekkür ediyoruz tekrardan. Kitabımızı da istemiş, okusun bu sözlerimizi de umarım.

"Olgunluk

I
Birbirine dolanan hayaller yumağıdır hayatımız
kim karar verebilir birbirine dokunan taş ve su
hakkında, kimin kimi ayakta tuttuğuna, ve günün
aslında kumdan, tuzdan ve ışıktan oluşmadığına?
Boşlukları doldurduğumuzda belirecek hayatın
anlamı, taşı ve suyu doğru yorumladığımızda, bir
yarı öbür yarıyı anlayacak: olgunluk bize yaban
meyvesi gibidir; gevşek ağızlarımıza dokunan zehir!
Kim sana verdiklerimi, senden aldıklarımı çözebilir?
birbirine dolanan hayaller yumağıdır hayatımız,
hayalleri dik tutmak gerekir.
 (...) ¹²

Gülün Şerefoğlu: Çok teşekkür ederiz. Yani, evet, bence de... Gerçekten şimdi ben de konuşmakta biraz zorluk çekeceğim herhalde, çok etkilendim... Yani, çok iyi bir şiir okuru değilimdir aslında, ama güzel ve duyarak okunan şiir kimi etkilemez ki diyebiliriz herhalde burada. Teşekkür ederiz, çok güzel seçmişsin gerçekten, çok anlamlıydı...

Nilüfer Nurgül Özdemir: Hediye, bu şiir hepimize hediye...

Gülün Şerefoğlu: ... Uzun zamandır dinlediğim en güzel şiir olabilir gerçekten. Teşekkür ederiz. Niye senden sonra sıra bende, hiç olmadı! Şimdi hiç olmadı, mızıkçılık yapacağım. (Gülüşmeler) O zaman, ben de zaten biraz duygusal bir başlangıç planlamışım ama, "Ne yapayım?" diyordum. O zaman yüksek müsaadenizle, listeye göre sıra bende olduğu için, birazcık ben konuşacağım. Şimdi tabii, yani aslında birçok şey söylendi. Hani grup nasıl ortaya çıktı, ne yaptık, nasıl yaptık... Şu ana kadar hepimiz zaten kendimizi tanıttık

¹² Birhan Keskin, 2016, *Kim Başılayacak Beni*, İstanbul, Metis Yayınları (s. 63).

ettik, ama bence gerçekten bu grubun bizim için bu kadar anlamlı olmasının en büyük sebebi “ilham almak”. Yani birbirimizden ilham almak, birbirimizin hayatı kavrayışından, akademik konuları kavrayışından, bir bütün olarak her şeyi kavrayışımızdan ilham almakla çok ilgili olduğunu düşünüyorum bu anlamlı olma halinin. Burada, okunan şiire verdiğimiz reaksiyon bile aslında farklı farklı şeylerin, farklı farklı kişiliklerin nasıl belli bir noktada ortaklaştığını da bence gösteriyor. Bu çok mühim bir şey.

Gerçekten zaman zaman insanın en yakınlarıyla bile kuramadığı bir bağlantı bazen burada açığa çıkabiliyor, yani çok ilginç gerçekten... Anlatırken de belki bazen garip geliyor ya da bilmiyorum Can'la Şenel ne düşünüyorlar, hani “Bunlar da kardeşim, ne kadar duygusallar!” falan diyorlar mıdır bilmiyorum, ama gerçekten o ortaklaşma ve ilham alma hali bence bu okuma grubunu bu kadar anlamlı kıldı. Ama benim için kişisel anlamı aslında, bu grubun bana en çok hissettirdiği şey “cesaret” sanırım; ben öyle düşünüyorum. Kaç gündür bunu düşünüyorum. Evet, *cesaret*, *cesur olmak*, yani bir fikrimizi paylaşmak da değil sadece ya da fikirlerimizi yüksek sesle söylemek değil -tabii o da bir *cesaret* ama hepimiz bir şeyler söyledik, bir yas döneminin ardından yeniden hayata başlamak *cesareti* olabilir; hayatımızda yaşadığımız dönemlerde, yani yerine göre lisansüstü eğitime başlamak bile bir *cesaret* ya da burada okuma grubuna başlamak, hep beraber kolektif bir iş yapmaya gönüllü olmak da *cesaret*... Bunlar hep *cesaret* ve sanırım, herkesin bir yumuşak karnı var ya, benimki de bu. Hep her konuda çok *cesur* olmak istemişimdir veya *cesur* olduğumu düşünmüşümdür ve olamadığım noktaları görmek de beni üzmüştür. Mesela, eğitim hayatımda da öyle olmuştur. Ceren'in de bahsettiği gibi, böyle küçüklüğümüzde çok küçük olaylar, çok küçük gibi görünen olaylarla o yiten özgüvenimiz, yetişkinlik hayatımızda bizim o *cesareti* gösteremememize sebep oluyor bence. Belki burada onu da biraz yeniden inşa ediyor gibiyiz. Yani, şu an aklıma gelmeyen birçok örnek olabilir *cesaret* etmekle ilgili ve açıkçası ben lisans hayatımdan sonra, evet yüksek lisansa başladım falan, kendimce bir

çaba içine girdim ama orada da cesaretim çok eksikti Serpil Hoca'mla tanışana kadar. Yani belki saçma ya da komik gelecek ama bu okuma grubuna kadar, tez çalışmam için okuduklarım hariç, ben halkbilim ya da sosyal bilimler konusunda İngilizce bir şey okuma cesareti göstermemiştim, biliyor musunuz? Tamam, tercümanım ama, “Ben halkbilimi, sosyolojiyi, antropolojiyi İngilizce okusam ne anlarım ki?” diye düşünüyordum. Bu hem saçma hem komik (*gülerek*), mantıksız bir noktada ama işte mesela, benim için de bu cesaret o! Evet yani “Okunabiliyormuş!” dedim; evet, yalnız olmadığımızı hissetmemiz, yani yalnız değiliz; okuyoruz bir şeyi, konuşuyoruz. Birbirimizle aynı görüşlerimiz olduğu da oluyor, farklı şeyler söylediğimiz de oluyor, ama önemli olan bu *cesareti* bulmak ve bu *cesaret* ortamının yaratılmasını. Geçenlerde Serpil Hoca'ma söylemişim, bunda tabii ki de hocanın, yani bizimle birlikte olmak isteyen, bizimle olan hocanın nasıl biri olduğu da çok önemli. Yani çoğumuz herhalde benzer şeylerle karşılaştık; genel olarak nedir, bir hoca vardır, “Grup şöyle olacak!”, “Olsun!”, “Okunacak!”, “Okunsun!”, “Sen konuş, sen konuş, sen konuş! Bitti! Haydi, iyi akşamlar!” falan... Bilmiyorum, ben hep böyle düşünmüşümdür; böyle de gördüm, ama bir hocanın size “Yapabilirsin!” demesi de tabii çok değerli, ama o “Yapabilirsin!”in dışında bir de “Evet, haydi yapın! Size bırakıyorum, evet, buyurun, yapın” demesi, sizin yaptıklarınızı desteklemesi; arkanızda durduğunu hissettirmesi, hatta böyle tökezleyince şöyle arkadan nazikçe dokunarak tekrar kaldırması gibi şeyler... Bunlar tabii çok kıymetli, yani bilmiyorum, Serpil Hoca dışında benim bugüne kadar tanıştığım belki bir -çok haksızlık yapmayayım- bir hoca var aklımda, kendi lisans hayatımdan böyle bir şey yapabilecek, ama sadece bir, ihtimal olarak... Onun dışında gerçekten kiminle yapılabilirdi, bilmiyorum. Bunu Serpil Hoca'nın olmadığı ortamlarda da böyle konuştuğumuz için burada böyle rahatça anlatmakta bir sakınca görmüyorum söylemekte. Bu gerçekten önemli bir şey ve bence grubun içinde de bu var. Yani hatalı, eksik veya o an için çok bağlamla uyumlu olmayan bir fikir de olsa söylenen şey ya da

belki çok pozitif görünmese de o an için, bunu söylemek ve söylediğiniz için yadırganmamak da çok kıymetli bir şey, işte o da bu grupta var. Yani çünkü hep öyle korkular da var, bende hep var en azından, kendi adıma konuşayım. İşte “Bunu söylersem aptal durumuna mı düşerim, cahil mi görünürüm acaba?”... Hayır ama biz burada şunu da diyebiliyoruz, “Bilmiyorum. Hiç okumadım. Bilmiyorum, hiçbir fikrim yok”. Bu da bir özgürlükmüş ve yine bu da *cesarete* bağlanıyor. Evet, bilmediğini kabul etmek de bir *cesaret* ve bunu cesurca söylemek de bir özgürlükmüş. Bence bu grubun benim için en büyük anlamı bu; evet, *cesaret!* Hepimizin içinde var ama ne yazık ki olumsuz şartlarla karşılaşa karşılaşa psikolojik olarak hep kaçıyoruz o *cesareti* göstermekten. Bunu duyan bir insan tabii ki de belki şimdi şöyle diyor olabilir, “Ortamını bulmuşken tabii herkes söyler, herkes yapar”. Evet, bu bir şans; doğru ortamı, doğru insanları bulmuş olmak ama bence bir noktadan sonra insan kendi söylediklerine de inanmıyor hale geliyor. “Ben böyle bir şey mi düşünüyorum?” diye soruyor kendine. Ben bazen öyle oluyordum mesela, bitiriyordum, tek başıma oturuyordum “Ben böyle bir şey mi düşünüyordum ya? Hiç de yazmamışım notlarıma. Ben bunu nasıl söyledim?” diye, böyle kendi kendime bir geribildirim de yapıyordum, “Nasıl olabildi?” diye. Böyle, çok değişik bir süreç...

Şimdi, işte Ceren anlatırken de onu düşünüyordum: TOKÜAD’da yaz okulunda konuşuldu bir okuma grubunun kurulması fikri. Nilüfer hemen bana yazdı, konuştuk, (bir *WhatsApp* grubu kurdu falan ama ben şunu çok iyi biliyorum; o gün Nilüfer hemen bana yazmasaydı ve çok doğal, gayet içten bir şekilde “Ya, böyle yapalım, benim çok ilgimi çekti” falan demeseydi... Hani o, bu şekilde bir girişimde bulunmasaydı ben hiç kimseye “Hadi arkadaşlar gelin, okuma grubu...” diyemezdim, hayır, öyle bir şey diyemezdim; biliyorum, kendimi tanıyorum, diyemezdim bunu, ama Nilüfer öyle bir girişimde bulundu ki “A evet, denebiliyormuş, evet, böyle düşünenler de var; demek ki yapılabilir.” diye düşündüm. Yani

bazen de işte o ilk adım çok önemli oluyor. Yalnız, ne kadar da çok kendi duygularım, duygularım (dedim)...

Hiç de not aldıklarımı söylemiyorum bu arada. (*Gülerek*) Şu an ben de doğaçlama kısma geçtim, hiç notlara bakmadan konuşuyorum böyle. Grubun başlama hikayesini anlatmaya gerek yok, böyle söylediğimiz gibi, bu şekilde başladı, gelişti. Okuduk, birlikte konuştuk... Ama dediğim gibi; bu, benim için de *cesaret* noktasında önemli bir şeydi ve burada kurduğumuz bu ilişki, bu okuma grubunun varlığı, biraz da hani belki, insanda bir başarı duygusu yaratarak, bir şeyi yapabilme duygusu yaratarak da benliğimize, benliklerimize de katkıda bulunuyor olabilir. Yine kendi adıma söylemem gerekirse, öyle düşünüyorum. Birazcık da benim için güvenli bir alan, çünkü biraz şöyledir normalde, belki bilmiyorum hani en başından beri birlikteyiz, arkadaşlar fark etmiştir ya da yeni katılan arkadaşlar da böyle görmüş olabilir, biraz böyle, nasıl diyeyim, kendimi ifade etmeye çok da çok hevesli değilimdir her zaman. Birazcık daha uzakta durmak ve izlemek üzerine kurulu bir stratejim var, kendiliğinden gelişen. “Dur bakalım, burası nasıl bir yer, bu insanlar nasıl?” diye düşünmeye ya da neye nasıl tepki verilecek, bunun üzerine kurulu. Ama şimdi geldiğimiz noktada, burası biraz da güvende olma hissini veren bir ortam oldu; burası da olabilir, *WhatsApp* grubu da olabilir... O anlamda da çok kıymetli.

Tabii Rosaldo’nun kitabından bahsettiğimiz için (*gülerek*) onunla ilgili kısmı da hemen anlatayım, hep kendimi söyledim ama... O gün zaten, bir önceki toplantımızda Rosaldo’nun da katıldığı, orada kendi alanımla, çeviriyle ve dille olan bağlantısını zaten kurmuştum kitabın, onu tekrar etmeyeceğim ama bu da bana, aslında “Doktora öğrencisi olmayı düşünmüyorum” diye her yerde her zaman söylüyordum ama tabii bu da bana yeni bir fikir de verdi aslında doktora programına başlamakla ilgili. Belki daha farklı bir alan olabilir, tamam halkbilim, evet, ya da

işte çeviribilim, dilbilim, neyse... Ama madem bu kadar disiplinlerarasılık dedik, biraz da dedim şöyle bir araştırayım, ne olabilir; belki benim için de bir teşvik olur bundan sonrası için diye ve hemen şimdi, daha da kişiselleştirmeden, hemen son cümlemi söyleyip burada kişisel kısmını bitireceğim. Bu araştırmalar sonucunda *folk linguistics* diye, “halk dilbilimi” diye bir alan varmış, geçenlerde bunu gördüm. Sanıyorum ki biraz modası geçmeye başlamış denebilir ya da Avrupa ve Amerika için biraz modası geçmiş. Artık *folk linguistics* alanında çok disiplinlerarası çalışılıyor anladığım kadarıyla. Çok detaylı okuyamadım henüz, ama bir şeyler buldum, böyle mini bir arşiv yaptım. İşte hemen böyle bir kıvılcım oluşmasına da sebep oluyor sonuç olarak. Yani evet, kendime itiraf ettiğim şeylerden biri de şu, ben hiç alana çıkıp çalışmadım, bu yüzden çıkıp etnografik araştırma yapanları, çalışma yapanları her zaman imrenerek izlemiştir. Biraz da romantik bir şey, ama kafamda öyle bir şey de var. “Ben yapamadım, yapsaydım çok güzel olurdu” diye. Zamanında geliştirmiş olduğum fikirler de vardı aslında bununla ilgili. Hani belki, belki demeyeyim, büyük bir ihtimalle doktora da öyle bir şey yapmayacağım, yapamayacağım ama, belki bunu yapamamak da alıkoymamalı insanı çalışmaktan ya da bir şeyler yapmaya çalışmaktan diyelim. Mademki birlikte bir şeyler üretmeye, konuşmaya, tartışmaya çalışıyoruz; Rosaldo’dan da çok güzel bir şekilde esinlenebiliriz tabii ki, birbirimizden esinlenebiliriz, bu gruptan esinlenebiliriz. O bağlamda yine başladığım yere dönerek bitireyim. *Cesaret*, anladığımız her anlamdaki *cesaret*, benim için gerçekten burada vücut bulmuş oldu, çünkü Rosaldo da yaşadığı yası, o acıyı anlatma cesaretini kendinde bulduktan sonra iyileşmiş, gördük ve duyduk ki. Yani, bu da bir *cesaret* yine... O nedenle belki bize hem bu kitap hem yaptığımız bu çalışma, bundan sonraki hayatımızdaki akademik çalışmalarımızda da belki bir parça daha fazla *cesur* olmayı, kendimizi bu anlamda biraz daha zorlamayı öğretmiş olabilir; o açıdan da çok memnunum. Benim de bu kadar (*gülerek*)...

Serpil Aygün Cengiz: Kendi konuşmamda da söylemiştim ama tekrar

etmemde bir sakınca yok. Yani sen hem grubun moderatörlüğünü üstlenerek hem de İngilizce bir kitap üzerine konuşma cesaretini herkesin daha fazla kazanmasına sebep olarak bu grubun devam etmesini sağlayan kişisin kesinlikle. Bu grup bu nedenle de sana borçlu, yani şükran dolu. En başta da ben. (*Gülüştürmeler*)

Gülgün Şerefoğlu: Çok teşekkür ederim. Nilüfer bir şey mi söyleyeceksin?

Nilüfer Nilgün Özdemir: Evet, ben de tam bu noktada söylersem çok doğru olur. Bu çok önemli bir şey. *Cesaret* dediğin yerde tam da bizi cesaretlendirdiğin nokta burası oldu gerçekten. Hepimiz aslında İngilizce korkusuyla -yani fikrin noktası da buydu- evet, biraz hepimiz çat pat İngilizce biliyoruz derken “Okur muyuz, okumaz mıyız?” derken senin, Ceren’in, Serpil Hoca’mızın “Okuduk oldu, bakın” dedikçe evet, gerçekten bizi cesaretlendirdiğin nokta ve devamını sağladığın nokta buydu. Ben de çok teşekkür ediyorum .

Gülgün Şerefoğlu: Çok teşekkürler, Nilüfer’ciğim.

Ceren Kaynak İskit: Ben de bu noktada cesaret bulaşıcıdır diyorum. Dolayısıyla bize de bu cesareti bulaştırdığın için çok teşekkür ediyorum. Yani cidden hepinize çok teşekkür ediyorum ayrı ayrı; çünkü hepinizle bir bağım var, grupla bir bağım var. Nilüfer’i de es geçemeyeceğim... Bulaştırdıysanız cesareti sizler bulaştırdınız. Dilerim bu şekilde devam eder, ben de tam bu noktada bunu söylemek istedim; çünkü çok değerli gerçekten, teşekkürler.

Gülgün Şerefoğlu: Çok teşekkürler, gerçekten çok teşekkür ederim. Ben de ne diyeceğimi bilmiyorum gerçekten. “Hep birlikte yaptık” diyelim, ama dil konusunda fikrim sabit, çünkü mümkün olduğunu biliyorum ve inanıyorum. Şimdi Şenel’le Can bilmiyor bizim “İngilizce öğrenemem”

diyenlere Ceren'le müthiş bir baskı ağımız var. "Hayır, öğrenebilirsiniz ve öğreneceksiniz" diye. Bu konuda kollektif çalışıyoruz Ceren'le. (*Gülüşmeler*) Evet, birlikte cesaret ettik, ama mümkün olduğunu da biliyorum. Ben de belki bundan sonrası için kendi adıma sizin sayenizde daha cesur olacağım herhalde. Çok da şey yapmayayım şimdi, tekrar gözyaşlarına şey olmayalım. Biraz çünkü malum duygusal oluyor böyle olunca. Çok çok teşekkür ederim. Yani var olanın birkaç katını söylüyorsunuz, iltifat ediyorsunuz, ama çok teşekkür ederim. Gerçekten çok kıymetli, yani şimdi duymak gerçekten çok kıymetli, çok sağ olun. Sırada Mehtap var. İltiş, çok üzgünüm yine sona kalmış gibi olacaksın, ama bir dahakine ilk İltiş'le, Ali Osman'ı konuşturalım bence. Biz de böyle tersine ayrımcılık yapalım.

Serpil Aygün Cengiz: Gülgün'cüğüm, Ali Osman "Ben konuşabilir miyim?" diyordu epey önce.

Gülgün Şereföglü: Öyle mi? Ayy! Çok özür dilerim ben onu görmemişim. Ali Osman eğer müsaitse hemen o zaman onu alalım.

Ali Osman Aktaş: Evet, evet, sesim geliyor mu şu an?

Gülgün Şereföglü: Evet geliyor.

Ali Osman Aktaş: Nasıl, parazit var mı?

Gülgün Şereföglü: Yok, bence gayet güzel, bana iyi geliyor yani.

Ali Osman Aktaş: Şunu söylemek istiyorum öncelikle, evde bir buçuk yaşında bir yeğenim var. Her an beni taciz etmesi çok yüksek olasılık, o yüzden. (*Gülüşmeler*) Sesi geliyordur içerden size. Ben o yüzden hemen arkadaşlarımdan özür dileyerek başlayayım, anlatayım demek istiyorum kendi bölümümü.

Gülgün Şereföglü: Tabii, buyurun. Yani bizim için herhangi bir sakıncası olacağını zannetmiyorum sesi gelse de önemli değil, buyurun. (*Gülüşmeler*)

Ali Osman Aktaş: Çok teşekkür ederim. Herkese merhabalar tekrar. Bu güzel buluşmayı sağlayan Hoca'ma, arkadaşlarıma bu güzel konuşmalarınız için, diğer arkadaşlara da ve daha konuşacak olanlara da şimdiden çok çok teşekkür ediyorum. Evet, biz bu Renato Rosaldo'nun kitabını anlatmaya başladığımızda değişik bir sürece girdiğimizi de aslında o zaman pek anlayamamıştık ama zaman ilerledikçe bunun ne kadar önemli ve mühim olduğunu daha da iyi bilmekteyiz. Mesela şöyle bir şey söylemek istiyorum ben, bilinçdışımız gerçek dediğimiz, yaşadığımız acılar ise iç dünyamız. Bunları bir araya getirdiğimizde ise kişisel yapımız ortaya çıkıyor. Renato da bu kitabıyla ortaya çıkarken sizlerin de dediği gibi yirmi sekiz yıl sonra o şekilde bir acıyı yaşadığını, bunun daha başka şekilde şiirlerle motifleyerek tekrar ortaya çıkardığında daha farklı bir biçimde düşünömsel yaklaşımla ortaya çıkartarak farklı bir kapı aralıyor bize. Bu kapıdan içeriye girdiğimizde değişik bir dünyayla karşılaşılıyor. Aynı şekilde ben de şunu söylemek istiyorum, mesela ben Alevilik ve Bektaşilik üzerine araştırmalar yaparken Türkiye'nin pek çok coğrafyasında, Ege'de, Tahtacılar'da, Karadeniz'de, Doğu Anadolu'da, Akdeniz'de birçok Alevi canlarla araştırma yaptığımda, onların cem ritüellerine girdiğimde bir şey beni hep etkiliyordu. Oradaki cemlerin Kerbela anısına, o mersiyelerini okurken yaşadığı o acıyı, o anıyı tekrar canlandırıyor gibi duygularını kendi içinde hissetmesini kavrayışında bir yerde hep bir şey eksik kalıyordu. Ben anlayamıyordum. Yani gerçekten öyle bir şekilde mersiyelerini yaşıyorlardı ki o kadar tarifsiz bir acıyla o anı Hz Hüseyin'in Kerbela'da çekmiş olduğu ve Ehli Beyt'in yaşamış oldukları o acıları o şekilde kendilerini yansıtıyorlardı ki cem ritüellerine bunu anlamak için gelen birisinin anlaması çok zordu. Ben de düştüm o hataya zamanında. Yani gerçekten böyle bir acı gerçekten yaşanabilir

mi? Dışarıdan olduğum için dışarıdan yaşamış olduğum için o acıyı onların ne kadar yaşamak istediğini anlasam da ve onlarla empati kurmaya çalışsam da hep bir yerde aslında aynı Renato'nun yaşamış olduğu gibi kafatası avcılarının keder hissettiklerinde yaşadıkları öfkeyi anlayamamış olması gibi aynı şeyi ben de zamanında benzer bir biçimde ben de yaşamıştım. Bunu nasıl ortaya çıkartıyorum? Ben yıllar sonra aynı acıyı insanlar bu şekilde yaşadığında, insanın canı gerçekten başka bir şekilde yandığında onların yaşamış olduğu acıyı aynı kendisinin de ortaya çıkartabildiğini görebiliyorum. İşte o zaman ben de daha iyi anlıyorum ki bir acıyı yaşayabilmek için aynı şekilde ortak bir travma yaşayabilecek kadar bir şekilde acının dışı vurumunu yaşatabilmek sürecini oluşturmamız gerekiyor. O nedenle Renato Rosaldo'nun kitabını mutlulukla okudum. Aslında şimdi diyorum ki keşke Rosaldo'nun *Ilongot Headhunting*¹³ kitabını da okumuş olsaydım da sonradan birlikte okuduğumuz bu kitabına geçseydim daha iyi olabilirdi. Yine de bu çalışmamız boyunca arkadaşlarla hem *WhatsApp* grubunda hem diğer çalışmalar içerisinde bu görüntülü toplantılarımızda -ben görüntü açmasam da her ne kadar şu anda- çok güzel çalışmalar yaptığımızı inanıyorum. Hoca'mızın da değerli katkılarıyla çok değerli işler başaracağımıza inanıyorum, ama bir yerde hep bir şekilde açıkta kalıyoruz, "Acaba ben olayın neresindeyim? İçinde miyim, dışında mıyım?" Çünkü (*gülüşmeler*) henüz tam olarak doktora grubunun içerisinde açık bir şekilde hissedemediğimiz için (*gülüşmeler*) olayı sahiplenme konusunda biraz da sıkıntı yaşıyoruz. Her ne kadar da bunu Hoca'mızın iyi niyetiyle de ötelemeye çalışsak da yine de güzel, başarılı işler çıkarabileceğimizi de düşünüyorum, umuyorum. Ben izninizle bu kadar konuşmak istiyorum. Her an her şekilde benim evde patlama yaşayabilir. (*Gülüşmeler*) O nedenle şimdiden arkadaşlarıma teşekkür ediyorum. Sözü bana verdiği için Gülgün arkadaşımıza teşekkür ediyorum ve de Mehtap arkadaşımızı da beklediğim için özür diliyorum. Herkese iyi akşamlar, belki görüşürüz ileride tekrar.

¹³ Renato Rosaldo, 1980, *Ilongot Headhunting, 1883-1974: A Study in Society and History*, Stanford University Press.

Gülgün Şerefoğlu: Çok teşekkür ederiz. Gerçekten kusura bakma, kendim konuşmanın hararetiyle yandaki mesajları okuyamamışım, görmemişim söz istediğini, kusura bakma lütfen. Çok teşekkür ediyoruz.

Ali Osman Aktaş: Ben teşekkür ederim tekrar, sağ olun.

Gülgün Şerefoğlu: Sağ ol... Şimdi o zaman "Mehtap" diyebilir miyiz?

Mehtap Katrancı: İyi akşamlar herkese. Gülgün arkadaşım benim konuşmamın başlangıcını yapmış gibi oldu. Ben de cesaret üzerine konuşarak başlayacaktım. Yüksek lisansa başlamak benim için gerçekten büyük cesaretti. Lisans eğitimimi 1998 yılında bitirip, 2019'da "Acaba yüksek lisans eğitimine başlasam yapabilir miyim?" ikilemini, yolunda ilerleyen adımlarla sınava girerek devam ettirip Serpil Hoca'yla tanışmamla cesaret halkasını tamamlamış oldum. Bu kadar yıl beklememin nedeni, mezun olduğumuz yıl çoğu arkadaşımın akademik kariyer için hevesli olduğu için rekabetin çok yüksek seviyede olmasıydı, "Acaba bana sıra gelir mi?" kaygısıyla cesaret edememiştim. Daha sonra şu anda on yaşında olan oğlumun okuma hevesinin az olması sebebiyle ona örnek olmak istedim ve yüksek lisans yapmaya karar verdim. Şimdi şunu görüyorum ki hayatımda kendi adıma, kendim için attığım tek adım belki de buydu, çünkü bundan önce annem, babam benden ne bekler, iş hayatı anlamında toplum benden ne bekler kaygısıyla hareket etmişim ve ilk defa kendim oluyordum. Bu grup, Serpil Hoca'm, yüksek lisans benim için çok önemli. İlk defa kendim istediğim için bir şey yapıyorum. Bunu kırk altı yaşında başarabilmiş olmak biraz üzücü aslında, keşke daha önce yapabilmiş olsaydım. Şimdi genç arkadaşlara bakınca diyorum ki kendi hayatları için -başkasının hayatı için değil- kendi istedikleri şeyleri yapsınlar, zaman bir kere akıyor, geçiyor. İyi ki bu grupta tanışmışım. Bu da aslında hayatın tatlı bir cilvesi oldu. Ben aslında DTCF Hungaroloji mezunu olduğum için yüksek lisansımı Hungaroloji Bölümü'nde

yaparım diye düşünüyordum ama bölümde öğretim üyesi yeterli sayıda olmadığı için yüksek lisans öğrencisi alamıyorlarmış. 2020 yılında bahar döneminde yüksek lisansa başlamaya karar vermiş olsaydım Macarca Bölümü'nde yapabilecektim, ama böyle olsaydı da farklı bir alanda ilerleme, farklı bakış açısı kazanma şansım olmayacaktı. Aslında bu tecrübe bana kendimizi farklı alanlarda zenginleştirmenin önemini de gösterdi. Hep edebiyata ilgim vardı, lisans tezim de Orta Asya'daki Türklerin ve Macarların ortak kültür değerleri üzerineydi. Bu alanda kendimi geliştireyim çabasıyla halkbilim alanını seçmiştim. İyi ki de halkbilim yoluna girmişim ve Serpil Hoca'yla tanışmışım. 1998 yılından beri belki de ikinci defa o merdivenlerden çıkarken yüreğim kelebek gibi çırpınıyordu. Bu kadar yıl ara verdikten sonra devam etmeye karar veren birisini karşılarında gördüklerinde hocaların ne düşünecekleri beni kaygılandırıyor. Halkbilimi Bölüm Başkanı olan Serpil Hoca ve Bölümün diğer hocaları sınav salonundaydılar. O arada Serpil Hoca gönderdiği epostayı herkesin alıp almadığını sorunca aklıma ilk gelen şey benim çok geç kaldığım olmuştu. Ben almadığımı söylediğimde Serpil Hoca hemen aynı epostayı bana da gönderdi:

Tarih: 20 Ocak 2020
Konu: AÜ DTCF Halkbilim Bölümü'nden merhabalar...

Sevgili Arkadaşlar,
Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkbilim Anabilim Dalı'nın yüksek lisans ve doktora programlarına gösterdiğiniz ilgi için teşekkür ediyoruz.

Yarın (21 Ocak 2020, Salı) hepinizin sınavı saat 10.30'da başlayacak. Sınavınız, DTCF'deki üç binadan biri olan ana binada (yürüyerek çıkarsanız ikinci katta, asansörle çıkarsanız üçüncü katta, sol koridorda) 215 nolu dershanede olacak. Sınavınız 180 dakika sürecek. Sınavınızda gözetmenliğinizi yapacak olan kişi ise Araş.Gör. Zeynep Nagihan Kahveci'dir.

Hepinizle topluca tanışmak için yarın saat 13.15'te (hemen sınavınızın bitiminin ardından) sizleri Kütüphane binamızda bulunan (asansörle beşinci katta, asansörden inince sol taraftaki koridorun sonundaki) 509 nolu dersliğimize bekliyoruz. Yüz yüze topluca tanıştıktan sonra bizler sınav kağıtlarınızı değerlendireceğiz. Saat 14.45'te sizleri tekrar 509 numaralı dersliğimize bekliyoruz, bu kez tek tek görüşmek için. Bu görüşmeler sadece sizi tanımak için, mülakat değil, bunu özellikle belirtmek isterim.

Yarın herhangi bir problem olursa lütfen beni cep telefonumdan aramaya çekinmeyiniz. GSM: 0533xxxxxxx

Sınavınızda şimdiden başarılar diliyorum.

Sevgilerimle,
Serpil Aygün Cengiz
(AÜ DTCF Halkbilim Bölüm Başkanı)

Prof. Dr. Serpil Aygün Cengiz'in 21 Ocak 2020 tarihinde
AÜ SBE Halkbilimi Anabilim Dalı yüksek lisans ve doktora sınavlarına
girecek adaylara gönderdiği ilk e-posta

O an rahat bir nefes aldım, kaygılarımın yersiz olduğunu anladım. Epostanın konusu Halkbilimi Bölümü hocalarının sınavdan sonra yüksek lisans ve doktora adayları ile tanışmak için DTCF’de kütüphane binası beşinci katta bekledikleriyle ilgiliydi. Bu arada ilk eposta sınav yerini, ikinci eposta ise görüşme yerini o kadar iyi tarif ediyordu ki hiç aramaya gerek kalmamıştı.

Eğer Serpil Hoca sınavdan önce epostayı bana da göndermemiş olsaydı, herhalde sınavda moral bozukluğundan dolayı kalem kıpırdatamazdım. “Sizlerle tanışmak için bir görüşme yapacağız, amacımız sınav yapmak değil, sadece tanışmak” dediği için yine rahat bir nefes almıştım. Eğer mülakat olduğunu söyleseydiler, heyecan katsayım kaç olurdu ve o dersliğe girme cesaretim olur muydu bilmiyorum. Ortam sakindi, derslikten çıkan arkadaşlara “Ne sordular?” sorusunu yönelttik ve aldığımız cevap “Bizi tanımak istemişler” olunca heyecanımın yatıştığını hissettim. O kadar sene ara verdikten sonra bir profesörle aynı ortamda bulanacak olmak bile yeterince heyecan vericiydi, ama güzel geçti, sağ olsunlar çok yardımcı oldular bütün hocalar. Dersler başlayınca gerçekten halkbilimi seçmekle doğru bir karar verdiğimi anladım. Kendim için bir şey yapmak çok güzel. İyi ki oğlumun o dönemde okumaya karşı ilgisi azmış. Öyle olmasaydı ben yine cesaret edemeyecektim. İngilizceye de çok uzun bir süre ara verdim. İki dil olunca ve bunlardan bir tanesini yoğun kullanıp, sürekli çeviri yapmak zorunda kalınca, ikinci dil maalesef pek kullanılmıyor. O nedenle bu gruba girerken, “Yine yapabilir miyim, acaba hatırlayabilecek miyim, İngilizcemi ne kadar kullanabilirim?” soruları kafamın içinde dolanıp duruyordu. Sağ olsun Gülgün arkadaşımız sayesinde yapılabileceğini gördüm. Bu grup ve Halkbilimi Bölümü sayesinde çok cesur adımlar atıp, kendim olmayı başardım. Rosaldo’nun kitabı da gerçekten güzel bir tercih olmuş. Teşekkür ediyoruz, Serpil Hoca’m. Hayat o kadar garip ki, bir gün ağlıyorsanız hayat ertesi gün onun yerine koyabilmeniz için size farklı bir kapı açıyor. İnsan örneğin eşini kaybediyor, çocukları için ayakta kalabilme gücü buluyor. İkinci eşiyile

tanışıyor. İkinci eşi içine attığı duyguları açığa vurabilmesi için Rosaldo’ya çok yardımcı olmuş. Rosaldo’yla bizim karşılaşmamız da bize iyi geldi. İyi ki böyle bir şansımız oldu.

Gülgün Şerefoğlu: Çok teşekkür ederiz biz de. Çok sağ ol, çok güzeldi senin de herkesinki gibi. Şimdi sözü son konuşmacı olarak İleriş’e vereceğim, ama kaderin cilvesine bakın ki İleriş koptu tekrar bağlanmaya çalışıyor. Bilmiyorum aslında bu bir protesto etme biçimi mi? (*Gülüşmeler*) Beni mi protesto ediyor acaba kopmuş gibi yaparak sözü en son bana verirken diye? (*Gülüşmeler*) Demek ki İleriş’e, evet, borçlandım gibime geliyor. Sanırım bağlanacak şimdi.

Ceren Kaynak İskit: Şu an malzeme veriyor İleriş bize. (*Gülüşmeler*)

Gülgün Şerefoğlu: Değil mi? İşin kötüsü duymuyor da ne söylediklerimizi. (*Gülüşmeler*) Aa hakikaten bağlanamadı. Eyvah eyvah!

Ceren Kaynak İskit: Eyvah eyvah! Yine elektriği falan mı kesildi acaba? Bir arasak, arayayım mı?

Gülgün Şerefoğlu: Vallahi bilmiyorum ki, aralım mı hemen?

Ceren Kaynak İskit: Sen arasana Gülgün, ben telefondan bağlandım ya, ondan...

Gülgün Şerefoğlu: Tabii tabii. Ben arayayım hemen müsaadenizle. Allah Allah! Ya internetinde bir sorun var ya da elektrikte bir sorun var. (*Telefon görüşmesi*) Aa İleriş, evet, biz de merak ettik acaba elektrik falan mı kesildi diye. Tamam tamam, bekliyoruz biz. Evet, katılıyor gibi görünüyorsun şu an. Yani evet, en kötü ihtimalle telefondan görüşme yaparız ama bağlanabilirsen süper olur. Bugün yani biraz böyle oldu, niyeyse herkesin biraz zor oldu bağlanması. Hah! Tamam kapatıyorum. (*Telefon görüşmesi sona erer.*) Evet, İleriş herhalde sanırım artık bizi duyabiliyor

diye tahmin ediyorum. İleriş, duyabiliyor musun bizi ya da görebiliyor musun ya da herhangi bir şey? Allah Allah! Şu an herkesin kamerası kapalı ve herkesin mikrofonu kapalı gibi görünüyor. Çok enteresan! İleriş, bizi duyabiliyor musun? (*Sessizlik*) Allah Allah! Şu an duyabilen biri var mı? Herkes duyabiliyor mu? Ben de hiç kimseyi görmüyorum ve hiç kimsenin sesi açık değil. Hah! Evet şimdi videolarınız geri geldi. İleriş, şimdi duyabiliyor mu?

Serpil Aygün Cengiz: Ben İleriş'i arıyorum. İnterneti çok zayıf herhalde. Telefonda konuşalım.

Gülgün Şereföglü: Yani şu an bağlanmış olarak da görünüyor ama...

Serpil Aygün Cengiz: (*Telefon görüşmesi*) İleriş, merhaba duyabiliyor musun?

İleriş Yıldırım: (*Anlaşılmayan cümle*)

Serpil Aygün Cengiz: Efendim, efendim? Tamam. Şöyle yapalım mı? Telefonda konuşur musun? Tamam. O zaman tamam, zaten şu anda grupta görünmüyorsun. Tamam, o zaman telefonda. Ben herkesin sesini bir kapatayım önce, kapandı. Senin sesin az geliyor. Bir konuşabilir misin? Konuşabilir misin? Şu anda çok az geliyor sesin, niye acaba? Doğrudan bence telefonu kulağına koyarsan daha güzel duyarız seni, kulaklıkla değil de.

İleriş Yıldırım: Tamam, Hoca'm.

Serpil Aygün Cengiz: Ben seni hoparlöre aldım çünkü.

İleriş Yıldırım: Böyle iyi mi, Hoca'm?

Serpil Aygün Cengiz: Böyle konuşurken biraz da yüksek sesle konuşursan süper olur.

İleriş Yıldırım: Tamam, Hoca'm, öyle yapayım.

Serpil Aygün Cengiz: Tamam, Gülgün duyabiliyor musun?

Gülgün Şereföglü: Yani eskisinden daha iyi gibi, Hoca'm. Şimdi konuşurken herhalde anlayacağız.

Serpil Aygün Cengiz: Tamam.

İleriş Yıldırım: Sorun değil, bilgisayara geçebilirim.

Serpil Aygün Cengiz: Sen hani denedin, olmadı diye ben aradım böyle.

İleriş Yıldırım: Telefonda'yım ben.

Serpil Aygün Cengiz: Bilgisayardan daha rahat bağlanıyorsan bekleyelim.

İleriş Yıldırım: Tamam öyle de olur. Siz birkaç dakika konuşun ben bilgisayara geçeyim.

Serpil Aygün Cengiz: Peki tamam, tamam şöyle yapalım mı? Neyse tamam. Tamam.

İleriş Yıldırım: Buyurn Hoca'm söyleyin. Siz nasıl isterseniz.

Serpil Aygün Cengiz: Yok, tamam. O zaman son sürat geçersen bilgisayara, olur mu?

İlteriş Yıldırım: Tamam, Hoca'm, olur.

Serpil Aygün Cengiz: Tamamdır, İlteriş, görüşürüz birazdan hoşça kal.

İlteriş Yıldırım: Görüşürüz, hoşçakalın (*Telefon görüşmesi sona erer.*)

Serpil Aygün Cengiz: Evet, telefonda olduğu için öyle oluyormuş.

Gülgün Şerefoğlu: Hoca'm, o zaman müsaadenizle İlteriş bağlanana kadar şunu da hemen kısaca konuşalım. İkinci bir tur için, ikinci kez söz hakkı isteyenler hani kendileri söylerlerse, ben tekrar konuşmak istiyorum, diye isterlerse bir de öyle söz veririz. Dilerseniz siz ikinci turda da yine ilk konuşabilirsiniz. Ya da isterseniz kapanışta da hani, "En son ben söyleyeyim" derseniz, nasıl isterseniz.

Serpil Aygün Cengiz: Tamam. Ben, yani söylemek istediğim bir konu daha var. Onun hakkında konuşmak istiyorum. Sanat ve sosyal bilimler gibi genel bir çerçevede bir iki bir şey var söylemek istediğim, onun dışında kapanışı sen yapmalısın bence.

Gülgün Şerefoğlu: Açılış kolay oluyor da kapanış nedense biraz şey oluyor. (*Gülüşmeler*) Geçen sefer böyle biraz apar topar bir kapanış yaptım gibi oldu. O zaman şey yaparız isterseniz İlteriş'ten sonra sizi dinleriz.

Serpil Aygün Cengiz: Olur. Acaba başaka söz almak isteyen var mı grupta? İkinci tur, yani ikinci defa söz almak isteyen var mı?

Nilüfer Nurgül Özdemir: Ben sadece yöntemimizle ilgili bir şey söyleyeceğim.

Gülgün Şerefoğlu: İstersen, yani isterseniz İlteriş'i beklerken Nilüfer'i dinleyelim mi?

Nilüfer Nurgül Özdemir: Tabii tabii, sadece ek yapacağım yani, bu kayda geçmeyebilir de, *off the record* da söyleyebilirim. Bence şöyle bir şey, sunum yapmak çok acayip keyifli bir şey. Evet, okuma yöntemlerimiz, sunum yöntemlerimiz de çok keyifliydi. Sadece orada şunu yaptım, yani acaba kitabı bölümlendirmedik ve her birimizin kendi tek tek konusu olmadığı için hani sunumlarımız Serpil Hoca'mızın anlattığı mesele sadece onun yaptığına üzerine ek mi yapmak mıydı? Oradaki sunum, yeni düşündüm, hani uzun süre düşündürdü. Bizim açımızdan çok faydalı. Sadece dinleyen açısından "Acaba nasıldı?"yı merak ettiğim için bu aklıma geldi. Hani bir toparlayıcı, bir sözcü seçmek ve onun üzerine sadece eklemeler hani. Bu söylendi, söyleneni tekrar etmek biraz sunum açısından ve dinleyici açısından bunu söylüyorum. Onun dışında gayet her birimiz demokratik bir şekilde eşit şekilde söz verilmesi ve bunu anlatmak, bu çok keyifli. Süre uzadığı için o "Rosaldo'nun da katılımıyla vesaire nasıldı acaba?" sorusunu söylüyorum, bunu da düşünebiliriz.

Serpil Aygün Cengiz: Kamuya açık toplantının mı yöntemini söylüyorsun?

Nilüfer Nurgül Özdemir: Evet evet. Ya sadece orada süre uzadı ve hani katılımcılar sağ olsunlar herkes oradaydı çoğu insan, bizim açımızdan gerçekten sunumda bir şeyler anlatmak, oraya dahil olmak diyorum ya hani "karateci çocuk" misali orada öğreniyoruz, deniyoruz ama acaba şey dinleyici tarafından bu yöntem nasıldı? Çünkü kıymetli bir çalışma yapıyoruz, ama gerçekten de aktarabildik mi? Ben onu da merak ettim. Oradan da böyle bir şey aklıma geldi. Hani acaba bir sözcü seçip üzerine sadece "Ya benim de böyle bir ekim var" diyerek mi yapsaydık? Yoksa yöntemle ilgili bir eleştirim yok, çok keyifli. Hepimizin sunum yapabilmesi ve aklımıza geleni söylemesi çok keyifli, Rosaldo'nun katılımı

şahane zaten. O günkü saat ve uzama hali “Acaba?”da bıraktı bizi. Bunu hani kendi aklımızda bulunsun diye ben bunu eklemek istiyorum. Yani kayıta ve kitapta olmasın bunları düşünebiliriz.

Serpil Aygün Cengiz: Bence kayıta da olsun, kitapta da olsun. Bu önemli, çünkü gerçekten biraz fazla uzadı. Hani kamuya açık olduğunda daha derli toplu başlangıç saati nasıl belliyse bitiş saati de belli olmalı, haklısın, çünkü o zaman gerçekten daha enerjik oluyor. Bizim enerjimiz gayet yerindeydi de dinleyenler için gerçekten zor bir şey. Dört buçuk saat de dinlenmez yani. (*Gülüşmeler*) Gerçekçi olmak gerekirse...

Nilüfer Nurgül Özdemir: Doğru.

Serpil Aygün Cengiz: Bunu konuşup kararlaştırmak şart bence. Haklısın, Nilüfer.

Gülgün Şerefoğlu: Evet, burada müsaadenizle ben de küçük bir şey ekleyebilir miyim? İteriş de geldi, hemen çok kısa söz söyleyip İteriş'e sözü bırakacağım. Ya aslında benzer bir şeyi, benzer bir kaygıyı ben de duydum Nilüfer'le. Yani belki şu da olabilir: yani bence yine de şahsi fikrim olarak söylüyorum yine de bence herkesin söz alıp konuşması daha güzel. Hepimiz ayrı açılardan baktığımız için hepimizin ayrı katılması daha faydalı, ama bence belki *zaman yönetimimizi* gözen geçirebiliriz her birimiz. Hani bu hepimiz için geçerli, spesifik bir kişi ya da bir konuşma için söylemiyorum, ama *on dakika artı beş dakika* gibi düşünmüştük. Belki o zaman sınırı içinde kalmaya çalışmak gerçekten zamanlı prova yapmak işe yarayabiliyor. Belki onu sağlamak konusunda belki biraz titiz davranabiliriz, çünkü o gün bittikten sonra ben de düşündüm. Ben çok iyi bildiğim ya da çok ilgimi çeken bir grup, bir konu olmadıkça açıkçası dört buçuk saat dinlemeyebilirdim, yani çıkabilirdim yayından dürüst olalım.

Nilüfer Nurgül Özdemir: On dakika değil. Hani çok uzun bir saate kadar sürdü buluşma. Bu şahane. Planımız değişti. Orda da pek bir şey söylemiyorum, yani planımız değişti. On dakika dedik bir saat kaldı ve çok güzel bir şey oldu.

Gülgün Şerefoğlu: Tabii tabii. Rosaldo'nun uzun kalmasının problem yarattığını çok düşünmüyorum, ama dediğim gibi belki biz de yayının ya da programın sahipleri olarak biz biraz o on dakikalık süremizi daha etkin kullanabiliriz bir daha böyle bir şey yaparsak. O on dakikayı -tabii artı iki, üç dakikalar olabilir hani- tabii ki biraz aşabiliriz ya da altında kalabiliriz ama mesela *on artı beş dakika* dedik on beş dakika belki toplamda on üçle on sekiz dakika aralığında kalmaya çalışabiliriz. Hani şey de oluyor ya mesela sempozyumlarda falan hani hep dakikalı konuşuluyor. Bazen beni hep korkutmuştur, zaman bitince konuşmacıya hatırlatılıyor da konuşmacının sözü bitmezse kesilmiş de oluyor, “Çok teşekkür ederiz” falan diye. Belki bizim için de gelecekteki yapacağımız şeyler için faydalı olabilir. Hani o *zaman yönetimi* kısmını birazcık daha titiz davranmak yani o konuda diye düşünüyorum, ama tabii herkes ne der bilmiyorum. Şimdi isterseniz İteriş'e söz verelim, zor bağlandı, onu çok bekletmeyelim.

İteriş Yıldırım: Hem en sona bırakıyor hem de attı beni. (*Gülüşmeler*)

Gülgün Şerefoğlu: Çok üzgünüm, İteriş, sana da borçlandım.

İteriş Yıldırım: Selamlar! Ben anlamadım, listeye göre gidince de sona kalıyorum; bir alttan bir üstten gidince de sona kalıyorum. Bence bunda bir iş var. (*Gülüşmeler*) Şaka yapıyorum tabii ki.

Ben de aslında ilk başta gruba girişimi vesaire anlatıp öyle devam etmek istiyorum. Konuşanları dinlediğimde çoğu kişinin aslında yas dönemin-

de bu gruba dahil olduğumu gördüm. Yani ben ve birkaç kişi, hep öyle mi bilmiyorum ama, ben de yeni mezun olduğum, yüksek lisans birinci sınıf döneminde falan, sanal okullarda¹⁴ gördüm daha çok sizi, Serpil Hoca'mı da öyle, tabii önceden bir iki etkinlikte de gördüm onu. O dönemde yaşadığım o yoğun duygusal süreci tam atlatmış gibiydim, çünkü ben mezun olurken daha değişik durumlar da yaşadım, şimdi burada onları anlatmak istemiyorum. İşte bu okullarda o duygular tetiklendi ve aynı duygu haline tekrar girdim. Tam “Üzeri kapandı” derken işte Serpil Hoca'm da öyle bir durumdayken üzerine geldi, öyle şey gibi, “dijital şaman” gibi, sağalttı böyle. Hem beni hem sizleri de öyle, gördüğüm kadarıyla. Hoca'mın o zaman *Instagram* hesabı yok, sonra bizim yüzümüzden *Instagram* hesabı açtı. (Gülüşmeler) *Facebook*'ta ekli ben de, ama oradan da paylaşmıyorum ben sıkıntılarımı. Nasıl oluyorsa tam böyle duygusal bir yoğunluk oluyor, bazı şeylere takılıyorum ve üzülüyorum. Hoca'm bir şey yazıyor ya da bir şeye etiketliyor falan, tam da onunla alakalı. (Gülüşmeler) Böyle moralim düzeliyor falan. İşte en son şey yazmıştı, [Atıf Yılmaz'ın yönetmenliğini yaptığı 1977 yılı yapımı] *Selvi Boylum Al Yazmalım*'daki “Sevgi neydi? Sevgi emekti” diyor ya hani gruba da attım, Serpil Hoca'mın rehberimdeki adı öyle. “Sevgi neydi?” yazıyor. Az önce bağlantım kopunca arıyor, “ ‘Sevgi neydi?’ arıyor” yazıyor. (Gülüşmeler) Böyle bir süreç. Sizde de aynı olmuş, yani onu gördüm. Gerçekten de bundan sonra öyle diyeceğim ben “dijital şaman” diye. Bir de tezini de gördüm Ulusal Tez Merkezi'nden, herhalde *online terapi* üzerine tez¹⁵ yazmış. Henüz okuma fırsatım olmadı, ama en kısa zamanda okuyacağım. Deneyimli de yani bu alanda; bunu demek haddime değil ama gerçekten öyle. Gruba böyle girdim ben, yani sanal okulların ardından konuştuk, birkaç defa da derslerine girdim Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Halkbilim Bölümü'nde. Sonra telefon-

14 TOKÜAD (Toplum ve Kültür Araştırmaları Derneği) Yaz Okulu ile Somut Olmayan Kültürel Miras Sanal Yaz Okulu.

15 Serpil Aygün Cengiz, 2008, *Sanal Terapi: İnternet'te Terapi Hizmetlerinin Betimleyici Bir Çözümlemesi*, Danışman: Prof. Dr. Engin Turan, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Disiplinlerarası Sosyal Psikiyatri Anabilim Dalı.

da konuştuk birkaç defa, beni davet etti sağ olsun. Yani sizler de kabul ettiniz ki davet etti, katıldım. Baktım ki uzun zamandır arayış içinde olduğum arkadaş grubuydu bence bu, çünkü şurada yaptığımız bu olayı ben mesela birkaç yıl önce, hatta iki defa yaptım, ama yabancı kitap değil tabii. Daha çok Türkçe çevirisi olan kitaplar, ayrıca kuramsal kitaplar değillerdi bunlar, yani burada yaptığımızla kıyaslanamaz. İnsanlar geliyorlar, konuşuyoruz ama ilgilerini çekmiyor, amacının dışına çıkıyor ve bırakıyorum. Birkaç yıl sonra bir daha deniyorum farklı arkadaş çevreleriyle, yine aynı. Yine bıraktım. Daha farklı şeyler yaptım arkadaşlarım için. Sıkı durun, hani duygusallık falan dediniz ya herhalde en duygusal benimdir burada. Şöyle düşünün, bu grubun kurulmasında herhalde Gülgün, Ceren, Nilüfer etkili olmuş, onların adları geçti. Öyle bir gün düşünün ki bu grubu bir kişi kuruyor, Gülgün olsun bu kişi, bir gün gelsin hepimiz Gülgün'e düşman olalım o bize o kadar emek harcadığı halde. Bunu çok kez yaşadım ben, böyle durumlar yaşadım ve hep insanlar size düşman oluyor; çevreniz, arkadaşlarınız. Mezun oluyorsunuz ya da başka bir şey kazanıyorsunuz, başarı elde ediyorsunuz ama herkes size gıcık oluyor, nefret ediyor, kıskanıyor. Hani internette görüyorum insanlar bazı başarılar elde ediyorlar ve arkadaşlarıyla kutluyorlar, çok güzel bir tablo. Bakıyorum benim için öyle bir tablo pek mümkün değil ve bunun suçlusunun kendim olduğumu düşündüm çok uzun bir süre. En son Ankara Üniversitesi'ndeki yüz yüze buluşmamızda Serpil Hoca'm bir şey demişti bir olay hakkında, “Ben böyle davrandığım için mi acaba böyle oldu? Daha da yapıcı olabilirdim. Daha değişik davransam böyle olur muydu?” diye. Olmazdı, Hoca'm, yine aynı öyle olurdu. Şöyle ki, Hoca'mla tanıştığımızdan beri birçok kişiyi tanımama vesile oldu ve bunlar arasında psikanalitik bakış açısıyla çalışanlar da var, çok sevdiğim Prof. Dr. Cem Kaptanoğlu mesela. Ben uzun süredir düşündüğüm bir şeyi bu tanıdığım kişiler sayesinde iyice kavradım. Bizler değer verdiğimiz insanları kaybetmemek, onlarla iyi bağlar kurmak ya da o bağları devam ettirmek için hep taviz veriyoruz. Bunu tabii ki birçok yerde oku-

duk, ettik, ben de çok Freud'da vesaire okudum, ama insan yaşayınca, kendi hayat tecrübelerini üzerinden biraz zaman geçtikten sonra analiz edebilince anlıyor bunu. Çok değer verdiğim, çok sevdiğim insanlara o kadar emek verdim, o kadar kendimi harcadım ama yine de kaybettim. Bunun suçlusu olarak da yine kendimi gördüm, ama ne yaparsam yapayım bunun düzelmediğini, sürekli affedip, arkadaşlarımla iletişim kurup sorunları çözmeye çalışsam da bunun işe yaramadığını gördüm ve çok değer verdiğiniz insanların da birden uçup gidebileceğini tecrübe ettim. Tabii ki bunlar hepimizin hayat boyunca tecrübe ettiği şeyler, ben de ilk defa tecrübe etmedim ama insanız işte. Kötü değilsek yardım etmekten, iyilik yapmaktan geri duramıyoruz, kayıtsız kalamıyoruz, ama siz ne kadar doğru ve iyi olursanız olun başkalarının algıları çok basit bir şekilde değişebilir ve çıkarları ile vesaire çatıştığınızda sizi suçlayabilirler; bu sebeple siz kendinizi suçlamayın. Onun için çok şeyi de sevmezdim, arkadaş edinmeyi, arkadaş ortamına girmeyi, insanlarla tanışmayı vesaire. Hani çoğu kişi bunu da belki psikolojik sorun olarak görebilir ve görüyor da ama, bu bir savunma mekanizması en nihayetinde. Bunu ben kendimi ve ruh sağlığımı korumaya almak için yapıyorum, ama Serpil Hoca'm sayesinde sizleri tanıdım ve herkesin de öyle olmadığını, o kadar kin ve nefret dolu olmadığını gördüm. O insanlar kötülük olsun diye kötülük yapıyorlar. Hani hiçbir çıkarı yok, sırf birine kötülük yapayım diye yapıyor ve kahkaha atıyor yani. Bazen kameralara takılıyor, yolda giderken çocukların yaptığı kardan adamı yıkıp giden insanlar oluyor ya, ya da kedinin köpeğin yanından tekme atıp geçenler oluyor. Diyorsunuz yani "Bunun buna ne getirisi olabilir?" Gerçekten böyle insanlar var, yani çok kötü! Kötülük görmüşler herhalde, o yüzden hep kötü davranıyorlar ama hiç bunu düzeltmiyorlar. Ne kadar akademik seviye olarak ilerleseler de kendilerine çekidüzen vermiyorlar. Bu tarz insanları çok tanıdım ve bu çok yıprattı beni açıkçası. Sağ olsun Serpil Hoca'm sayesinde, bu grup sayesinde biraz daha, nasıl diyeyim sağaltıldım, iyileştirdim diyebilirim.

Grubun kitapla bağlantısına gelecek olursak şurada çok faydası oldu bana, yani ben önceden birçok kitap görürdüm ve Türkçe çevirisi yoktu o yüzden "Ya bunu geçeyim, sonra okurum İngilizceyi geliştirip" derdim. Okumayı çok ertelediğim kitap oldu, ama böyle kaydettim falan. Bu grup sayesinde dili çok iyi bilmesem de bir kitap okuyabileceğimi öğrendim. İlk günler çeviriyordum cümle cümle, kelime kelime, ileri-yordum; Ceren birden bir yükseldi -hoş bir yükselme tabii- böyle bir şey oldu grupta, "Ya öyle gitme, anlamaya çalış cümleleri" falan dedi. O günden sonra zaten o işi bıraktım, kelime kelime çevirmeyi. Sadece cümleyi anlamaya odaklandım, yani anlamlarına baktım ama her kelimeyi ezberlemeye çalışsam yetişmezdi. Son kısımda tabii çok fazla anlayamadığım yerler oldu, ama tabii yine de kitabı anladım ve yazara da, Renato'ya da soru sorarken biraz çekindim açıkçası. Şimdi bir şey soracağım, diyorum "Ben bunu anladım da adam böyle mi yazdı acaba?" falan, tereddütte kaldım. Gerçekten de tam düşündüğüm şeyleri yazmış ve yazılanın da ardında düşündüğüm şeyleri gerçekten yaşamış, yani onları yakalamışım. Yani grubun böyle bir faydası oldu, onun için emeği geçen herkese teşekkür ediyorum tekrar. Bir de şiir yazmayı düşündürdü bana. İleride ben de -daha önce bunu belirttim tabii ki- böyle şiirler yazmayı düşünüyorum. Tabii Rosaldo odağına yası aldı, onunla yaptı bunu, ama konuşmamda da şiire odaklandığımı gördünüz, ben de daha çok Anadolu üzerindeki çok çeşitli insanları, çeşitli kültürleri ortaya çıkarmak ya da insanların birbirlerini anlayabilmeleri için, empati yapabilmeleri için şiir yazmak istedim açıkçası okurken. Tabii ki okuyan insanlar "Vaay bu nasıl bir gelenekmiş, böyle bir insan mı varmış, düşünce mi varmış?" diyecek, ama olsun. En nihayetinde birkaç kişiye de faydası olacağını düşünüyorum.

Son olarak şunları eklemek istiyorum: Grup olarak böyle zevk için gönüllü olarak bu işe girişmemiz ve eğlenirken de uluslararası ortamı yakalayabilmemiz de ayrıca güzel ve ilginç bir durum. Umarım yakında bu tarz gruplar artar ve çok çok geriden takip ettiğimiz uluslararası ortamı

yakalarız, öğrenciler yeni kuramlardan haberdar olurlar. Buna niyetlenenlere de ufak da bir tavsiyem var: Olabildiğince farklı disiplinlerden arkadaşlarla kursunlar gruplarını. Bazılarımızın alanı zaten buna çok müsait ve bunu gerektiriyor, ama bizler farklı alanlardan gelerek bunu tecrübe etmiş kimseler olarak ısrarla tavsiye ediyoruz. Gökkuşağının renkleri gibiyiz bence. Farklı disiplinlerden olmamız çok farklı açılardan bakmamıza ve diğerlerimizin yakalayamadığı ayrıntıları yakalamamıza olanak sağlıyor ya da çok yaratıcı fikirler sunmamıza. Bu grup disiplinlerarasılığın beden bulmuş hali bence.)

Bu kadar. Teşekkür ederim. Aslında kağıda birkaç şey yazmıştım da hiçbir zaman da bu kağıtlara uyamamışım. Sıralamayla diziyorum birkaç şeyi, genelde hepimizde olduğu gibi doğaçlama devam ediyor. Teşekkür ederim.

Gülgün Şerefoğlu: Biz de teşekkür ederiz, İleriş. Evet, ben de güzel güzel notlarımı yazıyorum, ama oradakilerden sadece iki maddeyi falan söyleyebildim. Burada mikrofon açılınca işler değişiyor biraz. Bir de tabii insan burada birbirini görünce belki biraz böyle duygulanma artıyor gibi bir şey oluyor herhalde. Çok teşekkür ederiz. Şimdi Ceren söz istedi İleriş'ten sonra bir kez daha. Ceen'e isterseniz sözü bırakalım. Söz almak isteyen varsa da başka söylese böyle sırayla son şeyi de böyle yaparız. Aa! Serpil Hoca'm çok özür dilerim size verecektik değil mi sözü? Ayy! Çok özür dilerim.

Ceren Kaynak İskit: Ayy! Çok özür dileriz Hoca'm ya.

Gülgün Şerefoğlu: Bugün moderatörlük yeteneklerim tamamen eksiye geçmiş durumda. (Gülüştürmeler) Cozuttum gerçekten, özür dilerim.

Serpil Aygün Cengiz: Yok, estağfurullah. Ceren bence önce söylesin, sonra ben söyleyeyim.

Gülgün Şerefoğlu: Vallahi nasıl dersiniz...

Ceren Kaynak İskit: Size uyarsa bana da uyar, Hoca'm.

Serpil Aygün Cengiz: Kesinlikle.

Gülgün Şerefoğlu: Buyurunuz.

Ceren Kaynak İskit: Dipnot, Ali Osman'la Nilüfer'le beni arasın, biz o sorunu kendi aramızda çözümleneceğiz. Biraz önce ben onu söyleyerek başlayayım dedim sözüme. Konuyu hiç dağıtmak istemiyorum

Serpil Aygün Cengiz: Yok, ben de ek yapabilir miyim, Ceren? Bugün hepimizin isminizi yazıp öpücük göndermişim, ama Ali Osman'ı unutmuşum. (Gülüştürmeler) Diye diye sitemimi yedim. (Gülüştürmeler) Onu da söyleyeyim yani, hassas bir arkadaşımız Ali Osman, ama öğrenciliğinde de öyleydi Ali Osman, biliyorum yani hassastır Ali Osman. (Gülüştürmeler)

Ceren Kaynak İskit: Evet, değil mi, Hoca'm? Bir de heyecandan nasıl konuşacağımı bilemedim, bugün bir de böyle koşturmaca içinde geçince kafamdakiler darma duman oldu. Dikkat dağınıklığı da hat safhada olunca tabii söyleyeceklerimi unuttum. Önce kitapla ilgili birkaç anekdot anlatıp kendi düşüncelerimi paylaşacağım. Sonra şu grupla ilgili bir şey daha ekleyip bitireceğim. Demin tabii Serap sinema deyince tabii ki yani ben o kadar yüksek lisansını da yapmış bir insan olarak bir iki kelam etmesem rahat edemeyecektim. (Gülüştürmeler) Zaten Renato Rosaldo'ya da ilk sorum gerçekten "Bu şiirlerinize bir film yapma teklifi geldi mi?" sorusu olmuştu. Bunun üzerinden şiirleri hakkında şunu söyleyebilirim. Tabii ki paylaştığı ve çektiği fotoğrafların etkisi de var ama, bence o şiirlerde o süreci baştan sona kadar gözümün önünde canlandırabildiğim için gördüğümde aklıma ilk gelen "Bir film çekilebilir

miydi acaba?” sorusu oldu; çünkü sinemayla çok bağdaştırdım. Anlattığı şeyleri bu kadar güzel tasvir edip benim gözümde canlandırıyor olabilmesi gerçekten bende bu etkiyi çok fazla yarattı. Hani bir de filmi olsaydı -ki onu da gerçekten sorduk. “Bir ekipmanınız olsaydı bunu da çekebilir miydiniz?” diye de bu soruyu yönelttiğimizde imkanı olsa zaten büyük ihtimalle yapabileceğini anladık, ama o dönemde öyle bir şeye de tabii ki yeni yeni bu etnografik film olayı zaten, benim de hatta “Onun Tezini Anlatıyorum”da anlattığım gibi, gerçekten onların araştırmaya başladığı dönemlerde zaten yeni yeni ortaya çıkıyordu ve ekipman zorluğu vardı. Orada zaten kendisi de bundan bahsetti.

İkinci olarak da grupla ilgili ben şöyle görüyorum, yani bir yolculuğa çıktık gibi hissediyorum ben. Bu yolculukta ne bileyim böyle çok durgun suyun üzerinde bir gemiye de bineceğiz bazen, bazen dalgalı bir deniz içerisinde kendi gündelik hayatımızla içinde kaybolurken bunu gruba yansıttığımız zamanlarda olacak belki, insanız çünkü, her şey bize mahsus; ama günün sonunda işte demin İletriş de çok güzel konuştu, “Sevgi neydi? Emekti” diye son noktayı da koydu. Gerçekten sevgi var olduğu sürece hani o emekle beraber birbirimizi düşüğümüz yerden toparlayıp o yatay kısımdan dikeye geçişi yapabileceğimizi düşünüyorum. Zaten beni bu gruba bağlayan bu grupta bu kadar cesaretlenmemi sağlayan da oydu, çünkü ben de hepimizin yaşadığı gibi akademik dünyada çok hevesi kırılmış bir öğrenci olarak, çok kırgın bir öğrenci olarak geldim Serpil Hoca’nın karşısına. Şimdi yeni yeni toparlıyorum ve iyileştigimi hissediyorum. Tam da pandemideki bu yas süreci aslında iyileşmeyi beraberinde getiriyor. Ama yirmi sekiz yıl sonra, ama iki yıl sonra, ama on yıl sonra, yani bunun belirli bir zaman dilimi olduğunu da düşünmüyorum. Yani herkesin kendini bu süreci atlatma süresi var. Şimdi bizim için yeni bir yolculuk başladı. Bu serüven de devam edecek ve biz de büyük bir heyecanla hepsini takip edeceğiz diye düşünüyorum. Ben bunları da eklemek istedim. Demin heyecanla, böyle panikle her şeyi söyleyeyim

bir çırpıda bitsin modundan galiba biraz daha rahat bir moda geçtim. Nilüfer, Birhan Keskin şiirin için de sana çok teşekkür ediyoruz. Aldın böyle beni bir yerlere götürdün, orada beni bir bıraktın, sonra beni buraya getirdin. İşte böyle tatlı, minnoş bir grubuz. Deşifreye de bunu yazar mıyız bilmiyorum, ama öyleyiz, ama gerçekten. (Gülüşmeler) Böyle söyleyip sonrasında Serpil Hoca’ma sözü bırakıyorum. Çok teşekkür ederim.

Gülgün Şerefoğlu: Çok teşekkürler, Ceren’ciğim. Serpil Hoca’m tekrar lütfen kusura bakmayın diyorum gerçekten.

Serpil Aygün Cengiz: Estağfurullah.

Gülgün Şerefoğlu: Kafam çok karıştı. Öyle konuştuk hem, dedim ki “İlteriş’ten sonra söz sizin olsun hem” dedim, baktım ki Ceren söz istiyor. Lütfen buyurun.

Serpil Aygün Cengiz: Çok teşekkür ederim. Şimdi “Sanatla ilgili” demiştim “bazı düşüncelerim oluştu.” Onu paylaşmak istiyorum sizinle bu kısımda. Rosaldo’nun *Shelly’nin Öldüğü Gün: Yasın Şiiri ve Etnografisi* kitabında bir antropoloji kitabından hiç beklemeyeceğiniz bir şekilde, çok sayıda ve üstelik araştırmacının kendisinin yazdığı şiirler var. Biz bu şiirlerle karşılaştık ve çok şaşırдық. Benim bu tarz okuduğum ilk kitaptı bu, muhtemelen sizlerin de. Kitapta bir değil, üç değil, beş değil, elli sekiz şiir var! Öyle az buz bir rakam değil yani ve bu şiirlerin ana konusu da hepimizin bildiği gibi Rosaldo’nun eşi Shelly’nin alan çalışması için Filipinler’de bulunurken ayağının kayıp yirmi metreden aşağıya yuvarlanarak ölümüyle ilgili. Bu olayın olmasından önceki bir zamanda başlatıyor Rosaldo şiirleri biliyorsunuz. Ağustos 1981’de başlatıyor anlatmayı, 11 Ekim 1981’de Shelly’nin öldüğü güne kadar getiriyor, o

günü de anlatıyor ve sonra bir ertesi günü de anlatıyor, yani öldüğü günün ertesi günü. Nasıl anlatıyor? Zihninde kalan yansımalar ve duyguları üzerinden anlatıyor. Rosaldo kitabın bir antopoşiir, *antropoesía* manifestosu olduğunu da söylüyor ve şiirin kullanımı için de kitapta tam olarak şöyle söylüyor Rosaldo, hatırlayalım diye tekrar söylüyorum: “Şiir güçlü deneyimler ve algılar içinde yaşamama izin veriyor, bu duyguları anlaşılır, canlı ve mevcut hale getirmemi sağlıyor. *Antropoesía*, etnografik duyarlılıkla betimlemenin merkezî olduğu şiirdir” diyor. Şimdi bu şiirlerin olduğu kitabı okuduğunuzda, tabii anladığımız kadarıyla, anadilimizde değil çünkü ama anladığımız kadarıyla, bu şiirler hepimizi etkiledi ve şiirlerin beni etkilemesi dışında bu şiirlerin grubumuzun bütün üyelerini etkilemesi de beni ayrıca etkiledi. Böylece sanat ve etnografi üzerine düşünmeye başladım biz bu kitabı okurken. Aklıma tabii önce “halk sanatları” geldi ve bunu bir kenara koydum. “Mesele bu değil ve burada daha büyük bir şey var herhalde” diye düşünerek. Sonra sanat yapmak için folklor malzemesi kullanılması aklıma geldi ve bunu düşünürken de ve bugün de bu konu hakkında düşüncelerimi nasıl bir örnekle anlatırım diye düşünürken, aklıma 2015’te ve 2017’de gittiğim iki modern sanat sergisi geldi. 2017’de Müze Evliyagil’de¹⁶ “Ev” sergisi idi biri, tabii o serginin içinde birçok sanatçının birçok çalışması da vardı. Ama benim size sözünü etmek istediğim çalışma o sergiden halı temalı bir çalışma. Diğeri de 2015’te Cer Modern’de¹⁷ gittiğim bir sergi -Grayson Perry’nin bir sergisi idi, ismi “Küçük Farklılıkların Küçük Kibri”ydi ve

¹⁶ Müze Evliyagil, Ankara’da (Şevket Evliyagil Sokağı No: 1 İncek 06830 Gölbaşı adresinde) bulunan bir müze ve sergievidir (<http://www.muzeevliyagil.com/tr>).

¹⁷ Cer Modern Sanatlar Merkezi, Ankara’da (Anafartalar Altınsoy Caddesi No: 3 06101 Sıhıhye Altındağ adresinde) bulunan bir müzedir (<https://www.cermodern.org>).

bu sergisinin özelliği Grayson Perry’nin tasarımını yaptığı bir grup halı olmasıydı. İkisi de çok ilginç, size burada göstermeden anlatabilmek de mümkün değil. Şimdi size ekrandan göstereyim. Evet, ekrana getirmek için, uygulama ekranını paylaşıyorum şimdi... Görebiliyor musunuz ekranda acaba?

“Ev” sergisi afişi (Müze Evliyagil, 9 Eylül 2017 – 4 Şubat 2018)

İlteriş Yıldırım: Evet, Hoca’m.

Gülgün Şerefoglu: Evet, Hoca’m, görünüyor.

Serpil Aygün Cengiz: Evliyagil Müzesi’ndeki ev sergisinin afişi idi bu zaten. Orada size göstermek istediğim halı ise şu. Ekranda benim imle-

cimi de görebiliyor musunuz? Hareket ediyor şu anda.

Gülgün Şerefoğlu: Evet, Hoca'm, görünüyor.

Hakan Gürsoy'un çalışması ve Serpil Aygün Cengiz
(Müze Evliyagil, Ankara, 29 Aralık 2017)

Serpil Aygün Cengiz: Hah, tamam, çünkü onunla belki bir iki şey göstereceğim. Sergi sırasında öğrencilerden biri ya da belki Meryem Karagöz bu fotoğrafımı çekmişti.

İşte sözünü etmek istediğim halı burada. Bu halı Hakan Gürsoy'un bir işi, "Harb-i Bezeme: Ağlayan Halılar". Şimdi uzaktan bakınca böyle normal, çiçekli, desenli bir halı gibi görünüyor, ama yakından baktığımızda

bu desenlerin çok başka desenler olduğunu görüyorsunuz. Seçebiliyor musunuz, bilmiyorum? Bir tane daha resim varsa, şöyle, mesela şurada bir helikopter.

Can Akgümüş, Hakan Gürsoy'un çalışması hakkında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Halkbilimi Bölümü lisans öğrencilerine bilgi verirken
(Müze Evliyagil, Ankara, 29 Aralık 2017)

İlteriş Yıldırım: Araba var orada.

Serpil Aygün Cengiz: Evet burada pahalı bir araba var.

İlteriş Yıldırım: Audi, Audi. (Gülüşmeler)

Serpil Aygün Cengiz: Evet kesin bir Audi A3 o. (Gülüşmeler)

Ceren Kaynak İskit: Orada bir tuvalet var.

Serpil Aygün Cengiz: Evet, çamaşır makinesi. Başka ne seçebiliyorsunuz acaba? Şurada bir ütü.

Ceren İskit Kaynak: Bir kadın figürü seçtim ben. Böyle şişman ve binikli bir kadın.

Serpil Aygün Cengiz: Evet, *(imleçle göstererek)* şurada.

İlteriş Yıldırım: Jet gördüm, jet var.

Serpil Aygün Cengiz: Evet, jet var, helikopter var. Paralar var, onları görebiliyor musunuz bilmiyorum.

Ceren Kaynak İskit: Evet.

Serpil Aygün Cengiz: Ve şuradaki desen, bakın şu tank, halının kenarında tank deseni var. Şurada, belki seçemiyorsunuz muhtemelen, elinde para çantasıyla koşan bir adam var. Yani çok ilginç bu halı da. Benim yorumlamam şöyle, halının kendisi aslında folklorun bir ürünü değil mi? Hani, kim halıyla ilgilenir, özellikle bu desenlerle, nasıl yapıldığıyla falan? Halı aslında folklorcuların ilgi alanına giren bir şey, bir nesne, fakat sanatçı halıyı, yani halıdaki deseni öyle yaratmış ki, tasarımını öyle yapmış ki biz halıya baktığımız zaman şu anda içinde yaşadığımız dünyayı görüyoruz, özellikle de kapitalist dünyayı görüyoruz. Tankıyla, silahlarıyla, zenginleriyle ve bu dünyaya özgü ev aletleriyle ve her şeyiyle içinde yaşadığımız dünya bu. Yani evin içinde olan nesnenin evin bir parçasının nasıl aynı zamanda dışarıyla ilişkili olduğunu, ikisinin nasıl kopmaz bir biçimde birbirine bağlı olduğunu gösteren bir sanatsal ürün bu tabii ki. Gerçekten çok etkilenmişim bundan.

Sonra 2015 yılında gezdiğim Grayson Perry'nin bu sergisi de aklıma gel-

di ve bunu da sizinle paylaşmak istedim. Önce size çabucak arkaya sergideki halıları göstereyim. Bu, gördüğünüz gibi halılardan oluşan bir sergiydi. Bir de büyüklüğü de tabii şu anda tam metrekaresini veremeyeceğim, ama büyük boy salon halısı düşünün, o büyüklükte halılardı... Yan yana böyle Cer Modern'in sergi salonunda duvarlara dizilmişler ve halılara ilk baktığınızda anlayamıyorsunuz desenlerindeki konuyu, ama sonra araştırma yapınca William Hoggart'ın "Bir Serserinin Gelişimi", "A Progress of A Rake" diye bir dizi çalışması var, oradan esinlendiğini görüyorsunuz. Hoggart'ın çalışmasında Tom Rakewell adında birisi var. Hamile kalan, evlenmeye söz verdiği nişanlısını terk ediyor hikayesinde.

Hogart da onun hikayesini böyle resim resim, kare kare, çizgi roman gibi yapmış. Tom Rakewell eğlenceli bir hayatın içine giriyor.

Sonra işte hayatının içinde yer alan, işte burada bir genelev sahnesi var, kendisini bıraktığı, ölçsüz biçimde yaşadığı hayatını resmetmiş mesela.

Burada borçları yüzünden tutuklanıyor, eski nişanlısı ona bu karede yardım ederken gösteriliyor.

Sonra Rakewell zengin olduğu için yaşlı bir kadınla evleniyor ve ahlaken de farklı bir dünyanın içine giriyor. Mesela burada, şurada görebilirsiniz nişanlısını, ondan olan çocuğuyla beraber Rakewell'in evine geliyor, ama Rakewell'in onu göreceği hali yok. Gözü zaten, şurada gördüğünüz gibi hizmetçisinde.

Sonra kumarbaz birine dönüşüyor Rakewell.

Sonunda Bethlehem (Bedlam) Akıl Hastanesi'nde ölüyor.

Bunları gösterdiğim için bu resimler üzerinden takip edebilmek zor olabilir, ama hatırlayabildiğimiz kadarıyla... Grayson Perry'nin sergisindeki halılarda da Tim adında bir alt-orta sınıf insanının hayatının anlatıldığını görüyoruz.

İşte burada Tim'i görebilirsiniz, çocukluğunu. Annesinin elindeki cep telefonuna ulaşmaya çalışıyor. Bu cep telefonu meselesi en son resimde de var. Burada da babasını ve büyükbabasını görebilirsiniz. Babasının elinde bir futbol takımı forması var, büyükbabasının elinde de bir madden ocağı feneri var. Oradan ve üzerleri dövmeli. Daha önce seyrettiğim İngiltere'deki işçi sınıfıyla ilgili belgeselde dövmelere de özel yer verilmişti. İşçi sınıfının almet-i farikası gibi, muhakkak böyle çok yoğun bir biçimde bedenlerinde nasıl dövme olduğuna ilişkin bir belgeseldi. Burada da bu sınıfa ait bir özellik olarak görüyoruz. Tim'in annesinin tabii ki yaşamak istediği eğlenceli bir hayat var, burada arkadaşları var, burada da Tim'in büyük annesini görüyoruz. Buradaki bütün işte televizyon kumandası vesaire. Bu nesnelere şu anda ekranda küçük görünüyor, seçebilmeniz de çok zor oluyordur ama mesela saksıdaki kılıç çiçeği, o sınıfın evine ait bir unsur. Buradaki bütün şeyler, biblo, buradaki resimler vesaire her biri, bu halıyı da dev bir halı olarak düşünün, belki de görseydiniz eğer, her bir detay o sınıfa ait ya bir simge ya da o yaşam tarzının bir nesnesi olarak bu resimde var.

Sonra Tim'in annesi ve Tim'in üvey babasını görüyoruz. Üvey babası işte şarkılar söyleyerek hayatını kazanmaya çalışan birisi.

Burada Tim'i görüyorsunuz. Tim büyük bir utanç içinde kulaklarını kapamış ve üvey babasının müziğini duymak istemiyor ve burada mesela, buna ne diyorlardı? Hani rektifiye araba diyorlar değil mi? Tim'in arkadaşlarından birinin rektifiye edilmiş arabası ve buradaki yine, çizimdeki bütün unsurlar belki şimdi Ceren (Kaynak İskit) daha bir değişik gözle bakıyordur, İngiltere'de yaşamış olduğu için, burada Heppies falan, bütün o semboller daha anlamlı Ceren için, değil mi?

Ceren Kaynak İskit: Evet, Hoca'm.

Serpil Aygün Cengiz: Bu sergiyi özellikle Ceren'in görmesini hakikaten çok isterdim. Belki de görmüştür, bilmiyorum.

Ceren Kaynak İskit: Yok, yok, Hoca'm, görmedim ben.

Serpil Aygün Cengiz: Burada Tim'in büyüdüğünü görüyoruz ve artık işte bilgisayar, program yazılımı gibi bir bölümde okuyor.

Elinde *iPhone* cep telefonu, kız arkadaşı, gökkuşağının altından geçiyor. Burada Tim'in ailesinin biraz daha para kazanarak orta sınıfa yükseldiğini görüyoruz. Annesi elinde elektrikli süpürgeyle bahçede şu anda Tim'in babasıyla. Babası golf oynuyor, maddi olarak biraz daha zenginleşmiş olmanın göstergesi tabii. Annesi de elektrikli süpürgeyle çimlerin üzerinde. Gökkuşağının altından geçen ve buradaki bu adam da şey, İngiltere kültüründe değişimi simgeleyen birisi, adını unuttum şimdi. Şimşek çakmış burada, tabii Zeus'un şimşegi. Gökkuşağının altından geçerek Tim'in de kültürel olarak da bir değişim yaşadığını bize anlatıyor ve sonra...

Ceren Kaynak İskit: Hoca'm o Guy Fawkes olabilir mi acaba?

Serpil Aygün Cengiz: Efendim?

Ceren Kaynak İskit: O Guy Fawkes olabilir mi acaba? O maske şeyi değil mi, o simge...?

Serpil Aygün Cengiz: Bu gerçek birisi.

Ceren Kaynak İskit: Hım, gerçek birisi...

Serpil Aygün Cengiz: Evet, evet, adını unuttum, sonra ama deşifre yaptığımızda eklerim adını.¹⁸

Ceren Kaynak İskit: Tamam, Hoca'm, tamamdır.

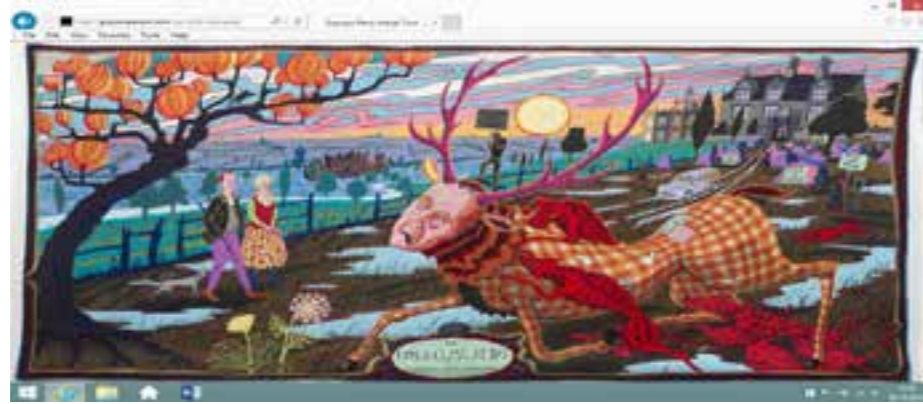
Serpil Aygün Cengiz: Sonra Tim burada büyümüş, artık kendi ailesi var ve bilgisayar programı yazılımı işinde iyice zenginleşmiş.

İşte, eşi cep telefonuna bakarken ve kendisi de çocuğuyla. Burada bir tablet görüyorsunuz. Tablette, Tim'le ilgili bir web sitesinde bir haber var ve buradaki bütün nesnelere, bardaklar, buradaki bütün yazılar, mobilyanın kendisi ve duvarda Steve Jobs ile Bill Gates'in resimleri falan... Bunların hepsi de ayrı ayrı onların gündelik yaşamını, içinde buldukları sınıfın kültürünü anlatıyor.

¹⁸ Sözü edilen kişi tüm dünyada yaptığı yemek programlarıyla tanınan İngiliz şef Jamie Oliver.

Yine Tim ve karısı ve artık yaşlılık dönemindeler. İyice zenginleşmişler fakat asla bir üst sınıfa dahil olamıyorlar, paralarına rağmen.

Burada gördüğümüz geyik de artık ölmekte olan aristokrat sınıfı simge-liyor ve onların artık yavaş yavaş bozulmakta ve yıkılmakta olan yaşam tarzlarını ve hatta yine -bu halıdan çıkarttığım bir şey değil de- İngiltere'de aristokratların sahip olduğu büyük malikanelerin artık bakımı, soyluların gelirleri düştüğü için önemli bir kısmının bakımının da ne kadar zor olduğu ve nasıl bu malikaneleri kiraya verdikleri oda oda, nasıl eşyaları yenileyemedikleri ve yavaş yavaş satmaya başladıklarına dair de bir belgesel seyretmiştim- tam buradaki geyik de o sınıfı anlatıyor ve Tim ile karısının sahip oldukları paraya rağmen o sınıfa, üst sınıfa nasıl dahil olmadıklarını anlatıyor.

Bu da son kare. Hoggart'ın resminde akıl hastanesinde ölmüştü Tim, hatırlıyorsunuz. Burada artık yaşlanmış olan Tim, Ferrari'siyle bir trafik kazası yapıyor ve Ferrari'nin burada parçalandığını görüyoruz ve Tim burada öyle ölüyor.

Yanında sağlık görevlileri var ve şuradaki insanları seçebiliyorsanız eğer, cep telefonlarıyla kazayı kaydeden günümüz insanları ve sonradan, artık kaçınıcı eşi bilmiyoruz ama ilk eşi değil, Tim yaşlı burada, genç ve sonradan evlendiği kadın olduğu belli ve onun da pahalı çantasının içinden eşyası dökülmüş ve bir tür paparazzi dergisi gibi bir dergi düşünün ve derginin kapağında da Tim ve karısının fotoğrafı var.

Böyle ve bunların hepsi halı. Tabii halıyı dokuyan kişi veya kişiler var, sanatçının kendisi değil halıları dokuyan tabii ki, halıların tasarımını yapan o. Bir dakika, ekrana döneyim tekrar, şurayı kapatayım.

Ceren Kaynak İskit: Hoca'm, sözünüzü balla kesiyorum: Tim'in trafik kazasının olduğu yer, eğer benzetmiyorsam, benim çocukluğumun da geçtiği tarafta, bir yer, Brent Cross diye bir yer, eğer Londra da geçiyorsa hikaye...

Serpil Aygün Cengiz: Londra'da geçiyor diye hatırlıyorum.

Ceren Kaynak İskit: O zaman orası, yani çok benzettim çünkü. Orda *PC Worlds*, işte hepsine dikkat ettim şeylerin, tabelaların falan filan. Eğer öyleyse, çünkü önünde de *McDonald's* vardır, oradan arabayla giderseniz, işte paket servisi vardır, *British Petrol* vardır falan filan. Dikkatimi çekti şimdi, onu da söylemeden geçemedim. Sonradan bu görselleri paylaşır mısınız benimle, Hoca'm, ilgimi çekti bayağı çünkü.

Serpil Aygün Cengiz: Tabii ki, tabii ki...Hatta gruba yollarım, bakmak isteyen herkes bakabilir.

Ceren Kaynak İskit: Çok iyi olur, çok sevindir.

Serpil Aygün Cengiz: Deşifre yapıldığında da dipnota bu bilgileri de eklerim bu resimlerle ilgili, umarım sonradan telif sorunu olmaz. Şimdi, konu ne burada? Konu şu: Bu tür, yani modern sanat sergilerine gittiğim zaman tabii, bu tür gittiğim sergiler nedeniyle, modern sanat üzerine ne zaman düşünsem sanatçıların da sanki birer etnograf gibi çalıştığını düşünmüşümdür. Yani "İçinde yaşadıkları kültür üzerine düşünüyorlar" diye düşünüyorum her zaman ve kültürü yorumluyorlar ve kendi yorumlarını da bu metinler üzerinden bize aktarıyorlar ve halı gibi aktarım için kullandıkları araçlar tabii çok değişebiliyor, o, dijital sanat olabilir, işte heykel olabilir vesaire. Bu size gösterdiğim örneklerde de ilginç olan, doğrudan geleneksel kültürün bir unsuru olan halı üzerinden bunu göstermelerinin çok ilginç olması. Ürettikleri sanat eserlerini de dediğim gibi, kültürü anlamak ve yorumlamak peşine düşen etnografik çalışmaların yerine geçen yapıtlar olduğunu hep düşünmüşümdür. Yani şöyle düşünüyordum, bizim Rosaldo çalışmamıza kadar, işte sanatçılar ayrı bir yerde, etnografiler ayrı bir yerde; bu iki grup insan başka galaksilerin insanları, ama sanatçılar da içinde yaşadıkları kültürü etnografiler gibi anlamaya çalışıyorlar ve yorumlamaya çalışıyorlar ve bu şekilde de ürünler ortaya koyuyorlar diye düşünüyordum. Yani bilerek veya bilerek ve isteyerek

daha doğrusu, modern sanatçılar da kültürü kendi araçlarıyla yorumluyorlar diye düşünüyordum. Aynı etnografi çalışması yapan antropologlar ve halkbilimciler gibi. Sonra bugünkü oturumumuz için bir araştırma yaptığımda yine, Rosaldo'nun kitabı merkezinde bir şeyi anlayabilmek için Filipinler ve sanat konusunu anlayabilmek için araştırma yaparken, Chicago'da 2015 yılında galiba yanlış hatırlamıyorsam, Filipin folklorik nesnelere bir koleksiyonu olan bir müzede, *the Field Museum of Natural History*'de on Filipinli sanatçının bir araya gelerek Filipin kimliğini resmettiği bir mural projeye denk geldim. Kimliklerini ifade etmek için, yani "Filipinli olmak ne demek?", bunu ifade etmek için bir müzede sanatçılarla bir mural proje yapılmış olması beni çok heyecanlandırdı. Size bu çalışmanın videosunu göstermek isterim aslında bir parça da olsa. Bir dakika... Hani düşüncelerimin böyle tuğla tuğla nasıl çıktığını göstermek için bunları söylüyorum. Evet, o videoyu açmaya çalışıyorum. Evet, şimdi size ekrana getirmeye çalışayım.¹⁹ Biraz videoda atlaya atlaya gideceğim. İşte on sanatçı bir duvarın önüne geliyor. "Mural", biliyorsunuz, *duvar resmi* demek. On sanatçı bir araya geliyor ve kendi Filipinli kimliklerini anlatmak için duvara resim yapıyorlar. Şöyle biraz atlaya zıplaya gidiyorum ama...Şöyle bir bölümünü de göstereyim bari. Evet, merak edenler belki sonra tamamını izleyebilirler.

Devam edeyim. Bunun üzerine, sanat ve etnografi ilişkisi üzerine biraz daha araştırma yapınca, öğrendim ki meğer şöyle bir şey varmış aslında: Etnografi temelli sanat eğitimi varmış, "*art-based ethnography*" diye ve aynı şekilde sanat temelli etnografi eğitimi de varmış, "*ethnography-based art*". Hatta bu eğitimler, üretimler o kadar güçlenmiş ki dünyada, sanat temelli araştırma yöntemleri diye kocaman bir literatür bile oluşmuş. Ben bunu görünce çok şaşırardım. Mesela yurtdışındaki bir güzel sanatlar yüksek lisans programında "*Art-Based Ethnography*" adlı bir derse denk

¹⁹ Burada izlenen video <https://www.youtube.com/watch?v=aswqps4WRf0> adresinde yer almaktadır.

geldim, “sanat temelli etnografi” dersi.²⁰ Yani çok ilginç, tabii uygulamalar daha alt düzeydeki eğitim programlarına da yansımış, orası ayrı ama üniversite düzeyinde işte dersler var ve programlar var, etnografi temelli sanat ve sanat temelli etnografi eğitimi başlığı altında. Şunu fark ettim, ben sanatçılar ayrı bir galakside, etnografi çalışanlar ayrı bir galakside diye düşünürken, ya da şöyle söyleyeyim, sosyal bilimler çalışanlar ayrı bir yerde, sanatçılar ayrı bir yerde diye düşünürken sanat eğitiminin içerisinde etnografi temelli sanat eğitimi verildiğini, etnografi eğitiminin içerisinde de sanat temelli etnografi eğitimleri verildiğini öğrendim bu araştırmam sırasında. Açık ki fiilen sanat ile sosyal bilimler alanı iç içe geçmiş ve araştırma yöntemleri kitapları da -biz burada Türkiye’de “etnografi” deyince hâlâ “katılarak gözlem” diyoruz, ama 1980’den beri ayrıca *gözlemcinin gözlemlenmesi* diye bir şey de var ki bu bile bizim için yeni bir şey, yani alan çalışmasında düşünümsel değerlendirme yapılması. Ayrıca sanat temelli araştırma yöntemleri diye yeni bir yöntem türü de varmış meğer ve bununla ilgili de ciddi bir literatür oluşmuş. Lydia Deggarod 2013’te yazdığı “Making the unfamiliar personal: arts-based ethnographies as public-engaged ethnographies” adlı makalesinde sanat temelli etnografiyi şöyle tanımlıyor: “Etnografik bilginin hem elde edilmesinde hem de aktarılmasında sanatın kullanılması”. Etnografik bilginin elde edilmesinde ve aktarılmasında sanatın kullanılmasının da şöyle şahane bir yanı var ayrıca, en güzel yanı yani Lydia Deggarod bunu da diyor ki bence de öyle: “Toplumsal değişimi sağlama potansiyeline de sahip”, çok daha kolayca, yani sosyal bilimlerdeki diyelim katılarak gözlemle yapılmış bir bilimsel çalışmaya göre.

Rosaldo’nun yasta öfkeyi çözümlendiği bu etnografi çalışmasında, bu okuduğumuz kitapta yer alan elli sekiz şiir, işte bana bunları görme fırsatı sundu. Ben bir antropoloji kitabında yer alan bu kadar çok sayıda şiir

20 Bu dersle ilgili bilginin bulunduğu sayfa: http://www.hydardeiwachi.com/wp-content/uploads/2018/06/180228B_MA_lesvos_course_FB.pdf.

üzerine düşündüğümde sanatla etnografinin bir arada nasıl olduğunun somut bir örneğini gördüğümde, araştırmak için yola çıktığımda öğrendim ki “sanat temelli etnografi” diye bir şey var, “sanat temelli araştırma yöntemi” diye bir şey varmış dünyada. Rosaldo’nun kitabının bana düşündürdükleri bu dünyayı önüme açtı. “Etnografik çalışma yaparken, yani neden katılarak gözlem düzeyinde kalalım, değil mi?” diye artık sormaya başladım kendime. Bir kere düşünümsel yaklaşmamız kesinlikle gerekiyor etnografik çalışma yaptığımızda ya da bir halkbilim çalışması yaptığımızda, yani onun etnografik olması da gerekmediği zaman bile. Mesela Gülgün’ün yüksek lisans tezi²¹ mitolojide bir iktidar söylemi olarak rüyalar üzerine. Öyle bir tez de niye içinde düşünümsel yaklaşımı barındıran bir tez olmasın? Yani yaptığımız araştırmada düşünümsel yaklaşım için araştırmanın etnografik çalışma olması bile gerekmiyor.

İkincisi de çalışmamız otoetnografik olmasa da aklımızın bir köşesinde sürekli en genel perspektiften kendimizi çalışan, sorgulayan bir etnografik bakış açımız olmalı diye düşünüyorum artık. Benim Rosaldo’nun kitabını okuduktan sonra iyice aklımda güçlenen düşünce bu ve işte üçüncüsü de, “Neden sanatı, şiiri, resmi, belgeseli, romanı, dijital sanatları vesaire etnografik bilgiyi hem elde etmekte hem de aktarmakta, veya sadece elde etmek için veya sadece aktarmak için bizler de kullanmayalım ki?” diye düşündüm. Bu kitabın benim hayatıma getirdiği, düşünümsel yaklaşımla otoetnografik bakış açısının somut biçimde çalışmada olması gerektiği, eğer çalışma otoetnografik değilse bile araştırmacının kendi zihninin çalışma biçiminde sürekli önemli bir yer tutması gerektiğine dair düşüncemin yanı sıra, Rosaldo’nun kitabını okuma serüvenimizde benim için ortaya çıkan yepyeni durum *sanat temelli etnografi* çalışması

21 Gülgün Şerefoğlu’nun Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkbilim Anabilim Dalı yüksek lisans programında Prof. Dr. Serpil Aygün Cengiz’in danışmanlığında 2020’de tamamladığı tezi *Altay Destanları Ay Sologoy Lo Kün Sologoy ile Katan-Kökşin le Katan-Mergen’de İktidar Arzusunun Temsili Olarak Rüyalar başlığıyla e-kitap olarak yayımlandı* (Ankara, 2020, Ürün Yayınları).

niye yapmadığımız oldu. Bizim kurduğumuz bu okuma grubumuz tema odaklı olarak benim kafamda bir mayoz bölünmeye uğradı, yani ikiye bölündü. Şöyle, bu kitap okuma grubunu kurduğumuz zaman, kitabı okumaya başladığımızda ben bundan sonra da başka bir İngilizce kitaba geçeriz hep beraber diye düşünüyordum.

(Grup üyeleri konuşmanın bu bölümünün ardından ilerleyen haftalarda hangi kitapları seçip okuyacaklarını tartışmaya devam eder.)

Yaratıcılık ve Antropoloji Ekseninde Eşiklik Kavramına Bakış

Hande Çayır¹

“Sonuçta hayat, sanatın taklididir ve bunun tersi de geçerlidir.”²
Victor Turner

Duke Üniversitesi’nden emekliliğini almış araştırmacı Jane Tompkins, insanların özellikle akademik metinlerde kendileri hakkında konuşmaktan korktuğunu düşünüyor. Bunun sebebini de cesaretlerinin olmamasına bağlıyor. Kendi deneyimlerini yazan yazarları sevdiğini ve onlardan beslendiğini söylüyor. (Tompkins, 1987, 170)

Antropolojiyle olan ilişkim Prof. Dr. Leyla Neyzi’nin süpervizörlüğünde 2000’li yılların başında yaptığım sözlü tarih çalışmalarıyla başladı ve ilk akademik kitabım³ Vernon Press’in antropoloji serisinden yayımlandı. Sabancı Üniversitesi Kültürel Çalışmalar Bölümü’nde aldığım dersler bunun zeminini hazırlamış olmalı. Öte yandan *T24*’te yaptığım söyleşiler de alana dair merakımı sürdürmeme ve paylaşmama yardımcı olur-

¹ Doç. Dr., İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi (handecayir@gmail.com).

² “Life, after all, is as much an imitation of art as the reverse” (Turner, 1982).

³ Çayır, H. (2020) *Documentary as Autoethnography: A Case Study Based on the Changing Surnames of Women*. Vernon Press, USA.

Fotoğraf: Hande Çayır

ken beni zinde tutuyor. Yakın zamanda UCL'de⁴ *Görsel Antropoloji ve Şehir* adlı buluşmalara katılmak, sunabileceğim katkılar üzerine daha çok düşünmemi sağladı. Yaratıcılık ise upuzun, bambaşka bir konu ve üniversitede görsel sanatlar ve görsel iletişim tasarımı alanlarında eğitim almamla daha da filizlenen bir süreç. Bir yanıyla da düşünmeden edemiyorum: Yaratıcılık öğretilir mi? Sinema ve televizyona dair aldığım yüksek lisans eğitimi ve şu an İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi'nde verdiğim "Yaratıcılık: Metin, İmge ve Ses", "Belgesel Anlatıları Tasarlamak", "Sosyal Sorumluluk Tasarım Projeleri", "Özgün Kitap Tasarımı" gibi dersler kişisel merakımı öğrencilerle de paylaşmamı sağlıyor. Çiçeği burnunda akademik hayatım bir yana, yazdığım kitaplar, katıldığım sergiler, çektiğim fotoğraflar ve deneysel film çalışmaları, hatta bazen sahnelediğimiz tiyatro ve caz performansları yaratıcılığa dair arayışımı perçinliyor. Sussex Üniversitesi'nde gazetecilik ve belgesel alanlarında ikinci yüksek lisansımı yaparken tamamladığım bir nevi İngiltere günlüğüm olan yirmi dakikalık deneysel filmim *Tiny Little Things (Küçük Minik Şeyler)*⁵ (2019) otoetnografik çalışmalarımın en yenisidir.

Bu film, sanatla ilk akademik flörtümün başladığı 2000 yılından bu yana süregelen düşüncelerimin evrilmesi sonucunda ortaya çıktı. Bu ana kadar, didaktik ve deneysel işler üretmek arasında "anlaşılma isteği" ile "benliğimi keşif" arasında salınıp durdum. Filmin parçalı yapısı kimilerince postmodern bulunurken kimilerince de gözyaşlarına ya da kahkahalara denk düşen karşılıklar buldu. Bu süreçte İngiltere'de katıldığım otoetnografi konferansından⁶ edindiğim "Bilginin kaynağı bedenimizdir,

4 University College London'ın düzenlediği çevrimiçi derslere (*Visual Anthropology and the City*) erişim linki: https://www.ucl.ac.uk/short-courses/search-courses?collection=drupal-push-short-courses-short-course&meta_UclSubject_sand=%22Arts,+humanities+and+social+sciences%22&meta_UclSubject_sand=%22Film+and+documentary+making%22&sort=title.

5 Erişim linki: https://www.youtube.com/watch?v=skO4T9LUJys&feature=emb_logo.

6 Erişim linki: <http://boomerang-project.org.uk/events/23-july-2018-british-auto-ethnography-conference>.

kimi zaman da gözyaşlarımızdır" sözünü aklımda tuttum. Brighton'da, Sussex Üniversitesi organizatörlüğündeki ilk gösterimden sonra filmin yolculuğu Los Angeles International Short Film Festivali'nde⁷ yarışmalı bölümde devam etti. European International Film Festivali'nde finalist oldu. STIFF: Seattle True Independent Film Festivali'ne seçildi. Experimental Forum'dan Onur Ödülü aldı. Amerika'da düzenlenen *International Symposium on Autoethnography and Narrative Inquiry*'de akademik sunumumu gerçekleştirdim.

Türkiye'de de özel bir oturumda bu filmi gösterecektik; fakat izleyiciler başka eserlerin üreticilerine dair ithamda bulununca gösterimden üzülerken vazgeçtim. Bu sırada işlerin yaratıcıları o ortamda yoktu. Bu da konuşmaların sahiciliğini bir yandan arttırıyor, bir yandan da kelimelerin uçsuz bucaksız bir uzamda duvarlara çarparak yönünü bulmaya çalışmasına hizmet ediyordu. Zahmet edip de araştırmayacakları ve kendilerinden çok emin, adına da "eleştiri" deyip geçecekleri fakat benim "ilgisizlik/bilgisizlik/nereden geldiği belli olmayan özgüven" olarak algıladığım o nefesimi negatif anlamda kesen, hatta boğulmama neden olan çaresiz hissettiğim, diyaloga kapalı teğet geçtiğimiz anlara şahit oldum. Temsil meselesi öyle bir konu ki izleyici ne anlayacaksa kendi dürbününden yine onu görüyor ve Roland Barthes'ın dedikleri ayan beyan ortada. Yazar öldü! Kim ne anlarsa odur. Yelpazenizde "ötekinin/size benzemeyenin" renklerinden/deneyimlerinden yoksa, misal bir "portakalı", "şişko ve rengi atmış bir çağla" sanabilirsiniz ve bunun önüne istediğimiz kadar festival kalkanı da koysak geçemeyiz. Bu noktada, bizi, bu meseleler üzerine odaklanmış bir kitapla tanıştırmam uygun olabilir. Belki o zaman aramızdaki imkânsızlıklar⁸ azalır. Öyleyse, bu yazı-

7 Festivallerin orijinal isimlerini korumayı erişim kolaylığı için tercih ediyorum.

8 Dansçı ve yönetmen Yvonne Rainer geçirdiği bir kazadan sonra hasta yatağında elini filme çeker ve dansını parmakları ile yapar. Yönetmenin dansçı olduğunu ve kaza geçirdiğini bilmeden filmi izlerseniz "Bu işi ben de yaparım" diyebilirsiniz ve bu talihsizlik olur. Erişim linki: <https://vimeo.com/99280678>.

mı kendinden şüphe duyan tüm *kırılgan* araştırmacılara ve türlü türlü “eşiklerde” devinen kişilere adasam herhalde yerli yerinde bir iş yapmış olurum.

Victor Turner’a Adanan Kitap: *Creativity/Anthropology* (Yaratıcılık/Antropoloji)

Creativity/Anthropology (Yaratıcılık/Antropoloji) (1993) adlı kitabın düzenlemesi Smadar Lavie, Kirin Narayan ve Renato Rosaldo tarafından yapılmış. Cornell Üniversitesi Yayınları tarafından hazırlanan bu çalışma, yaratıcı süreçlerde tutkusu ve iç görüşüyle harikalar yaratan etnograf Victor Turner’a adanmış. Turner, oyun ve ritüelin önemi hakkında öne sürülmüş teorileri yeniden formüle etmiş ve bu kavramların geliştirilmesinde öncü olmuş biridir. İkilikleri sorgulayan bir antropologdur ve çalışmaları genellikle sembolik/yorumlayıcı/kültürel antropolojiyle anılır. İnovasyon ve gelenek diyalektiğinin altını çizer. Turner’a göre futbol sahası ya da hac yolculuğu kültürel yaratıcılığa zemin oluşturan verimli alanlardan bazılarıdır. Turner’ın geliştirdiği önemli kavramlar karşı yapının görünür olduğu “liminality” (eşiklik/aradalık/geçiş ritleri) ve “*communitas*”⁹ (toplum gibi) (ideal bir toplumun hayal edilebildiği, kriz anlarında hiyerarşilerin kalktığı, her şeyin birbirinin içine girdiği evre) olarak ortaya koyulmaktadır (Lavie, Narayan ve Rosaldo, 2).

Turner, “eşiklik” kavramını açıklarken dönüşüm içeren, bir statüden başka bir statüye geçiş içeren seremoniler, ritüeller, törenlerden bahse-

9 Simay Yılmaz’ın “Sahne Sanatlarının Eşikselliği: Geçiş Ritüelleri Bağlamında Bir Alan Araştırması” adlı makalesinde “*communitas*” kavramından şu şekilde bahsediliyor: “*Communitas* içerisindeki bireyleri normaldeki hallerinden ayıran bir dizi özellik bulunmaktadır: Mevcut yapıdaki aksine, eşiksellik evresinde; hiyerarşinin yerini eşitlik, mülkiyetin yerini mülksüzlük, cinsel normların yerini cinsel perhiz ya da cinsel aşırılık, gündelik kıyafetlerin yerini üniforma, kişilerin yerini anonimlik alır” (Özbudun ve Uysal, 2012, s. 185). <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1190676>.

der. Örnek olarak mezuniyet, ölüm, düğünü verebiliriz. Burada birinci aşama ayrılmadır. Önceki rollerden kopma söz konusudur. Aradaki eşik konumu, asıl düşüncenin olduğu yerdir. Dibi görmek, bilinmez alanlarda gezinmek eşikliği araştırmamız için önemli duraklardır. Buraya statülerin, kimliklerin birbirine karıştığı bir alan da diyebiliriz. Burası toplumsal dönüşümün mümkün olduğu aşamadır. Bu noktada Turner, tersine çevirmenin gücünden¹⁰ bahseder. Bu ara dönemde tırtılın kelebeğe dönüşü, eski benliğin, eski düzenin kopuşu ve yeniye geçişi söz konusudur. Örneğin gencin yerini yaşlı, erkeğin yerini kadın alabilir. Belirsizlik ve paradoks gözlemlenebilir. Bundan sonraki aşama geri dönüştür. Bu aşamada, dönüşüm geçirmiş olarak geri dönmekten de bahsedebiliriz.

Metaforik olarak bakacak olursak kimya laboratuvarlarında maddelerin yüksek ısıda kaynadığı kapları da düşünebiliriz. Bu kaplarda erime, dönüşüm, kaynaşma, değişim söz konusudur. Özel kabında kaynamak ritüelin fonksiyonu olacaktır. “Benim”, “senin”, “onun” erimesine, değişmesine (çocuktan yaşlıya, kadından erkeğe, erkekten başka erkeğe geçişe) alan açabilir bu faz. Toplumlar için de benzer kaynaşmalar söz konusudur. Bununla birlikte Turner’ın “sosyal drama” kavramına bakmamız “estetik performans” ile “gündelik performans” arasında nasıl bir ilişki olduğunu anlamamız açısından önemlidir; çünkü “sosyal drama” yapısını incelemek toplumsal dönüşümleri anlamayı mümkün hâle getirebilir. Böylece dönüşüm, olay, süreç gibi meseleler bu yapıda çözülebilir. Bu esnada, ilk durak (*breach*) “gedik”tir. Gediğin nedeni ihlaldir. Var olan mevcut normların ihlal edilmesi ile gedik açılır. Gedik büyürse (*crisis*) kriz doğar. Burada bahsedilen kriz aşaması liminal

10 Türkiye bağlamında yakın zamanda sosyal medyada feministlerin başlattığı tersine çevirmeden de bahsetmek mümkün. “Erkek dediğinin sırtından sopayı, yanından sopayı eksik etmeyeceksin”, “Erkek kendini gelecekteki hanımı için saklamalıdır”, “Kocam isterse çalışabilir”, “Erkek adamın o saatte sokakta işi ne?” gibi kullanımlar örnek verilebilir. Poyrazlar, E. (6 Haziran 2020) *Bütün Erkekler Çiçektir*. Erişim: 1 Nisan 2021: <https://www.cumhuriyet.com.tr/yazarlar/elcin-poyrazlar/bütün-erkekler-cicektir-1743432>.

aşamaya denk düşebilir. Daha sonra (*redressive action*) onarma ve (*re-integration/schism*) yeniden bütünleşme aşamaları gelir (Lavie, Narayan ve Rosaldo, 2). Turner, onarımın her zaman başarılı olamayabileceğini de vurgular. Bu esnada “sosyal drama” estetiği her zaman etkilemiştir ve etkileyecektir demek mümkün. Bunun da yaratıcı süreçleri anlamlandırmanın temelini oluşturacağı hatırlandığında kitabın Victor Turner’a¹¹ neden adanmış olabileceği üzerine yeniden düşünebiliriz.

Kültürel Bağlamda Yaratıcı Bireyler

Creativity/Anthropology (Yaratıcılık/Antropoloji) (1993) kitabında üç temel bölüm yer alıyor. Bu bölümler aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- 1-“Creative Individuals in Cultural Context” (Kültürel Bağlamda Yaratıcı Bireyler)
- 2-“The Creation of Ethnography from Experience” (Deneyimden Etnografyanın Oluşumu)
- 3-“Collective Creativity” (Kolektif Yaratıcılık)

Çalışmamın bundan sonraki bölümünde temsili olarak her bölümden bir içerikle sizleri buluşturmayı hedefliyorum. Kitabın ilk bölümünde¹² yer alan James W. Fernandez’in kaleme aldığı “Ceferino Suárez: A Village Versifier” (Ceferino Suárez: Bir Köy Ozanı) adlı metinle¹³ başlayacağım.

11 Khora Felsefe Atölyesi aracılığı ile düzenlenen, yürütücülüğünü Dr. Özgül Akıncı'nın yaptığı “Sosyal Bilimlerden Sanata Performans Kuramı” buluşmalarında Victor Turner’a dair edindiğim, bu bölümde yer verdiğim bilgiler için Akıncı’ya ve süreçte emeği geçenlere başta Khora’nın kurucusu Nil Göksel olmak üzere teşekkür ederim.

12 Kitabın ilk bölümünde yer alan makalelerin ve araştırmacıların adları: “Ceferino Suárez: A Village Versifier”, James W. Fernandez; “On Nose Cutters, Gurus, and Storytellers”, Kirin Narayan; “The Creative Individual in the World of the !Kung San”, Marjorie Shostak; “At Home, No Womens Are Storytellers: Ceramic Creativity and the Politics of Discourse in Cochiti Pueblo”, Barbara A. Babcock; “Riding the Horse of Gaps: A Meratus Woman’s Spiritual Expression”, Anna Lowenhaupt Tsing.

13 Bu metni seçmemin sebebi yakın zamanda *haiku* yazma atölyesine katılmış olmam. *Haikular* üç satırdan oluşan mini şiirler. Bu atölyeyle *Lapidus International*’ın buluşmasında karşılaştım. Eğitimi veren kişi Asha Sahni idi. Japon edebiyatında önemli bir yere sahip *haikular* matematiksel bir planlama sunmasıyla (5-7-5 toplamda 17 hece kuralı) dikkat çekiyor. Atölye çalışmasında kurallara uygun yazılmayan şiirlerin sorgulandığını, kiminin “Ne önemi var ki!” dediğini, kiminin de 5-7-5’e deliller gibi sahip çıkmak isteyişini gözlemlemek şaşırtıcıydı. Benim *haikular*ımsa derdini anlatıyor; fakat, kurallara her zaman uymuyordu ve ben böyle mutlu idim.

Ceferino Suárez, İspanya’nın kuzeyindeki dağlarda yaşamış bir halk ozanıdır. Hem heykeltıraş, hem müzisyen, hem de şairdir. Şiirlerini bizimle buluşturan Fernandez, Suárez’in özgün ruhunu bu yolla yaşatmak ister. Sahiden tanışılır; çünkü “orada olmak” önemlidir ve Fernandez de, Suárez’in dağlarında, araştırması sebebi ile meslektaşları ile bulunur. “Biz ise onları tanımanın ve muhabbet etmenin bizi ne kadar dönüştürdüğünü biliyoruz” (Neyzi ve Darıcı, 2013, 10) diyen ve kendi öznelliklerini masanın üzerine koyan araştırmacıların varlığından haberdar olmak, kurduğumuz ilişkilerin dallanıp budaklanmasını şekillendirebilir. Suárez’in de Küba’da geçirdiği yıllar, okuduğu kitaplarla birlikte ufkunun genişlemesini sağlamıştı. Suárez yaşantısının ilk otuz senesi köyünde ağırlıklı olarak tarımla uğraşarak geçmiştir. Sonraki on beş yıl Küba’da bulunmuştur. Kalan yıllarında da köyünde meşguliyetlerine devam etmiştir. Müzmin bekindir, annesine bağlıdır, mahçup biridir. Şiirleri üzerinden kadınlara kur yapar. Özellikle Küba’dan döndükten sonra nüktedan tutumu ve dünyayı algılayışı ile dikkat çeker. Sıra dışı bulunur.

Ömrünün ilk yıllarında çevresinde pek kitap yoktur. Hristiyanlık doktriniyle karşı karşıya kalmıştır. Babasının ölümünden sonra Küba’da evli olan ağabeyi tarafından Küba’ya gitmesi konusunda teşvik edilir. O da bu yeni dünya ile ilgili her şeyi öğrenmek ister. Şiirlerinde toplumsal kimlik ve bireysel kimlik arasındaki gerilim dikkat çekicidir. Kolektif isimlendirmeler kullanır. Evli kadınlara üçüncü tekil şahısla seslenirken bekarlara daha samimi, senli-benli bir dil kullanır. Özetle, şiir yazarken medeni durumu ayırt etmez. Kur yapmak ve cinsiyetler arası ilişkiler şiirlerinde izlenen konulardır. Son on yılında köyde mırıldanırken görülen garip bir kuş gibi olduğu söylenir.

Ceferino Suárez kendisi için bunu yapamadı; fakat, köylüleri yazdığı şiirlerle bir araya getirmeyi sürdürdü ve farklı köylerden çiftler yuva

kurdu. Suárez, Turner'ın "eşiklik" kavramında olduğu gibi aradaydı. Okumakla tarlada çalışmanın arasında, evlenmekle bekar bir şair olmak arasında, doğduğu topraklarla Küba arasındaki potada olabildiğince erimiş ve olgunlaşmış bir halk ozanı olarak yaşamına veda etti. Öyleyse ben de Suárez'in dizeleri ile veda edeyim bu bölüme (Lavie, Narayan ve Rosaldo, 28):

*Yace Ceferino Suarez,
en este sitio enterrado
que vivió en este mundo,
ni envidioso ni envidiado.*

*Ceferino Suarez lies,
Interred in this place
Who lived in this world,
Neither envious nor envied*

*Ceferino Suarez yatıyor,
Defnedildiği bu yerde
O ki bu dünyada yaşadı,
Ne kaskandı ne de kiskanıldı*

Deneyimden Etnografyanın Oluşumu¹⁴

Don Handelman'ın "The Absence of Others, the Presence of Texts" (Başkalarının Yokluğu, Metinlerin Varlığı) başlıklı yazısına bakmak istememin ilk sebebi başlığı. Sade ve çok şey anlatıyor. Başkalarının

¹⁴ Kitabın ikinci bölümünde yer alan makalelerin ve araştırmacıların adları: "The Absence of Others, the Presence of Texts", Don Handelman; "The One Who Writes Us: Political Allegory and the Experience of Occupation among the Mzeina Bedouin", Smadar Lavie; "The Return of the Mexican Ballad: America Paredes and His Anthropological Text as Persuasive Political Performances", José E. Limón; "Pilgrimage to Meron: Inner and Outer Peregrinations", Barbara Myerhoff.

yokluğuyla¹⁵ yazıya tutunanlar, çıldırmamak için yazanlar¹⁶, metinlerin varlığıyla avunanlar geçiyor zihnimden. Bu yazıda ise Handelman, Washo şamanizmi hakkında Grace Dangberg'in yazdığı saha notlarını ediniyor. 1920'lerin başlarında yazılmış bu notlar. Dangberg, Washo etnolojisinin öncülerindedir. Washo mitlerini ve öykülerini çevirmiştir. Bu notların içinde, 1964'te Handelman'ın konuştuğu bir adam da vardır. Kişisel ilgisi böylece işin içine dahil olmuştur. Handelman bu yazısını bu kişiye, üstün yetenekli bir şifacı olarak tanımladığı Henry Moses Rupert'e adayacaktır.

Yokluklardan bahseder Handelman. İlki yerlilerin, ötekilerin olmayan sesidir. Diğeri ise etnografaların yazdıkları metinlerden "objektiflik" iddiası ile kendilerini sakınmalarındır. Bu ikinci yokluk genellikle büyük oranda ihmal edilmiştir. Bu noktada antropologların kültürel varsayımları sorgulanabilir. Bu duruş hiyerarşik yapıların korunması amacı ile de sürdürülmüş olabilir. Ötekilerin olmayan sesi daha açıktır, problemlidir ve bu kişilerin özgünlüğü, işin hakkı teslim edilmezse korunamaz. Konunun öznesi iken nesnesine dönüşebilirler. Kendi sesini duyamaz, duyuramaz olurlar. Yazarın kurgusuna dahil ettikleri ile var olur ya da olmazlar. Bu konunun nedenleri üzerine düşünmek için Ruth Behar'ın *Vulnerable Observer* (1996) çalışmasındaki sözlerine kulak verebiliriz. "Hiç kimse kendi başına bir tür olarak otobiyografiye karşı çıkmaz. Eleştirmenleri

¹⁵ "Kimseye söyleyemeden, içimde kaldı, kayboldu," dediğim düşüncelerin, duyguların aynası olsun. Kimse dinlemiyorsa beni -ya da istediğim gibi dinlemiyorsa- günlük tutmaktan başka çare kalmıyor. Canım insanlar! Sonunda, bana, bunu da yaptınız." (Atay, 2004, *Günlük*) Erişim linki: 25 Mart 2021, <https://www.goodreads.com/quotes/721747-kimseye-s-yleyemeden-i-imde-kald-kayboldu-dedi-im-d-ncelerin-duygular-n-aynas-olsun>.

¹⁶ Sait Faik Abasıyanık, *Son Kuşlar*'da (2016) yer alan "Haritada Son Nokta" adlı öyküde şöyle der: "Söz vermiştim kendi kendime: Yazı bile yazmayacaktım. Yazı yazmak da bir hırstan başka ne idi? Burada namuslu insanlar arasında sakin, ölümü bekleyecektim; hırs, hiddet neme gerekti? Yapamadım. Koştum tütüncüye, kalem kâğıt aldım. Oturdum. Ada'nın تنها yollarında gezerken canım sıkılırsa küçük değnekler yontmak için cebimde taşıdığım çakımı çıkardım. Kalem yonttum. Yonttuktan sonra tuttum öptüm. Yazmasam deli olacaktım." Erişim linki: 28 Mart 2021, <https://www.mephisto.com.tr/son-kuşlar-sait-faik-abasıyanık>.

rahatsız eden şey, kişisel hikayelerin kişisel olmayan sosyal gerçeklerin analizi olarak düşünmemiz öğretilen şeye eklenmesidir” (12).

İkinci yokluk ise genellikle antropologların saha notları ile gömülür, ta derinlere gider ve kaybolur. Etnografin sesidir bu kez olmayan. Üstelik olmadığı yer, tuhaftır, kendi metnidir. Bazen de birikimimiz görmezden gelinir ve sözü geçmesi gereken yerde ilgili alıntılar devre dışı bırakılır, bu da başka bir yokluktur. Görmezden gelmedir bunun adı, bazen de telif haklarına takılmaktır. Oysa etik yönden bakıldığında diyalog hâlinde birbirimizi beslediğimiz ve usulü ile saygı göstererek alıntılar yaptığımız bilgi inşası idealdir. O noktada heybetli akademinin hiyerarşik ve kendinden bahsetmeden kendini ortaya koyup duran hâli sorgulanabilir miydi? Bütün bunlar sadece benim değil, bu görüşü paylaşan akademisyenlerin ve Handelman'ın da konusudur. Örneğin, Carolyn Ellis de *The Ethnographic I: A Methodological Novel About Autoethnography* (Etnografik Ben: Ototetnografi Üzerine Metodolojik Bir Roman) (2004) adlı çalışmasında bilgiye ulaşmaya giden yolda duygulara ve hislere sık sık başvurur.

Gelgelelim bir zamanlar Henry Rupert, antropologlara kendini açmaması ve onlarla görüşmemesi ile tanınmış. Fikir değiştirdiği dönemde Handelman ona ulaşmayı başarıyor. Şaman ve kültür kavramlarıyla bezeli Nevada çölündeki o yere gidiyor. Şamanlarla ilgili düşünceleri onların iyileştirici yönlerinin olması, büyüleri bozmaları ve kaygıları azaltabildikleri yönünde. Handelman, Rupert'ten kelimeler, listeler, mevsimlik turlar hakkında bilgiler, efsaneler ve oyunlar, avlanma ve balık tutma üzerine hikayeler dinler. Güç, iyileştirme, ölümden sonra yaşam gibi konulara ise girmez Rupert. “Ben sıradan bir adamım” der (Lavie, Narayan ve Rosaldo, 137); fakat bir gün Handelman'la paylaşır hislerini. Meğer antropologlara kendisini kapatmasının nedeni yayınlanan yazılarda kendinden bazı parçaları, anlattıklarını görememesinin onu mutsuz etmesiniymiş.

Henry Rupert için bilginin kaynağı deneyimlerdir. Denemediği bir şeyi bilemeyeceğini söyler. “İnsanlar sadece merak için geldilerse, nasıl çalıştığımızı görmek istiyorlarsa, o noktada kilitlenme olabilir, güç dediğimiz şey çalışmayabilir,” (Lavie, Narayan ve Rosaldo, 141) der. Handelman kendinden önceki antropologların kaldığı yerden devam etmek istiyor; fakat onların boşluğu, kendilerini metne dahil etmeyişleri ile çıkmaza giriyor. Buna ihtiyaç duyuyor ve kendisi bu boşluğu dolduruyor. Rupert'i zorlamayarak, yaptıklarına şahit olarak, hayat hikayesini dinleyerek, kafasındaki cevabı belli sorularda ısrarcı olmayıp esnek davranarak, başka bir cevap alabileceğine dair umut besleyerek. Orada ve onunla oluyor. Alacağını alıp gitmek üzere değil, sahiden onunla oluyor. Bu anlatılar kültürü inşa ediyor ya da nerede durduğunuza göre etmiyor. Kendinizi sakındığınızda o iş eksik oluyor. Anlatı kısıtlı bir göz ile sunuluyor. Okuyucunun satır aralarından edeneceği ipuçları metnin bütününe kurtarmaya yetmiyor. Handelson, Rupert ile karşılaşmasından önce etnografik metinlerin, kitapların nasıl olması gerektiğine dair olan düşünceleri ile sonrasına dair olanlar arasında kendinde bir dönüşüm gözlemliyor. Hiyerarşik yapılardan uzak, “-meli, -malı” dilinden kopmuş, olanı olduğu gibi kendini de katarak ilerlemenin önemine inanıyor. Okuyucuları, editörleri ve elbette antropologları da bu yolculuğa ortak olmaya davet ediyor.

Kolektif Yaratıcılık¹⁷

“Neden ritüeller hiç vaktinde başlamaz?” diye başlıyor Renato Rosaldo'nun “Ilongot Visiting: Social Grace and the Rhythms of Everyday Life” (İlongot Ziyareti: Sosyal Nezaket Kuralları ve Günlük Yaşamın

¹⁷ Kitabın son bölümünde yer alan makalelerin ve araştırmacıların adları: “Bar Yohai, Mystic: The Creative Persona and His Pilgrimage”, Edith Turner; “Ilongot Visiting: Social Grace and the Rhythms of Everyday Life”, Renato Rosaldo; “Performance and the Cultural Construction of Reality: A New Guinea Example”, Edward L. Schieffelin; “Ritual, Violence, and Creativity”, Richard Schechner; “Epilogue: Creative Persona and the Problem of Authenticity”, Edward M. Bruner.

Ritmeleri) adlı metni. Rosaldo'nun antropolog meslektaşı yarı şaka yarı ciddi yöneltir bu soruyu ve böylece saha çalışmasında yaşanabilecek gerginlik muhasebesinin de önü aralanmış olur. Gün içinde olduğu gibi saha çalışmalarında da bazı insanlar geç kalmayı alışkanlık hâline getirmiştir. Kimlerininse zaman algısı farklıdır. Zamanın kültürel olarak inşasında başka kültürlerdeki günlük hayat temposuna dair yazılanların az sayıda olduğunu vurguluyor Rosaldo ve İngiliz işçi tarihçisi E. P. Thompson'un "zaman-disiplin" kavramından bahsederken iş bölümünü, emeğin denetimini, cezaları, çanlar ve saatleri hatırlayarak zamanla olan yeni bir ilişkinin empoze edilmesine dikkat çekiyor. Başka kültürlerden bahsederken onları ötekileştirdiğimizi ve "bizim" zaman-disiplin anlayışımızın "onlarınkinden" çok farklı olabileceğini söylüyor. Örneğin bu aşamada, "bizim" zamanımız varsa "onların" "başka bir şeyi" var oluyor.

Öyledir, zaman deyince saatler, takvimler, ajandalar yönümüzü bulmamıza yardımcı olur. Daha açık söylemek gerekirse, kapitalizmin bir arzusudur bu. Buna göre, iş gücünün senkronize olması, kâr marjının yükseltilmesi ve büyük ihtimalle bu sırada yaşam kalitesinin iyileşmemesi söz konusudur. Hâl böyle olunca konu Max Weber'e dayanıyor Rosaldo'nun metninde; çünkü, orada da insanın doğası gereği daha çok kazanmak yerine, sadece alıştığı şekilde yaşaması ve bu amaç için gerekli olduğu kadar kazanmayı isteme(me)si ile karşılaşılıyor. Antropolojik yöntemleri benimsemiş dil bilimci Susan Philips'in Hindistan'ın zaman yönetimi ile ilgili söylediklerine de dikkat çeken Rosaldo, bu vesile ile Hindistan'daki kültürel toplantıların başlangıç saatinin bilinemez oluşunu vurguluyor ve belirsizliğin doğuracağı yaratıcı süreçlere dikkat çekiyor.

Belki de yaratıcılık ancak belirsizliğin olduğu yerde filizlenebilir. Her şeyi bildiğimiz, sürprizlerin olmadığı, başı-sonu-ortası saat gibi tıkr tıkr işleyen yapılar, yahut sabah 9:00'da başlayan ve 17:00'de pay-

dos edilen masa başı rutin işlerin bilinirliğinin karşısında durmak gibi Rosaldo'nun önerisi. Kendisi de zaten şöyle diyor: "Benim görüşüme göre, isteğe bağlılık, değişkenlik ve tahmin edilemezlik -analitik, boş rastgeleliğin negatif alanlarındansa- sosyal varlıklar için olumlu nitelikler üretir" (Lavie, Narayan ve Rosaldo, 256). Başka bir deyişle sosyal öngörülemezlik kendine özgü temposu ile insanların zamanlama, koordinasyon ve beklenmedik durumlara cevap verme becerisini geliştiriyor. Rosaldo'ya göre, günlük hayatı sürdürme becerisi olarak buna armağan gibi bakılabilir.

Filipinler'in kuzeyindeki Luzon bölgesinde İlongotlar arasında süregelen özellikle sosyal ziyaretlerdeki bu bilinmezlik ve doğaçlamaya açıklık Rosaldo için kültürel bir değer olarak kutlanası. Örneğin, 1969'da bu bölgede kaldıkları evde, her gece kaç kişinin kaldığını saha notlarına ekliyor. Rakamlar tahmin edilemezlik gösteriyor: 14, 17, 8, 25, 16 (Lavie, Narayan ve Rosaldo, 257). Açık uçluluk bu ziyaretleri tanımlamamıza yardım edebilir. İlongotlar için sessizlik misafiri karşılamak için ilk yöntem olarak anılıyor. Bu kültürde ev sahibi ilk konuşmayı yapıyor. Misafire pirinç, yemek ikram ediliyor. Ara sıra nasıl oldukları soruluyor. Bütün bu süreçler nezaket ile ilişkilendiriliyor.¹⁸

Rosaldo'nun metnine göre ziyaret süreçleri, kültürden kültüre baştan savma, beceriksiz, kızgın, resmi, uygun veya zarif olarak yorumlanabilir (Frake, 1980, 214). Bu da elbette kültürel beklentilerle ilgili. Rosaldo'nun saha notları ise, misal Lapur adlı birinin kayınbiraderi ile üç gece kaldığını not ede ede ilerliyor. Bu ziyaretler hakkında not tutarken aslında küçük yerleşim yerlerinin gazete kupüründe yer alabilecek geleneksel bir form izlediğinin farkında olmadığını söylüyor. Bir nevi ölümlerin, doğumların, evlilik törenlerinin, hastalıkların ve ziyaretlerin yer aldığı

¹⁸ Bu noktada, ilongotların kafa avcılığı yaptıklarını da hatırlamamızda tutabiliriz.

o gazete sütunlarında hayatın beklenmedik durumlarına yaratıcı şekilde yanıt veren İlongotların izini sürüyoruz. Rosaldo bu durumu onların kültürel değeri olarak tanımlıyor. İlongotlarsa törenlerinde bekleyip görüyorlar, plan yapmıyorlar, hatta toplanıp fikir değiştirdikleri de oluyor. Rosaldo da İlongo'lara katılıyor ve sosyal nezaket kurallarına vurgu yaparken hayatın temposunun ve ritminin adeta dansa dönüşebileceğini söylüyor. Bununla birlikte tık tık tık işleyen saatin ve harfi harfine sadık kalınan buluşmaların aksine bilinmezliğin sürprizlerine kendini bırakıyor.

Bu yazıyı hazırlayacağımı bilmediğim o gün, yani bundan bir gün önce, sosyal nezaket kurallarımız çerçevesinde “tatlı dille” azar işittim. Beraberce iş yaptığımız (ama o işin bize verildiği, birlikte seçmediğimiz) bir arkadaşım mesaj attı. Yapmamız gereken bu işten bahsetti. O an yoğunluk içerisindeydim. Mesajından uzun bir konu çıkacağı sonucunu çıkartmıştım. Gerekli özeni gösterebilmek için akşam telefonla görüşme seçeneğini önerdim ve bunda karar kıldık; fakat saati belirlemedik. Akşam kimine göre 17:00 sonrası olabilir. Bir başkasına göre 19:00-21:00 arasındadır. Kimilerine göre 22:00 sonrası gecedir. Araya giren başka bir toplantım sebebiyle 19:30'da uygunsu arayacağımı bildiren bir mesaj gönderdim, zamanı netleştirmek için, benim değerlerime göre onun vaktine saygı duyduğumu belirtmek için. Gelen cevap şaşırtıcıydı. “Yazarak anlatayım bari” dedikten sonra iki satır ile sordu, “Zaten o kadar uzun bir konu değil. Şu mu, bu mu? ‘Şu’ yazman yeterli.” Ben de “Şu” diye cevapladım. “Sizden bir hafta önceden randevu almak lazım konuşabilmek için,” diye yazıp sonuna da kahkaha atan *WhatsApp* gülücüklerinden koydu. Gün içindeki iletişim biçimimiz ve satır arasında yaşananlar hep ilgimi çekmiştir. Rosaldo'nun yazdıklarından sonra bu örneğe bakınca randevulaşma geleneğini sürdürmekte ısrar ederek yaratıcılığımıza alan tanımamış olabilir miyim?

Herkesin yaratıcı olduğunu söyleyerek başlayan *12 Rules of Creativity* (*Yaratıcılığın On İki Kuralı*) kitabında yaratıcılığın dağınık prosedürlerde kök saldığı belirtilmiştir (2011: 53). Hatırlamakta fayda var. Bahsi geçen dağınıklıkla Türkiye kültürüne baktığımızda laf lafı açar, birbirimize iş buluruz, onu onunla evlendiririz, bizim evi size kiraya veririz, sizin evi birlikte boyama kararını uzun uzadıya süren misafirlik sohbetlerimizde alıveririz. Yaratıcılığın açık uçlu buluşmalardan çıkacağı fikri düşündürücü. Kandillerde sanki daha eski zamanlarda kapımızı çalan bir komşu olurdu. Elinde dolu bir tabakla gelirdi. Güler yüzle karşılanır, sonra o tabak doldurulur ve -kimi zaman evin çocuğuyla- geri gönderilirdi. Kapının ne zaman çalınacağı bilinmezdi. Tabaktan ne çıkacağı tahmin edilemediği gibi. Şimdi bildiğim kadarıyla en azından İstanbul'da, Ankara'da kapımızı kargoculardan başka habersiz çalanın olmaması acaba kimin sorumluluğunda?

Epilog

Her ne kadar güneşin çevresinde dönse de, dünya Victor Turner'ın ya da Renato Rosaldo'nun da farkında olduğu gibi düzenli olmayı reddetmiştir. Hem rutin tik-tak'larımız hem de düzensiz buluşmalarımız arasında *liminal* bir alanda gezegenimiz daha yaşanabilir nasıl kılınır? Çözüm için antropolojinin ve yaratıcı disiplinlerin birikimini sık sık ziyaret etmeliyiz. Ritüellerimiz dönüşümlerimizin kaynağı da olabilir, eziyeti de. Kültürel yaşantımızın ve metinlerimizin monologdansa sahici diyalogla ilerlemesi kâfi. “Orada olmak”, öteki ile hemhâl olmak önemli. Şimdi “ben” ve “sen” eşikte hangi potada erisek de acaba neye, nasıl dönüşsek? Bunu izleyen araştırmacılar “biz”i nasıl yazardı? Okusak mutsuz olur muyduk? İçimize sinebiliyor mu herhangi bir temsil hâli? Suárez, Rupert ve İlongotlar bir potada erimiş olabilir mi? Kimilerimiz erimemek için

kendini buzluğa kapatmışken hem de.¹⁹ *Creativity/Anthropology* (*Yaratıcılık/Antropoloji*) adlı kitapta bu soruların ve daha nicelerinin cevaplarını bulacağımızı umuyorum.

Kaynaklar

Abasıyanık, S. F. (2016) *Son Kuşlar. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.*

Atay, O. (2004) *Günlük. İstanbul: İletişim Yayınları.*

Avatar, M. (2011) *12 Rules of Creativity. Kiosk Publishing.*

Barthes, R. (2001) *The Death of the Author. Contributions in Philosophy* 83, 2001: Ubu Web papers.

Behar, R. (1996) *Vulnerable Observer: Anthropology That Breaks Your Heart. Boston: Beacon Press.*

Çayır, H. (2020) *Documentary as Autoethnography: A Case Study Based on the Changing Surnames of Women. Vernon Press, USA.*

Ellis, C. (2004) *The Ethnographic I: A Methodological Novel About Autoethnography. Walnut Creek, CA: AltaMira Press.*

Frake, C. (1980) How to Enter a Yakan House. In *Frake, Language and Cultural Description. Stanford: Stanford University Press. pp. 214-32.*

¹⁹ 2021 yılına neşe, bilgi ve sevgi getirmiş olan Prof. Dr. Serpil Aygün Cengiz Hoca'ma, "Pardon Neye Bakmıştınız" ekip arkadaşlarıma ve tüm eşiktekilere teşekkürlerimle...

Lavie, S., Narayan, K. and Rosaldo, R. eds. (1993) *Creativity/Anthropology. Ithaca: Cornell University Press.*

Neyzi ve Darıcı. (2013) *Özgürüm Ama Mecburiyet Var. İstanbul: İletişim Yayınları.*

Poyrazlar, E. (2020) *Bütün Erkekler Çiçektir. Erişim: 1 Nisan 2021: <https://www.cumhuriyet.com.tr/yazarlar/elcin-poyrazlar/bütün-erkekler-cicektir-1743432>*

Tompkins, J. (1987) *Me and My Shadow. New Literary History, 19(1), 169-178.*

Turner, V. (1982) *From Ritual to Theater: The Human Seriousness of Play. New York: Performing Arts Journal Publications, pp.72.*

Yılmaz, S. (2020) *Sahne Sanatlarının Eşikselliği: Geçiş Ritüelleri Bağlamında Bir Alan Araştırması. Konservatoryum, 7(1), pp.41-56.*

Renato Rosaldo'nun *The Day of Shelly's Death: The Poetry and Ethnography of Grief* Adlı Kitabı Üzerine 26 Ağustos 2020 Tarihinde Düzenlenen Buluşmada R. Rosaldo'nun Katıldığı Bölümün Türkçe Çevirisi¹

Serpil Aygün Cengiz: Merhaba Profesör Rosaldo, bizi duyabiliyor musunuz?

Renato Rosaldo: Şu anda sizi düzgün görebiliyorum. Sizi görüyorum ve duyuyorum. (*Duyulamıyor*) Alkışlıyorum. (*Herkes alkışlar.*)

Serpil Aygün Cengiz: Hoş geldiniz, Sayın Rosaldo! Sizi görmekten onur duyuyoruz; şu anda gerçekten çok çok mutluyum.

Renato Rosaldo: Teşekkürler! (*Duyulamıyor*) Size bir e-posta daha gönderdim, ama cevap almadım. (*Duyulamıyor.*) O yüzden, e-postalar şu anda çalışmadığı için burada tekrar deneyeceğim.

Serpil Aygün Cengiz: Tamam.

¹ Toplantıya Renato Rosaldo'nun katıldığı bu bölümü İngilizce olarak kitabın içinde yer almaktadır. İngilizce çeviriden oluşan bölüm ile burada yer alan Türkçe çeviri Gülgün Şerefoğlu ile Çağrı Elverir tarafından yayıma hazırlandı.

Renato Rosaldo: Nasılsınız?

Serpil Aygün Cengiz: Çok teşekkür ederim, sağ olun. Siz, siz nasılsınız?

Renato Rosaldo: Çok iyiyim. Kanada'da ahşap bir kulübedeyim. Kulağa çılginca geliyor (*güler*). Arkamdaki kulübeyi görebiliyorsunuz değil mi?

Serpil Aygün Cengiz: Evet. Sayın Rosaldo, katılımcılarımız için büyük bir sürpriz oldu şu anda. Müsaade ederseniz katılımcılarımıza Türkçe olarak birkaç şey söyleyeceğim.

Renato Rosaldo: Tabii, tabii, lütfen.

Serpil Aygün Cengiz: Arkadaşlar... Teşekkür ederim (*Rosaldo'ya*).

Arkadaşlar, Renato Rosaldo burada. Lütfen sorularınızı hazırlayın, sormak istediğiniz şeyler varsa. Yalnız, çevirmenliğimizi Gülgün yapacak. İsterseniz İngilizce sorabilirsiniz, ama Türkçe sormak istiyorsanız Gülgün'e acıyım, çok uzun olmasın. (*Gülüşmeler*)

Sayın Rosaldo, toplantımızın moderatörü Gülgün Şerefoğlu. Kendisi mükemmel bir çevirmen, mükemmel.

Renato Rosaldo: Mükemmel!

Serpil Aygün Cengiz: Evet.

Renato Rosaldo: Biraz utangaç (*güler*)

Serpil Aygün Cengiz: Evet (*güler*). Utangaç değil, sanırım biraz rol yapıyor.

Renato Rosaldo: Utangaç ama (*duyulamıyor*), değil mi? (*Güler.*)

Serpil Aygün Cengiz: Burada konuşulanları çevirecek, hem sizin için hem de bizim için, olur mu?

Renato Rosaldo: Harika.

Serpil Aygün Cengiz: Tamamdır, teşekkürler. Evet arkadaşlar, sorusu olan var mı? Yoksa ben başlayayım hemen diyorum ilk soruyla, izin verir misiniz?

Ceren Kaynak İskit: Hoca'm, siz sorun, ondan sonra ben de bir soru soracağım.

Serpil Aygün Cengiz: Tamam. Profesör Rosaldo, ilk soru benden geliyor. İlk soruyu ben soracağım.

Renato Rosaldo: Tamam.

Serpil Aygün Cengiz: Evet... Kitabınızda iyi etnologların tanımını yapıyorsunuz. Anladığım kadarıyla bir etnolog için düşünümsel olmak önem arz ediyor. Düşünümsellik kitabınızdaki önemli bir konu, "The Day..."

Renato Rosaldo: Evet.

Serpil Aygün Cengiz: ... evet, kitabınızda. Şimdi benim sorum şu; bir etnolog, eğitimi boyunca düşünümsel bakış açısını nasıl elde edebilir? (*sessizlik*) Sorumu duyabildiniz mi? (*Sessizlik*) Arkadaşlar, düşünümsel, bir etnolog nasıl düşünümsel olabilir eğitimi boyunca diye sordum.

Renato Rosaldo: Ayy... Sorunuzu tekrar sorabilir misiniz?

Serpil Aygün Cengiz: Tabii, hımm... Bir etnolog, eğitimi boyunca düşünümsel bakış açısını nasıl elde edebilir? (*Sessizlik*) Evet...

Renato Rosaldo: Vaay... (*Güler*) Vaayy...

Serpil Aygün Cengiz: Geniş bir soru. (*Güler*)

Renato Rosaldo: Ah, sanırım şöyle bir şey var, bakın, bunu kendimi hikayenin içine koymak adına yapmıyorum. Kendimi, öznelerin ne söylemek zorunda olduklarına çok daha fazla açıklık getirmek için dahil ediyorum, çünkü muhatabınızı, konuştuğunuz kişiyi, betimleme çabasına girmek için yapılacak şey hariç, bir ilişkide ve dolayısıyla (*duyulamıyor*) oluyor, bu nedenle de diğer kişi gibi doğru şekilde görmenin (*duyulamıyor*) olduğunu düşünüyorum, çünkü kimin kiminle konuştuğunu gördüğünüzde, ne söylediklerinin, diğer kişinin ne söylediğinin çok daha net bir resmine ulaşıyorsunuz. Bunu yapmak için alınan eğitim kadar, burada yapılacak esas şey etnografya yapmaktır ama bunu kendinize uygulamaktır, değil mi? Ve şunu söylemektir, "Bu ilişkinin içerisinde ne söylemek zorunda kaldım?" Ne yaptınız da (*duyulamıyor*) ve benim durumumda ise ben, çok özel bir şey yakalamaya çalışıyordum. İnsanlar benimle empati kuruyordu, anlayışlıydılar ve söyledikleri gibi de davranıyorlardı. Bu, sorunuzu cevaplar mı?

Serpil Aygün Cengiz: Şimdi biraz, birkaç dakika bekleyebilirsiniz Gülgün bunları Türkçeye çevirecek.

Renato Rosaldo: Tamam.

Serpil Aygün Cengiz: Tamam, teşekkürler.

Renato Rosaldo: Evet, bekleyeceğim (*güler*). Rahatlama konusunda çok iyiyimdir.

Serpil Aygün Cengiz: Teşekkürler.

Gülgün Şerefoglu: (*Tercüme eder.*)

Serpil Aygün Cengiz: Tamam, teşekkürler.

Renato Rosaldo: Teşekkürler.

Serpil Aygün Cengiz: Başka biri var mı soru sormak isteyen? Başka soru sormak isteyen kimse var mı? Ceren?

Ceren Kaynak İskit: Evet, öncelikle hoş geldiniz, Sayın Rosaldo. Beni duyabiliyor musunuz?

Renato Rosaldo: Teşekkürler. Lütfen bana Renato deyin. Evet, duyabiliyorum.

Ceren Kaynak İskit: Ah, elbette (*güler*). Teşekkürler, çok teşekkür ederim.

Aslında size şiirlerinizle ilgili bir soru sormak istiyorum; çünkü şiirlerinizi okuduğumda, süreçle ilgili olarak yazdığınız her şeyi gözümde canlandırıyorum ve bu yüzden, çünkü eğitim geçmişimde ben sinematografi üzerine yüksek lisans yaptım ve sizin resimleriniz vesaire her şeyi bir araya getirdiğimde, size kitabınızdan film yapmayı teklif eden oldu mu?

Gülgün Şerefoglu: Peki, önce soruyu çevirebilir miyim?

Renato Rosaldo: *(Duyulamıyor.)*

Serpil Aygün Cengiz: Ama... Hımm... Renato, soruyu anlayabildiniz mi? Soruyu duyabildiniz mi?

Renato Rosaldo: Sonunu duymadım. Kitabım hakkında bir şeyler söyledi... Birisi kitabımı mı ödünç almış, derste mi kullanmış, öyle bir şey mi? *(gülüşmeler)*

Ceren Kaynak İskit: Hayır *(gülür)*, hayır aslında... Eğitim geçmişim nedeniyle, sinematografi üzerine yüksek lisans yaptım ve...

Renato Rosaldo: Evet...

Ceren Kaynak İskit: ... resimlerinizi ve şiirlerinizi yan yana getirdiğimde, gözümde kolayca canlandırabiliyorum, şiirleri ve hikayeyi okuduğumda... Kitabınızla ilgili film çekmeyi teklif eden kimse oldu mu? Size sormak istediğim soru buydu.

Renato Rosaldo: Ooooo... oooo... *(gülür)*. Teşekkür ederim. Muhteşem bir soru. *The Day of the Shelly's Death*'i film yapmak istediler mi, öyle mi? *(gülür)*

Kimse bana film yapma teklifinde bulunmadı ama *The Day of the Shelly's Death* kitabımdan sonra yazdığım, gençlik üzerine, on beş, on altı yaşlarında liseye giden bir grup gençle ilgili olan *The Chasers* adındaki kitabımdan bahsedeceğim. *(Duyulamıyor.)* Liseye giden Meksika-Amerika karması ve *(duyulamıyor)* bir grup hakkında ve sonra birileri bir film çekmek istedi *(duyulamıyor)*, film çekmeyi teklif etti. Bu kitap, daha yakın zamanda ortaya çıkan bir kitap, etnografik şiir *(duyulamıyor)* ve bir sinema filmi çekmeyi teklif ettiler, ama şu anda virüs yüzünden,

COVID-19 yüzünden her şey durmuş durumda.

(Kısa bir süre için internet bağlantısında kesinti olur.)

(Duyulamıyor) yani film, bildiğiniz gibi, film çekmek çok riskli. Filmi bitirecekler mi, paraları mı tüenecek? Bunları bilemezsiniz. Ancak en azından birileri dediğim gibi Duke Üniversitesi Yayınlarının *(duyulamıyor)* *The Chasers* adlı kitabın filmi çekmeyi teklif etti. [Kitabın] içinde fotoğraflar da vardı ve bu, teoride öyle yapmıyor olsam da, şiir ve etnografya birleşimi şeklindeki başka bir deneydi; çünkü bunun, orada olanı iletmeye yönelik daha iyi bir yol olduğunu düşündüm ve böylece *(duyulamıyor)* görebilirsiniz; burada yapmaya çalıştığım şey, şiirde ifade edilmesi için *(duyulamıyor)* çalışmaktı. Bu, sorunuzu yanıtlar mı?

Ceren Kaynak İskit: Teşekkürler.

Renato Rosaldo: Bu cevap sorunuzu yanıtlıyor mu?

Ceren Kaynak İskit: Çok teşekkürler, teşekkür ederim Renato.

Renato Rosaldo: Evet, *(duyulamıyor)* için teşekkür ederim.

Serpil Aygün Cengiz: Şimdi, biriniz Türkçeye çevirir misiniz lütfen?

Ceren Kaynak İskit: Gülgün, sen çevirmek ister misin? Pardon? *(Renato'ya)*

Renato Rosaldo: Çeviriyi bekleyeceğim, değil mi? *(gülür)*

Serpil Aygün Cengiz: Evet, lütfen, lütfen.

Ceren Kaynak İskit: Evet, lütfen.

Gülgün Şerefoğlu: (Tercüme eder.)

Nilüfer Nurgül Özdemir: Ben de bir soru sormak isterim.

Serpil Aygün Cengiz: Renato, yeni bir soru geliyor! Orada mısınız?

Renato Rosaldo: Tamamdır, hazırım (gülür). Hazır ve nazırım.

Nilüfer Nurgül Özdemir: Merhaba! Renato, merhaba, hoşgeldiniz!

Ben şunu sormak istiyorum: Aslında otoetnografi ve *antropoesía* ile ilgili diğer çalışmaları nasıl buluyor ve şu an antropoloji ve etnografiyi bu anlamada nasıl görüyor? Bu bizim için çok kıymetli ve çok çığır açıcı bir kitaptı, farklı bakmamızı sağlayan. Okurken de çok keyif aldık ama kendisi şu anki durumu nasıl görüyor bu çalışmalarda, bu alanda? Teşekkürler.

Gülgün Şerefoğlu: (Tercüme eder.)

Renato Rosaldo: Bence (*duyulamıyor*) bu konu hakkında düşündüğümde temel olarak (*duyulamıyor*) örneğin nerede olduğu (*duyulamıyor*) *Writing Culture* adında, uzun zaman önce dahil olduğum bir kitap yayımladı ve *Writing Culture*'ın söylediği şey, etnografyanın yazılmasının, metodolojimizin bir parçası, araştırma araçlarımızın bir parçası, araçlarımızdan biri olarak düşünmemiz gerektiği ve bence kitap çıktığında, *Writing Culture* çıktığında, insanlar önce hissettiğinizi, ondan sonra kaleme aldığınızı söylemişti. Sorun bunu kaleme almak değildi, buradaki sorunlar veri toplamak için kullanmış olduğunuz araçlardı ve sonrasında yazmak, bir sağduyu meselesiydi ve bunu nasıl yaptığınız

da aşikârdı ve bence o zamanki kanaatimiz, nasıl yazdığımızın aşikâr olmadığı yönündeydi. Bunu yazmak için daha iyi ve daha kötü yollar var. Sonrasında, bunları yazmak için metodolojik ve etnografik olarak nasıl ilerleyeceğimize dikkat etmemiz gerekiyor. Bu bağlamda, ben bunların hepsini biraz biraz açıklamaya çalışırken, başka bir insan grubu hakkında yazmayı içeren etnografik şiir bu projenin devamı hâline geldi. Bana göre, ben bunun şiirini yazmaya geçtiğim zaman bana en önemli gelen şeylerden biri, sorduğum sorunun değişmiş olmasıydı. Bu nedenle, daha geleneksel bir üslupla yazıyor olsaydım soracağım soru “Bu kişi ne tür bir İlongot? Bu kişi Filipinler kabilelerinin ne tür bir mensubu?” iken bunları şiir şeklinde yazmaya başladığımda (*duyulamıyor*) sorduğum soru “Bu kişi nasıl bir insan? Bu kişiyi arkadaşım olarak tanıtmak ister miydiniz? Ve eğer bunu istersem, “Nasıl bir insanla tanışacakları hakkında onlara ne söyledim?” Böylece, İlongotlar hakkında bir şiir serisi yazdım ve bunlarda kendileri hakkında çok fazla etnografik çalışma yaptım ve sonra gördüm ki bu şiirlerde onlar hakkında söylediklerim değişmişti. Şöyle bir örnek vereyim: (*duyulamıyor*) konuşan iki kişinin evinde üç yıl yaşamıştım ve orada yaşadığım her gün dövüşüyorlardı. [Gördüğüm] en iyi dövüşçülerdi, daha önce bu iki kişi kadar çok ve iyi dövüşen kimseyi görmemiştim. (*duyulamıyor*) demedim, çünkü evlilik sistemleriyle ilgileniyordum (*duyulamıyor*) yerel bir evlilikti ve vesaire vesaire. “Bu kişiler ne tür insanlar?” diye sorduğumda ilk söylemeyi düşündüğüm şey “Her gün kavga ediyorlardı” oldu. Bir keresinde birbirlerinin kafalarına tencereyle vurdular (gülür). Acayip bir kavgaydı ve “İlişkileri neye benziyordu? Ne tür insanlardı?” dediğimde söylemek istediğim ilk şey bu olmuştu. Bu bağlamda, (*duyulamıyor*) çok önemli buluyorum.

Serpil Aygün Cengiz: Çok uzun bir cevap oldu. Gülgün, şimdi Türkçeye çevirebilir misin lütfen?

Gülgün Şerefoğlu: Tabii ki, çevireyim.

Renato Rosaldo: Çevirilerini beğeniyorum çünkü sanırım sen benden daha iyi anlattın.

Gülgün Şerefoğlu: Estağfurullah, ama sizin için elimden geleni yapmaya çalışacağım. Teşekkür ederim.

Renato Rosaldo: Tamamdır, teşekkür ederim.

Gülgün Şerefoğlu: (Tercüme eder.) Sanırım özetleyebildim (güler). Teşekkürler (Renato'ya). Galiba size bir soru daha var.

Renato Rosaldo: Evet. Yeni bir soru mu?

Gülgün Şerefoğlu: Tamam...

Serpil Aygün Cengiz: Yoruldunuz mu? Yeni bir soruyla devam edebilir miyiz, Renato?

Renato Rosaldo: Tabii ki! Sorabilirsiniz.

Serpil Aygün Cengiz: Teşekkürler. Evet, sorusu olan var mı acaba? [Renato] "Cevaplayabilirim" diyor.

Ali Osman Aktaş: Ben bir tane soracaktım. Geliyor mu sesim, Gülgün Hanım?

Serpil Aygün Cengiz: Geliyor.

Gülgün Şerefoğlu: Evet, duyuyorum şu anda. Ben mikrofonumu kapatmıştım...

Ali Osman Aktaş: Merhaba Rosaldo Bey. Ben Türkçe sorayım, arkadaşım tercüme etsin. İlongotların [head]hunt[ers] olduğunu bildiğiniz halde onlarla ilk karşılaştığımızdaki duygusal tepkileriniz nasıl oldu ve nasıl hissettiniz kendinizi? Teşekkür ediyorum, iyi günler.

Renato Rosaldo: Muhteşem bir koloni geleneğinde güneş kasketi takan (duyulamıyor) kâşif olduğumu söylemek isterdim, ama öyle değildim (güler). Kafa avcısı olduklarını duymuştum ve korkmuştum. Sizler nasıl hissederdiniz (güler)? Bu insanların kafa avcısı olduklarını düşünüyorum, bu da benim bir hedef olmadığım anlamına mı geliyor[du]? Yani benim peşimden gelmeyecekler mi[ydi]? Ne ben ne de Michelle o dilde hiçbir şey bilmiyorduk. Başka bir dil biliyorduk, ama bunu konuşamıyorduk. İlongot dilim Türkçem kadar kötüydü (güler) ve bu durum utanç vericiydi; aynı Türkçeyi konuşamamanın utanç verici olması gibi, keşke konuşabilseydim. Yaptığımız şey şuydu; ben çok kaygılıydım, endişeliydim, korkmuştum. Evlerinde bulunmak da zordu, çünkü evlerinde yaşıyorduk ve etrafımızda konuşulanları anlayamıyorduk, tamam mı? "Hımm, bunlardan çok iyi hedef olur" mu diyorlardı, ne diyorlardı, bilmiyorduk yani. Yaptığımız şey de şuydu; azar azar, sözcük sözcük (burnunu ve gözlerini işaret ederek) şeklinde, bir şekilde çalıştık, böyle böyle (vine burnunu göstererek ve İlongot dilinde "burun" sözcüğünü söyleyerek) sonra da onlar işaret ediyordu (kulaklarını ve gözlerini işaret ederek). Sonra "Lütfen bize bir hikaye anlatın" dedik, sonra bunu en iyi şekilde yazmaya çalıştık, böylece, bu süreç boyunca anlayamaya başladığımız için giderek daha az korkmaya başladık. Onlarla konuşabiliyorduk ve hedefleri olmadığımızı fark ettik. Böyle bir şey olmayacaktı ama bu süreç, aşırı korku dolu, uzun ve zor bir süreçti. En başta çok fazla korku vardı. Bu korkunun bir kısmı, tahmin edebileceğiniz gibi, kafa avcısı olduklarını duyduğunuz insanların olduğu bir yere gitmekti. Sizin kafanızı veya başka birinin kafasını avlayıp avlamayacağını ve bu işi artık bırakmış olup olmadıklarını

bilmiyorsunuz. Belki de sonuç olarak bunun kötü bir fikir olduğuna karar vermişlerdir, bilemezsiniz. Hiçbir şey anlayamadığınızda, sonrası sizin fantezilerinize ve korkularınıza kalmış. Sonra da zaten işler kontrolden çıkıyor; fakat kolay değildi. Sanırım sorunuzun kısa cevabı şu: Kolay değildi (*güler*).

Dinleyiciler: (*Gülüşmeler*)

Gülgün Şerefoğlu: Teşekkürler, çok sağ olun... Soru zaten Türkçeydi, hemen cevabı söylüyorum. (*Tercüme eder.*)

Renato Rosaldo: Sağ olun, sağ olun (*güler ve alkışlar*).

Serpil Aygün Cengiz: Çevirmenimiz gerçekten muhteşem. Çok iyi çeviriyor gerçekten.

Renato Rosaldo: Bir şey söyleyeyim mi? Çevirmeni zevkle dinliyorum, söyledikleri benim söylediklerimden daha iyi (*güler*).

Dinleyiciler: (*Gülüşmeler*)

Gülgün Şerefoğlu: Şu anda sanırım arkadaşlarımızdan ve dinleyicilerden birkaç soru daha geliyor...

Renato Rosaldo: Tabii.

Gülgün Şerefoğlu: ... ama sizin için de uygun mudur, bilemiyorum; zamanınız var mıydı?

Renato Rosaldo: Evet, cevaplarım. Memnun olurum (*güler*).

Gülgün Şerefoğlu: A, tamam! Bir kontrol edeceğim sohbet panelinden yazanlar var. Hemen bakıyorum... Bakıyorum şimdi, belki böylece siz de birkaç saniye dinlenebilirsiniz (*güler*).

Renato Rosaldo: Tamam (*güler*) (*uyuma taklidi yapar*).

Gülgün Şerefoğlu: Şimdi. Sinematografi ve filmlerle ilgili bir soru daha var.

Renato Rosaldo: Tamamdır.

Gülgün Şerefoğlu: Arkadaşlarımızdan biri, saha çalışmanızda fotoğraf makinenizin yanında video kamera da kullanıp kullanmadığınızı ve eğer kullanmış olsaydınız, sonra bunu film yapsaydınız, film şeklinde düzenleyseydiniz adı ne olurdu diye soruyor. Belgesel mi olurdu yoksa etnografik film mi olurdu? Bunun adı, kategorisi ne olurdu?

Renato Rosaldo: Şimdi, cevabım şöyle; *The Day of Shelly's Death* için filme aldığım bir şey yok ve aslında kitabımda okuduğunuz gibi araştırmanın ilk günlerinde zar zor iki dakikamız oluyordu, bu yüzden de kitap, "iskele" olarak adlandırdığım bir şey oldu. Etnografya üzerine bir şey inşa etmek için yaptığınız, tanıştığınız ilk kişileri ele almaktır ve eminsinizdir, mesela, ben bu konuda yardımcı olacak şeyin rahip olduğuna eminim [ancak] rahibin etnografyasını yapmayacaktım, Ifugao halkının etnografyasını yapacaktım. Bu şekilde, benim Ifugaolarla tanışmama ve onların etnografyasını yapmama izin veren kişi olan rahip benim deneyimimdeydi, saha notlarımdaydı ve etnografyamdaydı fakat etnografyanın konusu o değildi. Böylelikle, ilk başlarda, ilk günlerde fotoğraf bile çekmemeye karar vermiştik. Fikrimiz, çok daha rahat olana kadar beklemek yönündeydi. Hareketsiz obje fotoğrafları çekmeden önce, o zamanlar video ekipmanları çok hantal ve ağırdı ve sahada kullanımları

çok zordu, o yüzden bunu sonra yapabiliriz. Keşke yapmış olsaydık ama insanların güvenini kazanmak zorundaydık ve neyin fotoğrafını çektiğimizi bilmemiz gerekiyordu. Lâkin az önce bahsettiğim ve altmış yıldan fazla zamandır tanıdığım lise arkadaşlarım hakkındaki kitap olan *The Chasers* için video kaydı yaptım. Benim birader videografikerlik yapıyor. Kendisi tüm görüşmelerin videolarını çekti, ama sonra onlarla görüşmeleri ben yapıyordum ve kardeşim videoyu yapıyordu, sonraki adımım da videoların deşifrelerini yapmaktı, yani, ben etnografik şiiri bunlardan oluşturdum, anlatabiliyor muyum? Bunlar, video kaydı alınan sözlü görüşmelerin deşifrelerine dayalıydı. Sonra, bu görüşmelerden bir film yapma işini soruşturduğumda, etnografik filmciler bunun kalitesinin yeterli olmadığını, yani ışıklandırmanın yeterli olmadığını, seslerin yeterli olmadığını söylediler. Yani, bu işin amatör filme benzeyeceğini söylediler. Ben bunu filme dönüştürüp dönüştüremeyeceğimizi tartıştımda ise, “İşte, şöyle yapmanız gerekiyor” demeye başladılar. Sonra bu işin nasıl yapılacağını, benim bildiğimden fazlası olduğunu fark edip zorlamadım. Fakat ben bu işi yapmayı düşünürken birileri çıkageldi ve bir kurmaca film çekmek istediklerini söyledi. Bu şekilde, bu film kurmaca filmi olacaktı; bu profesyonel filmcilerin başka bir fikri olduğu için etnografik film adını alamazdı. Fakat yaptığım kayıt altına alınmış görüşmeleri kullanarak bir etnografik film yapmış olmayı, sonra da bu [film yapımcıları ile] mesela [filmdeki] insanların büyüdükleri eve gidip orada onlarla görüşme yapmayı istedim. Ne yapabileceğimle ilgili sağlam bir fikrim vardı ama elimden gelen bu olduğu için yapılacak en iyi şeyin, grup üyesi olan on bir kişinin her birini kitapta kendi ağzından konuşturmak olduğuna karar verdim. İşte bu çok zorlayıcıydı. Buradaki zorluk şuydu; görüşmelerini, sözlü olarak söylediklerini video kaydına alıyordum, sonra da bunları yazılı bir şeye dönüştürüyordum. Sonra elinizde olan yazılı metnin, temize çekilmiş ve konuşma dili haline getirilmiş standart bir görüşme gibi bir şey olacağını düşünüyorsunuz; sonra Dennis Tedlock’un ve bu işin nasıl yapılacağı hakkında çok kafa

yormuş diğer kişilerin işlerini düşünüyorsunuz. Bu iş, etnolog olarak benim için büyük bir sınavdı. Katılımcılardan birisinin “Bu benim sesim değil”, “Ben öyle bir şey demedim”, “Ben bunu o şekilde söylemedim” diyebileceklerinden, “Yanlış anlamışsın” diyebileceklerinden korktuğum için çok endişeliydim. Sonra neyse ki doğru anladığımı, kitabı çok beğendiklerini ve kitapla gurur duyduklarını söylediler. Fakat bu işi yapmak için etnografya yaparken oluşturduğum tüm becerilerimi, sözcükleri doğru şekilde yorumlamak için şiir yazarken oluşturduğum becerilerin hepsini kullandım gibi geldi; çünkü benim için bu iş, insanların konuşmaları, ifadeleri bakımından isabetli olmama, doğru olmama yönelik bir testti. Sonra bu işin, bir etnolog ve şair için en büyük test olduğu hissiyatına haiz oldum.

Gülgün Şerefoğlu: Teşekkürler, çok teşekkür ederiz.

Renato Rosaldo: Teşekkürler. Şimdi söz sende, arkama yaslanabilirim, değil mi?

Gülgün Şerefoğlu: Evet, sizin için yine kısa bir ara (*güler*).

Renato Rosaldo: Teşekkürler (*güler*)

Gülgün Şerefoğlu: (*Tercüme eder.*)

Serpil Aygün Cengiz: Renato, duygular ve antropoloji hakkında bazı sorular var.

Renato Rosaldo: Tabii.

Serpil Aygün Cengiz: Bu konu hakkında ne düşünüyorsunuz? Sizin için antropolojide duyguların yeri nedir? Ayrıca, kendi sorumu da ekleyebilir miyim? (*güler*)

Renato Rosaldo: Tabii, lütfen...

Serpil Aygün Cengiz: Buradaki herkes, dinleyicilerin birçoğu, öğrenci veya akademisyen olarak halkbilim bölümlerinden. Sizden samimiyetle anlatmanızı istiyorum, folklor çalışmaları ile antropoloji arasında bir fark görüyor musunuz?

Renato Rosaldo: A, güzel soru! (*Güler*) Bence... Antropologlardan ayırt edemeyeceğim birçok halkbilimci tanıyorum; bizim yaptığımızın aynısını yapıyorlar. Bu nedenle, büyük bir fark gördüklerimden birisi, Texas, Austin'den tanıdığımız Américo Paredes'tir. Kendisi bir halkbilimcidir ve etnologların yaptıklarına yönelik bir eleştiride bulunmuştu. Söylediği de şuydu, bana göre çok ikna edici olan birçok örnek vermiş ve haklı olarak etnologların yaptıkları şeyin, toplumda dolaşan bir hikayeden ibaret olan folklorun bir kısmını aldıklarını söylemiştir. Bu doğru olabilir de, olmayabilir de; ama doğru olan şu ki gerçekten dolaşıyor, yani hikaye anlatılıyor ve bu olay antropolojide eski bir şey değil. Bunları söylediği doğru, bu kelimeleri söylediği ama söyledikleri doğru muydu, değil miydi, bilmiyorum; bu ayrı bir soru, değil mi? Etnologların yapacağı işin, bir topluma girmek ve o topluma ait folklorlardan, sanki birilerinin gerçekten yaşadığı bir şeymiş gibi bahsetmek ve bunun amacının aslında, iyi bir hikaye anlatmak olduğunu söylüyordu. Ama sonra bunu yapmadılar, dikkatli dinleyiciler bunun doğru olup olmadığını düşündüler, muhtemelen doğru olmadığını düşündüler, değil mi? Mikropların nasıl olduğu hakkında, hastalığa neyin sebep olduğu konusunda hikayeler anlatırlardı, mikroplar böyle görünür, diğeri de şöyle falan. Sonra tüm hikaye gelir ve Teksas'ta hikayesiyle birlikte anlatılır, [sonra da] Güney Teksas Vadisi'nin güneyi boyunca anlatırlar. Bu halkbilimin biraz (*duyulamıyor*), birinin başına dün gelenler değil, onun hastalık ve mikropla ilgili gerçekten inandığı şey değil; bu, onların anlattığı hikaye ve bu şekilde çalışılması gerekiyor.

Siz de hikayenin biçimi konusunda endişeleniyorsunuz, düşünüyorsunuz vesaire. Bu durumda, halkbilimin size “Dur, dün başına gelenleri veya bir hafta önce ne düşündüğünü veya bugün ne düşündüğünü söylemeye çalışmıyor. Seni eğlendirecek, hoşuna gidecek, seni memnun edecek bir hikaye anlatmaya çalışıyor” deme iznini vermesi, etnografya ile halkbilimin çok verimli bir şekilde kesiştiği muhteşem bir yer gibi görünüyordu. Bu nedenle, bunun [bu insanların] hastalık teorilerine ilişkin mutlak doğru olduğunu düşünmek, bir çeşit kategori hatasıdır ve bu [zaten] mutlak doğru değildir. Bu hikaye, eğlenceli bir hikaye ve diğer benzer hikayelerle birlikte çalışılması ve karşılaştırılabileceği diğer hikayelerle karşılaştırılması gerekir, eksiksiz bir etnografya olarak düşünülmesi değil. Umarım bu [cevap] iyi olmuştur. Burada Paredes'in belli bir makalesine atıf yapıyorum, tamam mı? Duyguyla ilgili bir şey vardı, duygulara hâlâ inanıyor muyum, değil mi? (*güler*)

Serpil Aygün Cengiz: Hayır, duyguların antropoloji çalışmalarındaki yeri... (*Güler.*)

Renato Rosaldo: (*Gülerek*) Evet... Uzun zaman önce söylediğim şeye hâlâ inanıyorum; ne yazık ki, çok kötü bir şekilde, bir etnolog, [geçmişte] gerçeğin güçlü duygular tarafından değişime uğratılmamış sade bir versiyonunu elde etmek için duyguları ortadan kaldırmak durumundaydı ve bu durum hâlâ geçerli. Etnografik çalışma içinde fark edilen güçlü duyguların, hissiyatın, öznenin ağladığının, çok duygulanmış olduğunun, öfkeli olduğunun, kayıtsız kaldığının veya daha derin bir duygu içinde olduğunun bu çalışmaya dahil edilmesinin hâlen hayati bir önemi var diye düşünüyorum. Ancak duyguların sahip olduğu bu güç, öznenin söylediklerinin ayrılmaz bir parçasıdır, değil mi? Bu nedenle, bunların [çalışmanın] dışında bırakılmaması gereken şeyler olduğuna inanıyorum. Size tam da bu konuda verdiğim, yazılı olarak verdiğim, belirli bir örnek aklıma geliyor. Bu örnekte, insanların pazarlık

yapma konusundaki sosyal bir durum karşısında ne denli çekingen bir hâle geldiğinden ancak aynı durumun baş ağıtçılar ile konuşurken pek de böyle olmadığından [bahsetmişim]. Anladım ki, birilerinin onlarla bir ilişkisi olduğu sürece, baş ağıtçılar, tamamen yabancı birisi ile pazarlık etmiyorlardı. Bu kişilerle [baş ağıtçıların] bir ilişkisi vardı; şu soruyu soruyorlardı, “Nasılsınız?” ve gerçekten de bunu kastediyorlardı. Evet, güzel bir soru, “Nasılsınız?” ama insanlar bunun karşılığında tam olarak nasıl olduklarını söylemiyorlar; bu konuda çekingen davranmıyorlar, bunu söylemeye can atıyorlar, nasıl hissettiklerini, nasıl olduklarını gayet iyi biliyorlar ve bu basit soruya cevap vermek istemiyorlarsa şöyle diyorlar, “Ah, söyleyecek hiçbir şeyim yok, sana anlatamam.” “Bu, başıma gelen en kötü şey, bir ay sonra gel, sana anlatayım.” (güler). Buna rağmen bunlar, insanlar, konuşmaya istekli olacaklar. Konuşurken ağlıyor olsalar bile bu konuda kaygı duymalarına gerek yok, bu onları mahvetmez, gözyaşları şimdiye dek kimseyi öldürmemiştir. Bu nedenle de, bu gerçekte var olan güçlü duygular, içlerini parçalayan hisler her ne ise bunlara ve bunları konuşmaya hazır olmaları gerekir. Bu nedenle, kişinin söylediği şeylerin duygusal tonunu ortaya koymanın ve bunu betimlemelerimizde kullanmanın, kendimiz için, yaptığımız işin gerçekten zorunlu bir parçası olduğunu düşünüyorum. Aynı zamanda, bunu yapmaya her zamankinden daha fazla mecburuz, öyle değil mi? COVID ile ilgili olup bitenleri biliyorsunuz. İnsanlar kış mevsiminde günlerini nasıl geçirmek isterler? Güneyliler [kışı] çok kötü geçirdiler biliyorsunuz ki. İki yaşındaki bir çocuğa bakmaya çalışıyorlar tüm gün, başkaları onlara yardım edemiyor ve bu çok bunaltıcı bir yük haline geliyor. Diğer insanlar yaşı daha büyük olan çocuklara bakmaya çalışıyor veya belki bakmaları gereken bir çocukları yok ve çok daha farklı bir deneyim yaşıyorlar. Yine de bunları kaydetmeliyiz ve bu insanların karantinada yaşadıkları bu hayatın kalitesini eski hâline getirmeliyiz. Tüm bunlarla beraber, karantinadayken fark ettim ki birdenbire gözyaşlarına boğuluyorum ve “Ne oluyor? Kimin için ağlıyorum?” diye [kendime]

soruyorum. Elbette ki kendim için değil; keder bu. Ağlıyorum, çünkü birçok insan ölüyor, çünkü birçok insan hasta ve ben hasta olmadığımı, iyi olduğumu bilsem dahi etrafımdaki tüm bu insanlar için ağlıyorum ve çok öfkeleniyorum. Bunun tamamen keder olduğunu biliyorum, artık ne olduğunun farkındayım. Bu nedenle, [duyguları çalışmalara dahil etme işinin] yapmak zorunda olduğumuz şeylerin bir parçası olduğunu düşünüyorum.

Serpil Aygün Cengiz: Teşekkürler...

Gülgün Şerefoğlu: Teşekkürler (*tercüme eder*).

Serpil Aygün Cengiz: Arkadaşlarımızdan biri başka bir soru soruyor size. Soru şu: “Kırk yıl sonra, bugün, Filipinler’deki alan çalışmanızı tekrar yapma imkânınız olsaydı, o dönemde yaptığınız çalışmada eksiklik olarak gördüğünüz şey ne olurdu? Elbette o zamanda bulunmuyor olunuz dışında.”

Renato Rosaldo: Harika bir soru, eğer geri dönebilseydim... Ah, geriye dönmek çok zor olurdu bence. Sebebi ise şu, artık o zamanki kadar genç değilim ve o zaman [yaptıklarımızı] çok yorucuydu, yani, sırtımızda çantalarla yağmur ormanlarındaki patikalar boyunca yürüyorduk, alışkın olmadığım yiyecekler yiyordum, hastalanıyordum; bunları [tekrar] yapabileceğimi düşünmüyorum. Yine de, yapacak olsaydım, alan çalışmasını yürütmek için önceki kadar zorlayıcı olmayan bir yöntem bulurdum. Yiyecek bir şeyler bulmak veya ne bileyim, başka şeyler yapmak için farklı yollar bulabilmeyi umardım çünkü orada [İlongotlar] ne yiyorsa ben de onu yiyordum. Bence kilomda değişiklik yapmama gerek kalmazdı (güler) ve oranın erkekleri ile ava gidemezdim, zannetmiyorum, çok zorlayıcı bir şey. Gitmeden önce yapacağım şey şu olurdu diye düşünüyorum, kasetlerle çalışırdım ve dili öğrenmeye

başlamak için çaba sarf ederdim, dil becerilerimi geliştirirdim ve belki de, kim bilir, bu konuda daha iyi olabilirdim. Sanırım yapacağım şey, lisede Latince öğrenirken yaptığım şeyin aynısı olurdu. Sezar'ın, hani şu ciddi birer askeri sömürü olan savaşları var ya, Galya Savaşları, bunlarla ilgili bir şeyler okuduğumuz her gün kasetleri dinleyip transkripsiyon yapardım ve sonra bunları tercüme ederdim. [Bunun gibi] bir metin parçasını alırdım, transkripsiyonunu yapardık ve yazardık, sonra bunu tekrar İlongot dilinde yazardım ve sonra da bu metni aynı akşam veya ertesi gün tercüme ederdim. Bunu uzun bir süre her gün yapardım, böylece dil için özel bir hazırlık yapmış olurdu. Sağlığıma dikkat etmek için çok çaba sarf etmeye çalışırdım; sağlık konusu, alacağım en büyük risk olurdu. Ayrıca, yapmak istediğim şeylerden biri de (*duyulamıyor*) İlongot olmayanlarla, misyonerlerle, polislerle ve ovalılarla, belediye başkanlarıyla ve oraya gelen resmi görevlilerle olan ilişkileri araştırmak olurdu. O bölgeye yerleşen kişilerle daha fazla çalışmam gerekirdi; bu nedenle de İlongotların etnografisini yaparken, farkında olmadan, birbirine düzgün bir biçimde bağlanmış bir kabileye ait bir kurgu yaratıyordum, yaratmaya çalışıyordum bence, değil mi? İnsanların tümü aynı dili konuştuğunda, hepsi birbiriyle etkileşim içinde olduğunda onları [birbirine bağlayan] daha çok şey oluyor, ancak yerleşimciler, ovalılar ve diğer insanlar açısından bunun daha zayıf, daha iç içe geçmiş bir durum olduğunu ve bu boşluğu doldurmak için çok daha fazla çaba sarf etmeleri gerekiyordu. Geçmişte uygulamalı olarak çalışmamış olmamın nedenlerinden biri, İlongotlarla çok yoğun bir şekilde çalıştığım için Ilocano, Ifugao ve o çevrede konuşulan diğer dillerle ilgilenememiş olmamdı. Oysaki tercümanlar aracılığıyla çalışabilirdim, bakın burada ne kadar iyi oluyor; bu engelleri aşmak için çok daha fazla çaba sarf etmediğim için üzülüyorum, [oraya tekrar gitseydim] bunu yapmak isterdim. Sanırım, yapacağım şey (*duyulamıyor*) içinde değişikliğe sebep olacak kaynakları ortaya koymak olurdu, onların iç dünyalarını. Yani, başka çeşitli güçlüklerle [bu insanların] arasındaki bağlantıları

[ortaya koyardım]; yani, hidroelektrik projelerinden, yakınlarındaki altın madeninden ve bunun gibi çeşitli şeylerden nasıl etkilendiklerini.

Gülgün Şerefoğlu: (*Tercüme eder.*) Sanırım özetledim, değil mi? Umarım hiçbir şey atlamıyorumdur.

Renato Rosaldo: (*Güler*)

Serpil Aygün Cengiz: Hayır, gerçekten atlamıyor, harika bir biçimde tercüme etti. Şimdi, sanıyorum ki, en son sorudayız.

Renato Rosaldo: Son soru mu? Harika bir zamanlama! Bir başka soru daha sorulursa havasızlıktan boğulacağım (*güler*). Harika, haydi bakalım sorun.

Serpil Aygün Cengiz: Evet İteriş, sorunu sorabilir misin?

İteriş Yıldırım: Evet, Hoca'm. Merhaba, Renato Hoca'm, hoşgeldiniz, bizimle birlikte olduğunuz için teşekkür ederiz.

Renato Rosaldo: Merhaba! Teşekkür ederim.

İteriş Yıldırım: Türkçe soracağım ama... *Taru* adlı bir karakter var kitabınızda, ben onun hakkında bir soru soracağım. Bunun, yani bu şiiri yazarken Renato...

Gülgün Şerefoğlu: Özür dilerim, hangi karakterdi, İteriş'çiğim?

İteriş Yıldırım: *Taru*, Trabzon'un T'si ile... Bitkilerle herhalde bununla bir çalışma yapmış ya da zaten onun ağzından bunu dile getiriyor. Diyor ki onun ağzından, *Taru*'nun ağzından "Renato bana bir bitkiyi sordu.

Ben bitkiler hakkında her şeyi bilirim, nerede yetiştiklerini bilirim, kullanım alanlarını bilirim. Annem öğretti bana böyle şeyleri” diyor. Sonra “Diğerlerini sormadı, diğerlerinin adlarının ne olduğunu bilmiyor galiba” diyor. Bunu, aradan yirmi sekiz yıl geçti ve ondan sonra yazdı ya, şiirleri, bu aradan geçen süreçte ekoloji ya da, ne bileyim, botanik üzerine farklı kazanımları oldu da ondan sonra mı böyle yazdı yoksa ilk başta *Taru*'nun bitkiler hakkında çok bilgi olduğunu biliyor muydu? Bunu soracaktım ben. Yani ilk başta *Taru*'nun böyle bilge olduğunu biliyordu da onu yansıtmak, onun ruh hâline bürünmek için mi böyle yazdı yoksa diğer türlü, aradan geçen zaman içerisinde bitkiler alanında daha farklı okumalar yaptı da ondan sonra mı böyle yazdı? Çünkü onun ağzından konuştuğu hâlde şey diyor “Bana bir bitkiyi sordu, diğerlerini sormadı, bilemeyeceğimi düşündü herhalde” falan diyor. Bunu neden merak ettim? Demek istediğim şey, bu kişiyle bitkiler üzerine farklı bir çalışma yürüttü mü? Bunu sorarsan sevinirim. Yani belki yürüttü de biz bilmiyoruz çünkü sadece bu kitabını okudum ben şu an... Teşekkür ederim, bu kadar...

Renato Rosaldo: Evet, bir keresinde şöyle dediğini hatırlıyorum, dedi ki “Bitkiler hakkında bir sürü şey biliyorum. Misyonerler buraya geldiler, bana hiç soru sormadılar, bana bitkiler hakkında hiçbir şey sormadılar, ne bildiğim hakkında hiçbir fikirleri yoktu, ama şimdi sen soruyorsun.” Birlikte ne yaptık, evet birlikte bir çalışma yaptık, orada botanik konusunda bir çalışma yaptık; çiçeği ve meyvesi olan pek çok bitki topladık ve bunları Manila'daki Ulusal Müzeye, botanik açıdan tanımlatmak amacıyla gönderdik. Sonra *Taru* ile birlikte [bu çalışmalara] devam ettik. Onunla birlikte ormana gittim ve bitki topladım. Bana dedi ki “Benim hiçbir şey bilmediğimi düşünüyorsun.” Aslında bu adam sosyal olarak (*duyulamıyor*) tam olarak nesi olduğundan emin değilim ama yürümekte zorluk çekiyordu, bir yaralanma veya hastalık yüzünden, tam olarak ne olduğundan emin değilim ancak akranları tarafından aptal

biri olarak görülmek onu üzüyordu. Sanırım, onun sersem bir yaşlı adam olduğunu düşünüyorlardı, hiçbir şey bilmediğini. Kendisi “Oysaki ben bitkilerle ilgili bir sürü şey biliyorum, vaktimi bu şekilde geçiriyorum.” diyordu. Ben ise etnografi yapmanın ahlaki boyutundaydım, kısmen bizim için (*duyulamıyor*) olan şey, insanların ne bildiğini, ne hissettiğini, hangi konuda uzman olduğunu, neden bahsederken kendilerini iyi hissettiklerini bulmaktı. [*Taru*] ile konuşurken konu bitkilere geldiğinde hemen açılırdı, düşüncelerini açıkça ifade eder hâle gelirdi, bir nevi kendi kendine konuşmaya başlardı; böylece fark ettim ki ona soru sormam gereken konu buydu. Sonra uzun sohbetlerimiz oldu, araştırmalar yaptık ve farklı türlerde (*duyulamıyor*) aradık, bunlarla birlikte geldik ve *Taru* bunların ne zaman olduğunu, bitkilerin ne zaman olgunlaştığını biliyordu. Çiçekleri, en iyi şekilde büyümüş hâllerini, bunlar hakkındaki her şeyi biliyordu; o topluluk içinde gerçekten bir uzmandı. Aynı durumla, İlongotların tarihini yeniden bir araya getirmeye çalıştığım sırada tekrar karşılaştım ve bir soruyu (*duyulamıyor*) sorduğumdan (*duyulamıyor*) daha önce sormuş olmam gerektiğini fark ettim (*duyulamıyor*)

(*İnternet bağlantısı bir süre kesintiye uğrar*)

Serpil Aygün Cengiz: Ooo, Gülgün, [Renato] konuşuyor değil mi bu arada? Eyvah... Aaa, koptu mu?

Renato Rosaldo: (*Tekrar bağlanır.*) Çocukların doğma sırası, başka insanların çocuklarının doğma sırası gibi şeyleri hatırlıyorlar ve bunu mükemmel bir şekilde yapıyorlar. Bazen de hakkında hiçbir şey bilmedikleri bir köyün siyasi durumunu analiz ediyorlardı ve bu konuda berbatlardı. Ne var ki diğer insanların çocuklarının doğma sırası konusunda harikalar yaratıyorlardı. Bana bu kadar iyi bir hafıza bahşedilseydi, tarih [bölümünü] bitirebilirdim, değil mi? (*gülür*) Yani bence, bir anlamda, bu çalışmalara devam ederken görevlerimizden biri,

ne olduğunu pek de sıklıkla düşünmediğimiz, insanların (*duyulamıyor*) bölgesi veya alanının ne olduğunu ve hangi konuda kendilerini uzman olarak gördüklerini, hangi konuda kendilerini açıkça ifade edebildiklerini hissettiklerini keşfetmekti. Hepsi bu kadar değil; yerel bilgi, yerel uzmanlık türleri arasında bile iş bölümünden daha fazlası vardı ve bizim işimizin bir parçası da bunu ortaya çıkarmaktı. Bu da insanların kendilerini, mümkün olduğunca açık bir şekilde ifade etmelerine olanak tanıyacaktı. İşte, benim Taru ile hikayem bu. Aslında “Biliyor musun, birçok insan isimlerini bu çiçeklerden (*duyulamıyor*)” demişti ve tüm bu isimleri bilmekten gurur duyuyordu.

Evet, sorunuz için teşekkür ederim, bu güzel çevirileriniz için teşekkür ederim, buradaki nezaketiniz ve sabrınız için teşekkür ederim. Benim için bir zevkti, bir onurdu, teşekkür ederim.

Gülgün Şerefoğlu: A, teşekkürler!

Renato Rosaldo: Lütfen bunu tercüme edin.

Gülgün Şerefoğlu: Elbette ama tercümeden önce ayrılmak isteyebilirsiniz, öyle hissediyorum. Belki...

Renato Rosaldo: Ne isteyebilirim?

Gülgün Şerefoğlu: Belki ben tercüme etmeden önce ayrılmak istersiniz, bilmiyorum, öyle hissettim.

Renato Rosaldo: Evet, öyle yapayım, öyle yapayım... En sonda söylediğimi, size teşekkür ettiğimi, tercüme edeceksiniz, değil mi?

Gülgün Şerefoğlu: Ah, elbette! Elbette tercüme edeceğim.

Renato Rosaldo: Davetiniz için de teşekkür ederim. Çok keyif aldım. Teşekkürler!

Serpil Aygün Cengiz: Renato, belki şimdi, siz ayrılmadan önce, hep beraber bir ekran görüntüsü alabilir miyiz?

Renato Rosaldo: Olur, tabii, tabii.

Serpil Aygün Cengiz: Evet. Arkadaşlar... Tamam, dinleyicilere kameralarını açmalarını söyleyeceğim, olur mu? Arkadaşlar herkes kamerasını açabilir mi? Ama ekrana kaç kişi sığıyor bilmiyorum ama... Şimdi *screenshot* alacağız. Ne yazık ki ekranda herkes olamıyor. Ama şu katılımcılar [listesi] görünebilir en azından değil mi?

Gülgün Şerefoğlu: Evet, katılımcı listesi açık olabilir isterseniz, Hoca'm.

Serpil Aygün Cengiz: Renato, beni duyabiliyor musunuz?

Renato Rosaldo: Evet, duyabiliyorum.

Serpil Aygün Cengiz: Ekran görüntülerini aldım sanırım. Aldık değil mi arkadaşlar ekran görüntülerini? Herhalde aldık. Peki, siz ayrılmadan önce şiirlerinizden birini dinleyebilirsek çok mutlu oluruz. Şiirlerinizden birini dinleyebilir miyiz?

Renato Rosaldo: Birisi, şiirlerden birini mi okuyacak? (*Bu kısımda sesler gecikmeli olarak iletildiği için bazı kısımlarda anlam karmaşası meydana gelmiştir.*)

Serpil Aygün Cengiz: Evet, lütfeeen!

Renato Rosaldo: Biliyor musunuz, şiirler yanımda değil. Bir bakayım...

Serpil Aygün Cengiz: A-aaa! Bir tane seçebilirim, ekranda bir tane...

Renato Rosaldo: Şiirler yanımda değil, üzgünüm.

Serpil Aygün Cengiz: Şiirlerinizi okuduk, benim en sevdiğim *Silence*.

Renato Rosaldo: A, evet, ben de *Silence* şiirini çok seviyorum...
Teşekkür ederim!

Dinleyiciler: (*Hep bir ağızdan*) Teşekkürler, hoşça kalın!

Fotoğraf: Levent Küey

İlongotların İzinde *Yas ve Melankoli*

Gamze Özçürümez Bilgili¹

*Prof. Dr. Leyla Zileli'ye,
Prof. Dr. Cem Kaptanoğlu'na ve
Dr. Ayşegül Sütçü'ye insanlık halini anlama
çabası denebilecek meslekî yolculuğumda
bana kattıkları onca “şey” için,
Prof. Dr. Serpil Aygün Cengiz'e
ilham veren dostluğu için...*

Renato Rosaldo, “Grief and A Headhunter’s Rage” (Yas ve Bir Kafa Avcısının Hiddeti) (2014) başlıklı makalesinde, Filipinlerin kuzey bölgesi Luzon’un yağmur ormanlarında dış dünyadan yalıtılmış şekilde yaşayan İlongotlardan yaşlı bir erkeğe neden insan kafası kestiği sorulsa kısa ama hiçbir antropoloğun kolay kolay anlamlandıramayacağı şu yanıtı vereceğini aktarır: Onu türdeşlerini öldürmeye yönelten, yastan köken alan hiddetidir. “Öfkesini taşıyacağı” bir yere ihtiyacı vardır ve kurbanının kafasını gövdesinden ayırıp kendisinden uzağa fırlatmak duygularını boşaltmasını sağlar. Böyle yaparak sevdiğini kaybetmenin yarattığı çılgınca öfkeden kurtulacağını umar. Bağlandığı kişinin

¹ Prof. Dr., Başkent Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı (gamzeozcurumez@hotmail.com).

kaybından sonra başarılı bir kafa avı gerçekleştirene dek kendisini cezalandıracağına yemin etmiştir (Rosaldo, 2014: 133). Söz konusu kayıp, doğal ölümle veya kafası koparılarak ya da bir başka erkeğe kaçan karısının bir anlamda sosyal ölümü gibi durumların sonucunda olmuştur. Tüm bu olgular, kahredici kayıptan doğan hiddet duygusunda ortaklaşır. Terk edilme karşısındaki bu öfke, daha derinde yatan hiçbir açıklamaya indirgenemez. Araştırma konuları arasında kültüre özgü duygular da olan Rosaldo şöyle devam eder: “*Antropoloğun görevi farklı kültürleri anlaşılır kılmak olsa da bu yaşını başını almış erkeğin özlü açıklamasının ardındaki gizemi aydınlatmak için daha fazla soru sormak nafiledir. O adama göre aşikârdır ki keder, hiddet ve kafa avcılığı bir bütündür. Bunu ya anlarsın ya da anlamazsın*” (2014: 117).

Rosaldo önceleri bu hiddeti ve yol açtığı eylemi anlamasa da açıklığa kavuşturma gayretinden vazgeçmez. Sanki binlerce yıl önce yaşamış Romalı ozan Terentius’un “*Ben bir insanım; ve insana dair hiçbir şey bana yabancı değildir*” (*Homo sum; humani nihil a me alienum puto*) sözünü ilke edinmiştir. İlongotları, “kafa avcısı”, “kana susamış barbarlar” diye üstten bir bakışla etiketleyip kenara koymak kuşkusuz Rosaldo gibi içten bir merak ve insanlık halinin türlü biçimlerde ortaya çıkabileceği sezgisine sahip birine uygun bir davranış olmazdı. Bu tutumuyla Rosaldo, Freud’u çağırır.

Arkadaş olduğu yaşını almış İlongota kafa avcılığının bir tür değiş-tokuş amacı taşıyıp taşımadığını sorar: Kurbanı avlayıp kafasını kesmesi bir yakını ölümünden esirgemek için midir? Adı İnsan olan İlongot, bu fikri öne sürmesini akla yatkın bulduğunu ancak ne kendisinin ne de diğer İlongotların böyle bir düşünceye sahip olduğunu söyler. O sıralar iktidara gelen Ferdinand Marcos kafa avcılığı yapanların askerler tarafından vurulacağını ilan edince İlongotlar geleneklerini askıya alırlar, yaşlarıyla başa çıkabilmek için de Hristiyanlığı benimsemeye başlarlar. Artık bir

İlongot gibi yaşamalarının önü kapanmıştır, kederin neden olduğu öfkeyi kafa keserek kuskun dışında bir yöntem bulmak kaçınılmaz olmuştur. Onlar da ölen kişinin daha iyi bir yere gittiği inancı ile kayıp karşısında yaşadıkları acıya katlanmaya çalışırlar.

Rosaldo saha araştırması için otuz ay (1967-69, 1974) aralarında yaşadığı İlongotlarda yasın öfkesiyle tetiklenen kafa koparma itkisini 1981 yılında Filipinler’de yeni bir keşif gezisine çıktıkları sırada, kendisi gibi antropolog olan karısı Michelle’in (Michelle “Shelly” Zimbalist Rosaldo) trajik ölümüyle anlayacaktır: “*Yas ve Kafa Avcısının Hiddeti hakkındaki özlü İlongot sözünü ilk kaydedişimden neredeyse on dört yıl sonra bahsedilen duygunun ezici gücünü kavramaya başladım. Yıllarca sandım ki daha titiz bir şekilde sözel ayrıntılara girerek (bir türlü ortaya çıkmıyordu) veya bir başka çözümlemeci düzlemde (bir türlü ele geçmiyordu) kafa avcılığı güdüsünü açıklığa kavuşturabilirim. Oysa ancak kendime ait kahredici bir kayıptan sonra İlongot erkeklerinin insan kafası koparma arzusunun altında yattığını söyledikleri yastaki o hiddeti anladım.*” (2014: 118).

İlongotların *liget* dediği bu patlayıcı duyguyu, İngilizceye *yüksek gerilim* (*high voltage*) olarak çevirir. Karısının ölümünden önce bu duygunun ne olduğu hakkında tam bir fikri yoktur. Kendi deyimiyle o zamanlar *liget*’i açıklama çabaları kör bir insanın açık mavi rengi tarif etmesi gibidir. Bu duygu ilk kez karısı öldüğü gün içinde belirir (Rosaldo, 2014: 124). O sabah keşif gezisine birlikte çıkmayı kararlaştırmışken henüz on altı aylık olan küçük oğulları Manny ateşlenir. Kim kazanırsa keşfe o gider diyerek yazı-tura oynarlar. Shelly kazanınca çok sevinir, kılavuzları Conchita’yla beraber pirinç tarlalarının arasındaki dar patikadan yola çıkar. Renato ise çocuklarla kulübede kalır. Bir süre sonra Conchita gelir, Renato’ya “*Shelly nehre düştü*” der (Rosaldo, 2014: 102). Renato Shelly’nin yuvarlandığı yardan aşağıya koşarak nehir yatağına iner ve

O'nun cansız bedenini bulur. O an için bir öfke kaplar: “*Nasıl beni terk eder? Nasıl düşecek kadar aptal olabilir?*” Ağlamaya çalışır, ama öfke gözyaşlarını kurutmuştur. Bu hiddet, Shelly'nin öldüğü günden itibaren pek çok farklı zamanda ve çeşitli biçimlerde onu ezip geçecektir. Örneğin bir keresinde Palo Alto otoyolunda araba kullanırken bu duygu katlanılmaz biçimde şiddetlenir, kenara çekip durmak zorunda kalır ve ulumaya başlar. O sırada, bedeninden yüksek voltajlı bir enerji akımının geçtiğini ve ağzından çıkıp tüm dünyaya yayıldığını duyumsar. Rosaldo, İlongotların *liget* sözcüğüne sıkıştırdıkları o patlayıcı duyguyu, o hiddeti keşfetmiştir. Yıllar boyu, bazen günlerce bazen saatlerce bu duygu gelir gider, gider gelir...

Önce eylem vardı (Faust/Goethe)

Rosaldo'nun antropolog olarak peşine düştüğü duyguyu, salt İlongotları değil kendisini de yas sürecinde gözlemleyerek çözümlemesi insanı hem dehşete düşürüyor hem de hayran bırakıyor. Akla Talat Parman'ın (2009) “*Fransız psikanalizin Yeni Zelanda asıllı, kuramsal yaklaşımı ile kimi zaman uzak ama çoğu zaman da pek yakın üyesi*” diye bahsettiği Joyce McDougall'ın sözleri geliyor (1978): “*Her insan ruhsallığının karmaşıklığında bir başyapıttır, her analiz de bir macera dolu yolculuktur*”. Rosaldo'nunkafa avcısı oldukları için daha önce pek az çalışılan İlongotları araştırması, her ne kadar nesnel ve akademik bir merakla başlamışsa da McDougall'ın sözünü kanıtlarcasına ruhsallığın karmaşıklığında insanın nasıl bir yapıt olduğunu gözler önüne seren *otoanalitik* bir maceraya dönüşür. Giderek öznelleşen antropoloji yolculuğu aracılığıyla yabancı kültürdeki bir duygunun aslında kendisine ne denli yakın olduğunu keşfeder. Öyle ki İlongot arkadaşı İnsan ile arasındaki temel fark, duyguyu ele alış biçimidir: Rosaldo, kafa kesmez, düşünür. Zihnine gelenlerden veya gelmesinden korktuklarından kurtulmak için dış dünyada kafa avına çıkmaz. Yasın yarattığı şokla ortaya çıkan boşluğa da (kafasızlığa), ardından zihnine üşüşen eziyet dolu düşüncelere de tahammül eder.

Psikanaliz, ruhsal (zihinsel) yapının köklerinin bedende ve onun dürtüsel dayatmalarında bulunduğunu öne sürerken bedensel gereksinimlerin öznel ifadesi olan ilkel duyguların nasıl olup da yavaş yavaş düşüncelere dönüştüklerini göstermeye çabalamıştır. Düşüncenin gelişimi, Sigmund Freud'un metapsikoloji adını verdiği kavram ve kurallar bütününe oluşturmaya başladığı XIX. yüzyılın sonundan günümüze uzanan süreçte psikanalizin odağında yer almıştır. Freud, elindeki kavramsal donanımla bilinçli düşüncenin (ikincil süreçler) yanı sıra bilinçdışı bir düşüncenin varlığını (birincil süreçler); dürtüsel gereksinimlerin (haz ilkesi) ve dışsal gerçekliğin (gerçeklik ilkesi) baskılarının düşüncenin gelişimi üzerindeki bileşik etkisini; bireyin içinden gelenler kadar dışından gelenleri de işlemeye yönelik sürecin (ruhsal aygıtın) zorunlu gelişimini gözler önüne serer.

Belki fazlasıyla indirgemeci bir fikir ama Ferdinand Marcos'un çıkarttığı yasa sonucunda İlongotların zorunlu olarak kafa avcılığından vazgeçmeleri ve yasın neden olduğu karmaşık duygularla baş etmek için Hristiyanlığın ölümden sonra da bir yaşam olduğu inancını benimsemeye çalışmaları geliyor akla. Fransız psikanalist Didier Anzieu'den (1994) bir alıntıyla açıklamak gerekirse: “*Düşünmek, psikanalize göre ertelenmiş bir eylemdir. Eylemlerimizin hedefi arzularımızın gerçekleştirilmesi ile haz elde etmektir. Eylem, gerçekleştirilmesi için gereken koşullar ortaya çıkana kadar geciktirilir. Düşünmek haz ilkesini gerçeklik ilkesinin emrine sokmak demektir ve bu nedenle düşünmek ızdırap verici bir eylemdir*.” Anzieu'nün tanımından yola çıkarak hiddet gibi zorlu duygulardan kurtulmak için kafa kesmenin, ızdırap veren bir eylem olan düşünmeye katlanamamak olduğu öne sürülebilir.

Ancak bu noktada Rosaldo'nun uyarılarını ve bir anekdotunu hatırlamak yararlı olur (2014: 129-130): “*İlongot öfkesi ile benimki iç içe iki daire gibi; kısmen örtüşüyor kısmen de ayrı. Birbirlerinin tıpa tıp aynısı*

değiller. Çarpıcı benzerlikleri olması bir yana, tonları, kültürel biçimleri ve insani sonuçları yas tutma şeklimizi canlandıran öfkeyi birbirinden ayırıyor. Örneğin, hayat sigortası mümessilinin Michelle'in ölümünü mesleki (yani, yaptığı işle ilgili) diye tanımaması içimde uyandırdığı güçlü düşümlere rağmen onu öldürüp kafasını kesmemle ve ardından bir ritüel ile kutlamamla sonuçlanmadı. Bunu aktarma nedenim, kişinin kendi kategorilerini ve deneyimlerini bir başka kültürün üyelerine pervasızca atfetmesine karşı çıkan disiplinin (antropolojinin) yöntemsel açıdan ihtiyatlı duruşunu göstermek istemem. İnsan doğasının evrensel olduğu kabulüne dayalı yüzeysel fikirlere karşı yapılan bu türden uyarılar; çok ileri gidip kendi grubum dışında kalan insanlara ait her ne varsa bana yabancı olduğu şeklindeki aynı ölçüde zararlı doktrini güçlendirebilir. İnsan, geniş yelpazedeki farklılıklar düşüncesi ile herhangi iki grubun belirli ortak özelliklere sahip olduğu mütevazı gerçekliğini dengeleyen bir tutuma ulaşmayı umuyor.” Yas ve Bir Kafa Avcısının Hiddeti makalesinin taslağını hazırlamaya başladığı sıralar yolculuk güncesini bulur. Michelle'in zamansız kaybından altı hafta sonra aldığı notları hayretle okur (2014: 124): “Eğer bir gün antropolojiye geri dönecek olursam bu Yas ve Kafa Avcısının Hiddeti'ni yazarak olacak...” Günce şöyle devam eder: “İlongot çözümünü diliyorum; onlar Hristiyanlara kıyasla gerçeklikle çok daha içli dışlılar. Bu nedenle öfkemi taşıyacak bir yere ihtiyacım var -hem hayal gücünün çözümünün İlongotların çözümünden daha iyi olduğunu söyleyebilir miyiz? Ve biz köylere napalm bombaları atarken onları nasıl kınayabiliriz? Bizim gerekçemiz onlarınkinden daha mı haklı?” (2014: 125)

Anekdote ise Kineşçi'nin “Genel Hatlarıyla Renato Rosaldo'nun Antropolojisi” makalesinden (2017: 68-69): “... yıllarca onları anlamaya çalışmam dolayısıyla, kafa avcılığının iyi bir fikir olduğunu mu düşünüyordum? Hayır, değil. Bundan dolayı dehşet içerisinde miydim? Eskiden, bu olgu bana çok kötü rüyalar gördürüyordu, ama sonra bir

şeyler oldu. Bir gün Manila'ya postamı almaya gittim ve askerlik görevi için çağrıldığımı öğrendim. Vietnam'daki savaşa karşıydım ve tabii ki bu haber beni heyecanlandırmadı. Yaşadığım İlongotların hanesine geri döndüğümde beni evlerinde ağırlayan kişilere ne olduğunu anlattım. Özellikle bu konuyla ilgili birileriyle konuşmaya ihtiyacım olduğundan ne olduğunu anlattım. Ama aynı zamanda alçak bir niyetim de vardı. Bu durumun belki de benim hakkımda İlongotların daha iyi düşünmelerini sağlayacağını hayal ettim. Belki de onların benim insanları öldürmek için bir fırsatım olduğunu düşünebileceklerini, bu da harika bir şeydi. Gerçeklikten bu kadar uzaklaşmış olamazdım. Askerlik görevinden bahsettim ve onlar “bu korkunç”, “üzülme, biz sana göz kulak olacağız, onlar seni burada asla bulamayacaklar” dediler. “Bir dakika, sizin adamlarınızın öldürme işinde olduğunu düşündüm” dedim. Başlangıçta onların, katliam gördükten sonra savaşı onaylamadıkları sonucuna varmıştım. Fakat onlarla biraz daha konuştuktan sonra onların, bizim çoğumuzun yamyamlık (cannibalism) ya da kafa avcılığından dehşete düşeceğimiz gibi modern savaşın varlığından dolayı dehşete düştüklerinin farkına vardım. Bu bir çeşit ahlaki korkuydu. Onlardan bu tepkiyi görmem sebebiyle, bu konunun peşini bırakmadım. Sonunda, onlar “biz bir askerin kendi kardeşlerine bedenlerini satmak için emir verme yetkisine sahip olduğunu gördük” dediler. Onların demek istedikleri şeyin bir komutanın ateş hattının içine doğru hareket etmeleri için astlarına emir verebileceği olduğunu anladım. Bu durum onlara kesinlikle akıl almaz geliyordu. Bir kişi diğerlerine hayatlarından vazgeçmelerini ve hayatlarını kaybetme riski son derece yüksek olan yerlere yerleşmelerini nasıl söyleyebilirdi? Bu onların ahlaki eşiği idi. Bu deneyim benim ahlaki kaidelerimi yerinden oynatmıştı. Şimdi kafa avcılığının iyi bir fikir olduğunu düşünmem bile daha öncesinde sahip olduğum aynı dehşet tepkisine artık sahip değilim. Yaptığımız ve doğal olarak karşıladığımız bazı şeylerin diğer insanların nefretine ilham olabileceğinin farkına vardım.”

Sorunlu Bir Duruma Sorunlu Bir Oyunla Bakmak: *Hamlet*'te Yas ve Melankoli

Freud *Yas ve Melankoli* (1917) eserinde yas kavramını, bir kişi, ilişki ya da idealin kaybına karşı verilen sağlıklı tepki olarak tanımlar. Kişi ölüm ya da ayrılık sonucunda –örneğin bir ilişkinin sona ermesiyle kaybedilmiş olabilir. Yas süreci sırasında, kaybedilen sevgi nesnesine yapılmış olan libidinal yatırım yavaş yavaş geri çekilerek yaşayan insanlara ve sorunlara tekrar yönlendirilir (Reinemann, 2012). Melankoliyi ise patolojik bir zihinsel durum olarak tarif eder. Melankolide kişi sıklıkla şunu deneyimler: “Çok derin ve acı veren bir hüznün, dış dünyaya olan ilginin azalması, sevgi yetisinin yitimi, tüm etkinliklerin ketlenmesi, özsaygının kendinden nefret etme ve kendini yermeye dile gelecek derecede azalması ve bunun sanrısız bir cezalandırılma beklentisiyle doruğa ulaşması” (Reinemann, 2012: 244). (Hatırlamakta yarar var, İlongotlar, yakın bağ kurdukları kişinin kaybindan sonra başarılı bir kafa avı gerçekleştirene dek *kendilerini cezalandıracaklarına* yemin ederlermiş). Freud’a göre, bu suçluluk duygusu ilişkide kayıptan önce var olan ikirciklilikten (ambivalans) kaynaklanır; yaşlı kişi “*sevgi nesnesinin kaybindan dolayı kendisinin sorumlu tutulması gerektiğini çünkü buna kendisinin neden olduğunu*” (1917: 251) hisseder. Acaba İlongotların kafa koparma itkisi Freud’un tarif ettiği biçimiyle melankoliden, yani, tüm etkinlikleri ketleyen ve özsaygının kendinden nefret etme ve kendini yermeye dile gelecek derecede azalmasından mı köken almaktadır? Kendilerine duydukları nefret midir avladıkları kurbanın kafasına yerleştirdikten sonra kesip uzaklara fırlattıkları? Kendi canına kıymamak için cana mı kıyarlar?

Bu konudaki düşüncesini cömertçe paylaşan Prof. Dr. Cem Kaptanoğlu yas ve kafa avcılığı ilişkisini öyle bir yorumladı ki haftalardır izini sürdüğüm gizem çözüldü. Aynen aktarıyorum: “*Kafa avcılığı, nesneyle ilişkimizde öteki sevgisinden / kafadarlıktan önce geliyor. Kanlı kafa*

avcılığı, Öteki kaybının tüm yükünü ötekine kusmak, yasını ötekinin acısına, yasına yıkmak gibi. Oysa yas, kendi kafanın içinde avlanmakla mümkün ve bu avda kendin de av olabiliyorsun. Suçluluk ise bu avın hem bıçağı hem ganimeti, o yoksa ya da kusuluyorsa, gerçek bıçak ve ötekinin kellesi kalıyor elinde... Yaslarını kafa avlayarak tutanlar, kendi kafalarını suçluluk bıçağıyla kesemeyenlerdir bence. Kestikleri öteki kafalarsa, kendi kafalarında avlanamamanın eyleme dökülmüş kanlı semptomu.”

Yas ve Melankoli (1917) makalesine dönersek Freud, yas ile melankoli arasında başlangıçta var olan benzerliğe dikkat çekerken yastan farklı olarak melankolide, kaybın sadece nesnenin kaybı değil kişinin benliğindeki bir kayba da işaret ettiğini vurgular (Reinemann, 2012). Yas, benliğin, libidinal yatırımı kaybedilen nesneden yavaş yavaş özgürleştirdiği bir süreçtir. Bu süreç oldukça fazla miktarda enerji gerektirir, çünkü ortaya çıkan her anı benliği kaybı kabullenmeye zorlar. Bu süreç “gerçekliğin sınanması sayesinde” kolaylaşır; bu, nesnenin aslında gitmiş olduğunun kabul edilmesidir. Sağlıklı yasta, benlik sevgi nesnesinden ayrılır; melankolide ise ayrılamaz. Kaybın gerçekliğiyle karşı karşıya kalan benlik bir karar vermek zorundadır: Sevgi nesnesi olmadan yaşamaya devam edecek midir yoksa onunla birlikte ölecek midir: “*Var olmak ya da yok olmak: Sorun bu!*” (*Hamlet*, III, 1, 56).

Shakespeare’in *Hamlet* tragedyası çözümlenemeyen sorunlar içerdiği için “sorunlu oyun” olarak adlandırılır (Urgan, 1984). Buna karşın, büyük tragedyalardan hiçbiri *Hamlet* kadar merakımızı uyandırmaz. Mîna Urgan’a göre (1984: 364), bunun başlıca nedeni, Shakespeare’in öteki tragedyelerinin baş kişilerinde, Lear’de, Othello’da, Macbeth’de duygular ve tutkular ağır basarken, *Hamlet*’de düşüncenin ağır basmasıdır. Schlegel’in deyişiyle, “bir düşünce tragedyasıdır” *Hamlet* ve *Hamlet*’in kendisi, çok yoğun duyguları ve tutkuları olmakla

birlikte, düşünen bir adamdır her şeyden önce. İşte bu yüzden, onun dış yaşantısından çok iç yaşantısı, ne yaptığından çok aklından neler geçtiği, eylemlerinden çok edilginliği bizi ilgilendirir. İkincisi de eleştirmenlerin, hatta Hamlet'i okuyan ya da seyredenlerin onunla özdeşleşmeleri; onu yorumlarken, kendi kişiliklerini Hamlet'in kişiliğine yansıtmaları; onu kendi benliklerinin bir parçası olarak görmeleridir (Urgan, 1984: 370). XIX. yüzyılın en önemli eleştirmeni William Hazlitt, "*Hamlet olan biziz*" der. Romantik çağın en ünlü eleştirmenlerinden ve şairlerinden S. T. Coleridge, "*Bende Hamlet'ten bir şeyler var*" der (akt. Urgan, 1984: 371). Victor Hugo, Hamlet'in tüm tedirginliğini kendisinin de duyduğunu açıklar. Polonyalı eleştirmen Jan Kott, Hamlet'e bakınca bir aynaya bakarcasına, kendimizi seyrettiğimizi söyler. Narayana Menon, "*Hepimiz Hamlet'iz; onun gibi her şeyi erteleyerek, yüzümüzü maskeleyerek yaşıyoruz*" der. E.C. Lewis, "*Ben neredeysem, Hamlet de orada*" der (akt. Urgan, 1984: 371).

Bu aşinalıkta, yas ve melankoli / ölüm ve öldürme temasının *Hamlet*'te ön planda olmasının payı olabilir. Urgan (1984: 391), Wilson Knight'ın, Hamlet'i Elsinore Şatosunda bir "ölüm elçisi" saymasını, onun yaşamdan koptuğunu, benliğini sadece ölüme adadığını ileri sürmesini çok doğru bulur. Ölen babasının ruhunun yer yüzüne dönmesiyle başlayan bu tragedyada, ölüm Hamlet'i her zaman büyüler. Kendi kendine konuşmalarının en ünlüsü olan "*var olmak ya da yok olmak*" da ölüm ve kendini öldürme konularını işler. Gömüldükten sonra insanın toprakta çürümesinin ne kadar zaman aldığını *mezarıcılardan* öğrenmek ister. Kurumuş kafataslarını eline alıp uzun uzun inceler. Ölmeden önce Horatio'ya söylediklerinden anlaşıldığı gibi, ölüm onun gözünde tam bir mutluluktur. Aslında ancak kendi ölümünü ve amcasının ölmesini istediği halde, bu ölüm elçisi isteyerek ya da istemeyerek amcasından başka altı kişinin ölümüne neden olur. Hamlet adeta Batı dünyasının kafa

kesen İlongotudur; babasının ölümüyle (öldürülmesiyle) ortaya çıkan yasın hiddetinden, *liget*'ten muzdariptir.

Freud (1917), melankoliklerin öz-suçlamalarının kendilerine değil, "sevdiği, sevmiş olduğu veya sevmesi gereken" bir başkasına uyduğunu belirtir. Bu duyguların nesnesi kaybedilmiştir ancak kişi ondan vazgeçmek yerine nesneyi içine katarak, onunla özdeşleşerek -yani, o olarak- kaybı ile baş ediyordu. Şimdi kayıp nesne ile özdeşleşmiş olan benlik, asıl olarak nesneye yönelik olan tüm nefret dolu suçlamaların (hiddetin) hedefi olmuştur: Nesnenin gölgesi benliğin üzerine düşer ve bundan böyle benlik özel bir merci tarafından sanki nesneymiş gibi yargılanır, terk eden nesne. Bu yolla nesne-kayıp benlik-kaybına dönüşür, benlik ile sevilen kişi arasındaki çatışma da benlik ile özdeşimden dolayı değişen benlik arasındaki tehlikeli faaliyet sonucu bir yarığa dönüşür. Böylelikle bazı kişilerde kayıp, yas yerine melankoliyi doğurur ki bu patolojik yas tablosudur.

Freud, melankoliğin öz-suçlamalarını oyundaki sözlerine atıfla Hamlet üzerinden işler: "*Ve hepimize hakkıyla davranılacak olsa, kırbaç yemekten kim kurtulurdu?*" (SE 14:246). Yas kuramcılarınca neredeyse harfiyen alıntılanan *Yas ve Melankoli*, alanyazında "örnek bir metin", Hamlet'in de metapsikolojik dengi gibidir. Freud'un kayba dair yazıları, içeri ile dışarı, nesne ile özne, varlık ile yokluk arasındaki iç içe geçiş ve açılımların karşılıklı etkileşiminin izini, yas ve melankoliyi merkeze alarak sürer: "*Yasta fakirleşen, içi boşalan, dünyadır; melankolide ise benliğin kendisidir*" (SE 14: 246). Yaslı Hamlet'e dünya "*çorak bir yarımada*" (II, 2, 299) gibi görünür ama aynı zamanda melankoliğe uyan şekilde oyun boyunca *yok olma* özlemini dile getirir. Dünyadan ne denli bezdiğini, yaşamın ona ne denli boş geldiğini, her şeyden nasıl tiksindiğini anlatır ve her fırsatta ölmeyi diler: "*Ah, bu fazlasıyla sağlam bedenim keşke erise, Eriyip de bir çiy damlası olsa*" (I, 2, 303).

Derin bir keder ve çaresizlik duygusuyla belirli ağır depresyon anlamına gelen melankolinin, eski Yunancada *kara safra* (melancholé) sözcüğünden türediği düşünüldüğünde İlongotların yasla ortaya çıkan hiddeti (*liget*), kafa kesip uzaklara fırlatarak kustuklarını söylemeleri daha anlaşılır hale gelir. Nitekim babasının ölümüyle ilgili olarak bir türlü eyleme geçemeyen Hamlet'in tüm benliğini zehirler. Shakespeare'in yaşadığı dönemde, Robert Burton'un *The Anatomy of Melancholy*'sinden (Melankolinin Anatomisi) (1621) anlaşılacağı üzere, melankoliye büyük bir ilgi duyuluyordu. Wilson Knight, Hamlet'i melankoli illetinin bir kurbanı olarak görür: Yaşamakta bir anlam bulamayan, hep kendini öldürmeyi düşünen, çektiği acılar yüzünden eylem gücü sekteye uğrayan biri (Urgan, 1984: 535). Yine melankoliye özgü ruminatif düşüncelerde olduğu gibi Hamlet fazlaca düşünmekten muzdariptir. Schlegel, Hamlet'te düşünce yoğunluğu nedeniyle eylem yeteneğinin felce uğradığını, edilginliğini örtbas etmek için bahaneler uydurduğunu, "düşünce labirentleri içinde yolunu şaşırdığını" ileri sürer (akt. Urgan, 1984: 535).

Kayıp Dünyayı Yeniden Yaratma İsteği

"Bağlanma insanın biyolojik yazgısıdır" (Bowlby 1969) sözünden hareketle her türlü kaybın ardından, ancak en çok da ölümle gelen ayrılığın ardından yas tutulacağı söylenebilir. Bowlby (1980), yas tutmayı dört evreye ayırır: Hissizleşme; özlem ve arayış; dağılma ve çaresizlik; sonrasında yeniden örgütlenme. Kuşlar, primatlar ve benzeri hayvanları kapsayan araştırmalarının sonucunda şunu ortaya atmıştır: Yas süreci kültürler (ve türler) arası değişiklikler gösterebilmesine rağmen bir nesnenin kaybına verilen tepki aslında birincildir (Reinemann, 2012). Öte yandan, yas çok boyutludur ve kaybın doğası, özümseme şekli, kaybın anlamı, kaybedilene karşı duygular gibi pek çok etkene bağlı olarak değişebilir. Rosaldo sayesinde ise yas sürecinin doğasının, kültürel,

toplumsal ve tarihsel güçlerce nasıl etkilenebildiğini akılda tutmanın şart olduğunu kavriyoruz.

Freud'a göre bellek yas karşısında direnir, çünkü yitirilen sadece bir kişi/nesne değil, insanın o kişi/nesneyle kurduğu ilişkidir aynı zamanda (Kalaycı, 2014). Başarısız yas durumunda, bellek yitirilene takılmakta ve saplantılarla, tekrarlarla yası sürdürmektedir. Bu durumu aşabilmek için bir "yas çalışması"na ihtiyaç vardır: Yani, "öleni öldürme süreci"ne. Yas çalışması, yitirileni, bellekte, sembolik olarak başka bir yere taşımakla yapılır; böylece saplantılı tekrarlardan kurtulan benlik, özgürlüğüne kavuşur. Bu zorlu süreci Rosaldo'nun *Shelly'nin Öldüğü Gün: Yasın Şiiri ve Etnografisi* (2014) adlı kitabında yer alan *Yas ve Bir Kafa Avcısının Hiddeti* makalesine yeniden dönerek gözden geçirelim (Rosaldo, 2014: 124): "*Michelle'in ölümünden ancak on beş ay kadar geçtikten sonra tekrar antropoloji yazabilmeye başladım. Yas ve Bir Kafa Avcısının Hiddeti makalesinin ilk versiyonunu hazırlamaya başlamak aslında katartik oldu fakat sanılanın aksine kompozisyonu tamamladıktan sonra değil onun öncesinde. Zihnimi ciddi şekilde meşgul eden girişin ilk halini yazmaya başlamamdan bir ay önce yoğun bir çökkünlük hissedip hastalandım. Sonra bir gün kelimenin tam anlamıyla bir sis dağıldı ve sözcükler akmaya başladı. Sanki ben yazmıyordum da sözcükler benim aracılığımla kendi kendilerini yazıyorlardı.*"

Kitapta daha önce farklı versiyonları birçok kez yayımlanmış bu makalenin yanı sıra 58 şiir, 5 kroki ve 18 fotoğraf yer alıyor. Şiirler, Ağustos 1981'den 11 Ekim 1981'e, yani, Shelly'nin öldüğü güne ve sonra trajik olayın ertesi günü 12 Ekim'e kadar uzanan dönemden izlenimleri anlatıyor. Sadece kendi bakış açısından değil, Rosaldo'nun bir rezonans yakalayarak oradaki yerlilerin ya da bu ölüm nedeniyle karşılaştığı kişilerin bakışından da izlenimlerin yer aldığı şiirler bunlar. Rosaldo Michelle'in ölümünden önce de şiir yazan biridir ancak

olayın sonrasında yazmayı bırakır. Aradan yıllar geçtikten sonra bu ağır travmatik kaybın üzerine yazmaya karar verir. Şiirlerini oluşturma aşamasında öncelikle uzunca bir süre düşünür. Ardından 2009 ve 2010 yazlarında, yaşadıklarını; kokuları, nesnelere, varlıkları, olayları hatırlamaya çalışır. Saha çalışmasında kullandığı günlük hatırlamasını kolaylaştıran en önemli unsurlardandır. Sonucunda ortaya okuru delip geçen bu olağanüstü *yas çalışması* çıkar. Rosaldo, kitapta şiir ve etnografya ilişkisini de tanımlar: “Şiir güçlü deneyimler ve algılar içinde yaşamama izin veriyor; bu duyguları anlaşılır, canlı ve mevcut hale getirmemi sağlıyor. Antropoesía, yani, antropoşiir; etnografik duyarlılıkla betimlemenin odakta olduğu bir şiirdir.” (2014: 106).

Melanie Klein’in takipçilerinden psikanalist Hanna Segal’e göre, sanatçının yaratma ihtiyacı, kendi iç dünyasının paramparça olduğuna dair derin algısından ve bu kayıp dünyayı yeniden yaratma isteğinden doğar (Quinodoz, 2010). Segal, her türlü yaratımın her zaman için kayıp bir dünyanın yeniden yaratılması olduğu ve sanatçının çoğu zaman bunun bilincinde olmadığı fikrinde ısrar eder. Sanatçı aynı dünyayı yeniden yaratmaz, onu dönüştürür ve ona kendine özgü farklı bir biçim verir. Freud, *Düşlerin Yorumu*’nda (1900) yas, otobiyografi ve Hamlet’in hikayesi arasında doğrudan bir bağlantı kurarak bir yerde Segal’in fikrini destekleyen bir iddiada bulunur (Lupton ve Reinhard, 1993): “Hamlet’te karşımıza çıkan, şairin kendi zihni de olabilir kuşkusuz. George Brandes’in (1896) kaleme aldığı Shakespeare üzerine bir kitapta Hamlet’in Shakespeare’in babasının ölümünden hemen sonra (1601’de), yani doğrudan yas etkisi altında, babasına ilişkin çocuksu duygularının yeniden canlandığını varsayabileceğimiz bir dönemde yazıldığından bahsediliyordu. Shakespeare’in küçük yaşta ölen oğlunun adının da ‘Hamnet’ olduğu biliniyor ki bu da ‘Hamlet’ ile aynı.” (SE 4:265-66). Burada Freud, Hamlet’i Shakespeare’in otobiyografik maskesi olarak ortaya koyar. Shakespeare’in öz-temsili yas deneyimine konumlandırır.

Freud’a göre, Shakespeare, yas tutan Hamlet’te kendini bulur; söyleneceye göre Hayalet karakterini bizzat oynamış olan Shakespeare, kendisini ölü babanın yerinde de konumlandırır. Yanı sıra, oyuna ölmüş oğlunun ismini vererek, Freud’un Shakespeare’i, dramayı bir tür mezar taşı yazısına dönüştürmüştür. Diğer yandan, Freud da *Düşlerin Yorumu*’na (1908) yazdığı ikinci önsözde metni babasının ölümünün derinlemesine çalışılması olarak sunar: “Zira bu kitabın benim için öznel bir anlamı daha var; ancak tamamladıktan sonra kavradığım bir anlam bu. Meğer bu kitap, otoanalizimin bir parçası; babamın ölümüne, yani bir erkeğin yaşamındaki en önemli olaya, en etkili kayba verdiğim tepkiymiş. Bunu keşfettikten sonra, bu deneyimin izlerini yok etmek bana mümkün gelmedi.” (SE 4: xxvi).

Segal’e göre, bütün sanatçılar arasında yaratma sürecinin en kapsamlı betimlemesini veren Marcel Proust olmuştur çünkü *Kayıp Zamanın İzinde* adlı eserinde sanatçının kendi kayıp dünyasını yeniden bulabilmek ihtiyacıyla yaratmaya zorlandığını aktarır (Quinodoz, 2010). Yapılan şey geçmişini zihinsel çabayla yeniden hatırlamak değil, tıpkı Proust’un çok güzel ifade ettiği gibi anıya bağlı coşkusal gücü yeniden bulabilmektir: “Hissettiğimi alacakaranlığın içinden... çıkarmak, onun tinsel eşdeğerine dönüştürmek gerekiyordu; ne var ki bana eldeki tek yöntem gibi gelen bu şey, bir sanat eseri yaratmak değildi de neydi?” Bir başka deyişle, kaybı kabullenmek ve yas, yaratıcı itkinin kaçınılmaz bir ön şartıdır: “Yeniden yaratma ancak kaybın ve yas deneyiminin kabullenilmesinden sonra gerçekleşebilir.” (Segal, 1952: 32). Segal, “Estetiğe Psikanalitik Bir Yaklaşım” (1952) makalesinde varsayımını şu derin ifadeyle özetler: “İçimizdeki dünya yıkıldığında, ölüm ve sevgisizlik durumundayken, sevdiğimiz insanlar paramparça ve kendimiz de umutsuzluğa mahkûm iken, işte o zaman dünyamızı parçalarından yeniden yaratmalı, parçaları birleştirmeli, ölü parçalara hayat üflemeli, hayatı yeniden yaratmalıyız.” (1952: 317). Rosaldo’nun *antropoesía*’sında yaptığı gibi.

Bitirirken Prof. Dr. Serpil Aygün Cengiz'in Rosaldo'nun *Shelly'nin Öldüğü Gün: Yasın Şiiri ve Etnografisi* kitabını odağa alarak gerçekleştirdiği ve ülkemiz akademisinde bir başka örneğine rastlamadığım şekilde katılımcıların da kendi üzerlerine düşünerek gerçekleştirdikleri bu özgün çalışmanın uyandırdığı iki çağrışımı paylaşmak isterim. İlki, *otoetnografi* olarak adlandırılan yaklaşımın ne denli psikanalize benzediği: Rosaldo, alanda baskın tutum olan olguyu tamamen nesnel şekilde gözlemek yerine, içine kendi üzerine düşünmeyi kattığı ve bana fazlasıyla analist ile analizandin konumunu hatırlatan bir yaklaşımı benimsiyor. Bir psikanaliz sürecinde, salt analizand ve onun zihni değıldir anlaşılıp çözümlenmeye çalışılan. Haftada 3-5 seans sıklığı ile yıllar boyu süren bu yoğun etkileşim içinde analist, analizandin olduğu kadar kendi zihnini de dikkatle izlemekte ve bedeninde hissettiklerinden, duygularına, düşüncelerine sürekli kendisini gözleyerek üzerine düşünmektedir. Ancak bu şekilde analizandi anlayabilir. Bu nedenle McDougall "*her analiz de bir macera dolu yolculuk*" der. İkincisi, Renato Rosaldo'nun çalışmaları ile Theo Angelopoulos sineması arasındaki benzerlik ve İstanbul Psikanaliz Derneğinin 18 Şubat 2012 tarihinde düzenlediği "1. Sanatçıyla Buluşma" etkinliğinin bu kitapta derlenen 26 Ağustos 2020 tarihinde gerçekleşen "Onun Kitabını Anlatıyorum" buluşmasını çağrıştırması. Ünlü sinemacı Theo Angelopoulos ile karşılaşmak, söyleşmek ve onun yapıtlarını psikanalitik açıdan ele alıp tartışmak amacıyla heyecanla süren hazırlıklar, 24 Ocak 2012 tarihinde zamansız bir yerde duruverir çünkü Angelopoulos *Öteki Deniz* filminin çekimleri sırasında bir motosikletin çarpması sonucu ölür. Psikanalist Ayça Gürdal Küey, daha sonra bir kitapta toplanan etkinlik konuşmalarının önsözünde şunları aktarır (2013): "*Kayıp, acı, hüznün ve yas bizi tekrar ve tekrar Angelopoulos sinemasına çağırıyor. Artık Onunla olan ilişkimiz sonsuzluğa doğru açılmıştı. Etkinlik bu kez O'nun anısı için gerçekleşecekti. Henüz yas sürecini tamamlamamış ailesi, Theo Angelopoulos'un psikanalize ve özellikle İstanbul'daki bu toplantıya verdiği önemi bildiği için, büyük*

bir özveri ile etkinlikte hazır bulundu." (2013: 7-8). 26 Ağustos 2020'de "Onun Kitabını Anlatıyorum" buluşmasına Rosaldo katıldığında tüm izleyicilerde beliren coşkuyu salt ses çözümlmelerinden okurken bile heyecanlanmak, 18 Şubat 2012 etkinliğinin hüznünü daha da katmerlendirdi. Şöyle seslenmişti Ayça Gürdal Küey salona (2013: 13): "*O'nun filmleri ile bize sunduğu zengin duyguların içindeyiz bugün. Kayıp, ayrılık, yas, acı, hüznün ama onların yanında dostluk, insancılık ve umut da...*" Rosaldo'nun kitabı Angelopoulos'un filmleri gibi zamana, anılara, ayrılıklara ve yaşlara yapılan vurguların yanı sıra tamamlanmamış bir şiirin sözcüklerinin peşindedir sanki.

*Hiçbir şey sona ermedi, ermez de,
geçmişe doğru süzülüp giden bir hikayenin
başladığı yere döndüm
Zamanın tozunda berraklığını yitiren ve sonra da
Ansızın, öyle bir anda tıpkı bir rüya gibi
Geri gelen bir hikaye
Hiçbir şey sona ermez...*

Theo Angelopoulos ("Zamanın Tozu")

Sevgili Babam'a, kulağımda hâlâ canlı kalan anlattığı tüm hikayeler ve Shakespeare'den alıntılar için şükranla... Hiçbir şey sona ermez.

Kaynaklar

Anzieu, D. (1994) *Le Penser: du Moi-Peau au Moi-Pensant*. Paris: Dunod.

Bowlby, J. (1969) *Attachment and Loss: Attachment (Vol. 1)*. New York: Basic Books.

Bowlby, J. (1980) *Attachment and Loss: Loss, Sadness and Depression* (Vol. 3). New York: BasicBooks.

Brandes, G. (1896) *William Shakespeare: A Critical Study*. New York: MacMillan, 1926.

Freud, S. (1900) *The Interpretation of Dreams*. Trans. James Strachey. New York: W. W. Norton & Company, 1990.

Freud, S. (1917) *Mourning and Melancholia*. Trans. James Strachey. New York: W. W. Norton & Company, 1990.

Kalaycı, N. (2014) Klasik Tragedyalarda “Yakışsız Ölüm”, “Yas” ve “Tanıklık” sorunu. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 54(2): 193-210.

Kineşçi, E. (2017) Genel Hatlarıyla Renato Rosaldo'nun Antropolojisi. *Antropoloji*, 33:51-78.

Küey Gürdal, A. (2013) Önsöz. *Sanatçı ile Buluşma: Theo Angelopoulos* içinde (ed. A Gürdal Küey). İstanbul: Bağlam Yayınları.

Lupton, J., Reinhard, K. (1993) *After Oedipus: Shakespeare in Psychoanalysis*. Ithaca and London: Cornell University Press.

McDougall, J. (1978) *Plea for a Measure of Abnormality*. Paris: Galimard.

Parman, T. (2009) Psikanalist ve Sanatçı: Belli Bir Cinayetin Savunması. *Psikanaliz Yazıları*, 18: 15-22. İstanbul: Bağlam Yayınları.

Reinemann, J. (2012) İmgesel ile Gerçek Arasında: Arjantin'deki Yas ve

Melankolinin Portre Fotoğrafları. *Uluslararası Psikanaliz Yılığ* 2012. İstanbul: Sel Yayıncılık, s. 97-98.

Rosaldo, R. (2014) Grief and A Headhunter's Rage. In *The Day of Shelly's Death: The Poetry and Ethnography of Grief*. Durham&London: Duke University Press.

Segal, H. (1952) A Psychoanalytical Approach to Aesthetics. In *Psychoanalysis and Art: Kleinian Perspectives* (Ed. S Gosso). London: Routledge, 2004.

Quinidoz, J. M. (2010) Hanna Segal'e Göre Yaratıcılık ve Simgesellik. *Bir Düşünce Bir Usta* (Der. Nilüfer Erdem). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, s. 67-82.

Urgan, M. (1984) *Shakespeare ve Hamlet*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.

“Ne çalışıyorsun, ne?!”¹ Folklor Yeni Bir Soluk: Otoetnografi

Serpil Aygün Cengiz

23 Nisan 2021 tarihinde “Halkbilimciler Masal Çemberinde” başlıklı “Folklor Sokağı Atölyesi Karahindiba Tohumları” sanal etkinliğinde Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Halkbilimi Bölümü 2013 yılı mezunu Şeyma Yaltırık Alan, bize (toplantı katılımcılarına) bir masal çemberi yapacaktı. Ben de Şeyma masalını anlatmadan evvel 1974’te Okuma Bayramında yedi yaşında sahnede bir kitaptan masal okurken çekilmiş bir fotoğrafımı katılımcılara göstererek o günü anlatmak istedim. Anlattım da.² Etkinlikten sonraki telefon konuşmamızda Hande Çayır’ın bana söylediği gibi, 23 Nisan’ı kutsamadan çocukluğumdan bir kesit anlattığım bu konuşmam aslında otoetnografik bir fotoğraf okumasıydı. Sonrasında konuşmamı *Turnalar* dergisi için yazılı metin olarak hazırlamaya karar verdim; fakat bu yazım yayımlandığında çalışmamın akademik bir metin olarak değil, bir hatıra paylaşımı olarak yorumlanabileceğinden endişe ettim. Bu nedenle metnimin ön kısmına, şu anda okumakta olduğunuz kısa kuramsal bölümü -otoetnografiyle karşılaşma hikayemle birlikte- eklemeye karar verdim (Aygün Cengiz, 2021:52-58).

Afiş: Dağsu Sörmeç

* Folklor Sokağı Atölyesi Karahindiba Tohumları etkinlikleri süresince çektikleri karahindiba fotoğraflarını benimle paylaşan arkadaşlarıma teşekkür ediyorum. Serpil Aygün Cengiz

Mary Patrice Erdmans, otoetnografi başta olmak üzere bu yeni anlatı yöntemlerini tartıştığı makalesinin başlığını “The personal is political, but is it academic?” (2007: 7) olarak koymuş. Erdmans’ın makale başlığını Türkçe söylersek, “Kişisel olan politiktir, ancak akademik midir?” anlamına gelen bir cümleyle karşılaşıyoruz. Evet, kişisel olan politiktir, aynı zamanda da akademiktir: İşte benim hikayem.

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Halkbilimi Bölümünde 1994-1998 yılları arasında araştırma görevlisi kadrosunda çalışmıştım. Dönemin Etnoloji Anabilim Dalı Başkanı ile Halkbilimi Bölüm Başkanının benimle çalışmayı istememesi sonucunda istifa etmeye zorlandığım bu dönemi, o zaman da, sonrasında da anlamak/anlamlandırmak için çok uğraştım. Neden çalıştığım, o kadar emek harcadığım Bölümümde istenmemiştim? Yaşadığım olaylar sadece benim yaşadığım şeyler miydi? Yoksa üniversiteden öyle veya böyle uzaklaştırılanların öykülerinde kesişimler var mıydı? Aradan yıllar geçti, uzaklaşmak zorunda kaldığım Bölüme doçent olarak döndüğümde yeniden benzer olaylar yaşayınca “Bana belki de tarihsel perspektif gerekiyor” diye düşünerek Bölümün tarihini de merak etmeye başladım. Elbette aklımda -hikayelerimiz çok farklı da olsa- zamanında Fakültenin uzaklaştırılan Prof. Pertev Naili Boratav ve Prof. Dr. İlhan Başgöz vardı. Hikayelerimizde ortak noktaları –varsa- bulmak ve kendi yaşadıklarımı daha iyi anlayabilmek amacıyla Rektörlük ve Dekanlık arşivindeki dosyaları incelemeye başladım.³ Arşiv çalışmalarım sırasında AÜ DTCF Yönetim Kurulu Kararları arasında 3 Haziran 1947 tarihli bir yazıda Pertev Naili Boratav’ın “Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru Kürsüsü”nde asistanı olan Mehmet Tuğrul’u üç ayrı kere şikayet ettiğini şaşırarak okudum. Neticede Dekanlık “Prof. Boratav’la Asistan Mehmet Tuğrul’un ahenkli bir şekilde çalışmaları”nın mümkün olmadığına karar vererek Tuğrul’un “Üniversite Asistanlığı ile (...) ilgisinin kesilmesi icabettiğine kanaat getirmiş ve gerekli işlemin yapılması için Rektörlüğe yazılmasına” karar vermiş. Dünya görüşlerinin

farklı olduğunu bildiğim bu iki değerli halkbilimcinin arasında neler yaşandığını merak ederek olan biteni bilebilecekleri umuduyla Prof. Dr. İlhan Başgöz’e, Prof. Dr. Korkut Boratav’a, Nail Tan’a bu meseleyi sordum; ama onlar da bilmiyorlardı. Mehmet Tuğrul’un iki kızı hayattaydı, fakat büyük kızı demans hastasıydı, görüşemedim; Amerika Birleşik Devletleri’nde yaşayan küçük kızı Güner Ayter ise telefon görüşmemizde bana doğum tarihi nedeniyle olayları bilemediğini ve babasının da evde DTCF’den bahsettiğini hatırlamadığını söyledi.⁴ Sonrasında yine de Halkbilimi Bölümünün hikayesinin peşini bırakmadım, araştırmaya devam ettim.

Kendi kişisel hikayemi anla(t)mak için duyduğum heyecan ve istek ise arttıkça artıyordu, ama hikayemi anla(t)maya nereden, nasıl başlayacağımı bilemiyordum. “Hikaye” sözcüğünün geçtiği her yere takılıp kalıyordum. Avustralyalı komedyen Hannah Gadsby 2018 yılındaki “Nanette” isimli gösterisinde, kadın düşmanlığından (mizojini) kaynaklanan yaşadığı sorunları anlatırken kendi hikayesini neden anlattığını açıklamaması beni etkilemişti: “Beni kurban olarak görün diye anlatmıyorum. Kurban değilim. Hikayemin değeri olduğu için bunları anlatıyorum. Hikayemin değeri var. Anlatıyorum, çünkü bildiklerimi bilmenizi istiyorum, bu gerekli. (...) Hikayemin yok edilmesine izin vermeyeceğim. Benimki gibi bir hikaye duymak için neler vermezdim; suçlamak için, ün için, para için, güç için değil”... Sahi insan neden hikayesini anlatma ihtiyacı duyar?

Antropolojide ve/veya antropolojik folklorda “hikaye” denildiğinde elbette ilk akla gelen “etnografi”dir. John Van Maanen geleneksel etnografik metni “realist hikaye” olarak tanımladığı *Alanın Hikâyesi* adlı kitabında “[b]ugüne kadarki en meşhur, en bilindik, en yaygın, en popüler ve en çok farkında olunan etnografik yazım türü”nün bir kültürün realist bir şekilde anlatılıyor olmasından ve etnografik realizmin en

çarpıcı özelliğinin ise “metnin çoğu bölümlerinde yazarın varlığının hiç hissedilmiyor” oluşundan söz ediyor (2017: 67-68). Geleneksel etnografi anlayışındaki bu yaklaşım etnografik çalışmalarda düşünümsel (*reflexive, self-reflexive*) yaklaşımın benimsenmesiyle kırılmıştır. Araştırmacının sahada kendi pozisyonunu açıkça anlattığı okuduğum (Türkiye’den) ilk düşünümsel antropolojik metin sanırım Tayfun Atay’a aitti. Atay’ın 1994 yılında Londra Üniversitesi Doğu ve Afrika Çalışmaları Okulunda tamamladığı “Batı’da Nakşibendi Sufiler” başlıklı doktora tez çalışması 1996’da *Batı’da Bir Nakşi Cemaati: Şeyh Nâzım Kıbrısî Örneği* adıyla İletişim Yayınlarından basılmıştı. Kitapta ta o zaman beni en çok etkileyen bölüm Atay’ın Şeyh ve tarikat üyeleriyle ilişkisinden kendisinin yeşil sarıklı, çember sakallı görünümüyle laik kesimden kişilerle yaşadığı sorunlara kadar sahadaki kişisel deneyimlerini anlattığı bölümdü (2011: 297-329). Kitabın ilk basımının yapıldığı yılın sonlarına doğru ben de çocuk oyunları üzerine yazdığım yüksek lisans tezimin savunmasını girmiştim. Farklı ortamlarda birkaç kere dile getirdiğim gibi yüksek lisans tez danışmanım tezimde Kdz. Ereğli’de yaptığım saha çalışmam sırasında tuttuğum günlükten tezimde bahsetmemi de, “ben dili” kullanmamı da ne yazık ki bilimsel bulmamıştı. Bu nedenle yüksek lisans tezimde araştırma konuma ve sahada karşılaştığım yetişkinlere ve çocuklara ilişkin olarak kişisel duygularımı ve düşüncelerimi anlattığım, araştırmacı olarak pozisyonuma ilişkin değerlendirmelerin olduğu düşünümsel bakış açısı hiç yer almıyor. Halkbilimi alanında doktora tez önerisi sunacak düzeye gelene kadar da araştırma görevlisi olarak çalıştığım Bölümde pozitivist yaklaşımın dışında farklı bir bakış açısıyla kesinlikle karşılaşmadım. Daha sonra Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalında doktora yaparken, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Disiplinlerarası Sosyal Psikiyatri Anabilim Dalında ikinci ve Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalında üçüncü yüksek lisansımı yaparken de düşünümsel bakış açısının tartışıldığına

(eşdeyişle araştırmacının araştırdığı konuya yönelik duygularıyla birlikte kendi kişisel bakış açısını “ben dili”yle paylaştığına, araştırmasıyla ilişkili kendi hikayesini anlattığına) tanık olmadım. Haliyle, bu programlarda yazdığım lisansüstü tez çalışmalarımda düşünümsel bakış açısıyla tez yazmam da benden istenmedi. O kadar ki otomobil reklamlarında modernist ideolojinin nasıl yeniden üretildiğini tartıştığım ve 2005 yılında tamamladığım doktora tezim (Aygün Cengiz, 2009) için neden otomobil reklamlarını konu olarak seçtiğimi ilk defa 2021 yılında kendi kendime ancak sorabildim.⁵

1998’de ayrılıp 2013’te halkbilimi alanına geri döndüğümde de araştırmacının kişisel bakış açısına, kendi hikayesine akademik folklor çalışmalarında hâlâ yer olmadığını gördüm. “6. Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu’nun Ardından” (2017: 209-226) başlıklı yazımda olduğu gibi fırsatını bulduğumda bu konudaki düşüncelerimi el yordamıyla açıklamaya çalıştım; fakat bu bakış açımı hangi yöntemle serimleyebileceğimi bir türlü bulamadığım için sosyal bilimlerde kendimi hiçbir zaman evimde hissetmedim. Düşünümsel yaklaşımın da ötesinde, diğerlerinininkini değil, ayrıca asıl kendi hikayemi anlatmak için yeni bir anlatı yönteminin, “otoetnografi”nin (çok daha eski tarihten öncü çalışmalar bir yana) asıl olarak 1990’larda çoktan doğduğunu öğreneceğim ve senelerdir kendi kendime çırpınarak aradığım bu yöntemi 2020 yılında keşfedeceğim günler neyse ki sonunda geldi. Okuduğum ilk otoetnografik metin antropolog Renato Rosaldo’nun *The Day of Shelly’s Death: The Poetry and Ethnography of Grief* (2014) adlı çalışmasıydı. Kitabı, Covid-19 küresel salgınını ilk yaşadığımız 2020 yaz aylarında (çoğu lisansüstü eğitim alan öğrencilerimden oluşan) bir okuma grubuyla birlikte okumuştum. 26 Ağustos 2020 tarihinde de bu kitaptan anladıklarımızı paylaştığımız bir sanal toplantı düzenledik ve bu buluşmaya Renato Rosaldo da katılarak sorularımızı yanıtladı. Hem kitap hem Rosaldo’nun sorularımıza verdiği içten yanıtlar hepimizi çok etkilemişti.

Rosaldo kitabında temel olarak iki ana eksen üzerinden yasın etnografisini bize aktarıyor. Birincisi, kafa avcısı olan Filipinlerde yaşayan (ve bu kitabın yazıldığı 1980'li yıllarda, üç bin beş yüz kişilik bir etnik grup olan) İlongotların kafa avcılığındaki öldürme arzularının arka planında olan unsurun yasla ilişkisi. Diğer eksen de Rosaldo'nun Filipinlerde bir yolda yürürken ayağı kayıp düşerek trajik bir şekilde ölen eşi Shelly'nin ölümünün ardından Rosaldo'nun tuttuğu yas, özellikle de Rosaldo'nun tuttuğu yasta ortaya çıkan öfkesi. Kafa avcılığına sebep olan öfke ile Rosaldo'nun eşinin ölümünden sonra antropoloğun kendi yasında ortaya çıkan öfke arasında Rosaldo'nun çok ustaca bu kitapta bir bağlantı kurduğunu gördüm. Kitaptan büyülenmişim.

İlk defa çok derinden kavramıştım ki araştırmacı ve araştırma konusu iki ayrı parçaya ayrıştırılamazdı; öyleyse her akademik/sosyal bilimsel metin kesinlikle düşünümsel bir dille yazılmalıydı. Bu düşüncemi Jane Tompkins'in "Me and My Shadow" (Ben ve Gölge) adlı makalesinde araştırmacının ve araştırılanın ayrıştırılamayacağını –tam tamına benim içimden geçen sözcüklerle ifade ettiğini- okumaktan son derece mutlu olmuştum. Jane Tompkins kendisini ve gölgesini (akademik kimliğini ve akademik çalışmalarının içinde ortaya çıkması istenmeyen özel yaşamını) şöyle anlatıyor: "Biri profesyonel dergiler için yazıyor, diğeri gece geç saatlerde günlüklerde yazıyor. Biri 'bağlam' (*context*) ve 'anlaşılabilirlik' (*intelligibility*) gibi sözcükler kullanıyor, tartışmaları kazanmayı, adını basılı görmeyi ve lisansüstü öğrencilere ciddi öneriler vermeyi seviyor. Diğerinden neredeyse hiç haber alınmıyor. Bir zamanlar bir üniversitenin edebiyat dergisinde yayımlanan kısa bir hikayesi vardır, ancak yazdıkları esas olarak 'günlük' ve 'özel' etiketli defterlerde ve klâsörlerdedir. Bu kişi telefonda arkadaşlarıyla çok konuşur, psikiyatriklere gitmiştir, *cappuccinoyu* sever, ruhsal durumu hakkında endişelenir. Babası şu anda hasta ve yakın zamanda intihar eden bir arkadaşı var. İşte buradaki ikilem yanlıştır –ve yanlış değildir. Demek istediğim, gerçekte

bölünme yoktur. Epistemoloji hakkında hisseden ve konuşan aynı kişidir. Problem şu ki sen, profesyonel işini yaparken özel hayatın hakkında konuşamazsın. Epistemoloji veya işte her ne hakkında yazıyorsan, bunun özel hayatınla hiçbir ilgisi yokmuş gibi, [yazdığın akademik] konu daha yüce, daha önemliymiş gibi davranırsın, çünkü yazdığın metin, sadece kişisel olanı (sözde) *aşırıydur*" (Tompkins, 1987: 169).

Derken okuma grubu olarak, (İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi'nde çalışan öğretim üyesi) Hande Çayır'la tanıştık. Hande Çayır 4 Ekim 2020 tarihinde (Folklor Sokağı Atölyesi buluşmaları kapsamında) "Yok Anasının Soyadı" başlıklı bir konuşma yaptı.⁶ Çayır'ın konuşmasının konusu, kendisinin çektiği "Yok Anasının Soyadı" adlı belgeseli ile "Documentary as Autoethnography: A Case Study Based on the Changing Surnames of Women" (2016) başlıklı doktora teziydi. Hande Çayır'ın "Otoetnografi Olarak Belgesel: Kadının Değişen Soyadına Dair Bir Vaka Çalışması" başlıklı doktora tezi benim hayatımda okuduğum otoetnografi yöntemiyle yazılmış ilk akademik metindi. Çayır, doktora tezinde evlendiğinde değişen kendi soyadının hikayesiyle birlikte kimlik meselesini feminist bakış açısıyla ele alıyor ve 2012'de çektiği "Yok Anasının Soyadı" adlı belgeseliyle birlikte "bir insan hakları ihlali olarak" kadının değişen soyadı meselesini tartışıyor. Tezi okurken Çayır'ın kimlik meselesi çerçevesinde kendi çocukluğuna kadar giderek hayat hikayesinin özel ayrıntılarını paylaşmasından, bize yaptığı sunumdaki içtenliğinden çok etkilendim. İşte böylece nihayet 1994'ten beri akademide aradığım, ama hiçbir sosyal bilim alanında bulamadığım nitel araştırma yöntemiyle karşılaşmıştım: Otoetnografi (*autoethnography*).

"Otoetnografi" nedir? Birlikte "Otoetnografi 101" dersine girseydik sanırım, sözcüğün üçlü sacayağı olan yapısıyla konuya bir giriş yapıldığını görürdük. Otoetnografi sözcüğü "oto" (*auto*), "etno" (*ethnos*) ve "grafi" (*graphia*) sözcüklerinden oluşuyor. "Oto" kendilik, "etno" topluma

göndermeyle kültür ve “grafi” yazmak anlamına geliyor. Otoetnografinin kurucularından biri olarak kabul edilen Carolyn Ellis *the Ethnographic I: A Methodological Novel About Autoethnography* adlı kitabında otoetnografiyi “otobiyografik ve kişisel olanı kültürel, toplumsal ve siyasal olana bağlayan araştırma, yazma, hikaye ve yöntem” olarak tanımlıyor (Ellis, 2003: xix). Yöntem olarak otoetnografi, otobiyografi ile etnografiyi birbirine bağlayan görece yeni bir araştırma yöntemi (Ellis, Adams ve Bochner, 2011). “Otoetnografi” sözcüğü ilk defa Karl Heider tarafından 1975’te Endonezya’da okul çocuklarıyla etkileşimini betimlerken kullanılmış (Tetnowski ile Damico, 2014). 1970’lerde ve 1980’lerde sosyal bilimlerde düşünümsel yaklaşımın güçlenmesi ve ayrıca sanat temelli araştırma yöntemlerinin yaygınlaşmasıyla birlikte araştırmacının kendi dikkatini bir araştırma konusu olarak tamamen kendisine çevirmesini sağlamış ve bir nitel araştırma yöntemi olarak otoetnografi ortaya çıkmış. Otoetnografik yöntemde araştırmacı kendisine veya kendisinin de içinde yaşadığı gruba araştırma konusu olarak yöneldiğinden otoetnografik çalışmanın deneyimlenmesinin araştırmacının kendisini de çok derinden etkilediği görülebiliyor. Otoetnografinin otoetnografi çalışması yapanlarca nasıl deneyimlendiğine ilişkin yapılan çalışmalarda bu nedenle çok farklı boyutlar üzerinde durulabiliyor. Örneğin Elizabeth Burke tarafından bu deneyimin irdelendiği doktora tez çalışmasında otoetnografi çalışması yapan araştırmacılar farkındalık, kendini kabullenme, özgüven, farklı dünya görüşleri edinme ve eğitsel bakımdan ruhsal olgunlaşma yaşamaktan duygusal bakımdan acı dolu ve zorlu bir dünyada bulunup aynı zamanda neşeli ve eğlenceli bir dünyaya girme, özgürleşme ve yaşanan deneyimin terapötik olmasına, toplumsal bakımdan bağlı olmaya, sorumluluk hissetmeye ve ait olma duygusuna ve uyumlanma ile içselleştirmeye kadar çok zengin bir kazanımlar dünyasında gezindiklerini söylemektedirler (Burke, 2014: 60-83). Bu araştırma yöntemi kullanıldığında (eski terminolojiyle ifade edersem) “veriler/data” gözlem, katılarak gözlem, görüşme, anılar, ayrıca fotoğ-

raf, kültürel nesnelere gibi (Hokkanen, 2017: 26; Wall, 2014) çok farklı kaynaklardan elde edilebiliyor. Araştırma sonunda ortaya çıkan akademik anlatının iyi bir hikaye olması özellikle önemli; peki hikaye bilimsel bir metin midir? Carolyn Ellis’la birlikte otoetnografinin kurucularından biri olan Arthur Bochner’e göre “İyi bir hikayeden daha kuramsal hiçbir şey yoktur” (akt. Ellis, 2003: 23).

Randy J. Smith otoetnografik bir yüksek lisans tezi olarak hazırladığı çalışmasında aile bireylerinden kaynaklanan travmatik çocukluk anılarının kendisinde nasıl bir psikiyatrik rahatsızlığa yol açtığını anlatırken “Hikayemi anlatırken keşfettim ki saklayacak hiçbir şeyim yok” diyor (2021: 11). Benim de saklayacak bir şeyim olmasın istiyorum. Tam da bu yönüyle otoetnografi -bazen sanatsal, bazen duygusal ve hatta terapötik olduğu için- kimi bilim insanları tarafından yeterince “bilim” olarak görülmebiliyor, ancak basitçe söylemek gerekirse otoetnografiler sosyal bilimlerin araştırma konusuna gerçekten farklı bir gözle bakıyorlar ve amaçlarını kendimizi ve dünyayı daha iyiye doğru değiştirmeyi hedefleyen erişilebilir metinler üretmek olarak görüyorlar (Ellis, Adams ve Bochner, 2011).

Otoetnografi çalışmalarına yakından bakıldığında geniş bir yelpazeye dağılmış yöntem farklılıklarını görmek olanaklı; kimi otoetnografi çalışmaları (klasik etnografların kendilerini daha yakın hissedecekleri şekilde) kuramsal atıflarla yüklü ve analitik çözümlenmelerle doluyken Ellis’in “With Mother/With Child: A True Story” (2001) metni gibi kimi otoetnografi çalışmaları ise öyküsel ve sanata daha yakın.⁷

Bir yaklaşım, bir yöntem olarak “otoetnografi”, araştıran ile araştırılan arasındaki güç ilişkilerini ihmal eden, gündelik sesin karşısında akademik sese öncelik veren geleneksel bilimsel yöntemlerin aslında güçlü bir eleştirisini içeriyor; bu yeni yöntem/ler nesne/özne ayrımını bulanıklaş-

tırıyor, insanları iktidar ilişkileri içinde konumlandırıyor ve insanların kendi adlarına konuşmasına izin vermeye çalışıyor (Erdmans, 2007: 7). Ellis ve Bochner'in analitik otoetnografinin eleştirisini yaptığı makalelerinde söyledikleri gibi geleneksel çözümleme enformasyonun aktarımına odaklanırken, otoetnografi iletişimi vurguluyor ki esasen bu monolog ile diyalog arasındaki farklılıktır; otoetnografik yöntemle çalışmak yeni anlamlara açık olmak ve son sözü söylemek yerine aynı platformu paylaşmak anlamına gelmektedir (Ellis ve Bochner: 2006: 429-449).

Benim yaptığım ve aşağıda okuyacağınız otoetnografik fotoğraf okuma denemesinin “çağrışımsal otoetnografi” (*evocative autoethnography*) örneği olduğunu söyleyebilirim ve evet, bu yöntemle yazılan metinler de “bilimsel”dir. Hatta araştırma daha öznel yapıldığında aslında daha da nesnel olmaktadır (Bochner, 2017: 70). Bu tür metinlerin akademideki makbul bilimsel metinlerden en önemli farklılığı araştırmacının o ideal olamayan halini, kırılğanlığını gözler önüne sermesinden kaynaklanıyor. Araştırmacının kırılğanlığını göstermesinin bir sakıncası yok, hatta bu bize otoetnografinin bir armağanıdır (Bochner, 2017: 71). Neticede sadece araştırmacılar değil, herkes yaralı, her özne kırılğandır.⁸

Otoetnografik Bir Fotoğraf Okuması

Fotoğraf 1974 yılının ilkbahar aylarında çekildi, belki Mart, belki Nisan. Okuma Bayramı. Kdz. Ereğli'de Cumhuriyet İlkokulu birinci sınıf öğrencisiyim. Mekan, Kdz. Ereğli'de bulunan Demir Çelik Fabrikalarının lojmanlarının içindeki bir tesis: Şimdi, Eski Bağlık Kantini veya Eski Bağlık Gazinosu denilen yer. Eski Bağlık Gazinosu, lojmanlarda o yıllarda tüm eğlencelerin düzenlendiği, yemeklerin verildiği, yılbaşı partilerinin de düzenlendiği, mezuniyet balolarının yapıldığı bir mekan. Sanırım hayatımın ilk disko topunu da orada gördüm ben.

Sahnede bir masal okuyorum. Benden sonra da bir şeyler okumak veya sunmak için arkadaşlarım sırada bekliyorlar. Hemen yanımda Atilla ve Mina Sedef var, sınıf arkadaşlarım. Şaşkınca bir sabırsızlık içinde sıralarımı bekliyorlar.

Saçlarım yine her zamanki gibi tepemde sımsıkı bir at kuyruğu. Annemin okul için çok benimsediği saç stilim. Hiç dağılmayan, dağılmasına da izin verilmeyen saçlar.

Hepimiz okuma yazmayı çoktan sökmüşüz. Sol yakamda bunu kanıtlayan kırmızı kurdelem görünüyor... Mavi renk okul önlüğüm, beyaz yakalığım ve kırmızı kravatım. Yakalığım, çoğu arkadaşımın kumaştan yakalığının aksine sevimsiz bir sertlikte plastikten. Anneme yakalığımın kumaştan olması için yalvardığımı, annemin de hiç oralı olmadığını hatırlıyorum. Annem için plastik yakayı temizlemek kumaştan olana göre daha kolaydı belki, bilemiyorum... Kırmızı renk kravatım çoğu arkadaşımın gibi kumaştandı... Ama kravatımın da Nazan'la Nalan kardeşlerinki gibi kırmızı örgü kravat olmasını istiyordum. Çok havalıydı örgü kravat çünkü.

Önlüğümün altından eteğim görünüyor. İlkokula başladığım Eylül ayından beri birkaç ay geçmiş ve belli ki birden boy atmışım. Önlüğüm hayli kısalmış. Yeni önlük de dikilememiş bu arada. Annem çareyi önlüğümün altına etek giydirmekte bulmuş. Üzerimdeki açık gri ekose bir etek. Bu eteğin aynısı -ama elbise şeklinde olanı- annemde de var. Aynı kumaştan ikimize dikmişti. 1970'li yıllarda sıkı takipçisi olduğu Almanca -hayır, Almanca bilmiyordu- *Burda* moda dergisinin her sayısını hiç kaçırmadan alırdı. Dergiden bazen ikimiz için aynı kıyafeti dikerdi, küçüklü büyüklü ikiz gibi giyinirdik... Üzerimdeki etek, dönemin modasına uygun bir envelop etek, ön kısmındaki kumaşların üst üste getirilerek dikildiği... Bu eteği giyerek sokağa çıktığım zaman komşu

teyzeler beni yanlarına çağırır, eteğimi annem nasıl dikmiş diye uzun uzun incelerlerdi... Envelop eteğimi sokakta herkesin içinde kaldırıp merakla incelemeyeydi komşu teyze o gün, iyiydi. Annelerin de bir yarışı var -sırrını çözemediğim.

Ayakkabılarım... Ayakkabılarım sarı beyaz rügan. Yepyeni. Kdz. Ereğli'de en pahalı ayakkabıların satıldığı Do-Re mağazasından. Görür görmez o kadar sevmiştim ki ayaklarımı çok sıktığı halde yalvar yakar aldırılmışım... Okuma Bayramı'ndan sonra bir daha da giyemedim. Derken bir bayram sabahında kapımız çaldı. Ekim 1974'te, Okuma Bayramı'ndan birkaç ay sonra. Bir Ramazan Bayramı sabahında, benim çocukluğumun Şeker Bayramı'nda... Kapımızda iki küçük çocuk. Biri benim yaşlarımda bir kız çocuğu, diğeri de ondan birkaç yaş büyük erkek çocuğu, muhtemelen ağabeyi. Bayram sabahı şeker veya para için gelmişlerdi. Kız çocuğunun ayakkabısı yoktu. Kirli ayaklarında bir çift terlik sadece... Annem onu bizim evin içine aldı. Benim şaşkın bakışlarım altında kendi elleriyle çocuğun ayaklarını banyomuzda sabunlu sularla yıkadı. Kıskançlıktan kalbim patlayacak gibiydi... Sonra bu yetmezmiş gibi kiraz ponponlu çoraplarımı ona yine kendi elleriyle giydirdi... Okuma Bayramı'nda giydiğim sarı beyaz rügan ayakkabılarımı da bu küçük kıza giydirirken artık neredeyse öfke krizine girmek üzereydim! "Ama onlar benim!" diyebildiğimi bile sanmıyorum, kesin boğazımda düğümlemişti sözcükler her zamanki gibi. Annem dönüp gözlerimin çakmak çakmak olduğunu görünce "Sana olmuyordu nasılsa" gibi bir şeyler söyledi sanırım. Bana ait olanın, bana sorulmadan verilmesi, hem de benim yaşlarımdaki bir kız çocuğuna... Seneler sonra annemle bu olayı konuştuğumuzda demişti ki "Çocuk evine gidince muhtemelen ailesi o ayakkabıları satmıştır, ama olsun en azından eve gidene kadar giymiş oldu"... Annemin bu cümlesi şimdi 54 yaşında, işte bir 23 Nisan günü bu metni yazarken bana iyi geliyor veya iyi gelsin istiyorum artık...

Annem Cahide ve benim sınırlarım. Oksimoron. Okuma yazma öğrendikten sonra 1970'lerde çocukların hevesle sahiplendiği minik kilitli defterlerinden istediğimde de izin vermemişti böyle bir defterim olmasına. Bana ait sınırların aile içinde hiç tanınmadığı bu türden çok hatıram var. Kdz. Ereğli Türk Eğitim Derneği Kolejinde üç yıl içinde hepimizi "What is your name?"den Tennessee Williams'ın *A Streetcar Named Desire*'ını (İhtiras Tramvayı) okuma düzeyine getiren çok sevdiğim İngilizce öğretmenim Mr. John Hackett eşiyile Türkiye'den ayrıldığında annem onunla mektuplaşmama da izin vermemişti –Mr. Hackett'tan gelen ilk mektubu İngilizce olduğu için okuyamayınca...

Fotoğrafta elimde tuttuğum kitap ilkökul birinci sınıftaki okuma kitaplarımdan biri. Annemle birlikte kitabımı pofidik tavşanlı mavi fonlu kaplama kağıdıyla kaplamışız, fotoğrafta görünüyor hatta. Mikrofondaki bir masal okuyorum: "Tavşan ile Kaplumbağa Masalı". Yüksek sesle pek güzel kitap okuduğum için Öznur öğretmenim bu masalı Okuma Bayramı'nda okumamı istemiş. Hızıyla övünen tavşanla yarışan ve bu yarış kazanan kaplumbağanın masalı, ne yazık ki Okuma Bayramı için biraz uzunca. O nedenle öğretmenim kırmızı kurşunkalemle masalda bir yere işaret koymuş, tam orada durmam için. Sahnede bizi izleyen bütün anne babalara masalı okuyor olmanın hazzıyla o kırmızı çizgiyi geçiyorum ve okumaya devam ediyorum. Öğretmenim yanıma geliyor, kulağıma "Tamam" diye fısıldıyor. Ama hayır, susmuyorum. Okumaya devam ediyorum. Dinleyenlerin muhtemelen sıkıntıdan patladığı, ama benim heyecandan kendimden geçtiğim, mutluluktan uçtuğum anlar ve masalı –öğretmenimin mızır mızır söylenmeleri eşliğinde- büyük bir gururla tamamlıyorum. Anne babalar beni alkışlıyorlar: Okumamı beğenmişler miydi, yoksa nihayet –onlar için muhtemelen sıkıcı olan- masalı okumayı bitirdiğim için miydi alkışlar?

Geçmişe dönüp çocukluğumdan kalan ve bugün capcanlı hatırladığım üç masal var. Biri, Okuma Bayramı'nda okuduğum bu masal... Tavşanın kaplumbağayı küçümsemesi ve kaplumbağanın da, ama hiç pes etmemesi... Her zaman hatırladığım ve bende iz bırakan diğer masal: "İki Kurbağanın Hikayesi". Bu masalda da bir süt kavanozuna düşen iki kurbağadan biri kavanozdan çıkmak için çırpınmaktan vazgeçer ve kendini bırakır, boğularak ölür. Diğerisi ise o kadar çırpınır ki sütte yağ tabakası olur ve hayatı kurtulur. İki masal birbirine ne kadar benziyor... Unutmadığım üçüncü masal ise "Çınar Ağacı ile Saz Masalı". Saza tepeden bakan, onun inceliği ve narinliğiyle alay eden çınar ağacının çıkan bir fırtınada kırılmasını anlatıyor. Sazın esnekliği hayat kurtarıcı... Her yerde bir ölüm kalım meselesi. Her yerde ölümcül bir yarış.

Sözün gelişi değil, gerçekten ölümcül. Bir masalda kurbağa ölüyor, diğerinde koskoca çınar ağacı ortadan ikiye kırılıyor. İşte bu masallar benden beş buçuk yaş büyük ağabeyimle rekabetimi anlatıyor. Hele çocukluğumdaki rekabet. Anneciğimizin biriciliği olmak için aramızdaki o ölümcül yarış. Shaun Tan, Grimm Kardeşler'in masallarını küçük heykellerle yeniden yorumladığı *Şakıyan Kemikler* (2020) kitabında bu rekabeti de anlatıyor: "Abisi, kardeşinin önden gitmesine izin verdi ve yolu yarılacağından arkasından öyle vurdu ki, kardeşi olduğu yerde düşüp öldü. Abi, kardeşini bir köprü'nün altına gömdükten sonra, yabandomuzunu sanki kendi öldürmüş gibi krala götürüp sundu." Kardeşinizle aranızdaki yarış ortbas etmek için ne yaparsanız yapın toprağın altına gömülü kemiklerden birini bir gün bir çoban görür, kavalına ağızlık yapar ve kaval, olan biteni şakımaya başlar. *De te fabula narratur*, anlatılan senin hikayen. Bu Habil ile Kabil'in hikayesi. Kadim bir insanlık hikayesi. Tanrısının biriciliği olmak isteyen iki kardeşin yıkım dolu hikayesi.

Kemikler böyle şakıdı.

Kaynaklar

Atay, Tayfun (2011) *Batı'da Bir Nakşî Cemaati: Şeyh Nâzım Kıbrısî Örneği*. İstanbul: Berfin Yayınları.

Aygün Cengiz, Serpil (2021) “‘Ne çalışıyorsun, ne?!’ Folkloru Yeni Bir Soluk: Otoetnografi”. *Turnalar Uluslararası Hakemli Türk Dili, Edebiyat ve Çeviri Dergisi*, Ekim-Aralık, Yıl 23, Sayı 84, 52-58.

Aygün Cengiz, Serpil (2019) “Kırık Karanfiller: Bir Folklor Müzesinde Annem Hakkındaki Her Şey”. *Turnalar Uluslararası Hakemli Türk Dili, Edebiyat ve Çeviri Dergisi*, Ekim-Aralık, Yıl 21, Sayı 76, 76-81.

Aygün Cengiz, Serpil (2017) “6. Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu'nun Ardından”. *folklor/edebiyat*, Cilt 23, Sayı 92, 209-226.

Aygün Cengiz, Serpil (2009) *Modernizm, Otomobil Kültürü ve Reklam*. Ankara: Ütopya Yayınları.

Behar, Ruth (1996), *Vulnerable Observer –Anthropology That Breaks Your Heart*. Boston: Beacon Press.

Bochner, Arthur P. (2017) “Heart of the Matter -A Mini-Manifesto for Autoethnography”. *International Review of Qualitative Research (Special Issue: Manifesting the Future of Autoethnography)*, Spring, Vol. 10, No. 1, 67-80.

Burke, Elizabeth (2014) “Challenging the Silences: A phenomenographic Study of How Autoethnography is Experienced”. Doktora tezi. Danışman: Rodney J. Beaulieu. Fielding Graduate University The School of Educational Leadership for Change (Amerika Birleşik Devletleri).

Çayır, Hande (2016) “Documentary as Autoethnography: A Case Study Based on the Changing Surnames of Women”. Doktora tezi. Danışman: Prof. Dr. Feride Çiçekoğlu. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Bilimleri Anabilim Dalı.

Erdmans, Mary Patrice (2007) “The Personal Is Political, but Is It Academic?”. *Journal of American Ethnic History*, Summer, Vol. 26, No. 4, 7-23.

Ellis, Carolyn (2003) *The Ethnographic I: A Methodological Novel About Autoethnography*. USA: AltaMira Press.

Ellis, Carolyn (2001) “With Mother/With Child: A True Story”. *Qualitative Inquiry*, Volume 7 Number 5, 598-616.

Ellis, Carolyn – Adams, Tony E. – Bochner, Arthur P. (2011) “Autoethnography: An Overview”. *Forum: Qualitative Social Research Sozialforschung*, January, Volume 12, No. 1, Art. 10

Ellis, Carolyn S. – Bochner, Arthur P. (2006) “Analyzing Analytic Autoethnography An Autopsy”. *Journal of Contemporary Ethnography*, August, Volume 35, Number 4, 429-449.

Forber-Pratt, Anjali J. (2015) “‘You’re Going to Do What?’ Challenges of Autoethnography in the Academy”. *Qualitative Inquiry*, Vol. 21(9), 821-835.

Hakverdi, Gamze (2020) *Vulnus –Kırılabilirlik Üzerine*. İstanbul: Metis Yayınları.

Hokkanen, Sari (2017) “Analyzing Personal Embodied Experiences: Autoethnography, Feelings, and Fieldwork”. *The International Journal for Translation & Interpreting Research*, Vol. 9, No 1,

Rosaldo, Renato (2014) *The Day of Shelly's Death: The Poetry and Ethnography of Grief*. Durham & London: Duke University Press.

Smith, Randy J. (2021) "Make it happen, Captain! An Autoethnography". Yüksek lisans tezi. Danışmanlar: James Patsalides – Denise Mitten. Prescott College in Adventure Education&Outdoor Therapies (Amerika Birleşik Devletleri).

Tan, Shaun (2020) Şakıyan Kemikler. Çev. Emili İlemre. Ankara: Desen Yayınları.

Tetnowski, John A. – Damico, Jack S. (2014) "Ethnography". *Encyclopedia of Social Deviance* içinde. Ed.: Craig Forsyth – Heath Copes. Sage.

Tompkins, Jane (1987) "Me and My Shadow". *Feminist Directions*, Autumn, Vol. 19, No. 1, 169-178.

Wall, Sarah (2014) "Autoethnography: Possibility and Controversy" (Sanal konferans). https://www.youtube.com/watch?v=pEWF0S-V9F_s&t=727s (Erişim: 31.07.2021).

Van Maanen, John (2017) *Alanın Hikâyesi*. Çev. A. Erkan Koca. Ankara: Atıf Yayınları.

Yoshimura, Ayako (2015) "An Autoethnography of Kin-aesthetics: Retrieving Family Folklor Through the Wearing of Used Kimonos". Doktora tezi. Danışman: Prof. Dr. James P. Leary. ABD: University of Wisconsin-Madison.

Son notlar

1 Büyük bir şaşkınlıkla bana sorulan "Ne çalışıyorsun, ne?!" sorusu, ne olduğunu açıklamaya çalışarak otoetnografiye ilgi duyduğumu anlattığımda yakın bir meslektaşımın tepkisiydi; doğrusu burada güzel de bir yazı başlığı oldu. Metnimi yazarken Anjali J. Forber-Pratt'ın otoetnografik bir doktora tezi yazmaya karar verdiğinde üniversitesinde karşılaştığı tepkileri anlattığı " 'You're Going to Do What?' Challenges of Autoethnography in the Academy" (2015: 821-835) başlıklı makalesini gördüğümde ise "Farklı coğrafyalar, benzer tepkiler" diye düşünerek gülümsemekten kendimi alamamıştım.

2 "Halkbilimciler Masal Çemberinde" başlıklı etkinliğin tamamının video kaydını *YouTube Kulaklı Orman Baykuşu* kanalından izlenebilmektedir (<https://youtu.be/EkSKDukZ490>).

3 2014-2019 yılları arasındaki Ankara Üniversitesi Rektörlük arşivinde ve AÜ DTCF Dekanlık arşivindeki çalışmalarım sırasında bana en büyük desteği veren (AÜ DTCF Etnoloji Anabilim Dalı 2008 yılı mezunu) Meryem Karagöz'e teşekkür ediyorum.

4 Bu sürecin devamında, AÜ DTCF Halkbilimi Bölümünde çalışan tüm öğretim elemanlarının isimlerini arşivdeki belgelerden çıkarttım. 1947'den bu yana Bölümde toplam yirmi dokuz kişi öğretim elemanı olarak çalışmış. Bu kişilerin kimler olduğunu ve içlerinden sadece altısının emekli olabildiğini biraz daha detaylı anlattığım "Kırık Karanfiller: Bir Folklor Müzesinde Annem Hakkındaki Her Şey" (2019: 76-81) başlıklı bir yazı yazdım. Bu yazımda annemle hikayemi AÜ DTCF Halkbilimi Bölümünün hikayesiyle sarmal bir şekilde anlatmaya çalıştım.

5 Doktora tezime ilgili yeni ortaya çıkan düşüncelerimi Filiz Mehmetoğlu'nun yöneticiliğini yaptığı "Akademik Dergiler Paylaşım Platformu"nda anlatmaya çalışmıştım. Konuşmamın video kaydı *YouTube Kulaklı Orman Baykuşu* kanalından izlenebilmektedir (<https://youtu.be/LNpPkFwbTt8>).

6 Hande Çayır'ın "Yok Anasının Soyadı" başlıklı konuşmasını kaydı *YouTube Kulaklı Orman Baykuşu* kanalından izlenebilmektedir (<https://youtu.be/PvVuykQPmlw>).

7 Ayako Yoshimura'nın folklor alanında yazdığı ve 2015 yılında tamamladığı "An Autoethnography of Kin-aesthetics: Retrieving Family Folklor Through the Wearing of Used Kimonos" başlıklı doktora tezini de etkileyici bir otoetnografi örneği olarak gösterebilirim.

8 Kırılganlığa dönük bakış açımı en çok derinleştiren iki metinden biri Ruth Behar'ın *Vulnerable Observer – Anthropology That Breaks Your Heart* (1996) başlıklı kitabı, diğeri ise Gamze Hakverdi'nin *Vulnus – Kırılganlık Üzerine* (2020) adlı metni oldu. Behar gözlemcinin kırılganlığını anlattığı/tartıştığı kitabında antropolojide araştırmacının kırılganlığını (kendisine ve okura) göstermediği metnin artık kendi hayatında yeri olmadığını çok sarsıcı bir biçimde anlatıyor, etkilenmemek mümkün değil. Gamze Hakverdi'nin kitabını okurken metnin derinliği bir yana, beni sürekli geçmişe götürüp sarsan başka bir şey daha vardı: O da doktora tezinden yola çıkılarak hazırlanan bu kitabın yazarının lisans eğitimini Başkent Üniversitesi İletişim Fakültesi'nden almış olması, muhtemelen de benim öğrencim olmuş olması ve bu nedenle de kitabı okurken (bir gün yazmayı istediğim) Başkent Üniversitesi'ndeki yıllarımda oluşan o derin akademik fay hattını sürekli anımsamam.

Akademide Düşünümsellik: Kendi Üzerimize Düşünmek Üzerine Bir Deneme^{1, 2}

Serpil Aygün Cengiz³

“Her ben, dolaylı bir şekilde bir seni anlattı, bir senden yakınıdır.”
Behçet Necatigil

“İzmir. Deprem. Bu hafta çok üzüldük... Sizi gülümsetecek bir paylaşım yapayım o vakit. Bugün bir lisansüstü dersimizde aile fotoğraflarının otoetnografik çalışması üzerine konuşurken derse misafir katılan AÜ DTCF Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı mezunu Sümeyye Sakarya kendi aile albümünden seçtiği fotoğraflarla hazırladığı bir çalışmayı izletti bize. Videoda yer alan fotoğraflardan biri de buydu: 1992’de Eskişehir’in Kayakent köyünde evlenen (eli kınalı) babası ailecek çekilen fotoğrafta bir taşın üstünde duruyor. Ben gayet oidipal havalarda ‘Boyu [fotoğrafta] babasınkinden kısa, ondan mı taşa çıkmış?’ deyince... Sümeyye epey güldü söylediğime tabii:) Çünkü meğer geleneğe göre nikah kıyıldığında damat böyle ‘taşa çıkarmış.’:) Bilmiyorum

Fotoğraf: Levent Küey

1 “Akademide Düşünümsellik: Kendi Üzerimize Düşünmek Üzerine Bir Deneme” başlıklı bu dosya *Turnalar Uluslararası Hakemli Türk Dili, Edebiyat ve Kültür Dergisi*’nde yayımlanmıştır (Nisan-Haziran 2021, Yıl 23, Sayı 82, 62-81).

2 “Akademide Düşünümsellik: Kendi Üzerimize Düşünmek Üzerine Bir Deneme” başlıklı bu yazıda kullanılan Serap Duman İnce’ye ait her iki fotoğraf da Kaş/Antalya’da 9-14 Haziran 2015 tarihleri arasında düzenlenen XVIII. Uluslararası Likya Kaş Kültür Sanat Festivali kapsamında sergilenmiştir. İlk fotoğraf festivalde “Filmden Kareler Fotoğraf Sergisi”nde, ikinci fotoğraf ise aynı festivalde “Akdeniz’in Renkleri Öğretim Elemanları Karma Sergisi”nde yer almıştır. Yazımız için bu fotoğrafları öneren Nilüfer Nurgül Özdemir’e teşekkür ediyoruz.

3 Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Halkbilimi Bölümü öğretim üyesi (serpilayguncengiz@gmail.com)

hangi galakside yaşıyorum:)) Gerçi ben yine de bağlarım bunu berekete, bilinçdışına filan, değil mi Tülay?:))”
Facebook “Halkbilim Bölümü DTCTF AÜ” grubunda
Serpil Aygün Cengiz’in 02.11.2020 tarihli paylaşımı

Yirmi yedi yıldır aralıksız akademide çalışıyorum. Hem kendimle hem tanıdığım çok sayıda akademisyenle ilgili olarak beni en çok hayrete düşüren konu, dünyada alınabilecek en yüksek eğitimleri aldığımız halde akademide çekti(rdi)ğimiz acıların hiç azalmaması, akademinin koridorlarında Martin Buber’in tanımladığı gibi sahici bir ben-sen ilişkisi kuramıyor oluşumuz... Bu konu üzerine öğrencilerimizle de birlikte düşünmeyi istediğim için dönem sonlarında bir değerlendirme yapıyoruz birlikte geçirdiğimiz üç aylık eğitim üzerine... Bu kez de 2020-2021 güz döneminde Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkbilim Anabilim Dalı lisansüstü programında verdiğim “Araştırma Yöntemleri” dersini alan öğrencilerimizle düşünümsel bir değerlendirme yaptık ve öğrencilerimiz aşağıdaki metinleri yazdılar. Her birine emekleri, özenleri için teşekkür ediyorum.

Öğrenci arkadaşlarım konuyla ilgili dönem sonu değerlendirme metinlerini hazırlarlarken Kadir Has Üniversitesi öğretim üyesi olan Prof. Dr. Asker Kartarı 26 Ocak 2021’de Anatolia Turizm Akademisi’nin çevrimiçi dersler kapsamında düzenlediği ve konusu “Sosyal Bilimlerin Geleceği” olan panele beni davet etmişti. 1994-1998 yılları arasında ben AÜ DTCTF Halkbilim Bölümü’nde araştırma görevlisiyken Asker Kartarı Hoca’yla da iki buçuk ay kadar birlikte çalışmıştık; o da Halkbilim Bölümü’nden benim gibi istifa ederek ayrılmıştı. Asker Kartarı Hoca’nın çağrısı ikimizin istifasıyla ilgili anıları içimde yeniden canlandırdığı için ben de bu panelde yirmi yedi yıldır üzerine düşündüğüm konularla ilgili olarak kendi görüşlerimi düşünümsel bir yaklaşımla anlatmaya karar verdim. Öyle de yaptım. Ne de olsa Cemil Meriç’in dediği gibi geçmiş

asla silinmiyor. Konuşmamın başlığı “Kişisel Bir Manifesto”ydu. Bu dönem lisansüstü programımızda “Araştırma Yöntemleri” dersini alan Sibel Taş, Dilek İşler, Serap Duman İnce, Sümeyye Sakarya ve Ayşe Kaygusuz Şimşek’in aşağıda yer alan değerlendirme yazılarına benim manifesto içerikli konuşmamın bu yazı için bir tür önsöz olabileceğini düşündüğüm için yazımın bu paragraftan sonraki bölümüne sözünü ettiğim “Kişisel Bir Manifesto” başlıklı metnimi olduğu gibi ekledim.⁴

Sarah Wall, “Otoetnografi Öğrenmek Üzerine Bir Otoetnografi” başlıklı çalışmasında şöyle diyor: “Bizler pozitivizmin bilim olduğuna inanarak büyüdük” (Wall, 2006: 147). Ben de Kdz. Ereğli ve Ankara’da pozitivizmin bilim olduğuna inanarak büyüdüm. İnandığım bilim, pozitivizm olunca büyük anlatılar içinde mutlak doğruyu aradım. Duygularım ve kişisel hikayelerim asla bu arayışın bir parçası olmadı, çünkü duygular ve kişisel hikayeler metnin ve benim nesnellliğime elbette büyük zarar verirdi. Böylece akademik metinlerimde “biz” öznesi “ben”leri alçakgönüllülük kisvesi altında küstahça kovaladı ve yazdığım metinlerde edilgen yüklemeler etken yüklemeleri sürgüne gönderdi. Ben halkbilimde temel meselenin işte bu pozitivist bilim anlayışımız olduğuna, çözümün de yeni bir bilim anlayışı geliştirmekte olduğuna inanıyorum.

Niteliksel araştırma yöntemleri alanında değerli bir akademisyen olan Ronald Pelias’ın pozitivizmin dünyasına eleştirel bakan bir kitabı var: *Eğilmek: Kişisel İlişkilerin Poetikası*. Pelias kitabını şu cümlelerle bitiriyor: “Şimdi sana dönüyorum, eğiliyorum, yaslanıyorum, dayanıyorum ve diyorum ki, kendi çabalarımın tanık olarak ayakta dururken, en çok da doğru kelimeleri bulmak için uğraşırken ve her şeyin karmaşıklığını anlamak için uğraşırken kendimi seviyorum; dinlediğimde,

⁴ Kadir Has Üniversitesi’nin katkılarıyla düzenlenen bu etkinliğin moderatörü Prof. Dr. Asker Kartarı’ydı. Paneldeki diğer konuşmacılar Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi’nden Prof. Dr. Ali Osman Gündoğan, Dokuz Eylül Üniversitesi’nden Prof. Dr. Abbas Türnüklü ve Anadolu Üniversitesi’nden Prof. Dr. Kemal Yakut’tu. Panelin tamamı https://www.youtube.com/watch?v=_9xrbtclmoo&t=7890s adresinden izlenebiliyor.

kendimin ve başkalarının varoluş yollarına dikkat ettiğimde kendimi seviyorum; kendimi en çok kendi kendimi izlerken ve yansıması olmayan ve verimsiz senaryolar yapmaktan alıkoyduğumda seviyorum; kendimi en çok, sevdiğilerimi büyük bir özenle sarmaladığımda seviyorum, kendimi en çok eğildiğimde seviyorum.” (Pelias, 2011: 228). Ben de meseleye böyle baktığım için bugünkü konuşma metnimi çok kişisel bir manifesto biçiminde hazırladım.

Ortaokuldan 1981-1982 öğretim yılında mezun olduğumda arkadaşlarım, hazırladığımız yıllıkta yazmışlar benim için: “*Dislikes*: Saçını düzeltmek”, perçemime üflerdim hep çünkü, “*Likes*: İnsanların davranışlarına teşhis koymak”. 1985’te Hacettepe Üniversitesi İngilizce Tıp Fakültesi’ni kazandığımda amacım insanları anlayabilmek için psikiyatrist olmaktı. Bu, bende olan şey, Ahmet Hamdi Tanpınar’ın⁵ Müslüman şarkta olmadığını söylediği psikolojik tecessüs, psikolojik anlama merakı mıydı? Öyle idiyse bile ne yazık ki Tıp Fakültesi tam bir fiyasko oldu benim için, çok başarısız oldum. Psikiyatrist olmaya giden yolun sıkıcı, amaçsız, hatta cam ve can kırıklarıyla dolu, kendimi ve başkalarını anlamama zırnık etkisi olmayacak altı koca yıldan ibaret olduğunu düşündüğümden mi böyle olmuştu? Bilmiyorum; fakat felsefe okumaya karar verdim. Felsefe eğitimi almaya karar verdiğimi ilk açıkladığım kişi, Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesinden bir arkadaşım. Kararımı söylediğimde bana küçümseyerek baktı ve şöyle dedi: “Ben doktor olup insanları iyileştireceğim, sen ne işe yarayacaksın?” 19 yaşındaydım. Bir an düşündüm ve yanıtım şöyle oldu: “Ben de iyi bir insan olacağım.” Nazım’ın dediği gibi “Ey benim 19 yaşım / ormanda çam dalları yaktığımız / hep bir ağızdan şarkılar söyleyerek / aya baktığımız”.

⁵ Ahmet Hamdi Tanpınar’ın “Müslüman Şark, psikolojik tecessüsü pek az tanıdır” atfı için bkz.: Murat Gülsoy’un 5 Mayıs 2020’de yaptığı “Hayatta Kalmanın Yollarından Biri: Yazmak” başlıklı konuşması (<https://www.youtube.com/watch?v=9yJaCh0JKpk&t=2289s>).

Serpil’in 19 yaş. Shakespeare’in *Beğendiğiniz Gibi* adlı komedyasında Jaques’in anlattığı insanlığın yedi çağındaki gençlik dönemim benim, o çağım yani. Shakespeare’in dediği gibi, “Sevdalı, baca gibi iç çekip duran, ezgiler düzen. Arkadan panter bıyıklı, desteksiz atmadan edemeyen” devamında. Felsefe eğitimi alırken sanmışım ki estetik çalışıyorsanız bir estet, etik çalışıyorsanız bilge bir filozof olursunuz. Kısa zamanda öyle olmadığını anladım ve kendi kendime dedim ki, “İyi insan olmak için, yani dünyayı anlamak ve hatta değiştirmek için belki de, sosyal bilimci olmalı”ydım. Öyle ya, ne de olsa konu –müdahale edebileceğime de inandığım- insanı çevreleyen kültürdü.

Böylece kendimi Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Halkbilim Bölümü’nde araştırma görevlisi olarak buldum. Fakat bu bölümde dört yıl, altı ay, on altı gün süren asistanlığım boyunca psikolojik şiddete uğramadığım gün sayısı öyle azdı ki. Bu nedenle de doğrusu, mütemediyen ağılatılmaktan dünyayı anlamaya pek vakit bulamadım. Eğitimim de, iş hayatım da başka okullarda, başka mekanlarda devam etti: İletişim bilimleri, sonra disiplinlerarası sosyal psikiyatri, sonra psikolojik danışmanlık ve tekrar kürkçü dükkanı halkbilime dönüş...

DTCF Halkbilim Bölümü’ne 2013’te geri döndüğümde öğrendiğimiz sosyal bilimlerin benim hayatıma, meslektaşlarıma hayatına, öğrettiğimiz sosyal bilimlerin ise öğrencilerin hayatına neden etki etmediğini de düşünmeye başladım. Asal, asıl, temel, başat problem neydi? Halkbilimin, sosyal bilimlerin (bugünden ufukta görünen değil, elbette farklı olmasını istediğim) geleceği için ne yapılabilirdi?

İmgelemimdeki olası yol haritası üzerine epeydir düşünüyorum. Sosyal bilimler nihayetinde daha güzel bir dünya için değil mi? Peki, neden bütün akademik hayatımız akademinin karanlık koridorlarında envai çeşit üzüntü içinde geçiyor? Meseleye, şu anda bir üyesi olduğum

Ankara Üniversitesi DTCF Halkbilimi Bölümü örneği üzerinden bakmak istiyorum. Halkbilim çalışmaları, dünya, yaşaması daha güzel bir yer olsun diye yapılıyor ise her şeyden önce bu Bölümde çalışanların 1947'den bugüne akademik yaşamı ilerlemiş, gelişmiş, olgunlaşmış olmalı idi. Öyle oldu mu?

1947 yılında Pertev Naili Boratav tarafından kurulan, ertesi yıl kapatılan, sonra 1961-1980 arasında Etnoloji Anabilim Dalı olan ve 1980'den beri de Halkbilimi Kürsüsü olan Bölümümüzde şimdiye kadar toplam yirmi altı akademisyen çalışmış. Bu yirmi altı akademisyenden ben ve bu toplantıyı düzenleyenlerden biri olan Prof. Dr. Asker Kartarı Hoca da dahil on bir kişi bu Bölümdeki çalışma yaşamında ya istifaya zorlanmış ya doğrudan işten çıkarılmış veya bir şekilde Bölümden uzaklaşmış kişiler. Yirmi altı kişiden on biri: Bölümde çalışanların neredeyse yarısı. Bölüm'de kalmayı başarmış Nermin Erdentuğ'dan Sedat Veyis Örnek'e kadar pek çok hocanın yaşadığı üzücü olaylar da herkesin malumu.

Bu durum, folkloru, halkın kültürünü çalışanların yaptıkları çalışmaların her şeyden önce kendi hayatlarını etkilemediğini gösteriyor bence. Başka bir deyişle yazılan bütün bu yüksek lisans tezleri, doktora tezleri, alınan doçentlik unvanları ve profesörlük kadroları bizlerin daha doyurucu, olgunlaşmış, daha mutlu bir akademik hayat ve hayat sürdürmesini sağlamamış görünüyor. Başka halkbilim bölümleri farklı mı? Hatta sosyal bilimlerin başka alanlarında akademide durum farklı mı? Hatta dünyada durum farklı mı? Hiç sanmıyorum. Örneğin bakın, mobbing, psikolojik taciz literatürü bize tüm dünyada en yoğun *mobbing*in eğitim kurumlarında yaşandığını gösteriyor. O zaman, dünyayı değiştirmeyi, dünyayı daha güzel yapmayı bırakın, daha kendi hayatını değiştirememiş bir sosyal bilimciler dünyasında yaşıyoruz demektir. Kendimi de, kendi çalışmalarımı da buna örnek gösterebilirim. Çünkü kendi akademik çalışmalarımı kendi hayatımda gerçekleştiremediğim değişim, kendimi yeterince tanıyamadığım da bence ortada.

2021 yılı benim akademideki yirmi yedinci yılım. Bu ay sanal ortamda, 2005'te tamamladığım doktora tezimi anlattım. *Youtube Kulaklı Orman Baykuşu* kanalımızda bu sunumun video kaydı⁶ var, izlemek isterseniz. Doktora tezim otomobil reklamları üzerine. Neden bu konu? Tam on altı yıl sonra bu soruyu ilk defa sordum. Doktora tezimin konusu otomobil reklamları, fakat otomobil kültürüyle benim hiç ilgim yok aslında. Tezimi yazarken *Ford Clio* dediğim için veya “Dörtçeker dört tane ne çekiyor?” gibi gülünç sorular sorduğum için arkadaşlarımdan esprilerine konu olmuş biriyim. Otomobil dünyası o kadar bana uzaktı yani. Orson Welles'in *Yurttaş Kane* filmindeki Kane'in Rosebud'ı gibi rahmetli babam için de 1978 model Renault 12 TS'sinin böyle simgesel bir anlamı vardı. Ben doktora tez konumu babamın Rosebud'ını anlamaya çalıştığım için seçmiş *olabileceğimi* tez bittikten on altı yıl sonra ilk defa düşündüm. Yine bu ay yaptığım bir diğer sunumu da örnek verebilirim: Konuşmam bir psikiyatrist arkadaşımın kliniğindeki genç meslektaşlarına yönelikti. Konuşmamın başlığı şuydu: “Kemal Tahir'in *Köyün Kamburu* Romanında Öfke”⁷. Dinleyiciler arasına sızmış, senelerdir de yaptığım bu sorgulamalarımın farkında olan bir halkbilimci arkadaşım soruverdi⁸: “Neden öfke çalışıyorsun?” Şaşırdım soruya, çünkü kendime bunu kaç senedir hiç sormamıştım: Sahi neden öfke duygusunu çalışıyordum ki? “Çünkü çok öfkeliyim!” deyiverdim, kendime de şaşıarak ve halkbilim yüksek lisans tezim. Bu metnimi hazırlarken 1996'da, tam yirmi beş yıl önce tamamladığım yüksek lisans tezimi hatırladım. Konusu çocuk oyunlarıydı. Alan çalışmasını bütün çocukluğumun geçtiği Karadeniz Ereğli'de yapmıştım. Tezimin bir kopyasını 1996'da Karadeniz Ereğli İlçe Halk Kütüphanesi'ne armağan etmiştim. İlk

6 Video kayıt, https://www.youtube.com/watch?v=OxVLIDMF_sg&t=871s adresinden izlenebiliyor.

7 Bu çalışmamı “Psikolojik Folklor Bağlamında Kemal Tahir'in Köyün Kamburu Romanında ‘Öfke’” başlığıyla Ordu'da 20-23 Kasım 2017 tarihinde düzenlenen 9. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi'nde sunmuş-tum (9. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Genel Konular Kongre Kitabı, Ankara, 2018, T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, s. 51-65).

8 Bu değerli soruyu toplantı sırasında bana sorarak bir epifani yaşamama sebep olan arkadaşım (Kültür ve Turizm Bakanlığı çalışanı olan folklor uzmanı) Dr. Solmaz Karabaşa'ya teşekkür ediyorum.

sayfasına bir not düşerek, bunu hatırladım; acaba ne yazmıştım? Farkında olmadan duygularımı ele vermiş olabilir miydim? Ereğli İlçe Halk Kütüphanesini aradım, bunu sordum. Kütüphane görevlisi⁹ tezin ilk sayfasının fotoğrafını gönderdi bana. Şöyle yazmışım: “Bu çalışmayı gerçekleştirirken bana en büyük desteği veren annem Cahide Aygün’e ve çocukluk yıllarımın Kdz. Ereğli’sine en içten sevgilerimle”... Oysa Tezer Özlü’nünki gibi, benim çocukluğumun da soğuk geceleri sır değil, o benim ortak sırrım sizinle: Çocukluğumuzun o soğuk geceleri yani... Akademik çalışmalarımızda asla anlatmadığımız, çünkü hatırlamak bile istemediğimiz çocukluğumuz: Oysa Edip Cansever diyor “Gökyüzü gibi bir şey bu çocukluk, hiç bir yere gitmiyor” diye.

Sonuç: Akademik yayınlarımın bilindiği duygusal ajandası olduğu apaçık ortada ve bu ajandanın bilinçsizce peşinde perperişan sürüklendiğim de apaçık ortada. İşte bu nedenle sosyal bilimlerde bu kadar eğitimle, lisansüstü derecelere, unvanlarla, kadrolarla az gidiyoruz, uz gidiyoruz, dere tepe düz gidiyoruz, ama dönüp bakıyoruz ki dünyanın daha güzel bir yer olması konusunda bir arpa boyu yol gitmişiz. Konuşmamın başında *Eğilmek: Kişisel İlişkilerin Poetikası* başlıklı çalışmasını andığım Ronald Pelias, “Akademik Turist” adlı, bu trajik halimizi anlattığı yazısında akademisyeni turiste benzetir ve şöyle der: “Derslerimiz derslikten gönderilen kartpostallar, destekleyici sözlerimiz aile albümüne yerleştirilecek fotoğraflar ve sene sonunda verdiğimiz diplomalar ise turistik gezimizden aldığımız hediyelik eşyalar gibidir. en iyi ihtimalle bir tur rehberi olabildiğiniz bu gezide nereye gideceğinizi bilemez, sonunda yine diğerlerinin gittiği ve aynı şeyleri gördüğü yollardan geçersiniz” (Pelias, 2003: 370). Pelias’ın bu yazısı, turiste benzeyen akademisyenin hep yüzeyde dolaşan, derinleşemeyen dünyasını eleştiriyor. Pelias’ın yazısı bir deneme veya gazetede köşe yazısı değil. İçimizi rahatlatıcaksa

9 Kdz. Ereğli İlçe Halk Kütüphanesi’ne hediye ettiğim yüksek lisans tezimin iç kapağına yazdığım yazının fotoğrafını çekerek gönderen kütüphane çalışanı Veri Hazırlama Kontrol İşletmeni Yaşar Bayram’a teşekkür ediyorum.

şu bilgiyi de vereyim: Bu yazı uluslararası hakemli saygın bir dergi olan *Qualitative Inquiry*’de yayımlandı. Artık bütün dünyamızı belirleyen o kriter işte hakemli ve saygın bir dergide yazımızın yayımlanması ise, ölçütümüz bu ise diye altını çizmek istedim.

Hep satıhta dolaşan, kendini tanımadığı için derinlerde aslında acı çeken ve neden acı çektiğinin farkında olmadığı için öfke dolu olan ve bu öfkeyle de meslektaşlarına ve öğrencilerine de acı çektiren bu turist akademisyen için yeni yollar bulmalıyız diye düşünüyorum. Halkbilimin hayal ettiğimiz geleceğinin olabilmesi için yeni bir dile, yeni bir bakış açısına gereksinimimiz olduğuna inanıyorum. Bu yeni dil kişisel olanı kültürel olana bağlayan bir bakış açısını, bu bakış açısı için de gerekli yöntemleri içermeli ve bence kişisel olanı kültürel olana bağlayan bakış açısının pozitivizmle bir bağlantısı olamaz. Büyük anlatı, mutlak doğru, mesafe, soyutlama, nesnellik, duyguya yer verilmemesi gibi nitelikleriyle ve “ben” demeye asla izin vermeyen artçı etkileriyle pozitivizmi arkamızda bırakıp halkbilim için farklı bir gelecek oluşturma zamanı çoktan geldi diye düşünüyorum.

Bunu yapabilmek için düşünömsel (*reflexive, selfreflexive*) bir halkbilim gerekiyor bize. Başka bir deyişle kendi üzerine düşünen, kendi düşünceleri ve kendi duyguları üzerine düşünen bir halkbilim gerekiyor bize. Böyle bir halkbilim için hem bir yöntem hem bir ürün olan, aynı zamanda hem de bir süreç olan ve kültüre ulaşmak için kendinizi kullanmanızı sağlayan *otoetnografi* kullanılabilir... Böyle bir halkbilim için kendini de sorgulayan *sanat temelli araştırma yöntemleri* de kullanılabilir. Böyle bir halkbilim için *psikanaliz* de kullanılabilir. Böyle bir halkbilim için Talat Parman’ın aktarımıyla¹⁰ psikanalist Jean-Bertrand Pontalis’in önerdiği gibi “bellegin dibi delik torbası” kullanılarak *otografi* de yapılabilir.

10 Jean-Bertrand Pontalis’in “otografi” kavramına atf için bkz.: Talat Parman’ın 23 Ocak 2021’de yaptığı “İki Koltuk Arasında” başlıklı konuşması (<https://www.youtube.com/watch?v=sWeixnSjQ9Y>).

Kişinin araştırdığı konuya odaklanırken düşünümsel olmasını sağlayacak her kuram ve her yöntem kullanışlıdır diye düşünüyorum. Antropolog Ruth Behar, *Kırılgan Gözlemci* adlı kitabında “İster duygusal deyin, Viktoryen ve ondokuzuncu yüzyıl deyin, ama kalbinize derinden dokunmayan, kalbinizi sızlatmayan antropolojinin artık yapmaya değmediğini söylüyorum” diyor (Behar, 1996: 177). Bana da ister duygusal deyin, ister sözlerimi bilimsel bulmayın, ben de kalbimize derinden dokunmayan, kalbimizi sızlatmayan halkbilimin, sosyal bilimlerin artık çalışmaya değmediğini düşünüyorum.

Okuduğunuz bu kişisel manifestomu, teşekkür ederek sonlandırmak istiyorum. Hayatımın bu ikinci elli yıllık yarısında düşüncelerimi nihayet kristalize edebilmemi sağlayan, üç yıldan uzun bir süre haftada üç gün divan terapisinde analizanı olduğum ve bana kendime bakma yolları keşfettiren analistime, Aziz Augustinus, Jean-Jacques Rousseau gibi yazdıkları itiraf metinleriyle cesaretimi arttıran o yürekli insanlara, akademide çektiği acıları -bazen gözyaşlarına boğularak-benimle paylaşan hocalarıma, meslektaşlarıma ve öğrencilerimize ve akademideki ızdırabımı anlattığımda şu anda olduğu gibi seneler boyunca beni dinlemiş olan akademi dışından ve akademi içinden herkese çok teşekkür ediyorum.

Kaynaklar

Behar, Ruth (1996) *Vulnerable Observer –Anthropology That Breaks Your Heart*. Boston: Beacon Press.

Pelias, Ronald J. (2003) *The Academic Tourist: An Autoethnography*. *Qualitative Inquiry*, Volume 9, Number 3, 369-373.

Pelias, Ronald J. (2011) *Leaning: A Poetics of Personal Relations*. USA: Left Coast Press.

Wall, Sarah (2006) *An Autoethnography on Learning About Autoethnography*. *International Journal of Qualitative Methods*, 5(2), 146-160.

Sibel Taş¹¹

Öncesi... Daha önce de araştırma yöntemleri konulu ders almıştım. Lisansüstü eğitim gören otuz civarında öğrenciydik. İlk derslerden birinde, derse geç kalan bir arkadaşım kapıyı çalıp derse girmek için dersin hocasından izin istedi. Uzak bir şehirden geliyordu. Hoca, arkadaşımın derse giremeyeceğini, çünkü kapri pantolon giyindiğini, *erkek adamın bu tip gayri ciddi kıyafetler giyinmesini doğru bulmadığını* söyledi. Arkadaşım da özür dileyerek gitti. Bir süre sonra tekrar geldi. Ameliyat geçirdiği için kapri giyinen arkadaşım, çarşıya gidip pantolon almış. Onu giyinişini geri gelmiş. O dersten kazanacağım hiçbir şey olmadığından emin oldum: Bazen hiçbir yöntemin bir araştırmacı yaratamayacağı durumlar var.

Serpil Hoca... Academia.edu'da rastladığım bir makalesi bana çok değişik gelmişti. Şimdi hangi makale olduğunu hatırlamıyorum, ama yazarın profiline bakınca Türkiye için sıra dışı bir folklorcu olduğunu hissedip hemen takibe başlamıştım. Folkloru alışık olmadığım bağlamlarda kullanıyordu. Bir hevesle makalelerinin bir kısmını okumuştum. Folklor ve psikanalizi aynı bağlam içinde kullanıyordu. Sedat Veyis Örnek'le ilgili ne çok araştırma yapmıştı. Bir de İlhan Başgöz Hoca'yla *Güre Folklor Yaz Okulu* faaliyetlerinden bahsediyordu. Hayat hakikaten sürprizlerle dolu. Çok geçmişte kalan bir tarih olmamasına rağmen o zaman, "Bir gün gelir de yollarınız kesişir" deselerdi, güler geçerdim.

17 Temmuz 2020... Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkbilim Anabilim Dalı'nda doktora programına yerleştim. Bir süre sonra Serpil Hoca'nın beni haberdar edip katılmamı sağladığı "Halkbilim

¹¹ Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkbilim Anabilim Dalı doktora programı öğrencisi (yüksek lisans eğitimi: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halk Edebiyatı Anabilim Dalı; lisans eğitimi: Manisa Celal Bayar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, sibelkayatas@hotmail.com)

Bölümü DTCF AÜ" adlı *Facebook* grubundan ve Serpil Hoca'nın kendi kişisel *Facebook* sayfasından yapılacak etkinlikleri, Bölümün ve Bölümle ilişkili olan herkesin irili ufaklı bütün üretimlerini görebilmeye başladım. Dikkatimi çeken ilk şey, her emeğin altına büyük bir özenle çiziliyor olması ve katılımcı olmaya verilen büyük değeri. En ufak bir emek, çaba ve üretim dahi gözden kaçmıyordu. Kitaplaştırılmış bir doktora tezinin tanıtımı, bir lisans öğrencisinin Bölümün koridor ve sınıflarını amatör kamerayla görüntülemesi, düzenlenen bir etkinliğin ardından etkinliğin uyandırdığı duyguların itkisiyle çizilmiş bir resim, Fakülte koridorundaki kedi... Ben bütün algılarımı açmış, heyecanla ders döneminin başlamasını bekliyordum. Ders dönemi başlamamıştı henüz, ama Bölümün sosyal medya platformlarında hiç dinmeyen bir etkinlik akışı vardı. Pandeminin dünyanın normalini felç ettiği ve binlerce kompo teorininin havada uçtuğu günlerde beni şaşkına çeviren yoğunlukta bir etkinlik akışı. Önce hepsine yetişmek isteyecektim, fakat sonradan tüm bu etkinliklere yetişemeyeceğimi anlayıp kendimi azad edecektim. Uzaktan eğitim sürecinin nasıl yürüyeceği, yürüyüp yürüyemeyeceği hâlâ belirsizdi. Ama şimdilik yeni insanlar, yeni kavramlar ve yeni yöntemlerle sarılı olmanın keyfini çıkarmaya kararlıydım.

Gürol Pehlivan'dan İlhan Başgöz'ün doktora tezini dinlerken Manisa'yı hatırlamak... 28 Temmuz 2020'de Dr. Öğr. Üyesi Gürol Pehlivan Prof. Dr. İlhan Başgöz'ün doktora tezini anlattı bize bir "Folklor Sokağı Atölyesi" çalışmasında. Lisans eğitimimi Manisa Celal Bayar Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde yapmıştım. Ben lisans öğrencisiyken Türk halk edebiyatı dersi emaneten yürütülürdü; ama kim gelirse gelsin, Şükrü Elçin'in *Türk Halk Edebiyatına Giriş* ve Pertev Naili Boratav'ın *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı* kitaplarını kaynak olarak isterdi bizden. Manisa, Gürol Hoca'yla beraber bütün bir ardalıyla ayaklanıp gelmişti zihnime... Gürol Hoca'yla teğet geçmişiz: Ben Manisa'dan çıkmışım, bir süre sonra o gelmiş.

Gürol Hoca, İlhan Başgöz'ün 1949'da sunduğu "Biyografik Türk Halk Hikayeleri, Kahramanları, Teşekkürleri, Saz Şairlerinin Eserleriyle Münasebeti" başlıklı doktora tezini anlatacağı bize.¹² İlhan Başgöz, Ankara Üniversitesi DTCF Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde lisans eğitimini tamamlanmış ve 1947'de hocası Pertev Naili Boratav'ın kurucusu olduğu "Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru Kürsüsü"nde kısa bir süre ilmî yardımcı olarak çalışmış. Pertev Naili Boratav ve İlhan Başgöz'ün Türk halk edebiyatı ve folkloruna verdikleri emekleri biliyoruz. Gürol Hoca ise Serpil Aygün Cengiz'in DTCF Halkbilim Bölümü'nde araştırma görevlisi olduğu yıllarda öğrencisi olmuş. Serpil Hoca, derste bize bu öğrencisinin sınav kağıtlarının fotokopisini çekirip hâlâ nasıl sakladığını anlattı.

Başgöz ve Boratav Hocaların çalışmalarını sadece alana damgasını vurmuş çok iyi çalışmalar olarak anmak mümkün değil. Türkiye'de halkbilimin akademik anlamda kurucuları olan bu iki bilim insanı Nasreddin Hoca, Yunus Emre, Pir Sultan Abdal, Karacaoğlan ve Köroğlu gibi çok önemli isimleri, yayımladıkları çok sayıda eser aracılığıyla yeni kurulan Cumhuriyet'in yurttaşlarına tanıtmışlar (Özteke, 2010: 194). "Ülkemizde halkbilim dalını kurumsallaştıran isimler olmanın da ötesinde, aydın yarıları ile de dönemlerinin bilimsel, politik, ideolojik arka planlarının önemli aktörleri" olmuşlar (Özteke, 2010: 2014). AÜ DTCF'deki "Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru Kürsüsü"nü kapatması, İlhan Başgöz'ün 1960'ta yurt dışına gidinceye kadar askerlikle, işsizlikle, hapiste geçen yılları ve İlhan Başgöz Hoca'nın akademik faaliyetlerine Amerika Birleşik Devletleri'nde, Pertev Naili Boratav Hoca'nın Fransa'da devam etmek zorunda kalması ve ardından 1980'de Halkbilim Kürsüsü tekrar açılana kadar Türkiye'de akademik bir disiplin olarak folklorun gömüldüğü derin sessizlik... "Geçmişle hesaplaşma çok önemli ...Bu hesaplaşma

¹² Gürol Pehlivan'ın konuşmasının kaydı YouTube Kulaklı Orman Baykuşu kanalından izlenebiliyor: <https://www.youtube.com/watch?v=mUrC2zbwP2k&t=266s>.

her şeyle olur ama özellikle akademik metinler üzerinden de olur. Bu metinler hakkında konuşmak, bu metinleri eleştirmek ve bu metinlerin oluştuğu 'akademi folkloru'nu da yapabilmek ayrıca kıymetli. Bunun önemini anlamak..." diyor Serpil Hoca.

Gürol Hoca'ya sözü vermeden önce bir giriş konuşması yapan Serpil Hoca, İlhan Başgöz için "Hoca 97 yaşında, Amerika'da, ama Türkiye'ye dönmeyi çok istiyor; ama şu anda ciddi sağlık sorunları var. Eğer biraz daha iyi olursa umuyorum ki ilerleyen aylarda Türkiye'de bizimle olacak." diyordu. Gürol Pehlivan'ın bu çalışması, aradan beş ay geçtikten sonra "İlhan Başgöz'ün Biyografik Türk Halk Hikayeleri Unvanlı Doktora Tezi Üzerine" başlığı ile *folklor/edebiyat* dergisinin 105. sayısında yayımlandı. Tam da İlhan Başgöz, sevenlerinin çabasıyla 2021 yılının ilk haftasında Enver Gökçe'nin "Senin emekçin olaydım, şen olası türküsü dost kokusu, dost selamı Türkiye" şiiriyle An(a)kara'ya gelmişken hem de...

Gürol Hoca lisans eğitimini AÜ DTCF Sosyal Antropoloji ve Etnoloji Bölümü Etnoloji Anabilim Dalı'nda tamamlamış. Konuşmasında, oradan Manisa Celal Bayar Üniversitesi'ne geçişini anlatırken sınava girdiği zaman önüne konan el yazması Osmanlıca metni görünce içine düştüğü şaşkınlıktan bahsetti. Böylece Türkoloji macerasının başladığını ve bu alanda da yapılacak çok şeyin olduğunu keşfettiğini söyledi. Benim durumum da Gürol Hoca'nın durumunun tam olarak tersten okunuşu gibiydi. İlk defa etnoloji, antropoloji kavramlarıyla bu kadar sık karşılaşıyordum. Heybemde ise Türkoloji'ye ait bilgiler vardı; ama ancak böyle bütünlenebileceğimi biliyordum.

Onun kitabını anlatıyorum... 26 Ağustos 2020 Çarşamba... Antropolog Prof. Dr. Renato Rosaldo'nun *The Day of Shelly's Death: the Poetry and Ethnography of Grief* (Shelly'nin Öldüğü Gün: Yasın Şiiri ve Etnografisi) adlı kitabı üzerine bir etkinlik düzenleneceğinin duyurusu

var. Konuşmacılar Gülgün Şerefoğlu, Erdinç Kineşçi, Serpil Aygün Cengiz, Ceren Kaynak İskit, İleriş Yıldırım, Mehtap Pamukçu Katrancı, Nilüfer Nurgül Özdemir, Serap Duman İnce, Ali Osman Aktaş ve Başak Acınan. Serpil Hoca ve Erdinç Hoca dışında, hâlâ bu isimlerin kimler oldukları hakkında bilgim yok. Nerede olduğumu, nasıl bir yol üzerinde yürüyeceğimi anlamaya çalışıyorum. Gürol Hoca'nın Manisa'daki şaşkınlığı, benim DTCF Halkbilim Bölümü'ndeki ilk sanal günlerimin şaşkınlığıyla benzeşiyor olsa gerek.

Amerikalı bir antropolog olan Renato Rosaldo ve eşi Michelle Shelly Zimbalist Rosaldo, Filipinler'de kafa avcıları olarak bilinen İlongotlar arasında saha araştırması yaparken Shelly Rosaldo yürürken düşer ve hayatını kaybeder. Bu durum, Renato Rosaldo'yu çok sarsar. Rosaldo, eşini aniden kaybetmesinin üzüntüsünü, şaşkınlığını ve öfkesini yaşar. Kaybının ardından hissettiği özlem ve üzüntü gibi duyguları anlamlandırabilirken öfke duygusunu anlamlandıramaz. İlongotların, kaybettikleri birinin ardından kafa avcılığı yapmalarının çıkış noktasında da ölümün yarattığı öfke vardır. Böylece “kederden ne kadar derin bir öfke doğabileceğini” kavrar. Bu kitapta işte tüm bu süreci şiir diliyle de anlatmış: “as if my right arm gone / what most sustained me gone” (“sanki sağ kolum gitmiş / beni en çok destekleyen şey gitmiş”) (Rosaldo, 2014: 10).

Jean Franco, kitabın önsözünde şöyle der: “Rosaldo'nun *antropoesía*'sı kişisel kayıp anlatısının ötesine geçer ve köylüler, yetkililer, rahiplerden oluşan bir koroya ses verir.” (Rosaldo, 2014: xvi). Kitabın girişinde Shelly Rosaldo'yla alan araştırması yapmak üzere buldukları yerin haritası verilmiş. Rosaldo'nun 1981'de bu alanda meslektaş ve eşi Shelly'i kaybetmesini ve bu olayın ardından gelen büyük yoksunluk ve yas sürecini öğrenince haritaya şöyle baktım: “Mungayang: Shelly'nin öldüğü yer”, insan hikayesi karışınca işin içine, bakış açısı nasıl da

değişiyor.

Konuşmacılar, çeşitli yönlerden kitabı, Rosaldo'yu ve *antropoesía*'yı anlatırlarken Serpil Hoca, “Şimdi size bir sürprizim var” dedi, “Renato Rosaldo birazdan aramızda olacak...” Bir süre sonra Renato Rosaldo, Amerika'daki evinden aramıza katıldı. Serpil Hoca sevinç içinde “Bir *mail* yazmıştım ve o da kabul etti” dedi. Daha sonra anlayacaktım, Serpil Hoca, küçük hareketlerin getireceği büyük güzellikler olabileceğini anlatmak ister, “Sadece küçük bir *mail* yazdım ve o da döndü.” Daha sonraki süreçlerde de ondan bunu duyacaktım ara sıra. “Sadece bir *mail* yazdım...” “Araştırma Yöntemleri” dersinin başından beri derslerde bizimle birlikte olan AÜ DTCF Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü mezunu Sümeyye Sakarya da bunu söyleyecekti. “Serpil Hoca'ya bir *mail* yazdım ve o da bana döndü” diye...

Bu etkinlik çevrimiçi bir buluşma olmasaydı, pandeminin yarattığı ve şekillendirdiği bu olağanüstü koşullarda yaşı seksenlere merdiven dayamış dünyanın tanıdığı bir antropolog olan Renato Rosaldo'yla bu paylaşımı yaşamamanın imkanı olamazdı. Bu çok özel bir tecrübeydi. Hem benim için hem de toplantıyı düzenleyen konuşmacılar için... Herkes çok mutlu ve çok heyecanlıydı. Renato Rosaldo, bu birliktelikten zevk alıyor olmalıydı ki evinin balkonundan uzun süre kendisine yöneltilen soruları yanıtladı, “Bana, Renato deyin lütfen” diyerek.

Serpil Hoca'nın yönelttiği “Folklor ve antropoloji arasındaki fark nedir?” sorusuna Rosaldo şöyle cevap verdi: “Açıkçası bir fark görmüyorum. Folklor da birilerinin anlatımını alıyorsunuz. Bunların gerçek olduğunu düşünüyordunuz. Zaman zaman bunların doğru olup olmadığından kaygı da duyuyorsunuz. Alan çalışmalarında duyguları vermeniz, anlatmanız yaşamsal önem taşıyor benim için. Duygular hayatın her alanında olduğu için bunu da vermek gerektiğini düşünüyorum. Örneğin şu anda birçok insan [pandemi yüzünden] hasta ve ben üzülüyorum...”

Renato Rosaldo (26 Agustos 2020)

AÜ DTCF Halkbilim Bölümü'nde verilen çeşitli dersleri takip eden araştırmacı yazar Ayşe Kaygusuz Şimşek, bu buluşmayı kaleme alacak ve bu yazı 25.09.2020 tarihinde *Ekin Sanat* dergisinde yayımlanacaktı. Ayşe Hanım iyi ki bu buluşmayı kaleme almış. Söz uçar yazı kalır... O zaman kendimi çok kenarında hissettiğim bu buluşmaya dinleyici olarak sonuna kadar katılmama rağmen, Ayşe Hanım'ın o günle ilgili yazdığı "Shelly'nin Öldüğü Gün: Yasın Şiiri ve Etnografisi" başlıklı yazısına dönüp bakmak izlenimlerimin canlanmasını sağladı.

Antropoesia, araştırmacının insan olarak hissettiklerini etnografiyi kullanarak şiirsel bir formda dışa vurmasıymış. Bu durumda araştırmacı, klasik anlayıştaki "duvardaki bir sinek" olmaktan çıkar ve insan olarak etkilenebilir bir varlık olduğunun altını çizer. O gün, bu kavramların çoğundan bihaberdim. Bugün olsa başka bakarım, başka yönelir ve başka düşünürdüm, çok daha zenginleştirici olurdu benim için. Renato Rosaldo'yu, ölümün getirdiği öfkeyi tanımış ve bu öfkeyi kafa keserek değil, ama etnografi yaparak yazdığı şiirlerle dindirmiş biri olarak hatırlayacağım. Bir de çevrimiçi buluşmada giydiği kırmızı gömleğiyle...

HLK Lisansüstü WhatsApp grubu... Serpil Hoca'nın "HLK Lisansüstü" *WhatsApp* grubuna beni dahil ettiği tarih 31 Ağustos 2020... Beni ve lisansüstü eğitime yeni başlayan diğer üç arkadaşımıza yönelik olarak: "Bölümümüze geldikleri için mutluyuz; umuyorum birlikte verimli ve keyifli çalışmalar yapacağız" demiş. Ben de: "Değerli Hocalarım, sevgili arkadaşlar, benim için, şu olağandışı günlerdeki en olağanüstü şey, aranızda olma şansını yakalamış olmak diye düşünüyorum. Henüz yüz yüze olamasak da sanal ortamda çok verimli bir hareketin içine girdik bile. Bu başlangıç için herkese teşekkürler" demişim.

171 yıl sonra... "Folklor Halay Değildir" Folklor Sokağı Atölyesi'nin

hikayesini henüz bilmiyordum; fakat Bölümün *Facebook* grubunda gerçek bir "Folklor Sokağı" yazılı tabelanın elden ele, mekandan mekana dolaştırıldığına ve fotoğraflandığına dikkat etmişim. Daha sonra Serpil Hoca sık sık "Folklor Sokağı"nın hikayesini arka planıyla birlikte anlatacaktı. Folklor Sokağı, Ankara'nın Çankaya ilçesinde Bayraktar Mahallesi ile Umut Mahallesi'ne bağlı bulunan ve beş binadan (altmış dokuz daire) ibaret küçücük bir sokak. Bu sokakta yapılan bir alan araştırmasıyla, 171 yaşındaki bu sözcüğün anlamının sokak sakinlerince doğru bilinip bilinmediği araştırılmış ve ardından "171 Yaşındaki 'Folklor' Sözcüğünün Yanlış Kullanımı Üzerine Bir Alan Çalışması" başlığıyla Serpil Aygün Cengiz ve on üç kişi tarafından bir poster bildiri haline getirilmiş, 13-18 Ekim 2017 tarihinde Alanya'da düzenlenen *II International Academic Research Congress*'te sunulmuş. Kolektif olarak güncel bir soruna değinilen bu bildiride, cevabı aranan soru, handikaplarla dolu olan halkbilim tarihimizin handikaplarına ışık tutacak nitelikte: "Asıl sorun basit bir enformasyon eksikliği mi, yoksa bir söylem mücadelesi mi?" (Aygün Cengiz ve ark., 2017: 1699). Bence, Folklor Sokağı tabelasının elden ele ve mekandan mekana dolaştırılmasının amacı, 171 yıldır anlam çerçevesi halkın zihninde tam olarak oturtulamamış olan "folklor" sözcüğüne nefes aldirmek ve hayat buldurmaktır. 25 Ocak 2019 tarihinde Serpil Aygün Cengiz, *Facebook* Bölüm sayfasında şu metni paylaşmış:

"Folklor'un Anlamı ve İçeriği Türkiye'de de Değişiyor mu?"

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Halkbilim Bölümü'nde 2018-2019 güz döneminde verdiğim iki dersi alan lisans öğrencilerinin kırkının "Folklor nedir?" sorumu yanıtlamak için hazırladığı ortalama 15 saniyelik videolardan (lisans öğrencimiz) Dağsu Sönmez yarım saatlik bir video hazırladı. İzleyince göreceksiniz ki 'folklor'dan halk tiyatrosunu, halk mutfağını, dini törenleri, geleneksel komşuluk ilişkilerini, el sanatlarını vs. anladığımı söyleyen öğrencilerimiz olduğu gibi 'folklor' denilince kongre folklorunu, alveriş folklorunu, siyaset folklorunu, günlük dinlenme pratiklerini, şehirdeki gündelik hayat akışını vs. anladığımı söyleyen öğrencilerimiz de var. Öğrencimiz Orhan Kandemir'in "Folklor nedir?" sorusuna yazdığı (ve bir tek kelimesine dokunmadığım) yanıtı ise bu soruya bence hepimizin cevabı olmalı: "Çok boyutlu, çok doyumlu

yaşamı göz ardı ederek, standartlaşma, uzmanlaşma, merkezileşme gibi tektipleştirici unsurları kendi tasarımının (çizgileri oyuna dahil) olmazsa olmazı olarak içinde barındıran «modernist» toplumsal algının çeperlerinde kalan, gerek koşulu kendine saklı, işlevselciliğin tanımını bilmeden ona bağlı insanların kendiliğinden oluşturdukları patika yollar. «Kişi niçin yola çıkar ki? -Yürümek için. Bunun da tutturduğu yolla hiç ilgisi olmayabilir. -Çoğunlukla yoktur.» Bu ve benzeri zengin yanıtlardan oluşan derlememizi izlemek isteyenler için videomuz burada...»¹³

Folklor Sokağı, bu kez de hem AÜ DTCF Halkbilimi Bölümü'nün bünyesindeki bir atölyeye isim olur hem de Facebook'ta Bölüm sayfasının da Bengi Lostar Özdemir tarafından çizilmiş bir resimle grubun sayfasının profil resmi olur.

Bir "Folklor Sokağı Atölyesi" etkinliği: Hande Çayır ve otoetnografi... 4 Ekim 2020'de, İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Grafik Tasarımı Bölümü'nden Dr. Öğr. Üyesi Hande Çayır konuk edildi. Bu buluşma, "Folklor Sokağı Atölyesi"nin sinerjisiyle ortaya çıkmıştı. Buluşmayı düzenleyenler listesinde yirmi dört kişinin adı ve emeği var. Bu buluşmaya katıldığımda ders dönemi henüz başlamamıştı ve kimlerle olduğuma dair çok az fikrim vardı. Şimdi bakıyorum da bu listede adı olanlara, lisans düzeyinden doktora düzeyine kadar öğrenciler, farklı üniversitelerden hocalar, folklor araştırmacıları var. Çok katılımlı etkinlik öncesi buluşmayla ilgili afiş AÜ DTCF Halkbilimi Bölümü lisans öğrencilerinden olan Dağsu Sönmez tarafından hazırlanmış.

Söyleşi, Hande Çayır'ın 2012'de "Yok Anasının Soyadı" adlı otoetnografik belgeselinin gösterimiyle başladı. Yaklaşık 17 dakikalık bu belgesel, bir insan hakkı ihlali olan ve kadının rızası olmadığı halde bile

¹³ Bu paylaşım, <https://www.facebook.com/groups/1412968775605095/permalink/2315864861982144> adresinden alınmıştır. Sözü edilen video, <https://www.youtube.com/watch?v=H5N7V5yC1RQ&t=511s> adresinden izlenebiliyor.

medeni halinin değişmesiyle birlikte soyadının da değişmesi etrafında aslında nasıl bir iktidar mücadelesinin cereyan ettiğini, kadının benliğinin ve varlığının bir türlü tam ve doğru olarak tanımlanmamasındaki ısrarı görünür kılarken Hande Çayır, kendi hayat hikayesini de işin içine katarak daha etkileyici bir hikaye kurmuş. Yola çıkmasına neden olan kendi yaşam deneyimini analiz etmeyi gerektiren otoetnografik araştırma metodunu kullanmış. Evlendikten sonra sadece kocasının soyadını almak zorunda kalan kadınlar, hem kendi soyadlarını hem de kocalarının soyadını kullanan kadınlar, boşandıktan sonra kendi soyadlarına dönen kadınlar... Çayır, bu basit gibi görünen ama can yakıcı konuyu farklı yaşlardaki, farklı medeni hal ve statülerdeki kadınların hayatlarından karelerle anlatırken ben de ikinci dalga feminist hareketin argümanı "Kişisel olan, politiktir"i derinden kavriyorum.

Belgesel gösteriminin ardından yine belgesele bağlı olarak oluşturulan ve 2016'da İstanbul Bilgi Üniversitesi'nde Prof. Dr. Feride Çiçekoğlu'nun danışmanlığında tamamladığı "Documentary as Autoethnography: A Case Study Based on the Changing Surnames of Women" (Otoetnografi Olarak Belgesel: Kadının Değişen Soyadına Dair Bir Vaka Çalışması) başlıklı doktora tezi üzerine konuşuyoruz Hande Çayır'la... Tüm konuşmacılar ve dinleyiciler olarak hepimiz –belki de özellikle kadın dinleyiciler- etkilendik. Onca can yakıcı mesele varken uğraşmaya değmeyecek bir konu gibi algılanabilir, belgeselde konuşan Hande Çayır'ın kocasının sesi gibi bize de bir ses, "Daha önemli işlerle ilgilen!" diyebilir. Ama biliyoruz ki hayat, aslında tam da böyle küçük konular üzerinden, tam da küçük mekanlarda şekilleniyor ve iktidarın dilinin en keskin olduğu yerler aslında buralar.

Öğrenim hayatım boyunca çok az şey hem kalbime hem zihnime

Hande Çayır (4 Ekim 2020)

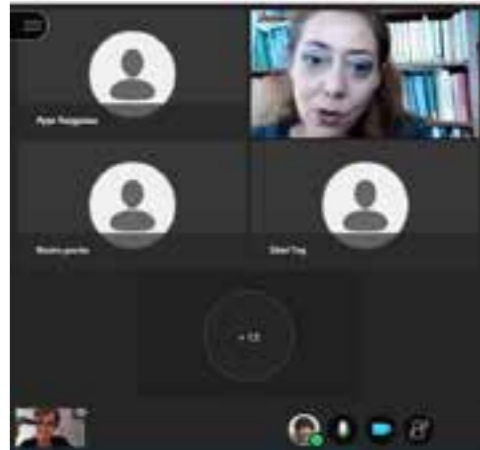

dokunmuştur. Bu ikisinin bir arada etkileyen her yeni durum, bende bir uyanışa sebep olmuştur. Öznenin kendi hikayesinden yola çıkarak bir arayışa başlamasının, bir yola koyulmasının beraberinde getireceği kesin evrilmeye uyanmışım bu kez. Eğer bir hikaye anlatacaksan, neden kendi hikayenden başlamıyorsun?

11 Ekim 2020... Sedat Veyis Örnek'in Anadolu Folklorunda Ölüm kitabını Serpil Aygün Cengiz'in "Ölüm Üzerine Düşünmek: Sedat Veyis Örnek'in Anadolu Folklorunda Ölüm Çalışması" makalesiyle birlikte okumak... Yas anlatılmadan ölüm anlaşılmaz... Sedat Veyis Örnek üzerine sözlü tarih çalışması yapmak, biyografisini yazmak ve Sedat Veyis Örnek'in ürettiği yazılı, görsel, işitsel belgeler ile Sedat Veyis Örnek hakkındaki tüm dokümanı Sedat Veyis Örnek için açılmış olan <http://sedatveysornek.humanity.ankara.edu.tr/> web sitesinde ücretsiz, şifresiz bir biçimde açık erişimli olarak kamunun kullanımına açmak amacıyla Serpil Aygün Cengiz'in yürütücüsü olduğu bir proje, 15 Eylül 2014'te başlayan ve 15 Kasım 2015'te tamamlanan "TÜBİTAK SOBAG 114K576 Sedat Veyis Örnek Sözlü Tarih, Biyografi ve Belgelik Çalışması" başlıklı bir proje... Bu çalışma sonucunda sanal bir "Sedat Veyis Örnek Belgeliği" oluşturulmuş. Serpil Hoca, bu süreçte Sedat Veyis Örnek'in tüm eserlerini araştırmış, okumuş, düzenlemiş. Sedat Veyis Örnek'in arkadaşlarıyla, öğrencileriyle, doktorlarıyla, ailesiyle iletişime geçmiş. Örnek'in kız kardeşi Seher Horasanlı'yla aralarında güven dolu sıcak bir ilişki kurulmuş... Sedat Veyis Örnek'in 1971 tarihinde basılan *Anadolu Folklorunda Ölüm* başlıklı kitap hakkında ne düşündüğümüzü sorduğunda biz hep bir ağızdan, "Türkiye'de yapılan en iyi etnografya çalışmalarından biridir" dedik... Serpil Hoca o zaman "Peki, bu kitapta olmayan nedir?" diye sordu ve sorusunu kendisi cevapladı: "Sedat Veyis Örnek'in eseri, 1971 yılında yapılmış nefis bir pozitivist çalışmadır. Bu çalışmada ne yok? Bu çalışmanın kendisinde 'ben' yok. Sedat Veyis Örnek'in kendisi yok." Sonra düğüm

çözülmeye başladı ve Sedat Veyis Örnek'in insan psikolojisi için böyle ağır olabilecek bir konuyu neden çalışmış olabileceği üzerine fikir yürüttük. Örnek, kitabının "Giriş" bölümünde neden bu konuyu çalışmayı tercih ettiğini, nesnel bir dille anlatmıştır anlatmasına, ama bir de madalyonun öbür yüzü vardır. Serpil Hoca yukarıda andığım makalesinde şöyle der: "Örnek'in hayatı boyunca yazdığı başta sanatsal metinler olmak üzere diğer çalışmalarında ölüm konusunun defalarca Örnek'in kalemine takıldığı ve ölüm düşüncesinin Örnek'in hayatında sürekli gündemde olduğu göz önünde tutulduğunda konunun seçimine yönelik varsayımlar doğal olarak genişleyip derinleşmektedir." (Cengiz, 2015: 237). "Örnek'in yaptığı altı çeviriden beşinde yine ana temanın ölümle bağlantılı olduğunu görüyoruz." (Cengiz, 2015: 242). Örnek, askerliğini yedek subay olarak Kore'de yapmış, orada savaşın ortasında ölümlere tanıklık etmiş. 50 yaşına geldiğinde ardında iki kalp krizi bırakmış (Cengiz, 2015: 243). Bütün bunları üstü üste koyduğumuzda araştırmacı Sedat Veyis Örnek'in nesnel tutumu, yerini ölümden korkan ve onun soğuk yüzünü iyi tanıyan bir Sedat Veyis Örnek'e bırakıyor. Bu durumda şimdi Serpil Hoca tekrar sorsa, kitabın bana en fazla dokunan yerinin, ilk sayfadaki epigraf olduğunu söylerim. İçinden "insan"ı çekip çıkardığımızda her şey nasıl da eksik kalıyor.

Rabia Ebrar Akıncı: *Tuva Türklerinin arasında bir kadın antropolog...* 19 Ekim 2020 tarihli dersimize İstanbul Üniversitesi Antropoloji Bölümü'nden Dr. Öğr Üyesi Ebrar Akıncı katılacak. Serpil Hoca, okumamız için Rabia Ebrar Akıncı'nın "Tsengel Tuvalarının Dünya Görüşünde Gelenek, Uyum ve Süreklilik" başlıklı makalesini gönderdi. Ebrar Hoca'nın makalesini okuduktan sonra metnin kenarına notlar almışım: "Antropolog pozitivist bir tutumla, genel-geçer bilgilere ulaşmaya çalışmış. Oysa saha araştırmalarında 1970'li yıllardan itibaren 'katılarak gözlem'den 'katılımın gözlenmesi'ne doğru bir evrilme yaşanmış. Antropolog, gözlemlediği dünyanın içersinde kendisini de görür, kendi şahsiyeti anlatısı içersinde belirir." Artık "düşünümsellik" ve "diyalojik yaklaşım" kavramlarıyla ilgili heybemde biriken bir şeyler var.

Rabia Ebrar Akıncı (19 Ekim 2020)

Ebrar Hoca'nın YouTube'dan bulduğum "Kubbealtı Akademi Tez Sunumları" serisi içinde yaptığı sunumu dinlemiş ve not almışım: "Tuzlu çay içmeye alışmadığını ve çay-kahve içme alışkanlığına devam ettiğini, bunun üzerine vücudunun dehidrolize olduğunu ve hastalandığını söyledi. Büyük ovalara gitmekten kaçındığını, Şaman töreninde yanan ardıcın etkisiyle mistik bir havaya girdiğini söyledi, ama bunların hiçbirine çalışmasında yer vermemiş". Bir de soru hazırlamışım: "Alan araştırmanızı tamamladığınızda yaşadığınız düşünsel ve duygusal bir dönüşüm oldu mu?" Ebrar Hoca derse konuk olduğunda internet bağlantısı bir türlü sağlıklı hale gelemedi. Serpil Hoca çareyi cep telefonundaki görüntüyü kamerasına yansıtmakta buldu. Türkiye'den giderek Orta Asya'da saha araştırması yapan iki kadın antropologdan biriymiş. Alan araştırması ile diğer yazılı çalışmalarında yer vermediği öyle ilginç şeyler anlattı ki "Bunları dinleme imkanımız olmasa, okuduğumuz araştırma ne kadar yarım kalacakmış" diye düşündüm. Hâlâ o ders aklıma geldiğinde, bağlantının kötülüğünden dolayı kaçırdıklarımın yanarım. Uzaktan eğitimin pamuk ipliğine değilse bile *wi-fi* ağına bağlı olduğunu hatırlattı böylece.

Süleyman Şanlı: "They are all immigrated"... 26 Ekim 2020 tarihli dersimize konuk olarak katılan antropolog, Mardin Artuklu Üniversitesi Antropoloji Bölümü'nden Doç. Dr. Süleyman Şanlı'ydı. Şanlı, söze kendi hikayesinden başladı. Batman'da başlayıp Yeditepe Üniversitesi Antropoloji Bölümü'nde sürdürdüğü eğitim serüveni, bir insanın kendi yolunu çizmeyi başarabileceğinin örneği idi. Ders hazırlık olması amacıyla Süleyman Hoca'ya ait olan "Türkiye'nin Doğu Yahudileri Üzerine Etnografik Bir Alan Çalışması" ve "Recalling a Forgotten Community: Jews of Diyarbakır" (Unutulmuş Bir Topluluğu Hatırlamak: Diyarbakır Yahudileri) başlıklı makaleleri okumuştum. Makaleler, hemen hemen aynı içerikte olmakla birlikte İngilizce metnin konuyla

ilgili daha farklı ayrıntılara yer verdiğini gördüm. Hande Çayır'ın da tezini İngilizce yazdığını ve eğer Türkçe yazmış olsaydı bu kadar rahat yazıp yazamayacağını sorduğumuzu hatırlıyorum. Bu da başka bir handicap olarak belirdi karşımda: Düşünsel yaklaşım için Türkçe yazılan çizilen dünya hazır değil miydi acaba?

Süleyman Hoca, alan araştırması için İsrail Hükûmeti'nden kazandığı bursla İsrail'e gitmiş ve oradaki Türkiye'nin doğusundan göç etmiş Yahudileri bulmuş. Cesur ve etkili bir çalışma olmuş. Alan araştırmasının kendisini nasıl değiştirdiğiyle ilgili pek konuşmak istemedi. Yüz yüze eğitim olsaydı yaşadıklarını anlatacaktı şüphesiz. Sanal âlemin tekinsizliği... Saha araştırmasının ve kurduğu ilişkilerin onu nasıl etkilediğiyle ilgili biz ısrarlı sorular sorunca, Süleyman Hoca haklı olarak "Burada kimlerin olduğunu bilmiyorum ki, niye anlatayım?" dedi. Süleyman Şanlı'nın bize kazandırdığı yeni bir kavram da *zoo-anthropology* oldu. Kavram hakkında şimdilik pek bir şey bulamasam da insanlar ve hayvanların arasında gelişen özel bağı ve buna dayalı folkloru incelediğini düşünüyorum. Bu da Mardin Artuklu Üniversitesi'nde biz folklorculara hâlâ açık bir kapı var demektir.

Kadriye Şahin: Beslenme antropolojisi insana dair çok şey söyler... 9 Kasım 2020 tarihli dersimizde davetli araştırmacı, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Antropoloji Bölümü'nden Dr. Öğr. Üyesi Kadriye Şahin oldu. Kadriye Hoca, beslenme antropolojisi ve Hatay mutfağı üzerine çalışmış bir antropolog. Çalışmaları sırasında öyle başarılı mutfaklarla karşılaşmış ki hem kendisi hem de konukları için rahatça bu işletmelerden yemek istetmeye başlamış. "Artık evimde yemek pişirmiyorum" dedi. Ayrıca "Asla çalışmam!" dediği iki konu üzerine de çalışmalar yapmış, yapmakta: Şiddet gören kadınlar ve göçmenler. Beslenme antropolojisi ve mutfak kültürünün insana söyleyeceği çok şey olduğunu akademik dünyaya kabullendirmesi kolay olmamış. Bir sempozyumda kendisinden

Süleyman Şanlı (26 Ekim 2020)

Kadriye Şahin (9 Kasım 2020)

yaşça büyük erkek bir akademisyenin küçümseyici tavırlarına maruz kalıp bu tutuma kürsüden cevap vermek zorunda kalmış. Kadın olmak, ne çok şeyi öğretmeyi gerektiriyor.

Ayşe Yıldırım : Devlet, aşiret, sınır ve göç... 11 Kasım 2020 tarihli dersimizin konuğu, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Antropoloji Bölümü'nden Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Yıldırım'dı. Ayşe Hoca, lisans eğitimini AÜ DTCF Halkbilim Bölümü'nde tamamlamış. Hem akademik camiada var olma mücadelesini hem öğrencilik yıllarının *DTCF orta bahçesini* anlattı uzun uzun. Öğrencilere kendi yaşamından örnekler vererek onlara işsiz kalma korkusuna teslim olmamaları gerektiğini hissettirmek istedi. "Yedi yıl işsiz kaldım, neresi olsa giderim dedim..." Ayşe Hoca, hep can yakıcı konular çalışmış: Aşiretler arası kültürel rekabetler ve çatışmalar, Türkiye-Suriye sınırı, Suriyeli göçmenler, Somalili sığınmacılar, sınır ötesi çokeşlilik, ithal kumalar... 2013'te tamamladığı *Devlet, Sınır, Aşiret: Nusaybin Örneği* başlıklı doktora tezini okuduğumda, çalıştığı alanın zorluğundan ve konunun can yakıcılığından dolayı cesaretine hayran kaldım. Saha çalışması yapması hiç kolay olmamış. Görünen sınırlarla uğraştığı kadar zihinlerde örülü duran ve görünmeyen sınırlarla da çok savaştığına eminim.

Özgür Dirim Özkan: Günümüzde sadece kalitatif araştırmalar yetmiyor... 16 Kasım 2020 tarihli dersimizin konuğu, serbest çalışan ve şu anda da Bosna-Hersek'te yaşayan antropolog Dr. Özgür Dirim Özkan. Futbol âşığı bir antropolog. Şehir antropolojisi ve futbol antropolojisi çalışmış. Özel firmaların pazardaki konumlarını güçlendirmek için antropolojik araştırmalar istediğini, elde edilen nitel verinin nicel veriye dönüştürülmüş biçiminin daha etkileyici olduğunu anlattı. İnternet ortamında yapılabilecek anket çalışmalarından bahsetti. Çevrimiçi araçların niteliksel araştırmalarda kullanılmasının bir gereklilik olduğunu söyledi.

Gözde Aynur Mirza, (Antropoloji Derneği Başkanı)... 23 Kasım 2020... Bize İstanbul'da yaşayan Kırım Türk-Tatar kadınları üzerine yaptığı yüksek lisans çalışması ile yeni zamanlardaki maneviyat araştırmaları konulu doktora tezinden bahsetti... Ama neden pek bir şey hatırlayamıyorum? Neden not tutmamışım? Sadece Gözde Hoca'nın içime işleyen dingin sesini hatırlıyorum.

Erdoğan Kineşçi: Queer Teori... O da ne demek?... 14 Aralık 2020 tarihli dersin konuğu, Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nden antropolog/sosyolog Dr. Öğr. Üyesi Erdoğan Kineşçi. Erdoğan Hoca. Kendisi Folklor Sokağı Atölyesi'nin etkinliklerine zaman zaman katılıyor. Akademik çalışmalarıyla Serpil Hoca'nın saygısını ve sevgisini kazanmış, farkındayım. Erdoğan Kineşçi, Türkiye için henüz çok yeni olan ve çalışılması cesaret isteyen bir konu üzerinde çalışmış: Queer teori... Queer teori, cinsiyetlerin ve cinsel yönelimlerin tanımladığı kimliklerin baskıcı olduğunu öne süren bir kuram... Kadın çalışmalarının ve feminist teorilerin dahi ancak son yıllarda biraz daha yaygın bir şekilde anlaşılabilirdi ülkemizde, queer teorinin anlaşılması zaman alacak gibi görünse de Erdoğan Kineşçi, bu güç işe girişme öngörüsünü ve cesaretini kendisinde bulmuş. *Taşrada Kuir Olmak: Konya ve Diyarbakır Örnekleri* başlıklı doktora tezini 2016'da tamamlayan Kineşçi, farklı dinamikleri olduğu için araştırma sahası olarak Diyarbakır ve Konya şehirlerini belirlemiş. Queer bireylerin görünür olma durumlarının Diyarbakır'da Konya'da olduğundan daha gelişkin olduğunu, onlara hitap eden mekanların kabul görmeye başladığını söyledi. Toplumda kabul görmeyen ve varlık gösteremeyen queer bireylerle, saha araştırması dahilinde yaptığı görüşmelerden, o insanların tereddütlerinden ve çoğuna bugün ulaşmasının mümkün olmadığından söz etti... Demek... cinsiyet öğrenilmiş bir kavram. Demek... cinsel yönelim değişken olabilir. Bir kez daha şöyle düşündüm: "Kimse antropologların yazdığını okumuyor. Eğer bu yazılanlar okunmuş olsaydı, bugün daha farklı bir yerde olabilirdik."

Gözde Aynur Mirza (23 Kasım 2020)

Erdoğan Kineşçi (14 Aralık 2020)

Ayşe Yıldırım (11 Kasım 2020)

Özgür Dirim Özkan (16 Kasım 2020)

Afiş: Gülsüm Yıldırım

Bir Folklor Sokağı Atölyesi etkinliği: Tahereh Mirzayi ile Şeb-i Yeldâ...
25 Aralık 2020'de yapılacak bu etkinlik için duyuru 16 Aralık'ta yapılmış. Bu kez, Serpil Hoca'nın lisansa verdiği "Psikanalitik Folklor" dersine katıldık hep birlikte. Serpil Hoca'nın lisans öğrencilerine verdiği tüm dersleri her hafta bize ve isteyen herkese açık zaten. Dersin konuğu Türkolog ve bağımsız bir araştırmacı olan İranlı Tahereh Mirzayi. Duyuruda kullanılan kırmızı meyvelerle süslü görseli Gülsüm Yıldırım tasarlamış. Gülsüm, DTCF Psikoloji Bölümü öğrencisiymiş, etkinliğe omuz vermiş.

Türk Dili ve Edebiyatı okumuş ya da az da olsa Divan edebiyatına değmiş hemen herkes benim gibi şu beyiti bilir: "Şeb-i yeldâyı muvakkitle müneccim ne bilir / mübtelâ-ı gama sor kim geceler kaç saat". Beyiti biliyordum ama kime ait olduğunu bilmiyordum. Ben melankolisine aldanıp "Fuzûlî'nin beyitidir" dedim. Meryem Karagöz "Bosnalı Sâbit'in beyitidir" dedi. Sonra başka biri beyitin iki şairin de divanında olmadığını söyledi... Ders başladığında baktık ki Serpil Hoca yeni yıla atfen, arkasında duran kitaplığı ışıklarla süslemiş. Tahereh Hoca'nın bağlantısı sağlanana kadar, görsellerle beslediği kendi çocukluğundaki yılbaşı kutlamalarını anlattı. TRT'nin Zeki Müren'li yılbaşı programları, çatısı karlı, pencerelerinden sarı ışık yansıyan evler ve pullarla süslenmiş çam ağaçlarıyla kartpostallar geçti gözümün önünden. Bir de ne zaman çocukluğumun yılbaşı akşamlarını hatırlasam, portakal kabuğu kokusu gelir burnuma. O gün de portakal kokusu geldi... Serpil Hoca, hikayesi olan (rahmetli annesine ait) kırmızı-beyaz bir bluz giyinip yakasına yine hikayesi olan (kendisinin ilkokulda bir yılbaşı kermesi için hazırladığı) küçük broşunu takmış. Çocukken vardiyalı çalışan babasının evde olamadığı bir yılbaşı akşamında aslında her zaman ciddi bir kadın olan annesinin sırf evdeki durgun havayı değiştirebilmek için Noel Baba kılığına girip "Ho ho ho!" diyerek salona girmesini ve yaptığı sürprizi

anlattı. Çocukluk yıllarına ilişkin günlüğünde, o anı resimlediği sayfayı bizimle paylaştı. İlkokuldayken annesi için kendisinin yaptığı broşun hikayesini anlattı. Babasının, et bebek olan hediye vermek için akşama kadar bekleyemeyişini ve işe gideceği için gündüz yılbaşı hediyesini kendisine erkenden vermesini anlattı. Edip Cansever'in dediği gibi "Gökyüzü gibi bir şey bu çocukluk / hiçbir yere gitmiyor"... Arkasındaki ışıklarla ümitlendiren, anılarıyla burkan, özleten, gülümseten, hem kalbe hem kafaya dokunan bir anlatım oldu yine.

Bazı bağlantı sorunları yaşansa da sonunda Tahereh Mirzayi aramıza katıldı. Farsçayla tütsülü telaffuzuyla güzel Türkçesini kullanarak İran'da yapılan Şeb-i Yeldâ ritüelini anlatmaya başladı. Bu yıl Covid-19 salgınından dolayı Şeb-i Yeldâ gecesi ritüelini evinde tek başına gerçekleştirmiş. Eşitliği, bolluğu, bereketi simgeleyen Şeb-i Yeldâ gecesinde sofrasına sevdikleriyle oturamamış. Ama bizlerle bu ritüelin ayrıntılarını paylaşarak bizi zenginleştirdi. En uzun gece olan 21 Aralık gecesinin hikayesini şöyle anlattı:

"Ay, güneşe âşıkmiş ve sürekli onu takip edermiş. Tam onunla karşılaşacağı sırada da uykuya yenik düşermiş. Sonunda bir yıldızı görevlendirmiş ve uyuyakalacak olursa kendisini uyandırmasını istemiş. Yıldız, uyuyakalan ayı uyandırmış ve böylece güneşin yolunu gözleyen ay, onunla buluşmayı başarmış. Hem ay hem de güneş, bu buluşmanın sarhoşluğuyla asıl görevlerini unutup muhabbete dalmışlar ve bu nedenle güneşin doğuşu gecikmiş."

Geleneksel Şeb-i Yeldâ kutlamalarında İranlılar, sofralarında güneş gibi yuvarlak olan karpuz, portakal, elma gibi meyveleri bulundurlar ve güneşin rengini taşıyan (bizde halk arasında *gün kurusu* denilen) kurutulmuş meyvelerden sofraya koyarlarmış. Sabaha kadar Hâfız'ın divanından şiirlerle fal bakarlarmış. İslamiyet öncesinde Şeb-i Yeldâ gecesinde sabaha kadar *Avesta* (Zerdüştlerin dili şiirsel kutsal kitapları)

okuyan İranlılar, İslamiyet sonrasında Hâfız divanından şiirler ve Firdevsi'den parçalar okumaya başlamışlar. Tahereh Mirzayı İranlıların şiir tutkusunu şöyle bir cümleyle bedenlendiriyor: “Bütün Farısların yükünü bugüne kadar şiirler taşımıştır.” Halk takviminin ve halkın kozmogoni anlayışının henüz dünya sahnesinde baş aktörü oynama hakkını kendinde görmeyen insanlığın etrafında olup biten her şeyi anlayıp dinlediği, sınırlarını bildiği ve her varlığın ihlal edilmemesi gereken sınırlarının olduğunu hissettiği dönemlerden bize kalan şifreler olduğunu düşünürüm. Belki bir gün AÜ DTCF Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'ndan mezun (ve bu dönem derslerimize katılan) Sümeyye Sakarya'yla, hatta hep beraber, bir Şeb-i Yeldâ gecesinde Hâfız'ın türbesine gider sabaha kadar Farsça şiirler dinleriz. Bütün gecikmeler aşktan olsun...

Prof. Dr. Sepil Aygün Cengiz, “Modernizm, otomobil kültürü ve reklam”... 3 Ocak 2021 tarihli derste, Serpil Hoca, 2015 yılında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı'na sunduğu kendi doktora tezini anlatacak bu kez. “Düşünümsel yaklaşım”ın yola çıkmaya karar vermekte, anlatıp aktarmakta, meseleleri arka planlarıyla beraber görebilmekte çok önemli olduğunu düşünen Serpil Hoca, yıllar sonra tezine dönüp baktığında doktora yapmasını ve böyle bir konu çalışmasını tetikleyen etkenlerin kökenlerini, yakın bir zamanda yine kendi geçmişinde gömülü bulmuş. Doktora yapmayı istemesinin altındaki itkinin Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesini bırakma kararıyla ailesinin yaşadığı hayal kırıklığını telafi etmenin bir yolu olmuş olabileceğini söylüyor. Doktor olabilmeye hak kazanmışken bunu elinin tersiyle itmiş bir kız çocuğunun ailesinde yarattığı derin hayal kırıklığı... Herhalde Türkiye'deki bütün ebeveynleri buluşturabilecek bir noktadır bu. Diğer taraftan bakıldığında Tıp Fakültesini bırakıp felsefe eğitimi almaya karar vermiş çocukların efsaneleri de yolunu arayanlara ilham veren bir başka efsanedir. Bu da dünyayı daha yaşanılır bir yer

kılmak için kürek çekenlerin tercihi olarak durur ve bizi gelecek günlerin güzel olduğuna inandırır.

Kanser nedeniyle erken yaşta vefat eden babasının, ölümünden kısa bir süre önce halsiz bir şekilde yattığı yerde büyük bir enerji harcayarak annesiyle kendisinden bir kağıt istemesi ve o kağıda bir not yazmasını anlatıyor Hoca. Serpil Hoca'nın yıllar sonra anlamının peşine düştüğü, babasının hasta yatağında büyük güçle kağıda yazdığı not şudur: “Arabayı boyatın.”

Serpil Hoca, “Bu not benim Rosebud'im oldu” diyor. “Rosebud”, Orson Wells'in 1941 yapımı kült filmi *Yurttaş Kane*'de bir metafor olarak kullanılır. Kane'in ölüm döşeginde ağzından çıkan son sözcük “Rosebud”dır. Kimse bu sözcüğün ne anlama geldiğini bilmez. En sonunda anlaşılır ki “Rosebud”, Kane'in çocukluğundaki evinin güvenli havasını, çocuksuluğu ve saflığı sembolize eden basit, ucuz kızağıdır. Serpil Hoca, modern insanın otomobille ve makinenin toplum yaşamıyla iç içe geçiş sürecini, yeni yaşam biçiminin bir makine insan olarak tasarladığı bu kral nesnenin egemenliğini tezinde uzun uzun anlatıyor (Aygün Cengiz, 2009: 9). Aklımızda babasının sahip olduğu ilk ve son araba ve onun önünde çektiikleri aile fotoğrafları...

Teze nereden başlayacağını, neyi, nasıl anlatması gerektiğine karar veremediği bir dönemde fikrini aldığı Prof. Dr. Seçil Büker'in, “Arabaları insan gibi düşün” diyerek anahtar cümleyi verdiğini de anlatıyor. Tezini sunarken jürinin oturuş düzenini, danışmanı olan AÜ İletişim Fakültesi Dekanı'nın tezini sunması için kendisini makam masasında oturtturmasından nasıl etkilendiğini de anlatıyor bize. Tezini kitaplaşmış halini okumuştum; ilk sayfada “Adeodatus'a” yazıyordu, sordum “Hocam, neden Adeodatus'a?”

Afiş: Züleyha Durak Özen

Not: Ders saatini kaçırmıştım, fakat ders kaydedilmişti. Ordan da izleyebilirdim, fakat şans bu ya, Serpil Hoca'm aynı sunumu bu kez Akademik Dergiler Paylaşım Platformu için tekrar yaptı ve kaçırdığım bu sunumu yüz yüze olmasa da canlı olarak dinleme fırsatım oldu. Muhtar Kutlu Hoca'nın deyişiyle "Can cana olmak yerine cam cama olduğumuz" bu sürecin avantajlarını görmek, hayatımızı gerçekten de kolaylaştırıyor.

Mutlu Binark: Güney Kore'de yaratıcı endüstri ve kültür politikası çalışmak, "Benim Korem ve Seyyahveri"... 4 Ocak 2020 tarihli dersimizin konuğu Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo, TV ve Sinema Bölümü'nden Prof. Dr. Mutlu Binark. Mutlu Binark Hoca'yla kökleri bir hayli eskiye dayalı dostluklarını anlatarak dersi açıyor Serpil Hoca. Bu dostluk sevgi, paylaşım, güven, birlikte üretme, hatırlama, yanında olma, anlama, yorumlama, eleştirebilme ve bütün bunların şemsiyesi tanıma kavramlarının tamamını kapsıyor.

Mutlu Hoca, kültür endüstrisinin gelişimini ve son yıllarda kültür endüstrisini devasa biçimde geliştiren Kore'de neler olup bittiğini yerinde görmek için alan araştırmasını Kore'de yapmış. Hiç kolay olmamış, ama karşılaştığı her sorunun üstesinden başka bir yol arayarak başka biçimde deneyerek gelmeyi başarmış. Türkiye'deki folklor mantığının bir öz ve töz ispatlama merkezine hapsoldüğünü, kültür endüstrisi denen kavramdan pek haberdar olmadıklarını veya ilgilenmediklerini söylüyor. *K-drama* tavsiyelerinin de olduğu ders en popüler *K-pop* gruplarından biri olan BTS'nin tıklanma rekorları kıran şarkıları "Life Goes on" ile bitiyor.

Disiplinlerarası bir eğitim almış ve bu doğrultuda anlayış geliştirmiş araştırmacıların (Özgür Dirim Özkan, Mutlu Binark, Süleyman Şanlı gibi) bakış açılarının çok daha geniş olabileceğini, sosyal bilimlerde bir alanda yoğun bir şekilde uzmanlaşmanın bir saatten sonra yaratabileceği kendisi dışındakine kör olabilme halinin önüne geçeceğini düşünüyorum

artık.

Sonuç olarak... Bilişim teknolojisi ve internetle yaşamımız başka biçimde bükülmeye başladı. Üzerine çok şey söylenebilir. İlk kez ekran başında ders yaptık, farklı yöntemler denedik. Hepsi birbirinden kıymetli araştırmacılarla saatlerce süren dersler yaptık. Bir tıkla sempozyumlara katıldık, yarı insan yarı bilgisayar olduk. Göz, baş ve sırt ağrılarıyla haşır neşir olduk. "Araştırma Yöntemleri" dersi için şunu söyleyebilirim: Çocukluğumuzun yılbaşı geceleri deyince burnuma nasıl portakal kabuğu kokusu geliyorsa, bu dersi hatırladığımda da insan kokusu geliyor. Uzaktan ders süreci olmasına rağmen dersi paylaştığım herkesi tanıdım, onlara değdim, onlarla çaylı sohbetler etmiş gibi oldum. Kameraların açık olmasının bunda katkısı büyüktür diye düşünüyorum. Derslerde çok şey öğrendim. Kitaplar, filmler, tezler paylaştık. Disiplinlerarası bakış açısının bir zenginlik yarattığını öğrendim. Önemli önemsiz demeden, ama yazı ama fotoğraf olarak kayıt altında tutmanın önemini, görerek öğrendim. Beraberce üretebilmenin, ancak en ufak çabaya dahi değer vererek mümkün olabileceğini öğrendim. Bilginin herkes için aynı yerde ve aynı şekilde ortaya çıkmasını beklemenin yanılğı olduğunu ve ona ulaşma yolunun herkesin kendi çekirdeğinden geçtiğini öğrendim. Yaptığım işe kendimi kattığımda, bunun o işi sulandırıp kıymetsizleştirmeyeceğini, tam tersine değerli kılıp inandırıcılığını artıracağını öğrendim. Halkbilim araştırmacılığının sadece derleme, istifleme, kategorize etme ve tanımlamadan ibaret olmadığını, duygularımdan kopuk olan düşünce ve çıkarımlarımın hep eksik kalacağını öğrendim. Kendini tanımaya ve kendisiyle barışmaya niyet etmemiş insanların, dünyayla barışamayacağını öğrendim. İnsanı görmenin, dinlemenin, hissedebilmenin insana dokunabilmenin, kıymet verebilmenin her şeyin hızla "şey"leştiği şu sıralarda, daha bir önemli olduğunu yeniden anladım. Karahindibanın tohumlarını saçtığı gibi sevgimi, bilgimi ve çabamı üşenmeden, koşulların elverişsizliğine

Afiş: Dağsu Sönmez

aldırmadan saçmam gerektiğini öğrendim. Yürürken başımı kaldırıp etrafıma bakmam gerektiğini, böylece belki her gün altından geçtiğim ağaç dallarında yuvalanmış kulaklı orman baykuşları görebileceğimi öğrendim.

Kaynaklar

Akıncı, Rabia Ebrar (2017) "Tsengel Tuvalarının Dünya Görüşünde Gelenek, Uyum ve Süreklilik", *Tuva Araştırmaları Tuvaca Varyantların Belgelenmesi ve Tanımlanması*, Ankara: Grafiker Yayınları.

Aygün Cengiz, Serpil (2009) *Modernizm, Otomobil Kültürü ve Reklam*, Ankara: Ütopya.

Aygün Cengiz, Serpil (2015) "Ölüm Üzerine Düşünmek: Sedat Veyis Örnek'in Anadolu Folklorunda Ölüm Çalışması", *folklor/edebiyat*, Cilt 2, Sayı 82, 231-255.

Aygün Cengiz, Serpil ve ark. (2017) 171 Yaşındaki "Folklor" Sözcüğünün Yanlış Kullanımı Üzerine Ankara'nın Çankaya İlçesinde Bulunan Folklor Sokağı'nda Bir Alan Çalışması, *II. INES Uluslararası Akademik Araştırmalar Kongresi (INES-2017)*, 18-21 Ekim 2017, Alanya/Antalya, 1698-1701.

Çayır, Hande (2016) *Documentary As Autoethnography: A Case Study Based on the Changing Surnames of Women*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi. Danışman: Prof. Dr. Feride Çiçekoğlu.

Kaygusuz Şimşek, Ayşe (2020) "Shelly'nin Öldüğü Gün: Yasın Şiiri ve Etnografisi" *Ekin Sanat Aylık Edebiyat ve Düşün Dergisi*, Ekim, Sayı 166, 6-7.

Kineşçi, Erdinç (2016) *Taşrada Kuir Olmak: Konya ve Diyarbakır Örnekleri*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Antropoloji Anabilim Dalı, Doktora Tezi. Danışman: Prof. Dr. Aksu Bora.

Özteke, Volkan (2010) "Türkiye'de Halkbiliminin Mimarları", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C.50, Sayı 2, 193-206.

Rosaldo, Renato (2014) *The Day of Shelly's Death: The Poetry and Ethnography of Grief*, Duke University Press, Durham&London.

Şanlı, Süleyman (2020) Recalling a Forgotten Community: Jews of Diyarbakır, *folklor/edebiyat*, 26(3), 545-557.

Şanlı, Süleyman (2018) Türkiye'nin Doğu Yahudileri Üzerine Etnografik Bir Alan Araştırması, *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırması Dergisi*, Yıl:11, S. 2, 1281-1293.

Dilek İşler¹⁴

"I am working out the vocabulary of my silence."¹⁵

Muriel Rukeyser

"We tell stories in order to live."¹⁶

Joan Didion

Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkbilim doktora programı dersi olan "Araştırma Yöntemleri" dersini almaya başladığımda pek çok duyguyu aynı anda yaşıyordum. Yeni evlenmişim ve isminin arkasına kuyruk gibi neden eklendiğini bilmediğim bir soyadına alışmaya çalışıyordum –hâlâ alışabildiğimi söyleyemeyeceğim. "Çok antropolojik çalıştığım için" giremediğim bir başka doktora programına yaz boyu üzülürken, "daha antropolojik çalışan" bir halkbilim programına kabul edilmenin mutluluğunu yaşıyordum. Dönem sonunda da fark ettiğim gibi, özel öğrencilik dönemim kendimi ümitlerle avuttuğum bir zaman olmuş. Ancak yine de çok şey öğrendiğimi ve babamın acısını o derslere tutunarak hafifletebildiğimi de kabul etmem gerekir. Akademik bir yolculuğa başlarken, akademik çalışmaların "özel" hayattan kopuk, uzak, biraz da mecburen soğuk olması gerekip gerekmediğiyle ilgili şüpheler kafamı kurcalıyordu. Aynı zamanda eşimin tezi için beş üniversitede yapılan anketlerin uygulanmasında ve SPSS programına girilerek işlenmesinde büyük emeğim olduğu halde, teşekkür bölümüne adımın yazılmasını istemeyen danışmanın bakış açısı da kafamın ve ne yalan söyleyeyim kalbimin bir köşesine de kazınmıştı. Yüksek lisans tez çalışmamda konu olarak Türkiye'deki oyun ve oyuncak müzelerinin işlevsel ve yapısal analizini yapmayı seçmişim. Bu seçimde bilimsel

¹⁴ Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkbilim Anabilim Dalı doktora programı öğrencisi (yüksek lisans eğitimi: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halkbilimi Anabilim Dalı; lisans eğitimi: Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Amerikan Kültürü ve Edebiyatı Bölümü, dileksler@yahoo.com)

¹⁵ "Sessizliğimin sözcük dağarcığını geliştiriyorum."

¹⁶ "Yaşamak için hikayeler anlatıyoruz."

gayelerin yanında, şimdi bile oyuncaklara olan ilgim, bana çocukken alınan cinsiyetsiz oyuncakların üzerimde bıraktığı etki, işçi çocuğu olmamdan ve müze giriş fiyatlarının nispeten pahalı olmasından dolayı da belli bir yaşa kadar hiç müzeye gidememiş olmam büyük ölçüde etkiliydi ve bunun farkındaydım. Dolayısıyla yaptığım çalışmayı kendi hayatımdan süzgeçlemiştim. Dersin ilerleyen haftalarında tanıştığım *Autoethnography: Understanding Qualitative Research* kitabı, "Araştırma Yöntemleri" dersinin hocası Serpil Aygün Cengiz'in modernizm, otomobil kültürü ve reklam konulu doktora tezini anlattığı derste tez konusu seçiminde (bilinçdışı da olsa) babasının arabasından yola çıkmış olduğunu anlatması ve derslerde izlediğimiz diğer sunumlar bakış açımı yavaş yavaş şekillendirmeye başladı.

Bütün hayatı boyunca günlük tutmuş birisi için akademik çalışmaları kişisel hikayelerle harmanlama, toplumu ve kültürü onların gözünden eleştirebilme fırsatı benim için çok çekici bir durum haline geldi. Şimdi düşündüğüm zaman çevremdeki hemen herkesin günlük tutmamı ne kadar (olumsuz anlamıyla) "klasik ve romantik" gördüğünü fark ediyorum. Dönem içindeki sunumlardan metnin içinde yeri geldikçe bahsedeceğim ancak şimdilik *Autoethnography: Understanding Qualitative Research* kitabı ve bu kitap sayesinde tanıştığım pek çok çalışma ile birlikte otoetnografiyle ilgili görüşlerimi aktarmak isterim.

Otoetnografik hikaye, kişinin kendi hikayesini kültürün objektifinden anlatması olarak tanımlanabilir. Otoetnografik hikaye anlatımı, kişisel ve kültürel deneyimlerimizi nasıl yorumladığımızı anlamamıza yardımcı olur. Araştırmacı, araştırmasında kültürel inanç, pratik ve deneyimleri eleştirmek ve tanımlamak için malzeme olarak kişisel deneyimlerini kullanır. Kendisi ve dış dünya arasında duvar örmediği gibi, kendi dışındaki her şey ve herkesin süreçte etkili olduğunu bilir (Adams ve ark., 2015:

1-2). Öğretmenlikte sıkça kullandığım, sınıfta uyguladığımız yöntemler üzerine düşünmek ve yorum yapmak olarak bildiğim düşünümsel bakış açısı, otoetnografik çalışmaların temelini oluşturur. Kişi kendisi üzerine belki de hiç düşünmediği kadar düşünür ve tüm sorgulamasını kültür objektifinden yapar. Dolayısıyla burada araştırmacının kendisi, klasik bakış açısından farklı olarak araştırmanın hem öznesi hem nesnesidir. Renato Rosaldo'ya göre burada bir evrim söz konusudur: Antropolojik çalışmaların gelişim sürecinde verileri işleyen ve araştırmaya mesafeli duran gözlemcinin yerini, insan davranışını çevredeki aktörlerle ilişkisi içerisinde anlamaya çalışan araştırmacı ve yaklaşım almıştır (Rosaldo, 1989: 37). Akademik olarak ilgilendiğimiz herhangi bir konunun kişisel hayatımızdan, duygularımızdan, dolayısıyla da kendi hikayemizden köklendiği inancı uzun zamandır tartışılmaktadır; ancak kişinin kendi düşüncelerinin ve duygularının etnografisini yaptığı bu yöntem türü dünyada da Türkiye'de de çok yenidir.

Otoetnografi, araştırma yöntemlerine karşı yaklaşımın değişmesi, bilimsel bilginin sınırlarının yeniden gözden geçirilmesi, kişisel anlatıların giderek daha fazla önem kazanması ve sosyal kimlik ve kimlik politikalarının daha önemli bir tartışma konusu haline gelmesiyle oluşmaya başlamıştır (Adams ve ark., 2015: 8). Türkiye'de akademik çalışmalarında "biz" dili kullanmayı tercih eden, duygulara ve kişisel anlatılara "bilimsel bulunmadığı" için önem vermeyen tarza bir alternatif olarak otoetnografinin lehine bir kırılma yaşanacağına inanıyorum. Hatta günümüz dinamikleri düşünüldüğünde bu kırılma bence kaçınılmazdır. Toplumsal yaşamın düzensiz, belirsiz ve duygularla dolu olduğunu kabul etmemiz, dolayısıyla antropolog ve halkbilimciler olarak toplumu ve toplumsal yaşamı inceliyorsak karmaşa, belirsizlik ve duyguları ötelemeyen bir yöntem benimsememiz gerekmektedir (Adams ve ark., 2015: 9).

Yapılan araştırmaların kişisel hikayelerden yola çıkması gibi, kişinin araştırmadan etkilenmesi ve çalışma süresince ve sonunda kendindeki gözlem ve değişimleri kaydetmesi kaçınılmazdır. Burada 2002-2006 yılları arasında Batı Moğolistan'da Tuvalar arasında alan çalışması yapan Ebrar Akıncı'nın daha sonra iç gözlem yapabilmek için alan notları dışında kişisel günlük tutması, geriye dönüp bu notlara baktığında kendindeki değişimi yeniden görebilmesi ve bunu sunumunda ve doktora tezinde ifade etmesi akla gelmektedir (Akıncı, 2009: 45). Örneğin deneyimleri arasında kadın olmanın hem avantajlı hem de dezavantajlı olabildiğini, bazı grupların arasına girerek bilgi almanın kadın olarak çok daha kolay olduğunu ifade etmiştir. Alan notları arasında telefon dahi olmayan bölgelerde kendini nasıl yalnız hissettiğini yazmış, bunu da sunumunda belirtmiştir. Alan çalışmasını bitirip ülkesine döndüğünde ise kendini bambaşka birine dönüşmüş olarak görmüştür. Dolayısıyla burada alan deneyiminin bizi şekillendirdiğine, aksinin ise kendimizi kandırmak olduğu sonucuna ulaşıyoruz (Atkinson ve ark., 2003: 57). Jean Gearing bunu bir adım öteye taşıyarak etnografinin duygusal farkındalıkla yapılabilecek bir bilim olduğunu, duygusal bağlılık olmaksızın etkili etnografinin yapılamayacağını ve duygularımızdan öğrendiklerimizi görmezden gelen bir metodolojinin elde edilen sonucun geçerliliğini ortadan kaldıracağını ifade etmektedir (Gearing, 1995: 209). "Araştırma Yöntemleri" dersinde sunum yapan akademisyenlerin çoğunun mesleklerini seçerken çocukluk deneyimlerine ve çocuklukta hissettiklerine vurgu yapmaları duyguların araştırmalarımızı yönlendirmedeki yerini hatırlatmaktadır. Örneğin antropolog Özgür Dirim Özkan, çocukluktan beri sevdiği futbolun ve çok uzun yıllardır taraftarı olduğu bir takımın doktora tez sürecini yönlendirdiğini ve konu seçiminde etkili olduğunu belirtmiştir. Tezine "1980'li yılların efsane Otuzevler futbol takımı oyuncularına..." cümlesiyle başlamış, tezin içinde farklı yerlerde taraftarlık kültürünü ilk defa ev içinde babasından öğrendiğini, bu öğretilerin hayatı boyunca kendisini etkilediğini ifade

etmiş ve kişisel hayatının akademik alana geçtiğini göstermiştir (Özkan, 2009). Sonuç olarak duygular ve yaşantılar teori oluştururken gözlem ve akıldan ne daha önemlidir, ne de onlardan daha aşağı bir konumdadır. Bu yetilerin her biri insan bilgisinin birbirinden ayrılmaz parçalarını oluşturur (Jaggar, 1989: 165).

Antropoloji ve halkbilim başta olmak üzere pek çok bilimde otoetnografik çalışmak bazı konularda daha doğru bir yaklaşım olabilir. Örneğin eşcinselliğin anlatıldığı bir çalışma yapılacaksa ve yazarı da eşcinselse, uzaktan konuya bakmak doğru bir yaklaşım olmayacak, aksine “içerden bildirmek” daha güvenilir sonuçlar verebilecektir. Ancak burada toplumsal kaygılar karşımıza çıkmaktadır. *Autoethnography* kitabının yazarlarından Tony E. Adams kendi homoseksüelliğini açıklamasından sonra ailesinden ve öğrencilerinden tepki aldığını ve otoetnografik metin yazmanın bazı sosyal riskleri olabildiğini ifade etmiştir (Adams ve ark., 2015: 7).

Son yıllarda dünyada yapılan otoetnografik yüksek lisans ve doktora tezlerine baktığımızda, örneğin kansere yakalanan araştırmacının tedavi süreci boyunca dansla nasıl motive olduğunu ve moral bulduğunu okuyabiliyoruz (Simeus, 2016). Bu tezle araştırmacının dünyasına giriyor, süreç boyunca yaşadığı korkuları, Haiti kültüründe akıl sağlığına ilişkin kültürel yargıları, araştırmacının kanserle savaştığı gibi bu yargılarla da savaşmak zorunda kaldığını görüyoruz. Eğitim bilimleri alanında yapılan, bir matematik öğretmenin eğitim metodunu değiştirme sürecinde, kendi kişilik özelliklerinde de değişimler olduğunu anlattığı tezi, çalışmanın kişiyi, kişinin de çalışmayı etkilediği bir diğer örnektir (Stinson, 2009). Benim için en çarpıcı örnek ise kendini, içine doğduğu aileye ve kültüre ait hissetmeyen, ailesiyle kendisi ve çocukluğu hakkında konuşarak – yani *aile bireyleri arasında alan araştırması* yaparak-bunun nedenini öğrenmeye çalışan Kanchana Henrich’in tezi olmuştur (Henrich, 2012).

Antropoloji ve eğitim bilimleri dışında, hemşirelik bölümünde yapılan ve bir hemşirenin iş arkadaşları ve kendisinin özdeğer sorunu yaşadığını fark ettikten sonra yazmaya karar verdiği tez de otoetnografik olması açısından dikkate değerdir. Teze bakıldığında, kullanılan metodun “çağrışımcı otoetnografi” (*evocative autoethnography*) olduğu, çalışan ile çalışılanın aynı kişi olduğu, veri olarak ise hemşire olarak hastalarıyla ilişkilerinde yaşadığı özdeğer ve saygı sorunlarını ve deneyimlerini kullandığı görülmektedir (Turner, 2012). Son olarak, otoetnografinin neredeyse tüm özelliklerinin kullanıldığı bir diğer tez de Alpha M. Woodward tarafından yapılmıştır. Bosna-Hersek’e müzik terapistlerinin lideri olarak davet edilen yazar, savaş sonrası bir ülkede dört yıl boyunca yaşadığı kültürel çatışmaları tartışmış, bir lider ve terapist olarak kendi kimliğini sorgulamıştır (Woodward, 2015). Gerekliliğini ve işlevselliğini kanıtlamaya çalışmak bence gereksiz ancak yine de belirtmekte yarar var: Sosyal bilimlerin yapıma sebeplerini toplumdaki sorunları ve durumları saptamak, bunlara çözüm önermek, kişilerin ya da toplumların ilerlemesine yardımcı olmak olarak alırsak, otoetnografik metodun bunların hepsine cevap verdiği yalnızca bahsettiğim çalışmalardan bile anlaşılmaktadır.

Tüm bu tartışmalardan sonra, doktora tezi yazmak gibi hem zahmetli hem de kişinin hayatında önemli yer tutan bir süreçte eğer kişi kendisiyle yüzleşmeyecekse, içine dönüp duygularını sorgulamayacaksa, düşünsel yaklaşımı akademik ilgi alanıyla birleştirmeyecekse bu süreci neden yaşıyor? Neden duygularını içine katmadığı bir metni hazırlamaya çalışıyor? Kişi duygu ve yaşantılarından bağımsız bir varlık mıdır? Deneyim ve duygularını akademik çalışmanın içine dâhil etmemeye karar verse de bunu ne kadar başarabilir? Tamamen nesnel bir metin yazabilmek ne kadar mümkün? Nesnel bir yaklaşımı olduğunu iddia eden bir çalışmacı haklı olabilir mi? Sosyal bilimlerde geldiğimiz noktada, ben de beni kendi çalışmamdan soğutacak ve doktora sürecimi

baltalayıp beni uzaklaştıracak, kendimden uzak bir çalışmanın içine girmek istemiyorum. Yapacağım doktora tez çalışmasında da kişisel hikayemin alana, yazıma ve araştırmanın politik ve kültürel bağlamına oturmasını planlıyorum. Bunu da sanırım en iyi babamın köyüne belediye ortaklığında yapacağım ve 2022'de tamamlanacak proje sürecini anlatarak yapabilirim. Bunun sebebi ise şu, henüz projeye başlayalı dört ay olmasına rağmen, köyde bilgi aldığımız her beş kişiden üçü akrabamız çıkıyor ve bu kişiler babamın ne kadar mahzun, kendi halinde, sessiz ve duygusal olduğunu, kendisiyle çok güzel hatıraları olduğunu anlatıyor. Babamı tanıyanlarla yaptığım her görüşmede, yoğun bakım ünitesindeki doktorun beni bekleme salonundan babamın yanına, yoğun bakım odasına çağırıp “Beyin ölümü gerçekleşti” haberini verışı aklıma geliyor. Büyük bir üzüntüyle birlikte, babamın hayattayken anlaşma süreci başladığı için haberdar olduğu ve şimdi olsaydı çok mutlu olacağı bir şeyi yapıyor olmak ise beni *avutuyor*.

Kaynaklar

Adams Tony, et al. (2015) *Autoethnography. Understanding Qualitative Research*. Oxford University Press.

Akıncı, Rabia Ebrar (2009) *Batı Moğolistan Tsengel Tuvaları'nda Şamanizm, Şaman Olma ve Kozmoloji İlişkisi*. İstanbul Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Antropoloji Anabilim Dalı. Doktora Tezi, Danışmanlar: Prof. Dr. Akile Gürsoy, Prof. Dr. Jay C. Fikes.

Atkinson, Paul Anthony et al. (2003) *Key Themes in Qualitative Research: Continuities and Changes*. Rowman Altamira, Lanham.

Gearing, Jean (1995) *Fear and Loving in the West Indies. Taboo Sex, Identity, and Erotic Subjectivity in Anthropological Fieldwork* içinde,

ed.: D . Kulick and M . Willson. London : Routledge.

Henrich, Kanchana (2012) *Towards Integration: An Autoethnography on the Development of Identity*. Doktora tezi, Columbia College Chicago Dance/Movement Therapy and Counseling Department. Danışman: Andrea Brown. https://digitalcommons.colum.edu/theses_dmt/36/.

Jaggar, Alison (1989) Love and Knowledge: Emotion in Feminist Epistemology. *Inquiry*, 32(2), 151-176.

Özkan, Özgür Dirim (2009) *Saraybosna'da Futbol Taraftarlığı ve Kimlik Farklılaşması: Sarajevo ve Zeljeznicar Taraftarları*. Doktora tezi, İstanbul Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Antropoloji Anabilim Dalı. Danışman: Prof. Dr. Bozkurt Güvenç.

Rosaldo, Renato (1989) *Culture and Truth: The Remaking of Social Analysis*. Boston: Beacon Press.

Simeus, Vardine Keda (2016) *MyDancewithCancer: An Autoethnographic Exploration of the Journey*. Doktora tezi, Nova Southeastern University College of Arts, Humanities and Social Sciences – Department of Family Therapy. Danışman: Christopher Burnett.

Stinson, Anthony (2009) *An Autoethnography: A Mathematics Teacher's Journey of Identity Construction and Change*. Doktora tezi, Georgia State University Middle-Secondary Education and Instructional Technology. Danışman: Dr. Christine D. Thomas.

Turner, Langston J. (2012) *Nursing and Worth: An Autoethnographic Journey*. Doktora tezi, University of Brighton, the Professional Doctorate in Nursing (Danışman: Dr Graham Stew).

Fotoğraf: Serap Duman İnce

Serap Duman İnce¹⁷

Bu metin hem öğrencilik kimliğimden, hem de eğitici-öğretici kimliğimden yola çıkarak öğrenci ve eğitimci kimliğime atfettiğim bilgi edinme ve bilgiyi aktarım sürecindeki sorunsal/lara odaklanmaktadır. Aynı zamanda bilgi edinme edimim (halkbilim yüksek lisans dersleri, dersler kapsamında gerçekleşen seminerler) ve bu bilgileri işlevsel olarak kullanma çabam (öğretim görevlisi olarak verdiğim derslere katkılar) düşünüldüğünde, bu sürecin akademik çerçevede alana sunulması bağlamında düşünömsel (*reflexive*) yöntem esas alınmaktadır. Düşünömsel yöneme dair Yağmur Nuhurat, “Özdüşünömsellik, yani antropoloğun bir nesnellik hedef ya da kaygısı gütmekten ziyade, kendi öznelliğinin ve onun getirdiği sorumluluğun farkında olması, bu sayede de kendi kendisinin verisi olma bileşenlerini okuyucuya aktarma hali, bugün antropolojinin süregelen özeleştirisinin önemli bir aracıdır” (2020: 130).

Kendi bilgi edinme edimimi, Prof. Dr. Serpil Aygün Cengiz’in Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkbilim yüksek lisans programında verdiği “Araştırma Yöntemleri” dersine indirgediğimde ise kendi lisans, yüksek lisans ve sanatta yeterliğimi temel alarak neredeyse hep sanatla yoğrulduğum anlamı çıkmaktadır. Sanatı ve bilimsel edimi akademiye bir araya getirmeye çalıştığım zaman zarfında¹⁸,

¹⁷ Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sinema-TV Bölümü’nde Öğretim Görevlisi olarak çalışmaktayım. Ocak 2018’de sanatta yeterlik eğitimimi tamamladım. Sanatta yeterlik tezim *Kültürel Antropoloji Bağlamında Etnografik Alan Araştırması ve Etnografik Bir Film Uygulaması: Yaşam Ağacı Film Çalışması* başlıklı çalışmamdan ötürü etnografyaya, halkbilim alanına ilgilim çok yoğunlaşmıştı. Dolayısıyla alanın ilk kürsüsünün kurulduğu yerden, akademisyenlerden bu alanı öğrenmek istediğim için Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkbilim Anabilim Dalı’nda 2019-2020 bahar döneminde yüksek lisans programına başvurduğum ve kabul edildim. O dönem kaydımı dondurdum. Sonraki 2020-2021 güz döneminde uzaktan eğitimin imkanıyla da öğrenimime başladım. (serap_trb@hotmail.com)

¹⁸ 2016-2018 *Bandırlak Yayla Köyü* belgesel, 2015-2018 *Yaşam Ağacı* belgesel çalışmalarım, tez kapsamında olduğu için herhangi bir çevrimiçi platformda yer almıyor. Tezi teslim ettikten sonraki süreçte de internet ortamında izleyiciye sunmadım. Sadece akademik olarak jüri ve kendi çevrem izleyebildi; çünkü “Yaşam Ağacı”

Fotoğraf: Serap Duman İnce

belgeselin ön araştırma süreci, sonra masa başında filmin metni, tasarımının yapılma aşaması gibi bir dizi süreç. İçinde yaşadığım yerel kültürel kimliğimi oluşturan fındık ve yayla kültürü gibi kültürel kodlar belgesellerime konu olmuştu. Araştırmacı sanatçı olarak en iyi bildiğim şeylere odaklanmak istediğim için, bunu yaparken, evet, alana çıktım, bu konuları belgeselin çeşitli türlerine göre çektim, *oldu* düşüncesinin ötesine taşıma, yaptığım şeyin hem sanat hem bilimsel, akademik olarak nereye konumlandığına yönelik araştırmalarım başlamıştı. Yaptığım belgesellerin aslında akademik olarak etnografik araştırma yöntemleriyle neredeyse bire bir uyduğunu gördüm. Etnografya, etnoloji, halkbilim benim için hem çok yeniydi hem de aralarındaki farkı bilmiyordum. Ancak, kaybolmaya yüz tutmuş kültürlerin aktarımını, belgelemesini, derlemesini yapan alanın inceliklerini bilmeden, aslında etnografyanın, halkbilimin alanda izlediği yöntemleri izlediğimi fark ettim. Tabii bu fark etme durumu alanda araştırma yapma, yaptıktan sonra, yaptığım şeyin sosyal bilimler alanında neye karşılık geldiğini araştırmaya başlamamla oldu.

Sanatta yeterli kapsamında alanda yaptığım filmlerin biri klasik yöntem kaygısıyla alandan görüntüleri çekerken diğerinin de daha deneysel, yorumsamacı, simgesel yöntemle, bir başka deyişle araştırmacının ki o benim kendimin ve çevremın etkisiyle bir film oluşturduğumu fark ettim. Çalıştığım alan gereği kültürel örüntülerin aktarımına odaklanan belgesel çalışmalarımı etnografik film mi, yoksa belgesel etnografik film olarak mı kullanmam gerektiğine dair birçok kaynak okuması yaptım; ancak bu alanının bu kavramsallaştırmalarına yönelik yapılan uygulamaların, çalışmaların eksik olduğunu gördüm. Sanatta yeterli tezinin klasik ve deneysel etnografik film bölümünü yazmaya çalıştığım esnada bu alana yönelik Türkiye'deki bölümlere, derslere baktım. Etnografik film,

ci" ve "Bandırlak Yayla Köyü" filmlerime, film türü olarak otoetnografik film tanımlaması koymadığımdan, kendi kültürüme kendi sesimi veremediğim ve üzerinde tekrardan çalışmak istediğimden dolayı internet ortamında sunmadım.

etnografik alan araştırmasına yönelik dersler veren Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Halkbilimi Bölümü lisans eğitimini gördüm ve web sitesinden dersleri, akademisyenleri ve çalışmalarını inceledim. Sonrasında Bölümü telefonla aradım ve Bölüm Başkanı Prof. Dr. Serpil Aygün Cengiz'le görüştim. Önce kendimi tanıttım, sonrasında tezimde takıldığım noktaları sordum. Hatırladığım kadarıyla Serpil Hoca, sorularıma yönelik olarak, “Biz bu alanlarda dersler veriyoruz, hatta yüksek ve doktora eğitiminde de benzer içerikte dersler veriyoruz. Tabii bugün için etnografik film tanımını sadece tarihsel anlamdaki, Batı'nın ötekini, Doğuyu tanımladığı şekliyle kullanmıyoruz. Klasik etnografik film tanımının bugün için içeriği çok değişti” gibi cümlelerle düşüncelerini aktardı. Ben, telefonda bile zamanını ayıran, bilgi vermeye çalışan böyle bir hocaya hem çok minnettar oldum hem de nasıl biri diye çok merak ettim. “Ben de böyle nazik, bilgi aktarmaya çalışan, zaman ayıran bir akademisyen olmak istiyorum” diye içimden geçirdiğimi de hatırlıyorum. Bu duygumu tezimin üç aylık düzeltme endişesi¹⁹ içinde yaşamıştım ve o duyguyla kendi kendime, eğer tezim jüri tarafından yeterli görülmez ve kabul edilmezse, Bölüme gidip “Sırf bu alanda yüksek lisans yapacağım” dediğimi de anımsıyorum.

AÜ SBE Halkbilim Anabilim Dalı yüksek lisans programındaki “Araştırma Yöntemleri” dersi, okuduğum bir metnin, izlediğim bir filmin veya baktığım, görmeye çalıştığım, anlamlandırdığım her bir sanat eserinin bağlayıcı unsurunun düşünümsel olduğunu fark etmemi sağladı. Ders kapsamında ele alınan tezler, sorulan sorular, bir tek fotoğraf üzerine konuşmalarımız benim sanatsal ve akademik olarak yapmak istediğim şeyin ne olduğunu hem kavramsal hem yöntemsel hem de düşünsel olarak neye karşılık geldiğini fark etmem ve otoetnografi çalışmalarında sözü edilen o aydınlanmalardan (*epifani*) yaşamama sebep oluyordu.

¹⁹ Eylül 2013- Şubat 2019 tarihler arasında Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsünde Araştırma Görevlisi kadrosunda çalıştım. Kadro sürecimin bitmesi, akademide akademisyen olarak üretmek istemem ve kendi özel hayatım gibi belirsiz birçok kaygı verici durumlar.

Bu ders ve ders kapsamındaki konuk akademisyenlerle ve sinemayla bağlaşımlar kurdum ki disiplinlerarası çalışmaların sanattan, sanatsal düşünme ediminden kopuk olmadığını fark ettim. Ancak alan araştırması yapmış akademisyenlerin²⁰ alanda fotoğraf, film gibi birçok malzemeyi görsel-işitsel olarak sunmamış, kullanmamış olmaları benim açımdan konuların anlaşılmasını zorlaştırdı. Buna ilaveten araştırmacıların kendi değişimlerine, kendi süreçlerine yer vermemiş olmaları araştırmayı, araştırmacının içkin bir unsuru olarak görmemde, dinlememde eksik kaldığını söyleyebilirim.

Son olarak şunu söyleyebilirim, “Araştırma Yöntemleri” dersi aslında sanatta yeterlikte yaptığım şeyin *otoetnografik* olduğunu anlamamı sağladı. Bunu nasıl otoetnografik yöntemle buluşturup form bulacağıma yönelik kaynaklar bulmamda, okumalar yapmamda, yapılan okumalara katılmamı da sağladı. Aynı zamanda Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi'nde “Temel Sinema Eğitimi”, “Sinema Kuramları”, “Sinema Tarihi”, “Kısa Film Bitirme Projesi”, “Seminer” gibi verdiğim derslerde sanatta sinemaya dair film üretim motivasyonunun aslında sanatçıyı, yönetmeni kendi iç dinamikleri, çevresi, araştırma süreci veya film yapım sürecinden sonraki yaşanan başarı/başarısızlık gibi her şeyin sanatçının/araştırmacının düşümselliği çerçevesinde şekillenebileceğine yönelik parantezler açmamı sağladı. Aynı zamanda bitirme projesi kapsamında belgesel çalışmasında kültür aktarımı, belgeleme çalışması yapan öğrenci arkadaşlarım için belgesel film altında etnografik film türü gibi antropolojiye, halkbilime ve birçok disipline ufuk açıcı olabilecek üretimler yapabilmelerini sağlayacak altyapıyı oluşturmaya çalışıyorum.

²⁰ 26 Ağustos 2020, Renato Rosaldo, Renato Rosaldo'nun *The Day of Shelly's Death: The Poetry and Ethnography of Death* adlı kitabı; 4 Ekim 2020, Hande Çayır, “Yok Anasının Soyadı” (otoetnografik belgesel), doktora tez çalışması; 11 Kasım 2020, Ayşe Yıldırım, etnografi; 16 Kasım 2020, Özgür Dirim Özkan, etnografi; 14 Aralık 2020, Erdiç Kineşçi, etnografi; 4 Ocak 2021, Mutlu Binark, Güney Kore'de Yaratıcı Endüstri ve Kültür Politikası Çalışmak: Benim Korem ve Seyyahveri.

AÜ SBE Halkbilim Anabilim Dalı'ndan aldığım dersler ve okuduğum kaynaklar ve alanın güncel olarak evrimleşmesi, sanat disiplinlerine yaklaşması durumu neticesinde, çalışmakta olduğum Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sinema-TV Bölümü'ndeki ders müfredatına "etnografya ve etnografik film", "kültür aktarımında görsel-işitsel belgeleme" konularından içerik oluşturacağım ders önerileri verme gibi düşüncelerimi oluşturmama da vesile oldu.

Kaynak

Nuhrat, Yağmur (2020) Sosyal ve Kültürel Antropolojide Özdeşünümsellik: Sahadan Örnekler, *SAD / JSR Sosyoloji Araştırmaları Dergisi / Journal of Sociological Research*, Cilt / Volume 23 Sayı / Number 1 (Nisan / April) 130-156.

Sümeyye Sakarya²¹

Bu yazıyı yazma amacım Ekim 2020'de başlayan ve Ocak 2021'de sona eren "Araştırma Yöntemleri" dersinin genel bir değerlendirmesini düşünömsel yöntemle kaleme almak. Umarım bu konuda bir nebze de olsa başarılı olabilirim, çünkü duygu ve düşüncelerimi kaleme alma konusunda pek de iyi sayılmam. Hele ki akademik bir dille değerlendirme yazmak ilk deneyimim olması bakımından benim için daha da zor.

Öncelikle şundan bahsetmek isterim ki Halkbilim Bölümü'nün kayıtlı öğrencisi değilim. Prof. Dr. Serpil Aygün Cengiz Hoca'mdan geçtiğimiz yaz alan araştırmalarıyla ilgili bana kitap önermesini istediğimde kendisi beni çevrimiçi yapılacak olan "Araştırma Yöntemleri" dersine davet etti. Bu isteğimi ben 15 Ağustos 2020 tarihinde büyük bir heyecanla eposta yazarak iletmişim: "Sayın Serpil Aygün Cengiz merhaba, Ben Sümeyye Sakarya, Ankara Üniversitesi Fars Dili ve Edebiyatı mezunuyum. İran gelenekleri (doğum, evlenme ve ölüm) ve Türk gelenekleri üzerine karşılaştırmalı alan çalışması ve fotobelgeseller yapmak istiyorum. Bu çalışmayı yapmadan önce hangi kitapları okumam, yöntem belirlerken nelere dikkat etmem konusunda bana yardımcı olur musunuz? Teşekkürler". Epostamın cevabını da büyük bir heyecanla bekledim. Acaba Serpil Hoca ne cevap verecekti? Beklediğim eposta hemen geldi: "Sevgili Sümeyye, bu çok çok büyük bir soru... Şunu önerebilirim: Güz döneminde tüm bunları tartışacağımız lisansüstü bir dersim var: Araştırma Yöntemleri. Seni ona davet etsem... Büyük olasılıkla sanal olacak ders, internet üzerinden katılabilirsin istersen...Sevgilerimle, Serpil" Serpil Hoca'mın bu cevabına hem şaşırdım hem de sevindim. Pandemi günlerinde benim için anlatılması güç denecek bir mutluluk yaşamama sebep oldu. Halkbilimi Bölümü'ndeki öğrenme serüvenim

²¹ Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkbilim Anabilim Dalı lisansüstü programında misafir öğrenci (lisans eğitimi: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, s.sakarya95@gmail.com)

böylece başlamış oldu. Başlarda kendimi misafir gibi hissetsem de çok çabuk bir şekilde uyum sağladım, hatta gönüllü olarak dersle ilgili olacağımı düşündüğüm kendimce küçük ödevler yaptım. Tabii bütün bu hevesim, isteğim, uğraşım Serpil Hoca'nın her zaman yaptığımız işleri, ürettiğimiz fikirleri destekler nitelikte konuşması ve nasıl yapmamız gerektiği konusundaki yardımları, bizlere verdiği bilgiler ışığında daha da rahat bir şekilde derste yaptığım çalışmalarımı ortaya çıkarmamı sağladı.

Dersin içeriğine geri dönecek olursam ana tartışma konumuz "otoetnografi" ve otoetnografi ile gelen benim de şu an bu yazıyı kaleme alış biçimim olan "düşünümsellik"ti. Otoetnografiye geçmeden önce benim bu ders bağlamında katıldığım ilk derste Ankara Üniversitesi Halkbilim Bölümü'nün kurucusu Prof. Dr. Sedat Veyis Örnek'in 1971 yılında yayımlanmış *Anadolu Folklorunda Ölüm* adlı kitabını ve Serpil Hoca'nın "Ölüm Üzerine Düşünmek: Sedat Veyis Örnek'in Anadolu Folklorunda Ölüm Çalışması" adlı çalışmasını okuyup derste bu iki metin üzerine tartıştık. Tarih 12 Ekim 2020 saat 13.00'ü gösterdiğinde benim için tarihi imkansız muazzam güzellikte bir dönemin başlangıcı oldu. Dersin ana konusu olan otoetnografiye geçmeden evvel Serpil Hoca'm farklı anlayışlarla yazılmış bu iki metne bakmamızı ve metinlerdeki eksiklikleri, anlatım dillerinin farklılığını ve duyguların metne katılmadığını görmemizi istedi; fakat metinleri okuduğumda aklıma böyle eleştirel bir bakışla bakmak gelmemişti. Serpil Hoca'm bu konuya değinirken içimden "Neden bu şekilde düşünemedim?" diye üzüldüm. Hatta Serpil Hoca'm duyguların, metni hazırlarken karşılaşılan olayların, anıların da metne aktarılması gerektiği görüşünü söylerken kendi metnine eleştirel bir yaklaşımla bizimle birlikte tekrar bakmış ve bunu dile getirmişti. Bir üniversite profesörünün kendi yazdığı metne bu denli eleştirel bakabilmesi beni çok şaşırtmıştı. Biz toplum olarak genelde kendimizi eleştirmeyi ve eleştirilmeyi pek sevmeyiz. Hele ki

belli konulardaki kişiler bundan hiç hoşlanmazlar. Serpil Hoca bu söylediklerimin tam tersi bir insan. Bu konuda hem şaşırtıyor hem de mutlu oluyorum, çünkü biz öğrencileri olarak olumlu koşullanıyoruz ve motivasyonumuz bir hayli artıyor. O zamana kadar henüz halkbilimsel metinleri eleştirel bir bakışla değerlendirme becerim gelişmemişti. Şimdilerde daha eleştirel bakabiliyorum okuduğum metinlere de, olaylara da...

Otoetnografinin tanımına geçmeden önce pozitivistimin ne olduğuna şöyle bir bakmakta fayda olduğunu düşünüyorum. Pozitivism burjuva felsefesinde gerçek bilginin biricik kaynağının doğa bilimleri (*ampirik bilimler*) olduğunu söyleyen ve felsefi incelemenin bilme değerini reddeden bir eğilim (Frolov, 1991). Bu bilgiden de anlaşılacağı gibi ilk olarak felsefi bir terim olan ve 19. yüzyılda Auguste Comte tarafından sistematikleştirilen pozitivism sosyoloji, antropoloji gibi pek çok alanda kullanılmıştır. 19. yüzyılda geliştirilen bu yaklaşım 21. yüzyıla gelindiğinde ise yavaş yavaş geçerliliğini yitirmekte ve bence artık sosyal bilimlerde kullanılması pek de mümkün olmayan bir yaklaşım olarak kendini göstermektedir. Ders kapsamında tartışma konumuz bu mesele üzerine yoğunlaştı. Bir araştırmacının yaşı, cinsiyeti, dini inancı/ inançsızlığı ve siyasi görüşleri, yetiştiği kültür, hatta yaşadığı şehir ve aldığı eğitim gibi daha pek çok etkenin kişinin araştırmasına yansıdığı ve tamamen nesnel bir araştırma yapmanın mümkün olmadığı konusunda fikir birliğine vardık ve bunun en güzel örneklerinin otoetnografik çalışmalarda gösterildiğini gördük. Peki, otoetnografi neydi?

Basitçe ifade etmek gerekirse "oto" demek "kendi", "anlatıcı", "ben"; "etno" demek ise "diğerleri", "topluluklar", "kültürler", "onlar", "biz", "toplum", "ulus", "devlet"; "grafi" ise "yazmak" ve "süreç" anlamına geliyor. Başka bir deyişle *otoetnografi*, bireysel çalışmaya odaklanan niteliksel araştırma yöntemidir; burada araştırmacılar toplumu anlamak

için araç olarak kişisel yaşam öykülerinden veriler kullanırlar (Çayır, 2016). Türkiye’de henüz yeni bir çalışma yöntemi olan otoetnografi, Avrupa’da ve Amerika’da bize nazaran yeni değil. Hatta bu konu ile ilgili bu ders kapsamında 26 Ağustos 2020 tarihli “Onun Kitabını Anlatıyorum” adlı sanal buluşmada Amerikalı antropolog Renato Rosaldo’nun kaleme aldığı *Shelly’nin Öldüğü Gün: Yasın Şiiri ve Etnografisi* adlı kitabı konu edilmiş ve Renato Rosaldo ile kitabı ve otoetnografi hakkında sanal bir söyleşi yapılmıştı. Bu toplantıyı kaçırdığım için çok üzgünüm, çünkü bu tarihi bir andı belki de, bizim ülkemizde az yapılmış, eşine az rastlanır bir toplantı, bir buluşma ve akademi kültürlerinin kaynaşmasıydı bence. O gün orda olamadığım için gerçekten çok üzülüyorum; benim için büyük bir kayıp oldu. Bu tarz toplantıların daha da sık yapılması gerektiğini düşünüyorum. Hatta bu yazıyı yazarken de düşündüm, evet, kesinlikle bunu devam ettirmeliyiz. Bildiklerimiz sadece bizimle sınırlı kalmamalı ve dünyayla olan iletişimizi kesmemeliyiz. Daha çok araştırmalı, sormalı ve öğrenmeliyiz. İnanıyorum ki ancak o zaman gerçekten birer bilim insanı, araştırmacı olabiliriz. Konuyu biraz dağıttım sanırım; tekrar otoetnografiye geri dönecek olursam yukarıda da belirttiğim gibi “otoetnografi”, araştırmacının kendinden yola çıkarak kendi kültürünü araştırması veya kişisel olan ile kültürel olanı ilişkilendirmesi demek diyebilirim. Yani parçadan bir bütün elde etmek. Bu zamana kadar kültür çalışan araştırmacılar bir toplum üzerinden bir sonuca varırlarken, artık günümüzde bireyin kendisi üzerine çalışarak kültürü anlaması mümkün, hatta tek bir kişinin folkloru bile yapılabilir, işte “solo folklor” çalışmaları... Tabii bu konu bizim ülkemizde hâlâ bir tartışma konusu, bir grup akademisyen “Yapılabilir” derken diğer bir grup akademisyen bunun mümkün olmadığını, hatta insanların kendi etnografisini yapmasının bilimsel olmadığını söylüyor. Fakat insan davranışları toplum içindeyken farklı, ailesiyleyken farklı, kendisiyle baş başa kaldığında farklıdır; bu görüşten yola çıkarak Renato Rosaldo şu soruları sormuş, bu kişi nasıl bir insan, toplum içinde nasıl biri diye (Kaygusuz Şimşek, 2020: 6-7).

Sorulardan da anlaşıldığı gibi kişinin kendi hayatını ve toplum içindeki hayatını incelemekte fayda var. Böyle derinlemesine çalışma yapmak mümkün oluyor bana göre. Konuyu daha iyi kavrayabilmem için bu konuyla ilgili olduğumu düşündüğüm bir atasözü bile buldum: “Her evin bir töresi var” (Albayrak, 2009). Bu atasözünden de anlaşıldığı gibi her aile kendi içinde bir düzene sahipken toplum için herkesin uyduğu bir başka yasalar düzeni var bence.

“Folklor Sokağı Atölyesi”nin bir diğer konuğu da Dr. Hande Çayır’dı. Bu buluşmaya da katılamadım, fakat *Youtube Kulaklı Orman Baykuşu* adlı kanalda yapılan söyleşinin kaydı²² mevcut, oradan izleyebildim. İyi ki böyle bir fırsat sunmuş Serpil Hoca’m bizlere. Hande Çayır yazmış olduğu tezinin yanı sıra “Yok Anasının Soyadı” adlı bir de belgesel hazırlamış. Hande Çayır otoetnografiyi kullanarak bir araştırma da gerçekleştirmiş ve doktora tezi yazmış. Yapmış olduğu bu çalışma benim de yapmayı istediğim ve düşündüğüm bir çalışma olduğu için ayrıca mutlu oldum. Folklor ve diğer sanat dallarını birleştirmeyi düşünüyorum, özellikle sinemayı. Hande Çayır’ın bu çalışması bende birçok isteği uyandırdı, ufuk açıcıydı benim açımdan. Ne tarz bir çalışma yapmalıyım, nasıl uygulamalıyım konusunda bana birçok fikir de verdi. Otoetnografiyi çalışma yöntemi olarak kendime yakın görüyorum, çünkü kendimi anlatma konusunda sıkıntı çekmiyorum, hatta bundan mutlu oluyorum. En son yaptığımız derste Serpil Hoca da bana katıldığını, kendisini anlatmayı çok sevdiğini söyledi ve bunu duyduğumda ben de çok sevindim. Sevdiğim hocamın benimle aynı fikirde olması veya benim onun izinden gidiyor olmam önemli bir motivasyon kaynağı benim için.

²² Söz konusu video kayıt <https://www.youtube.com/watch?v=PvVuykQPMlw&t=4813s> adresinden izlenebiliyor.

Ders kapsamında Serpil Hoca öğrencilerine aile fotoğrafları konulu tezler verdi ve bu tezleri derste sunmalarını istedi. Ben de bunu görünce *kıskandığımı* söyledim, çünkü misafirdim, bu yüzden bana tez vermemişti Serpil Hoca. Bunun üzerine bana da sunum için bir tez verebileceğini söyledi. Tabii çok mutlu oldum. Anlatmaz olur muydum, hem de büyük bir zevk benim için! Konu ile ilgili tezleri okurken aklıma ben de kendi aile fotoğraflarımı sınıfta gösterebilirim diye bir fikir geldi. Hemen ilettim Serpil Hoca'ya. Bana şöyle bir cevap verdi "Sözcükler çok önemli biliyorsun sosyal bilimlerde... Barthes da diyor, fotoğrafta anlam sözcüklerle demirlenir diye... Bakalım senin çözümlemen nasıl olacak?"

Bu mesaj üzerine düşünmeye başladım, çünkü çözümleme nasıl yapılır hiçbir fikrim yoktu. Fotoğrafları öylece göstermek olmazdı. Araştırmaya koyuldum ve aşağı yukarı nasıl olabileceği konusuna vakıf oldum. Fotoğrafa bakıldığında ilk başta mekan, fotoğrafa bakan kişiye fotoğrafın çekildiği yer ile ilgili, dönem ile ilgi ve toplumsal yapıyla ilgili ipuçları içeriyor. Yine kıyafetlerden toplumsal yapıya ait işaretler bulabiliyoruz. Bütün bu öğrendiğim bilgiler ışığında evdeki aile albümümüzü karıştırdım ve birkaç fotoğrafı seçtim. Her fotoğraf için kısa bir metin hazırladım ve kendi sesimle kayıt yapıp fotoğrafların arkasına yerleştirdim ve tüm bunları bir videoya dönüştürüp Serpil Hoca'ya gönderdim. Serpil Hoca bana eposta yazarak kendi kendime nasıl yaptığım konusunda çok şaşırdığını yazdı. Tabii ben bu duruma çok sevindim, çünkü tamam, ortaya bir şey çıkarmıştım, fakat iyi mi oldu, kötü mü bilemiyordum. Serpil Hoca derste videomu herkese gösterdi ve arkadaşlarımdan da çok olumlu tepkiler aldım. Üzerine konuştuk, çokça gülüştük de, keyifli bir ders geçirmiş olduk. Fakat "Hatalı" denir mi bilemiyorum, ama benim çözümlememde kullandığım dil sanırım biraz problemliydi; çünkü fotoğraflarını anlatıp üzerine konuştuğum kişiler ailemden olmasına rağmen sunumumu dinleyen arkadaşlarım

sanki ben bu kişileri tanıımıyormuşum izlenimine kapılmıştı. Derste bu konu üzerinden tartıştığımızda neden böyle soğuk bir dil seçtiğim konusunda akademik kaygılar hissediyor olmam sonucuna vardık. Başta da bahsettiğim ve derste konuştuğumuz gibi öznel yazıldığı zaman, "ben" dili kullandığımızda, başka bir deyişle pozitivist dil kullanımı terk edildiğinde sanki yapılan da bilimsel değilmiş gibi bir hisse kapılıyoruz. Fakat bunu değiştirmemiz gerektiğini düşünüyorum. Bu dönem sonu değerlendirmemizi Serpil Hoca'mın düşünümsel yazmamızı istemesinin sebeplerinden birinin bu olduğunu düşünüyorum.

Dönem boyunca dersimizin diğer haftalarında birçok antropolog konuştumuz vardı. Bu konuklarımızdan birisi Mardin Artuklu Üniversitesi'nden antropolog Doç. Dr. Süleyman Şanlı'ydı. Süleyman Şanlı Hoca derste bize doktora tezini anlattı. Tezinin konusu Mardin'de yaşamış Yahudilerdi. Bize tez yazma sürecini ve tezinin konusunu tesadüf eseri nasıl bulduğunu anlattı. Pek çok tezin içinde bulamayacağımız şekilde Süleyman Hoca'mızın tez aşamasında karşılaştığı çok ilginç durumlardan da bahsetti. Bu anlatım biçimi ve bu içerik bana *sinemada kamera arkasını izlemek* gibi geliyor. Süleyman Hoca bu araştırmasını yapmak için burs alarak İsrail'e gitmiş. Orada bir sene kalmış ve çalışmasını yapabilmek için İbranice öğrenmiş. Süleyman Hoca bunları anlatırken benim birden gözlerim parladığını hissettim ve "Evet", dedim içimden, "Evet, ben de böyle yapmalıyım; burs almalı, yeni bir dil öğrenmeli ve araştırmalar yapmalıyım".

Yeni bilgilerle dolu dolu bir dönem geçirdik. Her ders ayrı güzel, ayrı keyif vericiydi. Misafir olarak girdiğim derste bu programda kalıcı olmaya karar verdim. Öğrenmek bitmiyor ve bu çok keyifli bir süreç. Bu yazıyı yazarak hem kendimi hem de dersi değerlendirmiş oldum. Neler öğrendiğimi, bende yarattığı hisleri kaleme dökülebilmek bile güzel bir his. Bu bir denemeydi benim için, umuyorum ki devamı gelecek. Hayatta her

Sümeyye Sakarya'nın annesi Beyhan ve babası İbrahim Sakarya'nın 1992'de Eskişehir Kayakent kasabesindeki düğünlerinde damadın taşa çıkma anından bir kare

şey zıtlığıyla var. Zor olan şeylerin kolay yanları da var. Sözlerimi Paulo Coelho'nun şu sözleri ile bitirmek istiyorum: "Gidilmeye değer hiçbir yerin kestirmesi yoktur".

Kaynaklar

Albayrak, Nurettin (2009) *Türkiye Türkçesinde Atasözleri*. İstanbul: Kapı Yayınları.

Çayır, Hande (2016) *Documentary As Autoethnography: A Case Study Based on the Changing Surnames of Women*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi. Danışman: Prof. Dr. Feride Çiçekoğlu.

Frolov, İvan (1991) *Felsefe Sözlüğü*. Çev.: Aziz Çalışlar. İstanbul: Cem Yayınevi.

Kaygusuz Şimşek, Ayşe (2020) "Shelly'nin Öldüğü Gün: Yasın Şiiri ve Etnografisi". *Ekin Sanat Aylık Edebiyat ve Düşün Dergisi*, Ekim, Sayı 166, 6-7.

Ayşe Kaygusuz Şimşek²³

"Okul" dendiğinde ilk akla gelen "öğrenci", "öğretmen" ve "eğitim" oluyor. Daha sonra okula kimlik kazandıran değerleri ve okulun konumunu sıralayabiliriz. Bu okullar ki kiminin düşü, kimi içinse yaşamının en önemli dönüm noktası. Benim içinse gençliğini bile yaşamamış, okumak ve yüksekokulların sıralarında oturmak hep içinde ukde kalmış ve bu yolda yaşına ve yaşamın zorluklarına aldırılmadan yarattığı fırsatların içinde öğrenmeye olan açlığını gidermeye çalışmanın heyecan dolu serüveni. En yüksek bürokratların bile yüksekokul diplomalarını parayla aldığı, içinden geçtiğimiz şu dönemde benim bir diplomaya ihtiyacımın olmadığını da belirtmek isterim. İşte bu öğrenmeye olan açlığımın içinde sürüklenirken Prof. Dr. Serpil Aygün Cengiz'le karşılaştım. 2019-2020 öğretim yılı için Ankara Üniversitesi'ne öğrenci olarak kesin kayıt tarihini kaçırdığımda Serpil Hoca'nın, "Bu kadar okuma heveslisi birine kapılarımızı kapatamayız, kapımız sizin için sonuna kadar açık Ayşe Hanım, konuk dinleyici olarak katılabilirsiniz" demesiyle başlayan bir süreç bu. İlk dersimiz, yüz yüze ilk ve son dersti benim için. Belki arkadaşlar bir, iki ders daha yapmış olabilirler ki arkasından Covid-19'un hızla yayılması her şeyi sanala taşıdı. Covid-19'un öğrenciler gibi, en azından yükseköğrenim öğrencileri ve bazı meslek gruplarına kattığı olumlu bir durum oldu bu sanal dersler ve iletişim. Başka nasıl çekilebilirdi ki sosyal hayattan kopuk, eş dost ya da bir insan yüzü görmeden beton duvarlar arasında günlerce, hatta aylarca hapsolmaya.

Serpil Aygün Cengiz, ilk olarak *WhatsApp*'ta "HLK Araştırma Yöntemleri" adıyla bir grup oluşturdu. İlk mesajında "Herkes merhabalar" diyerek söze başladı ve şöyle devam etti, "Bu ders için okuma metinlerine kolayca ulaşalım diye *Facebook*'ta da bir grup kuracağım birazdan...".

²³ Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkbilim Anabilim Dalı lisansüstü programında misafir öğrenci (lisans eğitimi: Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, ayseesimsek@hotmail.com)

“HLK Araştırma Yöntemleri 2020-2021” adıyla *Facebook* sayfamız da açılmış oldu. Hemen arkasından Bölümün “Halkbilim DTCF AÜ” adlı *Facebook* sayfasında da okul idaresiyle iletişim sağlayan Bölüm Araştırma Görevlisi sevgili Zeynep Nagihan Kahveci de ilk bizim için bir paylaşım yaptı: “Ankara Üniversitesi 2020-2021 Eğitim-Öğretim Yılı Uyum Programı Hakkında Duyuru (25 Eylül 2020) ...”

Bölüm’de hem bilgilendirme hem de öğrencilerin tek tek durumlarını değerlendiren yaklaşımı devam ediyordu: “Lisansa yeni kaydolun öğrencilerimizle 28 Eylül 2020 Pazartesi saat 15.30’da buluşuyoruz. Senato Kararı’na göre 2020-2021 güz döneminde HLK kodlu lisans derslerimiz her hafta 80 dakika, lisansüstü derslerimiz 60 dakika yapılacak...” diye bir duyuru yapılmış olsa da biz derslerde bu saat kuralına hiçbir zaman bağlı kalmadık; çünkü hem derse konuk olarak davet edilen hocalar hem de öğrenciler birlikte olmanın ahenkli, uyumlu güzelliğinden kopmak istemiyordu. Böyle bir ortamda elbette doyumsuz bir bilgi akışı vardı.

Nihayet, Yeni Yüzyıl Üniversitesi Grafik Tasarımı Bölümü’nden Dr. Hande Çayır “Yok Anasının Soyadı” (4 Ekim 2020) gibi çok ilginç bir konu başlığıyla geçen dönemden (tadı damağımızda kalan söyleşiler, etkinlik ya da ders, adı ne olursa olsun) 2019-2020 bahar döneminde kaldığım yerden başlar gibi başladım ben.

Dönem boyunca hemen hemen bütün derslere katıldım. Kendimce notlar aldım. Hatta bunlardan birisini de, “Onun Kitabını Okuyorum” başlığıyla Renato Rosaldo’nun “Shelly’nin Öldüğü Gün: Yasın Şiiri ve Etnografisi” adlı kitabının konuşulduğu etkinlik üzerine yazı yazdım. Renato Rosaldo’nun da canlı olarak bağlandığı ve öğrencilerin sorularını yanıtladığı özel bir programdı. Şimdiyse katılımcı hoca, Hande Çayır bizden biri gibiydi ve güncel bir konuyu anlatıyordu. Sorgulamayı bilen kadın-

ların güncel sorunu demek daha doğru olur belki de, kadınların kendi soyadını taşıma isteği. “Kendi soyadı” dediğimizde de hemen akla gelen başka bir soru, kadınların her iki soyadını da erkekten alması tabii. Hande Çayır’ın kısa belgesel film çekimiyle sunduğu çalışması bu ve buna benzer birçok soru ve yanıtlarıyla saatler süren bir dersti. Hande Çayır’ın kendi özel durumunu da konuya dâhil etmesi ve sınırsız anlatış tarzıyla paylaşımı konuyu daha da ilginç hale getirdi.

Benim en çok ilgimi çeken (geçen dönem tanıdığımız ve Amerika Birleşik Devletleri’ne giderek Amişler üzerine yaptığı çalışmayı bize sunan Dr. Zeynep Sibel Sipahioğlu’nun ardından bu kez de) antropolog Dr. Rabia Ebrar Akıncı’nın genç yaşta tek başına Moğolistan’a gidip bir yıl boyunca içlerinde yaşadığı ve daha sonra bir doktora tezine dönüşen Tuvalarla ilgili etnografik çalışmasıydı. Her iki halkın da (Amişler ve Tuvalar) az çok doğal bir yaşam sürmeleri ortak noktalarıydı belki de. Ebrar Akıncı’nın yaptığıysa büyük bir cesaret: Apayrı bir kültürün içine girmek, doğal koşullarda yaşamak (ki en önemlisi banyo ve tuvalet ihtiyacı), hele bir kadın için bu ne kadar çok emek, zaman ve sabır isteyen bir durum. Ebrar Akıncı anlatırken çocukluğumda gittiğim köyümüz ve köy hayatı dışında da evlendikten sonra on dört yıla yakın yaşadığım köyümü düşündüm. Bence Tuvalardan tek farkımız atları sağmıyor olmamız. Yani camız, inek, koyun, keçi ben de sağdım. Yine de yaşam koşullarının belirlenmesinde büyük etken olan Moğolistan coğrafyasını tanımak ve Tuvalar için önem arz eden (beş çüzün) *beş rengi* ve yine onlar için yaşamsal koşullar arz eden hayvancılığın sürdürülebilir olmasının koşullarını, suyun, sütün ve ateşin önemini, doğaya karşı doğayla uyum içinde olduklarını ve daha birçok bilgiye ulaşmak dağarcığımı genişletti.

Beni çokça düşündüren ve etkisi altında kaldığım konu ise akademik çalışmasını Anadolu insanının geleneksel kültürünü araştırma üzerine tercih eden Sedat Veyis Örnek’in *Anadolu Folklorunda Ölüm* kitabının

enine boyuna konuşulduğu dersti. Sedat Veyis Örnek'i konuşurken, neredeyse tüm akademik çalışmalarının başlığında 1977'ye kadar "folklor", 1977'den sonra "halkbilimi" sözünü kullandığını bilmemiz gerekir tabii. Folklorun halk oyunları, halk türküleri ve buna bağlı gösteriler olarak anlaşılması Sedat Veyis Örnek'i rahatsız etmiştir. Oysa onun için folklor, belli bir ülkede yaşayan halkın kültürünü, geleneklerini, adetlerini, inançlarını, korkularını, sevinçlerini, türkülerini, ağıtlarını, törenlerini, müziğini, oyunlarını, masallarını, efsanelerini, geleneksel tiyatrosunu, halk hekimliğini, el sanatlarını, konut yapımını, araç-gereçlerini inceleyen bilimdir. Ayrıca derste yörelere göre ölüm öncesi, ölüm ve ölüm sonrası ritüeller ve yas katılımcıların hepsini de kendi kültürüne dönüp bakmasını sağladı. Ölüm korkusu ise hemen herkesin değişik boyutlarda insanı alt üst eden bir durum olarak çıktı karşımıza. Bir başka derste (13 Kasım 2020) ise Sedat Veyis Örnek anması yapıldı. Güçlü bir metni olan "Yakınlaşmak Sevmektir"i tiyatro oyuncusu Aylin Saraç'ın sesinden dinlemenin mutluluğunu yaşadık. Kaleminden çıkan metni dinlerken kendimi Sivas Cumhuriyet Meydanı'nda hissettim. Çocukluğumuzdaki radyo piyesi dinlediğim gibi dinledim, gözlerim kapalı. Böylece ölümünün kırkıncı yıl dönümünde Örnek'i saygıyla andık. Serpil Aygün Cengiz, Sedat Veyis Örnek için yaptıkları projeden ve bu projeye Örnek'in kızkardeşi Seher Horasanlı'nın katkılarından söz etti. Bu iki ders arasında bir tarihte (29 Eylül 2020) Seher Horasanlı'nın ölümünü buraya acı bir kayıp olarak not düşmek isterim. Özellikle bu derste ekran alıntıları için Meryem Karagöz'ün katkılarını da belirtmek isterim. Serpil Aygün Cengiz, "Meryem bizim, değerini ileride daha da anlayacağımız görsel arşivcimiz" diyor Meryem Karagöz için.

Geçen dönem olduğu gibi bu dönem de (18 Aralık 2020) şair/halkbilimci Oğuz Tansel anmasındaki paylaşımları da unutmamak gerekir. Anmaya katılan kızı Prof. Dr. Aysıt Tansel'in Oğuz Tansel'i anlatırken yaşadığı heyecan ve duygu yoğunluğunun adını ne koyabiliriz ki? Daha önce

kitaplarını okuyup masallarını değerlendirdiğim Oğuz Tansel için *Ekin Sanat*'ta bir anma etkinliği ve Aysıt Tansel ile yaptığım bir söyleşinin de bana verdiği cesaretle programa birkaç dakika da olsa katkı sağladım mı denir ya da düşüncelerimi paylaştım mı denir bilemem, ama heyecanımdan ne denli hızlı konuştuğumu fark etmemişim.²⁴

Türkiye'nin yaşayan en önemli halkbilimcisi olan Prof. Dr. İlhan Başgöz'le internet üzerinden yapılan canlı bağlantının sevincini, heyecanını yaşamak ayrı bir şanstı. Uzun yıllardır ABD'de yaşayan ve sağlık sorunları olan İlhan Başgöz Hoca'nın Türkiye'ye gelebilmesi için epeydir verilen çaba sonuç bulunca (05.01.2021) bu vesileyle adından ve hayatından da sıkça konuşuldu derslerimizde de.

Benim katıldığım Bölüm dersleri içinde en çok öğretici olan dersler ise "Psikanalitik Folklor" dersiydi. Otoetnografi ve aile fotoğrafları, film, sembol, simge ve sözcüklerin anlamını çözümlenmek de diyebilirim dersin konusuna. Örneğin; Jan Švankmajer'in "Hayatta Kalmak (Surviving Life)" adlı, rüyanın gerçeklikle karıştığı filminin Sigmund Freud ve Carl Gustav Jung'un psikanalitik kuramlarına göre karşılaştırılmalı olarak çözümlenmesi ilginçti. Filmde analistin duvarında fotoğrafları asılı Freud ile Jung'un kendi aralarında kavgaları ise filmin en esprili sahneleriydi.

Yine derste konuştuğumuz Jungcu antropolog Joseph Campbell'a göre "kahramanın sonsuz yolculuğu", ayrılma, erginlenme ve dönüş, tüm mitos ve masallarda görünen ruhsal bir yolculuk. Marien Muller-Colard ile Nathalie Novi'nin *Profesör Freud Balıklarla Konuşuyor* kitabı ile Oğuz Tansel'in *Mavi Gelin* kitabındaki "Mavi Gelin" masalının çözümlenmesi de ufukumuzu açan dersler arasındaydı. Derslerde Nathan Kravis'in *Plato'dan Freud'a Terapi Divanının Gizli Tarihi* gibi başka bazı kitaplar için de okuma önerileri geldi.

²⁴ Prof. Dr. Aysıt Tansel'le yapılan görüşmenin kaydı https://www.youtube.com/watch?v=BD_pBhWY-nUQ&t=222s adresinden izlenebiliyor.

Bölümde *Folklor Sokağı Atölyesi* adıyla düzenlenen derslere konuk olan davetli hocalarıyla hem öğrencileri hem de gönüllü dinleyici konuklarıyla bilgi akışı içinde oluşuna “karahindiba tohumları” benzetmesi de yapıldı ve *Folklor Sokağı Atölyesi / Karahindiba Tohumları* başlığıyla paylaşıldı ders afişlerimiz.

“AÜ DTCF Halkbilimi'nin geleneği değerli etnologlar olan Nermin Erdentuğ, Orhan Acıpayamlı ve Sedat Veyis Örnek'in akademik kimliklerine dayanıyor. Bölümümüz bugün Türkiye'de ‘antropolojik folklor’un kıymetli bir temsilcisidir. Bu nedenle Türkiye'deki değerli antropologları (veya antropoloji çalışmaları yapanları) tanımamızın (başka nedenlerle de ‘tanış’ olmamızın) çok önemli olduğunu düşünüyorum” diyen Serpil Aygün Cengiz'in hem Bölümüne verdiği değeri hem de Bölüme geçmişte emek veren değerli meslektaşlarına ahde vefasını gösteriyor. Bizi de bu denli kıymetli antropologlarla ve çoğul bir bilgiyle buluşturdu.

“Diyalog olmaksızın başarılı bir ilişki düşünülemez. Diyalog da derin bir insan ve dünya sevgisinden geçer. Aynı zamanda diyalog insanın önce kendisiyle sonra karşısındaki kişiyle yüzleşmesini gerektirir. Bu genelde birlikte öğrenme süreci içine giren insanlar için gerekli ve önemlidir. Sevgi ve umut diyalogun ilk adımını oluştururken, inanç ve güven diyalogun oluşumundan sonra gelir ve bütünlük kazanır. Bu da beraberinde insanlaşmayı getirir. İnsanlar arasındaki her tanışıklık-konuşukluk ilişki değildir, sadece ‘ilişik-ilişiklik’tir. İlişki diyalog- yüzleşme içine girdiğin insanlar arasında olur” diye yazmıştım bir tarihteki yazımda. Paylaşımlar kolay kolay unutulmaz, hatta hiç unutulmaz. Yaşamın başka bir evresinde hiç beklemediğimiz bir anda hem de duygu yoğunluğu içinde çıkar gelir karşımıza. Bu bazı öğrencilerde bir bilgi olur, bazı öğrencilerde bir davranış biçimi. Örneğin derslere benim gibi konuk olarak katılan Sümeyye Sakarya'nın kendiliğinden yaptığı asker fotoğrafları çalışması

ya da aile fotoğrafları paylaşımı öğrencinin özgürleşmesinin bir kanıtıdır. Kaldı ki kayıtlı olmadığım halde iki yıldır derslere katılıyor olmam da benim özgürleşmemdir. İnanıyorum ki öğrenciler hayatları boyunca bu izleri taşıyacaklar.

AÜ DTCF Bölüm Başkanı'nın çağrısı üzerine “İlk dersimiz önemli, birbirimizi tanıyalım...” dediği gün olan 11 Şubat 2020'de yüz yüze ilk ders için okulun kapısından içeri girdiğimde duygusallığım en üst noktadaydı. DTCF'nin benim için başka bir anlamı daha vardı. İdol olarak gördüğüm, ailemizden biri, annem ya da ablam kadar yakın gördüğüm Behice Boran'ın okulundaydım. Onun geçtiği kapılardan, geçip yürüdüğü merdivenlerden çıkarken elim, ayağım ateş kesmişti! Aklımda onlarca anı, onlarca soru işaretiyle...

Shelly'nin Öldüğü Gün: Yasın Şiiri ve Etnografisi

Ayşe Kaygusuz Şimşek

Ayşe Kaygusuz
Şimşek

Shelly'nin Öldüğü Gün: Yasın Şiiri ve Etnografisi

Önce Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, ardından AÜ SBE Halkbilim Anabilim Dalı da 2019-2020 eğitim döneminde yüksek lisans programı için başvurumu kabul etmişti. Ama ben annemin yoğun bakımında ve Ankara dışında olmasından dolayı kaydımı yaptıramadım. Ancak Ankara Üniversitesi DTCE Halkbilimi Bölüm Başkanı Prof. Dr. Serpil Aygün Cengiz derslere katılmama izin verince bendeki sevincin değişimin keyfine. Bu Covid-19'lu günlerde ev hapsi başka nasıl güzelleşirdi ki?

Günlerden Çarşamba, 26 Ağustos 2020, saat 16.00. Şimdi değerlendirmesini yapacağım ders "Onun Kitabını Anlatıyorum" başlıklı bir sanal buluşma. Konusu ise antropolog, Şair Renato Rosaldo'nun bir kitabı. Kitabın adı "The Day of Shelly's Death: The Poetry and Ethnography of Grief" (Shelly'nin Öldüğü Gün: Yasın Şiiri ve Etnografisi). Bir kitap üzerine sunum için nasıl geniş ve renkli bir grup: Gülgün Şerefoğlu, Erdinç Kineşçi, Serpil Aygün Cengiz, Ceren Kaynak İskit, İteriş Yıldırım, Mehtap Katrançı, Nilüfer Nurgül Özdemir, Serap Duman İnce, Ali Osman Aktaş, Başak Acınan.

Renato Rosaldo 1941 doğumlu, Amerikalı bir antropolog. Filipinler'in kuzeyinde Luzan bölgesinde yaşayan İlongot'lar arasında, yine bir antropolog olan eşinin saha araştırması sırasındaki trajik ölümünün ardından yaşadığı yas ile aynı bölgede kafatası avcılarının yasa girdiklerinde yaşadıkları öfkeyi iç içe geçirerek, yorumlayarak anlatmış bu kitabında.

Bölümün önceki sanal buluşmalarında olduğu gibi programı Serpil Hoca açıyor. Öncelikle bunun bir kültürel çözümleme olacağını, konusunun da 'ölüm ve ölüm sonrası yas' olacağını biliyorum ve sabırsızlıkla bekliyorum. Serpil Hoca'nın konuşmasında Renato Rosaldo'nun Türkçe çevirisi olmayan bu kitabı karşılaştırabileceğimiz, kültürler arasında ortak nokta bulabileceğimiz, Simone de Beauvoir'ın "Sessiz Bir Ölüm", Sedat Veyis Örnekin "Anadolu Folklorunda Ölüm" kitaplarını öneriyor öğrencilerine. Sonra programın koordinasyonunu sağlayacak olan, Halkbilim yüksek lisans programından yeni mezun ve mitoloji üzerine tezi daha çok yeni kitaplaşmış olan Gülgün Şerefoğlu'na bırakıyor sözü. Daha sonra derslerine özenle hazırlanan öğrencileri dinliyoruz. Belli ki aralarında kitabın içeriğini bölüşmüşler. Herkes bir başka bölümü, başka bir boyutuyla anlatıyor. Anlatımlar yanı sıra Serpil Hoca bir sürpriz yapıyor.

"Arkadaşlar Renato Rosaldo ile canlı bağlantıya geçiyoruz."

Herkes şaşkın, heyecanlı! Birkaç dakika içinde internet, iletişim sorunu çözümleniyor ve Rosaldo karşımızda. Serpil Hoca'nın sıcak, samimi davranışları, doğallığı herkese yansıdığı gibi Rosaldo'ya da yansıyor. Sunumu yapan öğrencilerin hepsinin de İngilizce bilmelerine rağmen Rosaldo'ya yöneltilen sorular Türkçe olarak soruluyor ama sunumu yapan Gülgün Şerefoğlu İngilizce'ye çeviriyor. Bu benim için inanılmaz bir güzellik, bir şans oluyor ve ben notlarımı alıyorum.

Nilüfer Nurgül Özdemir, "Otoetnografi ve antropoesia ile ilgili diğer çalışmalar ne durumda ve şu anda antropoloji ve etnografiyi bu anlamda nasıl değerlendiriyorsunuz?"

Renato Rosaldo, "Alanda çalışırken veri toplamanın veri elde etmenin elbette ki birden fazla yolu var. Bunun daha iyi yolları ve daha kötü yolları var... Farklı metodolojiler olabilir, herkesin kendi deneyimi özelinde. Çalışma ilerledikçe ve olaylar geliştikçe şiiirle tanıştım. Şiiirle tanışmanın ardından şöyle bir sonuca vardım; aslında sorumu değiştirmeliydim ve sorumu şöyle değiştirdim: 'Bu kişi nasıl bir insan, toplum içinde nasıl biridir?' diye kendi kendime sormaya başladım ve tabii onlarla uzun süre vakit geçirdikten sonra, onlar şiiire dönüştü, aslında onlar kendilerini anlatmış oldular."

Ali Osman Aktaş, "O zamanlar kafa avcılığı yapan bu insanlarla karşılaşmanızda neler hissettiniz?"

Renato Rosaldo, "Şimdi Türkçe bilmediğim gibi onların dilini de bilmiyordum. Zamanla küçük, küçük kulak, burun gibi göstererek, anlaşarak öğrendik. Öğrendikçe gördük ki biz onların hedefi değiliz. Alana gittiğimizde film değil, fotoğraf çekmek bile istememiştik. İnsanları birden rahatsız etmek istememiştik. Zaten o zamanlar fotoğraf makinesi taşımak, her an fotoğraf çekmek de zor bir

işti ve çok az kullanılıyordu. Biz de çekimsiz davrandık hep. Erkek kardeşim yanımdaydı. Başladık ama Birlikte çalıştık. Bir süre sonra fotoğraf çekmeye video çekimleri daha zordu. Kaldı ki nerede, nasıl yayınlayacaktık? Alacağımız tepkilerden korktuk. O zamandan bir film düşünseydik, çekimlerimizin adını antropoloji koymazdık."

Serpil Aygün Cengiz, "Folklor ve antropoloji arasındaki fark nedir?"

Renato Rosaldo, "Açıkçası bir fark görmüyorum. Folklor da birilerinin anlatımını alıyorsunuz. Bunların gerçek olduğunu düşünüyorsunuz. Zaman zaman kaygı da duyuyorsunuz, doğru olup olmadığından... Alan çalışmalarında duyguları vermeniz, anlatmanız hayatsal önem taşıyor benim için. Duygular hayatın her alanında olduğu için bunu da vermek gerektiğini düşünüyorum. Örneğin, şu an çok insan hasta ve ben üzülüyorum..."

Ceren Kaynak İskit, "Acaba bu kitabınızı size sinemaya uyarlama konusunda teklifte bulunan sinema yapımcıları veya yönetmenler oldu mu?"

Renato Rosaldo, "Kimse bana bu kitabımla alakalı sinemaya uyarlama teklifinde bulunmadı ancak bu kitabımdan sonra yazdığım 'The Chasers' (Hovardalar) için bir teklif geldi. Meksikalı ve Amerikalıların bir arada okuduğu Tuscon Lisesi'nden benim de aralarında bulunduğu on altı/on sekiz yaş bir grup gencin, mezuniyetimden elli yıl sonra bir araya gelişimizin ardından deneyimlerimizi aktardığım şiirlerin kitabıyla ilgili bir film teklifiydi bu. Ancak var olan pandemi nedeniyle film projesi durdu ve ne olacağını şimdilik bilmiyoruz."

İteriş Yıldırım, "Taru'nun bitkiler hakkında bilgi bir olduğunu biliyor muydunuz yoksa yirmi sekiz yıllık süreçte ekoloji üzerine çalışmalar yapıp da mı anladınız bunu, Taru ile botanik üzerine ayrı bir çalışma yürüttünüz mü?"

Renato Rosaldo, "Evet Taru ile botanik üzerine çalışmalar yaptık. Birlikte bazı bitkiler, meyveler, yiyecekler topladık; bunları tanımlanıp sınıflandırılmaları ve sergilenmeleri için bir müzeye verdik. Biz Taru ile ormana gidip bunları toplardık ama gördüklerim hakkında hiçbir fikrim olmazdı. Bu sebeple hepsini Taru'ya sordum. Bunu yapmam, birlikte çalıştığım İlongotların sahip oldukları bilgiyi, dünya görüşlerini, bunlarla ilgili hissiyatlarını anlamama ve insanlarla bunlarla ilgili konuşmalar yapmama yardımcı oluyordu."

Serap Duman İnce, "Eğer bir film çalışması için kamera kullansaydınız, her şeyi kaydedermiydiniz? Bir film yapar mıydınız ve nasıl isimlendirirdiniz?"

Renato Rosaldo, "Shelly'le alana gittiğimizde ilk hedefimiz filme çekmek değildi, hatta fotoğrafını çekmek bile değildi, hatta fotoğraf çekmemeyi düşündük. Fotoğraf çekmeyelim insanlara biraz alışılmadık onlarla tanışalım, onlar bize alışsınlar ondan sonra fotoğraf çekmeye başlarız diye düşünmüştük. İnsanları tanyana kadar fotoğraf çekmedik sonrasında fotoğraf çektik ama kitabın içinde özellikle Shelly ile ilgili anlattıklarım, şiirler aslında etnografyanın konusu değildi. O nedenle bunun bir film olması düşüncesini oluşmamıştı. Bir de şimdi şöyle bir sorun vardı; fotoğraf makinesi hem de kamerayı alana götürmek o yıllarda çok zordu, çok ağır olduğu için. Onu taşımak ve kullanmak gerçekten çok zordu. Yapılabilecek bir şey değildi o zaman için."

On dakika kadar bizimle canlı bağlantıda kalacağı söylenen Renato Rosaldo iki saate yakın kalıyor. Sorularını yanıtlıyor. Uzun, uzun konuşuyor. Bir yazar için, gün aşırı ülkelerde kitaplarının okunması, eleştirel geri dönüşümler, canlı bağlantılar ne denli kıymetli... Rosaldo bunun tadını çıkarıyor. Serpil Hoca'nın saati hatırlatmasıyla ve uygun bir dille canlı bağlantı sonlanıyor ama öğrenciler kaldıkları yerden devam ediyorlar kitabı anlatmaya.

Karakterlerden birilerinin kiliseyi ziyarete gittiğini, papayla olan diyaloglarını, konuşmalarını ve iki oğlu için dua ettiğini anlatıyor. Sonra, daha çok şey... İşte tam o kilise sözcüğünü duyduğum da kendi belleğimdeki kayıtlar açığa çıkıyor.

Burada da görüyoruz ki din her yerde görev başında. Tarihin her döneminde ve her zaman kullanılan – kullanılmaya müsait... ve başarılı...

Nasıl başarılı olmasın ki!? Duygusal her anda insanların sığınağı din!

Burada şunu da söylemeliyim. Hangi çalışmanın içinde olursa olsun – bu alan çalışması için de geçerli çalışmayı yapan kişinin konuya, olaya, insana bakış açısı, algılaması ve bu algıyı eserine nasıl yansıttığı ve davranışları da kültürün nitelikleri, yaşayanların söylemleri kadar önemli.

Öğrencilerin sunumu bitiyor ve Serpil Hoca kısaca bir toparlama yapıyor. Her zaman olduğu gibi ses tonunu en iyi şekilde kullanarak.

"Kitaptaki şiirleri çok etkileyici. En önemli olan 'şimdinin ölümü' 28 yıl sonra yazılmış olmasına rağmen çok etkili... Bireysel diye düşündüğümüz her şey, bir gün bir yerde mutlaka birilerine ulaşıyor. Ölümün soğukluğu çok iyi anlatılıyor. Şairin şiirini oluşturma süreci! Hatırlamayı kolaylaştıracak doküman, notlar ve argümanları görebiliyoruz... Rosaldo'nun duyarlılıkla yazdığı derinlikli bir öz-düşünümsel antropoloji metni olan bir kitap ..."

Serpil Hoca ve öğrencileri kendi aralarında bir değerlendirme yapmak üzere kalırken, ben teşekkürümü yazıp programdan ayrılıyorum, belki birkaç kişi daha.

Renato Rosaldo'nun kendi acısını başkalarında görmesi bana, Susan Sontag'ın "Başkalarının Acısına Bakmak" kitabını hatırlatıyor. Ölümün tadına çok erken ve birçok kez bakan birisi olarak ben, şimdiye kadar hiç düşünmediğim, düşünmediğim şeyleri düşünüyorum şimdi. Yas! Cenaze devin işlemleri. Ritüeller! Yas'ı yaşamak ve yas'ın süreci... Yas da öfke var mıdır? Ritüellerin öncesi, sonrası... Sosyal kültürel bağların önemi...

Kısacası, dünyaya, başka kültürlere dokunmak, onları anlamak, içsel bir yolculukla kendi kültürünü yeniden keşfetmek müthiş bir duygu! Teşekkür ediyorum Sevgili Serpil Aygün Cengiz'e ve öğrencilerine.

25.09.2020

